



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΓΑΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
(ΜΕΡΟΣ Β)






Printed in Greece
Athens 1962

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ΜΕΡΟΣ Β')



ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1962

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
(ΜΕΡΟΣ Β')

Σελ.

ΚΕΙΜΕΝΑ
Πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνστάντιον Ἀπολογία 11
Περὶ τῶν διαβαλλόντων ἐν τῷ διωγμῷ φυγὴν 34
Ἀπολογητικὸς δεύτερος 50
Ὁ πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς τόμος 124
Πρὸς Ἰωβιανὸν περὶ πίστεως 130
Κατὰ Ἀρειανῶν πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ τιμιωτάτους Ἐπισκόπους . 135
Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 144
Ἐπιστολὴ Ἐγκύκλιος 194
Περὶ Διονυσίου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας 202
Πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος . 220
Ἐπιστολὴ πρὸς Μοναχοὺς 240
Πρὸς ἁπανταχοῦ Μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου 242
Ἐπιστολὴ περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας Συνόδων 290
ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ 341
ΠΙΝΑΞ ΘΕΜΑΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ 349

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ ΑΠΟΛΟΓΙΑ *

1. Ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε Χριστιανόν, καὶ ἐκ προγόνων φιλόθεον ἐπιστάμενος, εὐθύμως τὰ περὶ ἐμαυτοῦ νῦν ἀπολογοῦμαι·[1] τοῖς γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου λόγοις χρώμενος, αὐτόν σοι πρεσβευτὴν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ποιοῦμαι· εἰδὼς αὐτὸν μὲν κήρυκα τῆς ἀληθείας, σὲ δὲ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων φιλήκοον, θεοφιλέστατε Αὔγουστε. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τῆς κατ' ἐμοῦ γενομένης συσκευῆς, αὐτάρκη τὰ γραφέντα παρὰ τῶν τοσούτων ἐπισκόπων μαρτυρῆσαι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ· ἱκανὰ καὶ τὰ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος δεῖξαι πᾶσιν, ὅτι μηδὲν ὧν ἐπέστησαν καθ' ἡμῶν εἶχεν ἀληθές. Τί γὰρ τοσοῦτον ἄλλοι δύνανται μαρτυρεῖν, ὅσον οὗτοι γράφοντες εἰρήκασιν; Ἐψευσάμεθα, ἐπλασάμεθα, καὶ πάντα τὰ κατὰ Ἀθανασίου συκοφαντίας γέμει. Προσθήκη δὲ πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσειας μαθεῖν, ὅτι, παρόντων μὲν ἡμῶν, οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κατὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου· ἀπόντων δὲ ἡμῶν, κατὰ μόνας ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν. Τὰ δὲ τοιαῦτα προηγουμένως μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι νόμοι μηδεμίαν ἔχειν δύναμιν ἀπεφήναντο. Ἀπὸ μὲν οὖν τούτων οἶδας, ὅτι καὶ ἡ σὴ εὐλάβεια, φιλαλήθης οὖσα καὶ φιλόθεος, ἡμᾶς μὲν ἐλευθέρους ἀπὸ πάσης ὑποψίας συνορᾷ, τοὺς δὲ καθ' ἡμῶν γενομένους συκοφάντας ἀποφαίνει.

2. Περὶ δὲ τῆς διαβολῆς τῆς κατ' ἐμοῦ γενομένης παρὰ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ διὰ τὸν εὐσεβέστατον Αὔγουστον καὶ μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου Κώνσταντα τὸν ἀδελφόν σου (τοῦτο γὰρ οἱ ἐχθροὶ θρυλοῦσι, καὶ γράψαι τετολμήκασιν), ἱκανὰ τὰ πρῶτα δεῖξαι καὶ ταῦτα ἀληθῆ. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλοι τινὲς ἦσαν οἱ τοῦτο λέγοντες, δικάσιμον ἦν τὸ πρᾶγμα, χρεία τε πολλῆς ἀποδείξεως, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον ἐλέγχων· εἰ δὲ οἱ τὰ πρῶτα πλάσαντες αὐτοὶ καὶ ταῦτα συνέθηκαν, πῶς οὐκ ἐξ ἐκείνων εἰκότως καὶ ταῦτα πεπλασμένα δείκνυται; Διὰ τοῦτο

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 25, σ. 596 ἑξ.

1. Πρβλ. Πράξ. 26, 2.

γὰρ πάλιν κατὰ μόνας λαλοῦσι, νομίζοντες ὑφαρπάζειν δύνασθαι τὴν σὴν θεοσέβειαν. 'Αλλ' ἐσφάλησαν· οὐ γὰρ ὡς ἠθέλησαν ἤκουσας, ἀλλὰ τῇ μακροθυμίᾳ δέδωκας καὶ ἡμῖν χώραν ἀπολογεῖσθαι. Τὸ γὰρ μὴ παραυτίκα κινηθῆναι, καὶ τιμωρίαν ἀπαιτῆσαι, οὐδὲν ἦν ἕτερον ἤ, ὡς δίκαιον βασιλέα, περιμεῖναι καὶ τὴν τοῦ διαβληθέντος ἀπολογίαν· ἧς ἐὰν καταξιώσῃς ἀκοῦσαι, τεθάρσηκα, ὡς καὶ ἐν τούτοις καταγνώσῃ τῶν προπετευσαμένων καὶ μὴ φοβηθέντων τὸν Θεόν, ἐντειλάμενον μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος βασιλεῖ λέγεσθαι.

3. Αἰσχύνομαι μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἀπολογούμενος περὶ τοιούτων, περὶ ὧν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κατήγορον ἔτι παρόντων ἡμῶν μνημονεύσειν. Οἶδε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι τε αὐτὸς ψεύδεται, καὶ οὔτε ἐμάνην ἐγώ, οὔτε τῶν φρενῶν ἐξέστηκα, ἵνα κἂν ὡς ἐνθυμηθείς τι τοιοῦτον ὑπονοηθῶ. Διὸ οὐδ' ἂν ἄλλοις ἐρωτῶσιν ἀπεκρινάμην, ἵνα μηδὲ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀπολογίας οἱ ἀκούοντες κρεμωμένην ἔχωσι τὴν διάνοιαν· τῇ δὲ σῇ εὐλαβείᾳ μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἀπολογοῦμαι, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας, ὃ μεμάθηκα παρὰ τοῦ 'Αποστόλου, «μάρτυρα, τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχήν·[1]» καί, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς Βασιλικαῖς ἱστορίαις· «μάρτυς Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ[2]» (κἀμοὶ συγχώρησον εἰπεῖν), οὐδὲ πώποτε περὶ τῆς σῆς εὐσεβείας κακῶς ἐμνημόνευσα παρὰ τῷ ἀδελφῷ σου τῷ τῆς μακαρίας μνήμης Κώνσταντι, τῷ εὐσεβεστάτῳ Αὐγούστῳ· οὐ παρώξυνα τοῦτον, ὡς οὗτοι διαβεβλήκασιν· ἀλλ' εἴ ποτε καὶ εἰσελθόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν ἐμνημόνευσεν αὐτὸς τῆς σῆς φιλανθρωπίας, ἐμνημόνευσε δὲ καὶ ὅτε οἱ περὶ Θάλασσον ἦλθον εἰς τὴν Πιτυβίωνα, καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ 'Ακυληΐᾳ διετρίβομεν· μάρτυς ὁ Κύριος, ὅπως ἐμνημόνευον ἐγὼ τῆς σῆς θεοσεβείας, καὶ ταῦτα ἔλεγον, ἅπερ ὁ Θεὸς ἀποκαλύψῃ τῇ σῇ ψυχῇ, ἵνα καταγνῷς τῆς συκοφαντίας τῶν με διαβαλόντων παρὰ σοί. Συγχώρησον εἰπόντι μοι ταῦτα, φιλανθρωπότατε Αὔγουστε, καὶ πολλήν μοι συγγνώμην δός. Οὐ γὰρ οὕτως ἦν εὐχερὴς ὁ φιλόχριστος ἐκεῖνος, οὐδὲ τηλικοῦτος ἤμην ἐγώ, ἵνα περὶ τοιούτων ἐκοινολογούμεθα, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφῷ διέβαλλον, ἢ παρὰ βασιλεῖ περὶ βασιλέως κακῶς μνημονεύσω. Οὐ μαίνομαι, βασιλεῦ, οὐδὲ ἐπελαθόμην τῆς θείας φωνῆς λεγούσης· «Καί γε ἐν συνειδήσει σου βασιλέα μὴ καταράσῃ, καὶ ἐν ταμείοις κοιτῶνός σου μὴ καταράσῃ πλούσιον· ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ἀποίσει σου τὴν φωνήν, καὶ ὁ τὰς πτέρυγας ἀπαγγελεῖ λόγον σου.[3]» Εἰ δὲ τὰ κατ' ἰδίαν λεγόμενα καθ' ὑμῶν τῶν βασιλέων οὐ κρύπτεται, πῶς οὐκ ἄπιστον εἰ παρόντος βασιλέως, καὶ τοσούτων ἑστώτων, ἔλεγον κατὰ σοῦ; Οὐ γὰρ μόνος ἑώρακά ποτε τὸν ἀδελφόν σου, οὐδὲ μόνῳ μοί ποτε ἐκεῖνος ὡμίλησεν· ἀλλ' ἀεὶ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ἔνθα ἦν, καὶ ἄλλων τῶν ἐκεῖ παρατυγχανόντων εἰσηρχόμην· κοινῇ τε αὐτὸν ἐβλέπομεν, καὶ κοινῇ πάλιν ἀνεχω-

1. Β' Κορ. 1, 23. 2. Α' Βασ. 12, 5. 3. 'Εκκλ. 10, 20.

ροῦμεν· δύναται Φουρτουνατιανὸς ὁ τῆς Ἀκυληΐας ἐπίσκοπος μαρτυρῆσαι περὶ τούτου, ἱκανός ἐστιν ὁ Πατὴρ Ὅσιος εἰπεῖν, καὶ Κρισπῖνος ὁ τῆς Πατάβων, καὶ Λούκιλλος ὁ ἐν Βερωνί, καὶ Διονύσιος ὁ ἐν Ληΐδι, καὶ Βικέντιος ὁ ἐν Καμπανίᾳ ἐπίσκοπος. Καὶ ἐπειδὴ τετελευτήκασι Μαξιμῖνος ὁ Τριβέρεως, καὶ Προτάσιος ὁ τῆς Μεδιολάνου, δύναται καὶ Εὐγένιος ὁ γενόμενος μάγιστρος μαρτυρῆσαι· αὐτὸς γὰρ εἱστήκει πρὸ τοῦ βηλοῦ, καὶ ἤκουεν ἅπερ ἠξιοῦμεν αὐτόν, καὶ ἅπερ αὐτὸς κατηξίου λέγειν ἡμῖν. Ταῦτα τοίνυν εἰ καὶ ἱκανὰ πρὸς ἀπόδειξίν ἐστι, συγχώρησον ὅμως διηγήσασθαι καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀποδημίας, ἵνα καὶ ἐκ τούτων καταγνῷς τῶν διαβαλλόντων ἡμᾶς μάτην.

4. Ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, οὐκ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ **σου**, οὐδὲ πρὸς ἄλλους τινάς, ἢ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀνῆλθον· καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ κατ' ἐμαυτὸν παραθέμενος (τούτου γὰρ μόνου μοι φροντὶς ἦν), ἐσχόλαζον ταῖς συνάξεσι. Τῷ ἀδελφῷ σου οὐκ ἔγραψα, ἢ μόνον ὅτε οἱ περὶ Εὐσέβιον ἔγραψαν αὐτῷ κατ' ἐμοῦ, καὶ ἀνάγκην ἔσχον ἔτι ὢν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀπολογήσασθαι· καὶ ὅτε, πυκτία τῶν θείων Γραφῶν κελεύσαντος αὐτοῦ μοι κατασκευάσαι, ταῦτα ποιήσας ἀπέστειλα· χρὴ γὰρ ἀπολογούμενόν με ἀληθεύειν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. Τριῶν τοίνυν ἐτῶν παρελθόντων, τετάρτῳ ἐνιαυτῷ γράφει κελεύσας ἀπαντῆσαί με πρὸς αὐτόν· ἦν δὲ ἐν τῇ Μεδιολάνῳ. Ἐγὼ δέ, διερωτῶν τὴν αἰτίαν (οὐ γὰρ ἐγίνωσκον, μάρτυς ὁ Κύριος), ἔμαθον ὅτι ἐπίσκοποί τινες, ἀνελθόντες, ἠξίωσαν αὐτὸν γράψαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, ὥστε σύνοδον γενέσθαι. Πίστευε, βασιλεῦ, οὕτω γέγονε, καὶ οὐ ψεύδομαι. Κατελθὼν τοίνυν εἰς τὴν Μεδιόλανον, εἶδον πολλὴν φιλανθρωπίαν· κατηξίωσε γὰρ ἰδεῖν με, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔγραψε καὶ ἀπέστειλε πρὸς σέ, ἀξιῶν σύνοδον γενέσθαι. Διάγοντα δέ με ἐν τῇ προειρημένῃ πόλει, μετεπέμψατο πάλιν εἰς τὰς Γαλλίας, ἐκεῖ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Ὅσιος ἤρχετο, ἵνα ἐκεῖθεν, εἰς τὴν Σαρδικὴν ὁδεύσωμεν. Μετὰ δὲ τὴν σύνοδον, ἐν τῇ Ναΐσσῷ μοι διάγοντι γράφει· καὶ ἀνελθὼν ἐν Ἀκυληΐᾳ λοιπὸν διέτριβον, ἔνθα με τὰ γράμματα τῆς σῆς θεοσεβείας κατέλαβεν. Κἀκεῖθεν κληθεὶς πάλιν παρὰ τοῦ μακαρίτου, καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰς Γαλλίας, οὕτως ἦλθον παρὰ τὴν σὴν εὐσέβειαν.

5. Ποῖον τοίνυν τόπον, ἢ τίνα χρόνον φησὶν ὁ κατήγορος, ἐν ᾧ τοιαῦτά με εἰρηκέναι διέβαλλεν; ἢ τίνος παρόντος ἐμάνην φθέγξασθαι τοιαῦτα, οἷα ὡς εἰπόντος μου κατεψεύσατο; ἢ τίς ἐστιν ὁ τούτῳ συνηγορῶν καὶ μαρτυρῶν; ἃ γὰρ εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ταῦτα καὶ λέγειν ὀφείλει[1], ὡς ἡ θεία Γραφὴ παρήγγειλεν. Οὐδένα μὲν οὖν οὗτος εὑρήσει μάρτυρα τῶν μὴ γενομένων· ἐγὼ δέ, ὅτι οὐ ψεύδομαι, μάρτυρα μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τὴν σὴν εὐσέβειαν ἔχω.

1. Πρβλ. Παρμ. 25, 7.

'Αξιῶ γάρ, γινώσκων σε μνημονικώτατον, ἀναμνησθῆναι τῶν λόγων, ὧν ἀνέφερον τότε, ὅτε κατηξίωσας ἰδεῖν με πρῶτον μὲν ἐν Βιμινακίῳ, δεύτερον δὲ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας, καὶ τρίτον ἐν 'Αντιοχείᾳ· εἰ κἂν τῶν περὶ Εὐσέβιον τῶν με λυπησάντων κακῶς ἐμνημόνευσα παρὰ σοί, εἰ διέβαλλόν τινας τῶν ἀδικησάντων με. Εἰ δὲ μηδὲ καθ' ὧν ἔδει με λέγειν τούτους διέβαλον, ποίαν εἶχον μανίαν βασιλέα βασιλεῖ διαβάλλειν, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφῷ συγκροῦσαι; Παρακαλῶ, ἢ παρόντα με ποίησον ἐλεγχθῆναι, ἢ κατάγνωθι τῶν διαβολῶν· καὶ μίμησαι τὸν Δαβὶδ λέγοντα· «Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον, τοῦτον ἐξεδίωκον.[1]» Τὸ μὲν γὰρ ὅσον εἰς αὐτοὺς ἧκε ἐφόνευσαν· «στόμα γὰρ καταψευσάμενον ἀνεῖλε ψυχήν.[2]» 'Η δὲ σὴ μακροθυμία νενίκηκε, παρασχοῦσα παρρησίαν ἀπολογίας, ἵνα καὶ καταγνωσθῆναι δυνηθῶσιν, ὡς φιλόνεικοι καὶ συκοφάνται. Περὶ μὲν τοῦ εὐσεβεστάτου σου ἀδελφοῦ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης ταῦτα· δύνασαι γὰρ κατὰ τὴν δοθεῖσάν σοι σοφίαν παρὰ Θεοῦ προλαμβάνειν τὰ πολλὰ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, καὶ γινώσκειν τὴν πλασθεῖσαν κατηγορίαν.

6. Περὶ δὲ τῆς ἑτέρας διαβολῆς, εἰ ἔγραψα τῷ τυράννῳ (τοὔνομα γὰρ οὐδὲ λέγειν βούλομαι), παρακαλῶ, ὡς θέλεις καὶ δι' ὧν ἂν δοκιμάσῃς, ἐξέταζε καὶ ἀνάκρινε· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς διαβολῆς ἐξίστησί με, καὶ εἰς πολλὴν ἀσάφειαν ἄγει. Καὶ πίστευε, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν λογιζόμενος ἠπίστουν, εἰ ἄρα τις ἐφάνη τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοιαῦτα ψεύσασθαι. 'Επειδὴ δὲ παρὰ τῶν 'Αρειανῶν ἐθρυλεῖτο καὶ τοῦτο, καὶ ὡς αὐτοὶ ἐπιδεδωκότες ἀντίγραφον ἐπιστολῆς ἐκαυχῶντο, ἐξιστάμην μειζόνως, καὶ ἀΰπνους νύκτας διατελῶν, ὡς πρὸς παρόντας τοὺς κατειπόντας ἐμαχόμην· καὶ κραυγὴν ἐξαπιναίως ἠφίειν μεγάλην, καὶ ηὐχόμην εὐθύς, στενάζων μετὰ δακρύων, εὑρεῖν τὰς σὰς ἀκοὰς εὐμενεῖς. 'Αλλὰ καὶ οὕτω τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ταύτας εὑρών, πάλιν ἀπορῶ, ποίαν ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας ποιήσομαι· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐπιβάλωμαι λέγειν, ἐμποδίζομαι διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἔκπληξιν. Ὅλως μὲν γὰρ περὶ τοῦ μακαρίτου σου ἀδελφοῦ πρόφασις ἦν πιθανὴ τοῖς συκοφάνταις, ὅτι τε κατηξιούμεθα βλέπειν αὐτόν, καὶ περὶ ἡμῶν ἠξίου γράφειν πρὸς τὴν σὴν ἀδελφικὴν διάθεσιν, καὶ παρόντας μὲν ἐτίμα πολλάκις, καὶ ἀπόντας δὲ μετεπέμπετο· τὸν δὲ διάβολον Μαγνέντιον, μάρτυς ὁ Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, οὔτε γινώσκω, οὔτε ὅλως ἠπιστάμην αὐτόν. Ποία τοίνυν συνήθεια τῷ μὴ γινωσκομένῳ πρὸς τὸν μὴ γινώσκοντα; ποία με πρόφασις εἷλκε γράψαι τῷ τοιούτῳ; Ποῖον προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς ἔτασσον, γράφων αὐτῷ; Ὅτι· Τὸν τιμῶντά με, οὗ τῶν εὐεργεσιῶν οὐκ ἄν ποτε ἐπιλαθοίμην, τοῦτον φονεύσας καλῶς ἐποίησας; καὶ ἀποδέχομαί σε τοὺς γνωρίμους ἡμῶν Χριστιανοὺς καὶ πιστοτάτους ἄνδρας ἀνελόντα; καὶ ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν 'Ρώμῃ γνη-

1. Ψαλμ. 100, 5. 2. Σοφ. Σολ. 1, 11.

σίως ἡμᾶς ὑποδεξαμένους, τὴν μακαρίαν σου θείαν τὴν ἀληθῶς Εὐτρόπιον, καὶ Ἀβουτήριον τὸν γνήσιον ἐκεῖνον, καὶ Σπειράντιον τὸν πιστότατον, καὶ ἄλλους πολλοὺς καλούς.

7. Ἆρ' οὐχὶ καὶ τὸ μόνον ὑποπτεύειν περὶ τούτων τὸν κατήγορον, ἐστὶ μανικόν; Τί γάρ με πάλιν θαρρεῖν ἔπειθεν αὐτῷ; Ποίαν αὐτοῦ διάθεσιν ἔβλεπον ἀσφαλῆ; Ὅτι τὸν ἴδιον δεσπότην ἀνεῖλε, καὶ περὶ τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ἄπιστος γέγονε, καὶ ὅρκους μὲν παρέβη, εἰς δὲ τὸν Θεὸν ἠσέβησε, φαρμακοὺς καὶ ἐπαοιδοὺς ἐπινοῶν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως; Ποίῳ δὲ συνειδότι χαίρειν ἔλεγον τούτῳ, οὗ ἡ μανία καὶ ἡ ὠμότης οὐκ ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἐλύπησε; Μεγάλην γε χάριν καὶ πολλὴν ἐκ τούτων ὤφειλον τούτῳ, ὅτι ὁ μὲν μακαρίτης ἀδελφός σου τὰς ἐκκλησίας ἀναθημάτων ἐπλήρωσεν, οὗτος δὲ αὐτὸν ἀποστέλλοντα πεφόνευκε. Καὶ οὔτε ταῦτα βλέπων ὁ μιαρὸς ἠδέσθη, οὔτε τὴν δοθεῖσαν χάριν τῷ μακαρίτῃ διὰ τοῦ βαπτίσματος πεφόβηται· ἀλλ' ὡς δαίμων τις ἀλάστωρ καὶ διαβολικός, ἐμάνη κατ' αὐτοῦ. Τῷ μὲν οὖν μακαρίτῃ τοῦτο γέγονεν εἰς μαρτύριον· ἐκεῖνος δὲ λοιπὸν ὡς δέσμιος κατὰ τὸν Κάϊν στένων καὶ τρέμων ἐδιώκετο, ἵνα καὶ τὸν Ἰούδαν ἐν τῷ θανάτῳ μιμήσηται, δήμιος καθ' ἑαυτοῦ γινόμενος, καὶ διπλῆν ἐποίσηται καθ' ἑαυτοῦ τὴν τιμωρίαν ἐν τῇ μετὰ ταῦτα κρίσει.

8. Τοιούτῳ με φίλον ὁ διαβαλὼν ἐνόμισε γεγενῆσθαι· ἢ τάχα οὐδὲ νενόμικεν, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς ἀπιθάνως ἐπλάσατο· οἶδε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι κατεψεύσατο. Ἐβουλόμην δὲ αὐτόν, ὅστις ἐστίν, ἐνταῦθα παρεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι (ἃ γὰρ ὡς Θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν, τοῦτον ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ) πότερος ἡμῶν ἔχαιρε, τοῦ μακαρίτου Κώνσταντος ζῶντος, καὶ τίς μᾶλλον ηὔχετο· καὶ ἡ πρώτη διαβολὴ δείκνυσι, καὶ παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς, ὅτι τῶν οὕτω διακειμένων, καὶ εἴ τις ἠγάπα τὸν μακαρίτην Κώνσταντα, οὐκ ἐγίγνετο φίλος τῷ κατ' ἐκείνου γενομένῳ· εἰ δὲ ἄλλως διέκειτο ἢ ὡς ἡμεῖς, φοβοῦμαι, μὴ ἅπερ ὁ μισῶν ἐκεῖνον ἐντεθύμηται, ταῦτα κατεψεύσατο κατ' ἐμοῦ.

9. Ἐγὼ μὲν οὖν, ἐπὶ τούτῳ ξενιζόμενος, ὅσα χρὴ λέγειν ἀπολογούμενον, ἀπορῶ· καὶ μόνον ἐμαυτοῦ μυρίους καταψηφίζομαι θανάτους, ἐὰν καὶ ὅλως κἂν ὑποψία τις εἰς ἐμὲ περὶ τούτου γένηται· σοὶ δέ, φιλάληθες βασιλεῦ, θαρρῶν ἀπολογοῦμαι· παρακαλῶ, καθὰ προεῖπον, ἐξέταζε· καὶ μάλιστα μάρτυρας ἔχων τοὺς ἀποσταλέντας ποτὲ παρ' ἐκείνου πρὸς σὲ πρέσβεις· εἰσὶ δὲ Σαρβάτιος καὶ Μάξιμος οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς· καὶ Κλημέντιος καὶ Βάλης. Μάθε, παρακαλῶ, εἰ γράμματά μοι κεκομίκασιν· ταῦτα γὰρ παρεῖχε πρόφασιν κἀμοὶ τοῦ γράφειν ἐκείνῳ. Εἰ δὲ μὴ ἔγραψε, μηδὲ ἐγίνωσκέ με, πῶς ἔγραφον ἐγὼ μὴ ἐπιστάμενος αὐτόν; Ἐρώτησον εἰ μή, ἑωρακὼς τοὺς περὶ Κλημέντιον, ἐμνήσθην τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης,

καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν δάκρυσί μου τὰ ἱμάτια διέβρεχον[1], ἐνθυμούμενος τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν φιλόχριστον αὐτοῦ ψυχήν. Μάθε πῶς, ἀκούσας περὶ τῆς ὠμότητος τοῦ θηρίου, καὶ ἰδὼν τοὺς περὶ Βάλεντα διὰ τῆς Λιβύης ἐλθόντας, ἐφοβούμην μὴ κἀκεῖνος πειράσῃ τολμῆσαι, καὶ ὡς λῃστὴς φονεύσῃ τοὺς ἀγαπῶντας καὶ μνημονεύοντας τοῦ μακαρίου· ὧν ἐμαυτὸν οὐδενὸς εἶναι δεύτερον τίθημι.

10. Τοῦτο οὖν δεδιὼς φρονοῦντας ἐκείνους, καὶ οὐ μᾶλλον ηὐχόμην περὶ τῆς σῆς φιλανθρωπίας; καὶ τὸν μὲν φονεύσαντα ἐκεῖνον ἠγάπων, εἰς σὲ δὲ τὸν ἀδελφὸν ὄντα, καὶ ἐκδικοῦντα τὸν ἐκείνου θάνατον ἐλυπούμην; Ἀλλ' ἐκείνου μὲν τῆς παρανομίας ἐμνημόνευον, τῆς δὲ σῆς εὐεργεσίας ἐπελανθανόμην, ἣν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίτου τοιαύτην ἔσεσθαι περὶ ἐμέ, οἵα ἦν καὶ περιόντος ἐκείνου, διὰ γραμμάτων δηλῶσαι κατηξίωσας; Ποίοις ὄμμασι τὸν ἀνδροφόνον ἔβλεπον; Ἢ πῶς οὐχ, ὑπὲρ σῆς σωτηρίας εὐχόμενος, ἐνόμιζον καὶ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον ὁρᾶν; Ἀδελφοὶ γὰρ διὰ τὴν φύσιν ἀλλήλων εἰσὶ κάτοπτρα. Διὰ τοῦτο καὶ σὲ βλέπων ἐν ἐκείνῳ, οὔ ποτε ἂν διέβαλον· κἀκεῖνον ἐν σοὶ πάλιν ὁρῶν, οὔ ποτε ἂν ἔγραψα τῷ κατ' ἐκείνου γενομένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τῆς σῆς σωτηρίας ηὐχόμην. Καὶ μάρτυρες τούτων προηγουμένως μὲν ὁ Κύριος, ὁ ἐπακούσας καὶ χαρισάμενος ὁλόκληρόν σοι τὴν ἐκ προγόνων βασιλείαν· μάρτυρες δὲ καὶ οἱ τότε παρόντες, Φιληκήσιμος ὁ γενόμενος δοὺξ τῆς Αἰγύπτου, καὶ Ῥουφῖνος, καὶ Στέφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικός, ὁ δὲ μάγιστρος, ἦν ἐκεῖ· καὶ Ἀστέριος ὁ κόμης, καὶ Παλλάδιος ὁ γενόμενος τοῦ παλατίου μάγιστρος, Ἀντίοχός τε καὶ Εὐάγριος οἱ ἀγεντισηρίβους. Μόνον γὰρ ἔλεγον· Εὐξώμεθα περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου· καὶ πᾶς ὁ λαὸς εὐθὺς μιᾷ φωνῇ ἐβόα· Χριστέ, βοήθει Κωνσταντίῳ· καὶ διέμενεν οὕτως εὐχόμενος.

11. Ὅτι μὲν οὖν μήτε ἔγραψά ποτε ἐκείνῳ, μήτε ἐδεξάμην ποτὲ παρ' αὐτοῦ, μάρτυρα τὸν Θεόν, καὶ τὸν τούτου Λόγον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπεκαλεσάμην· τὸν δὲ κατειπόντα, καὶ περὶ τούτου συγχώρησον ἐρωτηθῆναι δι' ὀλίγων, πόθεν εἰς τοῦτο παρῆλθεν; Ἐπιστολῆς ἀντίγραφα φήσειεν ἔχειν; τοῦτο γὰρ ἀπέκαμον οἱ Ἀρειανοὶ θρυλοῦντες. Πρῶτον μὲν οὖν κἂν τὰ γράμματα τοῖς ἡμετέροις ὅμοια δεικνύῃ, οὔπω τε ἀσφαλὲς ἔχει· πλαστογράφοι γάρ εἰσιν οἵτινες καὶ τὰς ὑμῶν τῶν βασιλέων χεῖρας πολλάκις ἐμιμήσαντο· καὶ οὐχ ἡ μίμησις παρέχει τοῖς γράμμασι τὸ κῦρος, ἐὰν μὴ καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα γράφειν εἰωθότες μαρτυρῶσι ταῖς ἐπιστολαῖς. Τοῦτο τοίνυν καὶ τοὺς διαβαλόντας πάλιν ἐρωτῆσαι βούλομαι, τίς ὁ παρασχὼν ταῦτά ποτε, καὶ πόθεν εὑρέθη ταῦτα· καὶ γὰρ κἀγὼ τοὺς γράφοντας εἶχον, κἀκεῖνος πάλιν τοὺς λαμβάνοντας παρὰ τῶν κομιζόντων καὶ ἐπιδιδόντας αὐτῷ. Οἱ μὲν οὖν

1. Πρβλ. Ψαλμ. 6, 7.

ἡμέτεροι πάρεισι· καταξίωσον δὲ κἀκείνους καλέσαι· ζῆν γὰρ πάντως ἔξεστιν αὐτούς· καὶ μάθε περὶ τούτων τῶν γραμμάτων, ἐξέτασον ὡς ἀληθείας σοι συμπαρούσης· αὕτη γὰρ βασιλέων, καὶ μάλιστα Χριστιανῶν, ἐστὶ φυλακτήριον· μετὰ ταύτης βασιλεύειν ὑμᾶς ἐστιν ἀσφαλές, λεγούσης τῆς θείας Γραφῆς· «Ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια, φυλακὴ βασιλεῖ, καὶ περικυκλώσει ἐν δικαιοσύνῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ.[1]» Ταύτην προλαβὼν Ὀροβάβελ ὁ σοφὸς νενίκηκε· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐφώνησε· «Μεγάλη ἡ ἀλήθεια καὶ ὑπερισχύει.[2]»

12. Εἰ μὲν οὖν παρ' ἄλλοις ἤμην διαβληθείς, τὴν σὴν εὐσέβειαν ἐπεκαλούμην· ὡς ὁ Ἀπόστολος ἐπεκαλέσατο τότε τὸν Καίσαρα[3], καὶ πέπαυται τῶν ἐχθρῶν ἡ κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλή· ἐπειδὴ δὲ παρὰ σοὶ τετολμήκασι κατειπεῖν, τίνα ἀπὸ σοῦ ἐπικαλέσομαι; τὸν Πατέρα τοῦ λέγοντος, «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια[4]», ἵνα σου τὴν καρδίαν εἰς εὐμένειαν κλίνῃ. Δέσποτα παντοκράτορ, βασιλεῦ τῶν αἰώνων, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺ διὰ τοῦ σοῦ Λόγου τὴν βασιλείαν ταύτην τῷ σῷ θεράποντι Κωνσταντίῳ δέδωκας· σὺ λάμψον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα, γνοὺς τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, εὐμενῶς μὲν αὐτὸς δέξηται τὴν ἀπολογίαν· πάντας δὲ ποιήσῃ γνῶναι, ὅτι αἱ ἀκοαὶ αὐτοῦ ἠσφαλίσθησαν ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον· Μόνα βασιλεῖ «δεκτὰ χείλη δίκαιά[5]» ἐστιν. Οὕτω γὰρ καὶ κατορθοῦσθαι τὸν θρόνον τῆς βασιλείας διὰ Σολομῶντος λεχθῆναι πεποίηκας.[6] Οὐκοῦν ὅλως ἐρώτησον, μαθέτωσαν οἱ κατειρηκότες, ὅτι σοι μέλει περὶ τῆς ἀληθείας μαθεῖν. Καὶ εἰ μὴ τῷ χρώματι τοῦ προσώπου δείξουσι τὴν συκοφαντίαν· τοῦτο γὰρ τοῦ συνειδότος ἔλεγχός ἐστι, καὶ γέγραπται· «Καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον θάλλει· ἐν δὲ λύπαις οὔσης σκυθρωπάζει.[7]» Οὕτω τοὺς μὲν ἐπιβουλεύσαντας τῷ Ἰωσὴφ ἡ συνείδησις ἤλεγξε·[8] τοῦ δὲ Λάβαν ἡ κατὰ τοῦ Ἰακὼβ πονηρία ἐκ τοῦ προσώπου δέδεικται.[9] Ὁρᾷς γοῦν ἐκείνων μὲν τὴν ὑποψίαν, φευγόντων καὶ κρυπτομένων, ἡμῶν δὲ τὴν ἐλευθερίαν ἀπολογουμένων. Οὐ γὰρ περὶ κτημάτων νῦν ἡ κρίσις, ἀλλὰ περὶ δόξης τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λίθῳ κρουόμενος ζητεῖ τὸν ἰατρόν· τῶν δὲ λίθων ὀξύτερα τὰ ἐκ τῆς διαβολῆς ἐστι πλήγματα· «Ῥόπαλόν ἐστι ἡ διαβολή, καὶ μάχαιρα, καὶ τόξευμα ἀκιδωτόν», ὡς εἶπε Σολομών·[10] καὶ ταῦτα μόνη ἡ ἀλήθεια ἰᾶσθαι δύναται· ταύτης δὲ παρορωμένης, αὐξάνει δεινότερον τὰ τραύματα.

13. Διὰ ταῦτα πάντα τὰ πανταχοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν τετάρακται. Καὶ προφάσεις μὲν ἐπενόησαν, ἐπίσκοποι δὲ τηλικοῦτοι καὶ πολυετεῖς ἐξωρίσθησαν, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν. Καὶ εἰ μὲν μέχρι τοσούτου τοῦτο ἐγίγνετο, προσδοκία τις ἦν ἀγαθή· φιλάνθρωπος γὰρ

1. Παρμ. 20, 28. 2. Πρβλ. Α' Ἔσδρ. 3, 12. 3. Πρβλ. Πράξ. 25, 11. 4. Ἰω. 14, 6. 5. Παρμ. 156, 13. 6. Πρβλ. Παρμ. 25, 5. 7. Παρμ. 15, 13. 8. Πρβλ. Γεν. 42, 21. 9. Πρβλ. Γεν. 31, 5. 10. Πρβλ. Παρμ. 25, 18.

εἶ· ἵνα δὲ μὴ καὶ μετὰ ταῦτα διαβῇ τὸ κακόν, κρατείτω ἡ ἀλήθεια παρὰ σοί· καὶ μὴ ἀφῇς ὑπόνοιαν κατὰ πάσης Ἐκκλησίας γενέσθαι, ὡς τοιαῦτα βουλευομένων καὶ γραφόντων τῶν Χριστιανῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπισκόπων. Ἢ εἰ μὴ βούλει ἀνακρίνειν, δίκαιον καὶ ἡμᾶς πιστεύεσθαι μᾶλλον ἀπολογουμένους ἢ τοὺς διαβάλλοντας. Οὗτοι μὲν γάρ, ὡς ἐχθροί, πονηρεύονται, ἡμεῖς δὲ ἀγωνιῶντες τὰς ἀποδείξεις παρέχομεν. Ἀλλὰ δὲ θαυμάζω, πῶς ἡμεῖς μὲν μετ' εὐλαβείας φθεγγόμεθα, ἐκεῖνοι δὲ τοσαύτην ἔσχον ἀναισχυντίαν, ὡς καὶ ψεύσασθαι βασιλεῖ. Ἀλλ' ἐξέτασον διὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὥσπερ γέγραπται, ἐρευνῶν ἐρεύνησον [1] παρόντων ἡμῶν, πόθεν ταῦτα λέγουσιν, ἢ πόθεν ηὑρέθη τὰ γράμματα. Ἀλλ' οὔτε τῶν ἡμετέρων τις ἐλεγχθήσεται, οὔτε τῶν ἐκείνου φήσειέ τις· πέπλασται γάρ. Καὶ πλέον οὐδὲν τάχα προσήκει ζητεῖν, οὐδὲ γὰρ βούλονται, ἵνα μὴ καὶ ὁ ταύτας γράψας, ἐξ ἀνάγκης εὑρεθῇ. Ἴσασι γὰρ αὐτὸν οἱ διάβολοι μόνοι, καὶ ἄλλος οὐδείς.

14 Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατειρήκασιν, ὡς δὴ συνάξεως ἐκεῖ γενομένης, πρὶν αὐτὴν τελειωθῆναι· φέρε καὶ περὶ τούτου πάλιν ἀπολογήσομαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ· εἰς ταῦτα γὰρ ἡμᾶς ἕλκουσιν οἱ φιλέχθρως διακείμενοι πρὸς ἡμᾶς. Ναὶ γέγονεν, ὁμολογῶ· καὶ γὰρ καὶ τὰ πρῶτα λέγων οὐκ ἐψευσάμην, καὶ τοῦτο νῦν οὐκ ἀρνήσομαι. Ἀλλ' ἄλλως πάλιν ἢ ὡς αὐτοὶ κατειρήκασίν ἐστι τὸ πρᾶγμα. Καί μοι συγχώρησον εἰπεῖν, οὐκ ἐγκαινίων ἡμέραν ἐπετελέσαμεν, θεοσεβέστατε Αὔγουστε· τοῦτο γὰρ ἀθέμιτον ἦν ἀληθῶς πρὸ τῆς σῆς προστάξεως ποιῆσαι· οὐδὲ ἐκ παρασκευῆς εἰς τοῦτο παρήλθομεν· οὐδὲ ἐπίσκοπός τις οὐδὲ ἄλλος κληρικὸς εἰς τοῦτο κέκληται, ἔλειπε δὲ πολλὰ καὶ τῷ ἔργῳ. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκ παραγγελίας γέγονεν ἡ σύναξις, ἵνα πρόφασιν εὕρωσιν οὗτοι τοῦ κατειπεῖν. Ἀλλὰ τὸ γενόμενον ἴσασι πάντες· ἄκουσον δὲ ὅμως τῇ σαυτοῦ ἐπιεικείᾳ καὶ μακροθυμίᾳ. Ἑορτὴ μὲν γὰρ ἦν τὸ Πάσχα, ὁ δὲ λαὸς πάνυ πολὺς καὶ τοσοῦτος ἦν, ὅσον ἂν εὔξαιντο κατὰ πόλιν εἶναι Χριστιανῶν φιλόχριστοι βασιλεῖς. Τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ὀλίγων καὶ βραχυτάτων οὐσῶν, θόρυβος ἦν οὐκ ὀλίγος, ἀξιούντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθεῖν, κἀκεῖ πάντας εὔχεσθαι ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας· ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἀλλ' ἐμοῦ παρακαλοῦντος τέως ἐπισχεῖν, καὶ ὅπως δήποτε μετὰ θλίψεως ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις συναχθῆναι, οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ' ἕτοιμοι γεγόνασιν ἐξελθεῖν τὴν πόλιν, εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους ἐν ἡλίῳ συνελθεῖν, βέλτιον ἡγούμενοι κάματον ἐνεγκεῖν ὁδοῦ, ἢ μετὰ λύπης τὴν ἑορτὴν ποιῆσαι.

15. Πίστευε γάρ, βασιλεῦ, καὶ περὶ τούτου πάλιν μάρτυρα δέξαι τὴν ἀλήθειαν· ὅτι ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς Τεσσαρακοστῆς, διὰ τὸ τῶν τόπων στενὸν καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν λαῶν, πλεῖστα παι-

1. Πρβλ. Ἰωὴλ 1, 7.

δία, καὶ οὐκ ὀλίγαι νεώτεραι γυναῖκες, πλεῖσταί τε γραῖδες, καὶ οὐκ ὀλίγοι νεανίσκοι θλιβέντες ἀπηνέχθησαν εἰς τοὺς οἴκους·- καὶ τοῦ Θεοῦ παρασχόντος, τέθνηκε μὲν οὐδείς· πάντες δὲ ἐγόγγυσαν, καὶ ἠξίωσαν διὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν. Εἰ δὲ καὶ ἐν ταῖς προεόρτοις τοιαύτη γέγονε θλῖψις, τί ἂν ἐγεγόνει ἐν αὐτῇ τῇ ἑορτῇ; Πάντως πάντα ἔτι τούτων χαλεπώτερα. Ἀλλ' οὐκ ἔπρεπεν ἀντὶ χαρᾶς λύπην, ἀντ' εὐφροσύνης πένθος, ἀντὶ τῆς ἑορτῆς κλαυθμὸν τοῖς λαοῖς γενέσθαι· εἰδὼς καὶ μάλιστα τύπον ἔχειν τῶν Πατέρων. Ὁ γὰρ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, στενῶν ὄντων τῶν ἄλλων τόπων, καὶ οἰκοδομῶν τὴν τότε μείζονα νομιζομένην ἐκκλησίαν τὴν καλουμένην Θεωνᾶ, συνῆγεν ἐκεῖ διὰ τὸ πλῆθος, καὶ συνάγων οὐκ ἠμέλει τῆς οἰκοδομῆς. Τοῦτο καὶ ἐν Τριβέροις, καὶ ἐν Ἀκυληΐᾳ γενόμενον ἑώρακα· κἀκεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς διὰ τὸ πλῆθος, ἔτι τῶν τόπων οἰκοδομουμένων, συνῆγον ἐκεῖ· καὶ οὐχ εὗρον τοιοῦτον κατήγορον. Ἀλλὰ καὶ ὁ μακαρίτης σου ἀδελφός, ἐν Ἀκηλυΐᾳ, τοιαύτης οὔσης συνάξεως, συνήχθη. Οὕτω κἀγὼ πεποίηκα, καὶ γέγονεν οὐκ ἐγκαίνια, ἀλλὰ σύναξις εὐχῆς. Σὺ μὲν οὖν, εὖ οἶδα, ὅτι, φιλόθεος ὤν, τῶν μὲν λαῶν ἀποδέχῃ τὴν προθυμίαν, καὶ συγγινώσκεις ἐμοί, μὴ κωλύσαντι τοσούτου λαοῦ τὰς εὐχάς.

16. Ἐγὼ δὲ τὸν κατειπόντα πάλιν περὶ τούτου ἐρωτῆσαι βούλομαι, ποῦ νόμιμον ἦν εὔχεσθαι τὸν λαόν, ἐν ἐρήμοις ἢ ἐν οἰκοδομουμένῳ τόπῳ τῆς εὐχῆς; Ποῦ πρέπον ἦν καὶ ὅσιον ἐπακοῦσαι τὸν λαὸν τὸ Ἀμήν; ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν τῷ ἤδη λεχθέντι Κυριακῷ; Σὺ δέ, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ποῦ τοὺς λαοὺς ἂν ἤθελες ἐκτεῖναι τὰς χεῖρας καὶ εὔξασθαι περὶ σοῦ; ἔνθα καὶ Ἕλληνες ἵστανται παρερχόμενοι, ἢ ἐν τῷ ἐπωνύμῳ σου τόπῳ, ὃν ἤδη, μᾶλλον δὲ καὶ ἅμα τῷ θεμελίῳ, Κυριακὸν πάντες ὀνομάζουσιν; Οἶδα, ὅτι τὸν σὸν τόπον προκρίνεις· μειδιᾷς γάρ, καὶ τοῦτο μειδιῶν σημαίνεις. Ἀλλ' ἔδει, φησὶν ὁ κατειπών, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦτο γενέσθαι. Μικραὶ μὲν οὖν καὶ στεναὶ πᾶσαι, καθὰ προεῖπον, πρὸς τοὺς λαούς εἰσιν. Ἔπειτα δὲ πῶς ἔπρεπε γενέσθαι τὰς εὐχάς; καὶ πῶς ἦν βέλτιον κατὰ μέρος καὶ διῃρημένως τὸν λαὸν μετ' ἐπικινδύνου συνοχῆς, ἢ ὄντος ἤδη τόπου τοῦ δυναμένου δέξασθαι πάντας, ἐν αὐτῷ συνελθεῖν καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ συμφωνίας τῶν λαῶν γενέσθαι τὴν φωνήν; Τοῦτο βέλτιον ἦν· τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ὁμοψυχίαν ἐδείκνυε τοῦ πλήθους· οὕτω καὶ ταχέως ὁ Θεὸς ἐπακούει. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν, ἐὰν δύο συμφωνήσαιεν περὶ παντός, οὗ ἂν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς·[1] τί, ἐὰν τοσούτων λαῶν συνελθόντων, μία γένηται φωνή, λεγόντων τῷ Θεῷ τὸ Ἀμήν; Τίς γοῦν οὐκ ἐθαύμασε; Τίς οὐκ ἐμακάρισέ σε βλέπων τὸν τοσοῦτον λαὸν ἐν ἑνὶ συνελθόντα τόπῳ; Πῶς ἔχαιρον οἱ λαοὶ βλέποντες ἀλλήλους τὸ πρότερον ἐν διῃρημένοις συν-

---

1. Ματθ. 18, 19.

ερχόμενοι τόποις; Τοῦτο πάντας ηὔφρανε, καὶ μόνον τὸν διαβαλόντα ἐλύπησε.

17. Τὴν γοῦν ἑτέραν καὶ ὑπολειπομένην ἀντιλογίαν αὐτοῦ βούλομαι προλαβεῖν. Ὁ μὲν γὰρ κατειρηκώς φησιν· Οὔπω τετελείωτο τὸ ἔργον, καὶ οὐκ ἐχρῆν εὐχὰς γενέσθαι· ὁ δὲ Κύριος εἶπε· «Σὺ δέ, ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, καὶ ἀπόκλεισον τὰς θύρας.[1]» Τί τοίνυν φήσειεν ὁ κατήγορος; Μᾶλλον δὲ τί ἂν εἴποιεν οἱ φρόνιμοι καὶ ἀληθῶς Χριστιανοί; Τούτους γὰρ ἐρώτησον, βασιλεῦ· ἐπειδὴ γέγραπται περὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι «Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει·[2]» περὶ δὲ τούτων, «Παρὰ παντὸς φρονίμου συμβουλίαν λάμβανε.[3]» Τῶν ἐκκλησιῶν στενῶν οὐσῶν, καὶ τῶν λαῶν τοσούτων ὄντων, καὶ βουλομένων εἰς τὰς ἐρήμους ἀπελθεῖν, τί ποιεῖν ἐχρῆν; Ἡ μὲν γὰρ ἔρημος ἄθυρος, καὶ τῶν βουλομένων δίοδός ἐστιν, ὁ δὲ Κυριακὸς τόπος καὶ τετείχισται καὶ τεθύρωται, καὶ τὴν διαφορὰν τῶν εὐσεβῶν καὶ τῶν βεβήλων δείκνυσιν. Ἆρα, βασιλεῦ, οὐ μετὰ τῆς σῆς εὐσεβείας πᾶς ὁστισοῦν φρόνιμος ἐπινεύει τούτῳ; Ἴσασι γάρ, ὅτι ὧδε μὲν νόμιμος εὐχή, ἐκεῖ δὲ ἀταξίας ὑποψία· εἰ μὴ ἄρα, τόπων μὴ ὄντων, μόνοι τὴν ἐρημίαν ἂν οἰκοῖεν οἱ εὐχόμενοι, ὥσπερ ἦν ὁ Ἰσραήλ· ἀλλὰ κἀκείνοις τῆς σκηνῆς γενομένης περιώριστο λοιπὸν τῆς εὐχῆς ὁ τόπος. Ὦ Δέσποτα καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ μονογενές, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, ἐπειδὴ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ὁ λαὸς ηὔξατο, καὶ διὰ σοῦ τὸν σὸν Πατέρα τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν παρεκάλεσε, περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ σοῦ θεράποντος τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου, κατηγοροῦμαι. Ἀλλὰ τῇ σῇ ἀγαθότητι χάρις, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς σοῖς νόμοις διαβέβλημαι. Μειζόνως γὰρ ἂν διεβλήθην, καὶ ἦν ἀληθῶς ἔγκλημα, εἰ ὃν ᾠκοδόμησε τόπον ὁ βασιλεὺς παρηρχόμεθα, καὶ ἔρημον ἐζητοῦμεν εἰς εὐχήν. Πῶς ἂν ὁ κατήγορος ἐφλυάρησε τότε! πῶς ἂν ἦν πιθανὸς λέγων· Ἐξουθένησέ σου τὸν τόπον· παρὰ γνώμην ἐστὶν αὐτοῦ τὸ γινόμενον· ἐγέλασε παρερχόμενος· ἔδειξε τὴν ἔρημον πληροῦσαν τοῦ τόπου τὴν χρείαν· θέλοντας εὔξασθαι λαοὺς κεκώλυκε. Ταῦτα ἤθελεν εἰπεῖν, ταῦτα ἐζήτει· καὶ μὴ εὑρὼν ἄχθεται, καὶ λοιπὸν λόγους πλάττει. Ταῦτα γὰρ εἰ ἔλεγεν, ἐδυσώπει κἀμέ· ὥσπερ νῦν ἀδικεῖ, τὸν διαβόλου τρόπον ἀναλαβών, καὶ παρατηρούμενος τοὺς προσευχομένους· διὸ καὶ ἐσφάλη παραγνοὺς τὸ τοῦ Δανιήλ·[4] ἐνόμισε γὰρ ὁ ἀμαθής, ὅτι καὶ ἐπὶ σοῦ τὰ τῶν Βαβυλωνίων κρατεῖ, καὶ οὐκ ἔγνω, ὅτι φίλος εἶ τοῦ μακαρίου Δανιήλ· καὶ τὸν αὐτὸν αὐτῷ Θεὸν προσκυνεῖς, καὶ οὐ κωλύεις, ἀλλὰ θέλεις πάντας εὔχεσθαι, εἰδώς, ὅτι πάντων ἐστὶ εὐχή, σῴζεσθαί σε καὶ βασιλεύειν ἐν εἰρήνῃ διαπαντός.

18. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τὸν κατειπόντα ἀποδύρομαι· σὺ δέ, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ζήσειας πολλαῖς ἐτῶν περιόδοις,

---

1. Ματθ. 6, 6. 2. Ἡσ. 32, 6. 3. Τωβ. 4, 18. 4. Πρβλ. Δαν. 6, 1 ἑξ.

καὶ τὰ ἐγκαίνια ἐπιτελέσειας. Αἱ γὰρ γενόμεναι παρὰ πάντων περὶ τῆς σῆς σωτηρίας εὐχαὶ οὐκ ἐμποδίζουσι τὴν τῶν ἐγκαινίων πανήγυριν. Μὴ τοῦτο ψευδέσθωσαν οἱ ἀμαθεῖς· ἀλλὰ παρὰ μὲν τῶν Πατέρων μαθέτωσαν, ἀναγνώτωσαν δὲ καὶ τὰς Γραφάς· μᾶλλον δὲ παρὰ σοῦ μαθέτωσαν, φιλολόγος γὰρ εἶ, ὅτι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεύς, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ Ζοροβάβελ ὁ Σαλαθιὴλ ὁ σοφός, καὶ Ἔσδρας ὁ ἱερεὺς καὶ τοῦ νόμου γραμματεύς, τοῦ ἱεροῦ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομουμένου, καὶ ἐνστάσης τῆς Σκηνοπηγίας (ἑορτὴ δὲ ἦν αὕτη καὶ πηνήγυρις καὶ εὐχὴ μεγάλη ἐν τῷ Ἰσραήλ), συνήγαγον τὸν λαὸν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ εὐρύχωρον τοῦ πρώτου πυλῶνος τοῦ πρὸς τῇ ἀνατολῇ, καὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ ἡτοίμασαν, κἀκεῖ προσήνεγκαν, κἀκεῖ τὴν ἑορτὴν ἐπετέλεσαν.[1] Καὶ λοιπὸν οὕτως τὰς κατὰ Σάββατον καὶ νουμηνίαν προσέφερον θυσίας, καὶ οἱ λαοὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἀνέφερον. Καὶ φανερῶς φησιν ἡ Γραφή, ὅτι ταῦτα ἐγίγνετο, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ οὔπω ᾠκοδόμητο· ἀλλὰ μᾶλλον τούτων οὕτως εὐχομένων ὁ οἶκος προέκοπτεν ὁ οἰκοδομούμενος· καὶ οὔτε διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν ἐγκαινίων ἐκωλύθησαν αἱ εὐχαί, οὔτε διὰ τὰς γενομένας συνόδους τῶν εὐχῶν ἐμπεπόδισται τὰ ἐγκαίνια· ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς οὕτως ηὔχετο· καὶ ὅτε τετέλεστο πᾶς ὁ οἶκος ἐποίησαν τὰ ἐγκαίνια, καὶ προσήνεγκαν εἰς τὸν ἐγκαινισμόν, καὶ πάντες ἑώρτασαν ἐπὶ τῇ τελεσιουργίᾳ. Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἄλλοι Πατέρες πεποιήκασι· συναγαγόντες γὰρ καὶ τελειώσαντες τὸ ἔργον, ηὐχαρίστησαν τῷ Κυρίῳ, ἐγκαίνια ἐπιτελέσαντες. Τοῦτο καὶ σὲ ποιεῖν πρέπει, φιλομαθέστατε βασιλεῦ· ἕτοιμος γὰρ ὁ τόπος προαγνισθεὶς ταῖς προγενομέναις εὐχαῖς, ζητῶν παρουσίαν τῆς σῆς εὐσεβείας· τοῦτο γὰρ αὐτῷ λείπει πρὸς τὸν τέλειον κόσμον. Τοῦτο μὲν οὖν πληρώσειας, καὶ τὴν εὐχὴν ἀποδοίης τῷ Κυρίῳ, ᾧ καὶ τὸν οἶκον πεποίηκας· τοῦτο γὰρ πάντων ἐστὶν εὐχή.

19. Δὸς δή, καὶ τὴν ἄλλην ἴδωμεν διαβολήν, καὶ συγχώρησον ἀπολογήσασθαι καὶ περὶ αὐτῆς. Τετολμήκασι γὰρ καὶ τοῦτο διαβάλλειν, ὡς ἀντιστάντος ἐμοῦ τοῖς σοῖς προστάγμασιν, ὥστε μὴ ἐξελθεῖν τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκείνους μὲν οὖν θαυμάζω μὴ ἀποκάμνοντας ταῖς συκοφαντίαις· ἐγὼ δὲ ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀποκάμνω, χαίρω δὲ μᾶλλον ἀπολογούμενος. Ὅσῳ γὰρ ἀπολογίαι πολλαί, τοσούτῳ καὶ πλέον ἐκεῖνοι δύνανται καταγινώσκεσθαι. Οὐκ ἀντέστην προστάγματι τῆς σῆς εὐσεβείας, μὴ γένοιτο! οὐ γὰρ τηλικοῦτος ἤμην, ἵνα καὶ λογιστῇ πόλεως ἀντιστῶ, μήτιγε τηλικούτῳ βασιλεῖ, καὶ περὶ τούτου τοσούτων πλείστων παρ' ἐμοῦ λόγων· πᾶσα γὰρ ἡ πόλις μοι μαρτυρεῖ. Συγχώρησον δὲ ὅμως καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶγμα· καὶ γὰρ ἀκούσας, θαυμάσεις, εὖ οἶδ' ὅτι, τῶν ἐχθρῶν τὴν εὐχέρειαν. Μοντάνος ὁ Παλατινὸς ἦλθε κομίζων ἐπιστολήν, ὡς ἐμοῦ

1. Πρβλ. Β' Ἔσδρ. 3, 1 ἑξ.

γράψαντος, ἵνα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔλθω· καὶ ἃ νομίζω λείπειν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ταῦτα πληρωθῆναι δυνηθῇ. Τῇ μὲν οὖν σῇ εὐσεβείᾳ χάρις, ὅτι κατηξίωσεν, ὡς ἐμοῦ γράψαντος, ἐπινεῦσαι, καὶ τῆς ὁδοῦ πρόνοιαν πεποίηκεν ὑπὲρ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, καὶ ἀκμητὶ διανῦσαί με· τοὺς δὲ ψευσαμένους τὰς σὰς ἀκοὰς τεθαύμακα πάλιν μὴ φοβηθέντας, ὅτι τὸ ψεῦδος ἴδιόν ἐστι τοῦ διαβόλου, καὶ οἱ ψευδόμενοι ἀλλότριοί εἰσι τοῦ λέγοντος· «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.[1]» Οὐ γὰρ ἔγραψα, οὐδὲ τοιαύτην ἐπιστολὴν εὑρεῖν ὁ κατήγορος δυνήσεται. Εἰ καὶ ἔδει με γράφειν καθημέραν, ἵνα τὴν ἀγαθήν σου πρόσοψιν θεωρῶ· ἀλλ' οὔτε τὰς Ἐκκλησίας καταλιμπάνειν ὅσιον, οὐδὲ δι' ὄχλου τῇ σῇ εὐσεβείᾳ γίνεσθαι δίκαιον ἦν· μάλιστα ὅτι καὶ ἀπόντων ἡμῶν ἐπινεύεις ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀξιώσεσιν. Ἃ μὲν οὖν ἐκέλευσε Μοντάνος, κέλευσον ἀναγνῶσαί με· ἔστι γὰρ ταῦτα...

20. Πόθεν δὲ ἄρα καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν εὗρον οἱ κατειρηκότες; ἐβουλόμην παρ' αὐτῶν ἀκοῦσαι, τίς αὐτοῖς καὶ ταύτην ἐπιδέδωκε. Ποίησον αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι. Δυνήσῃ γὰρ ἐκ τούτου μαθεῖν, ὅτι καὶ ταύτην ἔπλασαν, ὥσπερ κἀκείνην ἐθρύλησαν περὶ τοῦ δυσωνύμου Μαγνεντίου. Καταγνωσθέντες δὲ καὶ περὶ ταύτας, εἰς ποίαν ἄρα μετὰ ταῦτα πάλιν ἕλκουσιν ἡμᾶς ἀπολογίαν; Τοῦτο γὰρ μεμελετήκασι, καὶ ταύτην ἔχουσιν, ὡς ὁρῶ, σπουδήν, πάντα κινεῖν καὶ θορυβεῖν. Τάχα λέγοντες πολλὰ παροξύνουσί ποτε καθ' ἡμῶν· ἀλλὰ τοὺς τοιούτους καὶ ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν δίκαιόν ἐστιν, ὅτι, οἷοί εἰσι, τοιούτους καὶ τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν ὑπολαμβάνουσι, καὶ νομίζουσι δύνασθαι τὰς διαβολὰς ἰσχύειν καὶ παρὰ σοί. Ἴσχυσε γάρ ποτε ἡ τοῦ Δωὴκ κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ·[2] ἀλλ' ὁ ἀκούσας Σαοὺλ ἦν ὁ ἄδικος. Καὶ Ἰεζάβελ δὲ διαβαλοῦσα ἠδυνήθη βλάψαι τὸν θεοσεβέστατον Ναβουθαί·[3] ἀλλὰ καὶ Ἀχαὰβ ὁ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης ὁ ἀκούων. Ὁ δὲ ἁγιώτατος Δαβίδ, οὗ μιμητὴν εἶναί σε προσήκει, καὶ πάντες εὔχονται, τοὺς τοιούτους οὔτε προσίεται, ἀλλὰ καὶ ὡς λυσσῶντας κύνας ἀπεστρέφετο, λέγων· «Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον.[4]» Ἐφύλαττε γὰρ τὴν λέγουσαν ἐντολήν· «Οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν.[5]» Μάταια δὲ καὶ τὰ τούτων ἐστὶ παρὰ σοί· ᾔτησας γάρ, ὡς ὁ Σολομών, καὶ σὺ παρὰ Κυρίου, καὶ εἰληφέναι πίστευε, τὸ μάταιον λόγον καὶ ψευδῆ μακρὰν ἀπὸ σοῦ γενέσθαι προσήκειν.[6]

21. Διὰ τοῦτο τοίνυν κἀγώ, ἐπειδὴ ἐκ διαβολῆς ἦν ἐπιστολή, καὶ οὐκ εἶχεν οὐδὲ τοῦ ἐλθεῖν πρόσταξιν, ἔγνων, ὅτι προαίρεσις οὐκ ἦν τῆς σῆς εὐσεβείας ἐλθεῖν ἡμᾶς παρὰ σέ. Τὸ γὰρ μὴ κελεῦσαι πάντως ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι ὡς ἐμοῦ γράψαντος, καὶ θέλοντος διορθώσασθαι τὰ δοκοῦντα λείπειν, καίτοι μηδενὸς λέγοντος, φανερὸν

---

1. Ἰω. 14, 6. 2. Πρβλ. Α' Βασ. 22, 9. 3. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 7. 4. Ψαλμ. 100, 5. 5. Ἔξ. 23, 1. 6. Πρβλ. Παρμ. 24, 22 ἑξ.

ἣν παρὰ γνώμην εἶναι τῆς σῆς ἡμερότητος τὴν κομισθεῖσαν ἐπιστολήν. Τοῦτο πάντες ἔγνωσαν· τοῦτο καὶ γράφων ἐδήλωσα· καὶ οἶδε Μοντάνος, ὅτι οὐ τὸ ἐλθεῖν παρῃτούμην, ἀλλὰ τὸ ὡς ἐμοῦ γράψαντος ἐλθεῖν ἀπρεπὲς ἡγούμην, ἵνα μὴ καὶ ἐν τούτῳ πρόφασιν εὕρωσιν οἱ συκοφάνται πάλιν, ὡς ὀχληροῦ γενομένου μου τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. Ἀμέλει παρεσκευασάμην, καὶ τοῦτο οἶδεν αὐτός, ἵνα, ἐὰν γράψαι καταξιώσῃς, εὐθὺς ἐξέλθω, καὶ φθάσω τῇ προθυμίᾳ τὸ προσταχθέν. Οὐ γὰρ ἐμαινόμην ἀντειπεῖν τοιούτῳ σου προστάγματι. Μὴ γραψάσης τοίνυν ὄντως τῆς σῆς εὐσεβείας, πῶς ἀντέστην μὴ κελευσθείς; Ἢ πῶς λέγουσιν, οὐκ ἐπείσθην, καίτοι προστάξεως μὴ οὔσης; πῶς οὐ συκοφαντία καὶ τοῦτο τῶν ἐχθρῶν πλαττόντων τὸ μὴ γενόμενον ὡς γενόμενον; Φοβοῦμαι μὴ καὶ νῦν, ἀπολογουμένου μου, θρυλήσωσιν ὡς μὴ ἀξιώσαντος ἀπολογήσασθαι· οὕτως ἐγὼ μὲν εὐχερής εἰμι παρ' αὐτοῖς εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι παρ' αὐτῶν· αὐτοὶ δὲ ταχεῖς εἰς τὸ συκοφαντεῖν καὶ καταφρονεῖν τῆς Γραφῆς λεγούσης. «Μὴ ἀγάπα καταλαλεῖν, ἵνα μὴ ἐξαρθῇς.[1]»

22. Μοντάνου τοίνυν ἀποδημήσαντος, ἦλθε Διογένης ὁ νοτάριος μετὰ ἓξ καὶ εἴκοσι μῆνας· καὶ οὔτε αὐτὸς ἐπιστολὴν ἀπεδίδου, οὔτε ἑωράκαμεν ἀλλήλους, οὔτε ὡς προστάξεως οὔσης ἐνετείλατό μοι· ἀλλὰ καὶ ὅτε Συριανὸς ὁ στρατηλάτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπειδὴ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτό τινα, καὶ ἅπερ ἐβούλοντο, ἐπηγγέλλοντο γίνεσθαι, ἠρώτων εἰ γράμματα ἔχει περὶ ὧν θρυλοῦσι· γράμματα γὰρ ἀπήτουν, ὁμολογῶ, τῆς προστάξεως. Ἐπειδὴ δὲ μὴ ἔχειν ἔλεγεν, ἠξίουν κἂν αὐτὸν Συριανόν, ἢ τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον γράψαι μοι περὶ τούτου. Τοῦτο δὲ οὕτως ἀπήτουν, ἐπειδὴ γράψασά μοι ἦν ἡ σὴ φιλανθρωπία, ὥστε παρὰ μηδενός με ταράττεσθαι, μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν θελόντων ἡμᾶς πτοεῖν, ἀλλὰ μένειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀμερίμνως. Οἱ μὲν οὖν κομίσαντες τὴν τοιαύτην ἐπιστολὴν εἰσι Παλλάδιος, ὁ γενόμενος τοῦ παλατίου μάγιστρος, καὶ Ἀστέριος ὁ γενόμενος δοὺξ Ἀρμενίας. Τὸ δὲ ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς συγχώρησον ἀναγνῶναί με· ἔστι γὰρ τοῦτο·

23. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς οὕτως ἔχον.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ.

Εὔχεσθαί με ἀεὶ ὥστε πάντα αἴσια ἀποβαίνειν τῷ ποτε ἀδελφῷ ἐμῷ Κώνσταντι, οὐδὲ τὴν σὴν ὑπερέβη σύνεσιν. Ὅντινα ἐπειδὴ ἐξ ἀπάτης ἀτοπωτάτων ἀνῃρῆσθαι ἔγνων, πόσῃ εἰμὶ περιβληθεὶς στυγνότητι, εὐχερῶς ἡ ὑμετέρα φρόνησις δυνήσεται κρίνειν. Καὶ ἐπειδή τινές εἰσιν, οἵτινες ἐν τῷ παρόντι καιρῷ τῷ οὕτω δακρυτικῷ δράματι καταπτοεῖν σε πειράζουσι, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα ταῦτα γράμματα πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα στεῖλαι ἔκρινα· προτρέπων σε ἵνα, ὥσπερ πρέπει ἐπισκόπῳ, εἰς τὴν κεχρεωστημένην θρησκείαν συντρέχειν

1. Παρμ. 20, 13.

διδάξειας τὸν δῆμον, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔθος ταῖς εὐχαῖς σχολάσειας· ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἀρέσκει τό, σὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν βούλησιν, ἐν παντὶ καιρῷ ἐν τῷ σῷ τόπῳ, ἐπίσκοπον εἶναι βουλόμεθα. Καὶ ἄλλῃ χειρί· Ἡ θεότης φυλάξειέ σε πολλοῖς ἐνιαυτοῖς, Πάτερ προσφιλέστατε.

24. Περὶ ταύτης, ἐκεῖνοι μὲν καὶ τοῖς δικασταῖς εἰρήκασιν· ἐγὼ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἔχων, ἆρ᾽ οὐκ εἰκότως ἀπήτουν γράμματα, καὶ οὐ προσεῖχον προφάσεσιν ἁπλῶς; Ἐκεῖνοι δὲ μὴ δεικνύοντες πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας, οὐκ ἄντικρυς ἐναντία ταύτης τῆς ἐπιστολῆς ἔπραττον; Ἐγὼ δέ, ὅτι γράμματα οὐ παρεῖχον, οὐκ ἀκολούθως ἡγούμην ἐκτὸς αὐτῶν εἶναι τὰς φάσεις· τοῖς τοιούτοις γὰρ μὴ προσέχειν με προσέταττεν ἡ ἐπιστολὴ τῆς σῆς φιλανθρωπίας. Δικαίως οὖν τοῦτο ἐποίουν, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ἵνα, ὥσπερ ἔχων ἐπιστολὰς εἰσῆλθον εἰς τὴν πατρίδα, οὕτως ἔχων πρόσταξιν ἀπ᾽ αὐτῆς ἐξέλθω· καὶ μὴ ὡς φυγὼν τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπεύθυνός ποτε γένωμαι, ἀλλ᾽ ὡς κελευσθεὶς ἔχω πρόφασιν τῆς ἀναχωρήσεως. Τοῦτο καὶ οἱ λαοὶ πάντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ πλεῖστον δὲ τῆς πόλεως μέρος μετ᾽ αὐτῶν, ἵνα μὴ λέγω πλέον, ἀπελθόντες πρὸς Συριανόν, ἠξίουν· ἐκεῖ δὲ ἦν καὶ ὁ ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου Μάξιμος. Ἡ δὲ ἀξίωσις ἦν ἢ γράψαι καὶ ἀποστεῖλαί μοι, ἢ μηκέτι διοχλεῖν ταῖς Ἐκκλησίαις, ἕως ἂν αὐτοὶ οἱ λαοὶ περὶ τούτου πρεσβεύωνται παρὰ σοί. Ἐπὶ πολὺ τοίνυν αὐτῶν ἀξιούντων, συνιδὼν Συριανὸς τὸ εὔλογον, διεβεβαιώσατο μαρτυρόμενος τὴν σὴν σωτηρίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρῆν τότε καὶ Ἱλάριος, μηκέτι μὲν διοχλεῖν, ἀναφέρειν δὲ ἐπὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν. Τοῦτο οἶδεν ἡ τάξις τοῦ δουκός, καὶ ἡ τάξις τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ὁ πρύτανις δὲ τῆς πόλεως ἔχει τὰς φωνάς, καὶ δύνασαι μαθεῖν, ὅτι οὔτε ἐγώ, οὔτε τις ἕτερος ἀντιλέγων ἦν τῇ σῇ προστάξει.

25. Πάντες δὲ ἠξίουν γράμματα δειχθῆναι τῆς σῆς εὐσεβείας. Καὶ φάσις μὲν γὰρ μόνη παρὰ βασιλέως τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τοῖς γραφομένοις, ὅταν μάλιστα ταύτην ὁ κομίζων θαρρῇ καὶ γραφῇ προσταχθέν· ἐπειδὴ δὲ οὔτε φανερῶς ἔλεγον εἶναι πρόσταγμα, οὔτε, ὅπερ ἠξίουν, ἐγγράφως ἐπέστελλον, ἀλλ᾽ ὡς ἀφ᾽ ἑαυτῶν πάντα πράττοντες ἦσαν· ὁμολογῶ, καὶ τοῦτο λέγω μετὰ παρρησίας, ὕποπτος ἐγενόμην εἰς αὐτούς. Πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ περὶ αὐτοὺς Ἀρειανοί, τούτοις τε συνήσθιον, καὶ μετὰ τούτων ἐβουλεύοντο· καὶ οὐδὲν μὲν μετὰ παρρησίας ἔπραττον, ἐνέδρας δὲ καὶ δόλους ἐπιχειρεῖν ἐμελέτων κατ᾽ ἐμοῦ. Καὶ οὐδὲν μὲν ὡς βασιλέως προστάξαντος ἐποίουν, ὡς δὲ παρ᾽ ἐχθρῶν ἀξιούμενοι, ἤλεγχον ἑαυτούς. Τοῦτο γάρ με καὶ μᾶλλον ἀπαιτεῖν γράμματα παρ᾽ αὐτῶν ἠνάγκαζον, ἐπειδὴ καὶ ὕποπτα ἦν ἅπερ ἐπεχείρουν καὶ ἐσκέπτοντο· καὶ ὅτι ἀπρεπὲς ἦν, μετὰ τοσούτων γραμμάτων εἰσελθόντα με, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρῆσαι τῆς Ἐκκλησίας. Συριανοῦ τοίνυν ἐπαγγειλαμένου συνήγοντο πάντες ἐν ταῖς

ἐκκλησίαις μετὰ χαρᾶς καὶ ἀμεριμνίας. Ἀλλὰ μετὰ κ' καὶ γ' ἡμέρας τῆς ἐπαγγελίας ἐπέρχεται μετὰ στρατιωτῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἡμεῖς μὲν ηὐχόμεθα συνήθως· οὕτω γὰρ ἑωράκασιν οἱ εἰσελθόντες, ἐπειδὴ παννυχὶς ἦν ἐσομένης συνάξεως. Τοιαῦτα δὲ γέγονε τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, οἷα ἤθελον καὶ ἐπηγγέλλοντο, πρὶν γενέσθαι, οἱ Ἀρειανοί· αὐτοὺς γὰρ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἦλθεν ὁ στρατηλάτης· καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἔξαρχοι καὶ σύμβουλοι τῆς τοιαύτης ἐφόδου. Καὶ τοῦτο οὐκ ἄπιστον, θεοφιλέστατε Αὔγουστε· οὐ γὰρ ἔλαθον, ἀλλὰ πανταχοῦ κεκήρυκται. Ἐγὼ τοίνυν θεωρῶν τὴν ἔφοδον, παρακαλέσας πρότερον ἀναχωρῆσαι τοὺς λαούς, τότε κἀγὼ μετ' αὐτούς, τοῦ Θεοῦ καλύπτοντος καὶ ὁδηγοῦντος (καὶ τοῦτο γὰρ οἱ τότε μοι συνόντες ἑωράκασιν), ἀνεχώρησα· καὶ ἐξ ἐκείνου κατ' ἐμαυτὸν ἔμεινα, ἔχων παρρησίαν καὶ ἀπολογίαν προηγουμένως μὲν πρὸς τὸν Θεόν, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν, ὅτι οὐκ ἔφυγον καταλείψας τοὺς λαούς, ἀλλὰ μάρτυρα τῆς διώξεως ἔχω τὴν ἔφοδον τοῦ στρατηλάτου· ὃ μάλιστα καὶ πάντες ἐθαύμασαν. Ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐπαγγείλασθαι, ἤ, ἐπαγγειλάμενον, μὴ ψεύσασθαι.

26. Τί τοίνυν οὕτως ἐβουλεύοντο, ἢ διὰ τί μετὰ δόλου ἐνεδρεύειν ἐπεχείρουν, ἐξὸν καὶ κελεῦσαι, καὶ γράψαι; Βασιλέως γὰρ πρόσταξις μεγάλην ἔχει παρρησίαν Ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι λαθεῖν λευκοτέραν ἐποίει τὴν ὑποψίαν τοῦ μὴ ἔχειν αὐτοὺς πρόσταγμα. Τί δὲ ἄτοπον ἀπήτουν, βασιλεῦ φιλάληθες; Πῶς οὐκ εὔλογον ἐπισκόπῳ τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν ἄν τις εἴποι, οἶδας, ἀναγνοὺς τὰς Γραφάς, ἡλίκον ἐστὶ δὴ ἔγκλημα καταλιμπάνειν ἐπίσκοπον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀμελεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ ποιμνίων. Ποιμένων γὰρ ἀπουσία πρόφασιν ἐφόδου τοῖς λύκοις παρέχει κατὰ τῆς ἀγέλης. Τοῦτο δὲ ἐζήτουν οἱ Ἀρειανοί, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες αἱρετικοί, ἵνα τῇ ἡμῶν ἀπουσίᾳ χώραν εὕρωσιν ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς εἰς ἀσέβειαν. Εἰ τοίνυν ἤμην φυγών, ποίαν ἀπολογίαν εἶχον παρὰ τοῖς ἀληθινοῖς ἐπισκόποις, μᾶλλον δὲ παρὰ τῷ πεπιστευκότι τὴν ἀγέλην; Ἔστι δὲ οὗτος ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ ἀληθινὸς παμβασιλεὺς καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὐκ ἄν τις εὐλόγως τὴν ἀμέλειαν τῶν λαῶν εἰς ἐμὲ μετήνεγκε; Πῶς δὲ καὶ οὐκ ἂν ἐμέμψατο καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια δικαίως λέγουσα, Διὰ τί, μετὰ γραμμάτων εἰσελθών, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρεῖς, καὶ κατέλειψας τοὺς λαούς; Πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς εἰκότως ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὴν ἑαυτῶν ἀμέλειαν ἔρριψαν εἰς ἐμέ, λέγοντες, Ὁ ἐπισκεπτόμενος ἡμᾶς ἔφυγε, καὶ ἠμελήθημεν, οὐκ ὄντος τοῦ ὑπομιμνήσκοντος; Εἰ ταῦτα ἔλεγον, τί ἂν ἀπεκρινάμην; Τοιαύτην γὰρ μέμψιν ἔσχον διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ καὶ οἱ ποιμένες τῶν παλαιῶν.[1] Τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος ἑκάστῳ ἡμῶν διὰ τοῦ μαθητοῦ παρήγγειλε, λέγων· «Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ

1. Πρβλ. Ἰεζ. 34, 2.

χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου.[1]» Τοῦτο κἀγὼ φοβούμενος οὐκ ἤθελον φυγεῖν, ἀλλὰ πρόσταξιν ἔχειν, εἴπερ ἦν βούλημα τῆς σῆς εὐσεβείας. Ἀλλ' οὔτε ἔλαβον ὅπερ εὐλόγως ἀπήτουν, ἀλλὰ καὶ νῦν μάτην κατηγορήθην παρὰ σοί· οὔτε γὰρ ἀντέστην προστάγματι τῆς σῆς εὐσεβείας, οὔτε νῦν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν πειράσω, ἕως ἡ σὴ φιλανθρωπία τοῦτο βούληται. Καὶ τοῦτο δὲ προλαβὼν εἴρηκα, ἵνα μηδὲ περὶ τοῦτο πάλιν οἱ συκοφάνται πρόφασιν εὕρωσι κατειπεῖν ἡμῶν.

27. Ταῦτα συνορῶν, οὐ κατεγίνωσκον ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔχων τὴν ἀπολογίαν, ἠπειγόμην πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν, εἰδὼς τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, διὰ μνήμης τε ἔχων τὰς σὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις, καὶ θαρρῶν, ὅτι, κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς θείαις Παροιμίαις· «Παρὰ φιλανθρώπῳ βασιλεῖ δεκτοί εἰσιν οἱ δίκαιοι λογισμοί.[2]» Ἤδη δὲ τῆς ὁδοῦ μου ἐπιβάντος, καὶ τὴν ἔρημον ἐξελθόντος, ἀκοή τις γέγονεν ἐξαίφνης· ἥτις ἄπιστος μὲν εἶναι κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐδόκει, μετὰ δὲ ταῦτα ἀληθὴς ἐδείχθη. Ἐθρυλεῖτο γὰρ πανταχοῦ, ὅτι Λιβέριος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῶν Σπανιῶν Ὅσιος ὁ μέγας, Παυλῖνός τε ὁ τῶν Γαλλιῶν, καὶ Διονύσιος καὶ Εὐσέβιος οἱ τῆς Ἰταλίας, Λουκίφερός τε ἀπὸ Σαρδινίας, καὶ ἄλλοι τινὲς ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι ἐξωρίσθησαν, ὅτι μὴ ἠνέσχοντο καθ' ἡμῶν ὑπογράψαι. Καὶ οὗτοι μὲν ἐξωρίσθησαν, Οὐϊκέντιος δὲ ὁ τῆς Καπύης, καὶ Φουρτουνατιανὸς ὁ τῆς Ἀκυληίας, Ἡρέμιός τε ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Δύσιν ἐπίσκοποι, βίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ καὶ πλείστην ἀνάγκην καὶ δεινὰς ὕβρεις πεπόνθασιν, ἕως ἐπαγγείλωνται μὴ κοινωνεῖν ἡμῖν. Εἶτα, θαυμαζόντων ἡμῶν καὶ διαπορούντων ἐπὶ τούτοις, ἰδοὺ πάλιν ἑτέρα τις κατέλαβεν ἀκοὴ περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας· ὅτι οἱ μὲν ἐπίσκοποι ἐγγὺς ἐνενήκοντα ἐδιώχθησαν, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι τοῖς ὁμολογοῦσι τὰ Ἀρείου παρεδόθησαν· καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν δέκα καὶ ἕξ, τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐφυγαδεύθησαν, οἱ δὲ ἠναγκάσθησαν ὑποκρίνασθαι. Τοσοῦτος γὰρ ἐλέγετο διωγμὸς ἐκεῖ, ὥς, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εὐχομένων τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ Πάσχα καὶ ταῖς Κυριακαῖς ἐν ἐρήμῳ τόπῳ πλησίον τοῦ κοιμητηρίου, τὸν στρατηλάτην μετὰ πλήθους στρατιωτῶν πλεῖον τρισχιλίων, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη φερόντων, ἐπελθεῖν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ λοιπὸν τοιαῦτα γενέσθαι, οἷα ἂν γένοιτο ἐκ τοιαύτης ἐπιδρομῆς, κατὰ γυναικῶν καὶ παίδων, οὐδὲν πλέον ποιούντων ἢ εὐχομένων τῷ Θεῷ. Διηγεῖσθαι δὲ αὐτὰ νῦν ἴσως ἀπρεπές, μὴ ἄρα καὶ μόνον τούτων ἡ μνήμη δάκρυα πᾶσι κινήσῃ. Καὶ γὰρ τοσαύτη ἦν ἡ ὠμότης, ὡς παρθένους μὲν γυμνοῦσθαι, τῶν δὲ ἀποθανόντων ἐκ τῶν πληγῶν μηδὲ τὰ σώματα παραυτὰ δοθῆναι εἰς ταφήν, ἀλλ' ἔξω ῥιπτεῖσθαι τοῖς κυσίν, ἕως μετὰ πολλῆς ζημίας κεκρυμμένως

1. Α' Τιμ. 4, 14. 2. Πρβλ. Πάρμ. 16, 13.

κλέψωσιν οἱ οἰκεῖοι τὰ τῶν ἰδίων σώματα, καὶ πολὺς κάματος γένηται τοῦ μηδένα γνῶναι περὶ τούτων.

28. Τὰ δὲ ἄλλα τὰ γενόμενα ἴσως μὲν ἄπιστα νομισθήσεται, καὶ πάντας ἐκπλήξει διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσους. Ἀναγκαῖον δὲ ὅμως εἰπεῖν, ἵνα ἡ σὴ φιλόχριστος σπουδὴ καὶ θεοσέβεια μάθῃ, ὡς αἱ καθ' ἡμῖν διαβολαὶ καὶ συκοφαντίαι δι' οὐδὲν ἕτερον γεγόνασιν ἢ ἵνα ἡμᾶς μὲν ἐκβάλωσι τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν δὲ ἰδίαν ἀσέβειαν ἀντεισενεγκεῖν δυνηθῶσι. Τῶν γὰρ ἀληθινῶν καὶ πολυετῶν ἐπισκόπων τῶν μὲν ἐξορισθέντων, τῶν δὲ φυγαδευθέντων, ἐθνικοὶ λοιπόν, κατηχούμενοι, καὶ οἱ τὰ πρῶτα τῆς βουλῆς ἔχοντες, καὶ οἱ ἐν πλούτῳ διαβόητοι ἀντὶ Χριστιανῶν εὐσεβῆ πίστιν παραγγέλλονται παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ὁμιλήσωσι. Καὶ οὐκέτι μέν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Ἀπόστολος, εἴ τίς ἐστιν «ἀνεπίληπτος[1]», ἐζητεῖτο· ὡς δὲ ὁ ἀσεβέστατος Ἱεροβοὰμ πεποίηκεν[2], ὁ πλεῖον διδοὺς χρυσίον ὠνομάσθη ἐπίσκοπος. Καὶ οὐ διέφερεν αὐτοῖς, εἰ κἂν ἐθνικὸς ἐτύγχανε, μόνον εἰ χρυσίον παρεῖχε. Καὶ οἱ μὲν ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ἐπίσκοποι, μονάζοντες καὶ ἀσκηταί, ἐξωρίσθησαν· οἱ δὲ σοφοὶ περὶ τὰς διαβολὰς διέφθειραν, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὴν ἀποστολικὴν διάταξιν, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐμίαναν. Μεγάλα γε ἐκέρδησαν αὐτῶν αἱ συκοφαντίαι, ἵνα ἐξῇ αὐτοῖς παρανομεῖν, καὶ τοιαῦται πράττειν ἐν τοῖς σοῖς καιροῖς· ὥστε κατ' αὐτῶν εἶναι τὸ γεγραμμένον· «Οὐαὶ δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.[3]»

29. Τοιούτων οὖν ὄντων τῶν θρυλουμένων, καὶ τῶν πραγμάτων ἄνω καὶ κάτω πάντων ἀνατετραμμένων, ὅμως οὐκ ἀπέστην ἐγὼ τῆς προθυμίας, ἀλλὰ πάλιν εἰχόμην τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν· καὶ τοῦτο μᾶλλον σπουδαιότερον ἔπραττον, θαρρῶν, ὅτι παρὰ γνώμην μὲν τῆς σῆς εὐσεβείας ἐπράττετο ταῦτα· εἰ μάθοι δὲ ἡ σὴ φιλανθρωπία τὰ γενόμενα, κωλύσει τοῦ λοιποῦ γενέσθαι· μὴ γὰρ εἶναι θεοσεβοῦς βασιλέως θέλειν ἐξορίζεσθαι ἐπισκόπους, καὶ γυμνοῦσθαι παρθένους, ἢ ὅλως τὰς ἐκκλησίας ταράττεσθαι. Ἀλλὰ τοιαῦτα λογιζομένους ἡμᾶς καὶ σπεύδοντας ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἰδοὺ πάλιν τρίτη τις κατέλαβεν ἀκοή, ὅτι γέγραπται τοῖς ἐν Αὐξούμει τυράννοις, ὥστε Φρουμέντιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς Αὐξούμεως ἐκεῖθεν ἀχθῆναι, καὶ ἐμὲ μὲν μέχρι τῆς βαρβάρων ζητεῖσθαι, καὶ εἰς τὰ λεγόμενα Κομεντάρια τῶν ἐπάρχων παραπέμπεσθαι, τοὺς δὲ λαοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς πάντας ἀναγκάζεσθαι κοινωνεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει· ἐὰν δὲ μὴ ὑπακούσωσιν, ἀποθνήσκειν τοὺς τοιούτους. Καὶ ὅτι οὐ λόγῳ μόνον ἐθρυλεῖτο ταῦτα, ἀλλὰ δὲ αὐτοῖς ἔργοις ἐδείκνυτο· ἐπειδὴ συνεχώρησεν ἡ σὴ φιλανθρωπία, ἰδοὺ καὶ ἡ ἐπιστολή· ταύτην γὰρ ἐκεῖνοι συνεχῶς ἀνεγίνωσκον, ἀπειλοῦντες ἑκάστῳ θάνατον.

---

1. Πρβλ. Α' Τιμ. 3, 2. 2. Πρβλ. Γ' Βασ. 12, 32. 3. Πρβλ. Ῥωμ. 2, 24.

30. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς·
Νικητὴς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς
Ἀλεξανδρεῦσιν.

Ἡ μὲν πόλις τὸ πάτριον σχῆμα φυλάττουσα, καὶ τῆς τῶν οἰκιστῶν ἀρετῆς μεμνημένη, πειθηνίαν ἑαυτὴν συνήθως καὶ νῦν παρέσχηκεν· ἡμεῖς δέ, εἰ μὴ καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀποκρύψαιμεν εὐνοίᾳ τῇ περὶ τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν, οὐ τὰ τυχόντα πλημμελεῖν συνεισόμεθα. Ὡς μὲν γὰρ σωφροσύνης ἴδιον, κοσμίαν ἑαυτῷ διὰ πάντων ἄγειν· βασιλείας δὲ τῆς ἀρετῆς (δότε δὲ εἰπεῖν) τῆς ὑμετέρας πρὸ ἁπάντων ἀσπάζεσθαι· πρώτους μὲν σοφίας ἐξηγητὰς καταστάντας, πρώτους δὲ Θεὸν συνιέντας, οἳ καὶ τῶν ἐξηγητῶν τοὺς ἄκρους εἵλεσθε, καὶ τὴν ἡμετέραν ψῆφον ἑκόντες ἐστέρξατε, τὸν μέν, ἀπατεῶνα καὶ φένακα δικαίως ἀποστραφέντες, τοῖς δὲ σεμνοῖς καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος δεόντως προσθέμενοι. Καίτοι τίς ἀγνοεῖ καὶ τῶν τὰς ἐσχατιὰς οἰκούντων τὴν ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσι φιλοτιμίαν! οἷς οὐκ ἴσμεν καὶ τί δεῖ παραβάλλεσθαι ὡς συμβέβηκεν. Ἐτύφλωττον μὲν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν· ἐπεκράτει δὲ ἀνὴρ βαράθρων ἀπὸ ἐσχάτων ὁρμώμενος, ὥσπερ ἐν σκότῳ τοὺς τῆς ἀληθείας ἐφιεμένους πρὸς τὸ ψεῦδος ἀπατῶν, λόγον μὲν ἔγκαρπον οὐδέποτε παρασχόμενος, τερθρείας δὲ καὶ τηνάλλως τὰς ψυχὰς λυμαινόμενος· οἱ μὲν κόλακες ἐβόων καὶ ἐκρότουν, ἐξεπλήττοντο, οὓς ἔτι γρύζειν εἰκὸς ὑπὸ ὀδόντα· οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀφελεστέρων, πρὸς τὸ τούτων ἔζων σύνθημα· τὰ δὲ πράγματα κατὰ ῥοῦν ἐφέρετο ὥσπερ ἐν κατακλυσμῷ, πάντων ἄρδην ὀλιγωρουμένων. Ἡγεῖτο δὲ ἀνὴρ τοῦ πλήθους (πῶς ἂν ἀληθέστερον αὐτὸ εἴποιμι;) οὐδὲν τῶν βαναύσων διαφέρων, τοῦτο μόνον τῇ πόλει συναράμενος, τὸ μὴ βαράθρων ὦσαι τοὺς ἐν αὐτῇ. Ἀλλ' ὁ γενναῖος καὶ λαμπρὸς οὐδὲ κρίσιν ἔμεινε κατ' αὐτοῦ, φυγὴν ἐν δίκῃ καταγνούς· ὡς ἔστι γε καὶ ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ὑφελέσθαι, μή τινας αὐτῶν δυσσεβεῖν ἀναπείσῃ, καθάπερ ἐν δράματι πρὸς τοὺς πρώτους ἐντυγχάνοντας ὀλοφυρόμενος. Τούτῳ μὲν οὖν μακρὰν χαίρειν εἰρήσεται· ὑμᾶς δέ με χρὴ μετ' ὀλίγων τάττειν, μᾶλλον δὲ μόνους πρὸ τῶν ἄλλων σεμνύνειν, οἷς τοσοῦτον ἀρετῆς καὶ νοῦ περίεστιν, ὅσον αἱ πράξεις κηρύττουσι, μικροῦ πᾶσαν τὴν οὖσαν ὑμνούμεναι. Εὖγε τῆς σωφροσύνης! Εἰ γὰρ ἀγγέλων ἀκροασαίμην τοσούτων καὶ δεύτερον διεξιόντων τὰ ὑμέτερα καὶ σεμνυνόντων, ὦ καὶ τοὺς πρότερον ἀποκρύψαντες φιλοτιμίᾳ, καὶ τοῖς νῦν τε καὶ ὕστερον παράδειγμα καλὸν ἐσόμενοι· μόνοι τε καὶ τοῖς ἔθεσι λόγων καὶ ἔργων ἡγεμόνα τὸν τελειότατον τῶν ὄντων ἑλόμενοι, καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺ διστάσαντες, ἀλλ' ἀνδρείως μεταθέμενοι καὶ τοῖς ἄλλοις προσθέμενοι, ἀπὸ τῶν χαμαὶ τούτων καὶ περιγείων πρὸς τὰ κατουράνια ἐπειχθέντες, ξεναγοῦντος ἐπ' αὐτὰ τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου, ἀνδρὸς τοιαῦτα παντὸς μᾶλλον ἠκριβωκότος· δι' ὃν καὶ κατὰ τὸν ὕστερον βίον, μετὰ καλῆς ἐλπίδος διάξετε, καὶ τὸν ἐν τῷ παρόντι

μετὰ ῥᾳστώνης βιώσεσθε. Εἴη δὲ κοινῇ πάντας τοὺς κατὰ τὴν πόλιν, ὥσπερ ἱερᾶς ἀγκύρας, τῆς τούτου φωνῆς ἐξηρτῆσθαι, ἵνα μὴ τομῶν ἢ καύσεων δεηθῶμεν, κατὰ τῶν τὰς ψυχὰς λελωβημένων· οἷς ὅτι μάλιστα παραινοῦμεν ἀφίστασθαι τῆς Ἀθανασίου σπουδῆς, καὶ μηδὲ μεμνῆσθαι τῆς περιττῆς ἐκείνης ἀδολεσχίας, ἢ λήσουσι τοῖς ἐσχάτοις ἔνοχοι ὄντες κινδύνοις, ὧν οὐκ ἴσμεν εἴ τις τῶν πάνυ δεινῶν ἐξαιρήσεται τοὺς στασιάζοντας. Καὶ γὰρ ἄτοπον τὸν μὲν ὄλεθρον Ἀθανάσιον γῆν πρὸ γῆς ἀπεληλᾶσθαι, καὶ τοῖς αἰσχίστοις ἁλόντα, ὥς ποτε ἂν ἐκεῖνος τὴν ἀξίαν ἐκτίσειε, καὶ εἰ δέκατόν τις τοῦ ζῆν προσαφέληται· τοὺς δὲ ἐκείνου κόλακας καὶ θεραπευτὰς ἀγύρτας τινάς, καὶ τοιούτους ἀνθρώπους, οἵους ὀνομάζειν αἰσχύνη, περιορᾶν σφαδάζοντας, οὓς πάλαι τεθνάναι διηγόρευται τοῖς δικασταῖς. Καὶ ἴσως οὐδέπω τεθνήξονται, ἢν μή, τῶν φθασάντων ἀποστάντες πλημμελημάτων, ὀψέ ποτε μεταθῶνται· ὧν ὁ μοχθηρότατος Ἀθανάσιος ἡγεῖτο, καὶ τῇ κοινῇ πολιτείᾳ λυμαινόμενος, καὶ τοῖς ἁγιωτάτοις δυσσεβεῖς καὶ ἐναγεῖς προσάγων τὰς χεῖρας.

31. Ἃ δὲ καὶ Φρουμεντίου χάριν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Αὐξούμεως γέγραπται τοῖς ἐκεῖ τυράννοις,ἔστι ταῦτα·

Νικητὴς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς
Ἀϊζανᾶ καὶ Σαζανᾷ·

Πάνυ διὰ φροντίδος καὶ διὰ σπουδῆς τῆς μεγίστης ἡμῖν ἐστιν ἡ τοῦ κρείττονος γνῶσις. Δεῖ γὰρ οἶμαι τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γένος τῆς ἴσης ἐν τοῖς τοιούτοις ἀξιοῦσθαι κηδεμονίας, ὡς ἂν μέχρι τῆς ἐλπίδος τὸν βίον διάγοιεν, τὰ τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ γινώσκοντες, καὶ μηδὲν διαφωνοῦντες περὶ τὴν τοῦ δικαίου καὶ ἀληθοῦς ἐξέτασιν. Τῆς αὐτῆς τοίνυν προνοίας ἀξιοῦντες ὑμᾶς, καὶ τῶν ἴσων Ῥωμαίοις μεταδιδόντες, ἕν τι μετ' αὐτῶν δόγμα κρατεῖν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κελεύομεν. Οὐκοῦν Φρουμέντιον τὸν ἐπίσκοπον ἐκπέμπετε τὴν ταχίστην εἰς Αἴγυπτον παρὰ τὸν σεμνότατον Γεώργιον τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς κατ' Αἴγυπτον, οἳ τοῦ χειροτονεῖν καὶ κρίνειν τὰ τοιαῦτα κύριοι μᾶλλόν εἰσιν. Ἴστε γὰρ δήπου καὶ μέμνησθε, εἰ μὴ λίαν τὰ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα μόνοι ἀγνοεῖν προσποιεῖσθε, ὅτι τὸν Φρουμέντιον τοῦτον εἰς ταύτην τὴν τάξιν τοῦ βίου κατέστησεν Ἀθανάσιος, μυρίοις ἔνοχος ὢν κακοῖς· ὃς οὐδὲν τῶν ἐπιφερομένων ἐγκλημάτων αὐτῷ δικαίως ἔσχεν ἐπιλύσασθαι, αὐτίκα τῆς μὲν καθέδρας ἐκπέπτωκε, καὶ τοῦ βίου τοῦ πάντῃ διαμαρτὼν ἀλᾶται, ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην γῆν μετανιστάμενος, ὥσπερ ἐκ τούτου τὸ κακὸς εἶναι διαφευξόμενος. Εἰ μὲν οὖν ἑτοίμως ὑπακούσειεν ὁ Φρουμέντιος, εὐθύνας τῆς ὅλης καταστάσεως δώσων, δῆλος ἔσται παρὰ πάντων τῷ τῆς Ἐκκλησίας νόμῳ καὶ τῇ κρατούσῃ πίστει κατ' οὐδὲν διαφωνῶν· κριθείς τε καὶ δοὺς πεῖραν ἑαυτοῦ τοῦ παντὸς βίου, καὶ λόγον τούτου παρασχόμενος παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα κρινόντων. Καὶ καταστήσεται παρ' αὐτῶν, εἰ μέλλοι τῷ ὄντι κατὰ τὸ δίκαιον

ἐπίσκοπος εἶναι δοκεῖν. Εἰ δὲ ἀναβάλλοιτο καὶ φεύγοι τὴν κρίσιν, εὔδηλον δήπουθεν, ὅτι τοῖς Ἀθανασίου τοῦ πονηροτάτου λόγοις ἠγμένος δυσσεβεῖ περὶ τὸ θεῖον, οὕτω προηρημένος ὡς ἐκεῖνος ἀπεδείχθη πονηρὸς ὤν. Καὶ δέος μή, διαβὰς εἰς Αὔξουμιν, διαφθείρῃ τοὺς παρ' ὑμῖν, λόγους ἐναγεῖς καὶ δυσσεβεῖς παρεχόμενος, μὴ μόνον τὰς Ἐκκλησίας συγχέων καὶ θορυβῶν, καὶ βλασφημῶν εἰς τὸν κρείττονα, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ τὸ ἔθνος ἐκ τούτων ἀνατροπὴν καὶ ἀνάστασιν παντελῆ προξενῶν. Ἴσμεν δέ, ὅτι, προσμαθὼν τι καὶ μέγα καὶ κοινὸν ὄφελος ἐκ τῆς τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου συνουσίας ἀπονάμενος, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσο τὰ τοιαῦτα παιδεύειν ἄκρως ἴσασι, τὴν αὐτὴν ἐπανήξει, πάντα τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰς ἄκρον ἠκριβωκώς. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι.

32. Ταῦτα ἀκούων ἐγώ, καὶ σχεδὸν βλέπων ἀφ' ὧν οἱ ἀπαγγέλλοντες ὠδύροντο, ὁμολογῶ, πάλιν εἰς τὴν ἔρημον ὑπέστρεψα, τοῦτο λογισάμενος, ὅπερ καὶ ἡ σὴ θεοσέβεια συνορᾷ· ὅτι, εἰ ζητούμεθα, ἵνα εὑρεθέντες παραπεμφθῶμεν πρὸς τοὺς ἐπάρχους, κώλυσίς ἐστι τοῦ μὴ παρὰ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἐλθεῖν. Καὶ εἰ οἱ μὴ θελήσαντες ὑπογράψαι καθ' ἡμῶν, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πεπόνθασιν, οἵ τε μὴ θέλοντες τῶν λαϊκῶν κοινωνεῖν τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκελεύσθησαν ἀποθνήσκειν· οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι πάντως ἐπινοηθήσονται παρὰ τῶν συκοφαντῶν καινότεροι καὶ μυρίοι θάνατοι κατ' ἐμοῦ· καὶ μετὰ θάνατον κινήσουσι λοιπὸν οἷς βούλονται καὶ ἃ βούλονται πράγματα οἱ ἐχθροί, ψευδόμενοι καθ' ἡμῶν μειζόνως, ὡς μηκέτι ἔχοντες τοὺς ἐλέγχοντας αὐτούς. Οὐ γὰρ τὴν σὴν εὐσέβειαν δεδιὼς ἔφευγον (οἶδα γάρ σου τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν), ἀλλ' ὁρῶν ἐκ τῶν γινομένων τὸν θυμὸν τῶν ἐχθρῶν, καὶ λογιζόμενος, ὅτι φοβούμενοι μήποτε ἐλεγχθῶσιν ἐφ' οἷς ἔπραξαν παρὰ γνώμην τῆς σῆς καλοκἀγαθίας, πάντα πράξουσιν ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι. Ἰδοὺ γὰρ ἡ μὲν σὴ φιλανθρωπία μόνον ἔξω τῶν πόλεων καὶ τῆς ἐπαρχίας προσέταξεν ἐκβάλλεσθαι τοὺς ἐπισκόπους· οἱ δὲ θαυμαστοί, πλέον τι τῆς σῆς προστάξεως τολμῶντες, ὑπὲρ τρεῖς ἐπαρχίας εἰς ἐρήμους καὶ ἀήθεις καὶ φοβεροὺς τόπους ἐξώρισαν γέροντας ἀνθρώπους καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Λιβύης εἰς τὴν μεγάλην Ὄασιν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Θηβαΐδος εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν τῆς Λιβύης ἀπεστάλησαν. Καὶ οὐ δεδιὼς πάλιν ἀποθανεῖν, ἔφυγον· μὴ δειλίας ἐμοῦ τις αὐτῶν καταγινωσκέτω· ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ Σωτῆρός ἐστι παράγγελμα, διωκομένους μὲν ἡμᾶς φεύγειν, ζητουμένους δὲ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ εἰς προὖπτον κίνδυνον ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, μηδὲ φαινομένους πλέον ἐκκαίειν τὸν θυμὸν τῶν διωκόντων. Ἴσον γάρ ἐστι τὸ φονεύειν ἑαυτόν, καὶ διδόναι πάλιν ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς εἰς τὸ φονεύειν. Τὸ δὲ φεύγειν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Σωτήρ, γινώσκειν ἐστὶ τὸν καιρόν, καὶ ἀληθῶς κήδεσθαι τῶν διωκόντων, ἵνα μή, καὶ μέχρις αἵματος

φθάσαντες, ὑπεύθυνοι γένωνται τῷ «Μὴ φονεύσῃς·[1]» εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τὸ παθεῖν ἡμᾶς διαβάλλοντες βούλονται. Ἃ γὰρ καὶ νῦν πάλιν πεποιήκασι, δείκνυσιν αὐτῶν ταύτην εἶναι τὴν σπουδήν, καὶ μιαιφόνον τὴν προαίρεσιν. Ἀκούσας δέ, εὖ οἶδ', ὅτι, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, θαυμάσεις· καὶ γὰρ ἄξιον ἀληθῶς ἐκπλήξεως τὸ τόλμημα. Ἡλίκον δ' ἐστὶ τοῦτο, ἄκουσον ἐν βραχεῖ λόγῳ.

33. Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἄνθρωπος γενόμενος δι' ἡμᾶς, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἐλευθερώσας τε τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἐχαρίσατο πρὸς τοῖς ἄλλοις πᾶσι καὶ εἰκόνα τῆς τῶν ἀγγέλων ἁγιότητος ἔχειν ἡμᾶς ἐπὶ γῆς τὴν παρθενίαν. Τὰς γοῦν ταύτην ἐχούσας τὴν ἀρετὴν νύμφας τοῦ Χριστοῦ καλεῖν εἴωθεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Ταύτας δὲ Ἕλληνες ὁρῶντες, ὡς ναὸν οὔσας τοῦ Λόγου θαυμάζουσι· παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τοῦτο τὸ σεμνὸν καὶ οὐράνιον ἐπάγγελμα κατορθοῦται ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς. Μάλιστα γὰρ καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριόν ἐστι τοῦ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ὄντως καὶ ἀληθῆ θεοσέβειαν. Ταύτας πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ὁ εὐσεβέστατός σου πατὴρ Κωνσταντῖνος ὁ Αὔγουστος ἐτίμα· ταύτας καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια γράφουσα πολλάκις τιμίας καὶ ἁγίας ὠνόμασεν. Ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμαστοὶ Ἀρειανοὶ οἱ καὶ ἡμᾶς διαβάλλοντες, δι' οὓς καὶ πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων ἐπεβουλεύθησαν, ὑπουργοὺς ἔχοντες καὶ ὑπακούοντας αὐτοὺς τοὺς δικαστάς, ταύτας γυμνώσαντες, ἐποίησαν ἐπὶ τῶν καλουμένων ἑρμηταρίων κρεμασθῆναι, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν τρίτον ἔξεσαν τὰς πλευράς, ὅσον οὐδὲ οἱ ἀληθῶς κακοῦργοι πώποτε πεπόνθασι. Πιλᾶτος μὲν οὖν, καθικετεύων τοῖς τότε Ἰουδαίοις, λόγχῃ μίαν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος ἔνυξεν· οὗτοι δὲ καὶ τὴν μανίαν Πιλάτου νενικήκασιν, ὅτι μὴ μίαν, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἔξεσαν· τὰ γὰρ μέλη τῶν παρθένων ἐξαιρέτως ἴδια τοῦ Σωτῆρός ἐστι. Πάντες μὲν οὖν, καὶ μόνον ἀπαγγελλόντων τινῶν, φρίττουσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ· μόνοι δὲ οὗτοι οὐ μόνον οὐκ ἐφοβήθησαν γυμνοῦντες καὶ ξέοντες ἄχραντα μέλη, ἃ μόνῳ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν τῷ Χριστῷ ἀνατεθείκασιν αἱ παρθένοι, ἀλλὰ καὶ τό γε χείριστον, ὀνειδιζόμενοι παρὰ πάντων διὰ τὴν τοσαύτην ὠμότητα, ἀντὶ τοῦ ἐρυθριᾶν, προφασίζονται τοῦτο πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας εἶναι· οὕτως εἰσὶ πρὸς πάντα τολμηροὶ καὶ τὴν προαίρεσιν πονηροί. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν τοῖς γενομένοις διωγμοῖς τοιοῦτον ἠκούσθη πραχθέν. Εἰ δὲ καὶ ἐγεγόνει ποτὲ τοιοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἔπρεπεν ἐπὶ σοῦ Χριστιανοῦ ὄντος οὔτε τὴν παρθενίαν τοσαύτην ὕβριν καὶ ἀτιμίαν παθεῖν, οὔτε τούτους τὴν ἑαυτῶν ὠμότητα εἰς τὴν εὐσέβειαν ἐπιρρίπτειν· μόνοις γὰρ αἱρετικοῖς οἰκεῖον τὸ τοιοῦτον κακόν, ἀσεβεῖν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πλημμελεῖν κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ παρθένων.

---

1. Ἔξ. 20, 15.

34. Τοιούτων δὲ πάλιν καὶ τοσούτων γενομένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν, οὐκ ἐσφάλην ἄρα πεισθεὶς τῇ θείᾳ Γραφῇ λεγούσῃ· «Ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως παρέλθῃ ἡ ὀργὴ Κυρίου.[1]» Καὶ αὕτη γάρ μοι πάλιν πρόφασις γέγονε τῆς ἀναχωρήσεως, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, καὶ οὐ παρῃτησάμην οὔτε εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν, οὔτε, εἰ ἀνάγκη γένοιτο, διὰ σαργάνης ἀπὸ τείχους χαλασθῆναι.[2] Πάντα γὰρ ὑπέμεινα, καὶ θηρίοις συνῴκησα, καὶ ὑμᾶς περιελθεῖν, ἐκδεχόμενος τούτων τῶν λόγων καιρόν, καὶ θαρρῶν, ὅτι οἱ μὲν διαβάλλοντες καταγνωσθήσονται, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. Ὦ μακάριε καὶ θεοφιλέστατε Αὔγουστε, τί ἐβούλου; ἐλθεῖν με φλεγμαινόντων καὶ ζητούντων ἀποκτεῖναι τῶν συκοφαντούντων ἡμᾶς, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποκρυβῆναι μικρόν, ἵνα ἐν τῷ τοσούτῳ διαστήματι οἱ μὲν συκοφάνται καταγνωσθῶσιν αἱρετικοί, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται; Τί δέ, ὦ βασιλεῦ, ἐβούλου με ὀφθῆναι τοῖς σοῖς δικασταῖς, ἵνα, εἰ καὶ σὺ μέχρι μόνης ἀπειλῆς ἔγραψας, ἐκεῖνοι μὴ νοοῦντες τὴν σὴν διάνοιαν, ἔχοντες δὲ τοὺς Ἀρειανοὺς παροξύνοντας αὐτούς, ἐκ τῶν σοῦ γραμμάτων ἀποκτείνωσι, καὶ εἰς σὲ τὸν φόνον ἀναθῶνται διὰ τὰ γράμματα; Οὐκ ἔπρεπεν οὔτε ἐμὲ αὐτομολεῖν, καὶ εἰς αἵματα ἐμαυτὸν ἀποδιδόναι, οὔτε σε φιλόχριστον ὄντα βασιλέα ἐπὶ φόνοις Χριστιανῶν, καὶ ταῦτα ἐπισκόπων, ἐπιγράφεσθαι.

35. Οὐκοῦν βέλτιον γέγονε τὸ κρυβῆναι, καὶ τοῦτον ἐκδέξασθαι τὸν καιρόν. Ναὶ οἶδα, ὅτι καὶ σὺ γινώσκων τὰς θείας Γραφάς, ἐπινεύεις, καὶ ἀποδέχῃ με τοῦτο πράξαντα. Ἰδοὺ γοῦν, τῶν παροξυνόντων πεπαυμένων, πέφηνεν ἡ σὴ θεοσεβὴς ἀνεξικακία, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐδίωκες σὺ τοὺς Χριστιανούς· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ τὰς ἐκκλησίας ἐρημώσαντες, ἵνα τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν ἐπισπείρωσι πανταχοῦ, δι' ἣν καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ ἦμεν φυγόντες, πάλαι ἂν ἐπεβουλεύθημεν παρ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιαύτας διαβολὰς εἰπεῖν κατ' ἐμοῦ μὴ παραιτησάμενοι παρὰ τηλικούτῳ Αὐγούστῳ, οἱ τοιαῦτα κατ' ἐπισκόπων καὶ παρθένων ἐπιχειρήσαντες, εὔδηλον ὡς καὶ τὸν ἡμῶν θάνατον ἐθήρευον. Ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ τῷ τὴν βασιλείαν σοι δεδωκότι, πάντες γὰρ ἐπιστώσαντο περί τε τῆς σῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἐκείνων πονηρίας, ἧς ἕνεκα καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἔφυγον, ἵνα ταῦτα ἐγὼ μέν τοι προσφωνήσω, σὺ δὲ εὕρῃς τίνα φιλανθρωπεύσῃ. Παρακαλῶ τοίνυν, ἐπειδὴ καὶ γέγραπται· «Ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει ὀργήν·[3]» καί, «Δεκτοὶ βασιλεῖ λογισμοὶ δίκαιοι·[4]» δεξάμενος καὶ ταύτην τὴν ἀπολογίαν, ἀπόδος ταῖς πατρίσι καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις πάντας τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἄλλους κληρικούς, ἵνα τῶν μὲν διαβαλλόντων ἡ πονηρία δειχθῇ, σὺ δὲ καὶ νῦν καὶ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἔχῃς παρρησίαν εἰπεῖν τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν

1. Ἡσ. 26, 20. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 11, 33. 3. Παρμ. 15, 1. 4. Πρβλ. Παρμ. 14, 35.

καὶ παμβασιλεῖ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὐδένα τῶν σῶν ἀπώλεσα·[1] ἀλλ' οἱ μὲν ἐπιβουλεύσαντες πᾶσιν οὗτοί εἰσιν· ἐγὼ δὲ ἐπὶ μὲν τοῖς τετελευτηκόσι, καὶ ταῖς ξεσθείσαις παρθένοις, τοῖς τε ἄλλοις τοῖς κατὰ τῶν Χριστιανῶν γενομένοις ἠχθέσθην· τοὺς δὲ ἐξορισθέντας ἐπανήγαγον καὶ ἀποδέδωκα ταῖς ἰδίαις Ἐκκλησίαις.

1. Ἰω. 18, 9.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΑΒΑΛΛΟΝΤΩΝ ΤΗΝ ΕΝ ΤΩ ΔΙΩΓΜΩ ΦΥΓΗΝ ΑΥΤΟΥ.*

Ἀκούω Λεόντιον τὸν νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Νάρκισσον τὸν ἀπὸ 1, 1
τῆς πόλεως Νέρωνος καὶ Γεώργιον τὸν νῦν ἐν Λαοδικείᾳ καὶ τοὺς σὺν
αὐτοῖς Ἀρειανοὺς πολλὰ περὶ ἐμοῦ θρυλοῦντας καὶ λοιδοροῦντας
δειλίαν τε ἐγκαλοῦντας, ὅτι δὴ ζητούμενος ἀναιρεθῆναι παρ' αὐτῶν
οὐκ ἔκδοτον ἐμαυτὸν αὐτοῖς προσήγαγον. πρὸς μὲν οὖν τὰς λοιδορίας 2
καὶ τὰς συκοφαντίας αὐτῶν καίτοι δυνάμενος πολλὰ γράφειν ἃ
μήτ' αὐτοὶ ἀρνεῖσθαι δύνανται ἀλλὰ καὶ πάντες ἐπιγινώσκουσιν οἱ
κατ' αὐτῶν ἀκούοντες, ὅμως οὐδὲν προαχθήσομαι λέγειν πρὸς αὐτοὺς
ἢ μόνον τὸ τοῦ κυρίου ῥῆμα καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητὸν ὅτι «τὸ
ψεῦδος ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν[1]», οὔτε δὲ «λοίδοροι βασιλείαν θεοῦ
κληρονομήσουσιν.[2]» ἀρκεῖ γὰρ αὐτοὺς ἐκ τούτων δειχθῆναι μηδὲν 3
κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μήτε φρονοῦντας μήτε πράττοντας, κατὰ δὲ τὰς
ἰδίας ἡδονὰς οἰομένους εἶναι καλόν, ὅπερ αὐτοὶ βούλονται.
Ἐπειδὴ δὲ προσποιοῦνται δειλίαν ἐγκαλεῖν, ἀναγκαῖον ὀλίγα 2, 1
περὶ τούτου γράψαι. δειχθήσονται γὰρ καὶ ἐκ τούτου πονηροί τε τὸν
τρόπον καὶ μὴ ἐντετυχηκότες ταῖς θείαις γραφαῖς, ἢ ἐντυχόντες μὲν
μὴ πιστεύοντες δὲ εἶναι θεόπνευστα τὰ λόγια τὰ ἐν αὐταῖς. εἰ γὰρ
ἐπίστευον, οὐκ ἂν παρὰ μὲν ταύτας ἐτόλμων, τὴν δὲ κακοήθειαν τῶν
κυριοκτόνων Ἰουδαίων ἐζήλουν. καὶ γὰρ τοῦ θεοῦ δεδωκότος ἐντο- 2
λὴν «τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου» καὶ «ὁ κακολογῶν
πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω[3]» ἀντενομοθέτουν κἀκεῖνοι
τὴν τιμὴν εἰς ἀτιμίαν μεταφέροντες καὶ ἀργυρίου τὸ πρὸς τοὺς γονέας
καθῆκον παρὰ τῶν τέκνων ἀντικαταλλάσσοντες· καὶ ἀναγινώσκοντες
δὲ τὰς τοῦ Δαυὶδ πράξεις ἀντεμελέτων αὐταῖς καὶ ᾐτιῶντο τοὺς ἀναι-
τίους τίλλοντας στάχυας καὶ ψώχοντας ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου.[4]
ἔμελε δὲ αὐτοῖς οὔτε τῶν νόμων οὔτε διὰ τὸ σάββατον, ἐν αὐτῷ γὰρ 3
μᾶλλον παρηνόμουν· ἀλλ' ὅτι τὸν τρόπον ὄντες πονηροὶ | τοῖς τε
μαθηταῖς ἐφθόνουν σῳζομένοις καὶ μόνον ἠβούλοντο τὰ τῆς ἰδίας
γνώμης κρατεῖν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τῆς ἰδίας παρανομίας ἔχουσι τὰ 4
ἐπίχειρα, ἀνίεροι γενόμενοι καὶ λοιπὸν «ἄρχοντες Σοδόμων καὶ λαὸς
Γομόρρας[5]» χρηματίζοντες. καὶ οὗτοι δὲ οὐδὲν ἧττον ἐκείνων δο-
κοῦσίν μοι τὴν ἐπιτιμίαν ἔχειν, ἤδη τὴν τῆς ἰδίας ἀλογίας ἄγνοιαν.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1934, τ. II, σ. 68-86.

1. Πρβλ. Ἰω. 8, 44. 2. Α' Κορ. 6, 10. 3. Ματθ. 15, 4. 4. Πρβλ. Λουκ. 6, 1. 5. Ἠσ. 1, 10.

οὔτε γὰρ «νοοῦσιν ἃ λέγουσιν[1]», ἀλλὰ καὶ νομίζουσιν εἰδέναι ἅπερ
ἀγνοοῦσι· μόνη δὲ γνῶσις ἐν αὐτοῖς ἐστι τοῦ κακοποιεῖν, καὶ καθ'
ἡμέραν χείρονα χείροσιν ἐφευρίσκειν. καὶ γὰρ καὶ τὴν νῦν φυγὴν 5
ἡμῶν, οὐκ ἐπ' ἀρετῇ θέλοντες ἡμᾶς ἀνδραγαθήσασθαι, | διαβάλλουσι·
πόθεν γὰρ εὐχὴ τοιαύτη παρ' ἐχθροῖς ὑπὲρ τῶν μὴ συντρεχόντων αὐ-
τοῖς ἐν τῇ κακοφροσύνῃ;[2] ἀλλὰ κακοήθεις ὄντες σχηματίζονται τοιαῦ-
τα περιβομβεῖν νομίζοντες εὐήθεις ὄντες ἀληθῶς αὐτοί, ὡς ἄρα δέει
τῆς παρ' αὐτῶν λοιδορίας προσάξομεν ἑαυτούς ποτε αὐτοῖς. θέλουσι 6
γὰρ καὶ διὰ τοῦτο πάντα περιτρέχουσι· καὶ ὑποκρίνονται μὲν ὡς φί-
λοι, ἐρευνῶσι δὲ ὡς ἐχθροί, ἵνα αἱμάτων ἐμφορηθέντες ἐκποδὼν ποι-
ήσωσι καὶ ἡμᾶς, ὅτι κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐφρονήσαμεν ἀεὶ καὶ
φρονοῦμεν καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐλέγχοντες στηλιτεύομεν.
Τίνα γάρ ποτε διώκοντες καὶ καταλαβόντες οὐχ ὕβρισαν ὡς 3,1
ἠθέλησαν; τίνα ζητοῦντες καὶ εὑρόντες οὐχ οὕτω διέθηκαν, ὡς ἢ
τελευτῆσαι κακῶς ἢ λωβηθῆναι πανταχόθεν; ἃ γὰρ οἱ δικασταὶ
δοκοῦσι ποιεῖν, ταῦτ' ἐκείνων ἐστὶν ἐνεργήματα· καὶ μᾶλλον οὗτοι
τῆς ἐκείνων προαιρέσεως καὶ πονηρίας εἰσὶν ὑπηρέται. ποῖος τοίνυν 2
τόπος οὐκ ἔχει τῆς κακίας αὐτῶν ὑπόμνημα; τίνα φρονοῦντα κατ'
αὐτῶν οὐ συνεσκευάσαντο πλασάμενοι προφάσεις κατὰ τὴν Ἰεζάβελ;
ποία ἐκκλησία νῦν οὐ θρηνεῖ διὰ τὰς ἐκείνων κατὰ τῶν ἐπισκόπων
αὐτῶν ἐπιβουλάς; Ἀντιόχεια μὲν δι' Εὐστάθιον τὸν ὁμολογητὴν 3
καὶ ὀρθόδοξον, Βαλανέαι δὲ δι' Εὐφρατίωνα τὸν θαυμασιώτατον,
καὶ Πάλτος μὲν καὶ Ἀντάραδος διὰ Κυμάτιον καὶ Καρτέριον, ἡ δὲ
Ἀδριανούπολις δι' Εὐτρόπιον τὸν φιλόχριστον καὶ τὸν μετ' αὐτὸν
Λούκιον τὸν πολλάκις παρ' αὐτῶν καὶ ἁλύσεις φορέσαντα καὶ οὕτως
ἀποθανόντα, καὶ Ἄγκυρα μὲν διὰ Μάρκελλον, Βέρροια δὲ διὰ Κῦρον |
καὶ Γάζα δι' Ἀσκληπᾶν. τούτους μὲν γὰρ πολλὰ πρότερον ὑβρί- 4
σαντες ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν οἱ δόλιοι. Θεόδουλον δὲ καὶ Ὀλύμ-
πιον ἀπὸ τῆς Θρᾴκης ἐπισκόπους καὶ ἡμᾶς καὶ πρεσβυτέρους ἡμε-
τέρους οὕτως | ἐποίησαν ζητηθῆναι, ὥστε, εἰ εὑρεθείημεν, κεφαλῆς
ὑποστῆναι τιμωρίαν. καὶ τάχα ἂν ἀπεθάνομεν οὕτως, εἰ μὴ παρὰ
γνώμην αὐτῶν ἐφύγομεν καὶ τότε. τοιαῦτα γάρ ἐστι τὰ μὲν κατὰ 5
τῶν περὶ Ὀλύμπιον πρὸς τὸν ἀνθύπατον Δονάτον, τὰ δὲ καθ' ἡμῶν
πρὸς Φιλάγριον δοθέντα γράμματα. τὸν γὰρ τῆς Κωνσταντινουπό- 6
λεως ἐπίσκοπον Παῦλον διώξαντες καὶ εὑρόντες προφανῶς ἀποπνι-
γῆναι πεποιήκασιν ἐν τῇ λεγομένῃ Κουκουσῷ τῆς Καππαδοκίας
δήμιον ἐσχηκότες | εἰς τοῦτο Φίλιππον τὸν γενόμενον ἔπαρχον·
ἦν γὰρ καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν προστάτης καὶ τῶν πονηρῶν βου-
λευμάτων ὑπηρέτης.
Ἆρ' οὖν διὰ τὰ τοσαῦτα κόρον ἔχουσι καὶ λοιπὸν ἠρέμησαν; 4,1
οὐδαμῶς. οὔτε γὰρ ἐπαύσαντο, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν ταῖς Παροιμίαις

1. Α' Τιμ. 1, 7. 2. Πρβλ. Α' Πέτρ. 4, 4.

βδέλλαν[1] μᾶλλον νεανιεύονται τοῖς κακοῖς ἐπιφυόμενοι κατὰ τῶ
μεγάλων παροικιῶν. οἷα γὰρ καὶ τανῦν ἔδρασαν, τίς ἂν ἀξίως ἐξείποι;
τίς τοσοῦτον δύναται μνημονεῦσαι, ὅσον ἐκεῖνοι πεποιήκασιν;
ἄρτι γὰρ εἰρήνην ἐχουσῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν λαῶν εὐχομένων 2
ἐν ταῖς συνάξεσιν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης Λιβέριος καὶ Παυλῖνος
ὁ τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλίων καὶ Διονύσιος ὁ τῆς μητροπόλεως
τῆς Ἰταλίας καὶ Λουκίφερ ὁ τῆς μητροπόλεως τῶν κατὰ Σερδινίαν
νήσων καὶ Εὐσέβιος ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, οἱ πάντες ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ
καὶ τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἁρπάζονται καὶ ἐξορίζονται πρόφασιν οὐδε-
μίαν ἔχοντες ἢ ὅτι μὴ συνέθεντο τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει μηδὲ ὑπέγραψαν
αὐτοῖς καθ' ἡμῶν, ἐν αἷς ἐπλάσαντο διαβολαῖς καὶ συκοφαντίαις.

Περὶ γὰρ τοῦ μεγάλου καὶ εὐγηροτάτου καὶ ὁμολογητοῦ ἀληθῶς 5,
Ὁσίου περιττόν ἐστιν ἐμὲ καὶ λέγειν· ἴσως γὰρ ἐγνώσθη πᾶσιν ὅτι
καὶ τοῦτον ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν. οὐ γὰρ ἄσημος, ἀλλὰ καὶ πάντων
μάλιστα καὶ μᾶλλον ἐπιφανὴς ὁ γέρων. ποίας γὰρ οὐ καθηγήσατο 2
συνόδου; καὶ λέγων ὀρθῶς οὐ πάντας ἔπεισε; ποία τις ἐκκλησία τῆς
τούτου προστασίας οὐκ ἔχει μνημεῖα τὰ κάλλιστα; τίς λυπούμενός
ποτε προσῆλθεν αὐτῷ καὶ οὐ χαίρων ἀπῆλθε παρ' αὐτοῦ; τίς ᾔτησε
δεόμενος καὶ οὐκ ἀνεχώρησε τυχὼν ὧν ἠθέλησε; καὶ ὅμως καὶ κατὰ
τούτου τετολμήκασιν, ὅτι καὶ αὐτὸς εἰδὼς ἃς ποιοῦσι διὰ τὴν ἀσέ-
βειαν ἑαυτῶν συκοφαντίας οὐχ ὑπέγραψε ταῖς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς.
εἰ γὰρ καὶ ὕστερον διὰ τὰς πολλὰς ὑπὲρ μέτρον ἐπιφερομένας 3
αὐτῷ πληγὰς καὶ συσκευὰς κατὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ εἶξεν αὐτοῖς
πρὸς | ὥραν ὡς γέρων καὶ ἀσθενὴς τῷ σώματι, ὅμως τούτων ἡ
πονηρία καὶ ἐκ τούτων δείκνυται σπουδασάντων πανταχόθεν ἑαυτοὺς
δεῖξαι μὴ εἶναι Χριστιανοὺς ἀληθῶς. |

Ἐκεῖθεν γὰρ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν ἐπεφύησαν ζητοῦντες 6,
πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι. καὶ γέγονε χείρονα τὰ νῦν τῶν προτέρων.
στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν, καὶ τὰ πολέμων 2
ἀντὶ τῶν εὐχῶν ἐγίνετο. εἶτ' ἐλθὼν τῇ τεσσαρακοστῇ ὁ παρ' αὐτῶν
ἀποσταλεὶς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος ηὔξησεν, ἃ παρ' αὐτῶν μεμά-
θηκε κακά. μετὰ γὰρ τὰ ἔβδομα τοῦ πάσχα παρθένοι εἰς δεσμω- 3
τήριον ἐβάλλοντο, ἐπίσκοποι ἤγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι,
ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἡρπάζοντο οἰκίαι καὶ ἄρτοι, ἔφοδοι κατὰ τῶν
οἰκιῶν ἐγίνοντο, καὶ νυκτὸς οἱ Χριστιανοὶ κατεφέροντο, ἐπεσφραγί-
σθησαν οἰκίαι, καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινδύνευον.
καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα, δεινότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα τολμήματα. 4
τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας
ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι
τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν. ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος 5
αὐτὸς παροξύνει τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανὸν Μανιχαῖον ὄντα·

1. Πρβλ. Παρμ. 24, 22 ἑξ.

καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ
καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ κατὰ τῶν
λαῶν. καὶ ὀλίγους εὑρὼν εὐχομένους (οἱ γὰρ πλεῖστοι λοιπὸν 6
διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἦσαν) τοιαῦτα εἰργάσατο, οἷα παρ'
αὐτῶν ἔπρεπεν ἀκούσαντα πρᾶξαι. πυρκαϊὰν γὰρ ἀνάψας καὶ στήσας
παρθένους παρὰ τὸ πῦρ ἠνάγκαζε λέγειν ἑαυτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως
εἶναι. ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρός,
γυμνώσας λοιπὸν οὕτω κατέκοψεν εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μετὰ χρόνον
μόγις αὐτὰς ἐπιγνωσθῆναι.
Ἄνδρας δὲ κρατήσας τεσσαράκοντα καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε· 7,1
ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων εὐθὺς τεμὼν ἐν αὐταῖς ἐχούσας
ἔτι τοὺς σκόλοπας τὰ νῶτα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν
πολλάκις χειρουργηθῆναι διὰ τοὺς ἐναποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκό-
λοπας, τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας ἀποθανεῖν. πάντας μὲν οὖν τοὺς 2
περιληφθέντας ἀθρόως καὶ τὴν παρθένον ἐξώρισαν εἰς τὴν μεγάλην
Ὄασιν, τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων οὐδὲ τοῖς ἰδίοις κατὰ τὴν
ἀρχὴν ἀποδοθῆναι πεποιήκασιν, ἀλλ' ἔκρυψαν ὡς ἠθέλησαν ἄταφα
βαλόντες ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα.
πράττουσι | δὲ τοῦτο πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ οἱ παράφρονες. τῶν 3
γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων χαιρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, |
θρηνούντων δὲ διὰ τὰ σώματα μείζων ἐξηχεῖτο κατ' αὐτῶν ὁ τῆς
ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος. καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου 4
καὶ τῶν Λιβύων ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους Ἀμμώνιον Μούιον Γάιον
Φίλωνα Ἑρμῆν Πλήνιον Ψενόσιριν Νειλάμμωνα Ἀγαθὸν Ἀνάγαμ-
φον Μάρκον Ἀμμώνιον ἕτερον Μάρκον Δρακόντιον Ἀδέλφιον Ἀθη-
νόδωρον καὶ πρεσβυτέρους Ἱέρακα καὶ Διόσκορον. καὶ οὕτω 5
πικρῶς ἤλασαν αὐτούς, ὡς τινὰς μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς
δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους πλεί-
ους τριάκοντα· σπουδὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχαὰβ εἰ δυνατὸν
ἐξᾶραι τὴν ἀλήθειαν. ἰδοὺ ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα.
Ταῦτα δρῶντες καὶ μὴ ἐντραπέντες ἐφ' οἷς πρότερον καθ' ἡμῶν 8,1
ἐτύρευσαν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγοροῦσιν ἐκφυγεῖν δυνηθέντας
αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ὀδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ
καὶ ἐκποδὼν τέλεον πεποιήκασι. καὶ λοιπὸν προφασίζονται δειλίαν
ὀνειδίζειν ἀγνοοῦντες, ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέ-
φουσι μᾶλλον τὴν μέμψιν. εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῷ χεῖ- 2
ρον τὸ διώκειν. ὁ μὲν γάρ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, κρύπτεται, ὁ δὲ διώκει
ζητῶν ἀποκτεῖναι. καὶ τὸ μὲν φεύγειν γέγραπται [1], ὁ δὲ ζητῶν ἀναι-
ρῆσαι παραβαίνει νόμον [2] καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρόφασιν τοῦ φεύγειν
παρέχει. εἴπερ οὖν τὴν φυγὴν ὀνειδίζουσιν, ἐντρεπέτωσαν πλέον 3
ἑαυτοὺς διώκοντας· παυέσθωσαν γὰρ ἐπιβουλεύοντες, καὶ παύσονται

1. Πρβλ. Ματθ. 10, 23. 2. Πρβλ. Ἔξ. 20, 15.

καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς. ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται,
τοῦ δὲ καταλαβεῖν ἕνεκα πάντα πράττουσιν οὐκ εἰδότες ὅτι τῶν
διωκομένων ἡ φυγὴ μέγας ἔλεγχός ἐστι κατὰ τῶν διωκόντων.
οὐδεὶς γὰρ τὸν πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον φεύγει, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν 4
ἄγριον καὶ πονηρὸν ὄντα τὸν τρόπον. «πᾶς γοῦν κατώδυνος καὶ ὑπό-
χρεως[1]» ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοὺλ ἔφευγε, πρὸς δὲ τὸν Δαυὶδ κατέφευγε.
διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τοὺς κρυπτομένους αὐτοὺς ἀναιρεῖν σπουδάζουσιν
ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν τῆς ἑαυτῶν πονηρίας τὸν ἔλεγχον. ἀλλὰ 5
καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσι τυφλώττειν οἱ ἀεὶ | πλανώμενοι· ὅσῳ γὰρ ἡ
φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ καὶ πλέον ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γινομένη παρ'
αὐτῶν ἀναίρεσις ἢ καὶ ἐξορία προφανεστέρα γενήσεται· ἄν τε γὰρ
ἀποκτείνωσιν, ὁ θάνατος μεῖζον ἠχήσει κατ' αὐτῶν· ἄν τε πάλιν ἐξο-
ρίσωσι, πανταχοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ μνημεῖα τῆς παρανομίας ἐξα-
ποστέλλουσιν.

Εἰ μὲν οὖν ἔσῳζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συνε- 9,
χομένους καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντας λογισμοῖς. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ
σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διὰ τοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγονται, καὶ ζητοῦν-
τες ἀνελεῖν οὐχ ὁρῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. τάχα γὰρ καὶ τὴν 2
πρόνοιαν αὐτὴν αἰτιᾶσθαι τολμῶσιν (οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀτόλμητον),
ἐφ' οἷς αὐτοῖς οὐ παραδίδωσι, προδήλου τούτου τυγχάνοντος κατὰ
τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν, ὅτι μηδὲ στρουθίον ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν
τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐμπεσεῖν εἰς παγίδα δύναται.[2] καὶ γὰρ καὶ ὅτε 3
παραλαμβάνουσιν οἱ ἀλάστορες, εὐθὺς ἐπιλανθάνονται τῶν τε ἄλλων
καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἑαυτῶν· καὶ μόναις ταῖς ἀλαζονείαις τὰς ὀφρῦς
ἀνασπάσαντες οὔτε καιρὸν γινώσκουσιν οὔτε ἀδικοῦντες ἀνθρώπους
αἰδοῦνται τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τὸν τύραννον τῆς Βαβυλῶνος ἀγριώ-
τερον ἐπιφύονται καὶ οὔτε τινὰς ἐλεοῦσιν, ἀλλὰ καὶ «τοῦ πρεσβυτέ-
ρου τὸν ζυγὸν ἐπιβαρύνουσι[3]» καὶ «ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων»,
ὡς γέγραπται, «προστιθέασιν[4]» οἱ ἀνηλεεῖς. εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα 4
δράσαντες ἦσαν, εἰ μὴ τοὺς κατὰ τῆς συκοφαντίας αὐτῶν ὑπὲρ ἡμῶν
λέγοντας ἐξορίσαντες ἦσαν, πιθανῶς ἂν λέγοντες παρά τισιν ἐνομί-
σθησαν· ἐπειδὴ δὲ ἄλλοις τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ἐπισκόποις
ἐπεβούλευσαν καὶ οὔτε τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ Ὁσίου οὔτε τοῦ
ἐπισκόπου Ῥώμης οὔτε τοσούτων ἀπὸ τῶν Σπανίων καὶ Γαλλίων
καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐπισκόπων ἐφεί-
σαντο, ἀλλὰ τοσαῦτα πεποιήκασι κατὰ τῶν ὅλως ἐλεγξάντων αὐτοὺς
ὑπὲρ ἡμῶν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡμᾶς πρὸ τῶν ἄλλων ἐβουλεύσαντο
καὶ μετ' ἐκείνους ἐπιθυμοῦσι δὲ κἀκεῖσε ἀνελεῖν; εἰς τοῦτο γὰρ ἀγρυ-
πνοῦσι καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι, ἂν βλέπωσι σῳζομένους, οὓς
οὐκ ἐβούλοντο ζῆν.

---

1. Α' Βασ. 22, 2. 2. Πρβλ. Ματθ. 10, 29. 3. Ἠσ. 47, 6. 4. Ψαλμ. 68, 27.

Τίς τοίνυν οὐ συνορᾷ τὴν πανουργίαν αὐτῶν; τίνι τοῦτο κατάδη- 10,1
λον οὐκ ἔστιν, ὅτι μὴ δι᾿ ἀρετὴν ὀνειδίζουσι δειλίαν, ἀλλ᾿ αἵματα δι-
ψῶντες ὥσπερ σαγήναις χρῶνται ταῖς ἰδίαις κακοτεχνίαις νομίζοντες
ἐν ταύταις συλλαμβάνεσθαι, οὓς ἐὰν ζητῶσιν ἀναιρῆσαι; τοιούτους 2
γὰρ αὐτοὺς αἱ πράξεις ἔδειξαν καὶ ἤλεγξαν τὸν τρόπον αὐτῶν, θηρίων
μὲν ἀγριώτερον | Βαβυλωνίων δὲ ὠμότερον. καὶ εἰ καὶ αὐτάρκης
ἐκ τούτων ἐστὶν ὁ κατ᾿ αὐτῶν ἔλεγχος, ὅμως, ἐπειδὴ κατὰ τὸν πατέρα
ἑαυτῶν τὸν διάβολον[1] ἁπαλοῖς τοῖς λογαρίοις σχηματίζονται | ὥστε
δειλίαν ἐγκαλεῖν, δειλότεροι λαγωῶν ὄντες αὐτοί, φέρε καὶ τὰ ἐκ τῶν
θείων γραφῶν περὶ τῶν τοιούτων γεγραμμένα θεωρήσωμεν. δειχθή- 3
σονται γὰρ οὐδὲν ἧττον καὶ πρὸς ταύτας μὲν μαχόμενοι, τῶν δὲ ἁγίων
τὰς ἀρετὰς διαβάλλοντες. εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ 4
τῶν ζητούντων ἀνελεῖν καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τῶν διω-
κόντων, τί ποιήσουσιν ὁρῶντες τὸν μὲν Ἰακὼβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν
Ἠσαῦ[2], τὸν δὲ Μωσῆν εἰς Μαδιὰμ ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τοῦ
Φαραώ;[3] τί δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες ἀπολογήσονται τῷ Δαυὶδ φεύ- 5
γοντι τὸν Σαοὺλ[4] ἀπὸ τῆς οἰκίας, ὅτε ἀπέστειλεν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι[5],
καὶ κρυπτομένῳ μὲν τοῦτον ἐν τῷ σπηλαίῳ[6], «ἀλλοιοῦντι δὲ τὸ
πρόσωπον ἑαυτοῦ[7]», ἕως ἂν παρέλθῃ τὸν Ἀβιμέλεχ καὶ τὴν ἐπιβου-
λὴν ἐκκλίνῃ; τί δ᾿ ἂν εἴποιεν οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς βλέποντες 6
τὸν μέγαν Ἠλίαν ἐπικαλούμενον μὲν τὸν θεὸν καὶ νεκρὸν ἐγείροντα[8],
κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν Ἀχαὰβ[9] καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς
Ἰεζάβελ;[10] τότε γὰρ ζητούμενοι καὶ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἐκρύπτοντο
λανθάνοντες ἐν τοῖς σπηλαίοις παρὰ τῷ Ἀβδιοῦ.[11]

Ἢ τούτοις μὲν ὡς παλαιοῖς οὐκ ἐνέτυχον, τῶν δὲ κατὰ τὸ εὐαγγέ- 11,1
λιον οὐδεμίαν μνήμην ἔχουσι. καὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ «διὰ τὸν φόβον
τῶν Ἰουδαίων[12]» ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι, καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δαμασκῷ
παρὰ τοῦ ἐθνάρχου ζητούμενος «ἀπὸ τοῦ τείχους ἐν σαργάνῃ κεχά-
λασται καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητοῦντος τὰς χεῖρας.[13]» τῆς τοίνυν γραφῆς 2
τοιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν ἁγίων ποίαν ἄρα πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν
προπετείας ἐξευρεῖν δυνήσονται; ἄν τε γὰρ δειλίαν ὀνειδίσωσι κατ᾿
αὐτῶν, μαινομένων τὸ τόλμημα, ἂν δὲ καὶ ὡς παρὰ τὸ βούλημα τοῦ
θεοῦ ποιοῦντας αὐτοὺς διαβάλλωσιν, οὐκ εἰδότες εἰσὶ παντελῶς
τὰς γραφάς. ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ πρόσταξις ἦν ἐκταγῆναι καὶ 3
πόλεις φυγαδευτηρίων[14] ὑπὲρ τοῦ τοὺς ζητουμένους εἰς θάνατον ὅπως
δήποτε δύνασθαι διασῴζεσθαι. ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων παρα- 4
γενόμενος αὐτὸς ὁ τῷ Μωσεῖ λαλήσας λόγος τοῦ πατρὸς πάλιν ἐντο-
λὴν ταύτην δίδωσι λέγων· «ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ,

1. Πρβλ. Ἰω. 8, 44. 2. Πρβλ. Γεν. 27, 41 ἑξ. 3. Πρβλ. Ἔξ. 2, 15.
4. Πρβλ. Α' Βασ. 19. 5. Πρβλ. Α' Βασ. 20, 31. 6. Πρβλ. Α' Βασ. 22, 1.
7. Α' Βασ. 21, 13. 8. Πρβλ. Γ' Βασ. 17, 17 ἑξ. 9. Πρβλ. Γ' Βασ. 18, 46.
10. Πρβλ. Γ' Βασ. 19, 2. 11. Πρβλ. Γ' Βασ. 18, 4 ἑξ. 12. Ἰω. 20, 19.
13. Πρβλ. Β' Κορ. 11, 32-33. 14. Πρβλ. Ἀρ. 35, 12.

φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν·[1]» καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· «ὅταν οὖν ἴδητε τὸ
βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἑστὸς
ἐν τόπῳ ἁγίῳ (ὁ ἀναγινώσκων νοείτω), τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέ-
τωσαν ἐπὶ τὰ | ὄρη· ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβήτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς
οἰκίας αὐτοῦ· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ ὑποστρεψάτω ὀπίσω ἆραι τὰ ἱμά-
τια αὐτοῦ.[2]» ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἅγιοι, τοιαύτην εἶχον τὴν τῆς 5
πολιτείας ἀγωγήν. ἃ γὰρ νῦν προσέταξεν ὁ κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ
τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει. καὶ ἔστιν οὗτος | ὅρος
ἀνθρώποις εἰς τελειότητα φέρων, ὃ δ' ἂν ὁ θεὸς προστάξῃ ποιεῖν.
Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ λόγος δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος κατη- **12, 1**
ξίωσε ζητούμενος ὡς ἡμεῖς κρυβῆναι, καὶ πάλιν διωκόμενος φεύγειν
καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλῖναι. ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν ὡς ἐκ τοῦ πεινῆν
καὶ διψῆν καὶ τοῦ παθεῖν, οὕτως καὶ ἐκ τούτου δεικνύειν ἑαυτὸν φο-
ροῦντα σάρκα καὶ γενόμενον ἄνθρωπον. ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ ἅμα 2
τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος, ὅτε παιδίον ἦν, αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνε-
τείλατο τῷ Ἰωσήφ· «ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα
αὐτοῦ καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν
τοῦ παιδίου.[3]» καὶ ἀποθανόντος δὲ Ἡρώδου φαίνεται δι' Ἀρχέλαον
τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀναχωρῶν εἰς τὴν Ναζαρέτ.[4] ὅτε δὲ λοιπὸν καὶ θεὸν 3
ἑαυτὸν ἐδείκνυε καὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποίηκεν ὑγιῆ, «οἱ μὲν Φα-
ρισαῖοι ἐξελθόντες συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ ὅπως αὐτὸν ἀπολέ-
σωσιν, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν.[5]» καὶ γὰρ καὶ ὅτε τὸν Λά- 4
ζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, «ἀπ' ἐκείνης», φησί, «τῆς ἡμέρας ἐβου-
λεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι παρρησίᾳ
περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς
τῆς ἐρήμου.[6]» εἶτα λέγοντος τοῦ σωτῆρος· «πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι 5
ἐγώ εἰμι. οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἦραν λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν· ὁ δὲ
Ἰησοῦς ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ[7] καὶ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν
ἐπορεύετο καὶ παρῆγεν οὕτως».
Ἆρα ταῦτα βλέποντες, μᾶλλον δὲ κἂν ἀκούοντες, ἐπεὶ μὴ βλέ- **13, 1**
πουσι, πῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον «οὐ θελήσουσι γενέσθαι πυρίκαυ-
στοι[8]», ὅτι ἐναντία ὧν ὁ κύριος ποιεῖ καὶ διδάσκει βουλεύονται καὶ
φθέγγονται; καὶ γὰρ ὅτε Ἰωάννης μεμαρτύρηκε καὶ «οἱ μαθηταὶ 2
τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ
εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν.[9]» ὁ μὲν οὖν κύριος ἐποίει ταῦτα καὶ
οὕτως ἐδίδασκεν. εἴθε δὲ οὗτοι κἂν οὕτως αἰσχυνθῶσι καὶ μέχρι 3
τῶν ἀνθρώπων στήσωσιν ἑαυτῶν τὴν προπέτειαν, καὶ μὴ πλέον μανέν-
τες ἐγκαλέσωσι καὶ τῷ σωτῆρι δειλίαν ἅπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημεῖν
μελετήσαντες. ἀλλ' οὔτε μαινομένων αὐτῶν τις ἀνέξεται, μᾶλλον

1. Ματθ. 10, 23. 2. Ματθ. 24, 15-18. 3. Ματθ. 2, 13. 4. Πρβλ. Ματθ. 2, 19, 22 ἑξ. 5. Ματθ. 12, 14-15. 6. Ἰω. 11, 53-54. 7. Ἰω. 8, 58-59. 8. Ἡσ. 9, 5. 9. Ματθ. 14, 12-13.

δὲ καὶ τὰ εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται. ἔστι γὰρ ἡ πρό- 4
φασις τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς εὔλογος καὶ ἀληθής,
ἣν ἐπὶ | μὲν τοῦ σωτῆρος κειμένην οἱ εὐαγγελισταὶ ἀπεμνημόνευσαν.
δεῖ δὲ ἡμᾶς ἐκ τούτου καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἁγίων τὴν αὐτὴν λο- 5
γίζεσθαι—ἃ γὰρ περὶ τοῦ σωτῆρος ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα
τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι προσήκει· τὸ γὰρ ἡμῶν
ἐκεῖνος ἐφόρεσε σῶμα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἐνεδείκνυτο—,
ἣν ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν οὕτως· «ἐζήτουν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς
ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, | ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ.[1]»
καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, ἔλεγεν αὐτὸς τῇ μὲν μητρί· 6
«οὔπω ἦλθεν ἡ ὥρα μου[2]», τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ·
«ὁ ἐμὸς καιρὸς οὔπω πάρεστι.[3]» πάλιν τε ἐλθόντος τοῦ καιροῦ ἔλεγε
τοῖς μαθηταῖς· «καθεύδετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ γὰρ ἤγγικεν
ἡ ὥρα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν.[4]»
Ὡς μὲν οὖν θεὸς καὶ λόγος ὢν τοῦ πατρὸς καιρὸν οὐκ εἶχεν· **14, 1**
αὐτὸς γὰρ τῶν καιρῶν ἐστι δημιουργός· ἄνθρωπος δὲ γενόμενος
καὶ τοῦτο λέγων δείκνυσιν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων χρόνον εἶναι
μεμετρημένον, καὶ χρόνον οὐ τὸν κατὰ τύχην, ὥς τινες τῶν Ἑλλήνων
νομίζοντες μυθολογοῦσιν, ἀλλ' ὃν αὐτὸς δημιουργὸς ὤν, ὡς ἠθέλησεν
ὁ πατήρ, ὥρισεν ἑκάστῳ. καὶ τοῦτο γέγραπται καὶ πᾶσι γέγονε 2
φανερόν. εἰ γὰρ καὶ κέκρυπται καὶ λανθάνει πάντας ἀνθρώπους τὸ
πῶς καὶ τὸ πόσον ἑκάστῳ μεμέτρηται, ἀλλ' ὅμως πᾶς ὁστισοῦν οἶδεν,
ὅτι ὡς ἔαρος καὶ θέρους καὶ φθινοπώρου καὶ χειμῶνός ἐστι καιρός,
οὕτως κατὰ τὸ γεγραμμένον «καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν καὶ καιρὸς τοῦ
ζῆν ἐστι.[5]» διὰ τοῦτο τῆς μὲν κατὰ Νῶε γενεᾶς ὁ χρόνος ἀπετμήθη 3
καὶ ὡς τοῦ καιροῦ πάντων παρόντος συνεστάλη τὰ ἔτη[6], καὶ τῷ
Ἐζεκίᾳ προσετέθησαν ἔτη δέκα καὶ πέντε·[7] τοῦ δὲ θεοῦ ἐπαγγελλο-
μένου τοῖς γνησίως αὐτῷ λατρεύουσιν, ὅτι «τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν
σου ἀναπληρώσω[8]», ὁ μὲν Ἀβραὰμ «πλήρης ἡμερῶν[9]» ἀποθνήσκει,
ὁ δὲ Δαυὶδ παρεκάλει λέγων «μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου.[10]»
καὶ ὁ μὲν εἷς τῶν φίλων τοῦ Ἰὼβ Ἐλιφὰζ τοῦτο καλῶς εἰδὼς 4
ἔλεγεν· «ἐλεύσῃ δὲ ἐν τάφῳ ὥσπερ σῖτος ὥριμος κατὰ καιρὸν θεριζό-
μενος ἢ ὥσπερ θημωνία ἅλωνος καθ' ὥραν συγκομισθεῖσα[11]», ὁ δὲ
Σολομὼν ἐπισφραγίζων τούτου τὴν φωνήν φησιν· «ἀφαιροῦνται
ἄωροι ψυχαὶ παρανόμων.[12]» διὸ καὶ παραινεῖ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ
λέγων· «μὴ ἀσεβήσῃς πολύ, καὶ μὴ γίνου σκληρός, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς
ἐν οὐ καιρῷ σου.[13]»
Ὥσπερ δὲ ταῦτα γέγραπται, δείκνυσιν ὁ | λόγος τοὺς ἁγίους **15, 1**

---

1. Ἰω. 7, 30. 2. Ἰω. 2, 4. 3. Ἰω. 7, 6. 4. Ματθ. 26, 45.
5. Πρβλ. Ἐκκλ. 3, 2. 6. Πρβλ. Γεν. 6, 13. 7. Πρβλ. Ἡσ. 38, 5.
8. Ἔξ. 23, 26. 9. Γεν. 25, 8. 10. Ψαλμ. 101, 25. 11. Ἰὼβ 5, 26.
12. Παρμ. 11, 30. 13. Ἐκκλ. 7, 17.

εἰδέναι χρόνον ἑκάστῳ μεμετρημένον. τοῦ δὲ μηδένα γινώσκειν τὸ
τέλος τοῦ χρόνου γνώρισμα τὸ λέγειν τὸν Δαυίδ· «τὴν ὀλιγότητα τῶν
ἡμερῶν μου ἀνάγγειλόν μοι[1]», ὃ γὰρ οὐκ ἠπίστατο τοῦτο μαθεῖν
ἠξίου. διὰ τοῦτο γοῦν ὁ πλούσιος νομίζων ἔτι πολὺν ζήσεσθαι 2
χρόνον ἤκουσεν· «ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ζητοῦσί σου τὴν ψυχήν·
ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται;[2]» ὁ δὲ Ἐκκλησιαστὴς ἀποφαίνεται θαρ-
ρῶν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ καί φησι· «καί γε οὐκ ἔγνω ἄνθρωπος
τὸν καιρὸν αὐτοῦ.[3]» διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατριάρχης Ἰσαὰκ ἔλεγε
τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἠσαῦ· «ἰδοὺ ἐγὼ γεγήρακα καὶ οὐ γινώσκω τὴν ἡμέ-
ραν τῆς τελευτῆς μου.[4]» ὁ μὲν | οὖν κύριος, καίτοι θεὸς ὢν καὶ 3
λόγος τοῦ πατρὸς καὶ εἰδὼς τὸν μετρηθέντα τοῖς πᾶσι δι' αὐτοῦ καιρὸν
καὶ γινώσκων ὃν αὐτὸς ὥρισε καὶ τῷ ἰδίῳ σώματι χρόνον εἰς τὸ
παθεῖν, ἐπειδὴ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, τὰς μὲν πρὸ τοῦ τὸν χρό-
νον ἐλθεῖν ἡμέρας καὶ αὐτὸς ὡς ἡμεῖς ἐκρύπτετο ζητούμενος διω-
κόμενός τε ἔφευγε καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνων οὕτως διήρχετο καὶ
«διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο·[5]» ὅτε δὲ καὶ τὸν ὁρισθέντα παρ' αὐτοῦ
καιρὸν ἤγαγεν αὐτός, ἐν ᾧ καὶ παθεῖν σωματικῶς ὑπὲρ πάντων ἤθελε,
τοῦτον μὲν προσφωνεῖ τῷ πατρὶ λέγων· «πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα·
δόξασόν σου τὸν υἱόν[6]», οὐκέτι δὲ λοιπὸν τοὺς ζητοῦντας ἐκρύπτετο,
ἀλλ' εἱστήκει θέλων κρατηθῆναι παρ' αὐτῶν. εἶπε γάρ, φησί, 4
τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτόν· «τίνα ζητεῖτε; τῶν δὲ ἀποκριναμένων·
Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἔλεγεν αὐτοῖς· ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε[7]»,
καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον πεποίηκε· καὶ οὕτως λοιπὸν
ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Πιλάτον. οὔτε δὲ πρὸ τοῦ τὸν χρόνον 5
ἐλθεῖν ἤφιεν ἑαυτὸν κρατεῖσθαι οὔτε τοῦ καιροῦ παρόντος ἐκρύπτετο,
ἀλλὰ καὶ ἔκδοτον ἑαυτὸν ἐδίδου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἵνα δείξῃ πᾶσι
τῆς ἄνωθεν κρίσεως ἠρτῆσθαι τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀνθρώ-
πων καὶ ὅτι ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὐδὲ θρὶξ
ἀνθρώπου δύναται λευκὴ ἢ μέλαινα γενέσθαι οὐδὲ στρουθίον εἰς
παγίδα ἐμπεσεῖν ποτε.[8]

Ὁ μὲν οὖν κύριος οὕτως ἑαυτὸν προσῆγεν ὑπὲρ πάντων, ὡς **16,1**
προείρηται· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τοῦτον τὸν τύπον παρὰ τοῦ σωτῆρος
μαθόντες (παρ' αὐτοῦ γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἀεὶ καὶ πάντοτε ἐδιδά-
σκοντο) πρὸς μὲν τοὺς διώκοντας ἀγωνιζόμενοι νομίμως ἔφευγον
καὶ ζητούμενοι παρ' αὐτῶν ἐκρύπτοντο, ἀγνοοῦντες δὲ ὡς ἄνθρω- 2
ποι τοῦ ὁρισθέντος αὐτοῖς παρὰ τῆς προνοίας χρόνου τὸ τέλος οὐκ
ἐβούλοντο παρέχειν ἁπλῶς ἑαυτοὺς ἐκδότους τοῖς ἐπιβουλεύουσιν·
εἰδότες δὲ πάλιν τὸ γεγραμμένον, ὅτι «ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ θεοῦ εἰσιν οἱ
κλῆροι[9]» τῶν ἀνθρώπων καὶ «κύριος θανατοῖ καὶ κύριος ζωοποιεῖ[10]»,

---

1. Ψαλμ. 101, 24. 2. Λουκ. 11, 20. 3. Ἐκκλ. 9, 12. 4. Γεν. 27, 2.
5. Λουκ. 4, 30. 6. Ἰω. 17, 1. 7. Ἰω. 18, 5. 8. Πρβλ. Ματθ. 5, 36.
10, 29. 9. Ψαλμ. 30, 16. 10. Α' Βασ. 2, 6.

μᾶλλον ἕως τέλους ὑπέμενον, | ὡς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος· «περιερ-
χόμενοι ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, κακουχού-
μενοι, ἐπὶ ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς
τῆς γῆς[1]» κρυπτόμενοι, ἕως ἂν ἢ ὁ ὡρισμένος τοῦ θανάτου χρόνος
ἔλθῃ ἢ ὁ τὸν χρόνον ὁρίσας θεὸς λαλήσῃ πρὸς αὐτοὺς καὶ παύσῃ τοὺς
ἐπιβουλεύοντας ἢ δηλονότι παραδῷ τοὺς διωκομένους τοῖς διώκουσιν,
ὡς ἂν αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν. καὶ τοῦτο περὶ πάντων ἀπὸ τοῦ 4
Δαυὶδ ἔστι μαθεῖν καλῶς· ὅτε γὰρ κατὰ τοῦ Σαοὺλ παρώξυνεν αὐτὸν
Ἰωάβ, ἔλεγεν αὐτός· «ζῇ κύριος, ἐὰν μὴ ὁ κύριος αὐτὸν παίσῃ ἢ
ἔλθῃ ἡ ἡμέρα» τοῦ θανάτου αὐτοῦ, «ἢ καταβῇ εἰς πόλεμον καὶ προσ-
τεθῇ[2]» εἰς τοὺς ὑπεναντίους, οὐ μὴ ἐποίσω «χεῖρά μου ἐπὶ χριστὸν
κυρίου.[3]» |

Εἰ δέ ποτε καὶ φεύγοντες προσήρχοντο τοῖς ζητοῦσιν, οὐδὲ τοῦτο 17,1
ἁπλῶς ἔπραττον· τοῦ γὰρ πνεύματος λαλοῦντος αὐτοῖς οὕτως ἀπήντων
ἐκείνοις θεοφιλεῖς τυγχάνοντες καὶ οὕτω πάλιν τὴν ἑαυτῶν ὑπακοὴν
καὶ προθυμίαν ἐπιδεικνύμενοι. οἷος ἦν Ἠλίας ἀκούων παρὰ τοῦ
πνεύματος καὶ φαινόμενος τῷ Ἀχαάβ[4], Μιχαίας τε ὁ προφήτης
ἐρχόμενος πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀχαάβ[5], καὶ ὁ ἐπικαλεσάμενος προφήτης
ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον[6] τῆς Σαμαρείας καὶ ἐντρέπων τὸν Ῥοβοάμ,
καὶ Παῦλος ἐπικαλούμενος Καίσαρα.[7] οὐ γὰρ δὴ διὰ δειλίαν ἔφευ- 2
γον, μὴ γένοιτο· μᾶλλον γὰρ τὴν φυγὴν εἶχον ἀγῶνα καὶ μελέτην
κατὰ τοῦ θανάτου. ἀλλὰ δύο ταῦτ' ἐφύλαττον καὶ ἐβουλεύοντο καλῶς,
ὅτε μήτε ἑαυτοὺς ἁπλῶς προσῆγον (τοῦτο γὰρ ἦν ἑαυτὸν ἀποκτεῖ-
ναι ὑπεύθυνόν τε θανάτου γενέσθαι καὶ ἀντιπρᾶξαι τῷ κυρίῳ λέγοντι·
«ἃ ὁ θεὸς ἔζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω[8]») μήτε μέμψιν ὀλιγωρίας
ἤθελον ὑπομένειν ὡς ἀτονήσαντες πρὸς τὰς ἐν τῇ φυγῇ θλίψεις μεί-
ζονα καὶ δεινότερον πόνον ἐχούσας τοῦ θανάτου. ὁ μὲν γὰρ ἀπο- 3
θανὼν πέπαυται τοῦ πονεῖν, ὁ δὲ φεύγων προσδοκῶν καθ' ἡμέραν
τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους κουφότερον ἡγεῖται τὸν θάνατον·
ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ φυγῇ τελειωθέντας μὴ ἀκλεῶς ἀποθνήσκειν,
ἀλλ' ἔχειν καὶ αὐτοὺς τοῦ μαρτυρίου τὸ καύχημα. διὰ τοῦτο γὰρ 4
καὶ ὁ Ἰὼβ ἐν ἀνδρείᾳ μέγας ἐγνώσθη, ἐπειδὴ ζῶν τοσούτους καὶ
τηλικούτους ὑπέμεινε πόνους, ὧν οὐδεμίαν αἴσθησιν ἐλάμβανεν, εἰ
τελευτήσας ἦν. διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ μακάριοι πατέρες τοιαύτην 5
εἶχον τῆς πολιτείας τὴν ἀγωγήν, διωκόμενοι μὲν γὰρ οὐκ ἐδειλίων,
ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδείκνυον ἑαυτῶν τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρείαν οὕτως
ἐν πνιγηροῖς καὶ σκοτεινοῖς τόποις ἑαυτοὺς κατακλείοντες καὶ σκλη-
ρῶς ἑαυτοὺς ἄγοντες, παρόντα δὲ πάλιν τοῦ θανάτου τὸν καιρὸν
οὐ παρῃτοῦντο. ἔμελε | γὰρ αὐτοῖς μήτε τοῦτον παρόντα πτήσσειν 6

---

1. Ἑβρ. 11, 37-38. 2. Α' Βασ. 26, 10. 3. Α' Βασ. 26, 11. 4. Πρβλ. Γ' Βασ. 18, 1 ἑξ. 5. Πρβλ. Γ' Βασ. 22, 15. 6. Πρβλ. Γ' Βασ. 13, 2. 7. Πρβλ. Πράξ. 25, 11. 8. Ματθ. 19, 6.

μήτε τὴν ὡρισμένην παρὰ τῆς προνοίας κρίσιν προλαμβάνειν μήτ'
αὖ πρὸς τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς ἀντιπράττειν, εἰς ἣν καὶ φυλαττομένους
ἑαυτοὺς ἐγίνωσκον, ἵνα μὴ καὶ προπετῶς πράττοντες ἑαυτοῖς αἴτιοι
τοῦ πτοεῖσθαι γένωνται. οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται· «ὁ προπετὴς
χείλεσι πτοήσει ἑαυτόν.[1]»

Ἀμέλει τοσοῦτον ἦσαν παρεσκευασμένοι πρὸς τὴν τῆς ἀνδρείας 18, 1
ἀρετήν, ὡς μηδὲ τὸν τυχόντα δύνασθαι διστάσαι περὶ τούτου. ὁ μὲν
γὰρ πατριάρχης Ἰακὼβ φεύγων πρότερον τὸν Ἡσαῦ οὐκ ἐφοβήθη
παρόντα τὸν θάνατον, μᾶλλον γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ κατ' ἀξίαν
ἕκαστον τῶν πατριαρχῶν ηὐλόγει.[2] ὁ δὲ μέγας Μωσῆς κρυπτόμενος 2
πρὸ τούτου τὸν Φαραὼ καὶ δι' αὐτὸν ἀποδημήσας εἰς Μαδιὰμ ἀκούσας·
«ἄπελθε εἰς Αἴγυπτον[3]» οὐκ ἐφοβήθη, πάλιν τε προσταχθείς· «ἀνά-
βηθι εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἀβαρεὶ καὶ τελεύτα[4]» οὐ δειλιάσας | ἀπέμεινεν,
ἀλλὰ ἄσμενος ὥρμησεν εἰς αὐτό. καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ φεύγων πρότερον 3
τὸν Σαοὺλ οὐκ ἐφοβεῖτο προκινδυνεύων ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τῶν
λαῶν ἀλλὰ καὶ περὶ θανάτου καὶ φυγῆς αἵρεσιν ἀκούσας ἐξὸν αὐτῷ
φεύγειν καὶ ζῆν, μᾶλλον εἵλετο τὸν θάνατον ὁ σοφός.[5] ὁ δὲ μέγας 4
Ἠλίας κρυπτόμενος πάλαι τὴν Ἰεζάβελ οὐκ ἐδειλίασεν ἀκούσας
παρὰ τοῦ πνεύματος ἀπαντῆσαι τῷ Ἀχαὰβ καὶ τὸν Ὀχοζίαν ἐλέγξαι.[6]
Πέτρος δὲ ὁ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων[7] κρυπτόμενος καὶ Παῦλος 5
ὁ ἀπόστολος ἐν σαργάνῃ χαλασθεὶς καὶ φυγὼν[8] ἀκούσαντες «εἰς
Ῥώμην δεῖ ὑμᾶς μαρτυρῆσαι[9]» οὐκ ἀνεβάλοντο τὴν ἀποδημίαν, χαί-
ροντες δὲ μᾶλλον ἀπῆλθον. καὶ ὁ μὲν ὡς πρὸς τοὺς ἰδίους σπεύδων
ἐγάννυτο σφαζόμενος, ὁ δὲ καὶ παρόντα τὸν καιρὸν οὐ κατέπτησσεν,
ἀλλὰ καὶ ἐκαυχᾶτο λέγων· «ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς
τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκε.[10]»

Ταῦτα δὲ οὔτε τὴν προτέραν αὐτῶν φυγὴν κατὰ δειλίαν γεγενῆσθαι 19, 1
δείκνυσιν οὔτε τὰ νῦν τὴν τυχοῦσαν αὐτοῖς πρᾶξιν μαρτυρεῖ, μεγάλην
δέ τινα τῆς ἀνδρείας αὐτῶν τὴν ἀρετὴν ἀνακηρύττει. οὐδὲ γὰρ ἀντὶ 2
ῥᾳθυμίας εἶχον τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα τότε τὸν τόνον τῆς
ἀσκήσεως ἐπέτεινον. οὐδὲ κατεγινώσκοντο φεύγοντες οὐδὲ κατηγο-
ροῦντο δειλίας παρὰ τοιούτων οἷοι νῦν εἰσιν οὗτοι οἱ φιλαίτιοι, ἀλλὰ
καὶ μᾶλλον ἐμακαρίζοντο παρὰ τοῦ κυρίου λέγοντος· «μακάριοι οἱ
δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης.[11]» ἀλλ' οὐδὲ ἀνωφελὴς αὐτοῖς ὁ τοιοῦ-
τος ἐγίνετο κάματος· ὡς γὰρ «χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμασθέντες[12]»,
ὡς εἶπεν ἡ σοφία, «εὕρισκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἀξίους ἑαυτοῦ.[13]» καὶ αὐτοὶ
τότε μᾶλλον «ὡς σπινθῆρες ἀνέλαμπον[14]» σῳζόμενοι μὲν ἀπὸ τῶν
| καταδιωκόντων αὐτούς, ῥυσθέντες δὲ ἐκ τῶν ἐπιβούλων[15] καὶ διὰ

1. Παρμ. 13, 3. 2. Πρβλ. Γεν. 49. 3. Ἔξ. 4, 16. 4. Δευτ. 32, 49, 50. 5. Πρβλ. Β' Βασ. 24, 13-14. 6. Πρβλ. Γ' Βασ. 18, 1. Δ' Βασ. 1, 15. 7. Πρβλ. Ἰω. 20, 19. 8. Πρβλ. Β' Κορ. 11, 32-33. 9. Πράξ. 23, 11. 10. Β' Τιμ. 4, 6. 11. Ματθ. 5, 10. 12. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 3, 6. 13. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 3, 5. 14. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 3, 7. 15. Πρβλ. Ψαλμ. 7, 2.

τοῦτο φυλαχθέντες τοῖς λαοῖς εἰς διδασκαλίαν, ὥστε καὶ τὴν φυγὴν
αὐτῶν καὶ τὸ διαδρᾶναι τῶν ζητούντων τὸν θυμὸν κατ' οἰκονομίαν
τοῦ κυρίου γεγενῆσθαι. τότε γὰρ οὕτως καὶ θεοφιλεῖς ἐγίνοντο καὶ
καλλίστην εἶχον τῆς ἀνδραγαθίας τὴν μαρτυρίαν.
'Ο γοῦν πατριάρχης 'Ιακὼβ[1] φεύγων πλειόνων ὀπτασιῶν καὶ τού- **20,1**
των θείων κατηξιοῦτο, καὶ μᾶλλον ἠρεμῶν αὐτὸς ἔσχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ
τὸν κύριον τὸν μὲν Λάβαν ἐντρέποντα, τὸν δὲ 'Ησαῦ ἐμποδίζοντα.
καὶ μετὰ ταῦτα γέγονε τοῦ 'Ιούδα πατὴρ[2], ἐξ οὗ κατὰ σάρκα ἀνέ-
τειλεν ὁ κύριος, καὶ τὰς εὐλογίας τοῖς πατριάρχαις διηκόνησε.
Μωσῆς τε ὁ θεοφιλής, ὅτε ἔφευγε, τότε καὶ τὴν μεγάλην ὅρασιν εἶδε[3] **2**
καὶ διασωθεὶς ἀπὸ τῶν διωκόντων προφήτης εἰς Αἴγυπτον ἀπεστέλ-
λετο διάκονός τε τῶν τοσούτων σημείων καὶ τοῦ νόμου γενόμενος
καθηγήσατο τοῦ τοσούτου λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ **3**
διωκόμενος ἐδίδασκεν· «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν[4]»
καὶ «ὁ θεὸς ἡμῶν | ἐμφανῶς ἥξει· ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ οὐ παρασιωπή-
σεται.[5]» καὶ μᾶλλον δὲ ἴσχυε λέγων· «ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπεῖδεν
ὁ ὀφθαλμός μου[6]», καὶ πάλιν «ἐπὶ τῷ θεῷ ἤλπισα, οὐ φοβηθήσομαι
τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος.[7]» φεύγων τε καὶ ἀποδιδράσκων ἀπὸ προσ-
ώπου Σαοὺλ εἰς τὸ σπήλαιον ἔλεγεν· «ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ
ἔσωσέ με, ἔδωκεν εἰς ὄνειδος τοὺς καταπατοῦντάς με· ἐξαπέστειλεν
ὁ θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο τὴν ψυχήν
μου ἐκ μέσου σκύμνων.[8]» οὕτω δὲ σωθεὶς κατ' οἰκονομίαν καὶ αὐτὸς
γέγονε μετὰ ταῦτα βασιλεὺς καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἔσχεν ἐκ σπέρματος
αὐτοῦ τὸν κύριον ἡμῶν ἀνατεῖλαι. ὁ δὲ μέγας 'Ηλίας ἀναχωρῶν εἰς **4**
τὸ Καρμήλιον ὄρος ἐπεκαλεῖτο τὸν θεόν[9], καὶ τοὺς μὲν τῆς Βάαλ
προφήτας τετρακοσίους ὄντας καὶ πλείους ἀθρόως ἀπήλειψε, τοὺς
δὲ πεμφθέντας ἐπ' αὐτὸν δύο πεντηκοντάρχους μετὰ τῶν ἑκατὸν λέγων·
«καταβήτω πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ[10]», ἐν τούτῳ καὶ τούτοις ἐπετίμησε·
τετήρηται δὲ καὶ αὐτός, ὥστε τὸν 'Ελισσαῖον ἀνθ' ἑαυτοῦ χρῖσαι
καὶ τύπος εἰς ἄσκησιν γενέσθαι τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν.[11] Παῦλος **5**
δὲ ὁ μακάριος γράφων· «οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα, καὶ ἐκ πάντων με
ἐρρύσατο ὁ κύριος καὶ ῥύσεται[12]» μᾶλλον ἴσχυε λέγων· «ἀλλ' ἐν τούτοις
πᾶσιν ὑπερνικῶμεν[13], οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ
Χριστοῦ·[14]» τότε γὰρ καὶ «ἕως τρίτου οὐρανοῦ[15] ἡρπάσθη καὶ εἰς
τὸν παράδεισον» ἀπηνέχθη, ἔνθα «καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα ἃ μὴ
ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι.[16]» διὰ τοῦτο καὶ πεφύλακται, «ὥστε ἀπὸ
'Ιερουσαλὴμ μέχρι τοῦ 'Ιλλυρικοῦ πληρῶσαι τὸ εὐαγγέλιον.[17]»
Οὐ μεμπτέα ἄρα οὐδὲ ἀργὴ τῶν ἁγίων ἡ φυγή· εἰ γὰρ μὴ ἐξέκλι- **21,1**

---

1. Πρβλ. Γεν. 31. 2. Πρβλ. Γεν. 49, 10. 'Αρ. 24, 17. 3. Πρβλ. Ἔξ. 3, 3. 4. Ψαλμ. 44, 2. 5. Ψαλμ. 49, 3. 6. Ψαλμ. 53, 9. 7. Ψαλμ. 55, 12. 8. Ψαλμ. 56, 4-5. 9. Γ' Βασ. 18, 36-40. 10. Δ' Βασ. 1, 10. 11. Πρβλ. Γ' Βασ. 19, 19. Δ' Βασ. 2. 12. Β' Τιμ. 3, 11. 13. 'Ρωμ. 8, 37. 14. 'Ρωμ. 8, 35. 15. Β' Κορ. 12, 2. 16. Β' Κορ. 12, 4. 17. 'Ρωμ. 15, 19.

νον τοὺς διώκοντας, πῶς ἐγίνετο τὸ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ἀνατεῖλαι
τὸν | κύριον; ἢ τίνες ἔμελλον εὐαγγελίζεσθαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας;
καὶ γὰρ καὶ οἱ διώκοντες διὰ τοῦτο ἐζήτουν τοὺς ἁγίους, ἵνα μὴ ᾖ
διδάσκων, ὁποῖα Ἰουδαῖοι παρήγγειλαν τοῖς ἀποστόλοις·[1] ἀλλὰ
διὰ τοῦτο πάντα ὑπέμενον, ἵνα τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθῇ. ἰδοὺ γοῦν 2
οὕτως ἀγωνιζόμενοι οὐκ ἀργὸν εἶχον τὸν τῆς φυγῆς καιρὸν οὐδὲ
διωκόμενοι ἐπελανθάνοντο τῆς ἑτέρων ὠφελείας, ἀγαθοῦ δὲ λόγου
διάκονοι τυγχάνοντες οὐκ ἐφθόνουν οὐδὲ ταύτης μεταδιδόναι τοῖς
πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ φεύγοντες τὸ εὐαγγέλιον ἐκήρυττον, καὶ προύλεγον
μὲν τῶν ἐπιβουλευόντων τὰς πανουργίας, ἠσφαλίζοντο δὲ τοὺς πι-
στοὺς ταῖς παραινέσεσιν. ὁ μὲν οὖν μακάριος Παῦλος πείρᾳ μαθὼν 3
προύλεγε μέν· «ὅσοι θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται[2]»,
ἐπήλειφε δὲ εὐθὺς τοὺς φεύγοντας εἰπών· «δι' ὑπομονῆς τρέχομεν τὸν
προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα.[3]» κἂν γὰρ αἱ θλίψεις ὦσι συνεχεῖς, ἀλλ'
«ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ
ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει.[4]» ὁ δὲ προφήτης Ἡσαΐας 4
προσδοκωμένης τοιαύτης περιστάσεως ὑπεμίμνησκε καὶ | ἐβόα· «βά-
διζε, λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμιεῖά σου, ἀπόκλεισον τὴν θύραν
σου, ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργή.[5]» ὁ δὲ 5
Ἐκκλησιαστὴς εἰδὼς τὰς κατὰ τῶν θεοσεβῶν ἐπιβουλὰς καὶ λέγων·
«ἐὰν συκοφαντίαν πένητος καὶ ἁρπαγὴν κρίματος καὶ δικαιοσύνης
ἴδῃς ἐν τῇ χώρᾳ, μὴ θαυμάσῃς ἐν τῷ πράγματι, ὅτι ὑψηλὸς ἐπάνω
ὑψηλοῦ φυλάξαι καὶ ὑψηλοὶ ἐπ' αὐτῆς καὶ περισσεία γῆς[6]» εἶχε τὸν
πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Δαυὶδ πείρᾳ καὶ αὐτὸν μαθόντα τὰ ἐν τοῖς διωγμοῖς
καὶ ἀσφαλιζόμενον τοὺς πάσχοντας ἐν τῷ λέγειν· «ἀνδρίζεσθε, καὶ
κραταιούσθω ἡ καρδία ὑμῶν πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ κύριον·[7]»
τοῖς γὰρ οὕτως ὑπομένουσιν οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτός φησι· «κύριος
βοηθήσει, καὶ ῥύσεται αὐτούς, ὅτι ἤλπισαν ἐπ' αὐτόν·[8]» καὶ γὰρ κἀγὼ
«ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον, καὶ προσέσχε μοι, καὶ εἰσήκουσε τῆς
δεήσεώς μου, καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου κατωτάτου καὶ ἀπὸ πηλοῦ
ἰλύος.[9]» ὠφέλιμος ἄρα τοῖς λαοῖς καὶ οὐκ ἄκαρπος ἡ φυγὴ τῶν ἁγίων
δείκνυται, κἂν τοῖς Ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ.

Οὕτω μὲν οὖν οἱ ἅγιοι, καθάπερ εἴρηται, φεύγοντες κατὰ περιτ- **22, 1**
τὸν καὶ δι' οἰκονομίαν ἐφυλάττοντο ὥσπερ ἰατροὶ τῶν δεομένων
χάριν. τοῖς δ' ἄλλοις καὶ πᾶσιν ἁπλῶς ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις νόμος
οὗτος, φεύγειν διωκομένους καὶ κρύπτεσθαι ζητουμένους, καὶ μὴ
προπετεύεσθαι μὲν ἐν τῷ πειράζειν τὸν κύριον, περιμένειν δὲ αὐτούς,
καθὰ προεῖπον, ἕως ἂν ὁ ὡρισμένος τοῦ θανάτου χρόνος ἔλθῃ ἢ ὁ κρι-
τής τι περὶ αὐτῶν βουλεύσηται, ὅπερ ἂν αὐτῷ δόξῃ καλῶς | ἔχειν·

---

1. Πρβλ. Πράξ. 5, 28. 2. Β' Τιμ. 3, 12. 3. Ἑβρ. 12, 1. 4. Ῥωμ. 5, 3-5. 5. Ἡσ. 26, 20. 6. Ἐκκλ. 5, 7-8. 7. Ψαλμ. 30, 25. 8. Ψαλμ. 36, 40. 9. Ψαλμ. 39, 2-3.

εἶναι μέντοι τούτους ἑτοίμους, ὥστε καιροῦ καλέσαντος καὶ κρατη-
θέντας «ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου.[1]» ταῦτα καὶ 2
οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς διωγμοῖς ἐφύλαττον,
καὶ διωκόμενοι μὲν ἔφευγον, καὶ λανθάνοντες ἐκαρτέρουν, εὑρισκό-
μενοι δὲ ἐμαρτύρουν. εἰ δὲ καί τινες ἐξ αὐτῶν ἑαυτοῖς προσήρχοντο
τοῖς διώκουσι, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔπραττον· ἐμαρτύρουν γὰρ εὐθὺς
καὶ πᾶσιν ἐγίνετο φανερόν, ὅτι παρὰ τοῦ πνεύματος ἦν καὶ αὐτῶν ἡ
προθυμία καὶ ἡ τοσαύτη πρόσοδος.
Οὐκοῦν ὅτε τοιαῦτα τοῦ σωτῆρός ἐστι τὰ παραγγέλματα καὶ **23,1**
τοιαῦται τῶν ἁγίων αἱ πράξεις, εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ μηδ' ὁτιοῦν ἄν
τις εἴποι κατ' ἀξίαν ἑαυτῶν ἀκούοντες, πόθεν ἔμαθον αὐτοὶ τὸ διώ-
κειν; ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων, οὐκ ἂν εἴποιεν, ἀπὸ δὲ τοῦ διαβόλου
(τοῦτο γὰρ αὐτοῖς περιλείπεται) τοῦ λέγοντος· «διώξας καταλήψομαι.[2]»
καὶ τὸ μὲν φεύγειν ὁ κύριος προσέταξε, καὶ οἱ ἅγιοι ἔφυγον, τὸ δὲ
διώκειν διαβολικόν ἐστιν ἐπιχείρημα, καὶ κατὰ πάντων αὐτὸς αἰτεῖται
τοῦτο. τίνι τοίνυν δεῖ προσθέσθαι, πάλιν λεγέτωσαν, τοῖς τοῦ κυ- 2
ρίου ῥήμασιν ἢ ταῖς αὐτῶν | μυθολογίαις; τίνων δὲ δεῖ μιμεῖσθαι
τὰς πράξεις; τῶν ἁγίων ἢ ὧν ἂν ἐπινοήσωσιν αὐτοί; ἐπειδὴ δὲ ἴσως
οὐδὲ ταῦτα διακρίνειν αὐτοὶ δύνανται (πεπήρωνται γὰρ τὴν διάνοιαν
καὶ τὴν συνείδησιν, ὡς εἶπεν Ἡσαΐας, καὶ νομίζουσι «τὸ πικρὸν εἶναι
γλυκὺ καὶ τὸ φῶς σκότος[3]»), παρελθών τις ἐξ ἡμῶν Χριστιανὸς
ἐντρεψάτω τούτους μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγων· '«ἀγαθὸν πεποιθέναι
ἐπὶ κύριον[4]» ἢ ταῖς τούτων προσέχειν μωρολογίαις. τὰ μὲν γὰρ τοῦ
κυρίου ῥήματα ζωὴν αἰώνιον ἔχει[5], τὰ δὲ παρὰ τούτων προφερόμενα
πανουργίας καὶ αἱμάτων ἐστὶ μεστά.'
Ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα τὴν μανίαν τῶν ἀσεβῶν ἀνατρέψαι καὶ **24,1**
δεῖξαι μηδὲν ἕτερον αὐτοὺς σπουδάζοντας ἢ ἵνα μόνον εἰς λοιδορίας
καὶ βλασφημίας φιλονεικῶσιν. ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ χριστομάχοι τολμή-
σαντες εἶναι, λοιπὸν καὶ φιλοπράγμονες γεγόνασιν, ἐξεταζέτωσαν
ὅμως καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναχωρήσεως καὶ μανθανέτωσαν παρὰ τῶν
ἰδίων. ἦσαν γὰρ Ἀρειανοὶ συνδραμόντες τοῖς στρατιώταις εἰς τὸ 2
παροξύνειν αὐτοὺς καὶ ἀγνοοῦσιν αὐτοῖς δεικνύειν ἡμᾶς. καὶ εἰ καὶ
οὕτως ἀσυμπαθεῖς τυγχάνουσιν, ἀλλὰ κἂν ἀκούοντες ἠρεμείτω-
σαν αἰσχυνόμενοι. νὺξ μὲν γὰρ ἤδη ἦν, καὶ τοῦ λαοῦ τινες ἐπαννύ- 3
χιζον προσδοκωμένης συνάξεως· ὁ δὲ στρατηλάτης Συριανὸς ἐξαίφνης
ἐπέστη μετὰ στρατιωτῶν πλεῖον πεντακισχιλίων ἐχόντων ὅπλα καὶ
ξίφη γυμνὰ καὶ τόξα καὶ βέλη | καὶ ῥόπαλα, καθὰ καὶ πρότερον εἴρη-
ται. καὶ τὴν μὲν ἐκκλησίαν αὐτὸς περιεκύκλωσε στήσας τοὺς στρα-
τιώτας σύνεγγυς, ὡς μὴ δύνασθαί τινας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξελθόντας
παρελθεῖν αὐτούς. ἐγὼ δὲ ἄλογον ἡγούμενος ἐν τοσαύτῃ συγχύσει 4

1. Σοφ. Σειρ. 4, 28. 2. Ἔξ. 15, 9. 3. Ἡσ. 5, 20. 4. Ψαλμ. 117, 8. 5. Πρβλ. Ἰω. 6, 68.

καταλεῖψαι τοὺς λαοὺς καὶ μὴ μᾶλλον προκινδυνεύειν αὐτῶν, καθεσθεὶς
ἐπὶ τοῦ θρόνου προέτρεπον τὸν μὲν διάκονον ἀναγινώσκειν ψαλμόν,
τοὺς δὲ λαοὺς ὑπακούειν· «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ» καὶ
πάντας οὕτως ἀναχωρεῖν καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἀπιέναι. ἀλλὰ τοῦ 5
στρατηλάτου βίᾳ λοιπὸν ἐπεισελθόντος καὶ τῶν στρατιωτῶν περιλα-
βόντων τὸ ἱερατεῖον ἕνεκα τοῦ συλλαβεῖν ἡμᾶς, οἱ μὲν εὑρεθέντες
ἐκεῖ κληρικοὶ καὶ οἱ ἀπὸ τῶν λαῶν ἐβόων, ἠξίουν ἀναχωρεῖν ἤδη
καὶ ἡμᾶς· ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἀντέλεγον, μὴ πρότερον ἀναχωρήσειν εἰ μὴ
πάντες καθ' ἕκαστον ὑπεξέλθοιεν. ἀναστὰς γοῦν καὶ προστάξας
εὐχὴν οὕτως ἀντηξίουν ἀπιέναι πρότερον τοὺς πάντας, 'βέλτιον εἶναι'
λέγων 'ἐμὲ κινδυνεύειν ἢ βλαβῆναί τινας ἐξ ὑμῶν'. ἐξελθόντων τοί- 6
νυν τῶν πλείστων καὶ τῶν λοιπῶν ἐπακολουθούντων οἱ σὺν ἡμῖν ὄντες
ἐκεῖ μοναχοὶ καί τινες τῶν κληρικῶν ἀνελθόντες εἵλκυσαν ἡμᾶς.
καὶ οὕτως, ἐπὶ μάρτυρι τῇ ἀληθείᾳ, τῶν στρατιωτῶν τῶν μὲν περιε-
στηκότων τὸ ἱερατεῖον, τῶν δὲ περιερχομένων τὴν ἐκκλησίαν διήλθο-
μεν τοῦ κυρίου ὁδηγοῦντος καὶ αὐτοῦ φυλάττοντος | λαθόντες αὐτοὺς
ἀνεχωρήσαμεν δοξάζοντες μεγάλως αὐτὸν τὸν θεόν, ὅτι μήτε προδε-
δώκαμεν τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ προπέμψαντες αὐτοὺς διασωθῆναι καὶ
διαφυγεῖν τὰς χεῖρας τῶν ζητούντων ἠδυνήθημεν.

Τῆς τοίνυν προνοίας οὕτως καὶ παραδόξως ῥυσαμένης, τίς ἂν 25,1
δικαίως μέμψιν ἐπαγάγοι, ὅτι μὴ τοῖς ζητοῦσιν ἑαυτοὺς ἐκδότους
δεδώκαμεν ἢ ὑποστρέψαντες ἐνεφανίσαμεν ἑαυτούς; τοῦτο γάρ ἐστιν
ἄντικρυς ἀχαριστῆσαι τῷ κυρίῳ παρ' ἐντολήν τε αὐτοῦ πρᾶξαι
καὶ ταῖς τῶν ἁγίων μάχεσθαι πράξεσιν. ἢ ὁ τοῦτο μεμφόμενος 2
τολμησάτω καὶ τὸν μέγαν ἀπόστολον Πέτρον αἰτιάσασθαι, ὅτι καίτοι
συγκλεισθεὶς καὶ τηρούμενος ὑπὸ στρατιωτῶν[1] ἠκολούθησε τῷ κα-
λοῦντι ἀγγέλῳ καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς φυλακῆς καὶ διασωθεὶς οὐχ
ὑπέστρεψε καὶ παραδέδωκεν ἑαυτόν, καίπερ ἀκούσας ἃ πεποίηκεν
Ἡρώδης. μεμφέσθω δὲ μανεὶς ὁ Ἀρειανός, ὅτι μήτε Παῦλος ὁ 3
ἀπόστολος χαλασθεὶς ἀπὸ τοῦ τείχους[2] καὶ διασωθεὶς μετέγνω καὶ
ὑποστρέψας ἔκδοτον ἑαυτὸν δέδωκε, μήτε ὅτι Μωσῆς ὑπέστρεψεν
ἀπὸ Μαδιὰμ εἰς Αἴγυπτον[3], ἵνα κρατηθῇ παρὰ τῶν ζητούντων, μήτε
ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔδειξεν ἑαυτὸν τῷ Σαούλ.[4] ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοὶ
τῶν προφητῶν ἔμειναν ἐν τοῖς | σπηλαίοις καὶ οὐ παρέδωκαν ἑαυτοὺς
τῷ Ἀχαάβ.[5] τοῦτο γὰρ ἦν πάλιν παρ' ἐντολὴν ποιεῖν λεγούσης τῆς
γραφῆς· «οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου.[6]»

Τοῦτο γοῦν εὐλαβούμενος κἀγὼ καὶ ταῦτα μαθὼν οὕτως ἐμαυτὸν 26,1
ἤγαγον καὶ οὐκ ἀθετῶ τὴν εἰς ἐμὲ γενομένην παρὰ τοῦ κυρίου χάριν
καὶ βοήθειαν, κἂν οὗτοι μαινόμενοι τρίζωσι τοὺς ὀδόντας[7] καθ' ἡμῶν·

---

1. Πρβλ. Πράξ. 12, 6. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 11, 33. 3. Πρβλ. Ἔξ. 2, 15 ἑξ. 4. Πρβλ. Α' Βασ. 24, 4 ἑξ. 5. Πρβλ. Γ' Βασ. 18, 4. 6. Ματθ. 4, 7. 7. Πρβλ. Μάρκ. 9, 18.

καὶ γὰρ τοιοῦτος ὁ τρόπος τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν γέγονε, καὶ ἡγοῦμαι
μηδεμίαν αὐτὴν ἔχειν μέμψιν παρ' οἷς ἐστιν ὁ λογισμὸς ὑγιής, ὅπουγε
καὶ κατὰ τὴν θείαν γραφὴν οὗτος ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων εἰς διδασκα-
λίαν ὁ τύπος παρεδόθη. ἀλλ' οὗτοι, ὡς ἔοικεν, οὔτε τι τῶν ἀτολμή- 2
των παρορῶσιν οὔτε παραλιμπάνειν τι βούλονται, ὃ μὴ τὴν πονηρίαν
αὐτῶν καὶ τὴν ὠμότητα δείκνυσι. καὶ γὰρ καὶ ὁ βίος αὐτῶν τοιοῦτός
ἐστιν, οἷοί εἰσι καὶ τῷ φρονήματι καὶ ταῖς φλυαρίαις. καὶ οὐκ ἂν
εἴποι τις τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατ' αὐτῶν, οἷα καὶ ὅσα πράττοντες
αὐτοὶ οὐκ αἰσχύνονται. ὁ μὲν γὰρ Λεόντιος διαβαλλόμενος μετὰ 3
γυναικός τινος νεωτέρας λεγομένης Εὐστολίου καὶ κωλυόμενος συνοι-
κεῖν αὐτῇ δι' αὐτὴν ἑαυτὸν ἀπέκοψεν, ἵν' ἐπ' ἀδείας ἔχῃ διατρίβειν
μετ' αὐτῆς. καὶ τὴν μὲν ὑποψίαν οὐκ ἀπενίψατο, διὰ τοῦτο δὲ μᾶλλον
καὶ πρεσβύτερος ὢν καθῃρέθη, εἰ καὶ Κωνστάντιος ὁ αἱρετικὸς
ἐβιάσατο λέγεσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον· ὁ δὲ Νάρκισσος ἄλλα τε πολλὰ
κακὰ ἔχων καὶ τρίτον ἐν διαφόροις | συνόδοις καθῃρέθη· καὶ νῦν αὐτός
ἐστιν ἐν αὐτοῖς ὁ πονηρότατος. ὁ δέ γε Γεώργιος καὶ πρεσβύ- 4
τερος μὲν ὢν διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ καθῃρέθη, καὶ ὀνομάσας δὲ ἑαυτὸν
ἐπίσκοπον οὐδὲν ἧττον πάλιν καθῃρέθη ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν μεγάλῃ
συνόδῳ. ἔχει δέ τι καὶ πλέον, ὅτι καὶ ζῶν ἀσώτως οὐκ ἔλαθεν· ἀλλὰ
καὶ παρὰ τῶν οἰκείων καταγινώσκεται τὸ τέλος τοῦ ζῆν καὶ τὴν εὐθυ-
μίαν ἐν τοῖς αἰσχίστοις μετρῶν.

Ἕκαστος μὲν οὖν τὸν ἕτερον ἐν τοῖς ἰδίοις πλεονεκτεῖ κακοῖς, κοι- 27,1
νὸς δὲ σπῖλός ἐστιν αὐτοῖς, ὅτι τὴν αἵρεσίν εἰσι χριστομάχοι καὶ οὐκέτι
Χριστιανοί, ἀλλὰ μᾶλλον Ἀρειανοὶ καλοῦνται. ἰδοὺ ταῦτα διαβάλλειν
αὐτοὺς ἔδει· ἀλλότρια γὰρ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεώς ἐστιν. ἀλλὰ ταῦτα
μὲν δι' ἑαυτοὺς κρύπτουσιν, οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, εἰ τοιοῦτοι ὄντες
τῷ φρονήματι καὶ τοιούτοις συμπλεκόμενοι κακοῖς τοὺς μὴ συντρέ-
χοντας αὐτῶν[1] τῇ ἀσεβεστάτῃ αἱρέσει διώκοντες ζητοῦσι. καὶ
ἀναιροῦντες μὲν χαίρουσι, μὴ τυγχάνοντες δὲ ὧν εὔχονται, λυποῦνται |
καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι, ὅταν, καθὰ προεῖπον, βλέπωσι ζῶντας οὓς
ἀποθνήσκειν βούλονται. εἴη δὲ τούτους οὕτως ἀδικεῖσθαι, ὥστε αὐτοὺς 2
μὲν ἀσθενεῖν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, τοὺς δὲ διωκομένους παρ' αὐτῶν
εὐχαριστεῖν τῷ κυρίῳ καὶ λέγειν τὰ ἐν τῷ κϛ' ψαλμῷ· «κύριος φωτι-
σμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; κύριος ὑπερασπιστὴς
τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω; ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακοῦντας
τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου, οἱ θλίβοντές με καὶ οἱ ἐχθροί μου αὐτοὶ
ἠσθένησαν καὶ ἔπεσον·[2]» καὶ πάλιν ἐν τῷ λ' ψαλμῷ· «ἔσωσας ἐκ τῶν
ἀναγκῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν·
ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου[3]», ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

---

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 4, 4. 2. Ψαλμ. 26, 1, 2. 3. Ψαλμ. 30, 8-9.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ*

Ἐγὼ μὲν ᾤμην μετὰ τὰς τοσαύτας ὑπὲρ ἡμῶν γενομένας ἀποδεί- 1
ξεις καταδύεσθαι λοιπὸν τοὺς ἐχθροὺς καὶ μᾶλλον ἐκ τούτων καταγι-
νώσκειν ἑαυτῶν, ἐφ᾽ οἷς καὶ τοὺς ἄλλους ἐσυκοφάντησαν· ἐπειδὴ δὲ
οὐδ᾽ οὕτω καταγνωσθέντες ἐρυθριῶσιν, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀναισθησίας ἕρπουσι
ταῖς καταλαλιαῖς νομίζοντες ἀνάδικα πάντα γίνεσθαι, οὐχ ἵνα κρι-
θῶσι (φεύγουσι γάρ), ἀλλ᾽ ἵν᾽ ἡμᾶς καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκεραίων
σκύλλωσιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμῖν ἀπολογήσασθαι, ἵνα μηκέτι
μὲν αὐτῶν ἀνάσχησθε γογγυζόντων, καταγνῶτε δὲ τῆς πονηρίας καὶ
τῆς συκοφαντίας αὐτῶν. ὑμῖν μὲν γὰρ τοῖς γνησίοις ἀπολογοῦμαι, πρὸς
δὲ τοὺς φιλονεικοῦντας παρρησιάζομαι, τοῖς κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχοις.
οὐκέτι γὰρ κρίσεως δεῖται τὰ καθ᾽ ἡμᾶς, κέκριται γὰρ οὐχ ἅπαξ, 2
οὐ δεύτερον ἀλλὰ καὶ πολλάκις. πρῶτον μὲν ⟨ἐν τῇ συνόδῳ τῇ⟩ ἐν τῇ
ἡμετέρᾳ χώρᾳ συναγομένῃ ὑπὸ ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατόν, δεύτερον
δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ γράψαντος Εὐσεβίου καὶ κληθέντων αὐτῶν τε καὶ
ἡμῶν καὶ συναχθέντων ἐπισκόπων κἀκεῖ πλέον πεντήκοντα, καὶ τρίτον
ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν Σαρδικῇ συναχθείσῃ κατὰ πρόσταξιν
τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων Κωνσταντίου | καὶ Κώνσταντος· ἐν
ᾗ καὶ οἱ καθ᾽ ἡμῶν γενόμενοι καθῃρέθησαν ὡς συκοφάνται τοῖς τε
κριθεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν συνεψηφίσαντο μὲν ἐπίσκοποι πλείους τριακο-
σίων ἐξ ἐπαρχιῶν Αἰγύπτου Λιβύης καὶ Πενταπόλεως Παλαιστίνης
Ἀραβίας Ἰσαυρίας Κύπρου Παμφυλίας Λυκίας Γαλατίας Δακίας
Μυσίας Θρᾴκης Δαρδανίας Μακεδονίας Ἠπείρων Θεσσαλίας Ἀχαΐας
Κρήτης Δαλματίας Σισκίας Παννονίων Νωρικοῦ Ἰταλίας Πικηνοῦ
Τουσκίας Καμπανίας Καλαβρίας Ἀπουλίας Βριττίας Σικελίας
Ἀφρικῆς πάσης Σερδανίας Σπανίων Γαλλίων Βρεττανίων. ἐπεμαρ- 3
τύρησαν δὲ τούτοις Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης οἱ πρότερον μὲν διαβάλ-
λοντες, ὕστερον δὲ μεταγνόντες. | οὐ γὰρ μόνον ἀπεδέξαντο τὰ κρι-
θέντα ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ συκοφάντας ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἄλλους
τοὺς καθ᾽ ἡμῶν γενομένους ὡμολόγησαν. οἱ γὰρ οὕτως μεταγνόντες
καὶ οὕτως γράψαντες δῆλοί εἰσι καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ἐλέγχοντες·
μετὰ γὰρ αὐτῶν κοινῇ τὴν καθ᾽ ἡμῶν ἐμηχανήσαντο συσκευήν.
τὰ τοίνυν ὑπὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐπισκόπων δοκιμασθέντα 4
καὶ κριθέντα ἀποδειχθέντα τε λευκῶς περιττὸν εἶναι πάλιν ἀνακρί-
νεσθαι πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσειεν, ἵνα μή, κἂν νῦν ἐξετασθῇ, πάλιν

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1934, τ. II, σ. 87-168. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ παρόντος τόμου καὶ παρὰ Migne ὁ λόγος οὗτος ἐπιγράφεται «Ἀπολογητικὸς κατὰ τῶν Ἀρειανῶν».

ἀνακριθῇ καὶ αὖθις ἐξετασθῇ καὶ οὕτως εἰς ἀπέραντον τὰ τῶν περιερ-
γαζομένων γένηται.

Ἤρκει μὲν γὰρ καὶ ἡ τῶν τοσούτων ἐπισκόπων ψῆφος δυσωπῆσαι 2,1
τοὺς ἔτι κἂν προσποιεῖσθαι καθ' ἡμῶν βουλομένους· ὅτε δὲ καὶ ἐχθροὶ
μαρτυροῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ καθ' ἑαυτῶν φάσκοντες τὰ καθ' ἡμῶν
εἶναι συσκευήν, τίς ἔτι λοιπὸν ἀμφιβάλλων οὐκ αἰσχύνεται; τοῦ 2
γὰρ νόμου κελεύοντος «ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων [1]»
ἵστασθαι τὰς κρίσεις ἰδοὺ τοσοῦτον πλῆθος ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι μαρτύρων
ἔχον προσθήκην καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπόδειξιν, ὥστε καὶ τοὺς
ὑπολειπομένους μηκέτι προσέχειν οἷς, ὡς ἠθέλησαν, ἐδίκασαν, ἀλλὰ
βιάζεσθαι λοιπὸν καὶ ἀντὶ τῶν εὐλόγων ἀδικεῖν τοὺς ἐλέγχοντας
αὐτούς. τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μάλιστα λυπεῖ, ἐπειδήπερ ἅπερ ἔκρυψαν
αὐτοὶ πράξαντες καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐν γωνίᾳ συνέθεντο, ταῦτα Οὐάλης
καὶ Οὐρσάκιος ἐξήγαγον καὶ ἀπεκάλυψαν. καὶ ἴσασιν ἀκριβῶς, ὡς ἡ
τούτων μετάνοια κατακρίνει μὲν ἐκείνους, δικαιοῖ δὲ τοὺς ἀδικηθέν-
τας παρ' αὐτῶν. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ 3
καθῃρέθησαν, ὥσπερ ἔμπροσθεν εἶπον, καὶ εἰκότως γε· οὕτω γὰρ
καὶ οἱ τότε Φαρισαῖοι ἀπολογούμενοι ὑπὲρ τοῦ Παύλου διήλεγχον
τὴν ἑαυτῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων κατ' αὐτοῦ γενομένην συνωμοσίαν· [2]
οὕτως ὁ μακάριος Δαυὶδ | ἐδείχθη μάτην διωκόμενος, ὁπηνίκα ὁ
διώκων ὡμολόγησε λέγων· «ἥμαρτον, τέκνον Δαυίδ· [3]» οὕτως καὶ
οὗτοι νικηθέντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἠξίωσαν καὶ γράψαντες ἐπιδεδώ-
κασιν Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης. ἔγραψαν δὲ καὶ ἡμῖν ἀξιοῦντες 4
ἔχειν τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰρήνην οἱ τοσαῦτα θρυλήσαντες καὶ τάχα καὶ
νῦν ἐρυθριῶντες, διότι οὓς ἐζήτησαν ἀνελεῖν, τούτους τῇ χάριτι τοῦ
κυρίου ζῶντας ὁρῶσι. καὶ Ἄρειον δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτισαν
ἀκολούθως τοῦτο ποιοῦντες. εἰδότες γάρ, ὡς δι' οὐδὲν ἕτερον οἱ περὶ
Εὐσέβιον ἡμῖν ἐπεβούλευον ἢ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀσέβειαν, ἅπαξ
κρίναντες ὁμολογῆσαι τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν εὐθὺς ἠρνήσαντο
καὶ τὴν χριστομάχον αἵρεσιν, δι' ἣν καὶ τὰ καθ' ἡμῶν ὑπεκρίναντο.

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα παρὰ τῶν ἐπισκόπων | ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ 3,1
διαφόρους συνόδους καὶ πρῶτα τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἔστι τάδε·

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συναχθεῖσα ἀπό τε τῆς Αἰγύ-
πτου καὶ τῆς Θηβαΐδος καὶ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως τοῖς ἁπανταχοῦ
τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόποις ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις
ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἠδυνάμεθα μέν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἅμα 2
τῷ συσκευασθῆναι τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον ἢ καὶ μετὰ
τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπολογήσασθαι περὶ ὧν
συνεσκευάσαντο αὐτῷ οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ αἰτιάσασθαι περὶ ὧν

1. Πρβλ. Δευτ. 17, 6. Ματθ. 18, 16. 2. Πρβλ. Πράξ. 23, 9. 3. Πρβλ. Α' Βασ. 26, 21.

πέπονθε παρ' αὐτῶν καὶ δεῖξαι πάσας τὰς γεγενημένας κατ' αὐτοῦ
συκοφαντίας· ἐπειδὴ δὲ τότε μὲν οὐκ ἐπέτρεπε τὰ πράγματα, ὡς
ἴστε καὶ ὑμεῖς, νῦν δ' ἐνομίζομεν μετὰ τὴν ἐπάνοδον Ἀθανασίου
τοῦ ἐπισκόπου δυσωπεῖσθαι καὶ ἐρυθριᾶν αὐτοὺς ἐπὶ οὕτω φανεροῖς
αὐτῶν ἀδικήμασι, τούτου ἕνεκεν σιγᾶν ἑαυτοὺς ἐπείσαμεν. ἐπεὶ 3
δὲ μετὰ τὸ παθεῖν τοσαῦτα τὸν ἄνδρα, μετὰ τὴν εἰς Γαλλίας ἀποδημίαν,
μετὰ τὴν ἐπὶ ξένης ἀντὶ τῆς οἰκείας καὶ πορρωτάτω διατριβήν, μετὰ
τὸ ὀλίγου δεῖν αὐτὸν ἀποθανεῖν ἐκ τῶν διαβολῶν αὐτῶν, εἰ μὴ βα-
σιλέως ἔτυχε φιλανθρώπου, ἐφ' οἷς ἂν καὶ πᾶς ἐχθρὸς ἐκορέσθη κἂν
τὸν θυμὸν ὠμότατος, οὐκ ἐρυθριῶσιν, ἀλλὰ πάλιν ἐπινεανιεύονται
κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ πρὸς τὴν ἄφεσιν ἀγανακτοῦντες
αὐτοῦ χείροσιν ἐπιτολμῶσι δευτέροις. καὶ κατηγοροῦσι μὲν εὐχερῶς, 4
οὐ φοβοῦνται δὲ τὸ ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς γεγραμμένον «μάρτυς
ψευδὴς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται[1]» καὶ «στόμα καταψευδόμενον ἀναιρεῖ
ψυχήν.[2]» διά τοι τοῦτο οὐκέτι μὲν δυνάμεθα σιγᾶν, θαυμάζομεν δὲ
τὴν πονηρίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀκόρεστον ἐπὶ συσκευαῖς φιλονεικίαν.
ἰδοὺ γὰρ οὐ | παύονται πάλιν βασιλικὰς ἀκοὰς κινοῦντες καθ' ἡμῶν, 5
οὐ παύονται γράφοντες ὀλέθρου γράμματα πρὸς ἀναίρεσιν ἐπισκόπου
τοῦ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐχθροῦ. πάλιν γὰρ ἔγραψαν τοῖς βασιλεῦσι
κατ' αὐτοῦ, πάλιν αὐτὸν συσκευάσασθαι βούλονται, σφαγὰς αἰτιώ-
μενοι μὴ γενομένας, πάλιν αὐτὸν φονεῦσαι βούλονται φόνους αἰτιώ-
μενοι μὴ γενομένους. καὶ τότε γὰρ ἂν ἐφόνευσαν διαβάλλοντες, εἰ |
μὴ φιλανθρώπου βασιλέως ἐτύχομεν. πάλιν αὐτόν, ἵνα τὸ ἔλαττον
εἴπωμεν, ἐπ' ἐξοριστίαν ἀπελθεῖν ἐπείγονται συμφορὰς ἐξορίστων
ὡς παρ' αὐτοῦ γενομένων προσποιούμενοι θρηνεῖν. καὶ θρηνοῦσι 6
μὲν παρ' ἡμῖν τὰ μὴ γενόμενα, οὐκ ἀρκοῦνται δὲ τοῖς γενομένοις κατ'
αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ δεύτερα χείρονα προσάψαι βούλονται. οὕτως εἰσὶ
πρᾶοι καὶ φιλάνθρωποι καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικεῖς, μᾶλλον δὲ (εἰρήσεται
γὰρ τἀληθές) πονηροὶ καὶ πικροὶ καὶ ἐκ φόβων καὶ ἀπειλῶν ἢ ἐξ εὐσε-
βείας καὶ ἐπιεικείας, ἃ τοῖς ἐπισκόποις πρέπει, τιμώμενοι. οἷα γὰρ
μηδὲ τῶν ἔξω τις φιλοπραγμόνων φθέγξαιτο, τοιαῦτα ῥήματα κατα-
χέαι τετολμήκασιν ὧν πρὸς τοὺς βασιλέας ἔγραψαν. καὶ τοσούτων 7
φόνων καὶ σφαγῶν κατηγόρησαν οὐκ ἐπὶ ἡγεμόνος, οὐκ ἐπ' ἄλλου
τινὸς μείζονος, ἀλλ' ἐπὶ τῶν Αὐγούστων τῶν τριῶν, οὐδὲ πρὸς τὰ
διαστήματα τῶν ὁδῶν ἀποκνήσαντες, μόνον ἵνα πάντα μείζονα δι-
καστήρια τῆς κατηγορίας αὐτῶν ἐμπλησθῇ. κατηγορία γὰρ ἀληθῶς,
ἀγαπητοί, τὰ παρ' αὐτῶν γενόμενα καὶ πασῶν ἀνωτάτω κατηγορία,
ὅπου γε καὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀνωτάτω τὰ δικαστήρια.
τί γὰρ ἄλλο τέλος τῆς ἐπὶ τούτοις ἐξετάσεως ἢ θάνατος ἐκ βασιλι-
κῆς κινήσεως ἐπαγόμενος;

Οὐκοῦν οὐ τὰ παρὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα 4,

1. Παρμ. 19, 5. 2. Σοφ. Σολ. 1, 11.

θρήνου καὶ οἰμωγῆς ἄξια· οὐκοῦν αὐτοὺς μᾶλλον ἄν τις δικαίως θρηνήσειεν· ἐπὶ τούτοις γὰρ ὀδύρεσθαι χρή, ἐπεὶ καὶ γέγραπται «μὴ κλαίετε τὸν τεθνηκότα, μήτε θρηνεῖτε αὐτόν, κλαύσατε κλαυθμῷ τὸν ἐκπορευόμενον, ὅτι οὐκ ἐπιστρέψει ἔτι.[1]» πᾶσα γὰρ αὐτῶν ἡ ἐπιστολὴ οὐδὲν ἄλλο ἢ πρὸς θάνατον ὁρᾷ, καὶ φονεύειν ἐπιχειροῦσιν, ἐὰν συγχωρῶνται, καὶ ποιεῖν ἐξορίστους. συνεχωρήθησαν γὰρ τοῦ θεοφιλεστάτου 2
πατρὸς τῶν βασιλέων ἀντὶ θανάτου τῇ μεταθέσει τοῦ τόπου τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐκπλήσαντος. ταῦτα οὖν ὅτι μηδὲ ψιλῶν Χριστιανῶν ἔργα, σπανίως δὲ καὶ ἐθνικῶν, μήτι γε ἐπισκόπων δοκούντων καὶ τοὺς ἄλλους τὰ δίκαια διδάσκειν, συνορᾶν ὑμῶν τὴν ἐν Χριστῷ συνείδησιν ἡγούμεθα.
πῶς γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους κωλύοντες κατηγορεῖν αὐτοὶ κατήγοροι καὶ 3
μέχρι βασιλέων γίνονται; πῶς οἱ συμφορὰς ἐλεεῖν διδάσκοντες οὐδὲ μετὰ τὴν ἐξοριστίαν ἡμῶν ἡσυχάζουσι; κοινὸς γὰρ γέγονεν ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων ὁμολογουμένως ἐξορισμός, καὶ πάντες ἑαυτοὺς ἐξορίστους εἴχομεν καὶ νῦν ὡς σὺν Ἀθανασίῳ ταῖς πατρίσιν ἀποδοθέντας πάλιν | ἀντὶ τῶν προτέρων ὀδυρμῶν ἐπ' αὐτῷ καὶ θρήνων μεγίστην εὐθυμίαν ἀπολαβόντας καὶ χάριν, ἣν ὁ κύριος διαφυλάξειε καὶ ἀνατρέψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον μὴ ἐπιτρέψῃ. ταῦτα μέν, εἰ 4
καὶ ἀληθῆ ἦν ἃ κατηγόρουν αὐτόν, ἦν τινα κατηγορήματα ὅτι παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ χριστιανισμοῦ | καὶ μετὰ τὸν τοῦ πειρασμοῦ ἐξορισμὸν ἐπεμβαίνοντες πάλιν φόνων καὶ σφαγῶν καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων κατηγοροῦσι καὶ βασιλικαῖς ἀκοαῖς ταῦτα κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπηχοῦσιν· ὅτε δὲ πάντα ψεύδονται καὶ πάντα συκοφαντοῦσι καὶ μὴ πρόσεστιν αὐτῶν ἀλήθεια τοῖς στόμασι μηδὲ τοῖς γράμμασι, ποσαπλοῦν τὸ κακὸν παρ' αὐτοῖς ἢ ποταποὺς εἶναι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνετε; ἤδη τοίνυν ἐπ' αὐτὰ χωρήσωμεν καὶ πρὸς τὰς κατηγο- 5
ρίας αὐτῶν τὰς νῦν γινομένας ἀπαντήσωμεν. καὶ γὰρ ἀπὸ τούτων οὐδὲ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν ἐπὶ συνόδῳ καὶ κρίσει θρυλούμενα καλῶς πεπραγμένα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀληθῆ λεγόμενα ἐλεγχθήσεται καὶ πάλιν ἐπὶ τούτοις καταγνωσθήσονται.

Δυσωπούμεθα μὲν οὖν περὶ τοιούτων ἀπολογούμενοι· πλὴν ἐπει- 5, 1
δήπερ πρὸς πάντα ἑαυτοὺς οἱ προπετεῖς ἐπάγουσι κατήγοροι καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον Ἀθανασίου φόνους καὶ σφαγὰς αἰτιῶνται γεγενῆσθαι, παρακαλοῦμεν ἀνασχέσθαι τῆς ἀπολογίας, κἂν διὰ πλειόνων ᾖ· τὰ γὰρ πράγματα ἀναγκάζει. φόνος μὲν οὔτε παρὰ Ἀθανασίου γέ- 2
γονεν οὔτε δι' αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ εἰς ταύτην ἡμᾶς τὴν ἄδοξον ἀπολογίαν, ὡς προείπομεν, ἐμβιβάζουσιν οἱ κατήγοροι· σφαγαὶ δὲ καὶ δεσμοὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀλλότρια· δημίῳ παραδέδωκεν Ἀθανάσιος οὐδένα· καὶ τὸ δεσμωτήριον ὅσον ἐπ' αὐτῷ οὐδεπώποτε ἐνοχληθὲν παρ' αὐτοῦ. τὰ παρ' ἡμῖν ἱερατεῖα ὥσπερ ἀεὶ καὶ νῦν καθαρά, 3
μόνῳ σεμνυνόμενα τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ εἰς αὐτὸν εὐσεβείᾳ.

1. Ἱερ. 22, 10.

οὐ πρεσβύτερος, οὐ διάκονος ἀνῃρέθη παρὰ 'Αθανασίου· οὐ φόνον, οὐκ ἐξοριστίαν ἔδρασεν ὁ ἄνθρωπος. ἀλλ' εἴθε μηδὲ ἐκεῖνοι κατ' αὐτοῦ τοῦτ' ἔδρασαν ἀληθείᾳ τὴν πεῖραν ἐπαγαγόντες. οὐδεὶς γὰρ ἐξόριστος ἐνταῦθα γέγονε δι' αὐτὸν πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου 'Αθανασίου τῆς 'Αλεξανδρείας παρ' αὐτῶν, ὃν ἀφεθέντα καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χείροσι περιβάλλειν ἐπιζητοῦσι πάντα πρὸς ψευδῆ καὶ θανατηρόφα ῥήματα τὴν γλῶτταν ἑαυτῶν ὀτρύνοντες. ἰδοὺ γὰρ 4
λοιπὸν καὶ τὰς τῶ δικαστῶν πράξεις ἐπ' αὐτῶν μεταφέρουσι. καὶ τὸν μὲν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου φανερῶς ὁμολογοῦσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ κατά τινων ἀποφάναι, πάλιν δὲ οὐ δυσωποῦνται καὶ ταύτας τὰς ἀποφάσεις 'Αθανασίῳ προσάπτοντες καὶ ταῦτα μηδέπω τῆς 'Αλεξανδρείας ἐπιβάντι, ἀλλ' ἔτι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τῆς ἐξοριστίας ἐχομένῳ καὶ κατὰ τὴν Συρίαν ὄντι, εἴ γε δεῖ καὶ μακρὰν ἀποδημίαν εἰς ἀπολογίαν φέρειν ὑπὲρ τοῦ μηδὲ ὑπεύθυνον εἶναί τινα οἷς ἐὰν ἡγεμὼν ἢ ἔπαρχος Αἰγύπτου πράξῃ, εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς 'Αλεξανδρείας ἦν, τί πρὸς 'Αθανάσιον αἱ τοῦ ἐπάρχου | πράξεις; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐπεδήμει τοῖς τόποις· καὶ τὰ πραχθέντα οὐ διὰ προφάσεις ἐκκλησιαστικὰς πέπρακται παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ διά τινας ἃς ἐκ τῶν ὑπομνημάτων εἴσεσθε, | ἅπερ μετὰ τὸ γνῶναι τὰ παρὰ τούτων γραφέντα πολυπραγμονήσαντες ἀπεστείλαμεν ὑμῖν. οὐκοῦν ὅτε καὶ νῦν τὰ μὴ γενόμενα 5
μήτε παρ' αὐτοῦ μήτε δι' αὐτὸν βοῶσιν ὡς γενόμενα καὶ τοσούτοις μαρτυροῦσιν ὡς πληροφορηθέντες κακοῖς, εἰπάτωσαν ἐκ ποίας συνόδου καὶ ταῦτα ἔγνωσαν; ἐκ ποίων ἀποδείξεων; ἐκ ποίας κρίσεως; εἰ δὲ μηδὲν ἔχοντες τοιοῦτον ἁπλῶς διαβεβαιοῦνται, καὶ τὰ πρότερα πῶς γέγονεν ἢ πῶς λέγουσιν, ὑμῖν κατελίπομεν σκοπεῖν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶν ἢ συκοφαντία καὶ ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ καὶ θυμὸς ἄσχετα φρονῶν καὶ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἡ ὑπὲρ τῶν 'Αρειομανιτῶν ἀσέβεια λυττῶσα, ἵν' ἐκποδὼν μὲν οἱ ὀρθόδοξοι γένωνται, μετ' ἀδείας δὲ λοιπὸν ἃ βούλονται κηρύττωσιν οἱ προστάται τῆς ἀσεβείας. καὶ γὰρ οὕτως ἔχει.

'Αρείου τοῦ ἀσεβήσαντος, ἀφ' οὗ καὶ ἡ 'Αρειομανιτῶν δι' αὐτὸν 6,
αἵρεσις κέκληται, τῆς ἐκκλησίας ἐκβληθέντος ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου 'Αλεξάνδρου οἱ περὶ Εὐσέβιον μαθηταὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ καὶ κοινωνοὶ τυγχάνοντες ἑαυτοὺς ἐκβεβλῆσθαι νομίζοντες, ἔγραφον πολλὰ παρακαλοῦντες 'Αλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον μὴ ἀφεῖναι τὸν αἱρετικὸν "Αρειον ἔξω τῆς ἐκκλησίας. 'Αλεξάνδρου δὲ διὰ τὴν 2
εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν μὴ δεχομένου τὸν ἀσεβῆ εἰς 'Αθανάσιον τότε διάκονον ὄντα ἐλυποῦντο, ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα συνόντα 'Αλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤκουον καὶ τιμώμενον παρ' αὐτοῦ. πεῖραν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς εἰς Χριστὸν λαβόντες ἐκ τῆς συνόδου τῆς κατὰ Νίκαιαν συγκροτηθείσης ἐν οἷς ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν 'Αρειομανιτῶν, μειζόνως τὸ μῖσος ηὔξανον. ὡς δὲ ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτὸν ὁ θεὸς ἤγαγε, τὴν ἐκ 3

παλαιοῦ τρεφομένην αὐτοῖς κακίαν ἀναζωπυρήσαντες καὶ φοβούμενοι τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀσεβείας παράστασιν (Εὐσέβιος δὲ καὶ πλεῖον ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ὧν οἶδε πληττόμενος) πάντα τρόπον ἐπεβούλευον καὶ συνεσκευάζοντο τῷ ἀνδρί, ἐκίνουν βασιλέα κατ' αὐτοῦ, συνόδους ἠπείλουν πολλάκις καὶ τέλος ἐν Τύρῳ συνῆλθον.

καὶ μέχρι νῦν οὐκ ἀφίστανται κατ' αὐτοῦ γράφοντες καὶ οὕτως 4 εἰσὶν ἀπαραίτητοι, ὡς καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ μέμφεσθαι, πανταχοῦ δεικνύοντες ἑαυτοὺς ἐχθροὺς καὶ μισοῦντας τὸν ἄνδρα καὶ ψευδῆ λέγοντες, μόνον ἵνα ἐκφαυλίσωσιν αὐτὸν ἐν ταῖς ψευδολογίαις. ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τούτων ὧν ψεύδονται, τὰ πρότερα διελέγχουσι ψευδῆ καὶ συσκευῆς μεστά. 'μετὰ γὰρ τὴν τελευτήν', φησίν, ''Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου ὀλίγων τινῶν Ἀθανασίου μνήμην ποιουμένων ἓξ ἢ ἑπτὰ ἐπισκόπων λάθρα | καὶ ἐν παραβύστῳ χειροτονοῦσιν αὐτόν'. ταῦτα ἔγραψαν καὶ βασιλεῦσιν οἱ μηδὲν ψευδὲς γράφειν παραιτούμενοι. ὅτι δὲ πᾶν | τὸ πλῆθος καὶ πᾶς ὁ λαὸς 5 τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ στόματος συνεληλυθότες ἀνεβόων, ἔκραζον αἰτοῦντες Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον τῇ ἐκκλησίᾳ, τοῦτο ηὔχοντο δημοσίᾳ τῷ Χριστῷ καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὥρκιζον ποιεῖν ἐπὶ πλείστας ἡμέρας καὶ νύκτας μήτε αὐτοὶ τῆς ἐκκλησίας ἀφιστάμενοι μήτε ἡμᾶς ἐπιτρέποντες ἀφίστασθαι τούτου, καὶ ἡμεῖς μάρτυρες τούτου καὶ ἡ πόλις πᾶσα καὶ ἡ ἐπαρχία, οὐδὲν μὲν ἐναντίον, ὡς ἔγραψαν ἐκεῖνοι, κατ' αὐτοῦ λέγοντες, πάντα δὲ τὰ βέλτιστα, σπουδαῖον, εὐλαβῆ, Χριστιανόν, ἕνα τῶν ἀσκητῶν, ἀληθῶς ἐπίσκοπον ὀνομάζοντες. ὅτι δὲ οἱ πλείονες ἡμῶν αὐτὸν ἐχειροτόνησαν 6 ὑπὸ ταῖς τῶν πάντων ὄψεσι καὶ βοαῖς, μάρτυρες πάλιν ἡμεῖς ἀξιοπιστότεροι τῶν ἀπόντων καὶ ψευδομένων οἱ χειροτονήσαντες, ἀλλ' ὅμως Εὐσέβιος τὴν κατάστασιν Ἀθανασίου μέμφεται ἄνθρωπος τάχα μηδὲ κατάστασιν ὅλως ἐσχηκώς, εἰ δέ που καὶ ἔσχεν αὐτὸς ἀκυρώσας αὐτήν. ἐν Βηρυτῷ μὲν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, Βηρυτὸν δὲ ἀφεὶς εἰς Νικομήδειαν ἦλθε, τὴν μὲν παρὰ νόμον ἀφείς, εἰς τὴν δὲ παρὰ νόμον ἐπιβαίνων, καὶ τὴν μὲν οἰκείαν ἀστόργως καταλελοιπώς, τὴν δὲ ἀλλοτρίαν ἀλόγως κατέχων, καὶ τῆς μὲν πρώτης τὴν στοργὴν ὑπὸ τῆς ἀλλοτρίας ἐπιθυμίας παριδών, τῇ δὲ δευτέρᾳ μηδὲ ἣν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἔσχε τηρήσας. ἰδοὺ γὰρ κἀκεῖθεν ἀποστὰς ἀλλοτρίαν 7 πάλιν κατέχει πανταχοῦ ταῖς ἀλλοτρίαις ἐποφθαλμιῶν πόλεσι καὶ ἐν πλούτῳ καὶ ἐν μεγέθει πόλεων νομίζων εἶναι τὴν εὐσέβειαν, καὶ κλῆρον τοῦ θεοῦ, καθ' ὃν ἐτάχθη τις, μηδὲν ἡγούμενος, οὐκ εἰδώς, ὅτι καὶ «ὅπου δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰσὶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου, ἐκεῖ ἐστιν ἐν μέσῳ αὐτῶν ὁ κύριος[1]», οὐκ ἐνθυμούμενος τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου λεχθὲν ὅτι «οὐκ ἐν ἀλλοτρίοις καμάτοις καυχήσομαι[2]», οὐ συνορῶν τὸ παρ' αὐτοῦ παράγγελμα «δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει

1. Ματθ. 18, 20. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 10, 15.

λύσιν.[1]» εἰ δὲ ἐπὶ γυναικὸς τὸ ῥητόν, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ ἐκκλησίας καὶ
τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς, ἣ ὁ συνδεθεὶς ἄλλην οὐκ ὀφείλει ζητεῖν, ἵνα
μὴ μοιχὸς παρὰ ταῖς θείαις εὑρίσκηται γραφαῖς.
Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα ἑαυτῷ συνειδὼς τετόλμηκε τὴν κατάστασιν 7,
Ἀθανασίου τὴν ὑπὸ πάντων ἐπὶ καλοῖς μαρτυρουμένην διαβάλλειν,
καὶ καθαίρεσιν ὀνειδίζειν αὐτῷ τολμᾷ καθαιρεθεὶς αὐτὸς καὶ μάρτυ-
ρα τῆς καθαιρέσεως ἔχων τὴν ἀντ' αὐτοῦ κατάστασιν. πῶς οὖν
ἢ αὐτὸς ἢ Θεόγνιος ἠδύναντο καθαιρεῖν ἄλλον αὐτοὶ καθαιρεθέντες καὶ
ταῖς ἀντ' | αὐτῶν καταστάσεσιν ἐλεγχόμενοι; οἴδατε γὰρ ἀκριβῶς, 2
ὅτι Ἀμφίων μὲν ἐν | Νικομηδείᾳ, Χρηστὸς δὲ ἐν Νικαίᾳ κατεστάθη-
σαν ἀντ' αὐτῶν διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἀρειομα-
νίτας κοινωνίαν τοὺς ἀπὸ τῆς συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς ἀποδοκι-
μασθέντας. κἀκείνην τὴν τῷ ὄντι σύνοδον ἀναιρεῖν θέλοντες τὴν ἑαυτῶν
ἄδικον σύστασιν ὀνομάζειν σύνοδον ἐπιχειροῦσι, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων
κρατεῖν μὴ θέλοντες τὰ παρ' αὐτοῖς κρατεῖν βούλονται, καὶ σύνοδον
ὀνομάζουσιν οἱ συνόδῳ τηλικαύτῃ μὴ πειθόμενοι. οὕτως οὐ συν- 3
όδου πεφροντίκασιν, ἀλλὰ σχηματίζονται φροντίζειν, ἵνα ἀνελόντες
τοὺς ὀρθοδόξους τὰ δόξαντα τῇ ἀληθεῖ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ κατὰ τῶν
Ἀρειανῶν λύσωσιν, ὧν προϊστάμενοι καὶ ἀεὶ καὶ νῦν ψεύδεσθαι τολ-
μῶσι κατὰ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου. ὅμοια γὰρ κἀκεῖνα τοῖς νῦν, 4
ἃ ψεύδονται, ὅτι πρὸς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ στάσεις καὶ θρῆνοι καὶ ὀδυρ-
μοὶ γεγόνασι τῶν λαῶν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν αὐτοῦ δυσανασχετούντων.
οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον γέγονεν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, χαρὰ καὶ εὐθυμία
καὶ δρόμος τῶν λαῶν πρὸς τὴν εὐκταίαν αὐτοῦ θέαν ἐπειγομένων·
εὐφροσύνης δὲ αἱ ἐκκλησίαι μεσταὶ καὶ εὐχαριστίαι πρὸς τὸν κύριον
ἀναφερόμεναι πανταχοῦ. λειτουργοὶ δὲ καὶ κληρικοὶ πάντες οὕτως 5
αὐτὸν ἑωράκασιν, ὡς εὐφρανθῆναι τὰς ψυχὰς κἀκείνην τὴν ἡμέραν
πασῶν εὐθυμοτέραν ἐσχηκέναι πιστεύειν. τὴν γὰρ ἡμῶν τῶν ἐπισκό-
πων ἀνεκλάλητον χαρὰν τί χρὴ γράφειν; προλαβόντες γὰρ εἰρήκαμεν
ὡς σὺν αὐτῷ πάσχειν ἐνομίζαμεν.
Τούτων τοίνυν οὕτως ὁμολογουμένων καὶ παρ' αὐτῶν ἐναντίως 8,1
προφερομένων ποίαν ἔχει πίστιν ἡ παρ' αὐτῶν θρυλουμένη σύνοδος
ἢ κρίσις; οἱ γὰρ οὕτως ἐπιβαίνειν τολμῶντες, οἷς οὐκ εἶδον, οἷς οὐκ
ἐδίκασαν, ἐφ' οἷς οὐ συνῆλθον, καὶ γράφειν ὡς πληροφορηθέντες,
πῶς ἐφ' οἷς συνεληλυθέναι λέγουσι πιστευθῆναι δύνανται, ἀλλ' οὐ
κατ' ἔχθραν κἀκεῖνα πεποιηκέναι καὶ ταῦτα πιστευθήσονται;
ποία γὰρ καὶ σύνοδος ἐπισκόπων ἦν τότε; ποῖον συνέδριον ἀληθείας 2
ἐχόμενον; τίς τῶν πλειόνων ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐχθρὸς ἡμέτερος ἦν;
οὐ διὰ τὴν Ἀρείου μανίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον καθ' ἡμῶν ὥρμησαν;
οὐ τοὺς ἄλλους συμφρονοῦντας αὐτοῖς ἐπήγοντο; οὐκ ἀεὶ κατ' αὐτῶν
ἐγράφομεν ὡς τὰ Ἀρείου φρονούντων; οὐκ Εὐσέβιος ὁ ἐν Καισαρείᾳ 3

1. Α' Κορ. 7, 27.

τῆς Παλαιστίνης ἐπὶ θυσίᾳ κατηγορεῖτο ὑπὸ τῶν σὺν ἡμῖν ὁμολο-
γητῶν; οὐ Γεώργιος ὡς καθαιρεθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ μακαρίου
ἠλέγχετο; οὐκ ἐπ' ἄλλοις ἄλλοι καὶ διαφόροςς ηὐθύνοντο; πῶς οὖν
οὗτοι συνιέναι καθ' ἡμῶν ἤθελον; πῶς δὲ σύνοδον ὀνομάζειν τολμῶσιν,
ἧς κόμης προυκάθητο καὶ | παρῆν σπεκουλάτωρ καὶ | κομενταρι-
⟨ήσι⟩ος ἡμᾶς εἰσῆγεν ἀντὶ διακόνων τῆς ἐκκλησίας; ἐκεῖνος ἐφθέγγετο
καὶ οἱ παρόντες ἐσιώπων, μᾶλλον δὲ ὑπήκουον τῷ κόμητι, καὶ τὸ κι-
νοῦν τοὺς δοκοῦντας ἐπισκόπους ὑπὸ τῆς ἐκείνου βουλῆς ἐνεποδίζετο.
ἐκεῖνος ἐκέλευεν, ἡμεῖς ὑπὸ στρατιωτῶν ἠγόμεθα, μᾶλλον δὲ τῶν περὶ
Εὐσέβιον κελευόντων ἐκεῖνος ταῖς τούτων ἐξυπηρετεῖτο γνώμαις.
τὸ δὲ ὅλον, ἀγαπητοί, ποία σύνοδος ἔνθα τὸ τέλος ἐξοριστία καὶ 4
φόνος εἰς δόξαν ἦν βασιλεῖ; ποῖα δὲ καὶ τὰ ἐγκλήματα; μεῖζον γὰρ
ἐπὶ τούτοις τὸ κατ' αὐτῶν θαῦμα. Ἀρσένιός τις ἦν, ὃν πεφονεῦσθαι
ἐμέμφοντο, καὶ ποτήριον διέβαλλον κεκλάσθαι μυστικόν. ἀλλ' Ἀρσέ-
νιος μὲν ζῇ, καὶ μεθ' ἡμῶν εὔχεται συνάγεσθαι καὶ οὐκ ἄλλας ἀναμένει
μαρτυρίας, ἵνα ζῶν φανῇ, ἀλλ' αὐτὸς ὁμολογεῖ ζῆν οἰκείοις γράμμασι
πρὸς τὸν συνεπίσκοπον ἡμῶν Ἀθανάσιον γράφων, ὃν αὐτοῦ φονέα
διεβεβαιοῦντο. καὶ οὐκ ᾐδοῦντο οἱ ἀσεβεῖς ἄνδρα πρὸ τοσούτου δια-
στήματος καὶ πλῷ καὶ πεζῇ πάμπολυ μῆκος ἀπέχοντα παρ' αὐτοῦ
πεφονεῦσθαι κατηγοροῦντες, οὗ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μηδὲ τὴν
χώραν εἶδεν ἄνθρωπος. ἀλλὰ καὶ κρύψαι τετολμήκασι καὶ ἀφανῆ 5
καταστῆσαι μηδὲν παθόντα. καὶ εἰ οἷόν τε ἦν, εἰς ἄλλην οἰκουμέ-
νην ἂν μετετίθεσαν, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἀληθῶς ἂν ἐξήγαγον, ἵνα
εἴτε ἐπαληθεύοντες εἴτε πλασάμενοι φόνον ἀληθῶς Ἀθανάσιον ἀπο-
κτείνωσιν. ἀλλὰ τῇ θείᾳ προνοίᾳ καὶ ἐν τούτῳ χάρις τῇ μηδὲν ἄδικον
ἰσχύειν ἐπιτρεπούσῃ, ἀλλ' ὑπὸ τὰς πάντων ὄψεις Ἀρσένιον ὑπαγούσῃ
ζῶντα καὶ φανερῶς τὴν τότε συσκευὴν καὶ συκοφαντίαν ἐλέγχοντα.
οὐ γὰρ ὡς φονέας ἀποστρέφεται οὐδὲ ὡς ἠδικηκότας μισεῖ· πέπονθε
γὰρ ὅλως οὐδέν, ἀλλὰ κοινωνεῖν ἡμῖν ἀξιοῖ καὶ συναριθμεῖσθαι βού-
λεται, δι' ὧν ἔγραψε.

Καὶ ὅμως Ἀθανάσιος μὲν συνεσκευάζετο παρ' αὐτῶν ὡς τὸν 9,1
ζῶντα πεφονευκώς, ἐξωρίζετο δὲ παρὰ τῶν αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ ὁ
πατὴρ τῶν βασιλέων τοῦτον ἐξώρισεν, ἀλλ' αἱ τούτων διαβολαί.
σκοπεῖτε γάρ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. ὡς οὐδὲν μὲν ηὑρίσκετο κατὰ 2
τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, ὁ δὲ κόμης ἐβιάζετο καὶ πολὺς
ἦν σπουδάζων κατ' αὐτοῦ, ὁ μὲν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος φυγὼν τὴν
γενομένην βίαν ἀνῆλθε πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα παραιτούμενος
ἅμα καὶ τὸν κόμητα καὶ τὰς ἐκείνων συσκευάς, ἀξιῶν δὲ νόμιμον
ἐπισκόπων σύνοδον συγκροτηθῆναι ἢ καὶ αὐτὸν δέξασθαι τὴν ἀπο-
λογίαν | ὧν ἐπήγαγον αὐτῷ. καὶ γράφει μὲν βασιλεὺς ἀγανα- 3
κτῶν καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς ἐπαγγελλόμενός τε αὐτὸς ἀκρο-
άσασθαι ὁ καὶ τὴν σύνοδον κελεύσας γενέσθαι. οἱ δὲ περὶ Εὐσέ-
βιον ἀνελθόντες διαβάλλουσιν Ἀθανάσιον οὐκέτι μὲν τὰ ἐν Τύρῳ

θρυλούμενα παρ' αὐτῶν, περὶ σίτου δὲ καὶ πλοίων ἐποχῆς, ὡς Ἀθανασίου ἐπαγειλαμένου δύνασθαι | κωλύειν τὴν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦ σίτου μετακομιδήν· ταῦτά τινες τῶν ἐξ ἡμῶν ἔνδον ὄντες μετὰ Ἀθανασίου ἀκηκόασι τοῦ βασιλέως ἀπειλοῦντος. εἶτα τοῦ Ἀθανασίου ὀδυρομένου ἐπὶ τῇ διαβολῇ καὶ 4
διαβεβαιουμένου μὴ εἶναι ταύτην ἀληθῆ (πῶς γὰρ ἂν ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ πένης τηλικαῦτα δύναιτο); Εὐσέβιος οὐδὲ δημοσίᾳ παραιτησάμενος τὴν διαβολὴν ὤμνυε τὸν Ἀθανάσιον εἶναι πλούσιον καὶ δυνατὸν καὶ ἱκανὸν πρὸς πάντα, ἵνα ἐκ τούτων κἀκεῖνα εἰρηκὼς Ἀθανάσιος νομισθῇ. ταῦτα μὲν οἱ σεμνοὶ κατηγόρουν ἐπίσκοποι, ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις κρείττων τῆς πονηρίας αὐτῶν γεγένηται, τὴν γὰρ εὐσέβειαν τοῦ βασιλέως εἰς φιλανθρωπίαν κεκίνηκε καὶ ἀντὶ θανάτου τὴν ἐξοριστίαν παρέσχεν.

Οὐκοῦν αἱ διαβολαὶ καὶ οὐδὲν ἄλλο τούτων αἴτιαι. ὁ μὲν γὰρ 5
βασιλεὺς πρὸ τούτου γράφων τὴν συσκευὴν ἐμέμψατο, τὴν ἐπιβουλὴν ᾐτιάσατο τῶν Μελιτιανῶν κατεψηφίσατο, ἀθεμίτους, ἀρᾶς ἀξίους, τὰ δεινότατα αὐτοὺς ἐγγράφως εἰπών. κεκίνηται γὰρ νεκρὸν ἀκηκοὼς ἄνθρωπον ὃς ἐν τοῖς ζῶσιν ἦν· κεκίνηται φόνον ἀκούσας ἐπὶ ζῶντι καὶ τοῦ βίου μὴ στερηθέντι, ⟨οὗ⟩ καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀπεστείλαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οἱ θαυμαστοί, ἵνα καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ 10,1
τὰ γραφέντα λύειν δόξωσιν, ὄνομα συνόδου σχηματίζονται καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς παρὰ βασιλέως λαμβάνουσι. καὶ κόμης ἐπὶ τούτῳ καὶ στρατιῶται δορυφόροι τῶν ἐπισκόπων καὶ βασιλικὰ γράμματα συνελθεῖν οὓς ᾔτησαν ἐπαναγκάζοντα. ἐνταῦθα τὸ παράδοξον τῆς 2
ἐπιβουλῆς αὐτῶν ἐνθυμήθητε καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν τολμωμένων αὐτοῖς, ἵνα ὅθεν δήποτε παντὶ τρόπῳ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἡμῶν ἁρπάσωσιν. εἰ μὲν γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν μόνοις ὡς ἐπίσκοποι, τίς κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία; ἢ πῶς ὑπὸ βασιλικοῖς συνηήγοντο γράμμασιν; εἰ δὲ βασιλέως ἐδέοντο καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ κῦρος ἔχειν ἤθελον, διὰ τί τὴν κρίσιν αὐτοῦ παρέλυον; ἢ πῶς ἐκείνου 3
τοὺς μὲν Μελιτιανοὺς συκοφάντας, ἀθεμίτους, Ἀθανάσιον δὲ καθαρώτατον δι' ὧν ἔγραψε κρίναντος καὶ τὸν φόνον ἐκτραγῳδοῦντος τὸν ἐπὶ τῷ ζῶντι πεπλασμένον, οὗτοι καὶ Μελιτιανοὺς ἀληθεύειν κἀκεῖνον ὑπεύθυνον εἶναι διωρίζοντο καὶ μὴ αἰδούμενοι τὸν ζῶντα νεκρὸν ἐποίουν, ζῶντα καὶ μετὰ τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως, καὶ ὅτε συνήεσαν, καὶ ἄχρι νῦν σὺν ἡμῖν ὄντα;

Ταῦτα μὲν περὶ Ἀρσενίου· ποτήριον δὲ μυστικόν, ποῖον ἢ ποῦ 11,1
κατεαγὲν παρὰ Μακαρίου; τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω περιιόντες θρυλοῦσι. καίτοι Ἀθανάσιον μὲν οὐδὲ οἱ κατήγοροι τετολμήκασιν αἰτιάσασθαι, εἰ μὴ ⟨οἳ⟩ παρ' αὐτῶν ὑπεβλήθησαν, ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ τὸ τέλος τῆς μέμψεως | ἐπ' αὐτὸν ἄγουσιν, ὃ μηδὲ ἐπὶ Μακάριον ἔδει χωρεῖν οὐκ ἐλεγχθέντα. καὶ οὐκ αἰσχύνονται ταῦτα ἐπὶ 2
κατηχουμένων, καὶ τό γε χείριστον, ἐπὶ Ἑλλήνων τραγῳδοῦντες τὰ

μυστήρια, δέον, ὡς γέγραπται, «μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύπτειν[1]»,
καὶ ὡς ὁ κύριος παρήγγειλε «μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ μηδὲ βά-
λητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων.[2]» οὐ χρὴ γὰρ τὰ μυ-
στήρια ἀμυήτοις τραγῳδεῖν, ἵνα μὴ Ἕλληνες μὲν ἀγνοοῦντες γε-
λῶσι, κατηχούμενοι δὲ περίεργοι γενόμενοι σκανδαλίζωνται. ἀλλὰ 3
καὶ ὅμως ποῖον ἢ ποῦ ἢ παρὰ τίσι κατεαγὲν ποτήριον; Μελιτιανοὶ
μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατηγοροῦντες καθόλου πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες.
σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν οὐ νῦν, ἀλλ'
ἀπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος γενομένου, οἱ
καὶ αὐτῷ Πέτρῳ ἐπιβουλεύσαντες καὶ Ἀχιλλᾶν τὸν μετ' ἐκεῖνον
διαβαλόντες καὶ Ἀλεξάνδρου κατηγορήσαντες μέχρις αὐτοῦ τοῦ βα-
σιλέως. οὕτως γὰρ δὴ μελετήσαντες λοιπὸν καὶ εἰς Ἀθανάσιον 4
διέβησαν οὐδὲν ξένον τῆς πονηρίας ἑαυτῶν ποιοῦντες, καὶ γὰρ ὥσπερ
τοὺς πρὸ αὐτοῦ, οὕτως καὶ τοῦτον ἐσυκοφάντησαν. ἀλλὰ νῦν
αὐτῶν καὶ οὐ πρότερον ἡ συκοφαντία καὶ αἱ διαβολαὶ κεκρατήκασιν,
ὅτι τοὺς περὶ Εὐσέβιον ἔσχον συνεργοὺς καὶ προστάτας διὰ τὴν οἰ-
κείαν ἀσέβειαν τῶν Ἀρειομανιτῶν, δι' ἣν ὥσπερ πολλοῖς ἐπισκόποις
οὕτω καὶ Ἀθανασίῳ συνεσκευάσαντο. καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐκεῖνος, ἐν ᾧ 5
κεκλάσθαι τὸ ποτήριόν φησιν, οὐκ ἦν ἐκκλησία· πρεσβύτερος οὐκ ἦν
ὁ τὸν τόπον οἰκῶν· ἡμέρα, καθ' ἣν Μακάριον τοῦτο πεποιηκέναι φα-
σίν, οὐκ ἦν κυριακή. μήτε τοίνυν ἐκκλησίας οὔσης ἐκεῖ μήτε τοῦ
ἱερουργοῦντος μήτε τῆς ἡμέρας ἀπαιτούσης ποῖον ἢ πότε ἢ ποῦ τὸ
ποτήριον κέκλασται μυστικόν; ποτήρια μὲν γὰρ εἶναι πολλὰ καὶ 6
κατὰ τὰς οἰκίας καὶ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ δῆλον καὶ τούτων οὐδὲν ὁ θραύων
ἀσεβεῖ, τὸ δὲ μυστικὸν ποτήριον, ὃ κἂν θραυσθῇ παρ' ἑκόντος,
ἀσεβῆ ποιεῖ τὸν ἐπικεχειρηκότα, παρὰ μόνοις τοῖς νομίμως προε-
στῶσιν εὑρίσκεται. οὗτος ὁ τρόπος τούτου τοῦ ποτηρίου μόνος,
ἄλλος οὐδείς. τοῦτο ὑμεῖς νομίμως προπίνετε τοῖς λαοῖς, τοῦτο 7
ὑμεῖς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος παρελάβετε, τοῦτο μόνον
ἐστὶ τῶν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προεστώτων. μόνων γὰρ ὑμῶν
ἐστι | προπίνειν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τῶν δὲ ἄλλων οὐδενός. ἀλλ'
ὅσον τὸ μυστικὸν ὁ θλάων ἀσεβής, τοσοῦτον ἀσεβέστερος ὁ ἐνυβρί-
ζων τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· ἐνυβρίζει γὰρ ὁ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν
θεσμὸν τοῦτο ποιῶν. (καὶ ταῦτά φαμεν οὐχ ὅτι κἂν σχισματικῶν
ποτήριον κέκλασται παρὰ Μακαρίου, ἀλλ' ὅτι μηδὲν ἦν ὅλως ἐκεῖ·
πῶς γάρ; ὅπου μήτε τόπος κυριακῆς μήτε τις ἐκεῖ τῆς ἐκκλησίας,
ἀλλὰ μήτε ὁ καιρὸς | μυστηρίων ἦν.) οὗτος δέ ἐστιν ὁ πολυθρύλητος
Ἰσχύρας ὁ μήτε ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας χειροτονηθεὶς καί, ὅτε τοὺς ὑπὸ
Μελετίου κατασταθέντας πρεσβυτέρους Ἀλέξανδρος ἐδέχετο, μηδὲ
ἐκείνοις συναριθμηθείς· οὕτως οὐδὲ ἐκεῖθεν κατεστάθη.

Πόθεν οὖν πρεσβύτερος Ἰσχύρας; τίνος καταστήσαντος; ἆρα **12, 1**

---

1. Τωβ. 12, 7. 2. Ματθ. 7, 6.

Κολλούθου; τοῦτο γὰρ λοιπόν. ἀλλ' ὅτι Κόλλουθος πρεσβύτερος ὢν
ἐτελεύτησε καὶ πᾶσα χεὶρ αὐτοῦ γέγονεν ἄκυρος καὶ πάντες οἱ παρ'
αὐτοῦ κατασταθέντες ἐν τῷ σχίσματι λαϊκοὶ γεγόνασι καὶ οὕτως συν-
άγονται, δῆλον καὶ οὐδενὶ καθέστηκεν ἀμφίβολον. πῶς οὖν 2
ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ οἰκίσκον οἰκῶν ἰδιωτικὸν ποτήριον ἔχειν μυ-
στικὸν πιστευθείη; ἀλλὰ τότε τὸν ἰδιώτην πρεσβύτερον ὠνόμαζον
καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτῷ ταύτην διὰ τὴν καθ' ἡμῶν ἀδικίαν ἐχαρί-
ζοντο καὶ νῦν μισθὸν τῆς κατηγορίας ἐκκλησίας οἰκοδομὴν προξε-
νοῦσιν. οὕτως οὐκ εἶχεν ἐκκλησίαν ἄνθρωπος, ἀλλὰ μισθὸν τῆς 3
κακοηθείας καὶ τῆς πρὸς τὴν κατηγορίαν ὑπακοῆς νῦν, ἣν οὐκ εἶχε,
λαμβάνει καὶ τάχα καὶ ἐπισκοπὴν ἀντέδοσαν αὐτῷ· ταῦτα γὰρ θρυλεῖ
περιιὼν καὶ οὕτω καθ' ἡμῶν βρενθύεται. οὕτω λοιπὸν τηλικαῦτα
ἔπαθλα παρὰ τῶν ἐπισκόπων τοῖς κατηγόροις καὶ συκοφάνταις προσ-
τίθεται· εἰκότως, οἱ γὰρ συνεργὸν εἰς ἃ ἤθελον αὐτὸν ἐσχηκότες ὡς
τῶν πραγμάτων κοινωνόν, οὕτως καὶ τῆς ὁμοίας ἐπισκοπῆς ἠξίω-
σαν. ἀλλὰ μήπω ταῦτα, ἔτι δὲ τὰς ἀκοὰς τοῖς τότε πραχθεῖσι παρ'
αὐτῶν ἔνδοτε.

Μὴ δυνηθέντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καίτοι κατ' αὐτῆς παρεσκευα- **13, 1**
σμένοι, καὶ ἐν Τύρῳ μηδὲν ἀποδείξαντος Ἰσχύρα, ἀλλὰ συκοφάντου
δεικνυμένου καὶ τὴν συσκευὴν αὐτῶν τῆς συκοφαντίας λυούσης |
εἰς ἀποδείξεις ὑπερτίθενται καὶ ἐπαγγέλλονται πέμψειν ἐξ ἑαυτῶν
τοὺς κατὰ Μαρεώτην πολυπραγμονήσαντας. καὶ οὓς ἡμεῖς παρῃ- 2
τούμεθα φανερῶς διὰ πολλὰ καὶ ὡς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας καὶ διὰ
τοῦτο ἡμῶν ἐχθρούς, ἀπέστειλαν αὐτοὶ κρύφα χρώμενοι τῇ δυνα-
στείᾳ Διόγνιον, Μάριν, Θεόδωρον, Μακεδόνιον, δύο νεωτέρους τὴν
ἡλικίαν καὶ τὸν τρόπον Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλην ἀπὸ Παννονίας, καὶ
οὗτοι μετὰ τὴν τοσαύτην ὁδόν, ἣν ὑπέμειναν, ἵνα δικάσωσι τῷ ἐχθρῷ,
πάλιν ἀπὸ Τύρου καὶ εἰς τὴν | Ἀλεξάνδρειαν ἠπείγοντο, μηδὲ τὸ μάρ-
τυρες οἱ δικασταὶ γενέσθαι παραιτησάμενοι, ἀλλὰ πάντα τρόπον ἐπι-
βουλῆς ἀναδεξάμενοι φανερῶς καὶ πάντα κάματον καὶ πᾶσαν ὁδὸν
ὑποστάντες, ἵνα τὴν κατασκευαζομένην συσκευὴν πληρώσωσι.
καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον κατεχόμενον ἐπὶ ξένης ἠφίεσαν, 3
αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν τοῦ ἐχθροῦ πόλιν εἰσῄεσαν ὥσπερ ἐπικωμάζοντες τῇ
ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ λαῷ, καὶ τὸ παραλογώτερον, Ἰσχύραν τὸν κατή-
γορον μεθ' ἑαυτῶν ἐπαγόμενοι Μακάριον τὸν κατηγορούμενον οὐκ
ἐπέτρεψαν ἀκολουθῆσαι, ἀλλ' ἔμφρουρον ἀφῆκαν ἐν Τύρῳ· ἄνω
γὰρ καὶ κάτω Μακάριος ὁ πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπήγετο
παρ' αὐτῶν τῷ ἐγκλήματι.

Μόνοι τοίνυν μετὰ τοῦ κατηγόρου τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθόν- **14, 1**
τες σύνοικον αὐτὸν καὶ συνέστιον καὶ συμπότην ἔχοντες καὶ τὸν
ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Φιλάγριον παραλαβόντες ἐπὶ τὸν Μαρεώτην
ἀπῆλθον. κἀκεῖ δῆθεν ἐποιοῦντο τὴν ἐξέτασιν μόνοι, ὡς ἤθελον, μετὰ
τοῦ προειρημένου, πολλὰ τοὺς πρεσβυτέρους παρεῖναι παρακαλέ-

σαντας οὐκ ἐπιτρέψαντες. ἠξίουν δὲ παρεῖναι οἵ τε τῆς πόλεως καὶ
τῆς χώρας πάσης πρεσβύτεροι, ἵνα τοὺς ὑποβαλλομένους ὑπὸ ᾽Ισχύρα
διελέγξωσι, πόθεν καὶ τίνες εἰσί. καὶ τοὺς μὲν λειτουργοὺς 2
ἐκώλυον παρεῖναι, ἐπὶ δὲ τῶν ἐθνικῶν ἐξήταζον περὶ ἐκκλησίας,
περὶ ποτηρίου, περὶ τραπέζης καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τὸ δεινότερον, ἐ-
θνικοὺς ἐκάλουν μάρτυρας περὶ ποτηρίου μυστικοῦ ζητοῦντες· καὶ
οὓς ἡρπάσθαι παρὰ ᾽Αθανασίου διωρίζοντο ἐκ μετακλήσεως τοῦ κα-
θολικοῦ καὶ μηδὲ ὅποι γῆς εἰσι γινώσκειν, τούτους εἰσῆγον ἐφ᾽ ἑαυ-
τῶν καὶ τοῦ ἐπάρχου μόνον καὶ οὐκ ᾐδοῦντο τούτους ἠφανίσθαι παρὰ
τοῦ ἐπισκόπου ᾽Αθανασίου λέγοντες, ὧν ταῖς μαρτυρίαις συγχρῆ-
σθαι δοκοῦσιν. ἀλλὰ κἀνταῦθα μόνον φονεῦσαι βουλόμενοι πάλιν 3
τοὺς ζῶντας ὡς ἀποθανόντας τὸν ἐπὶ ᾽Αρσενίου τρόπον μιμούμενοι
πλάττονται. ὄντας γὰρ τοὺς ἀνθρώπους καὶ φαινομένους ἐπὶ τῆς
ἰδίας ὑμῖν τοῖς μακρὰν | ὡς ἀφανεῖς ἐκτραγῳδοῦσιν, ἵνα μακρὰν ὄν-
των τῶν ἐλέγχων τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν διαβάλλωσιν ὡς βίᾳ καὶ
δυναστείᾳ χρώμενον, καίτοι πάντα αὐτοὶ μετὰ δυναστείας καὶ προ-
στασίας πράττοντες. καὶ γὰρ ὅμοια πάλιν τὰ κατὰ Μαρεώτην τοῖς 4
κατὰ Τύρον ἐγίνετο. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ κόμης ἦν μετὰ στρατιωτικῆς
ὑπηρεσίας οὐδενὶ ἐπιτρέπων παρὰ τὰ ἐκείνοις δοκοῦντα ἢ λέγεσθαι
ἢ πράττεσθαι, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς Αἰγύπτου ἔπαρχος μετὰ τῆς
τάξεως ἦν πάντας μὲν τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐκφοβῶν, μηδένα δὲ μετὰ
ἀληθείας ἐπιτρέπων μαρτυρεῖν· καὶ τὸ παραδοξότερον, ἐν αὐτῷ τῷ
τόπῳ καὶ τῇ οἰκίᾳ τοῦ κατηγόρου καὶ ᾤκουν καὶ ἐξετάζειν ἐδόκουν,
ἃ ἠβούλοντο, | οἱ εἴτε δικασταὶ εἴτε μάρτυρες εἴτε τῆς ἑαυτῶν καὶ
Εὐσεβίου σπουδῆς, ὅπερ ἀληθέστερον, ὑπηρέται παραγενόμενοι.

Καὶ τίνα τὰ παρ᾽ αὐτῶν εἰς τὴν ᾽Αλεξάνδρειαν τολμηθέντα, νο- **15,1**
μίζομεν ὑμᾶς μὴ ἀγνοεῖν, πανταχοῦ γὰρ διαδέδοται. ξίφη γυμνὰ
κατὰ τῶν ἁγίων παρθένων καὶ τῶν ἀδελφῶν ἐχώρει καὶ μάστιγες
κατὰ τῶν ἐντίμων παρὰ θεῷ σωμάτων, καὶ τοὺς πόδας ἐχώλευον
ὑπὸ τῶν πληγῶν αἱ τὴν ψυχὴν ἐν ἁγνείᾳ καὶ πᾶσιν ὁλόκληροι τοῖς
καλοῖς. ἐργασίαι τε κατ᾽ αὐτῶν ἐπεσείοντο καὶ ἐθνικοὶ δῆμοι πρὸς
τὸ γυμνοῦν τύπτειν ἀσελγαίνειν κατ᾽ αὐτῶν, βωμούς τε καὶ θυσίας
ἐπαπειλεῖν αὐταῖς. καί τις ἀσελγὴς ἀνὴρ ὡς ἐξουσίας λοιπὸν δο- 2
θείσης ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου πρὸς χάριν τῶν ἐπισκόπων χεῖρα παρθένου
κατεῖχε καὶ πρὸς παρατυχόντα βωμὸν εἷλκεν ἀνάγκην θυσίας καὶ
διωγμοῦ μιμούμενος. καὶ ταῦτα ἐπράττετο καὶ φυγὴ τῶν παρθένων
ἦν καὶ γέλως τῶν ἐθνικῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τῶν ἐπισκόπων ἔνδον
ὄντων καὶ ταύτην τὴν οἰκίαν οἰκούντων, ἐν ᾗ ταῦτα ἐπράττετο, καὶ
ἀφ᾽ ἧς διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς χάριν ξιφῶν αἱ παρθένοι γυμνῶν καὶ παν-
τὸς κινδύνου καὶ ὕβρεων καὶ παροινίας πεπείρανται. καὶ ταῦτα ἔπα-
σχον ἐν νηστείᾳ παρὰ τῶν τοῖς ἐπισκόποις ἔνδον συνεστιωμένων.

Ταῦτα προειδότες ὡς ἐχθρῶν εἴσοδος οὐχ ἡ τυχοῦσα βλάβη, **16,1**
τὴν παραίτησιν ἐποιησάμεθα. ταῦτα καὶ ᾽Αλέξανδρος ἐν νῷ λαβὼν

ὁ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπίσκοπος γράφει πρὸς τοὺς ἐκεῖ μείναντας τὴν
συσκευὴν ἐλέγχων καὶ τὴν ἐπιβουλὴν μαρτυρούμενος, ὃν κἂν συναρι-
θμῶσιν ἑαυτοῖς καὶ τῆς ἐπιβουλῆς μετρῶσιν ἕνα, οὐδὲν ἄλλο ἢ κατ'
ἐκείνου τὴν βίαν δεικνύουσι. καὶ γὰρ καὶ ὁ παμπόνηρος Ἰσχύρας 2
οὐδὲ αὐτὸς ἄνευ φόβου καὶ βίας ἐπ' αὐτὸ ὥρμησεν, ἀλλ' ἀνάγκῃ τὴν
κατηγορίαν ὑπέδυ. τούτου τεκμήριον αὐτὸς ἔγραψεν | Ἰσχύρας πρὸς
τὸν συνεπίσκοπον Ἀθανάσιον, ὅτι μηδὲν ἐκεῖ πέπρακται τοιοῦτον,
ἀλλ' ὑπεβλήθη πλάσασθαι. καὶ ταῦτα ἔγραψεν οὐ δεχθεὶς παρ'
αὐτοῦ ὡς πρεσβύτερος, οὐ τοιαύτην χάριτος προσηγορίαν λαβών,
οὐκ οἰκοδομὴν ἐκκλησίας εἰς ἀμοιβὴν τυχών, οὐ μισθὸν ἐπισκοπῆς
προσδοκήσας, ὧν πάντων ἔτυχε παρ' αὐτῶν διὰ τὴν κατηγορίαν.
ἀλλὰ καὶ τὸ γένος αὐτοῦ πᾶν μεθ' ἡμῶν συνήγετο οὐκ ἂν συναχθέν-
τες, εἴγε τὸ τυχὸν ἠδίκηντο.
Ταῦτα μὲν οὖν ὅτι μὴ λόγος, ἀλλ' ἔργον, μάρτυρες μὲν οἱ τοῦ 17,1
Μαρεώτου πρεσβύτεροι πάντες οἱ ἀεὶ συνόντες ἐν ταῖς περιοδίαις
τῷ ἐπισκόπῳ οἱ καὶ τότε γράψαντες κατὰ Ἰσχύρα καὶ μήτε ἐν Τύρῳ
οἱ ἐλθόντες ἐξ αὐτῶν ἐπιτραπέντες εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν μήτε ἐν τῷ
Μαρεώτῃ ἀπομείναντες συγχωρηθέντες ἐλέγξαι τὸν Ἰσχύραν συκο-
φάντην, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀντίγραφα τῶν Ἀλεξάνδρου γραμμάτων καὶ
τῶν πρεσβυτέρων καὶ τὰ Ἰσχύρα. ἀπεστείλαμεν δὲ καὶ τὴν τοῦ 2
πατρὸς τῶν βασιλέων ἐπιστολήν, ἔνθα οὐ μόνον ἐπ' Ἀρσενίῳ δυσ-
χεραίνει ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου φόνος ἐνεκαλεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ
ποτηρίῳ πάλιν ἐθαύμαζε τὸ ποικίλον τῆς κατηγορίας καὶ πεπλανη-
μένον ὅτι πὴ μὲν Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, πὴ δὲ Ἀθανασίου τοῦ
ἐπισκόπου κατηγόρουν ὡς κλάσαντος ταῖς χερσὶ τὸ ποτήριον, καὶ
πάλιν συκοφάντας τοὺς Μελιτινιανοὺς καὶ πάλιν Ἀθανάσιον καθα-
ρώτατον ἀποφαίνεται. πῶς γὰρ οὐ συκοφάνται Μελιτιανοὶ καὶ 3
πρό γε πάντων Ἰωάννης; ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κοινωνήσας
ἡμῖν, καταγνοὺς ἑαυτοῦ μηδὲν ἔτι περὶ τοῦ ποτηρίου κινήσας, ἐπειδὴ
τοὺς περὶ Εὐσέβιον εἶδε σπουδάζοντας τοῖς Ἀρειομανίταις οὐκ ἀπο-
τολμῶντας δὲ φανερῶς αὐτοῖς συνεργεῖν, ἀλλὰ ζητοῦντας ἄλλοις
χρῆσθαι προσώποις, ἑαυτὸν ὑποβέβληκεν ὥσπερ τῶν ἔξω θεάτρων
ὑποκριτήν. καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις ἦν Ἀρειανῶν ἀγὼν καὶ τὸ πρωτό-
τυπον ἐκείνους κατορθοῦν, ὑποβολὴ δὲ καὶ παράρτημα τούτων Ἰω-
άννης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἵνα οἱ τῶν Ἀρειανῶν σπουδασταὶ διὰ τῆς
τούτων προφάσεως δικαστῶν σχήματι τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀσεβείας
ἀπώσωνται καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐγκαταπήξωσι καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς
εἰσαγάγωσι τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ οἱ τὴν εὐσέβειαν ἐξωθῆσαι θέλοντες
δι' ἀσεβείας νικῆσαι βιάζονται, καὶ οἱ τὴν ἀσέβειαν τὴν κατὰ Χρι-
στοῦ προελόμενοι τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐχθροὺς ὡς ἀσεβεῖς ἀνελεῖν
ἐπεχείρησαν, καὶ ποτήριον ἡμῖν προφέρουσι κεκλασμένον, ἵνα δόξῃ
καὶ Ἀθανάσιος κατὰ Χριστοῦ συνασεβεῖν αὐτοῖς. ποία γὰρ καὶ 4
μνήμη παρ' αὐτοῖς ὀφείλεται ποτηρίου μυστικοῦ; πόθεν ἀσεβείας

τῆς εἰς Χριστὸν προστάταις περὶ ποτηρίου νοῦς εὐσεβής; πόθεν τοῖς
τὸν Χριστὸν μὴ γνωρίζουσι | ποτήριον Χριστοῦ γνώριμον; πῶς οἱ
ποτήριον τιμᾶν προσποιούμενοι τὸν τοῦ ποτηρίου θεὸν ἀτιμάζουσιν;
ἢ πῶς οἱ ποτήριον ὀδυρόμενοι τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐν αὐτῷ μυσταγω-
γοῦντα φονεῦσαι ζητοῦσι; καὶ ἐφόνευσαν ἂν τὸ ὅσον ἐν ἑαυτοῖς.
πῶς δὲ οἱ τὸν θρόνον τὸν ἐστολισμένον ἐπισκοπικῶς ὀδυρόμενοι τὸν
ἐν αὐτῷ καθήμενον ἐπίσκοπον ἀνελεῖν ζητοῦσιν; ἵνα καὶ ὁ θρόνος
τὸν ἐπίσκοπον ζητῇ καὶ οἱ λαοὶ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας στερη-
θῶσιν. οὔτε οὖν ποτήριον οὔτε φόνος οὔτε τι τῶν ὑπ' αὐτῶν τερα- 5
τολογηθέντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς προήγαγεν, ἀλλ' ἡ προειρημένη τῶν
Ἀρειανῶν ἀσέβεια, δι' ἣν καὶ Ἀθανασίῳ καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις
ἐπιβουλεύσαντες ἔτι καὶ νῦν τῇ ἐκκλησίᾳ πολεμοῦσιν. ἆρα γὰρ τίνες
οἱ φόνους καὶ ἐξοριστίας ποιήσαντες; οὐχ οὗτοι; ἆρα τίνες ταῖς
ἔξωθεν προστασίαις χρώμενοι τοῖς ἐπισκόποις ἐπιβουλεύουσιν; οὐχ
οἱ περὶ Εὐσέβιον μᾶλλον καὶ οὐκ Ἀθανάσιος, ὡς αὐτοὶ γράφουσι;
παρ' αὐτῶν γὰρ αὐτὸς καὶ ἄλλοι πεπόνθασι. καὶ γὰρ | καὶ πρε- 6
σβύτεροι τῆς Ἀλεξανδρείας τέσσαρες κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, καίτοι
μηδὲ εἰς Τύρον ἐξελθόντες, ὑπερόριοι παρ' αὐτῶν γεγόνασιν. ἆρα
τίνες οἱ θρήνων καὶ δακρύων ἄξιοι; οὐχ οἱ καὶ τὰ πρῶτα ποιήσαντες
καὶ δεύτερα συνάπτειν μὴ παραιτούμενοι καὶ πάντα συκοφαντοῦντες,
ἵνα ἐπίσκοπον ἀπολέσωσι μὴ ὑπείκοντα τῇ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν αἱ-
ρέσει; διὰ τοῦτο ἡ ἔχθρα τῶν περὶ Εὐσέβιον, διὰ τοῦτο τὰ ἐν Τύρῳ
κινηθέντα, διὰ τοῦτο αἱ προσποίητοι κρίσεις, διὰ τοῦτο νῦν καὶ χωρὶς
κρίσεως παρ' αὐτῶν ὡς πεπληροφορημένων γράμματα, διὰ τοῦτο
αἱ πρὸς τὸν πατέρα τῶν βασιλέων καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς εὐσεβεστά-
τους βασιλεῖς διαβολαί.

Οἷα γὰρ καὶ νῦν κατείρηται ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, 18,1
ἀναγκαῖον ὑμᾶς εἰδέναι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου καταγνῶτε τῆς πονηρίας
αὐτῶν καὶ γινώσκητε, ὅτι μηδὲν ἄλλο ἢ φονεῦσαι ζητοῦσι τὸν ἄν-
δρα. σῖτος παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων ἐδίδοτο πρὸς τὰς τῶν 2
χηρῶν διατροφὰς ἰδίᾳ μὲν Λιβύας, ἰδίᾳ δέ τισιν ἐξ Αἰγύπτου. τοῦτον
πάντες λαμβάνουσιν ἄχρι νῦν Ἀθανασίου μηδὲν ἐξ αὐτοῦ κομιζο-
μένου πλὴν μόνου τοῦ συγκάμνειν αὐτοῖς. ἀλλὰ νῦν ἐκείνων λαμβα-
νόντων, μὴ μεμψαμένων, ὁμολογούντων λαμβάνειν, διαβέβληται
Ἀθανάσιος ὡς ὅλον τὸν σῖτον πιπράσκων καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀποφερό-
μενος. καὶ τοῦτο ἔγραψε βασιλεὺς αἰτιώμενος ἐκ τῶν γεγενημένων
διαβολῶν. τίνες τοίνυν οἱ διαβεβληκότες; οὐχ οἱ καὶ τὰ πρῶτα ποιή- 3
σαντες καὶ τὰ δεύτερα κινεῖν μὴ παραιτούμενοι; τίνες οἱ τῶν γραμ-
μάτων τούτων αἴτιοι τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως λεγομένων; οὐχ οἱ
Ἀρειανοὶ σπουδάζοντες καὶ μηδὲν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς παραιτησάμενοι
μήτε λέγειν μήτε γράφειν; οὐδεὶς γὰρ ἂν τοὺς τοσαῦτα ποιήσαντας
ἀφεὶς ἄλλους ὑποπτεύσειε. | καὶ γὰρ ἐναργέστατον αὐτῶν τὸ δεῖ- 4
γμα τῆς διαβολῆς φαίνεται· σπουδάζουσι γὰρ τῆς ἐκκλησίας ἀφε-

λέσθαι τὸν σῖτον τῇ προφάσει τῆς διαβολῆς καὶ Ἀρειανοῖς παρασχεῖν,
ὃ πάντων μάλιστα εἰς τοὺς αἰτίους τῆς σπουδῆς καὶ τοὺς ἐξάρχους
αὐτῶν ἀνατρέχει τοὺς μήτε φόνους κατὰ τοῦ ἀνδρὸς κινῆσαι παραι-
τησαμένους, δι' ὧν ψευδῆ διαβεβλήκασι βασιλεῖ, μήτε τῶν κλήρων
τῆς ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὰς τροφάς, ἵνα τῷ ὄντι κέρδος αἱρετι-
κοῖς παράσχωνται.
Ἀπεστείλαμεν δὲ καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν κατὰ Λιβύην καὶ Πεν- 19, 1
τάπολιν καὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου συλλειτουργῶν ἡμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τού-
του γνῶτε τὴν κατὰ Ἀθανασίου γεγενημένην συκοφαντίαν. ταῦτα
δὲ ποιοῦσιν, ἵνα φόβῳ λοιπὸν ἡσυχαζόντων τῶν τὰ τῆς εὐσεβείας
φρονούντων ἡ τῶν ἀσεβῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις ἀντεισαχθῇ. ἀλλὰ καὶ
τῇ μὲν ὑμῶν εὐλαβείᾳ χάρις, ἀγαπητοί, ὅτι πολλάκις τοὺς Ἀρεια-
νοὺς ἀναθεματίζοντες ἐγράψατε καὶ χώραν αὐτοῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν
οὐ δέδώκατε· τῶν δὲ περὶ Εὐσέβιον ὁ ἔλεγχος ἐγγύς. ἰδοὺ γὰρ 2
μετὰ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν | περὶ τῶν Ἀρειανῶν γράμματα, ὧν
καὶ ἀπεστείλαμεν τὰ ἀντίγραφα, φανερῶς λοιπὸν τοὺς παρὰ πάσης
τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀναθεματισθέντας Ἀρειομανίτας ἐπεγεί-
ρουσι κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπίσκοπον αὐτοῖς κατέστησαν καὶ
ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τοῖς φόβοις διαιροῦσι τὰς ἐκκλησίας, ἵνα πανταχοῦ
χοῦ συνεργοὺς ἔχωσι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ διακόνους 3
πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας ἀποστέλλουσιν, οἳ φανερῶς συνάγονται
παρ' αὐτοῖς καὶ γράφουσιν αὐτοῖς καὶ ἀντίγραφα παρ' αὐτῶν κομί-
ζονται τὴν ἐκκλησίαν κατασχίζοντες καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῖς καὶ
γράμματα ἀποστέλλοντες πανταχοῦ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν συνιστῶντα
καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀποκηρύττοντα, ὡς δυνήσεσθε μαθεῖν, ἀφ' ὧν αὐτοὶ
τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ καὶ τάχα καὶ πρὸς ὑμᾶς ἔγραψαν. ὡς οὖν 4
οὐκ ἀνεκδίκητα ταῦτά ἐστι, συνορᾶτε καὶ ὑμεῖς, ἀγαπητοί. δεινὰ
γὰρ καὶ ἀλλότρια τῆς κατὰ Χριστὸν διδασκαλίας ἐστί. τούτου γοῦν
ἕνεκεν κοινῇ συνελθόντες ἐγράψαμεν ὑμῖν ἀξιοῦντες ὑμῶν τὴν ἐν
Χριστῷ σύνεσιν ἀποδέξασθαι μὲν τὴν ὁμολογίαν ταύτην καὶ συναλ-
γῆσαι τῷ συνεπισκόπῳ ἡμῶν Ἀθανασίῳ, ἀγανακτῆσαι δὲ κατὰ
τῶν περὶ Εὐσέβιον τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, πρὸς τὸ μηκέτι
τοιαύτην κακίαν καὶ πονηρίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἰσχύειν. ὑμᾶς γὰρ
ἐκδίκους κατὰ τῆς τοιαύτης ἀδικίας ἐπικαλούμεθα ὑπομιμνήσκοντες
τὸ ἀποστολικὸν «ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.[1]» πονηρὰ 5
γὰρ ἀληθῶς καὶ οὐκ ἄξια κοινωνίας τὰ παρ' αὐτῶν πραχθέντα.
οὐκοῦν μηκέτι προσέχετε, κἂν πάλιν ὑμῖν γράφωσι κατὰ τοῦ ἐπι-
σκόπου Ἀθανασίου (πάντα γὰρ ψευδῆ τὰ παρ' αὐτῶν), μηδ' ἂν ὀνό-
ματα δὲ ἐπισκόπων | Αἰγυπτίων ἐγχαράττωσιν ἐπιστολαῖς. δῆλον
γὰρ ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ γράφοντες, ἀλλὰ Μελιτιανοὶ οἱ ἀεὶ σχι-
σματικοί, οἱ καὶ μέχρι νῦν τὰς ἐκκλησίας ταράττοντες καὶ στάσεις

1. Α' Κορ. 5, 13.

κινοῦντες. καταστάσεις γὰρ ἀλόγους καὶ σχεδὸν ἐθνικῶν ποιοῦνται,
καὶ τοιαῦτα πράττουσιν, ἃ δυσωπούμεθα μὲν γράφειν, δύνασθε δὲ
μαθεῖν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παρ' ἡμῶν τῶν καὶ τὴν ἐπιστολὴν
ὑμῖν ἐπιδιδόντων.

Ταῦτα μὲν οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου πρὸς πάντας καὶ πρὸς Ἰούλιον 20,1
τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης, καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον δὲ πρὸς Ἰούλιον
ἔγραψαν, καὶ νομίζοντες ἡμᾶς ἐκφοβεῖν ἠξίωσαν σύνοδον καλέσαι
καὶ αὐτὸν Ἰούλιον, εἰ βούλοιτο, κριτὴν γενέσθαι. ἡμῶν τοίνυν ἀνελ-
θόντων εἰς τὴν Ῥώμην ἔγραψεν εἰκότως Ἰούλιος καὶ ἐπὶ τοὺς περὶ
Εὐσέβιον ἀποστείλας καὶ δύο πρεσβυτέρους ἑαυτοῦ Ἐλπίδιον καὶ
Φιλόξενον. ἐκεῖνοι δὲ ἀκούσαντες περὶ ἡμῶν ἐταράχθησαν οὐ 2
προσδοκήσαντες ἡμᾶς ἀνέρχεσθαι, | καὶ παρῃτήσαντο προφάσεις
ἀπιθάνους πορισάμενοι, μᾶλλον δὲ φοβηθέντες, μὴ ἅπερ οἱ περὶ Οὐά-
λεντα καὶ Οὐρσάκιον ὡμολόγησαν, ταῦτα κατ' αὐτῶν ἐλεγχθῇ.
λοιπὸν οὖν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα, ἔνθα Βίτων ὁ 3
πρεσβύτερος συνῆγεν, ἡμᾶς μὲν ἀπολογουμένους ἀπεδέξαντο καὶ
ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς τήν τε κοινωνίαν καὶ τὴν ἀγάπην. ἠγανάκτησαν
δὲ κατ' ἐκείνων καὶ ἠξίωσαν Ἰούλιον γράψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον
ταῦτα τοῖς καὶ γράψασιν αὐτῷ. καὶ ἔγραψεν αὐτὸς καὶ ἀπέστειλε
διὰ Γαβιανοῦ τοῦ κόμητος.

Ἐπιστολὴ Ἰουλίου

Ἰούλιος Δ⟨ι⟩ανίῳ καὶ Φλακίλλῳ Ναρκίσσῳ Εὐσεβίῳ Μάρι Μα- 21,1
κεδονίῳ Θεοδώρῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας γρά-
ψασιν ἡμῖν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἀνέγνων τὰ γράμματα τὰ διὰ τῶν πρεσβυτέρων μου Ἐλπιδίου 2
καὶ Φιλοξένου ἀποκομισθέντα καὶ ἐθαύμασα, πῶς ἡμεῖς μὲν ἀγάπῃ
καὶ συνειδήσει ἀληθείας ἐγράψαμεν, ὑμεῖς δὲ μετὰ φιλονεικίας, καὶ
οὐχ ὡς ἔπρεπεν, ἐπεστείλατε. ὑπεροψία γὰρ καὶ ἀλαζονεία τῶν γρα-
ψάντων διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδείκνυτο. ταῦτα δὲ ἀλλότρια τῆς ἐν Χρι-
στῷ πίστεώς ἐστιν. ἔδει γὰρ τὰ μετὰ ἀγάπης γραφέντα ἀμοιβῆς 3
τῆς ἴσης μετὰ ἀγάπης τυχεῖν καὶ μὴ μετὰ φιλονεικίας. ἢ οὐχὶ
ἀγάπης ἐστὶ γνώρισμα πρεσβυτέρους | ἀποστεῖλαι, συμπαθεῖν
τοῖς πάσχουσι, προτρέψασθαι τοὺς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵνα πάντα θᾶτ-
τον λύσιν λαβόντα διορθωθῆναι δυνηθῇ, καὶ μηκέτι μήτε οἱ ἀδελφοὶ
ἡμῶν πάσχωσι μήτε ὑμᾶς τινες διαβάλλωσιν; ἀλλ' οὐκ οἶδα, τί τὸ
δόξαν οὕτως ὑμᾶς διατεθῆναι, ὥστε καὶ ἡμᾶς ποιῆσαι λογίζεσθαι
ὅτι καὶ ἐν οἷς ἐδόξατε ῥήμασιν ἡμᾶς τιμᾶν, ταῦτα μετασχηματιζό-
μενοι μετὰ εἰρωνείας τινὸς εἰρήκατε. καὶ γὰρ καὶ οἱ πρεσβύτεροι 4
οἱ ἀποσταλέντες, οὓς ἔδει μετὰ χαρᾶς ἐπανελθεῖν, τοὐναντίον λυπού-
μενοι ἐπανῆλθον, ἐφ' οἷς ἑωράκασιν ἐκεῖ γινομένοις. καὶ ἔγωγε τοῖς

γράμμασιν ἐντυχὼν πολλὰ λογισάμενος κατέσχον παρ' ἐμαυτῷ τὴν ἐπιστολήν, νομίζων ὅμως ἥξειν τινὰς καὶ μὴ χρείαν εἶναι τῆς ἐπιστολῆς, ἵνα μὴ καὶ ἐς φανερὸν ἐλθοῦσα πολλοὺς τῶν ἐνταῦθα λυπήσῃ· ἐπειδὴ δὲ μηδενὸς ἐλθόντος ἀνάγκη γέγονεν αὐτὴν προκομισθῆναι, ὁμολογῶ ὑμῖν, πάντες ἐθαύμασαν καὶ ἐγγὺς ἀπιστίας γεγόνασιν, εἰ ὅλως παρ' ὑμῶν τοιαῦτα ἐγράφη· φιλονεικίας γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγάπης ἦν ἡ ἐπιστολή. εἰ μὲν οὖν φιλοτιμίας λόγων ἕνεκεν ὁ ὑπαγορεύσας ἔγραψεν, ἄλλων τὸ τοιοῦτον ἐπιτήδευμα. ἐν γὰρ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς οὐ λόγων ἐπίδειξίς ἐστιν, | ἀλλὰ κανόνες ἀποστολικοὶ καὶ σπουδὴ τοῦ μὴ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. συμφέρει γὰρ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον «μύλον ὀνικὸν κρεμασθῆναι εἰς τὸν τράχηλον καὶ καταποντισθῆναι ἢ σκανδαλίσαι κἂν ἕνα τῶν μικρῶν.[1]» εἰ δὲ ὥς τινων λελυπημένων διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους μικροψυχίαν (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι πάντων εἶναι ταύτην γνώμην) τοιαύτη γέγονεν ἡ ἐπιστολή, ἔπρεπε μὲν μηδὲ ὅλως λυπηθῆναι μηδὲ «ἐπιδῦναι τὸν ἥλιον ἐπὶ τῇ λύπῃ [2]», ἔδει δὲ ὅμως μὴ εἰς τοσοῦτον προαχθῆναι, ὥστε καὶ ἔγγραφον αὐτὴν ἐπιδείξασθαι.

Τί γὰρ καὶ γέγονεν ἄξιον λύπης ἢ ἐν τίνι ἦν ἄξιον λυπηθῆναι ὑμᾶς οἷς καὶ ἐγράψαμεν; ἢ ὅτι προετρεψάμεθα εἰς σύνοδον ἀπαντῆσαι; ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει μετὰ χαρᾶς δέξασθαι. οἱ γὰρ παρρησίαν ἔχοντες, ἐφ' οἷς πεποιήκασι καί, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, 'κεκρίκασιν', οὐκ ἀγανακτοῦσιν, εἰ παρ' ἑτέρων ἐξετάζοιτο ἡ κρίσις, ἀλλὰ θαρροῦσιν, ὅτι ἃ δικαίως ἔκριναν ταῦτα ἄδικα οὐκ ἄν ποτε γένοιτο.

διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι οὐκ ἄνευ θεοῦ βουλήσεως συνεχώρησαν ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ τὰ τῆς προτέρας ἐξετάζεσθαι, ἵνα καὶ οἱ κρίνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν ἐσομένην δευτέραν κρίσιν μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐξετάζωσι καὶ οἱ κρινόμενοι πιστεύωσι, μὴ κατ' ἔχθραν τῶν προτέρων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δίκαιον ἑαυτοὺς κρίνεσθαι. εἰ δὲ τὸ τοιοῦτον ἔθος παλαιὸν τυγχάνον, μνημονευθὲν δὲ καὶ γραφὲν ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ, ὑμεῖς τοῦτο παρ' ὑμῖν ἰσχύειν οὐ θέλετε, ἀπρεπὴς μὲν ἡ τοιαύτη παραίτησις· τὸ γὰρ ἅπαξ συνήθειαν ἐσχηκὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὑπὸ συνόδων βεβαιωθὲν | οὐκ εὔλογον ὑπὸ ὀλίγων παραλύεσθαι. ἄλλως τε οὐδὲν ἐν τούτῳ δικαίως ἂν φανεῖεν λυπηθέντες. οἱ γὰρ παρ' ὑμῶν τῶν περὶ Εὐσέβιον ἀποσταλέντες μετὰ γραμμάτων, λέγω δὴ Μακάριος ὁ πρεσβύτερος καὶ Μαρτύριος καὶ Ἡσύχιος οἱ διάκονοι, ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, ὡς οὐκ ἠδυνήθησαν πρὸς τοὺς ἐλθόντας Ἀθανασίου πρσβυτέρους ἀντιστῆναι, ἀλλ' ἐν πᾶσι διετρέποντο καὶ διηλέγχοντο, τὸ τηνικαῦτα ἠξίωσαν ἡμᾶς ὥστε σύνοδον συγκροτῆσαι καὶ γράψαι καὶ Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, γράψαι δὲ καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον, ἵνα ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων

1. Ματθ. 18, 6. 2. Πρβλ. Ἐφ. 4, 26.

ἡ δικαία κρίσις ἐξενεχθῆναι δυνηθῇ· τότε γὰρ καὶ ἀποδεικνύναι πάντα
τὰ κατὰ Ἀθανάσιον ἐπηγγείλαντο. κοινῇ γὰρ ὑφ' ἡμῶν διηλέγ- 4
χθησαν οἱ περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον καὶ οἱ Ἀθανασίου τοῦ ἐπι-
σκόπου πρεσβύτεροι μετὰ πεποιθήσεως ἀνθίσταντο, οἱ δὲ περὶ Μαρ-
τύριον, εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἐν πᾶσι διετρέποντο, ὅθεν καὶ ἠξίωσαν
σύνοδον γενέσθαι. εἰ τοίνυν μηδὲ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύ- 5
χιον ἀξιωσάντων γενέσθαι σύνοδον προτρεψάμενος ἤμην ἐγὼ σκῦλαι
τοὺς γράψαντας ἕνεκεν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν αἰτιωμένων ἀδικίαν
πεπονθέναι, καὶ οὕτως | εὔλογος ἦν καὶ δικαία ἡ προτροπή, ἔστι γὰρ
ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεῷ ἀρέσκουσα· ὅτε δὲ οὓς ὑμεῖς αὐτοὶ οἱ περὶ Εὐ-
σέβιον ἀξιοπίστους ἡγήσασθε, καὶ οὗτοι ἠξίωσαν ἡμᾶς συγκαλέσαι,
ἀκόλουθον ἦν τοὺς κληθέντας μὴ λυπηθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον προθύμως
ἀπαντῆσαι. οὐκοῦν ἡ μὲν δόξασα ἀγανάκτησις τῶν λυπηθέντων 6
προπετής, ἡ δὲ παραίτησις τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι ἀπρεπὴς
καὶ ὕποπτος ἐκ τούτων δείκνυται. αἰτιᾶταί τις ἃ πράττων αὐτὸς ἀπο-
δέχεται, εἰ παρ' ἑτέρου γινόμενα βλέποι; εἰ γάρ, ὡς γράφετε, 'ἀσά-
λευτον ἔχει τὴν ἰσχὺν ἑκάστη σύνοδος, καὶ ἀτιμάζεται ὁ κρίνας ἐὰν
22 παρ' ἑτέρων ἡ κρίσις ἐξετάζηται', σκοπεῖτε, ἀγαπητοί, τίνες εἰσὶν
οἱ σύνοδον ἀτιμάζοντες καὶ τίνες τὰ τῶν φθασάντων κρῖναι διαλύ-
ουσι. καὶ ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον νῦν ἐξετάζων ἐπιβαρεῖν τινας
δοκῶ, ἀλλὰ τό γε τελευταῖον γενόμενον, ἐφ' ᾧ καὶ φρίξειεν ἄν τις ἀκού-
ων, ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν πάντων τῶν παραλειφθέντων.

Οἱ Ἀρειανοὶ οἱ ἀπὸ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀλεξάνδρου τοῦ 23,1
γενομένου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐκβληθέντες
οὐ μόνον ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν ἀπεκηρύχθησαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ
πάντων τῶν κοινῇ συνελθόντων ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ
ἀνεθεματίσθησαν. οὐ γὰρ ἦν αὐτῶν τὸ τυχὸν πλημμέλημα, οὐδὲ εἰς
ἄνθρωπον ἦσαν ἁμαρτήσαντες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰη-
σοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ ὅμως οἱ ὑπὸ πάσης 2
τῆς οἰκουμένης ἀποκηρυχθέντες καὶ κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν στηλι-
τευθέντες νῦν λέγονται δεδέχθαι, ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ἀκούσαντας χαλε-
παίνειν δίκαιον ἡγοῦμαι. τίνες οὖν εἰσιν οἱ 'σύνοδον ἀτιμάζοντες;'
οὐχ οἱ τῶν τριακοσίων τὰς ψήφους παρ' οὐδὲν θέμενοι καὶ ἀσέβειαν
εὐσεβείας προκρίναντες; | ἡ μὲν γὰρ τῶν Ἀρειομανιτῶν αἵρεσις 3
ὑπὸ πάντων τῶν ἁπανταχοῦ ἐπισκόπων κατεγνώσθη καὶ ἀπεκηρύ-
χθη, Ἀθανάσιος δὲ καὶ Μάρκελλος οἱ ἐπίσκοποι πλείονας ἔχουσι
τοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν λέγοντας καὶ γράφοντας. Μάρκελλος μὲν γὰρ ἐμαρ-
τυρήθη ἡμῖν καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ τοῖς τὰ Ἀρείου φρο-
νοῦσιν ἀντειρηκώς, Ἀθανάσιος δὲ ἐμαρτυρήθη μηδὲ ἐν Τύρῳ κατα-
γνωσθείς, ἐν δὲ τῷ Μαρεώτῃ μὴ παρεῖναι, ἔνθα τὰ ὑπομνήματα κατ'
αὐτοῦ γεγενῆσθαι λέγεται. οἴδατε δέ, ἀγαπητοί, ὅτι τὰ κατὰ
μονομέρειαν ἰσχὺν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὕποπτα τυγχάνει. καὶ ὅμως τού- 4
των ὄντων ἡμεῖς ὑπὲρ ἀκριβείας οὔτε ὑμῖν οὔτε τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν

γράψασι πρόκριμα ποιοῦντες προετρεψάμεθα τοὺς γράψαντας ἐλ-
θεῖν, ἵν' ἐπειδὴ πλείους | εἰσὶν οἱ ὑπὲρ αὐτῶν γράψαντες, ἐπὶ συνόδου
πάντα ἐξετασθῇ πρὸς τὸ μηδὲ τὸν ἀναίτιον καταкριθῆναι μήτε τὸν
ὑπεύθυνον ὡς καθαρὸν λογισθῆναι. οὐκοῦν οὐ παρ' ἡμῶν 'ἀτιμά-
ζεται σύνοδος', ἀλλὰ παρ' ἐκείνων τῶν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τοὺς
παρὰ πάντων καταкριθέντας Ἀρειανοὺς καὶ παρὰ γνώμην τῶν κρι-
νάντων δεξαμένων. οἱ γὰρ πλείονες ἤδη ἀναλύσαντές εἰσι σὺν Χρι-
στῷ [1], οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἐξετάζονται ἀγανακτοῦντες
ὅτι τὴν αὐτῶν κρίσιν ἔλυσάν τινες.
Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν γενομένων μὲν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνω- **24, 1**
μεν (καὶ γὰρ καὶ Καρπώνης τις ἐκβληθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν
Ἀρείου αἵρεσιν μετά τινων καὶ αὐτῶν ἐκβληθέντων διὰ τὴν αὐτὴν
αἵρεσιν ἐληλύθασιν ἐνταῦθα ἀποσταλέντες παρὰ Γρηγορίου τινός),
ὅμως δὲ ἐμάθομεν καὶ παρὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ Μαρτυ-
ρίου καὶ Ἡσυχίου τῶν διακόνων. πρὸ τοῦ γὰρ ἀπαντῆσαι τοὺς Ἀ-
θανασίου πρεσβυτέρους προετρέποντο ἡμᾶς γράφειν ἐν Ἀλεξαν-
δρείᾳ Πιστῷ τινι, ἡνίκα καὶ Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν Ἀλεξαν-
δρείᾳ ἦν. τοῦτον δὲ τὸν Πιστὸν οἱ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου **2**
πρεσβύτεροι παραγενόμενοι ἀπέδειξαν εἶναι Ἀρειανὸν ἐκβληθέντα
μὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου,
κατασταθέντα δὲ ὑπὸ Σεκούνδου τινός, ὃν ἡ μεγάλη σύνοδος Ἀρεια-
νὸν ὄντα ἐξέβαλε. τοῦτο δὲ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ περὶ Μαρτύριον ἀντέλεγον
οὐδὲ ἠρνοῦντο τὸν Πιστὸν ὑπὸ Σεκούνδου ἐσχηκέναι τὴν κατάστασιν.
σκοπεῖτε τοίνυν καὶ ἐκ τούτων, τίνες ἂν ὑπὸ μέμψιν δικαίως γένοιν-
το, οἱ μὴ | πεισθέντες ἡμεῖς, ὥστε Πιστῷ τῷ Ἀρειανῷ γράψαι, ἢ
οἱ συμβουλεύοντες 'ἀτιμάσαι' τὴν μεγάλαν σύνοδον καὶ τοῖς ἀσε-
βέσιν ὡς εὐσεβέσι γράψαι; καὶ γὰρ καὶ Μακάριος ὁ πρεσβύτερος **3**
ὁ παρὰ Εὐσεβίου μετὰ τῶν περὶ Μαρτύριον ἀποσταλεὶς ὡς ἤκουσεν
ἐπιστάντας τοὺς πρεσβυτέρους Ἀθανασίου, ἐκδεχομένων ἡμῶν τὴν
παρουσίαν αὐτοῦ μετὰ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἀπεδή-
μησε νυκτὸς καίτοι νοσῶν τῷ σώματι, ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἡμᾶς
ἀκολούθως στοχάζεσθαι ὅτι αἰσχυνόμενος τὸν κατὰ Πιστοῦ ἔλεγχον
ἀνεχώρησεν. ἀδύνατον γὰρ τὴν κατάστασιν Σεκούνδου τοῦ Ἀρεια- **4**
νοῦ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἰσχῦσαι. 'ἀτιμία' γὰρ ἀληθῶς αὕτη
κατὰ τῆς συνόδου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ συνελθόντων ἐπισκόπων, ἐὰν τὰ
μετὰ τοσαύτης σπουδῆς καὶ εὐλαβείας ὡς θεοῦ παρόντος γενόμενα
ἀντὶ μηδενὸς λυθῇ.
Εἴπερ οὖν, ὡς γράφετε, 'ἐκ τοῦ κατὰ Νοβάτον καὶ τὸν Σαμο- **25, 1**
σατέα Παῦλον παραδείγματος τὰ τῶν συνόδων ἰσχύειν δόγματα
χρή', ἔδει μᾶλλον μὴ λυθῆναι τῶν τριακοσίων τὴν ψῆφον, ἔδει τὴν
καθολικὴν σύνοδον ὑπὸ τῶν ὀλίγων μὴ ἀτιμασθῆναι. αἱρετικοὶ γὰρ

1. Πρβλ. Φιλιπ. 1, 23.

οἱ Ἀρειανοὶ ὥσπερ κἀκεῖνοι καὶ ὅμοιαι αἱ κατὰ τούτων ψῆφοι ταῖς
κατ' ἐκείνων. τούτων δὲ τολμηθέντων τίνες εἰσὶν οἱ 'φλόγα διχο-
νοίας ἀνάψαντες'; ἡμᾶς γὰρ τοῦτο πεποιηκέναι γράψαντες ἐμέμ-
ψασθε. ἆρ' οὖν ἡμεῖς διχονοίας εἰργασάμεθα οἱ συναλγοῦντες τοῖς
πάσχουσιν | ἀδελφοῖς καὶ κατὰ κανόνα πάντα πεποιηκότες; ἢ οἱ
φιλονείκως καὶ παρὰ κανόνα τῶν τριακοσίων τὴν ψῆφον λύσαντες
καὶ κατὰ πάντα 'τὴν σύνοδον ἀτιμάσαντες;' οὐ γὰρ μόνον οἱ Ἀ- 2
ρειανοὶ ἐδέχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεμελετήκασιν
ἐπίσκοποι διαβαίνειν. εἰ οὖν ἀληθῶς 'ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν ἡγεῖσθε
τιμὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων', ὡς γρά-
φετε, 'κρίνετε τοὺς ἐπισκόπους', ἔδει τὸν πεπιστευμένον μικρὰν
μένειν ἐν τῇ πιστευθείσῃ καὶ μὴ ἐξουθενεῖν μὲν τὸ πεπιστευμένον,
μεταβαίνειν δὲ εἰς τὴν μὴ ἐγχειρισθεῖσαν, ἵνα τῆς μὲν παρὰ θεοῦ δο-
θείσης καταφρονῇ, τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων κενοδοξίαν ἀγαπήσῃ.
οὐκοῦν, ἀγαπητοί, ἔδει ἀπαντῆσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα καὶ 3
τέλος λάβῃ τὸ πρᾶγμα· τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἀπαιτεῖ. ἀλλ' ἴσως ἡ προ-
θεσμία ἐνεπόδισε· γράψαντες γὰρ ἐμέμψασθε, ὅτι 'στενὴν τὴν προ-
θεσμίαν τῆς συνόδου' ὡρίσαμεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ἀγαπητοί, πρό-
φασίς ἐστιν. εἰ μὲν γὰρ ἐρχομένους τινὰς συνέκλεισεν ἡ ἡμέρα, στε-
νὸν ἂν τὸ διάστημα τῆς προθεσμίας ἠλέγχθη, εἰ δὲ οἱ ἐλθεῖν μὴ
βουλόμενοι κατεσχήκασι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἕως αὐτοῦ τοῦ Ἰαν-
νουαρίου μηνός, μὴ θαρρούντων ἐστὶν ἡ πρόφασις. ἦλθον γὰρ ἄν, 4
ὡς προεῖπον, εἰ ἐθάρρουν, οὐ πρὸς τὸ διάστημα τῆς ὁδοῦ σκοποῦντες
οὐδὲ πρὸς τὴν προθεσμίαν ὁρῶντες, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς δικαίοις καὶ | τοῖς
εὐλόγοις παρρησιαζόμενοι. ἀλλ' ἴσως διὰ τὸν καιρὸν οὐκ ἀπήντησαν.
τοῦτο γὰρ γράφοντες πάλιν ἐδηλώσατε, ὡς ἄρα ἔδει ἡμᾶς 'σκοπή-
σαντας τὸν ἐπὶ τῆς Ἑῴας καιρὸν' μὴ προτρέψασθαι ὑμᾶς ἀπαντῆ-
σαι. εἰ μὲν οὖν διὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι τὸν καιρὸν οὐκ ἀπηντήσατε,
ὥς φατε, ἔδει προτέρους ὑμᾶς τὸν καιρὸν τοῦτον σκοπήσαντας μὴ
αἰτίους σχίσματος μηδὲ ὀλολυγῆς καὶ θρήνων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
γενέσθαι. νῦν δὲ οἱ ταῦτα πεποιηκότες ἔδειξαν μὴ τὸν καιρὸν αἴ-
τιον, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι.

Θαυμάζω δὲ κἀκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς, πῶς ὅλως κἂν **26,1**
ἐγράφη παρ' ὑμῶν ὅτι δὴ 'τοῖς περὶ Εὐσέβιον μόνοις καὶ οὐ πᾶσιν
ὑμῖν' μόνος ἔγραψα· εὐχέρειαν γὰρ τῶν μεμψαμένων μᾶλλον ἄν τις
εὕροι ἤπερ ἀλήθειαν. ἐγὼ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν λαβὼν κατὰ Ἀθανα-
σίου γράμματα ἢ διὰ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον ἐκείνοις
ἀνάγκῃ ἔγραψα τοῖς καὶ γράψασι κατ' αὐτοῦ. ἔδει τοίνυν ἢ τοὺς περὶ
Εὐσέβιον μὴ μόνους χωρὶς πάντων ὑμῶν γράψαι ἢ ὑμᾶς, οἷς μὴ ἔγρα-
ψα, μὴ λυπεῖσθαι, εἰ ἐκείνοις ἐγράφη τοῖς καὶ γράψασιν. | εἰ γὰρ
ἐχρῆν καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, ἔδει καὶ ὑμᾶς σὺν ἐκείνοις γράψαι.
νῦν δὲ τὸ ἀκόλουθον σκοποῦντες ἐκείνοις ἐγράψαμεν τοῖς καὶ δη- 2
λώσασιν ἡμῖν καὶ τοῖς ἀποστείλασι πρὸς ἡμᾶς. εἰ δὲ καὶ τὸ μόνον

ἐμὲ γεγραφέναι ἐκείνοις ἐκίνησεν ὑμᾶς, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑμᾶς ἀγα-
νακτεῖν, ὅτι καὶ μόνῳ ἐμοὶ ἔγραψαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πιθανὴ μὲν
καὶ οὐκ ἄλογος ἡ πρόφασις, ἀγαπητοί, ὅμως δὲ γνωρίσαι ὑμῖν ἀναγ-
καῖον ὅτι, εἰ καὶ μόνος ἔγραψα, ἀλλ' οὐκ ἐμοῦ μόνου ἐστὶν αὕτη ἡ
γνώμη ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τῶν ἐν τούτοις
τοῖς μέρεσιν ἐπισκόπων. καὶ ἔγωγε τοὺς πάντας οὐκ ἠθέλησα ποιῆ-
σαι γράψαι, ἵνα μὴ παρὰ πολλῶν τὸ βάρος ἔχωσιν. ἀμέλει καὶ νῦν 3
τῇ ὁρισθείσῃ προθεσμίᾳ συνῆλθον ἐπίσκοποι καὶ ταύτης τῆς γνώμης
γεγόνασιν, ἣν πάλιν γράφων ὑμῖν σημαίνω, ὥστε, ἀγαπητοί, εἰ καὶ
μόνος ἐπιστέλλω, ἀλλὰ πάντων γνώμην εἶναι ταύτην γινώσκετε.
ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ μὴ εὐλόγως τινὰς ἐξ ὑμῶν προφάσεις, ἀλλὰ
ἀδίκους καὶ ὑπόπτους πορίσασθαι.

Περὶ δὲ τοῦ μὴ εὐχερῶς μηδὲ ἀδίκως ἡμᾶς ὑποδεδέχθαι εἰς **27, 1**
κοινωνίαν τοὺς συνεπισκόπους ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον,
εἰ καὶ τὰ προλεχθέντα ἱκανά, ὅμως διὰ βραχέων εὔλογον ὑμῖν δεῖξαι.
ἔγραψαν οἱ περὶ Εὐσέβιον πρότερον κατὰ τῶν περὶ Ἀθανάσιον, ἐγρά-
ψατε δὲ καὶ νῦν ὑμεῖς, ἔγραψαν | δὲ καὶ πλεῖστοι ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς
Αἰγύπτου καὶ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ Ἀθανασίου. πρῶτον μὲν 2
οὖν τὰ κατ' αὐτοῦ γράμματα παρ' ὑμῶν μάχεται πρὸς ἑαυτὰ καὶ οὐ-
δεμίαν συμφωνίαν ἔχει τὰ δεύτερα πρὸς τὰ πρῶτα, ἀλλ' ἐν πολλοῖς
τὰ πρῶτα ὑπὸ τῶν δευτέρων λύεται καὶ τὰ δεύτερα ὑπὸ τῶν πρώτων
διαβάλλεται· ἀσυμφώνων δὲ ὄντων τῶν γραμμάτων οὐδεμία πίστις
περὶ τῶν λεγομένων ἐστίν. ἔπειτα, εἰ τοῖς παρ' ὑμῶν γραφεῖσιν ἀξι-
οῦτε πιστεύειν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γράψασι μὴ ἀπι-
στῆσαι, καὶ μάλιστα ὅτι ὑμεῖς μὲν πόρρωθεν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς τό-
ποις ὄντες καὶ εἰδότες τὸν ἄνδρα καὶ τὰ ἐκεῖ γινόμενα πράγματα γρά-
φουσι μαρτυροῦντες αὐτοῦ τῷ βίῳ καὶ διαβεβαιούμενοι ἐν πᾶσιν
αὐτὸν συσκευὴν πεπονθέναι. καὶ πάλιν Ἀρσένιός τις ἐπίσκοπος 3
ἐλέχθη ποτὲ ὡς ἀναιρεθεὶς παρὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ τοῦτον ἐμάθομεν
ζῆν, ἀλλὰ καὶ φιλίαν ἔχειν πρὸς αὐτόν. τὰ ὑπομνήματα τὰ ἐν Μα- 4
ρεώτῃ γενόμενα διεβεβαιώσατο κατὰ μονομέρειαν γεγενῆσθαι· μήτε
γὰρ ἐκεῖ παρεῖναι Μακάριον τὸν πρεσβύτερον τὸν κατηγορούμενον
μήτε αὐτὸν τὸν ἐπίσκοπον αὐτοῦ Ἀθανάσιον. καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ
τῶν αὐτοῦ λόγων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων, | ὧν ἐκόμισαν
ἡμῖν οἱ περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἔγνωμεν. ἀναγνόντες γὰρ εὕ-
ρομεν ὅτι ὁ μὲν κατήγορος Ἰσχύρας ἐκεῖ παρῆν, οὔτε δὲ Μακάριος
οὔτε ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος· ἀλλὰ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους Ἀθανα-
σίου ἀξιοῦντας παρεῖναι καὶ μὴ συγχωρηθέντας. ἔδει δέ, ἀγαπητοί, 5
εἴπερ μετὰ ἀληθείας ἐγίνετο τὸ κριτήριον μὴ μόνον τὸν κατήγορον,
ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον παρεῖναι. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ Τύρῳ
Μακάριος παρῆν ὁ κατηγορούμενος καὶ Ἰσχύρας ὁ κατήγορος, καὶ
οὐδὲν ἐδείχθη, οὕτως ἔδει καὶ ἐν τῷ Μαρεώτῃ μὴ μόνον ἀπελθεῖν
τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον, ἵνα παρὼν ἢ ἐλεγχθῇ

ἢ μὴ ἐλεγχθεὶς δείξῃ τὴν συκοφαντίαν. νῦν δὲ τούτου μὴ γενομέ-
νου, ἀλλὰ μόνου ἀπελθόντος τοῦ κατηγόρου, μεθ' ὧν παρῃτήσατο
Ἀθανάσιος, ὕποπτα τὰ πράγματα φαίνεται.
Ἠτιᾶτο δὲ καὶ τοὺς ἀπελθόντας εἰς τὸν Μαρεώτην παρὰ γνώμην 28,1
αὐτοῦ ἀπεληλυθέναι. ἔλεγε γὰρ ὅτι Θεόγνιον καὶ Μάριν καὶ Θεό-
δωρον, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καὶ Μακεδόνιον ὑπόπτους ὄντας
ἀπέστειλαν. καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ
τῆς ἐπιστολῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς Θεσσαλο-
νίκης ἐδείκνυε. προήνεγκε γὰρ ἐπιστολὴν αὐτοῦ γραφεῖσαν πρὸς
Διονύσιον τὸν ἐν τῇ συνόδῳ κόμητα, ἐν ᾗ δηλοῖ φανερὰν συσκευὴν
γενέσθαι κατὰ Ἀθανασίου. καὶ | αὐτοῦ δὲ τοῦ κατηγόρου Ἰσχύρα 2
προεκόμισε χεῖρα ὁλόγραφον αὐθεντικήν, ἐν ᾗ μάρτυρα τὸν θεὸν τὸν
παντοκράτορα ἐπικαλούμενος μήτε ποτηρίου κλάσιν μήτε τραπέζης
ἀνατροπὴν γεγενῆσθαι ἔλεγεν, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ἑαυτὸν ὑπό τινων
πλάσασθαι ταύτην τὴν κατηγορίαν. ἀπαντήσαντες δὲ καὶ πρεσβύ-
τεροι τοῦ Μαρεώτου διεβεβαιώσαντο μήτε τὸν Ἰσχύραν πρεσβύτερον
εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας μήτι τι τοιοῦτον πεπλημμεληκέναι
Μακάριον, ὁποῖον ἐκεῖνος κατηγόρησεν. οἱ πρεσβύτεροι δὲ καὶ οἱ 3
διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα οὐκ ὀλίγα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐμαρτύ-
ρησαν ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου διαβεβαιούμενοι μηδὲν ἀλη-
θὲς εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων, συσκευὴν δὲ αὐτὸν πεπονθέναι.
καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου δὲ καὶ Λιβύης πάντες ἐπίσκοποι γράφοντες
διεβεβαιώσαντο καὶ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἔννομον καὶ ἐκκλησια-
στικὴν γεγονέναι καὶ πάντα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα κατ' αὐτοῦ εἶναι
ψευδῆ· οὔτε γὰρ φόνον γεγενῆσθαι οὔτε τινὰς ἀναιρεθῆναι δι' αὐτὸν
οὔτε κλάσιν ποτηρίου γεγενῆσθαι, ἀλλὰ πάντα εἶναι ψευδῆ. καὶ ἐκ 4
τῶν ὑπομνημάτων δὲ τῶν ἐν Μαρεώτῃ κατὰ μονομέρειαν γενομένων
ἐδείκνυεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ἕνα κατηχούμενον ἐξετασθέντα
καὶ εἰπόντα ἔνδον εἶναι μετὰ Ἰσχύρα, | ὅτε Μακάριος ὁ πρεσβύτερος
Ἀθανασίου, ὡς λέγουσιν, ἐπέστη τῷ τόπῳ, καὶ ἄλλους δὲ ἐξετα-
σθέντας καὶ εἰπόντας τὸν μὲν «ἐν κελλίῳ μικρῷ», τὸν δὲ «ὄπισθεν τῆς
θύρας κατακεῖσθαι τὸν Ἰσχύραν τότε νοσοῦντα», ὅτε Μακάριον λέ-
γουσιν ἀπηντηκέναι ἐκεῖ. ἀπὸ δὴ τούτων ὧν ἔλεγε, καὶ ἡμεῖς ἀκο- 5
λούθως στοχαζόμεθα ὅτι πῶς οἷόν τε τὸν ὄπισθεν τῆς θύρας νόσῳ
κατακείμενον τότε ἑστηκέναι καὶ λειτουργεῖν καὶ προσφέρειν; ἢ πῶς
οἷόν τε ἦν προσφορὰν προκεῖσθαι ἔνδον ὄντων τῶν κατηχουμένων; εἰ
γὰρ ἔνδον ἦσαν οἱ κατηχούμενοι, οὔπω ἦν ὁ καιρὸς τῆς προσφορᾶς.
ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται, ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος καὶ ἐκ τῶν 6
ὑπομνημάτων ἐδείκνυε, διαβεβαιουμένων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μηδὲ
ὅλως αὐτὸν πρεσβύτερον γεγενῆσθαί ποτε ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ
μηδὲ σεσυνῆχθαι αὐτόν ποτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς πρεσβύτερον· οὐδὲ
γὰρ [οὐδὲ] ὅτε Ἀλέξανδρος ἐδέχετο κατὰ φιλανθρωπίαν τῆς μεγάλης
συνόδου τοὺς ἀπὸ τοῦ σχίσματος Μελιτίου, ὠνομάσθαι αὐτὸν ὑπὸ

Μελιτίου μετὰ τῶν αὐτοῦ διεβεβαιοῦντο· ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμή-
ριον μὴ εἶναι αὐτὸν μήτε Μελιτίου. εἰ γὰρ ἦν, πάντως καὶ αὐτὸς
αὐτοῖς συνηριθμεῖτο. ἄλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις ὁ Ἰσχύρας ψευσά- 7
μενος ἐδείκνυτο ὑπὸ Ἀθανασίου ἐκ τῶν ὑπομνημάτων· κατηγορήσας
γὰρ ὡς βιβλίων κεκαυμένων ὅτε, ὡς λέγουσι, Μακάριος ἐπέστη,
ἠλέγχθη ὑφ' ὧν αὐτὸς ἤνεγκε μαρτύρων ψευσάμενος.

Τούτων τοίνυν οὕτως λεγομένων καὶ τοσούτων μὲν ὄντων τῶν 29,
μαρτύρων τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, | τοσούτων δὲ δικαιωμάτων προφερο-
μένων ὑπ' αὐτοῦ, τί ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς; ἢ τί ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν
ἀπαιτεῖ ἢ μὴ καταγνῶναι τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδέξασθαι καὶ
ἔχειν αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὥσπερ καὶ εἴχομεν; καὶ γὰρ πρὸς τούτοις 2
πᾶσι παρέμεινεν ἐνταῦθα ἐνιαυτὸν καὶ ἓξ μῆνας ἐκδεχόμενος τὴν
παρουσίαν ὑμῶν ἢ τῶν βουλομένων ἐλθεῖν· τῇ δὲ παρουσίᾳ ἐδυσώ-
πει πάντας, ὅτι οὐκ ἂν παρῆν εἰ μὴ ἐθάρρει. καὶ γὰρ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ
ἐλήλυθεν, ἀλλὰ κληθεὶς καὶ λαβὼν γράμματα παρ' ἡμῶν, καθάπερ καὶ
ὑμῖν ἐγράψαμεν. καὶ ὅμως μετὰ τοσαῦτα ὑμεῖς ὡς «παρὰ κανόνας 3
ποιήσαντας» ἡμᾶς ἐμέμψασθε. σκοπεῖτε τοίνυν, τίνες εἰσὶν οἱ παρὰ
κανόνας πράξαντες, ἡμεῖς οἱ μετὰ τοσούτων ἀποδείξεων τὸν ἄνδρα
δεξάμενοι ἢ οἱ ἀπὸ τριάκοντα καὶ ἓξ μονῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ | ὀνομά-
σαντές τινα ὡς ἐπίσκοπον ξένον καὶ ἀποστείλαντες εἰς τὴν Ἀλεξάν-
δρειαν μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας; ὅπερ οὐ γέγονεν οὐδὲ εἰς Γαλ-
λίας αὐτοῦ ἀποσταλέντος· ἐγεγόνει γὰρ ἂν καὶ τότε, εἰ ὄντως ἦν κατα-
γνωσθείς. ἀμέλει ἐπανελθὼν σχολάζουσαν καὶ ἐκδεχομένην αὐτὸν
τὴν ἐκκλησίαν εὗρεν.

Ἀλλὰ νῦν οὐκ οἶδα, ποίῳ τρόπῳ γέγονε τὰ γενόμενα. πρῶτον 30,1
μὲν γάρ, εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, οὐκ ἔδει γραψάντων ἡμῶν σύνοδον
γενέσθαι προλαβεῖν τινας τὴν ἐκ τῆς συνόδου κρίσιν. ἔπειτα οὐκ
ἔδει τοιαύτην καινοτομίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας γενέσθαι. ποῖος γὰρ
κανὼν ἐκκλησιαστικὸς ἢ ποία παράδοσις ἀποστολικὴ τοιαύτη, ὥστε
εἰρηνευούσης ἐκκλησίας καὶ ἐπισκόπων τοσούτων ὁμόνοιαν ἐχόντων
πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον ἀποσταλῆναι Γρη-
γόριον, ξένον μὲν τῆς πόλεως, μήτε ἐκεῖ βαπτισθέντα μήτε γινωσκό-
μενον τοῖς πολλοῖς, μὴ αἰτηθέντα παρὰ πρεσβυτέρων, μὴ παρ' ἐπι-
σκόπων, μὴ παρὰ λαῶν, ἀλλὰ κατασταθῆναι μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀπο-
σταλῆναι δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, οὐ μετὰ πρεσβυτέρων, οὐ μετὰ
διακόνων τῆς πόλεως, οὐ μετὰ ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ μετὰ
στρατιωτῶν; τοῦτο γὰρ ἔλεγον καὶ ᾐτιῶντο οἱ | ἐνταῦθα ἐλθόν- 2
τες. εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν σύνοδον ὑπεύθυνος ἦν εὑρεθεὶς ὁ Ἀθανάσιος,
οὐκ ἔδει τὴν κατάστασιν οὕτως παρανόμως καὶ παρὰ τὸν ἐκκλησια-
στικὸν κανόνα γενέσθαι, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ
ἱερατείου, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κλήρου τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους ἔδει
καταστῆσαι καὶ μὴ νῦν τοὺς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κανόνας παραλύεσθαι.
ἆρα γάρ, εἰ καθ' ἑνὸς ὑμῶν ἐγεγόνει τὸ τοιοῦτον, οὐκ ἂν ἐβοήσατε,

οὐκ ἂν ἠξιώσατε ὡς παραλελυμένων τῶν κανόνων ἐκδικηθῆναι;
ἀγαπητοί, ὡς θεοῦ παρόντος μετὰ ἀληθείας φθεγγόμεθα καὶ λέγο- 3
μεν· οὐκ ἔστι τοῦτο εὐσεβὲς οὐδὲ νόμιμον οὐδὲ ἐκκλησιαστικόν.
καὶ γὰρ καὶ τὰ λεγόμενα γεγενῆσθαι παρὰ Γρηγορίου ἐν τῇ εἰσόδῳ
αὐτοῦ δείκνυσι τὴν τῆς καταστάσεως τάξιν. ἐν γὰρ τοιούτοις εἰρη-
νικοῖς καιροῖς, ὡς αὐτοὶ οἱ ἐλθόντες ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπήγ-
γειλαν, καθὼς καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἔγραψαν, ἡ ἐκκλησία ἐμπρησμὸν
ὑπέμεινε, παρθένοι ἐγυμνώθησαν, μονάζοντες κατεπατήθησαν, πρε-
σβύτεροι καὶ πολλοὶ τοῦ λαοῦ ᾐκίσθησαν καὶ βίαν πεπόνθασιν, ἐπί-
σκοποι ἐφυλακίσθησαν, περιεσύρησαν πολλοί, τὰ ἅγια μυστήρια,
ἐφ' οἷς ᾐτιῶντο Μακάριον τὸν πρεσβύτερον, ὑπὸ ἐθνικῶν διηρπάζετο
καὶ εἰς γῆν ἐβάλλετο, ἵνα τὴν Γρηγορίου τινὲς κατάστασιν δέξωνται.
τὰ δὲ τοιαῦτα δείκνυσι τοὺς «παραλύοντας τοὺς κανόνας.» εἰ γὰρ 4
νομίμη ἦν ἡ κατάστασις, | οὐκ ἂν διὰ παρανομίας ἠνάγκαζε πείθε-
σθαι τοὺς νομίμως ἀπειθοῦντας αὐτῷ. καὶ ὅμως τοιούτων γενο-
μένων γράφετε «εἰρήνην μεγάλην γεγενῆσθαι ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ
καὶ τῇ Αἰγύπτῳ», ἐκτὸς εἰ μὴ ἀντιμεταβέβληται τὸ ἔργον τῆς εἰ-
ρήνης καὶ τὰ τοιαῦτα εἰρήνην ὀνομάζετε.

Κἀκεῖνο δὲ ὑμῖν ἀναγκαῖον ἐνόμισα δηλῶσαι ὅτι Ἀθανάσιος διε- 31,1
βεβαιοῦτο Μακάριον ἐν Τύρῳ ὑπὸ στρατιώτας γεγενῆσθαι καὶ μόνον
τὸν κατήγορον ἀπεληλυθέναι μετὰ τῶν ἀπελθόντων εἰς τὸν Μαρεώτην,
καὶ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους ἀξιοῦντας παρεῖναι ἐν τῇ ἐξετάσει μὴ συγ-
κεχωρῆσθαι, τὴν δὲ ἐξέτασιν γεγενῆσθαι περὶ ποτηρίου καὶ τραπέ-
ζης ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ παρόντων ἐθνι-
κῶν καὶ Ἰουδαίων. τοῦτο δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἄπιστον ἦν, εἰ μὴ καὶ
ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυτο, ἐφ' ᾧ καὶ ἐθαυμάσαμεν, νομίζω δὲ
καὶ ὑμᾶς ἔτι θαυμάζειν, ἀγαπητοί. πρεσβύτεροι μὲν οὐκ ἐπιτρέ-
πονται παρεῖναι οἱ καὶ τῶν μυστηρίων λειτουργοὶ τυγχάνοντες, ἐπὶ
δὲ ἐξωτικοῦ δικαστοῦ παρόντων κατηχουμένων καὶ τό γε χείριστον,
ἐπὶ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων τῶν διαβεβλημένων περὶ τὸν Χριστιανι-
σμὸν ἐξέτασις περὶ αἵματος Χριστοῦ καὶ σώματος Χριστοῦ γίνεται.
εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἐγεγόνει τι πλημμέλημα, ἔδει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ
κληρικῶν νομίμων ἐξετάζεσθαι τὰ τοιαῦτα καὶ | μὴ ὑπὸ ἐθνικῶν τῶν
τὸν λόγον βδελυσσομένων καὶ μὴ εἰδότων τὴν ἀλήθειαν. τοῦτο δὲ
τὸ ἁμάρτημα ἡλίκον καὶ ὁποῖόν ἐστι, συνορᾶν καὶ ὑμᾶς καὶ πάντας
πεπίστευκα. περὶ μὲν Ἀθανασίου τοιαῦτα·

Περὶ δὲ Μαρκέλλου, ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ ὡς ἀσεβοῦντος εἰς 32,1
τὸν Χριστὸν ἐγράψατε, δηλῶσαι ὑμῖν ἐσπούδασα ὅτι ἐνταῦθα γενό-
μενος διεβεβαιώσατο μὲν μὴ εἶναι ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ γραφέντα
παρ' ὑμῶν, ὅμως δὲ ἀπαιτούμενος παρ' ἡμῶν εἰπεῖν περὶ τῆς πί-
στεως οὕτως μετὰ παρρησίας ἀπεκρίνατο δι' ἑαυτοῦ ὡς ἐπιγνῶναι
μὲν ἡμᾶς ὅτι μηδὲν ἔξωθεν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖ. οὕτως γὰρ εὐ- 2
σεβῶς περὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμολό-

γησε φρονεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία φρονεῖ· καὶ οὐ νῦν
ταῦτα πεφρονηκέναι διεβεβαιώσατο, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὥσπεροῦν
καὶ οἱ ἡμέτεροι πρεσβύτεροι τότε ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γενό-
μενοι ἐμαρτύρησαν αὐτοῦ τῇ ὀρθοδοξίᾳ. καὶ γὰρ καὶ τότε καὶ νῦν
κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν 'Αρειανῶν πεφρονηκέναι διισχυρίσατο, ἐφ'
ᾧ καὶ ὑμᾶς ὑπομνῆσαι δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μηδεὶς τὴν τοιαύτην αἵρεσιν
ἀποδέχηται, ἀλλὰ βδελύττηται ὡς ἀλλοτρίαν τῆς ὑγιαινούσης διδα-
σκαλίας. ὀρθὰ τοίνυν αὐτὸν φρονοῦντα καὶ ἐπὶ ὀρθοδοξίᾳ μαρτυρού- 3
μενον τί πάλιν καὶ ἐπὶ τούτου ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς ἢ ἔχειν αὐτόν, ὥσπερ
καὶ εἴχομεν, ἐπίσκοπον καὶ μὴ ἀποβάλλειν τῆς κοινωνίας; ταῦτα 4
μὲν οὖν ἐγὼ οὐχ ὡς ὑπεραπολογούμενος αὐτῶν γέγραφα, ἀλλ' ἕνεκα
τοῦ πιστεῦσαι ὑμᾶς ὅτι δικαίως καὶ κανονικῶς | ἐδεξάμεθα τοὺς ἄν-
δρας, καὶ μάτην φιλονεικεῖτε, ὑμᾶς δὲ δίκαιόν ἐστι σπουδάσαι καὶ
πάντα τρόπον καμεῖν, ἵνα τὰ μὲν παρὰ κανόνα γενόμενα διορθώ-
σεως τύχῃ, αἱ δὲ ἐκκλησίαι εἰρήνην ἔχωσι πρὸς τὸ τὴν τοῦ κυ-
ρίου εἰρήνην τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν παραμεῖναι καὶ μὴ σχίζεσθαι τὰς
ἐκκλησίας μηδὲ ὑμᾶς ὡς αἰτίους σχίσματος μέμψιν ὑπομεῖναι.
ὁμολογῶ γὰρ ὑμῖν τὰ γενόμενα οὐκ εἰρήνης, ἀλλὰ σχίσματος προ-
φάσεις εἰσίν.

Οὐ γὰρ μόνον οἱ περὶ 'Αθανάσιον καὶ Μάρκελλον οἱ ἐπίσκοποι 33,1
ἐληλύθασιν ἐνταῦθα αἰτιώμενοι κατ' αὐτῶν ἀδικίαν γεγονέναι, ἀλλὰ
καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπίσκοποι ἀπὸ Θρᾴκης, ἀπὸ Κοίλης Συρίας, ἀπὸ
Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης. καὶ πρεσβύτεροι μὲν οὐκ ὀλίγοι, ἄλλοι
δέ τινες ἀπὸ 'Αλεξανδρείας καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν, ἀπήντησαν
εἰς τὴν ἐνταῦθα σύνοδον, ἐπὶ πάντων τῶν συνελθόντων ἐπισκόπων
πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς ἔλεγον ἔτι καὶ ἀπωδύροντο βίαν | καὶ ἀδικίαν
τὰς ἐκκλησίας πεπονθέναι, καὶ ὅμοια τῶν κατὰ 'Αλεξάνδρειαν καὶ
τὰς ἑαυτῶν καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις γεγενῆσθαι διεβεβαιοῦντο οὐ
λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγμασι. καὶ ἐξ Αἰγύπτου δὲ καὶ τῆς 'Αλε- 2
ξανδρείας πάλιν ἐλθόντες νῦν πρεσβύτεροι μετὰ γραμμάτων ἀπωδύ-
ροντο ὅτι πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι θέλοντες ἐλθεῖν εἰς τὴν
σύνοδον ἐκωλύθησαν. μέχρι γὰρ νῦν καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου
'Αθανασίου ἀποδημίαν ἔλεγον ἐπισκόπους ὁμολογητὰς κατακόπτε-
σθαι πληγαῖς καὶ ἄλλους φυλακίζεσθαι, ἤδη δὲ καὶ ἀρχαίους, πλεῖ-
στον ὅσον χρόνον ἔχοντας ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, εἰς λειτουργίας δημοσίας
παραδίδοσθαι καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κλη-
ρικοὺς καὶ λαοὺς ἐπιβουλεύεσθαι καὶ διώκεσθαι. καὶ γὰρ καί τινας
ἐπισκόπους καί τινας ἀδελφοὺς ὑπερορίους ἔλεγον γεγενῆσθαι δι'
οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα καὶ ἄκοντες ἀναγκάζωνται κοινωνεῖν Γρηγορίῳ
καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ 'Αρειανοῖς. καὶ ἐν 'Αγκύρᾳ δὲ τῆς Γαλατίας οὐκ
ὀλίγα γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάλιν τοῖς κατὰ 'Αλεξάνδρειαν γε-
νομένοις ἠκούσαμεν καὶ παρ' ἑτέρων, καὶ Μάρκελλος δὲ ὁ ἐπίσκοπος
διεμαρτύρατο. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοιαύτας κατηγορίας καὶ οὕτω

δεινὰς κατά τινων ἐξ ὑμῶν, ἵνα μὴ λέγω τὰ ὀνόματα, οἱ ἀπαντή-
σαντες εἰρήκασιν, ἃς ἐγὼ μὲν γράψαι παρῃτησάμην· ἴσως δὲ καὶ
ὑμεῖς παρ' ἑτέρων ἀκηκόατε. διὰ τοῦτο | γὰρ μάλιστα καὶ ἔγραψα 4
προτρεπόμενος ὑμᾶς ἐλθεῖν, ἵνα καὶ παρόντες ἀκούσητε καὶ πάντα
διορθωθῆναι καὶ θεραπευθῆναι δυνηθῇ. ἐπὶ δὲ τούτῳ προθυμοτέρως
ἔδει τοὺς κληθέντας ἀπαντῆσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα μήτε ὡς
ὕποπτοι περὶ τὰ λεχθέντα, ἐὰν μὴ ἀπαντήσωσι, νομισθῶσι μήτε ὡς
μὴ δυνάμενοι ἐλέγξαι ἃ ἔγραψαν.
Τούτων τοίνυν οὕτως λεγομένων καὶ οὕτως τῶν ἐκκλησιῶν πα- 34, 1
σχουσῶν καὶ ἐπιβουλευομένων, ὡς οἱ ἀπαγγέλλοντες διεβεβαιοῦντο,
τίνες εἰσὶν οἱ «φλόγα διχονοίας ἀνάψαντες;» ἡμεῖς οἱ λυπούμενοι
ἐπὶ τοῖς τοιούτοις καὶ συμπάσχοντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς ἢ
οἱ τὰ τοιαῦτα ἐργασάμενοι; θαυμάζω γάρ, πῶς τοιαύτης καὶ τοσαύ-
της ἐκεῖ ἀκαταστασίας καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν οὔσης, δι' ἣν καὶ οἱ
ἀπαντήσαντες ἦλθον ἐνταῦθα, γράφετε ὑμεῖς «ὁμόνοιαν γεγενῆσθαι
ἐν ταῖς ἐκκλησίαις.» τὰ δὲ τοιαῦτα οὐκ ἐπὶ οἰκοδομῇ τῆς ἐκκλησίας,
ἀλλ' ἐπὶ καθαιρέσει ταύτης γίνεται. καὶ οἱ | ἐν τούτοις δὲ χαίροντες
οὐκ εἰσιν εἰρήνης υἱοί, ἀλλὰ ἀκαταστασίας· ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν «οὐκ
ἔστιν ἀκαταστασίας ἀλλ' εἰρήνης.[1]» διόπερ, ὡς οἶδεν ὁ θεὸς καὶ πα- 2
τὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κηδόμενος μὲν καὶ τῆς ὑμῶν
ὑπολήψεως, εὐχόμενος δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας μὴ ἐν ἀκαταστασίᾳ
εἶναι, ἀλλὰ διαμένειν ὥσπερ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκανονίσθη, γράψαι
ὑμῖν ταῦτα ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἵνα ἤδη ποτὲ δυσωπήσητε τοὺς
διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπέχθειαν οὕτω διαθεμένους τὰς ἐκκλησίας.
ἤκουσα γὰρ ὅτι τινές εἰσιν ὀλίγοι οἱ τούτων πάντων αἴτιοι τυγχά-
νοντες. καὶ σπουδάσατε ὡς σπλάγχνα ἔχοντες οἰκτιρμοῦ διορ- 3
θώσασθαι, ὡς προεῖπον, τὰ παρὰ κανόνα γενόμενα, ἵνα, εἰ καί τι
προελήφθη, τοῦτο τῇ ὑμετέρᾳ σπουδῇ θεραπευθῇ. καὶ μὴ γράφητε
ὅτι «τὴν Μαρκέλλου καὶ Ἀθανασίου ἢ τὴν ἡμῶν ἑλοῦ κοινωνίαν»,
οὐ γὰρ εἰρήνης, ἀλλὰ φιλονεικίας καὶ μισαδελφίας τὰ τοιαῦτα γνωρί-
σματα. διὰ τοῦτο οὖν κἀγὼ τὰ προειρημένα ἔγραψα, ἵνα μαθόντες
ὅτι οὐκ ἀδίκως ἐδεξάμεθα αὐτούς, παύσησθε τῆς τοιαύτης ἔριδος.
εἰ μὲν γὰρ ἐλθόντων ὑμῶν ἦσαν καταγνωσθέντες, εἰ μὴ εὐλόγους 4
ἀποδείξεις ἔχειν ἐφαίνοντο ὑπὲρ ἑαυτῶν, καλῶς ἂν τὰ τοιαῦτα γε-
γραφήκειτε· ἐπειδὴ δέ, ὡς προεῖπον, κανονικῶς καὶ οὐκ ἀδίκως τὴν
πρὸς αὐτοὺς ἔσχομεν κοινωνίαν, παρακαλῶ ὑπὲρ Χριστοῦ, μὴ ἐπι-
τρέψητε διασχισθῆναι τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ μηδὲ τοῖς προλήμμασι
πιστεύσητε, ἀλλὰ τὴν τοῦ κυρίου εἰρήνην προτιμήσατε. οὐ γὰρ 5
ὅσιον οὐδὲ δίκαιον δι' ὀλίγων μικροψυχίαν τοὺς μὴ καταγνωσθέντας
ἀπορρίπτειν καὶ «λυπεῖν ἐν τούτῳ τὸ πνεῦμα·[2]» εἰ δὲ νομίζετε δύ-
νασθαί τινα κατ' αὐτῶν ἀποδεῖξαι καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοὺς ἐλέγ-

1. Α' Κορ. 14, 33. 2. Πρβλ. Ἐφ. 4, 30.

ξαι, ἐλθέτωσαν οἱ βουλόμενοι. ἑτοίμους γὰρ ἑαυτοὺς καὶ αὐτοὶ εἶναι
ἐπηγγείλαντο, ὥστε καὶ ἀποδεῖξαι καὶ διελέγξαι, περὶ ὧν ἡμῖν ἀπήγ-
γειλαν. |

Σημάνατε οὖν ἡμῖν, ἀγαπητοί, περὶ τούτου, ἵνα κἀκείνους γρά- 35,1
ψωμεν καὶ τοῖς ὀφείλουσι πάλιν συνελθεῖν ἐπισκόποις πρὸς τὸ πάν-
των παρόντων τοὺς ὑπευθύνους καταγνωσθῆναι καὶ μηκέτι ἀκατα-
στασίαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενέσθαι. ἀρκεῖ γὰρ τὰ γενόμενα· ἀρκεῖ
ὅτι παρόντων ἐπισκόπων ἐπίσκοποι ἐξωρίζοντο. περὶ οὗ οὐδὲ μα-
κρηγορεῖν δεῖ, ἵνα μὴ βαρεῖσθαι οἱ παρόντες τότε δοκῶσιν. εἰ γὰρ
δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, οὐκ ἔδει μέχρι τούτων φθάσαι οὐδὲ εἰς τοσοῦτον
ἐλθεῖν τὰς μικροψυχίας. ἔστω δὲ Ἀθανάσιος καὶ Μάρκελλος, ὡς 2
γράφετε, 'μετετέθησαν ἀπὸ τῶν ἰδίων τόπων', τί καὶ περὶ τῶν ἄλλων
ἄν τις εἴποι τῶν ἐκ διαφόρων τόπων, ὡς προεῖπον, ἐλθόντων ἐνταῦθα
ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων; καὶ αὐτοὶ γὰρ πάλιν ἡρπάσθαι ἑαυ-
τοὺς καὶ τοιαῦτα πεπονθέναι ἔλεγον. ὦ ἀγαπητοί, οὐκέτι κατὰ τὸ 3
εὐαγγέλιον, ἀλλὰ λοιπὸν ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ αἱ κρίσεις τῆς ἐκ-
κλησίας εἰσίν. εἰ γὰρ καὶ ὅλως, ὥς φατε, γέγονέ τι | εἰς αὐτοὺς ἁμάρ-
τημα, ἔδει κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα καὶ μὴ οὕτως γεγενῆσθαι
τὴν κρίσιν, ἔδει γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα οὕτως παρὰ πάντων ὁρισθῇ
τὸ δίκαιον. ἐπίσκοποι γὰρ ἦσαν οἱ πάσχοντες καὶ οὐχ αἱ τυχοῦσαι
ἐκκλησίαι αἱ πάσχουσαι, ἀλλ' ὧν αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι δι' ἑαυτῶν καθη-
γήσαντο. διὰ τί δὲ περὶ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας μάλιστα 4
οὐκ ἐγράφετο ἡμῖν; ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι τοῦτο ἔθος ἦν, πρότερον γρά-
φεσθαι ἡμῖν καὶ οὕτως ἔνθεν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια; εἰ μὲν οὖν τι τοι-
οῦτον ἦν ὑποπτευθὲν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τὴν ἐν-
ταῦθα ἐκκλησίαν γραφῆναι, νῦν δὲ οἱ ἡμᾶς μὴ πληροφορήσαντες,
πράξαντες δὲ αὐτοὶ ὡς ἠθέλησαν, λοιπὸν καὶ ἡμᾶς οὐ καταγνόντας
βούλονται συμψήφους εἶναι. οὐχ οὕτως αἱ Παύλου διατάξεις, 5
οὐχ οὕτως οἱ πατέρες παραδεδώκασιν· ἄλλος τύπος ἐστὶν οὗτος καὶ
καινὸν τὸ ἐπιτήδευμα. παρακαλῶ, μετὰ μακροθυμίας ἐνέγκατε·
ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντός ἐστιν ἃ γράφω. ἃ γὰρ παρειλήφαμεν
παρὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶ.
καὶ οὐκ ἂν ἔγραψα φανερὰ ἡγούμενος εἶναι ταῦτα παρὰ πᾶσιν, εἰ
μὴ τὰ γενόμενα ἡμᾶς ἐτάραξεν. ἐπίσκοποι ἁρπάζονται καὶ ἐκτο- 6
πίζονται, ἄλλοι δὲ ἀλλαχόθεν ἀντιτίθενται καὶ ἄλλοι ἐπιβουλεύονται,
ὥστε ἐπὶ μὲν τοῖς ἁρπασθεῖσιν αὐτοὺς πενθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς πεμπο-
μένοις ἀναγκάζεσθαι, ἵνα οὓς μὲν θέλουσι, μὴ ἐπιζητῶσιν, οὓς δὲ μὴ
βούλονται, δέχωνται. ἀξιῶ ὑμᾶς μηκέτι τοιαῦτα γίνεσθαι, γρά- 7
ψατε δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, ἵνα μηκέτι
τοιαῦτα πάσχωσιν αἱ ἐκκλησίαι μηδέ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος
ὕβριν πάσχῃ ἢ παρὰ γνώμην, ὥσπερ ἐδήλωσαν | ἡμῖν, ἀναγκάζηταί
τις ποιεῖν, ἵνα μὴ καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσι γέλωτα ὀφλήσωμεν, καὶ πρό
γε πάντων, ἵνα μὴ τὸν θεὸν παροξύνωμεν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν «ἀποδώ-

σει λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως [1]», περὶ ὧν ἐνταῦθα ἔπραξε. γένοιτο δὲ 8
πάντας κατὰ θεὸν φρονῆσαι, ἵνα καὶ αἱ ἐκκλησίαι τοὺς ἐπισκόπους
αὐτῶν ἀπολαβοῦσαι χαίρωσι διὰ παντὸς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ
ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.
ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοί.

Ταῦτα τῆς ἐν Ῥώμῃ συνόδου γραψάσης διὰ Ἰουλίου τοῦ ἐπι- 36,1
σκόπου Ῥώμης, ἐπειδὴ πάλιν ἠναισχύντουν οἱ περὶ Εὐσέβιον τάς
τε ἐκκλησίας ἐτάραττον καὶ πολλοῖς ἐπεβούλευον, μαθόντες οἱ θεο-
φιλέστατοι βασιλεῖς Κωνστάντιος καὶ Κώνστανς ἐκέλευσαν τούς
τε ἀπὸ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους συνελθεῖν εἰς τὴν
Σερδῶν πόλιν. ὁ μὲν οὖν Εὐσέβιος ἐν τῷ μεταξὺ τετελεύτηκε, πλεί- 2
στων δὲ ¦ πανταχόθεν συνελθόντων, ἡμεῖς μὲν προεκαλούμεθα τοὺς
κοινωνοὺς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς κρίσιν, ἐκεῖνοι δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν
ἔχοντες ἃ ἔπραξαν καὶ βλέποντες τοὺς ἀνελθόντας κατηγόρους αὐ-
τῶν ἐφοβοῦντο τὴν κρίσιν· καὶ γὰρ πάντων καθαρῶς ἀπαντησάν-
των αὐτοὶ πάλιν ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν κόμητας Μουσωνιανὸν καὶ
Ἡσύχιον τὸν καστρίσιον, ἵν', ὥσπερ εἰώθεισαν, τῇ ἐκείνων ἐξου-
σίᾳ ταῦθ' ἅπερ ἐβούλοντο πράξωσιν. ἐπειδὴ δὲ χωρὶς κομήτων ἡ 3
σύνοδος ἦν καὶ στρατιώτης οὐδεὶς ἐγίνετο μέσος, ἐταράχθησαν
πληγέντες ὑπὸ τοῦ συνειδότος. οὐκέτι γὰρ ὡς ἤθελον ἐκρίνοντο,
ἀλλ' ὡς ὁ τῆς ἀληθείας ἀπήτει λόγος. ἐπὶ πολὺ τοίνυν ἡμῶν προκα-
λουμένων καὶ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων προκαλούσης αὐτοὺς καὶ
λεγούσης· 'ἤλθετε κριθῆναι, διὰ τί τοίνυν ἐλθόντες ὑποποδίζετε;
ἐχρῆν γὰρ ὑμᾶς ἢ μὴ ἐλθεῖν ἢ ἐλθόντας μὴ κρύπτεσθαι· τοῦτο
γὰρ ὑμῖν φέρει μεγίστην κατάγνωσιν. ἰδοὺ πάρεισιν οἱ περὶ Ἀθανά-
σιον, οὓς ἀπόντας διεβάλλετε, ἵν', εἴ τι νομίζετε ἔχειν διελέγξητε
τούτους παρόντας, εἰ δὲ μὴ δύνασθε, προσποιεῖσθε δὲ μὴ βούλεσθαι,
δῆλοί ἐστε συκοφάνται, καὶ ταύτην ὑμῖν ἡ σύνοδος δώσει τὴν κρί-
σιν.' οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες καὶ καταγινώσκοντες ἑαυτῶν (ᾔδει- 4
σαν γὰρ ἃ ἔπραξαν καὶ ἐπλάσαντο καθ' ἡμῶν) ᾐσχύνθησαν ἀπαντῆ-
σαι πολλὴν καὶ ἀπρεπῆ καθ' ἑαυτῶν τὴν συκοφαντίαν ἐλέγξαντες. ἡ
τοίνυν ἁγία σύνοδος καταγνοῦσα τῆς ἀπρεποῦς καὶ ὑπόπτου φυγῆς
ἐκείνων ἐδέξατο ἡμᾶς εἰς ἀπολογίαν. διηγησαμένων δὲ ἡμῶν διὰ 5
μαρτύρων καὶ ἀποδείξεων τὰ πραχθέντα καθ' ἡμῶν ἐθαύμασαν καὶ
ἅπαντες ἐπέγνωσαν ὅτι διὰ τοῦτο | εἰκότως ἐφοβήθησαν τὴν σύνο-
δον, ἵνα μὴ εἰς πρόσωπον ἐλεγχθῶσιν, ἔλεγόν τε 'ἴσως νομίζοντες μὴ
παραγίνεσθαι τοὺς περὶ Ἀθανάσιον ἀπήντησαν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς,
ὅπου γε ἰδόντες αὐτοὺς παρρησιαζομένους καὶ προκαλουμένους τὴν
κρίσιν φεύγουσιν.' ἡμᾶς μὲν οὖν ἀπεδέξαντο ὡς ἀδικηθέντας καὶ 6
μάτην διαβληθέντας καὶ ἐκύρωσαν ἔτι μᾶλλον εἰς ἡμᾶς τήν τε κοινω-

1. Ματθ. 12, 36.

νίαν καὶ ἀγάπην, τοὺς δὲ κοινωνοὺς καὶ ἀναιδεστέρους γενομένους τῆς Εὐσεβίου κακουργίας καθεῖλον, Θεόδωρον ἀπὸ Ἡρακλείας, Νάρκισσον ἀπὸ Νερωνιάδος, Ἀκάκιον ἀπὸ Καισαρείας, Στέφανον ἀπὸ Ἀντιοχείας καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἀπὸ Παννονίας καὶ Μηνόφαντον ἀπὸ Ἐφέσου καὶ Γεώργιον ἀπὸ Λαοδικείας. καὶ ἔγραψαν τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισκόποις καὶ τῇ ἑκάστου τῶν ἀδικηθέντων παροικίᾳ ταῦτα·

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Σαρδικῇ συναχθείσης συνόδου

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ κατὰ θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα Ῥώμης 37,1
καὶ Σπανίων Γαλλίων Ἰταλίας Καμπανίας Καλαβρίας Ἀπουλίας
Ἀφρικῆς Σαρδανίας Παννονίων Μυσίων Δακίας Νωρίκου Σισκίας
Δαρδανίας ἄλλης Δακίας Μακεδονίας Θεσσαλίας Ἀχαΐας Ἠπείρων
Θρᾴκης καὶ Ῥοδόπης καὶ Παλαιστίνης καὶ Ἀραβίας καὶ Κρήτης
καὶ Αἰγύπτου πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ πάσῃ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλη-
σίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικούσῃ, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς,
ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Καὶ πρὶν μὲν λαβεῖν ἡμᾶς τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν οὐκ 2
ἠγνοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ φανερὸν ἡμῖν ἦν, ὡς ὅτι οἱ τῆς δυσωνύμου τῶν
Ἀρειανῶν αἱρέσεως προστάται πολλὰ καὶ δεινά, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπ'
ὀλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἢ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐμηχανῶντο. αὕτη 3
γὰρ ἦν αὐτῶν τέχνη καὶ πανουργία, ταύτης ἀεὶ τῆς θανατηφόρου γε-
γόνασι προθέσεως, ὅπως πάντας τοὺς ὁποιδήποτε τυγχάνοντας τῆς
ὀρθῆς δόξης καὶ τὴν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδασκαλίαν κατέ-
χοντας τὴν παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῖς παραδοθεῖσαν σπουδάζειν
ἐλαύνειν καὶ διώκειν. τοὺς μὲν γὰρ πλαστοῖς ἐγκλήμασιν ὑπέβαλλον,
ἄλλους εἰς ἐξορισμὸν ἀπέστελλον, ἄλλους ἐν αὐταῖς ταῖς τιμωρίαις
κατεπόνουν. ἀμέλει καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν Ἀ- 4
θανασίου τὴν καθαρότητα βίᾳ καὶ τυραννίδι συλλαβέσθαι ἐσπούδα-
σαν, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἐπιμελὴς οὔτε μετὰ πίστεως οὔθ' ὅλως δι-
καία γέγονεν ἡ παρ' ἐκείνων κρίσις. διόπερ οὐδὲ θαρροῦντες οἷς
ἐδραματούργησαν οὐδὲ οἷς ἐθρύλησαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ θεωροῦν-
τες, ὡς οὐ δύνανται περὶ τούτων ἀποδείξεις ἔχειν ἀληθεῖς, παρόντες
εἰς τὴν Σερδῶν πόλιν οὐκ ἠθέλησαν εἰς τὴν σύνοδον πάντων τῶν
ἁγίων ἐπισκόπων ἀπαντῆσαι. ἐκ δὴ τούτου φανερὰ καὶ δικαία 5
καθέστηκεν ἡ κρίσις τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν Ἰουλίου. οὐ
γὰρ ἀσκεπτὶ βεβούλευται, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιμελείας ὥρισεν, ὥστε μηδὲ
ὅλως διστάσαι περὶ τῆς κοινωνίας τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου.
εἶχε γὰρ ἐπισκόπων ὀγδοήκοντα ἀληθεῖς μάρτυρας, εἶχε καὶ τοῦτο
δίκαιον, ὅτι διὰ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων
ἑαυτοῦ καὶ διὰ γραμμάτων μεθώδευσε τοὺς περὶ Εὐσέβιον τοὺς οὐκ

ἐπὶ κρίσει, ἀλλ' ἐπὶ βίᾳ μᾶλλον ἐπερειδομένους. ὅθεν οἱ πανταχοῦ
πάντες ἐπίσκοποι τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίου ἐβεβαίωσαν διὰ τὴν
καθαρότητα αὐτοῦ. κἀκεῖνο δὲ ὑμῶν ἡ ἀγάπη συνοράτω. ἐπει- 6
δὴ εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσαν παρεγένετο,
τότε δή, καθὰ προείπομεν, καὶ διὰ γραμμάτων καὶ διὰ ἀγράφων ἐν-
τολῶν ὑπεμνήσθησαν οἱ τῆς Ἑῴας καὶ ἐκλήθησαν | παρ' ἡμῶν ὥστε
παρεῖναι. ἀλλ' ἐκεῖνοι ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καταγινωσκόμενοι
ἀπρεπέσι χρώμενοι προφάσεσι φυγοδικεῖν ἤρξαντο. ἠξίουν γὰρ
τὸν ἀθῷον ὡς ὑπεύθυνον ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκβάλλεσθαι
οὐ συνορῶντες ὡς ἀπρεπές, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον ἦν τοῦτο. καὶ τὰ 7
ὑπομνήματα δὲ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ γενόμενα ὑπὸ παμπονήρων καὶ
ἐξωλεστάτων τινῶν νεωτέρων, οἷς οὐκ ἄν τις ἐπίστευσεν οὐδὲ τὸν
τυχόντα βαθμὸν τοῦ κλήρου, συνέστηκε κατὰ μονομέρειαν πεπρά-
χθαι. οὔτε γὰρ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος οὔτε Μακά-
ριος ὁ πρεσβύτερος ὁ κατηγορούμενος ὑπ' αὐτῶν παρῆν. καὶ ὅμως
ἡ παρ' αὐτῶν ἐρώτησις, μᾶλλον δὲ ὑποβολὴ ἡ γενομένη πάσης αἰ-
σχύνης ἦν μεστή. πῇ μὲν γὰρ ἐθνικοί, πῇ δὲ κατηχούμενοι ἠρω-
τῶντο, οὐχ ἵνα ἅπερ ἴσασιν εἴπωσιν, ἀλλ' ἵνα ἅπερ παρ' αὐτῶν με-
μαθήκασι ψεύσωνται. καὶ γὰρ καὶ ὑμῶν τῶν πρεσβυτέρων φροντι- 8
ζόντων ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ὑμετέρου ἐπισκόπου καὶ βουλομένων
παρεῖναι ἐπὶ τῇ ἐξετάσει καὶ τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι καὶ τὰ ψευδῆ διε-
λέγξαι οὐδεὶς λόγος γέγονεν· οὐκ ἐπέτρεψαν γὰρ ὑμᾶς παρεῖναι,
ἀλλὰ καὶ μεθ' ὕβρεως ἐξέβαλον. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα φανερὰ 9
πᾶσι καθέστηκε καὶ ἐκ τούτων ἡ συκοφαντία, ὅμως ἀναγινωσκο-
μένων τῶν ὑπομνημάτων | εὕρομεν αὐτὸν τὸν παμπόνηρον Ἰσχύραν
τὸν ἐπὶ τῇ συκοφαντίᾳ μισθὸν παρ' αὐτῶν λαβόντα τὸ δοκοῦν ὄνομα
τῆς ἐπισκοπῆς διελέγχοντα ἑαυτοῦ τὴν συκοφαντίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ
Ἰσχύρας ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπομνήμασι διελάλησε κατ' ἐκείνην τὴν
ὥραν, ἐν ᾗ Μακάριον ἐληλυθέναι εἰς τὸ κελλίον ἑαυτοῦ διεβεβαιοῦτο,
νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἑαυτόν, καίτοι τῶν περὶ Εὐσέβιον γρά-
ψαι τολμησάντων ἑστάναι τότε τὸν Ἰσχύραν καὶ προσφέρειν, ὅτε
Μακάριος ἐπέστη.

Κἀκείνη δὲ πᾶσι φανερὰ καθέστηκεν ἡ συκοφαντία καὶ διαβολή, **38, 1**
ἣν ᾐτιάσαντο μετὰ ταῦτα. ἔφασαν γὰρ καὶ κατεβόησαν φόνον δε-
δρακέναι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ [ὡς] Ἀρσένιόν τινα Μελιτιανὸν ἐπί-
σκοπον ἀνῃρηκέναι, ἐφ' ᾧ προσποιητῷ στεναγμῷ καὶ πεπλασμένοις
δάκρυσιν ὑπεκρίνοντο καὶ ἠξίουν τοῦ ζῶντος ὡς τεθνηκότος τὸ σῶμα
ἀποδοθῆναι. ἀλλ' οὐκ ἄγνωστα γέγονε τὰ σοφίσματα τούτων. ἔγνω-
σαν γὰρ ἅπαντες ζῆν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεσθαι.
καὶ ἐπειδὴ ἑώρων ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα εὐχερεῖς διελεγχομένους 2
ἐπὶ τοῖς ψεύσμασι τούτοις (αὐτὸς γὰρ ζῶν ὁ Ἀρσένιος ἐδείκνυεν
ἑαυτὸν μὴ ἀνῃρῆσθαι μηδὲ τεθνηκέναι), ὅμως οὐχ ἡσύχασαν, ἀλλ'
ἑτέρας συκοφαντίας πρὸς ταῖς προτέραις συκοφαντίαις ἐπεζήτουν,

ἵνα πάλιν μηχανησάμενοι διαβάλωσι τὸν ἄνθρωπον. τί οὖν, ἀγα- 3
πητοί; οὐκ ἐταράχθη ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀλλὰ πάλιν πολλῇ
παρρησίᾳ χρώμενος προεκαλεῖτο καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτούς. καὶ ἡμεῖς
δὲ ηὐχόμεθα καὶ προετρεπόμεθα ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κρίσιν καί,
εἴπερ δύνανται, διελέγξαι. ὢ τῆς πολλῆς πλεονεξίας· ὢ τῆς δεινῆς
ὑπερηφανίας· μᾶλλον δέ, εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ὢ κακῆς καὶ | ὑπ-
ευθύνου συνειδήσεως· τοῦτο γὰρ πᾶσι πεφανέρωται. ὅθεν, ἀγα- 4
πητοὶ ἀδελφοί, ὑπομιμνήσκομεν καὶ προτρεπόμεθα ὑμᾶς πρὸ πάν-
των τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατέχειν. πολλὰ μὲν
γὰρ καὶ δεινὰ καὶ χαλεπὰ πεπόνθατε, πολλὰς δὲ ὕβρεις καὶ ἀδι-
κίας ὑπέμεινεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἀλλ' «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος
οὗτος σωθήσεται.[1]» διόπερ κἂν ἔτι ποιεῖν τολμήσωσι καθ' ὑμῶν,
ἡ θλῖψις ἀντὶ χαρᾶς ὑμῖν ἔστω· τὰ γὰρ τοιαῦτα παθήματα μέρος ἐστὶ
μαρτυρίου καὶ αἱ τοιαῦται ὑμῶν ὁμολογίαι καὶ αἱ βάσανοι οὐκ ἄμι-
σθαι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἀπολήψεσθε παρὰ τοῦ θεοῦ τὰ ἔπαθλα. διότι
μάλιστα ἀγωνίζεσθε ὑπὲρ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως καὶ τῆς καθαρό-
τητος τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν Ἀθανασίου τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν.
καὶ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς παρεσιωπήσαμεν οὐδὲ ἠμελήσαμεν τῆς
ὑμῶν ἀμεριμνίας χάριν, ἀλλ' ἐφροντίσαμεν καὶ πεποιήκαμεν, ἅπερ ὁ
τῆς ἀγάπης λόγος ἀπαιτεῖ. συμπάσχομεν γὰρ τοῖς πάσχουσιν ἀδελ-
φοῖς ἡμῶν, καὶ τὰ ἐκείνων παθήματα ἴδια ἡγούμεθα· ⌈καὶ τοῖς δά-
κρυσιν ὑμῶν τὰ ἡμέτερα δάκρυα συνεμίξαμεν, οὐχ ὑμεῖς δὲ μόνοι
πεπόνθατε, ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν
ταῦτα ἐλθόντες ἀπωδύραντο.

Διόπερ] ἀνηνέγκαμεν τοίνυν καὶ ἠξιώσαμεν τοὺς | εὐσεβεστά- **39,1**
τους καὶ θεοφιλεστάτους βασιλέας, ὅπως ἡ φιλανθρωπία αὐτῶν καὶ
τοὺς ἔτι κάμνοντας καὶ πιεζομένους ἀνεθῆναι κελεύσῃ, καὶ προστά-
ξωσι μηδένα τῶν δικαστῶν, οἷς περὶ μόνων τῶν δημοσίων μέλειν
προσήκει, μήτε κρίνειν κληρικοὺς μήτε ὅλως τοῦ λοιποῦ προφάσει
τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιχειρεῖν τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος
χωρὶς τινος διωγμοῦ, χωρὶς τινος βίας καὶ πλεονεξίας, ὡς εὔχεται
καὶ βούλεται, ζῇ καὶ μεθ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης τὴν καθολικὴν καὶ
ἀποστολικὴν πίστιν μετέρχηται. Γρηγόριος μέντοι ὁ παρανόμως 2
παρὰ τῶν αἱρετικῶν λεγόμενος κατασταθῆναι καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν
πόλιν παρ' αὐτῶν ἀποσταλείς, καὶ τοῦτο γὰρ γινωσκέτω ὑμῶν ἡ
ὁμοψυχία, ὅτι κρίσει τῆς ἱερᾶς πάσης συνόδου καθῃρέθη, εἰ καὶ τὰ
μάλιστα οὐδεπώποτε οὐδὲ ὡς ἐπίσκοπος ὅλως γενόμενος ἐνομίσθη.
χαίρετε τοίνυν ἀπολαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον· 3
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μετ' εἰρήνης αὐτὸν ἀπελύσαμεν. ὅθεν καὶ παραι-
νοῦμεν πᾶσι τοῖς ἢ διὰ φόβον ἢ διὰ περιδρομήν τινων κοινωνήσασι
Γρηγορίῳ, ἵνα νῦν ὑπομνησθέντες καὶ προτραπέντες καὶ ἀναπει-

1. Ματθ. 10, 22.

σθέντες παρ' ἡμῶν παύσωνται τῆς πρὸς ἐκεῖνον μυσαρᾶς κοινωνίας
καὶ λοιπὸν ἑαυτοὺς συνάψωσι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. |
Ἐπειδὴ δὲ ἔγνωμεν ὅτι καὶ Ἀφθόνιος καὶ Ἀθανάσιος ὁ Καπί- **40, 1**
τωνος καὶ Παῦλος καὶ Πλουτίων οἱ συμπρεσβύτεροι ἡμῶν συσκευὴν
καὶ αὐτοὶ πεπόνθασιν ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ὥστε τοὺς μὲν ἐξο-
ρισμοῦ πειραθῆναι, τοὺς δὲ καὶ θανάτων ἀπειλὰς διαπεφευγέναι,
τούτου ἕνεκεν καὶ περὶ τούτου δηλῶσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα,
ἵνα γινώσκητε ὅτι καὶ τούτους ἀπεδεξάμεθα καὶ ἀθώους ἀπελύσαμεν
εἰδότες ὅτι πάντα τὰ παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον κατὰ τῶν ὀρθοδόξων
γενόμενα ἐπὶ δόξῃ καὶ συστάσει τῶν συσκευασθέντων ὑπ' αὐτῶν γέ-
γονεν. ἔπρεπε μὲν οὖν τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον, τὸν συλλειτουρ- 2
γὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον, περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἰδίων ὑμῖν δηλῶσαι, ἐπειδὴ
δὲ ὑπὲρ πλείονος μαρτυρίας καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον ἠθέλησεν ὑμῖν
γράψαι, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνεβαλλόμεθα, ἀλλὰ καὶ σημᾶναι ὑμῖν ἐσπου-
δάσαμεν, ἵν' ὥσπερ ἡμεῖς οὕτως καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς ἀποδέξησθε.
ἄξιοι γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐπαίνου, ὅτι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν καὶ
αὐτοὶ ἠξιώθησαν παρὰ τῶν αἱρετικῶν ὕβριν ὑπομεῖναι. [τίνα δέ 3
ἐστι τὰ παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου δογματισθέντα κατὰ Θεοδώρου καὶ
Ναρκίσσου καὶ Στεφάνου καὶ Ἀκακίου καὶ Μηνοφάντου καὶ Οὐρ-
σακίου καὶ Οὐάλεντος καὶ Γεωργίου, τῶν προϊσταμένων τῆς ἀρειανῆς
αἱρέσεως καὶ πλημμελησάντων καθ' ὑμῶν καὶ κατὰ τῶν ἄλλων
ἐκκλησιῶν, γνώσεσθε ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων. ἀπεστείλαμεν γὰρ
| ὑμῖν, ἵνα καὶ ἡ ὑμετέρα θεοσέβεια σύμψηφος τοῖς παρ' ἡμῶν ὁρι-
σθεῖσι γένηται καὶ ἐκ τούτου γνῶτε ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία οὐ
παρορᾷ τοὺς εἰς αὐτὴν πλημμελοῦντας.]

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ κατὰ θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα τοῖς **41**
κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην ἐπισκόποις καὶ συλλειτουργοῖς, ἀγαπη-
τοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Καὶ πρὶν μὲν λαβεῖν τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν...

καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἴσην κατὰ πάντα τῆς πρὸ αὐτῆς ἤτοι τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας πλὴν τῶν πρὸς τὸ τέλος σεσημειωμένων κατελείφθη ἄγραφος διὰ τὸ μὴ δευτερωθῆναι καὶ τὴν σπουδὴν καὶ τὰ χάρτα

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ κατὰ θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα τοῖς **42, 1**
ἁπανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ συλλειτουργοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας,
ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Πολλὰ μὲν καὶ πολλάκις ἐτόλμησαν οἱ Ἀρειομανῖται κατὰ τῶν 2
δούλων τοῦ θεοῦ τῶν τὴν πίστιν φυλαττόντων τὴν ὀρθήν· νόθον γὰρ
ὑποβάλλοντες διδασκαλίαν τοὺς ὀρθοδόξους ἐλαύνειν ἐπειράθησαν·
τοσοῦτον δὲ λοιπὸν κατεπανέστησαν κατὰ τῆς πίστεως, ὡς μηδὲ τὴν
εὐσέβειαν τῶν εὐσεβεστάτων βασλέων λαθεῖν. τοιγαροῦν τῆς χά- 3
ριτος τοῦ θεοῦ συνεργούσης καὶ αὐτοὶ οἱ εὐσεβέστατοι βασιλεῖς συνή-

γαγον ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων καὶ τὴν ἁγίαν ταύ-
την σύνοδον ἐν τῇ Σερδῶν πόλει γενέσθαι δεδώκασιν, ἵνα πᾶσα μὲν
διχόνοια περιαιρεθῇ, πάσης δὲ κακοπιστίας ἐξελασθείσης ἡ εἰς
Χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πάντων φυλάττηται. ἦλθον γὰρ καὶ 4
οἱ ἀπὸ τῆς Ἑῴας ἐπίσκοποι προτραπέντες καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν |
εὐσεβεστάτων βασιλέων, μάλιστα δι' ἅπερ ἐθρύλουν πολλάκις περὶ
τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ συλλειτουργῶν Ἀθανασίου ἐπι-
σκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρκέλλου ἐπισκόπου τῆς Ἀγκυρο-
γαλατίας. ἴσως γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς ἔφθασαν αὐτῶν αἱ διαβολαί, ἴσως
καὶ τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς ἐπεχείρησαν παρασαλεῦσαι, ἵνα κατὰ μὲν
τῶν ἀθῴων ἃ λέγουσι πιστεύσητε, τὴν δὲ τῆς μοχθηρᾶς αὐτῶν αἱρέ-
σεως ὑπόνοιαν ἐπικρύψωσιν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ ταῦτα ποιεῖν συνε-
χώρησαν. ἔστι γὰρ ὁ προϊστάμενος τῶν ἐκκλησιῶν κύριος ὁ ὑπὲρ 5
τούτων καὶ πάντων ἡμῶν θάνατον ὑπομείνας καὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν εἰς
οὐρανὸν ἄνοδον πᾶσιν ἡμῖν δεδωκώς. πάλαι μὲν οὖν γραψάντων τῶν
περὶ Εὐσέβιον Ἰουλίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν τῷ τῆς Ῥωμαίων ἐκ-
κλησίας ἐπισκόπῳ κατὰ τῶν προειρημένων συλλειτουργῶν ἡμῶν,
λέγομεν δὴ Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσκληπᾶ, ἔγραψαν καὶ
οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν ἐπίσκοποι μαρτυροῦντες μὲν τῇ καθαρό-
τητι τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, τὰ δὲ παρὰ τῶν περὶ Εὐ-
σέβιον γενόμενα μηδὲν ἕτερον ἢ ψευδῆ καὶ συκοφαντίας εἶναι μεστά. |
καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκ τοῦ κληθέντας αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ 6
ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἰουλίου μὴ ἀπαντῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γραφέντων
παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰουλίου φανερὰ τούτων ἡ συκοφαντία πέφηνεν (ἦλθον
γὰρ ἄν, εἴπερ ἐθάρρουν οἷς ἔπραξαν καὶ πεποιήκασι κατὰ τῶν συλ-
λειτουργῶν ἡμῶν), ὅμως καὶ ἐξ ὧν πεποιήκασιν ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ
καὶ μεγάλῃ συνόδῳ φανερωτέραν τὴν ἑαυτῶν συσκευὴν ἀπέδειξαν.
ἀπαντήσαντες γὰρ εἰς τὴν Σερδῶν πόλιν, ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς 7
ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον καὶ Ἀσκληπᾶν καὶ τοὺς ἄλλους
ἐφοβήθησαν εἰς κρίσιν ἐλθεῖν, καὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ
πολλάκις κληθέντες οὐκ ἐπήκουσαν ταῖς κλήσεσι, καίτοι πάντων
ἡμῶν ⟨τῶν⟩ συνελθόντων ἐπισκόπων καὶ μάλιστα τοῦ εὐγηροτάτου
Ὁσίου τοῦ καὶ διὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ὁμολογίαν καὶ διὰ τὸ τοσοῦτον
κάματον ὑπομεμενηκέναι πάσης αἰδοῦς ἀξίου τυγχάνοντος ἀναμε-
νόντων καὶ προτρεπομένων αὐτοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κρίσιν, ἵν' ἅπερ
ἀπόντων τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐθρύλησαν καὶ ἔγραψαν κατ'
αὐτῶν, ταῦτα | παρόντες ἐλέγξαι δυνηθῶσιν. ἀλλ' οὐκ ἦλθον κλη- 8
θέντες, καθάπερ προείπομεν, δεικνύντες καὶ ἐκ τούτων τὴν συκο-
φαντίαν ἑαυτῶν καὶ μονονουχὶ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ συσκευήν, ἣν πε-
ποιήκασι, βοῶντες διὰ τῆς παραιτήσεως. οἱ γὰρ θαρροῦντες οἷς
λέγουσι τούτοις καὶ εἰς πρόσωπον συστῆναι δύνανται. ἐπειδὴ δὲ
οὐκ ἀπήντησαν, νομίζομεν λοιπὸν μηδένα ἀγνοεῖν, κἂν ἐκεῖνοι πάλιν
κακουργεῖν ἐθέλωσιν, ὅτι μηδὲν ἔχοντες κατὰ τῶν συλλειτουργῶν

ἡμῶν ἐλέγξαι, τούτους μὲν διαβάλλουσιν ἀπόντας, παρόντας δὲ φεύγουσιν.

Ἔφυγον γάρ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, οὐ μόνον διὰ τὴν τούτων συκοφαντίαν, ἀλλ᾿ ὅτι καὶ τοὺς ἐπὶ διαφόροις ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς ἐθεώρουν ἀπαντήσαντας. δεσμὰ γὰρ ἦν καὶ σίδηρα προφερόμενα· ἀπ᾿ ἐξοριστίας ἐπανελθόντες ἄνθρωποι καὶ παρὰ τῶν ἔτι κατεχομένων εἰς ἐξοριστίαν ἐλθόντες ἦσαν συλλειτουργοί, συγγενεῖς καὶ φίλοι δὲ τῶν δι᾿ αὐτῶν ἀποθανόντων παρεγένοντο. καὶ τὸ μέγιστον, ἐπίσκοποι παρῆσαν, ὧν ὁ μὲν τὰ σίδηρα καὶ τὰς ἁλύσεις προέφερεν, ἃς δι᾿ αὐτοὺς ἐφόρεσεν, οἱ δὲ τὸν ἐκ τῆς διαβολῆς αὐτῶν θάνατον ἐμαρτύραντο. εἰς τοσοῦτον γὰρ ἔφθασαν ἀπονοίας, ὡς καὶ ἐπισκόπους ἐπιχειρεῖν ἀνελεῖν, καὶ ἀνεῖλον ἄν, εἰ μὴ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτῶν. †ἀπέθανεν οὖν ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν ὁ μακαρίτης | Θεόδουλος φεύγων αὐτῶν τὴν διαβολήν, κεκέλευστο γὰρ ἐκ διαβολῆς αὐτῶν ἀποθανεῖν. ἄλλοι δὲ πληγὰς ξιφῶν ἐπεδείκνυντο, ἄλλοι δὲ λιμὸν ὑπομεμενηκέναι παρ᾿ αὐτῶν ἀπωδύροντο. καὶ ταῦτα οὐχ οἱ τυχόντες ἐμαρτύρουν ἄνθρωποι, ἀλλ᾿ ἐκκλησίαι ὅλαι ἦσαν, ὑπὲρ ὧν οἱ ἀπαντήσαντες καὶ πρεσβεύοντες ἐδίδασκον στρατιώτας ξιφήρεις, ὄχλους μετὰ ῥοπάλων, δικαστῶν ἀπειλάς, πλαστῶν γραμμάτων ὑποβολὰς (ἀνεγνώσθη γὰρ γράμματα τῶν περὶ Θεόγνιον πλαττομένων κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσκληπᾶ, ἵνα καὶ βασιλέας κατ᾿ αὐτῶν κινήσωσι, καὶ ταῦτα ἤλεγξαν οἱ γενόμενοι τότε διάκονοι Θεογνίου), πρὸς τούτων παρθένων γυμνώσεις, ἐμπρησμοὺς ἐκκλησιῶν, φυλακὰς κατὰ τῶν λειτουργῶν, καὶ ταῦτα πάντα δι᾿ οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν. οἱ γὰρ | παραιτούμενοι τὴν πρὸς τούτους κοινωνίαν ἀνάγκην εἶχον πειρᾶσθαι τούτων. ταῦτα τοίνυν συνορῶντες εἰς στενὸν εἶχον τὰ τῆς προαιρέσεως· ᾐσχύνοντο μὲν γὰρ ὁμολογεῖν ἃ δεδράκασι, διὰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν ταῦτα κρύπτεσθαι ἀπήντησαν εἰς τὴν Σερδῶν πόλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀφίξεως ὑπόνοιαν ὡς μὴ πλημμελήσαντες δόξωσιν ἀποφέρεσθαι. ἰδόντες δὲ τοὺς παρ᾿ αὐτῶν συκοφαντηθέντας καὶ τοὺς παρ᾿ αὐτῶν παθόντας, τοὺς κατηγόρους, τοὺς ἐλέγχους πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο κληθέντες, καίτοι τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσκληπᾶ πολλῇ τῇ παρρησίᾳ χρωμένων, ἀποδυρομένων καὶ ἐπικειμένων καὶ προκαλουμένων αὐτοὺς καὶ ἐπαγγελλομένων μὴ μόνον ἐλέγχειν τὴν συκοφαντίαν, ἀλλὰ καὶ δεικνύναι, ὅσα κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἐπλημμέλησαν. οἱ δὲ τοσούτῳ φόβῳ τοῦ συνειδότος κατεσχέθησαν, ὡς φεύγειν αὐτοὺς καὶ διὰ τῆς φυγῆς τὴν συκοφαντίαν ἑαυτῶν ἐλέγξαι καὶ ἅπερ ἐπλημμέλησαν, διὰ τὸν δρασμὸν ὁμολογῆσαι.

43,1 · 2 · 3 · 4 · 5 · 6

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν οὐ μόνον ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων αὐτῶν ἡ κακοτροπία δείκνυται καὶ συκοφαντία, ὅμως ἵνα μηδὲ ἐκ τῆς φυγῆς πρόφασίν τινα ἑτέρας κακουργίας πορίσασθαι δυ- 44,1

θῶσιν, ἐσκεψάμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὰ παρ' ἐκείνων
δραματουργηθέντα ἐξετάσαι. καὶ τοῦτο προθέμενοι εὕρομεν αὐ- 2
τοὺς καὶ ἐκ τῶν πραχθέντων συκοφάντας καὶ μηδὲν ἕτερον ἢ ἐπι-
βουλὴν κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν πεποιηκότας. ὃν γὰρ ἔλεγον
παρὰ Ἀθανασίου πεφονεῦσθαι Ἀρσένιον, οὗτος ζῇ καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν
ἐξετάζεται· ἀπὸ δὲ τούτου καὶ τὰ περὶ τῶν ἄλλων θρυληθέντα παρ'
αὐτῶν φαίνεται πλάσματα. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ποτηρίου ἐθρύλουν, ὡς
θλασθέντος παρὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου Ἀθανασίου, ἐμαρτύ-
ρησαν μὲν οἱ παραγενόμενοι ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου |
καὶ τῶν τόπων, ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακται. καὶ οἱ ἐπίσκοποι 3
δὲ γράφοντες οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου πρὸς Ἰούλιον τὸν συλλειτουργὸν
ἡμῶν ἱκανῶς διεβεβαιοῦντο μηδὲ ὑπόνοιαν ὅλως τοιαύτην ἐκεῖ γεγε-
νῆσθαι. ἄλλως τε ἃ λέγουσιν ὑπομνήματα ἔχειν κατ' αὐτοῦ, κατὰ
μονομέρειαν συνέστηκε γεγενῆσθαι. καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς ὑπο- 4
μνήμασι τούτοις ἐθνικοὶ καὶ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο, ἐξ ὧν εἷς κατη-
χούμενος ἐρωτώμενος ἔφασκεν ἔνδον εἶναι, ὅτε ὁ | Μακάριος ἐπέστη
τῷ τόπῳ, καὶ ἕτερος ἐρωτώμενος ἔλεγε τὸν θρυλούμενον παρ' αὐτῶν
Ἰσχύραν νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἐν κελλίῳ, ὡς ἀπὸ τούτου φαί-
νεσθαι μηδόλως γεγενῆσθαί τι τῶν μυστηρίων διὰ τὸ τοὺς κατηχου-
μένους ἔνδον εἶναι καὶ τὸν Ἰσχύραν μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ νοσοῦντα κατα-
κεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ παμπόνηρος Ἰσχύρας ψευσάμενος ἐπὶ 5
τῷ εἰρηκέναι κεκαυκέναι τὸν Ἀθανάσιόν τινα τῶν θείων βιβλίων καὶ
διελεγχθεὶς ὡμολόγησε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ νοσεῖν ὅτε Μακάριος παρῆν,
καὶ κατακεῖσθαι, ὡς καὶ ἐκ τούτου συκοφάντην αὐτὸν εἶναι. ἀμέλει
τῆς συκοφαντίας ταύτης μισθὸν αὐτῷ τῷ Ἰσχύρᾳ δεδώκασιν ἐπι-
σκοπῆς ὄνομα τῷ μηδὲ πρεσβυτέρῳ τυγχάνοντι. ἀπαντήσαντες γὰρ 6
δύο πρεσβύτεροι σὺν Μελιτίῳ ποτὲ γενόμενοι, ὕστερον δὲ ὑπὸ τοῦ
μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας δε-
χθέντες καὶ νῦν σὺν Ἀθανασίῳ ὄντες ἐμαρτύρησαν μηδεπώποτε τοῦ-
τον πρεσβύτερον Μελιτίου γεγενῆσθαι μηδὲ ὅλως ἐσχηκέναι Μελί-
τιον εἰς τὸν Μαρεώτην ἐκκλησίαν ἢ λειτουργόν, καὶ ὅμως τὸν μηδὲ
πρεσβύτερον τυγχάνοντα νῦν ὡς ἐπίσκοπον ἤγαγον, ἵνα τῷ ὀνόματι
τούτῳ δόξωσι τῇ συκοφαντίᾳ καταπλήττειν τοὺς ἀκούοντας.
Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ συλλειτουργοῦ Μαρκέλλου 45,
καὶ ηὑρέθη τῶν περὶ Εὐσέβιον ἡ κακοτεχνία. ἃ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ Μάρ-
κελλος εἴρηκε, ταῦτα ὡς ὁμολογούμενα διαβεβλήκασιν. ἀνεγνώσθη
γοῦν τὰ ἑξῆς καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν τῶν ζητημάτων, καὶ ὀρθὴ ἡ πίστις
τοῦ ἀνδρὸς εὑρέθη. οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας, ὡς αὐτοὶ διεβε-
βαιώσαντο, ἀρχὴν ἐδίδου τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ οὔτε τέλος ἔχειν τὴν βα-
σιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον εἶναι
τὴν τούτου ἔγραψε. καὶ Ἀσκληπᾶς δὲ ὁ συλλειτουργὸς προήνεγκεν 2
ὑπομνήματα γενόμενα ἐν Ἀντιοχείᾳ παρόντων τῶν κατηγόρων καὶ
Εὐσεβίου τοῦ ἀπὸ Καισαρείας· καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν δικασάν-

των ἐπισκόπων ἔδειξεν ἑαυτὸν ἀθῷον εἶναι. | εἰκότως οὖν, ἀγα- 3
πητοὶ ἀδελφοί, καλούμενοι πολλάκις οὐχ ὑπήκουσαν, εἰκότως ἔφυ-
γον. ὑπὸ γὰρ τοῦ συνειδότος ἐλαυνόμενοι φυγῇ τὰς συκοφαντίας
ἑαυτῶν ἐβεβαίωσαν καὶ πιστευθῆναι κατ' αὐτῶν πεποιήκασιν, ἃ
παρόντες οἱ κατηγοροῦντες ἔλεγον καὶ ἐπεδείκνυον. ἔτι τοίνυν 4
πρὸς τούτοις πᾶσι καὶ τοὺς πάλαι καθαιρεθέντας καὶ ἐκβληθέντας
διὰ τὴν 'Αρείου αἵρεσιν οὐ μόνον ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ εἰς μείζονα βα-
θμὸν προήγαγον, διακόνους μὲν εἰς πρεσβυτέριον, ἀπὸ δὲ πρεσβυ-
τέρων εἰς ἐπισκόπους, | δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ ἵνα τὴν ἀσέβειαν δια-
σπεῖραι καὶ πλατῦναι δυνηθῶσι καὶ τὴν εὐσεβῆ διαφθείρωσι πίστιν.
Εἰσὶ δὲ τούτων μετὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον νῦν ἔξαρχοι Θεόδωρος 46,1
ὁ ἀπὸ Ἡρακλείας, Νάρκισσος ὁ ἀπὸ Νερωνιάδος τῆς Κιλικίας, Στέ-
φανος ὁ ἀπὸ 'Αντιοχείας, Γεώργιος ὁ ἀπὸ Λαοδικείας, 'Ακάκιος ὁ
ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Μηνόφαντος ἀπὸ 'Εφέσου τῆς
'Ασίας, Οὐρσάκιος ὁ ἀπὸ Σιγγιδόνου τῆς Μυσίας, Οὐάλης ἀπὸ Μουρ-
σῶν τῆς Πανονίας. καὶ γὰρ οὗτοι τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐλθόντας ἀπὸ 2
τῆς Ἑῴας οὐκ ἐπέτρεπον οὔτε εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον εἰσελθεῖν οὔτε
ὅλως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ παραβάλλειν. καὶ ἐρχόμενοι δὲ εἰς
τὴν Σερδικὴν κατὰ τόπους συνόδους ἐποιοῦντο καθ' ἑαυτοὺς καὶ
συνθήκας μετὰ ἀπειλῶν, ὥστε ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν Σερδικὴν
μηδὲ ὅλως εἰς τὴν κρίσιν ἐλθεῖν μηδ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθεῖν τῇ ἁγίᾳ
συνόδῳ, ἀλλὰ μόνον ἐλθόντας καὶ ἀφοσιώσει τὴν ἐπιδημίαν ἑαυτῶν
ἐπιδειξαμένους ταχέως φυγεῖν. ταῦτα γὰρ γνῶναι δεδυνήμεθα 3
παρὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν 'Αρείου ἀπὸ Παλαιστίνης καὶ 'Αστε-
ρίου ἀπὸ 'Αραβίας τῶν ἐλθόντων σὺν αὐτοῖς καὶ ἀναχωρησάντων
ἀπὸ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν. οὗτοι γὰρ ἐλθόντες εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον
τὴν μὲν βίαν ἣν ἔπαθον ἀπωδύραντο, οὐδὲν δὲ παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν
ἔλεγον πράττεσθαι, προστιθέντες καὶ τοῦτο ὡς ἄρα εἶεν ἐκεῖ πολλοὶ
τῆς ὀρθῆς ἀντιποιούμενοι δόξης καὶ κωλυόμενοι παρ' αὐτῶν ἐλθεῖν
ἐνταῦθα διὰ τὸ ἀπειλεῖν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι κατὰ τῶν βουλομένων
ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῶν. τούτου γοῦν ἕνεκα καὶ ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας
μεῖναι ἐσπούδασαν μηδὲ τὸ βραχύτατον ἰδιάζειν αὐτοὺς ἐπιτρέ-
ψαντες.
'Επεὶ οὖν οὐκ ἔδει παρασιωπῆσαι οὐδὲ ἀνεκδιηγήτους ἐᾶσαι 47,1
τὰς συκοφαντίας, τὰ δεσμά, τοὺς φόνους, τὰς πληγάς, τὰ περὶ τῶν
πλαστῶν ἐπιστολῶν, τὰς αἰκίας, τὰς γυμνώσεις τῶν παρθένων, τὰς
ἐξοριστίας, τὰς καταλύσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τοὺς ἐμπρησμούς, τὰς
μεταθέσεις ἀπὸ μικρῶν πόλεων εἰς μείζονας παροικίας, καὶ πρό γε
πάντων, τὴν κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐπαναστᾶσαν | δυσώνυμον
ἀρειανὴν αἵρεσιν δι' αὐτῶν, τούτου ἕνεκεν τοὺς μὲν ἀγαπητοὺς
ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς 'Αθανάσιον καὶ Μάρκελλον καὶ
'Ασκληπᾶν καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς συλλειτουργοῦντας τῷ κυρίῳ ἀθῴ-
ους καὶ καθαροὺς εἶναι ἀπεφηνάμεθα γράψαντες καὶ εἰς τὴν ἑκάστου

παροικίαν, ὥστε γινώσκειν ἑκάστης ἐκκλησίας τοὺς λαοὺς τοῦ ἰδίου |
ἐπισκόπου τὴν καθαρότητα καὶ τοῦτον μὲν ἔχειν ἐπίσκοπον καὶ 2
προσδοκᾶν, τοὺς δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπελθόντας δίκην λύ-
κων[1], Γρηγόριον τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Βασίλειον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ
καὶ Κυιντιανὸν τὸν ἐν Γάζῃ τούτους μηδὲ ἐπισκόπους ὀνομάζειν
μηδὲ ὅλως κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν μηδὲ δέχεσθαί τινα
παρὰ τούτων γράμματα μηδὲ γράφειν πρὸς αὐτούς. τοὺς δέ γε περὶ 3
Θεόδωρον καὶ Νάρκισσον καὶ Ἀκάκιον καὶ Στέφανον καὶ Οὐρσά-
κιον καὶ Οὐάλεντα καὶ Μηνόφαντον καὶ Γεώργιον, εἰ καὶ φοβηθεὶς
μὴ παρεγένετο ἀπὸ τῆς Ἑῴας, ὅμως διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀ-
λεξάνδρου καθῃρῆσθαι αὐτὸν καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ τούτους
τῆς Ἀρείου μανίας καὶ διὰ τὰ ἐπενεχθέντα αὐτοῖς ἐγκλήματα τούτους
παμψηφὶ καθεῖλεν ἡ ἁγία σύνοδος ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς. καὶ ἐκρί- 4
ναμεν μὴ μόνον αὐτοὺς ἐπισκόπους μὴ εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ κοινωνίας
μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοὺς καταξιοῦσθαι. τοὺς γὰρ χωρίζοντας τὸν
υἱὸν καὶ ἀπαλλοτριοῦντας τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς χωρίζεσθαι
τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσήκει καὶ ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ Χρι-
στιανῶν ὀνόματος. ἔστωσαν τοίνυν ὑμῖν ἀνάθεμα διὰ τὸ «κεκαπη- 5
λευκέναι τὸν λόγον[2]» τῆς ἀληθείας· ἀποστολικόν ἐστι παράγγελ-
μα· «εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.[3]»
τούτοις μηδένα κοινωνεῖν παραγγείλατε· «οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ
πρὸς σκότος.[4]» τούτους πάντας μακρὰν ποιεῖτε· «οὐδεμία γὰρ
συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ.[5]» καὶ φυλάξασθε, ἀγαπητοί, 6
μήτε γράφειν πρὸς αὐτοὺς μήτε γράμματα παρ᾽ αὐτῶν δέχεσθαι.
σπουδάσατε δὲ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί, «ὡς τῷ
πνεύματι παρόντες[6]» τῇ συνόδῳ ἡμῶν συνεπιψηφίσασθαι δι᾽ ὑπο-
γραφῆς ὑμετέρας ὑπὲρ τοῦ παρὰ πάντων τῶν πανταχοῦ συλλει-
τουργῶν τὴν ὁμοφωνίαν διασῴζεσθαι. ἡ θεία πρόνοια καθωσιω-
μένους ὑμᾶς καὶ εὐθυμοῦντας διαφυλάττοι, | ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.
Ὅσιος ἐπίσκοπος ὑπέγραψα, καὶ | οὕτω πάντες.

Ταῦτα γράψασα ἡ ἐν Σαρδικῇ σύνοδος ἀπέστειλε καὶ πρὸς τοὺς **48,1**
μὴ δυνηθέντας ἀπαντῆσαι, καὶ γεγόνασι καὶ αὐτοὶ σύμψηφοι τοῖς
κριθεῖσι. τῶν δὲ ἐν τῇ συνόδῳ γραψάντων καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκό-
πων τὰ ὀνόματά ἐστι τάδε·

1 Ὅσιος ἀπὸ Σπανίας
2 Ἰούλιος Ῥώμης δι᾽ Ἀρχιδάμου καὶ Φιλοξένου πρεσβυτέρων
3 Πρωτογένης Σερδικῆς
4 Γαυδέντιος
5 Μακεδόνιος
6 Σεβῆρος
7 Πραιτέξτατος

1. Πρβλ. Ματθ. 7, 15. Πράξ. 20, 29. 2. Β' Κορ. 2, 17. 3. Γαλ. 1, 9. 4. Β' Κορ. 6, 14. 5. Β' Κορ. 6, 15. 6. Α' Κορ. 5, 3.

8 Οὐρσίκιος
9 Λούκιλλος
10 Εὐγένιος
11 Βιτάλιος
12 Καλεπόδιος
13 Φλωρέντιος
14 Βάσσος
15 Βικέντιος
16 Στερκόριος
17 Παλλάδιος
18 Δομιτιανὸς
19 Χαλβῆς
20 Γερόντιος
21 Προτάσιος
22 Εὐλόγιος
23 Πορφύριος
24 Διόσκορος
25 Ζώσιμος
26 'Ιαννουάριος
27 Ζώσιμος
28 'Αλέξανδρος
29 Εὐτύχιος
30 Σωκράτης
31 Διόδωρος
32 Μαρτύριος
33 Εὐθήριος
34 Εὔκαρπος
35 'Αθηνόδωρος
36 Εἰρηναῖος
37 'Ιουλιανὸς
38 'Αλύπιος
39 'Ιωνᾶς
40 'Αέτιος
41 'Ρεστοῦτος
42 Μαρκελλῖνος
43 'Απριανὸς
44 Βιτάλιος
45 Οὐάλης
46 'Ερμογένης
47 Κάστος
48 Δομετιανὸς
49 Φουρτουνάτιος
50 Μάρκος
51 'Αννιανὸς
52 'Ηλιόδωρος
53 Μουσαῖος
54 'Αστέριος
55 Παρηγόριος
56 Πλούταρχος
57 'Υμέναιος
58 'Αθανάσιος
59 Λούκιος
60 'Αμάντιος
61 Ἄρειος
62 'Ασκλήπιος
63 Διονύσιος
64 Μάξιμος
65 Τρύφων
66 'Αλέξανδρος
67 'Αντίγονος
68 Αἰλιανὸς
69 Πέτρος
70 Σύμφορος
71 Μουσώνιος
72 Εὔτυχος
73 Φιλολόγιος
74 Σπουδάσιος
75 Ζώσιμος
76 Πατρίκιος
77 'Αδόλιος
78 Σαπρίκιος

Γ α λ λ ί α ς **49,1**

79 Μαξιμι[α]νὸς
80 Βηρίσσιμος
81 Βήκτουρος
82 Βαλεντῖνος
83 Δησιδέριος
84 Εὐλόγιος
85 Σαρβάτιος
86 Δυσκόλιος

87 Σουπερίωρ
88 Μερκούριος
89 Δικλοπετὸς
90 Εὐσέβιος
91 Σεβηρῖνος
92 Σάτυρος
93 Μαρτῖνος
94 Παῦλος
95 Ὀπτατιανὸς
96 Νικάσιος
97 Βίκτωρ
98 Σεμπρώνιος
99 Βαλερι⟨α⟩νὸς
100 Πάκατος
101 Ἰεσσῆς
102 Ἀρίστων
103 Σιμπλίκιος
104 Μετιανὸς
105 Ἄμαντος
106 Α⟨ἰ⟩μιλλιανὸς
107 Ἰουστινιανὸς
108 Βικτωρῖνος
109 Σατορνῖλος
110 Ἀβουνδάντιος
111 Δωνατιανὸς
112 Μάξιμος

Ἀφρικῆς 2

113 Νέσσος
114 Γράτος
115 Μεγάσιος
116 Κολδαῖος
117 Ῥογατιανὸς
118 Κονσόρτιος
119 Ῥουφῖνος
120 Μαννῖνος
121 Κεσσιλιανὸς
122 Ἐρεννιανὸς
123 Μαριανὸς
124 Οὐαλέριος
125 Δυνάμιος
126 Μυζόνιος
127 Ἰοῦστος
128 Κελεστῖνος
129 Κυπριανὸς
130 Βίκτωρ
131 Ὀνορᾶτος
132 Μαρῖνος
133 Παντάγαθος
134 Φῆλιξ
135 Βαύδιος
136 Λίβερ
137 Καπίτων
138 Μινερβάλης
139 Κόσμος
140 Βίκτωρ
141 Ἑσπερίων
142 Φῆλιξ
143 Σεβηριανὸς
144 Ὀπτάντιος
145 Ἕσπερος
146 Φιδέντιος
147 Σαλούστιος
148 Πασχάσιος

Αἰγύπτου 3

149 Λιβούρνιος
150 Ἀμάντιος
151 Φῆλιξ
152 Ἰσχυράμμων
153 Ῥωμῦλος
154 Τιβερῖνος
155 Κονσόρτιος
156 Ἡρακλείδης
157 Φορτουνάτιος |
158 Διόσκορος
159 Φορτουνατιανὸς
160 Β⟨λ⟩αστάμ⟨μ⟩ων

161 Δάτυλλος
162 Ἀνδρέας
163 Σερῆνος
164 Ἄρειος
165 Θεόδωρος
166 Εὐαγόρας
167 Ἠλίας
168 Τιμόθεος
169 Ὠρίων
170 Ἀνδρόνικος
171 Παφνούτιος
172 Ἑρμίας
173 Ἀραβίων
174 Ψενόσιρις
175 Ἀπολλώνιος
176 Μοῦις
177 Σαραπάμπων
178 Φίλων
179 Φίλιππος
180 Ἀπολλώνιος
181 Παφνούτιος
182 Παῦλος
183 Διόσκορος
184 Νειλάμμων
185 Σερῆνος
186 Ἀκύλας
187 Ἀωτᾶς
188 Ἁρποκρατίων
189 Ἰσαὰκ
190 Θεόδωρος
191 Ἀπολλῶς
192 Ἀμμωνιανὸς
193 Νεῖλος
194 Ἡράκλειος
195 Ἀρείων
196 Ἀθᾶς
197 Ἀρσένιος
198 Ἀγαθάμμων
199 Θέων
200 Ἀπολλώνιος
201 Ἠλίας
202 Παννινούθιος
203 Ἀνδραγάθιος
204 Νεμεσίων
205 Σαραπίων
206 Ἀμμώνιος
207 Ἀμμώνιος
208 Ξένων
209 Γερόντιος
210 Κόιντος
211 Λεωνίδης
212 Σεμπρωνιανὸς
213 Φίλων
214 Ἡρακλείδης
215 Ἱέρακυς
216 Ῥοῦφος
217 Πασόφιος
218 Μακεδόνιος
219 Ἀπολλόδωρος
220 Φλαβιανὸς
221 Ψάης
222 Σύρους
223 Ἀπφοῦς
224 Σαραπίων
225 Ἡσαΐας
226 Παφνούτιος
227 Τιμόθεος
228 Ἐλουρίων
229 Γάιος
230 Μουσαῖος
231 Πιστὸς
232 Ἡρακλάμμων
233 Ἥρων
234 Ἠλίας
235 Ἀνάγαμφος
236 Ἀπολλώνιος
237 Γάιος
238 Φιλοτᾶς
239 Παῦλος
240 Τιθόης
241 Εὐδαίμων
242 Ἰούλιος

Οἱ ἐν τῷ καναλίῳ τῆς Ἰταλίας 50,1

243 Προβάτιος 244 Βιάτωρ
245 Φακουνδῖνος 246 Ἰωσῆς
247 Νουμήδιος 248 Σπηράντιος
249 Σεβῆρος 250 Ἡρακλειανὸς
251 Φαυστῖνος 252 Ἀντωνῖνος
253 Ἡράκλειος 254 Οὐιτάλιος
255 Φῆλιξ 256 Κρησπῖνος
257 Παυλιανὸς

Κύπρου 2

258 Αὐξίβιος 260 Φώτιος
260 Γηράσιος 161 Ἀφροδίσιος
262 Εἰρηνικὸς 263 Νουνέχιος
264 Ἀθανάσιος 265 Μακεδόνιος
266 Τριφύλλιος 267 Σπυρίδων
268 Νορβανὸς 269 Σωσικράτης

Παλαιστίνης 3

270 Μάξιμος 271 Ἀέτιος
272 Ἄρειος 273 Θεοδόσιος
274 Γερμανὸς 275 Σιλουανὸς
276 Παῦλος 277 Κλαύδιος
278 Πατρίκιος 279 Ἐλπίδιος
280 Γερμανὸς 281 Εὐσέβιος
282 Ζηνόβιος 283 Παῦλος
284 Πέτρος

Οἱ μὲν οὖν τοῖς ὑπὸ τῆς συνόδου γραφεῖσιν ὑπογράψαντες οὗτοι, 4
ἕτεροι δὲ πλεῖστοί εἰσιν οἱ καὶ πρὸ ταύτης τῆς συνόδου γράψαντες ὑπὲρ ἡμῶν ἀπό | τε τῆς Ἀσίας καὶ Φρυγίας καὶ Ἰσαυρίας, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐμφέρεται, ἐγγὺς ξγ', ὁμοῦ τμδ'.

Ταῦτα μαθὼν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς Κωνστάντιος μετεπέμ- 51,1
ψατο ἡμᾶς γράψας ἰδίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἑαυτοῦ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα, πρὸς δὲ ἡμᾶς καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ταῦτα·|

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ.

Ἐπὶ πολὺ σὲ κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάττης 2
ἀγρίοις κύμασιν οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία. γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας καὶ στερηθέντα τῶν ἰδίων

καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις οὐ παρῆκεν ἡ ἀκάματος
ἡμῶν εὐσέβεια. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπιπολὺ ὑπερεθέμην γράψαι 3
τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας προσδοκῶν αὐθαίρετόν σε παραγε-
νέσθαι πρὸς ἡμᾶς καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν, ὅμως, ἐπειδὴ
ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς προθέσεως ἐνεπόδισε, διὰ τοῦτο
δωρεᾶς πληρέστατα γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα διεπεμ-
ψάμεθα, ἵνα ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι ταχεῖαν τὴν σαυτοῦ
παρουσίαν παρασχεῖν σπουδάσῃς, ὑπὲρ τοῦ τῆς σαυτοῦ ἐπιθυμίας
ἀπολαύσας καὶ πειραθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας τοῖς ἰδίοις ἀπο-
κατασταθῇς. τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσπότην μου καὶ ἀδελφόν 4
μου Κώνσταντα τὸν Νικητὴν Αὔγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα
τοῦ ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δῷ, ἐπὶ τῷ ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπινευόντων
τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῇς ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

Ἐπιστολὴ δευτέρα

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως 5
ἀμερίμνως εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον παραγένῃ διὰ τὸ μάλιστα βού-
λεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν καὶ ταῦτα τὰ
γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δεδώκαμεν, δι' ὧν προτρεπό-
μεθα, χωρίς τινος ἀπιστίας καὶ φόβου ἐπιβῆναί σε δημοσίοις ὀχή-
μασι καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμῇς ἀπολαῦσαι δυνηθῇς.

Ἐπιστολὴ τρίτη

Ἡνίκα ἐν τῇ Ἐδέσσῃ διετρίβομεν, παρόντων τῶν σῶν πρεσβυ- 6
τέρων ἤρεσεν, ὅπως ἀποσταλέντος | πρεσβυτέρου πρὸς σὲ ἐλθεῖν
εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον σπουδάσῃς ἐπὶ τῷ ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν
πρόσοψιν εὐθέως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁδεύσῃς. ἀλλ' ἐπειδὴ 7
πλεῖστος χρόνος παρῆλθεν, ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν
οὐκ ἀπήντησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνῆσαί σε ἐσπουδάσαμεν, ἵνα
καὶ νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχεῖαν ποιῆσαι πρὸς ἡμᾶς σπουδάσῃς
καὶ οὕτω δυνηθῇς τῇ τε πατρίδι σου ἀποκατασταθῆναι καὶ τῆς εὐ-
χῆς σου ἐπιτυχεῖν. πρὸς δὲ πληρεστέραν διήγησιν Ἀχιτᾶν τὸν 8
διάκονον ἀπεστείλαμεν, παρ' οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τῆς τε ἡμετέρας ψυ-
χῆς τὴν προαίρεσιν καὶ ὅτι τούτων ὧν εὔχῃ τυχεῖν δυνήσῃ. |

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τοιαῦτα γράφει, ἐγὼ δὲ δεξάμενος ἀνῆλθον 52,1
εἰς τὴν Ῥώμην συντάξασθαι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ· ἐν τῇ
Ἀκυλίᾳ γὰρ ἤμην, ὅτε ταῦτα ἐγράφη. καὶ ἡ μὲν ἐκκλησία πάσης
χαρᾶς πεπλήρωτο, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἰούλιος συγχαίρων τῇ ἐπανόδῳ
γράφει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. καὶ διερχομένους ἡμᾶς οἱ ἐπίσκοποι
καθεξῆς μετ' εἰρήνης προέπεμψαν. καὶ ἔστι τὰ γραφέντα ταῦτα·

Ἰούλιος πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ λαῷ παροικοῦντι Ἀλε-
ξάνδρειαν.

Συγχαίρω κἀγὼ ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς 2
ἑαυτῶν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁρᾶτε. τοῦτο γὰρ καὶ ἀληθῶς
ἄν τις ἴδοι γενόμενον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου μου Ἀθα-
νασίου, ὃν διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς
θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν. ἐκ δὴ τούτου συνορᾶν ἔστι καθαρὰς ὑμᾶς 3
καὶ μεστὰς ἀγάπης ἀεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέναι πρὸς τὸν θεόν. μνή-
μονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγω-
γῆς, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ μου ἐπαι-
δεύθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς καὶ κατὰ τὸν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν
κατειλήφατε, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος ἀφ' ὑμῶν ἀποσχοινισθήσεται
οὗτος, ὃν ⟨ἐν⟩ ταῖς θεοσεβεστάταις ὑμῶν ψυχαῖς ἀεὶ ὡς παρόντα
ἐσχήκατε. οὐκοῦν οὐ πολλῶν μοι χρεία λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπι- 4
στέλλοντι. ὅσα γὰρ ὑμῖν ἂν λεχθῇ παρ' ἐμοῦ, ταῦθ' ἡ ὑμετέρα πίστις
προὔλαβε καὶ πεπλήρωκε κατὰ θεοῦ χάριν τὰ τῆς κοινῆς πάντων ἡμῶν
εὐχῆς. συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν, πάλιν γὰρ ἐρῶ, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκα- 5
ταμαχήτους ἐν τῇ πίστει τετηρήκατε, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ ἀδελφῷ μου |
Ἀθανασίῳ οὐκ ἔλαττον συγχαίρω, ὅτι καίπερ πολλὰ πάσχων λυ-
πηρὰ οὐδεμίαν ὥραν ἐπιλήσμων γέγονε τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τοῦ
ὑμετέρου πόθου. εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ὑμῶν
ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι διαπαντὸς ὡς συνὼν ὑμῖν διῆγεν.

Ἐπανέρχεται τοίνυν πρὸς ὑμᾶς λαμπρότερος νῦν, ἢ ὅτε παρ' 53,1
ὑμῶν ἀπεδήμησεν. εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμίας ὕλας, χρυσὸν δὴ καὶ ἄργυ-
ρον, εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί ἄν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦ
τοσούτου ἀνδρός, ὃς κινδύνους τοσούτων θλίψεων νικήσας ἀποδί-
δοται | ὑμῖν ἀθῷος οὐ παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάσης τῆς
συνόδου ἀποδειχθείς; ὑποδέξασθε τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μετὰ 2
πάσης τῆς κατὰ θεὸν δόξης καὶ χαρᾶς τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν Ἀθανά-
σιον μετὰ τούτων, οἵτινες αὐτῷ καὶ τῶν τοσούτων καμάτων κοινω-
νοὶ γεγόνασι καὶ χαίρετε τῶν εὐχῶν ἑαυτῶν ἀπολαύοντες, οἳ τὸν
ποιμένα τὸν ὑμέτερον, ἵν' οὕτως εἴπω, ποθοῦντα καὶ διψῶντα τὴν
ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτηρίοις γραφαῖς ἐθρέψατε καὶ ἐποτίσατε.
καὶ γὰρ τῆς ἐπὶ ξένης αὐτοῦ διατριβῆς ὑμεῖς παραμυθία γεγόνατε 3
καὶ διωκόμενον ἐθάλψατε ταῖς πιστοτάταις ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ δια-
νοίαις. ἐμὲ δὲ ἤδη εὐφραίνει ἐννοούμενον καὶ προορῶντα τῷ λογι- 4
σμῷ τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ ἑκάστου ὑμῶν χαρὰν καὶ τοῦ πλήθους τὰς
θεοσεβεστάτας ἀπαντήσεις καὶ τὸ ἔνδοξον τῆς τῶν συντρεχόντων
ἑορτῆς. καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν καὶ ποία ἔσται, ἐπανερχομένου
μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου, παυομένων δὲ τῶν προγενομένων καὶ τῆς πολυ-
τιμήτου καὶ κατ' εὐχὴν ἐπανόδου εἰς εὐφροσύνην τινὰ πληρεστάτης
χαρᾶς συναπτούσης τοὺς πάντας; ἡ τοιαύτη δὲ χαρὰ κατὰ τὸ μέ- 5
γιστον μέχρις ἡμῶν φθάνει, εἰ θεόθεν καὶ τοῦτο συγχωρεῖσθαι συνέ-

στηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δυνηθῶμεν.
εἰς εὐχὴν δὴ οὖν τὴν ἐπιστολὴν τελειῶσαι καλόν. ὁ θεὸς ὁ παντο- 6
κράτωρ καὶ ὁ τούτου υἱὸς ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς διηνεκῆ τὴν χάριν ὑμῖν παράσχοι διδοὺς ἔπαθλον τῇ θαυμαστῇ
ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνε-
δείξασθε, ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ὑμᾶς ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ μέλ-
λοντι τὰ βελτίονα νέμοι, ἃ «ὀφθαλμὸς | οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε
καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγα-
πῶσιν αὐτὸν[1]» διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παν-
τοκράτορι θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. ἐρρῶ-
σθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Μετὰ τούτων ἐλθόντα με γνησίως ἑώρακεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπέ- 54,1
στειλε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν γράψας τοῖς ἐπισκόποις
καὶ πρεσβυτέροις καὶ λαοῖς ταῦτα· |

Νικητὴς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ
πρεσβυτέροις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος Ἀθα- 2
νάσιος. ἀλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τῇ κατὰ ἀνθρώπους δοκιμασίᾳ
ὑπεβλήθη, ὅμως τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς παντεφόρου προνοίας
ἀπηνέγκατο ψῆφον ἀπολαβὼν βουλήσει τοῦ κρείττονος καὶ κρίσει
ἡμετέρᾳ τὴν πατρίδα ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἧς θείῳ νεύματι προσ-
τάτης ἐτύγχανε. τούτῳ τὰ ἀκόλουθα ἔδει παρὰ τῆς ἡμετέρας 3
ὑπάρξαι πραότητος, ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου κατὰ τῶν αὐτῷ κε-
κοινωνηκότων ὡρισμένα νῦν ἀμνηστίᾳ παραδοθῆναι πᾶσάν τε ὑπο-
ψίαν τὴν κατ' αὐτῶν σχολάσαι τοῦ λοιποῦ. τὴν ἀτέλειαν, ἧς ἔτυχον 4
πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοί, τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως —
ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προστιθέναι ἐδικαιώσαμεν,
ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ καταλόγου γινώσκειν ἐνδεδόσθαι τὸ ἄφο-
βον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προστιθεμένοις εἴτε ἐπισκόποις εἴτε κληρικοῖς.
ἱκανὸν δὲ γνώρισμα τῆς ἑκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως ἔσται ἡ 5
πρὸς τοῦτον ἕνωσις. ὅσοι γὰρ ἂν τῆς καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε
καὶ μοίρας γενόμενοι τὴν τούτου ἕλωνται κοινωνίαν, τούτους πάντας
ἐκελεύσαμεν καθ' ὁμοιότητα τῆς φθανούσης προνοίας καὶ νῦν τῆς
ὑφ' ἡμῶν βουλήσει τοῦ κρείττονος παρασχεθείσης χάριτος ἀπολαύειν.
ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι.

Ἐπιστολὴ δευτέρα

Νικητὴς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς τῷ λαῷ τῆς κατὰ
Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

---

1. Α' Κορ. 2, 9.

Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν εἰδότες τε 55,1
ὡς ἐπὶ πολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοποῦντος προνοίας ἐστέρησθε, Ἀθανάσιον
τὸν ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διά τε τὴν προσοῦσαν ὀρθότητα καὶ
διὰ τὴν τῶν οἰκείων ἠθῶν εὐτροπίαν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀπο-
στεῖλαι ἐδικαιώσαμεν. τοῦτον συνήθως καὶ προσηκόντως ὑπο- 2
δεξάμενοι καὶ ταῖς πρὸς θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προστησάμενοι τὴν
ὑμῖν τε πρέπουσαν καὶ ἡμῖν ἀρίστην ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην κατὰ τὸν
τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν διαρκῆ φυλάττειν σπουδάσατε. οὐδὲ γὰρ 3
εὔλογόν ἐστι | διχόνοιάν τινα ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι ὑπεναντίον
τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρίας. καὶ τοῦτο μὲν ἀπεῖναι ἀφ' 4
ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα, τὸ δὲ ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς | αὐτῷ,
ὡς προείρηται, προστάτῃ καὶ ἐπικούρῳ χρωμένους πρὸς τὸ θεῖον
ἐμμένειν συνήθως παραινοῦμεν, ὡς ἂν τῆς τοιαύτης ὑμῶν προθέ-
σεως εἰς τὰς ἁπάντων εὐχὰς διαβαινούσης καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν τῇ
τῶν εἰδώλων πλάνῃ ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θρη-
σκείας ἐπίγνωσιν προθυμότατα σπεύδοιεν, ἀγαπητοί. καὶ αὖθις 5
οὖν παραινοῦμεν τοῖς προειρημένοις ἐμμένειν, τὸν δὲ ἐπίσκοπον ψήφῳ
τοῦ κρείττονος καὶ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ἀπεσταλμένον ἡδέως δέξασθε
καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ ἀσπαστὸν ἡγήσασθε. τοῦτο γὰρ καὶ ὑμῖν
πρέπει καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πραότητι προσήκειν συνέστηκεν. ὑπὲρ 6
γὰρ τοῦ πᾶσαν ἀνασόβης καὶ στάσεως πρόφασιν περιαιρεθῆναι τῶν
ἐθελοκακίᾳ χρωμένων, τοῖς παρ' ὑμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων
προσετάξαμεν ἅπαντας οὓς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν τῇ τῶν νό-
μων ὑποβάλλειν ἐκδικίᾳ. ἀμφότερα τοίνυν συνορῶντες καὶ τὴν 7
ἡμετέραν μετὰ τοῦ κρείττονος γνώμην καὶ τὸν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς
ὁμονοίας λόγον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀτάκτων τιμωρίαν τὰ πρέποντα
καὶ ἁρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ διαφυλάττοντες τὸν
προειρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες τὰς εὐχὰς ἅμα
αὐτῷ ὑπέρ τε ἑαυτῶν καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας τῷ τῶν ὅλων
πατρὶ θεῷ ἀναπέμπειν σπουδάσατε.

Ταῦτα γράψας ἐκέλευσε καὶ τὰ πρότερον παρ' αὐτοῦ γραφέντα 56,1
κατ' ἐμοῦ ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον ἀναιρεθῆναι καὶ ἀφανι-
σθῆναι ἀπὸ τῶν τάξεων τοῦ τε δουκὸς καὶ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου
καὶ ἀποσταλεὶς Εὐσέβιος ὁ δεκουρίων ἔλαβεν αὐτὰ ἀπὸ τῶν τάξεων.
καὶ ἔστι τὰ γραφέντα ταῦτα·

Νικητὴς Κωνστάντιος Αὔγουστος Νεστορίῳ.
τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ καὶ τοῖς ἐν Αὐγουσταμνικῇ καὶ Θηβαΐδι καὶ 2
Λιβύαις ἡγεμόσιν.

Εἴ τί ποτε πρὸ τούτου ἐπὶ βλάβῃ καὶ ὕβρει τῶν κοινωνούντων
Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ προσταχθὲν εὑρίσκεται, ταῦτα νῦν ἀπα-
λειφθῆναι βουλόμεθα. καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν, ἣν εἶχον

οἱ αὐτοῦ κληρικοί, τοὺς αὐτοὺς πάλιν τὴν αὐτὴν θέλομεν ἔχειν.
ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα, ὥστε 3
ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἐκκλησίᾳ τοὺς κοινωνοῦν-
τας αὐτῷ ἔχειν τὴν | ἀλειτουργησίαν, ἣν ἀεὶ εἶχον, ἣν καὶ οἱ λοιποὶ
κληρικοὶ ἔχουσιν, ἵν' οὕτως ἔχοντες καὶ αὐτοὶ χαίρωσι.

Προπεμφθεὶς οὕτως καὶ διερχόμενος τὴν Συρίαν | συνέτυχον 57,1
τοῖς κατὰ Παλαιστίνην ἐπισκόποις. καὶ σύνοδον ποιήσαντες ἐν Ἱε-
ρουσαλὴμ γνησίως ἡμᾶς ἀπεδέξαντο καὶ αὐτοὶ μετ' εἰρήνης προέ-
πεμψαν καὶ ἔγραψαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐπισκόπους ταῦτα·

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις συναχθεῖσα τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ 2
καὶ Λιβύοις συλλειτουργοῖς καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέροις
καὶ διακόνοις καὶ λαῷ, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν
κυρίῳ χαίρειν.

Κατ' ἀξίαν τῷ τῶν ὅλων θεῷ εὐχαριστεῖν οὐκ ἀρκοῦμεν, ἀγα- 3
πητοί, ἐφ' οἷς θαυμασίοις ἐποίησε πάντοτε, ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μετὰ
τῆς ὑμετέρας ἐκκλησίας τὸν ποιμένα ὑμῶν καὶ κύριον καὶ συλλει-
τουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον ἀποδοὺς ὑμῖν. τίς γὰρ ἤλπισέ ποτε ταῦτα
ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἃ νῦν ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε; ἀληθῶς αἱ προσ-
ευχαὶ ὑμῶν εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ τῶν ὅλων θεῷ τῷ κηδομένῳ
τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας καὶ ἐπιδόντι ὑμῶν τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ὀδυρ-
μοὺς καὶ διὰ τοῦτο τῶν δεήσεων ὑμῶν ἐπακούσαντι. ἦτε γὰρ
«ὡς πρόβατα ἐρριμμένα καὶ ἐσκυλμένα μὴ ἔχοντα ποιμένα·» διὰ τοῦτο
ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν οὐρανόθεν, ὁ τῶν ἰδίων προ-
βάτων κηδόμενος, ἀποδοὺς ὑμῖν ὃν ἐπιθυμεῖτε. ἰδοὺ γὰρ καὶ 4
ἡμεῖς πάντα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πράττοντες καὶ τῇ
ὑμετέρᾳ συμπνέοντες ἀγάπῃ προλαβόντες αὐτὸν ἠσπασάμεθα, καὶ
κοινωνήσαντες δι' αὐτοῦ ὑμῖν ταύτας τὰς προσρήσεις διαπεμπόμεθα
καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ἡμῶν εὐχάς, ἵν' εἰδῆτε τῷ συνδέσμῳ τῆς
ἀγάπης τῆς πρὸς αὐτὸν καὶ ἡμᾶς ἡνῶσθαι. ὀφείλετε δὲ καὶ ὑπὲρ 5
τῆς εὐσεβείας τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων εὔχεσθαι, οἵτινες καὶ αὐ-
τοὶ γνόντες τὸν πόθον ὑμῶν τὸν περὶ αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ καθαρότητα
ἀποκαταστῆσαι αὐτὸν ὑμῖν μετὰ πάσης τιμῆς κατηξίωσαν. ὑπτίαις 6
οὖν ὑποδεξάμενοι αὐτὸν χερσὶ καὶ τὰς ὀφειλομένας περὶ τούτου εὐ-
χαριστηρίους εὐχὰς ἀναπέμψαι τῷ ταῦτα ὑμῖν χαρισαμένῳ θεῷ σπου-
δάσατε, ὑπὲρ τοῦ διαπαντὸς ὑμᾶς χαίρειν σὺν θεῷ καὶ δοξάζειν ἡμῶν
τὸν κύριον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ
δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Τῶν δὲ ὑπογραψάντων τὰ ὀνόματα, εἰ καὶ | φθάσας ἐδήλωσα,
ἀλλὰ καὶ νῦν ἔγραψα· εἰσὶ γὰρ 1 Μάξιμος, 2 Ἀέτιος, 3 Ἄρειος,
4 Θεόδωρος, 5 Γερμανός, 6 Σιλουανός, | 7 Παῦλος, 8 Πατρίκιος,

9 Ἐλπίδιος, 10 Γερμανός, 11 Εὐσέβιος, 12 Ζηνόβιος, 13 Παῦλος, 14 Μακρῖνος, 15 Πέτρος, 16 Κλαύδιος.

Ταῦτα βλέποντες Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης κατέγνωσαν λοιπὸν **58, 1** ἑαυτῶν καὶ ἀνελθόντες εἰς τὴν Ῥώμην ἐξωμολογήσαντο καὶ αὐτοὶ μεταγινώσκοντες συγγνώμην τε ᾐτήσαντο καὶ ἔγραψαν πρὸς Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα. τὰ μέντοι ἀντίγραφα ἀπεστάλη μοι παρὰ Παυλίνου τοῦ ἐπισκόπου Τριβέρων.

Ἑρμηνεία ἀπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ τῆς πρὸς Ἰούλιον ἐπιστολῆς περὶ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος

Κυρίῳ μακαριωτάτῳ πάπᾳ Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.

Ἐπειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου πολλά τε καὶ δεινὰ περὶ **2** Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου διὰ γραμμάτων ὑποβεβληκέναι γράμμασί τε τῆς σῆς χρηστότητος μεθοδευθέντες τοῦ πράγματος χάριν, περὶ οὗ ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἠδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι, ὁμολογοῦμεν παρὰ τῇ σῇ χρηστότητι παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων ὅτι πάντα τὰ πρὸ τούτου ἐλθόντα εἰς ἀκοὰς ἡμῶν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου ψευδῆ καὶ πλαστά ἐστι πάσῃ τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει. διά τε τοῦτο ἡδέως **3** ἀντιποιούμεθα τῆς κοινωνίας τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου, μάλιστα ὅτι ἡ θεοσέβειά σου κατὰ τὴν ἔμφυτον ἑαυτῆς καλοκἀγαθίαν τῇ πλάνῃ ἡμῶν κατηξίωσε συγγνώμην δοῦναι. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο ὅτι, ἄν ποτε ἡμᾶς οἱ Ἀνατολικοὶ θελήσωσιν ἢ καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος κακοτρόπως περὶ τούτου εἰς κρίσιν καλέσαι, μὴ ἀπέρχεσθαι παρὰ γνώμην τῆς σῆς διαθέσεως. τὸν δὲ αἱρετικὸν Ἄρειον καὶ τοὺς **4** ὑπερασπίζοντας αὐτοῦ τοὺς λέγοντας· «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ υἱός ἐστι» καὶ τοὺς ἀρνουμένους τὸν Χριστὸν θεὸν εἶναι θεοῦ υἱὸν πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ λιβέλλῳ ἑαυτῶν ἐν τῇ Μεδιολάνῳ ἐπιδεδώκαμεν, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ἀναθεματίζομεν. ταῦτα δὲ τῇ χειρὶ ἑαυτῶν γράψαντες ὁμολογοῦμεν πάλιν ὅτι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, καθὰ προείπομεν, καὶ τοὺς ταύτης αὐθέντας κατεκρίναμεν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐγὼ Οὐρσάκιος τῇ ὁμολογίᾳ μου ταύτῃ παρὼν ὑπέγραψα· ὁμοίως καὶ Οὐάλης. |

| Κυρίῳ ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι.

Ἀφορμὴν εὑρόντες διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν **5** Μουσαίου ἐρχομένου πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ἀδελφὲ ἀγαπητέ, δι' αὐτοῦ σε καὶ πάνυ προσαγορεύομεν ἀπὸ τῆς Ἀκυλίης καὶ εὐχόμεθα ὑγιαίνοντά σε τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγνῶναι. δώσεις γὰρ

καὶ ἡμῖν θαρρεῖν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀπο-
δῷς. γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετὰ σοῦ καὶ κοινωνίαν ἔχειν
ἐκκλησιαστικήν, καὶ τούτου γνώρισμα ἡ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων
προσηγορία. ἡ θεία πρόνοιά σε διαφυλάττοι, κύριε ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα ταῦτα, καὶ αὕτη τῶν ἐπισκόπων ἡ ψῆφος καὶ **6**
κρίσις ὑπὲρ ἡμῶν. ὅτι δὲ οὐ κεχαρισμένα πεποιήκασιν οὐδὲ ἀναγ-
καζόμενοι παρά τινος, βούλομαι συγχωρούντων ὑμῶν ἄνωθεν ἐξ
ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶγμα, ἵνα γνῶτε ὡς οἱ μὲν ἐπίσκοποι ὀρ-
θῶς καὶ δικαίως βουλόμενοι τοιαῦτα ἔγραψαν, ὁ δὲ Οὐάλης καὶ Οὐρ-
σάκιος κἂν ὀψέ ποτε τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν.

Πέτρος παρ' ἡμῖν πρὸ μὲν τοῦ διωγμοῦ γέγονεν ἐπίσκοπος, ἐν **59,1**
δὲ τῷ διωγμῷ καὶ ἐμαρτύρησεν. οὗτος Μελίτιον ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου
λεγόμενον ἐπίσκοπον ἐπὶ πολλαῖς ἐλεγχθέντα παρανομίαις καὶ θυσίᾳ
ἐν κοινῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων καθεῖλεν. ἀλλὰ Μελίτιος οὐ πρὸς
ἑτέραν σύνοδον κατέφυγεν οὐδὲ ἐσπούδασεν ἀπολογήσασθαι τοῖς
μετὰ ταῦτα, σχίσμα δὲ πεποίηκε καὶ ἀντὶ Χριστιανῶν Μελιτιανοὶ
μέχρι νῦν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὀνομάζονται. εὐθύς τε τοὺς ἐπι- **2**
σκόπους λοιδορεῖν ἤρξατο καὶ πρῶτον αὐτὸν Πέτρον καὶ τὸν μετ'
αὐτὸν Ἀχιλλᾶν διέβαλε καὶ μετὰ Ἀχιλλᾶν Ἀλέξανδρον. τοῦτο δὲ
πανούργως ἔπραττε μαθὼν καὶ παρὰ τοῦ Ἀβεσσαλώμ[1], ἵν', ἐπειδὴ
διὰ τὴν καθαίρεσιν ᾐσχύνετο, κἂν ταῖς διαβολαῖς ἀπατῆσαί πως τοὺς
ἀκεραίους δυνηθῇ. ταῦτα δὲ πράττοντος τοῦ Μελιτίου γέγονε **3**
καὶ ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις. ἀλλ' ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ Νίκαιαν ἡ μὲν
αἵρεσις ἀνεθεματίσθη καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ
ὁπωσδήποτε ἐδέχθησαν· οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν.
| οὔπω γὰρ πέντε μῆνες παρῆλθον, καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Ἀλέξανδρος
τετελεύτηκεν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ δέον ἠρεμεῖν καὶ χάριν ἔχειν, ὅτι
κἂν ὅλως ἐδέχθησαν, οἱ δὲ κατὰ τοὺς κύνας οὐκ ἐπιλαθόμενοι ὧν ἐξή-
ρασαν[2] πάλιν τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττον. Εὐσέβιος τοίνυν τοῦτο **4**
μαθὼν καὶ προϊστάμενος τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως πέμπει καὶ ὠνεῖται
τοὺς Μελιτιανοὺς ἐπὶ πολλαῖς ἐπαγγελίαις. καὶ γίνεται μὲν αὐτῶν
κρύφα φίλος, συντάττεται δὲ αὐτοῖς εἰς ὃν ἐβούλετο καιρόν. τὴν μὲν
οὖν ἀρχὴν προσέπεμπε προτρέπων δέξασθαί με τοὺς περὶ Ἄρειον,
καὶ ἀγράφως μὲν ἠπείλει, γράφων δὲ ἠξίου. ἐπειδὴ δὲ ἀντέλεγον· **5**
'μὴ χρῆναι' φάσκων 'δεχθῆναι τοὺς αἵρεσιν ἐφευρόντας κατὰ τῆς
ἀληθείας καὶ ἀναθεματισθέντας παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου',
ποιεῖ καὶ βασιλέα μοι γράψαι τὸν μακαρίτην Κωνσταντῖνον ἀπειλὴν
ἔχοντα, εἰ μὴ λάβοιμι τοὺς περὶ Ἄρειον, ταῦτά με παθεῖν, ἃ πρότερον
καὶ νῦν πέπονθα. τὸ τοίνυν μέρος τῆς ἐπιστολῆς ἐστι τοῦτο, καὶ πα- **6**
λατῖνοι Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος ἦσαν οἱ κομίσαντες τὰ γράμματα·

---

1. Πρβλ. Β' Βασ. 15, 1 ἑξ. 2. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

Μέρος ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου

. . . Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλήσεως τὸ γνώρισμα ἅπασι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον. ἐὰν γὰρ γνῶ ὡς κεκώλυκάς τινας αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μεταποιουμένους ἢ ἀπεῖρξας τῆς εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καὶ καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα. . .

Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ βασιλέα γράφων ἔπειθον ‛μηδεμίαν εἶναι κοι- **60, 1**
νωνίαν τῇ χριστομάχῳ αἱρέσει πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν', τότε
λοιπὸν Εὐσέβιος τὸν καιρὸν ὃν συνεφώνησε μετὰ τῶν Μελιτιανῶν
προφέρων γράφει καὶ πείθει τούτους πλάσασθαι πρόφασιν, ἵν', ὥσπερ
κατὰ Πέτρου καὶ Ἀχιλλᾶ καὶ Ἀλεξάνδρου μεμελετήκασιν, οὕτω καὶ
καθ' ἡμῶν ἐπινοήσωσι καὶ θρυλήσωσι. πολλὰ μὲν οὖν ζητή- **2**
σαντες καὶ μὴ εὑρόντες ὕστερον μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον
συντιθέασι καὶ πλάττονται πρώτην κατηγορίαν διὰ Ἰσίωνος καὶ
Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου περὶ στιχαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα
τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβαλόντος καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀπαιτήσαντος·
ἀλλὰ πρεσβυτέρων ἡμετέρων εὑρεθέντων ἐκεῖ καὶ βασιλέως **3**
ἀκούοντος κατεγνώσθησαν. | οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ἦσαν Ἄπις
καὶ Μακάριος, ὁ δὲ βασιλεὺς γράφει καταγινώσκων μὲν Ἰσίωνος,
κελεύων δὲ ἐμὲ ἀπαντῆσαι πρὸς αὐτόν. καὶ τὰ μὲν γραφέντα ἐστὶ
ταῦτα·

| Ὁ δὲ Εὐσέβιος μαθὼν πείθει περιμένειν αὐτούς. καὶ ἐλθόντος **4**
μου κατηγοροῦσι πάλιν Μακαρίου μὲν περὶ ποτηρίου, ἐμὲ δὲ οὐ τὴν τυχοῦσαν διαβολήν, ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτω πασῶν, ὅτι δὴ κατὰ βασιλέως γενόμενος ἔπεμψα γλωσσόκομον χρυσίου Φιλουμένῳ τινί. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς καὶ περὶ ταύτης ἐν τῇ Ψαμαθίᾳ ἤκουσεν ἡμῶν, αὐτοὶ δὲ συνήθως καταγνωσθέντες ἐρρίφησαν. καὶ γράφει τοῖς λαοῖς ἐπανερχομένων ἡμῶν ταῦτα·

Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς τῷ λαῷ τῷ κατὰ Ἀλεξάν- **61, 1**
δρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, προσαγορεύω ὑμᾶς ἐπικαλούμενος τὸν θεὸν τὸν τῆς ἐμῆς βουλήσεως μέγιστον μάρτυρα καὶ τὸν τοῦ ἡμετέρου νόμου μονογενῆ δημιουργόν, ὃς καὶ τῆς ζωῆς προκαθέζεται τῶν ἁπάντων καὶ τὰς διχονοίας μισεῖ. πλὴν τί ἂν εἴποιμι; ὅτι καλῶς ὑγιαίνομεν; ἀλλ' ἐξῆν καλλίονος ἀπολαῦσαι τῆς εὐρωστίας, εἰ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀμοιβαδὶς ἠγαπᾶτε ἀποσεισάμενοι τὰ μίση, δι' ὧν ταῖς τῶν ἐρεσχηλούντων τρικυμίαις τὸν λιμένα τῆς ἀγάπης ἐγκατελίπομεν.

φεῦ τῆς ἀτοπίας ταύτης· ὅσα καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπτώματα 2
τοῦ συγκεχυμένου φθόνου κινεῖται. οὕτω πρὸς τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ
μετῳκίσθησαν αἱ δυσφημίαι. ποῦ τοίνυν τῆς δικαιοσύνης ἡ πίστις
ἀνακεχώρηκεν; ὅπου γε εἰς τοσοῦτον τῇ τοῦ σκότους ἀχλύι περιβε-
βλήμεθα οὐ μόνον διὰ τὴν πολύπλοκον πλάνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τῶν
ἀχαρίστων ἐλαττώματα. τῶν μὲν τὴν ἄνοιαν βραβευόντων ἀνεχό-
μεθα, τῶν δὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἀλήθειαν διακρουομένων αἰσθα-
νόμενοι παρενθυμούμεθα. τί τὸ δεινὸν τοῦτο τῆς ἡμετέρας κακίας; 3
τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἐλέγχομεν, ἀλλ' ἑπόμεθα τῷ ληστηρίῳ, δι' οὗ ὁδόν
τινα ἑαυτῇ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἡ τῆς ἀπωλείας ἀπάτη μηδενὸς ἀντι-
κειμένου ῥᾳδίως εἰργάσατο. ἆρα οὐδεμία ἐστὶν αἴσθησις οὐδὲ κατὰ
χάριν τῆς κοινῆς ἁπάντων φύσεως, εἴ γε τῶν τοῦ νόμου προστα-
γμάτων ἠμελήσαμεν; ἀλλ' ἐρεῖ τις· κατὰ φύσιν ἡ ἀγάπη ἐξευρίσκεται.
τί οὖν ὅτι ἡμεῖς καὶ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον πρὸς τῇ εὐφυίᾳ σχόντες 4
ἀνεχόμεθα τῆς ὀχλήσεως καὶ τοῦ θορύβου τῶν ἐχθρῶν πυρσοῖς τισιν,
ὡς ἔοικεν, ἐξαπτομένων; καὶ οὐχ ὁρῶμεν ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐδὲ
αἰσθανόμεθα, καίτοι ταῖς τοῦ νόμου αἰσθήσεσιν ὄντες πεφραγμένοι.
ὁπόση ἄρα πτόησις τὴν ἡμετέραν ζωὴν κατείληφεν, ὅπου γε 5
ἡμῶν ἑαυτῶν οὕτως | ἀμελοῦμεν καὶ ταῦτα ὑπομιμνήσκοντος τοῦ
θεοῦ; εἶτα οὐκ ἔστιν ἀφόρητον τὸ κακόν; οὐ πολεμίους ἡγεῖσθαι προσ-
ήκει τούτους, οὐ | τὸν οἶκον καὶ τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ; ἐμπαροινοῦσιν
ἡμῖν καὶ ἐγκαλοῦσί γε οἱ πανώλεις ἐκεῖνοι καὶ ἐπιπλήσσουσιν ἐκ τῶν
ἐναντίων ἡμῖν. μεθ' ὅσης δὲ ἀπονοίας τοῦτο πράττουσιν, ὑμᾶς αὐτοὺς **62,1**
ἐννοεῖν ἀξιῶ. οἱ γὰρ μωροὶ ἐπὶ τῆς γλώττης κειμένην ἔχουσι τὴν
κακίαν.[1] οὗτοι γοῦν μολιβδίνας τινὰς ὀργὰς ἐπιφέρονται, ὡς ἑαυτοὺς
μὲν κατ' ἀντίδοσιν πλήττειν, ἡμᾶς δὲ πρὸς κέρδος τῆς οἰκείας κολά-
σεως ἀπάγειν. καὶ ὁ μὲν καλῶς διδάξας πολέμιος κρίνεται, ὁ δὲ 2
τὴν τοῦ φθόνου κακίαν προβεβλημένος ἐκεῖνος τὴν τοῦ λαοῦ ἡμερό-
τητα οὐ δεόντως καταλαμβάνει, πορθεῖ, καταναλίσκει, καὶ ἑαυτὸν
κακοθελεῖ ἐγκωμίῳ κοσμεῖ καὶ συντίθησι, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἀνατρέπει
καὶ τὴν πίστιν ἀπατᾷ, μέχρις οὗ τῷ οἰκείῳ συνειδότι φωλεὸν καὶ
κρυπτηρίαν ἐπιζητήσας εὕρῃ. αὕτη γοῦν αὐτοὺς ἡ σκαιότης ἀ- 3
θλίους ποιεῖ, ὅταν προπετῶς ἑαυτοὺς ἀναξίους ὄντας ἀποδέχωνται
λέγοντες· 'φεῦ τῶν κακῶν· ἐκεῖνος πρεσβύτερός ἐστι καὶ ἐκεῖνος
παῖς, ἐμοῦ ἅπτεται ἡ τιμή, ἐμοὶ ὀφείλεται, ἐκείνου περιαιρεθῇ, ἐπεὶ
αὐτὸς ἐμαυτῷ ἀφαρπάσας ἅπαντας ἐπ' ἐξουσίας ἀπολέσαι πειρά-
σομαι'. λαμπρά τις ἡ τῆς μανίας ἐκβόησις, τάγματα καὶ συλλόγους
ἤ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀρχιαιρεσίαν τῶν ἀτόπων τούτων συστημάτων
ἰδεῖν. ὢ τῆς ἀτοπίας ἡμῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας 4
τοῦ θεοῦ ἀνοίας ἐστὶν ἐπίδειξις. εἶτα οὐκ αἰδοῦνται; οὐκ αὐτοὶ ἑαυ-
τοὺς ψέγουσιν οὐδὲ τὰς ψυχὰς δάκνονται, ἵνα νῦν γοῦν καταντικρὺ

---

1. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 21, 26.

τῆς ἀπάτης καὶ τῆς ἐρεσχηλίας ἄξιόν τι φρονεῖν δόξωσι; βία μόνη
ἐστὶ τοῦ φθόνου τοῖς ἰδίοις ἐπερειδομένη φαρμάκοις. οὐδὲν ἴσχυ- 5
σαν οἱ πονηροὶ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν, ἐμοὶ πιστεύσατε, ἀδελφοί. 6
οὐδὲν ἕτερον ἐσπουδάκασιν, ἢ ἵνα κατατρίψαντες τοὺς ἡμετέρους
χρόνους μηδεμίαν χώραν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μεταμελείας ἔχωσιν. ἐπι-
κουρήσατε τοίνυν ὑμῖν αὐτοῖς, παρακαλῶ, τὸ φίλτρον τὸ ἡμέτερον
ἀγαπήσατε καὶ παντὶ σθένει διώξατε τοὺς τὴν τῆς ἡμετέρας ὁμο-
νοίας χάριν ἀφανίζειν ἐπιθυμοῦντας καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀπιδόντες
ὑμᾶς αὐτοὺς ἀγαπᾶτε. ἐγὼ γὰρ τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον Ἀθανά-
σιον ἀσμένως προσηκάμην οὕτως τε προσεφθεγξάμην ὡς ἄνθρωπον
αὐτὸν θεοῦ ὄντα πεπεισμένος. ὑμέτερόν ἐστι ταῦτα συνιέναι, οὐκ 7
ἐμὸν κρίνειν. τὴν γὰρ παρ' ἐμοῦ πρόσρησιν αὐτὸν Ἀθανάσιον
ὑμῖν διακονῆσαι τὸν αἰδεσιμώτατον ἀναγκαῖον ἡγησάμην ἐννοῶν
τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐπιεικείας αὐτοῦ, ἥτις οὐκ ἀναξίως τῆς εἰρη-
νικῆς μου πίστεως εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς σωτηριώδους γνώμης κατέ-
χεται διαπαντὸς καὶ ἕξει τὸν προτρέποντα λογισμόν. ὁ θεὸς ὑμᾶς
διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. |

Τούτων οὕτως πραχθέντων πρὸς ὀλίγον ἡσυχάσαντες οἱ Μελι- 63,1
τιανοὶ παροξύνονται | πάλιν, καὶ ταύτην ὕστερον τίθενται βουλὴν
σπουδάζοντες ἀρέσαι τοῖς μισθωσαμένοις αὐτούς. Μαρεώτης χώρα 2
τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστίν· ἐν ταύτῃ σχίσμα Μελίτιος οὐκ ἠδυνήθη
ποιῆσαι. τῶν τοίνων ἐκκλησιῶν ἐν ὡρισμένοις τόποις οὐσῶν καὶ τῶν
πρεσβυτέρων πάντων ἐν αὐταῖς συναγόντων τῶν τε λαῶν εἰρηνευ-
όντων Ἰσχύρας τις οὕτω λεγόμενος, οὐ κληρικός, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον
πονηρός, ἐπεχείρει τοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ κώμῃ πλανᾶν λέγων εἶναί τινα
ἑαυτὸν κληρικόν. τοῦτο μαθὼν ὁ τῶν τόπων πρεσβύτερος περι- 3
ερχομένῳ μοι τὰς ἐκκλησίας ἀναγγέλλει. καὶ ἀποστέλλω σὺν αὐτῷ
Μακάριον πρεσβύτερον καλέσαι τὸν Ἰσχύραν. εὑρόντες δὲ αὐτὸν
νοσοῦντα καὶ κατακείμενον ἐν κελλίῳ ἐντέλλονται τῷ πατρὶ αὐτοῦ
παραγγεῖλαι τῷ υἱῷ μηδέν τι τοιοῦτον ἐπιχειρεῖν, οἷον εἴρηται κατ'
αὐτοῦ. ἀλλ' ἀναστὰς ἀπὸ τῆς νόσου καὶ κωλυόμενος ἀπὸ τῶν ἰδίων
καὶ τοῦ πατρὸς καταφεύγει πρὸς τοὺς Μελιτιανούς. κἀκεῖνοι κοι- 4
νοῦνται τοῖς περὶ Εὐσέβιον καὶ λοιπὸν συντίθενται παρ' αὐτῶν ἡ
συκοφαντία ὅτι δὴ ποτήριον μὲν Μακάριος κατέαξεν, Ἀρσένιος
δέ τις ἐπίσκοπος ἐφονεύθη παρ' ἡμῶν. καὶ τὸν μὲν Ἀρσένιον κρύ-
πτουσιν ὑπὲρ τοῦ μὴ φαινόμενον αὐτὸν ὡς ἀναιρεθέντα νομίζεσθαι
καὶ χεῖρα, φησίν, ὡς συγκοπέντος αὐτοῦ περιέφερον, τὸν δὲ Ἰσχύ-
ραν, ὃν οὐκ ᾔδεισαν, ἄρχονται θρυλεῖν ὡς πρεσβύτερον, ἵνα καὶ περὶ
ποτηρίου λέγων πλανᾶν δύνηται. ὁ μὲν οὖν Ἰσχύρας μεμφομένων 5
αὐτὸν τῶν ἰδίων ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρόμενος καὶ λέγων μηδὲν μὲν
γεγενῆσθαι παρὰ Μακαρίου, οἷον ἐθρύλησαν, ὑποβεβλῆσθαι δὲ ἑαυτὸν
παρὰ τῶν Μελιτιανῶν πλάσασθαι τοιαύτην λοιδορίαν. καὶ γράφει ταῦτα·

Τῷ μακαρίῳ πάπᾳ Ἀθανασίῳ Ἰσχύρας ἐν κυρίῳ χαίρειν. 64,1

Ἐπειδὴ προσῆλθόν σοι, κύριε ἐπίσκοπε, βουλόμενος τῆς ἐκκλησίας εἶναι, ᾐτιάσω δέ με ἐφ' οἷς πρότερον ἐφθεγξάμην, ὡς ἐμοῦ ἀπὸ προαιρέσεως εἰς τοῦτο παρελθόντος, τούτου ἕνεκεν ταύτην τὴν ἀπολογίαν ἐγγράφως σοι ἐπιδίδωμι, ἵν' εἰδέναι ἔχοις ὅτι βίας μοι γενομένης καὶ πληγῶν ἐπιτεθεισῶν ἀπὸ Ἰσαὰκ καὶ Ἡρακλείδου καὶ Ἰσαὰκ τοῦ τῆς Λητοῦς καὶ ὑπὸ τῶν σὺν αὐτοῖς. ἐγὼ δὲ μάρτυρα 2
τὸν θεὸν εἰς τοῦτο λαμβάνων ἀπολογοῦμαι ὅτι οὐδὲν ὧν ἐκεῖνοι εἰρήκασι σύνοιδά σε πεποιηκέναι. οὔτε γὰρ ποτηρίου κλάσις γέγονεν οὔτε τῆς ἁγίας τραπέζης καταστροφὴ γεγένηται, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνοι βίαν ἐπιθέντες μοι εἰς τοῦτο παρώρμησάν με. ταῦτα δὲ ἀπελογησάμην σοι καὶ ἐγγράφως ἐπιδέδωκα αἱρούμενος καὶ ἐπιδικαζόμενος εἶναι τῶν ὑπὸ σὲ συναγομένων. | ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ.
Ἐπιδέδωκα δὲ τήνδε μου τὴν χεῖρά σοι τῷ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ 3
| ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πρεσβυτέρων 1 Ἀμμωνᾶ Δικέλλης, 2 Ἡρακλείου Φάσκω, 3 Βόκκονος Χενεβρί, 4 Ἀχιλλᾶ Μυρσίνης, 5 Διδύμου Ταφοσίρεως καὶ 6 Ἰούστου ἀπὸ Βωμοθέου, καὶ διακόνων ἀπὸ μὲν Ἀλεξανδρείας 7 Παύλου καὶ 8 Πέτρου καὶ 9 Ὀλυμπίου, ἀπὸ δὲ Μαρεώτου Ἀμμωνίου καὶ 11 Πιστοῦ καὶ 12 Δημητρίου καὶ 13 Γαΐου.

Ταῦτα γράψαντος καὶ Ἰσχύρα ὅμως πάλιν τὴν τοιαύτην κατη- 65,1
γορίαν θρυλοῦσι μὲν πανταχοῦ, ἀναφέρουσι δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ. κἀκεῖνος περὶ μὲν τοῦ ποτηρίου φθάσας ἦν ἀκούσας αὐτὸς ἐν τῇ Ψαμαθίᾳ παρόντων ἡμῶν καὶ καταγνοὺς τῆς συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν, γράφει δὲ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ κήνσωρι ἀκοῦσαι περὶ τῆς τοῦ φόνου δίκης. ὁ τοίνυν κήνσωρ ἐπι- 2
στέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἐγκλήματος. ἐγὼ δὲ δεξάμενος τὰ τοιαῦτα γράμματα, καίτοι τὴν ἀρχὴν μηδὲ προσποιούμενος διὰ τὸ εἰδέναι μηδὲν αὐτοὺς λέγειν ἀληθές, ὅμως, ἐπειδὴ βασιλεὺς κεκίνητο, γράφω τοῖς συλλειτουργοῖς εἰς Αἴγυπτον καὶ πέμπω διάκονον βουλόμενος μαθεῖν περὶ Ἀρσενίου· οὐ γὰρ ἑωράκειν τὸν ἄνθρωπον ἔτεσί που πέντε ἢ ἕξ. καὶ τί γάρ; ἵνα μὴ τελείως 3
τὰ τούτων λέγω, ἐγνώσθη κρυπτόμενος ὁ Ἀρσένιος τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν Αἰγύπτῳ, λοιπὸν δὲ καὶ ἐν Τύρῳ πάλιν κρυπτόμενον αὐτὸν εὗρον οἱ ἡμέτεροι. καὶ τό γε θαυμαστὸν οὐδ εὑρεθεὶς ὡμολόγει αὐτὸς εἶναι Ἀρσένιος, ἕως ἐν δικαστηρίῳ ἐπὶ Παύλου τοῦ τηνικαῦτα ἐπισκόπου τῆς Τύρου ἠλέγχθη καὶ καταισχυνθεὶς λοιπὸν οὐκ ἠρνήσατο. τοῦτο δὲ ἐποίει φυλάττων ⟨τὴν πρὸς⟩ τοὺς περὶ Εὐσέβιον συνθήκην, ἵνα μὴ ὡς εὑρεθέντος λοιπὸν ἐκείνων τὸ δρᾶμα διαλυθῇ, ὅπερ καὶ γέγονε. γράψαντος γάρ μου τῷ βασιλεῖ ὅτι Ἀρσένιος εὑρέθη, καὶ ὑπο- 4
μνήσαντος αὐτὸν περὶ ὧν ἤκουσεν ἐν τῇ Ψαμαθίᾳ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου χάριν, ἔπαυσε μὲν τὸ δικαστήριον τοῦ κήνσωρος, ἔγραψε

δὲ καταγινώσκων τὴν συκοφαντίαν τῶν καθ' ἡμῶν γενομένων καὶ
τοὺς περὶ Εὐσέβιον ἐρχομένους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καθ' ἡμῶν ἐκέ-
λευσεν ὑποστρέψαι. ὅτι μὲν οὖν κατηγόρησαν ὡς ἀναιρεθέντος 5
Ἀρσενίου, ἵνα μὴ ταῖς παρὰ τῶν πολλῶν γραφείσαις ἐπιστολαῖς
χρήσωμαι, ἀρκεῖ μόνον τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης
παραθέσθαι· ἀπὸ γὰρ ταύτης καὶ τὰς τῶν ἄλλων γνῶναι δυνατόν.
ἐκεῖνος τοίνυν εἰδὼς ὅσα μὲν ἐθρύλησε καθ' ἡμῶν Ἀρχὰφ ὁ καὶ
Ἰωάννης περὶ φόνου, καὶ μαθὼν ὅτι ζῇ Ἀρσένιος, γράφει ταῦτα· |
Κυρίῳ ἀγαπητῷ υἱῷ καὶ ὁμοψύχῳ συλλειτουργῷ Ἀθανασίῳ 66, 1
Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Συγχαίρω τῷ βελτίστῳ Σαραπίωνι οὕτως ἱεροῖς ἑαυτὸν ἤθεσι
κοσμεῖν ἀγωνιζομένῳ καὶ τήν [τε] τοῦ πατρὸς μνήμην ἐγκωμιαστι-
κώτερον ἐπαύξοντι. «ἐτελεύτησε γάρ», ὥς που ἡ ἱερά φησι γραφή,
«ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ὡς οὐκ ἀπέθανε[1]», κατέλιπε γὰρ τῷ βίῳ μνη-
μόσυνον. ὅπως μὲν οὖν διεκείμεθα περὶ τὸν μνήμης ἄξιον Σώζοντα, 2
οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς, δέσποτα, τὴν περὶ ἐκεῖνον ἱερὰν μνήμην καὶ τὴν
προσοῦσαν τῷ νεωτέρῳ ἐπιείκειαν. μίαν μόνην τὴν διὰ τοῦ νεωτέρου
τούτου ἐδεξάμην παρὰ τῆς σεμνότητός σου ἐπιστολήν. ἐδήλωσα οὖν
σοι αὐτὸ τοῦτο, ἵν' εἰδέναι ἔχοις, δέσποτα. ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν καὶ 3
συνδιάκονος Μακάριος εὔφρανέ με ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
γράψας, ὅπως Ἀρχὰφ ὁ συκοφάντης ἠσχημόνησε τὸν ζῶντα ὡς φο-
νευθέντα παρὰ πᾶσι κηρύξας. ὅτι γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν
αὐτῷ ἀξίαν εἴσπραξιν κομιεῖται παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ μετὰ τοῦ
ὁμοτρόπου στίφους, αἱ ἀψευδεῖς ἀναφωνοῦσι γραφαί. ὁ τῶν ὅλων
διατηροίη σε ἐπὶ μήκιστον δεσπότης, κύριε πάντων χάριν χρηστό-
τατε.

Ὅτι δὲ ἐκρύπτετο Ἀρσένιος διὰ τοῦτο, ἵνα θάνατον οὗτοι πλά- 67, 1
σωνται, τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ σὺν αὐτῷ διατρίψαντες· ζητοῦντες
γὰρ αὐτὸν εὕρομεν τοῦτον, καὶ ἔγραψε ⟨ὁ Πίννης⟩ πρὸς Ἰωάννην τὸν
ὑποκρινόμενον τὴν τοιαύτην συκοφαντίαν ταῦτα·

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ Πίννης πρεσβύτερος μονῆς Πτε-
μενκύρκεως τοῦ Ἀντεοπολίτου νομοῦ χαίρειν.

Γινώσκειν σε θέλω ὅτι ἀπέστειλεν Ἀθανάσιος εἰς τὴν Θηβαΐδα 2
διάκονον ἑαυτοῦ ἐρευνῆσαι πάντα ἕνεκεν Ἀρσενίου. καὶ πρῶτον μὲν
εὑρεθέντες Πεκύσιος πρεσβύτερος καὶ Σιλβανὸς ὁ ἀδελφὸς Ἠλία
καὶ Ταπενακεραμεὺς καὶ Παῦλος μοναχὸς ἀπὸ Ὑψηλῆς ὡμολόγησαν
ὅτι παρ' ἡμῖν ἐστιν Ἀρσένιος, ἡμεῖς δὲ μαθόντες πεποιήκαμεν αὐτὸν
ἐμβληθῆναι εἰς πλοῖον καὶ | πλεῦσαι εἰς τὰ κάτω μέρη μετὰ Ἠλία
μοναχοῦ. καὶ ἐξαίφνης μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνελθὼν ὁ διάκονος 3

1. Σοφ. Σειρ. 30, 4.

μετά τινων ἐπιστὰς ἐν τῇ μονῇ ἡμῶν ἕνεκεν τοῦ αὐτοῦ 'Αρσενίου
αὐτὸν μὲν οὐχ εὕρηκεν διὰ τὸ ἀπεσταλκέναι ἡμᾶς αὐτόν, ὡς προεί-
πομεν, ἐν τοῖς κάτω μέρεσιν, ἐμὲ δὲ μετὰ τοῦ μοναχοῦ τοῦ παραλα-
βόντος αὐτὸν 'Ηλία κατήνεγκαν εἰς τὴν 'Αλεξάνδρειαν καὶ προσή-
νεγκάν με τῷ δουκί, καὶ οὐκ ἴσχυσα ἀρνήσασθαι, ἀλλ' ὡμολόγησα,
ὅτι ζῇ καὶ οὐκ ἀνῃρέθη. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ὁ παραλαβὼν αὐτὸν | μο-
ναχὸς ὡμολόγησε. διὰ τοῦτο ταῦτά σοι γνωρίζω, πάτερ, ἵνα μὴ 4
δόξῃ σοι κατηγορῆσαι 'Αθανασίου· εἶπον γὰρ ὅτι ζῇ καὶ παρ' ἡμῖν
ἦν κρυπτόμενος. καὶ ἐγνωρίσθη πάντα ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ οὐκέτι
δύναται κρυβῆναι τοῦτο. Παφνούτιος μοναχὸς τῆς αὐτῆς μονῆς ὁ
γράψας τὴν ἐπιστολὴν πολλά σε ἀσπάζομαι, ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι.

῞Α δὲ καὶ βασιλεὺς ἔγραψε μαθὼν ὅτι εὑρέθη 'Αρσένιος ζῶν, ἔστι **68, 1**
ταῦτα·

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς τῷ πάπᾳ 'Αθανασίῳ.
Τοῖς παρὰ τῆς σῆς συνέσεως ἐντυχὼν γράμμασι ταύτης γνώμης
αὐτὸς ἐγενόμην, ὡς ἀντιγράφων τῇ σῇ στερρότητι προτρέψασθαί σε,
ὅπως πρὸς εὐταξίαν καὶ οἶκτον τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν ἄγειν σπουδάσῃς.
ταῦτα γὰρ μάλιστα προηγούμενα ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ψυχῇ κατέχω, ὡς
ἀλήθειάν τε ἀσκεῖν καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ δικαιοσύνην ἀεὶ φυλάττειν καὶ
τούτοις μάλιστα χαίρειν τοῖς ὀρθὴν ὁδὸν τοῦ βίου πορευομένοις.
περὶ δὲ ἐκείνων τῶν πάσης ἀρᾶς ἀξίων, τῶν Μελιτιανῶν δηλαδὴ 2
τῶν σκαιοτάτων καὶ ἀθεμίτων, οἵτινες τῇ ἐμπληξίᾳ λοιπὸν ἀπονεναρ-
κήκασι καὶ μόνον φθόνῳ καὶ ζάλῃ καὶ θορύβοις τὰ ἄτοπα κινοῦσι
τὴν ἀθέμιτον αὐτῶν διάνοιαν ἐπιδεικνύντες, ταῦτα φθέγξομαι. ὁρᾷς
γάρ, ὅπως οἱ ἄνδρες, οὓς ἐκεῖνοι ξίφει ἀνῃρῆσθαι ἔφασκον, ἐν μέσοις
νῦν εἰσι καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύουσι. πρὸς δὴ ταῦτα τί ἂν γένοιτο πρό-
κριμα χεῖρον οὕτω φανερῶς καὶ σαφῶς ἐπιφερόμενον τῇ ἐκείνων δίκῃ,
ἢ τὸ τούτους, οὓς ἀνῃρῆσθαι ἔλεγον, ζῆν τε καὶ τοῦ βίου ἀπολαύειν,
οἵτινες δηλονότι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν φθέγξασθαι δυνήσονται; προσέ- 3
κειτο δὲ καὶ τοῖς παρὰ τῶν Μελιτιανῶν ἐκείνων καὶ τοῦτο. διεβε-
βαιοῦντο γὰρ ἀθεμίτῳ ὁρμῇ ἐπεισελθόντα σε καὶ ἁρπάσαντα ποτή-
ριον ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ ἀποκείμενον τόπῳ κεκλακέναι, οὗ πράγματος
ἀληθῶς οὐδὲν μεῖζον ἦν ἔγκλημα οὔτε τηλικοῦτον ἀτόπημα, εἰ τοῦτο
οὕτως πεπρᾶχθαί τε καὶ ἡμαρτῆσθαι συνέβαινεν. ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ
κατηγορία αὕτη; τίς δὲ ἡ μετάβασις καὶ ποικιλία τοῦ πράγματος,
ὡς νῦν εἰς ἕτερον πρόσωπον τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐγκλήματος τούτου
μετάγειν; ὅπερ δηλονότι πρᾶγμα αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ὡς εἰπεῖν ἐστὶ
τηλαυγέστερον, ὅτι τῇ σῇ συνέσει ἐπιβουλεῦσαι ἐσπούδαζον.
μετὰ δὴ ταῦτα τίς ἂν ἐκείνοις τοῖς ἀνθρώποις τοῖς τοσαῦτα εἰς βλά- 4
βην ἀναπλασαμένοις ἀκολουθῆσαι ἐθελήσειεν; ὅταν μάλιστα αὐτοὶ
ἑαυτοὺς εἰς ὄλεθρον ἄγωσι καὶ συνορῶσιν ὅτι πεπλασμένων καὶ

ψευδῶν πραγμάτων εἰσὶ κατήγοροι; ὡς ἔφην τοίνυν, τίς ἂν ἐκείνοις
ἐξακολουθήσειε καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας πρηνὴς ἀπέλθοι; εἰς
ἐκείνην δηλαδὴ εἰς ἣν ἐκεῖνοι μόνοι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς
ἐπικουρίας ἔχειν οἴονται. εἰ γὰρ βούλοιντο ἐπὶ καθαρὰν ἐλθεῖν 5
συνείδησιν καὶ ὑπομνησθῆναι τῆς ἀρίστης γνώμης καὶ ἐπὶ τὴν ὑγιαί-
νουσαν ἐλθεῖν διάνοιαν, ῥᾳδίως γνώσονται οὐδεμίαν αὐτοῖς ὑπάρχειν
ἐπικουρίαν παρὰ τῆς προνοίας, ἐπειδήπερ τοιούτων εἰσὶ ζηλωταὶ
καὶ ἐπὶ τῷ | οἰκείῳ ὀλέθρῳ πειράζονται. ταύτην δὴ οὖν οὐ τραχύτητά
τινα, ἀλλὰ ἀλήθειαν δικαίως ἂν εἴποιμι. τὸ τελευταῖον δὲ καὶ 6
τοῦτο προστίθημι, ὅτιπερ βουλόμεθα δημοσίᾳ παρὰ τῆς σῆς συνέ-
σεως πολλάκις ἀναγνωσθῆναι ταῦτα, ὡς ἂν ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἁπάντων
γνῶσιν ἔλθοι καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐκείνων ἀφικέσθαι δυνηθείη, οἵτινες
οὕτω πράττουσιν, οὕτως ἀναστρέφουσιν, ὡς ταῦτα ἅπερ παρ' ἡμῶν
⟨δι'⟩ εὐθείας λέγεται λόγῳ, τῇ τῆς ἀληθείας εἰρῆσθαι πράξει. ἐπεὶ 7
τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ πράγατι τηλικοῦτόν ἐστιν ἀτόπημα, γινωσκέ-
τωσαν οὕτω με κεκρικέναι καὶ ταύτης εἶναι τῆς προαιρέσεως· εἴ τι
τοιοῦτον κινοῖεν, μηκέτι λοιπὸν κατὰ τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀλλὰ κατὰ
τοὺς δημοσίους νόμους αὐτόν με δι' ἐμαυτοῦ τῶν πραγμάτων ἀκροα-
σόμενον καὶ λοιπὸν εὑρήσοντα αὐτοὺς ὅτι μὴ μόνον κατὰ τοῦ ἀνθρω-
πίνου γένους λησταί τινες ὄντες, ἀλλὰ γὰρ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας
διδασκαλίας φαίνονται. ὁ θεός σε διαφυλάξει, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Ὑπὲρ δὲ τοῦ καὶ πλέον δειχθῆναι τὴν πονηρίαν τῶν συκοφαντῶν, **69,1**
ἰδοὺ καὶ ἔγραψεν Ἀρσένιος μετὰ τὸ εὑρεθῆναι κρυπτόμενον αὐτόν.
ὡς γὰρ Ἰσχύρας ἔγραψεν ὁμολογῶν τὴν συκοφαντίαν, οὕτως Ἀρσέ-
νιος γράφων ἐλέγχει πλέον ἐκείνων τὴν κακοήθειαν.

Ἀθανασίῳ μακαρίῳ πάπᾳ Ἀρσένιος ἐπίσκοπος [τῶν ποτε ὑπὸ 2
Μελίτιον] τῆς Ὑψηλιτῶν πόλεως ἅμα πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις
ἐν κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

. . . . Καὶ ἡμεῖς ἀσπαζόμενοι τὴν εἰρήνην καὶ ἕνωσιν πρὸς
τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἧς σὺ κατὰ χάριν θεοῦ προΐστασαι, προ-
ῃρημένοι τε τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον ὑπο-
τάσσεσθαι, γράφομέν σου, ἀγαπητὲ πάπα, ὁμολογοῦντες ἐν ὀνόματι
κυρίου τοῦ λοιποῦ μὴ κοινωνήσειν τοῖς ἔτι σχίζουσι καὶ μηδέπω εἰ-
ρηνεύουσι πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἐπισκόποις τε καὶ πρεσβυ-
τέροις καὶ διακόνοις μήτε συνθέσθαι αὐτοῖς | βουλομένοις τι ἐν συν-
όδῳ μήτε γράμματα εἰρηνικὰ ἀποστέλλειν μήτε δέξασθαι παρ' αὐτῶν
μηδ' αὖ δίχα γνώμης σου τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου ὅρον τινὰ
ἐκφέρειν περὶ ἐπισκόπων ἢ περὶ δόγματος ἑτέρου κοινοῦ ἐκκλησια-
στικοῦ, ἀλλ' εἴκειν πᾶσι τοῖς προτετυπωμένοις κανόσι καθ' ὁμοιό-
τητα τῶν ἐπισκόπων Ἀμμωνιανοῦ καὶ Τυράννου καὶ Πλουσιανοῦ
καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων. πρὸς ταῦτα οὖν ἀξιοῦμεν τὴν σὴν 3

χρηστότητα ἀντιγράψαι μὲν ἡμῖν διὰ τάχους ὡσαύτως τε καὶ τοῖς συλλειτουργοῖς περὶ ἡμῶν ὅτι εἴημεν ἤδη ἐπὶ τοῖς προειρημένοις ὅροις εἰρηνεύσαντες πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑνωθέντες τοῖς συλλειτουργοῖς ἐπὶ τῶν τόπων· πιστεύομεν δέ, ὡς αἱ εὐχαί σου ἐνεργήσουσιν εὐπρόσδεκτοι οὖσαι, ὥστε τὴν τοιαύτην εἰρήνην βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον εἶναι μέχρι τέλους κατὰ τὸ βούλημα τοῦ δεσπότου τῶν ἁπάντων θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. τὸ 4
ὑπὸ σὲ ἱερατεῖον ἡμεῖς καὶ οἱ σὺν ἡμῖν προσαγορεύομεν. ὅσον δὲ οὐδέπω θεοῦ ἐπιτρέποντος ἀπαντήσομεν | πρὸς τὴν σὴν χρηστότητα. Ἀρσένιος ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ πολλοῖς χρόνοις, μακαριώτατε πάπα.

Μείζων δὲ καὶ φανερώτερος ἔλεγχος τῆς καθ' ἡμῶν συκοφαντίας 70,1
ἡ μετάνοια Ἰωάννου, καὶ τούτου μάρτυς ὁ θεοφιλέστατος καὶ μακαρίας μνήμης βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. εἰδὼς γάρ, ἅπερ Ἰωάννης κατ' αὐτοῦ κατηγόρησε, καὶ δεξάμενος γράμματα μεταγινώσκοντος αὐτοῦ ἔγραψε ταῦτα·

Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς Ἰωάννῃ. 2

Πάνυ μοι καταθύμια γέγονε τὰ παρὰ τῆς σῆς φρονήσεως γράμματα. ἔγνων γὰρ ἐξ αὐτῶν, ἃ μάλιστα γνῶναι ἐπόθουν, πᾶσαν μὲν μικροψυχίαν ἀποτεθεῖσθαί σε, τῇ δὲ ἐκκλησίᾳ, ὡς προσῆκον ἦν, κεκοινωνηκέναι καὶ Ἀθανασίῳ τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἐπισκόπῳ ἐς τὰ μάλιστα εἰς ὁμόνοιαν ἐλθεῖν. εὖ ἴσθι τοίνυν, ὡς ἕνεκά γε τούτων πάνυ σε ἐπαινέσας ἔχω, ὅτι πᾶσαν ἀφεὶς ἀψιμαχίαν, ὃ τῷ θεῷ φίλον ἦν, πεποίηκας τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἑνώσεως ἀντιλαμβανόμενος. ἵνα τοίνυν καὶ ὧν ἐπιθυμεῖς τετυχηκέναι δοκοίης, ἐπιτρέψαι σοι δεῖν ᾠήθην ὀχήματος ἐπιβῆναι δημοσίου καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἐμῆς ἡμερότητος σπουδάσαι. σὸν λοιπὸν ἔστω μηδὲν μελλῆσαι, ἀλλὰ τῆς ἐπιστολῆς σοι ταύτης ὀχήματος δημοσίου ἐξουσίαν χορηγούσης εὐθέως πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι, ἵνα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσῃς τὴν σαυτοῦ καὶ θεασάμενος ἡμᾶς τῆς προσηκούσης ἀπολαύσῃς εὐφροσύνης. ὁ θεός σε διαφυλάξει, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Οὕτω μὲν οὖν τέλος ἔσχεν ἡ συσκευή, καὶ οἱ Μελιτιανοὶ καται- 71,1
σχυθέντες ἀπεστράφησαν, οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οὐδ' οὕτως ἠρέμησαν. ἔμελε γὰρ αὐτοῖς οὐ τῶν Μελιτιανῶν, ἀλλὰ τῶν περὶ Ἄρειον καὶ ἐφοβοῦντο, μὴ παυσαμένων | ἐκείνων μηκέτι τοὺς ὑποκρινομένους εὕρωσι, δι' ὧν τούτους εἰσαγαγεῖν δύνωνται. παροξύνουσι τοίνυν 2
πάλιν τοὺς Μελιτιανοὺς καὶ πείθουσι τὸν βασιλέα σύνοδον αὖθις ἐν Τύρῳ κελεῦσαι γενέσθαι. καὶ κόμης Διονύσιος ἀποστέλλεται καὶ στρατιῶται δορυφόροι δίδονται τοῖς περὶ Εὐσέβιον. καὶ ὁ μὲν Μακάριος δέσμιος διὰ στρατιωτῶν πέμπεται εἰς Τύρον, ἐμοὶ δὲ γράφει

καὶ ἀνάγκην ἐπιτίθησιν, ὥστε καὶ ἄκοντας ἡμᾶς ἀποστέλλεσθαι.
τὴν μὲν οὖν πᾶσαν συσκευὴν γνῶναι δυνατόν, ἐξ ὧν ἔγραψαν οἱ ἐπί- 3
σκοποι τῆς Αἰγύπτου· πῶς δὲ παρ' αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς συνετέθη, ἀναγ-
καῖον ἂν εἴη λέγειν· καὶ γὰρ ἐντεῦθεν θεωρεῖν τὴν κακοήθειαν καὶ
τὴν πανουργίαν τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην ἔξεστιν. ἐπίσκοποί εἰσιν 4
ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει ἐγγὺς ἑκατόν. οὐδεὶς τούτων
ἡμᾶς ἠτιᾶτο, οὐ πρεσβύτερος ἐμέμφετο, οὐ τῶν λαῶν τις κατελάλει,
ἀλλ' οἱ Μελιτιανοὶ οἱ ἀπὸ Πέτρου ἐκβληθέντες καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἦσαν
οἱ τὴν ἐπιβουλὴν μερισάμενοι. καὶ οἱ μὲν τὸ κατηγορεῖν, οἱ δὲ τὸ δι-
κάζειν ἑαυτοῖς ἐξεδίκουν. ἡμεῖς μὲν οὖν παρῃτούμεθα τοὺς περὶ 5
Εὐσέβιον ὡς ἐχθροὺς διὰ τὴν αἵρεσιν ὄντας, ἔπειτα τὸν λεγόμενον
κατήγορον μὴ εἶναι | πρεσβύτερον ὅλως ἐδείκνυμεν οὕτως. ὅτε Με-
λίτιος ὑπεδέχθη, ὡς μήποτ' ὤφελε, γινώσκων αὐτοῦ τὴν πανουργίαν
ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ἀπήτησεν αὐτὸν βρέβιον, ὧν ἔλεγεν ἔχειν
ἐπισκόπων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυ-
τέρων καὶ διακόνων καὶ εἰ ἔχει τινὰς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς. τοῦτο δὲ
πεποίηκεν ὁ πάπας Ἀλέξανδρος, ἵνα μὴ Μελίτιος λαβὼν τὴν τῆς
ἐκκλησίας παρρησίαν πωλήσῃ πολλοὺς καὶ ψεύσηται καθ' ἡμέραν
ὑποβάλλων οὓς βούλεται. τῶν μὲν οὖν ἐν Αἰγύπτῳ πεποίηκε τὸ
βρέβιον τοῦτο·

Βρέβιον δοθὲν παρὰ Μελιτίου Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ 6

1 ἐγὼ Μελίτιος ἐν Λυκῷ
2 Λούκιος ἐν Ἀντινόου
3 Φασιλεὺς ἐν Ἑρμουπόλει
4 Ἀχιλλεὺς ἐν Κουσαῖς
5 Ἀμμώνιος ἐν Διοσπόλει
6 ⟨. . .⟩ ἐν Πτολεμαΐδι
7 Παχύμης ἐν Τεντύραις
8 ⟨. . .⟩ ἐν Μαξιμιανουπόλει
9 Θεόδωρος ἐν Κόπτῳ
[ἐν Θηβαΐδι]
10 Κάλης ἐν Ἑρμεθὶ
11 Κόλλουθος ἐν τῇ ἄνω Κυνῷ
12 Πελάγιος ἐν Ὀξυρύγχῳ
13 Πέτρος ἐν Ἡρακλέους
14 Θέων ἐν Νειλουπόλει
15 Ἰσαὰκ ἐν Λητοῦς
16 Ἡρακλείδης ἐν Νικίους
17 Ἰσαὰκ ἐν Κλεοπατρίδι
18 Μέλας ἐν Ἀρσενοΐτῃ

19 ⟨. . . ⟩ ἐν 'Ηλίους
20 'Αμῶς ἐν Λεόντων
21 'Ισίων ἐν 'Αθριβὶ
22 ⟨. . . ⟩ ἐν Φαρβεθῷ
23 'Αρποκρατίων ἐν Βουβάστῳ
24 Μωσῆς ἐν Φακουσαῖς
25 Καλλίνικος ἐν Πηλουσίῳ
26 Εὐδαίμων ἐν Τάνει
27 'Εφραὶμ ἐν Θμουὶ
28 ⟨. . . ⟩ ἐν Σαὶ
29 'Ερμαίων ἐν Κυνῷ καὶ Βούσιρι
30 Σωτήριχος ἐν Σεβεννύτῳ
31 Πινινούθης ἐν Φθενεγὺ |
32 Κρόνιος ἐν Μετῆλι
33 'Αγαθάμμων ἐν τῇ 'Αλεξανδρέων χώρᾳ
34 ἐν Μέμφι 'Ιωάννης (κελευσθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως εἶναι μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου)

Οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ οὗτοι, τῶν δὲ ἐν 'Αλεξανδρείᾳ εἶχε κληρικῶν·

35 'Απολλώνιος πρεσβύτερος
36 Εἰρηναῖος πρεσβύτερος
37 Διόσκορος πρεσβύτερος
38 Τύραννος πρεσβύτερος

Διάκονοι

39 Τιμόθεος διάκονος
40 'Αντίνοος διάκονος
41 'Ηφαιστίων διάκονος
καὶ 42 Μακάριος πρεσβύτερος τῆς Παρεμβολῆς

Τούτους Μελίτιος καὶ παρόντας παρέδωκεν 'Αλεξάνδρῳ τῷ ἐπι- **72,1**
σκόπῳ. τοῦ δὲ λεγομένου 'Ισχύρα οὔτ' ἐμνημόνευσεν οὔτε ὅλως ἐν τῷ Μαρεώτῃ ἐσχηκέναι ⟨πρεσβύτερον⟩ πώποτε ὡμολόγησε. καὶ ὅμως καὶ οἱ ἐχθροὶ οὐκ ἀφίσταντο καὶ ὁ μὴ πρεσβύτερος ὡς πρεσβύτερος ἐπλάττετο. κόμης γὰρ ἦν ὁ ἀναγκάζων καὶ στρατιῶται εἷλκον ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ χάρις τοῦ θεοῦ νενίκηκεν· οὔτε **2**
γὰρ Μακάριον ἤλεγξαν περὶ τοῦ ποτηρίου, ἀλλὰ καὶ 'Αρσένιος, ὃν ἐθρύλησαν ἀνῃρῆσθαι παρ' ἡμῶν, εἱστήκει ζῶν καὶ δεικνύων τὴν ἐκείνων συκοφαντίαν. μὴ δυνηθέντων τοίνυν ἐκείνων ἐλέγξαι τὸν **3**
Μακάριον οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐχαλέπαινον ὡς ἀπολέσαντες ὅπερ ἐθήρευον, καὶ πείθουσι τὸν κόμητα τὸν σὺν αὐτοῖς Διονύσιον, ἵν' εἰς τὸν Μαρεώτην ἀποστείλῃ, μὴ ἄρα τι δυνηθῶσιν εὑρεῖν ἐκεῖ κατὰ τοῦ πρεσβυτέρου, μᾶλλον δὲ ἵνα ἀπελθόντες καττύσωσιν ἀπόντων ἡμῶν, ὡς βούλονται. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς. ἀμέλει **3**
λεγόντων ἡμῶν 'περιττὴν μὲν εἶναι τὴν εἰς τὸν Μαρεώτην ἀποδημίαν', ἃ γὰρ ἐκ πολλοῦ χρόνου μεμελετήκασι, μὴ προφασιζέσθωσαν ἐνδεῶς

εἰρηκέναι μηδὲ ὑπερτιθέσθωσαν, ἃ γὰρ ἐνόμιζον ἔχειν εἰρήκασι καὶ
λοιπὸν ἀποροῦντες προφασίζονται· ἢ εἰ χρεία καὶ τοῦ | Μαρεώτου,
τοὺς γοῦν ὑπόπτους μὴ πέμπεσθαι. ὁ μὲν κόμης περὶ τῶν ὑπόπτων
ἐπείθετο, ἐκεῖνοι δὲ πάντα μᾶλλον ἢ τοῦτο πεποιήκασιν. οὓς γὰρ 4
παρῃτούμεθα διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὗτοι σπουδαίως ἀπῆλθον,
Διόγνιος Μάρις Θεόδωρος Μακεδόνιος Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.
πάλιν τε γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου, καὶ στρατιω-
τικὴ δορυφορία, καὶ τό γε θαυμαστὸν καὶ πάσης ὑπεροψίας γέμον,
Μακάριον μὲν τὸν κατηγορούμενον πεποιήκασι διὰ στρατιωτῶν ἀπο-
μεῖναι, τὸν δὲ κατήγορον μεθ' ἑαυτῶν ἀπήγαγον. τίς οὖν λοιπὸν 5
ἐκ τούτων οὐ θεωρεῖ τὴν συσκευήν; τίς οὐ συνορᾷ λευκῶς τῶν περὶ
Εὐσέβιον τὴν πονηρίαν; εἰ γὰρ κρίσεως ἦν ἐν τῷ Μαρεώτῃ χρεία,
ἔδει καὶ τὸν κατηγορούμενον ἀποστέλλεσθαι, εἰ δὲ μὴ κρίσεως ἕνεκεν
ἀπήρχοντο, διὰ τί τὸν κατήγορον ἐπήγοντο; καὶ γὰρ ἤρκει ὅτι μὴ
ἀπέδειξεν. ἀλλὰ τοῦτο πεποιήκασιν, ἵν', ἐπειδὴ παρόντα τὸν πρε-
σβύτερον οὐκ ἤλεγξαν, τοῦτον ἀπόντα συσκευάσωνται καὶ τυρεύσωσιν,
| ἅπερ αὐτοῖς ἐδόκει. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀλεξαν- 6
δρείας καὶ τῆς χώρας πάσης μεμψαμένους, ὅτι μόνοι παρεγένοντο,
καὶ ἀξιοῦντας κἂν αὐτοὺς παρεῖναι οἷς ἔπραττον (εἰδέναι γὰρ ἔλεγον
καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὰ κατὰ τὸν λεγόμενον Ἰσχύραν) οὐκ ἐπέτρε-
ψαν, ἀλλὰ τὸν μὲν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Φιλάγριον παραβάτην καὶ
στρατιώτας ἐθνικοὺς εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐξετάζοντας ἃ μηδὲ κατηχου-
μένους ἔπρεπε θεωρεῖν, τοὺς δὲ κληρικοὺς οὐ συνεχώρησαν, ἵνα μὴ
κἀκεῖ ὥσπερ ἐν τῇ Τύρῳ τοὺς διελέγχοντας αὐτοὺς ἔχωσιν.
Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως λαθεῖν ἠδυνήθησαν. συνορῶντες γὰρ οἱ πρε- **73,1**
σβύτεροι τῆς πόλεως καὶ τοῦ Μαρεώτου τὰς κακουργίας αὐτῶν ἔγρα-
ψαν καὶ διεμαρτύραντο ταῦτα·

Θεογνίῳ Μάρι καὶ Μακεδονίῳ, Θεοδώρῳ καὶ Οὐρσακίῳ καὶ
Οὐάλεντι τοῖς ἀπὸ Τύρου ἐλθοῦσιν ἐπισκόποις παρὰ τῶν πρεσβυ-
τέρων καὶ διακόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ὑπὸ
τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.
Ἔπρεπεν ὑμᾶς ἐρχομένους καὶ ἄγοντας μεθ' ἑαυτῶν τὸν κατή- 2
γορον ἀγαγεῖν καὶ Μακάριον τὸν πρεσβύτερον. αἱ γὰρ κρίσεις οὕτως
συνίστανται κατὰ τὰς ἁγίας γραφάς, ὥστε τὸν κατήγορον μετὰ τοῦ
κατηγορουμένου ἑστάναι. ἐπειδὴ δὲ οὔτε Μακάριον ἠγάγετε οὔτε ὁ
αἰδεσιμώτατος ἡμῶν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος μεθ' ὑμῶν εἰσῆλθεν,
ἠξιώσαμεν κἂν αὐτοὶ παρεῖναι ἐν τῇ κρίσει, ἵνα παρόντων ἡμῶν ἀσφα-
λὴς ἡ ἐξέτασις | γένηται καὶ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. ἐπειδὴ δὲ 3
οὐ τοῦτο συνεχωρήσατε, ἀλλὰ μόνοι μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύ-
πτου καὶ τοῦ κατηγόρου ἠθελήσατε πράττειν ἃ βούλεσθε, ὁμολογοῦμεν
ὅτι ὑποψίαν εἴδομεν ἐν τῷ πράγματι πονηράν, καὶ ἐθεωρήσαμεν ὅτι
συσκευὴ καὶ ἐπιβουλὴ μόνον ἐστὶν ἡ εἴσοδος ὑμῶν. διὰ τοῦτο ταύτην

ὑμῖν ἐπιδίδομεν τὴν ἐπιστολὴν μαρτύριον ἐσομένην εἰς ἀληθινὴν
σύνοδον, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν ὅτι κατὰ μονομέρειαν, ἅπερ ἠθελήσατε,
ἐπράξατε καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ συσκευὴν ἠθελήσατε συνθεῖναι καθ'
ἡμῶν. τούτων δὲ τὰ ἴσα ἐπιδεδώκαμεν καὶ Παλλαδίῳ τῷ κου- 4
ριώσῳ τοῦ Αὐγούστου, ἵνα μὴ κρυβῇ παρ' ὑμῶν. ἃ γὰρ ἐπράξατε,
τοιαῦτα λοιπὸν ἡμᾶς ὑποπτεύειν καὶ λογίζεσθαι ποιεῖ περὶ ὑμῶν.
1 Διονύσιος πρεσβύτερος ἐπιδέδωκα 5
2 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος
3 Νειλαρᾶς πρεσβύτερος
4 Λόγγος πρεσβύτερος
5 Ἀφθόνιος πρεσβύτερος
6 Ἀθανάσιος πρεσβύτερος
7 Ἀμύντιος πρεσβύτερος
8 Πιστὸς | πρεσβύτερος
9 Πλουτίων πρεσβύτερος
10 Διόσκορος πρεσβύτερος
11 Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος
12 Σεραπίων πρεσβύτερος
13 Ἀμμώνιος πρεσβύτερος
14 Γάιος πρεσβύτερος
15 Ῥῖνος πρεσβύτερος
16 Αἰθαλῆς πρεσβύτερος

Διάκονοι

17 Μαρκελλῖνος διάκονος
18 Ἀππιανὸς διάκονος
19 Θέων διάκονος
20 Τιμόθεος διάκονος
21 καὶ Τιμόθεος ἄλλος διάκονος.

Τὰ μὲν τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως κληρικῶν γράμματά τε καὶ ὀνό- 74,1
ματα ταῦτα, ἃ δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Μαρεώτου κληρικοὶ ἔγραψαν γινώσκοντες τὸν τρόπον τοῦ κατηγόρου καὶ ἐν τῇ περιοδείᾳ σὺν ἐμοὶ ὄντες ἔστι ταῦτα·

Τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῶν μακαρίων ἐπισκόπων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας οἱ κατὰ Μαρεώτην πάντες πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Εἰδότες τὸ γεγραμμένον, ὅτι «ἃ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου λέγε[1]», 2
καὶ ὅτι «μάρτυς ψευδὴς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται[2]», ἃ εἴδομεν, μαρτυροῦμεν, μάλιστα ὅτι ἀναγκαίαν ἡμῶν ἐποίησεν εἶναι τὴν μαρτυρίαν ἡ γενομένη συσκευὴ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου. θαυ-

1. Παρμ. 25, 7. 2. Παρμ. 19, 5.

μάζομεν γὰρ πῶς ὅλως Ἰσχύρας κἂν εἰς μέτρον τῆς ἐκκλησίας ἐμε-
τρήθη, περὶ οὗ πρῶτον διηγήσασθαι ἀναγκαῖον ἡγούμεθα. Ἰσ- 3
χύρας οὐδέποτε λειτουργὸς τῆς ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ᾽ ἑαυτὸν μὲν
πρὸ τούτου ἐφήμισε Κολλούθου πρεσβύτερον, οὐκ ἔσχε δὲ τὸν πει-
θόμενον αὐτῷ εἰ μὴ μόνον τοὺς συγγενεῖς ἑαυτοῦ. οὔτε γὰρ ἐκκλησίαν
ἔσχε ποτὲ οὔτε ὅλως | κληρικὸς ἐνομίσθη παρὰ τοῖς ὀλίγον διεστῶσιν
ἀπὸ τῆς κώμης αὐτοῦ πλὴν μόνοις, ὡς προείπομεν, τοῖς συγγενέσιν
ἑαυτοῦ. ἀλλὰ καὶ ὅμως τοιαύτην ἑαυτῷ προσηγορίαν ἐπιφημίσας 4
ἐπὶ τῆς συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τῇ παρου-
σίᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ὁσίου καθῃρέθη καὶ λαϊκὸς συνήχθη καὶ οὕτως
ἔμεινε τὸν ἑξῆς χρόνον ἐκπεσὼν καὶ τῆς ψευδοῦς ὑπονοίας τοῦ πρε-
σβυτερίου. περὶ γὰρ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ περιττὸν ἡγούμεθα λέγειν 5
δυναμένων πάντων εἰδέναι τὰ τοιαῦτα. ἐπειδὴ δὲ περὶ κλάσεως πο-
τηρίου καὶ τραπέζης ἐσυκοφάντησεν ἡμῶν τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανά-
σιον, καὶ περὶ τούτου διηγήσασθαι ὑμῖν ἀναγκαῖον ἠπείχθημεν.
φθάσαντες γὰρ εἴπομεν ἐκκλησίαν αὐτὸν μηδέποτε ἐσχηκέναι ἐν τῷ
Μαρεώτῃ, ὡς δὲ ἐπὶ θεοῦ μάρτυρος οὐδὲ ποτήριον κέκλασται οὐδὲ
τράπεζα ἀνετράπη παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν οὐδὲ παρ᾽ ἄλλου τινὸς
τῶν συνόντων αὐτῷ, ἀλλὰ πάντα ἐστὶ τὰ λεγόμενα συκοφαντία.
καὶ ταῦτα λέγομεν οὐ μακρὰν τοῦ ἐπισκόπου ἀπόντες, πάντες γὰρ σὺν 6
αὐτῷ ἐσμεν, ὅταν περιοδεύῃ τὸν Μαρεώτην· καὶ οὐδέποτε μόνος περι-
έρχεται, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων
καὶ λαῶν ἱκανῶν. διὸ καὶ ὡς συμπαρόντες αὐτῷ ἐν πάσῃ περιοδείᾳ,
ᾗ πεποίηται πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα λέγομεν καὶ μαρτυροῦμεν ὅτι οὔτε
ποτήριον κατέαγεν οὔτε τράπεζα ἀνετράπη, | ἀλλὰ πάντα ψεύδεται,
ὡς καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ χειρὸς μαρτυρεῖ. θελήσαντα γὰρ 7
αὐτὸν συναχθῆναι μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν μετὰ Μελιτιανῶν καὶ
τοιαῦτα φημίσαι κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου οὐκ ἐδέ-
ξαντο αὐτόν, καίτοι γράψαντα καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογήσαντα μηδὲν
τούτων γεγενῆσθαι, ἀλλ᾽ ὑποβεβλῆσθαι ὑπό τινων ταῦτα εἰπεῖν.

Διὸ καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ Θεόγνιον καὶ Θεόδωρον καὶ Μάριν καὶ 75,1
Μακεδόνιον καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα εἰς τὸν Μαρεώτην οὐδὲν
εὑρόντες ἀληθές, ἀλλὰ μέλλοντος τοῦ πράγματος ἐλέγχεσθαι ὅτι
συκοφαντίαν εἰργάσαντο κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου αὐτοὶ
οἱ περὶ Θεόγνιον ἐχθροὶ τυγχάνοντες τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καί τινας
Ἀρειομανίτας πεποιήκασιν εἰπεῖν, ἅπερ ἤθελον. οὐ γάρ τις τοῦ 2
λαοῦ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου εἴρηκεν, ἀλλ᾽ αὐτοὶ τῷ φόβῳ τοῦ ἐπάρχου
τῆς Αἰγύπτου Φιλαγρίου καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τῇ προστασίᾳ τῶν
Ἀρειομανιτῶν, ἅπερ ἠθέλησαν, πεποιήκασι. καὶ γὰρ ἐλθόντας 3
ἡμᾶς ἐλέγξαι τὴν συκοφαντίαν οὐκ | ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ ἀπέρριπτον
μὲν ἡμᾶς, οὓς δὲ ἤθελον συσκευαζόμενοι προσεδέχοντο καὶ συνετί-
θεντο αὐτοῖς διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐπάρχου Φιλαγρίου, δι᾽ ὃν οὔτε πα-
ρεῖναι ἡμᾶς ἐπέτρεψαν, ἵνα κἂν τοὺς ὑποβαλλομένους ὑπ᾽ αὐτῶν δυ-

νηθῶμεν ἐλέγξαι, εἰ τῆς ἐκκλησίας εἰσὶν ἢ Ἀρειομανῖται. οἴδατε 4
δέ, ἀγαπητοὶ πατέρες, καὶ ὑμεῖς, ὡς διδάσκετε ἡμᾶς, ὅτι ἐχθρῶν οὐκ
ἰσχύει μαρτυρία. καὶ ὅτι μὲν ἀληθεύομεν, μαρτυρεῖ μὲν καὶ ἡ χεὶρ
Ἰσχύρα, μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ πράγματα αὐτά, ὅτι ἡμῶν μὲν μηδὲν
συνειδότων τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι Φιλάγριον παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν,
ἵνα τῷ φόβῳ τοῦ ξίφους καὶ ταῖς ἀπειλαῖς ἃ βούλονται συσκευά-
σωνται. ταῦτα ὡς ἐπὶ θεοῦ μαρτυροῦμεν, ταῦτα ὡς εἰδότες καὶ 5
ἐσομένην κρίσιν παρὰ θεοῦ λέγομεν, θέλοντες μὲν ἐλθεῖν πάντες
πρὸς ὑμᾶς, ἀρκεσθέντες δὲ τοῖς ἐξ ἡμῶν, ἵνα τὰ γράμματα τὴν τῶν
μὴ παραγενομένων παρουσίαν ἀποπληρώσῃ.

1 Ἰγγένιος πρεσβύτερος ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι ἐν κυρίῳ, 6
ἀγαπητοὶ πατέρες

2 Θέων πρεσβύτερος
3 Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος
4 Ἡράκλειος πρεσβύτερος
5 Βόκκων πρεσβύτερος
6 Τρύφων πρεσβύτερος
7 Πέτρος πρεσβύτερος
8 Ἱέραξ πρεσβύτερος
9 Σαραπίων πρεσβύτερος
10 Μάρκος πρεσβύτερος
11 Πτολλαρίων πρεσβύτερος
12 Γάιος πρεσβύτερος
13 Διόσκορος πρεσβύτερος
14 Δημήτριος πρεσβύτερος
15 Θύρσος πρεσβύτερος

Διάκονοι

16 Πιστὸς διάκονος
17 Ἀπολλῶς διάκονος
18 Σερρᾶς διάκονος
19 Πιστὸς διάκονος
20 Πολύνικος διάκονος
21 Ἀμμώνιος διάκονος
22 Μαῦρος διάκονος
23 Ἥφαιστος διάκονος
24 Ἀπολλῶς διάκονος
25 Μετωπᾶς διάκονος
26 Ἀπολλῶς διάκονος
27 Σεραπᾶς διάκονος
28 Μελίφθογγος διάκονος
29 Λούκιος διάκονος
30 Γρηγορᾶς διάκονος |

Οἱ αὐτοὶ πρὸς τὸν κουριῶσον καὶ Φιλά- 76,1
γριον τότε λεγόμενον ἔπαρχον Αἰγύπτου

Φλαβίῳ Φιλαγρίῳ καὶ Φλαβίῳ Παλλαδίῳ δουκιναρίῳ παλατίνῳ
κουριώσῳ καὶ Φλαβίῳ Ἀντωνίνῳ βιάρχῳ κεντηναρίῳ τῶν κυρίων
μου τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου παρὰ τῶν
πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τοῦ Μαρεώτου, νομοῦ τῆς καθολικῆς
ἐκκλησίας τῆς ὑπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον· διὰ
τῶν ἑξῆς ὑπογραφόντων τάδε μαρτυρούμενοι ἐπιδιδόαμεν·

Ἐπειδὴ Θεόγνιος καὶ Μάρις καὶ Μακεδόνιος καὶ Θεόδωρος καὶ 2
Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ὡς ἀποσταλέντες ὑπὸ πάντων τῶν | ἐπισκό-
πων τῶν συνελθόντων ἐν τῇ Τύρῳ ἀπήντησαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροι-
κίᾳ φάσκοντες ἐντολὰς εἰληφέναι, ὡς ζητῆσαί τινα ἐκκλησιαστικὰ
πράγματα, ἐν οἷς ἔλεγον καὶ περὶ ποτηρίου κυριακοῦ κεκλασμένου
ὑποβληθέντος αὐτοῖς ὑπὸ Ἰσχύρα, ὃν ἤγαγον μεθ' ἑαυτῶν, λέγοντος
ἑαυτὸν εἶναι πρεσβύτερον, ὅς οὐκ ἔστι πρεσβύτερος, — ὑπὸ γὰρ 3
Κολλούθου τοῦ πρεσβυτέρου φαντασθέντος ἐπισκοπὴν καὶ ὕστερον
ὑπὸ κοινῆς συνόδου Ὁσίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων κελευσθέν-
τος πρεσβυτέρου εἶναι, καθὸ καὶ πρότερον ἦν, κατεστάθη καὶ κατὰ
ἀκολουθίαν πάντες οἱ ὑπὸ Κολλούθου κατασταθέντες ἀνέδραμον εἰς
τὸν αὐτὸν τόπον, εἰς ὃν καὶ πρότερον ἦσαν, ὡς καὶ αὐτὸς Ἰσχύρας
λαϊκὸς ὤφθη, ἥν τε λέγει ἔχειν ἐκκλησίαν, μηδὲ πώποτε ἐκκλησίαν
γεγενῆσθαι, ἀλλ' οἰκητικὸν οἰκημάτιον μικρὸν ὀρφανοῦ παιδίου Ἰσί-
ωνος τοὔνομα, — καὶ διά τοι τοῦτο τῇδε τῇ διαμαρτυρίᾳ ἐχρησά- 4
μεθα ἐπορκίζοντές σε κατὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ καὶ κατὰ τῶν
δεσποτῶν ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ τῶν ἐπιφανε-
στάτων Καισάρων παίδων αὐτοῦ ταῦτα αὐτὰ εἰς γνῶσιν ἀνενεγκεῖν
τῇ εὐσεβείᾳ αὐτῶν. οὔτε γὰρ πρεσβύτερός ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκ-
κλησίας οὔτε ἐκκλησίαν ἔχει οὔτε ποτὲ ποτήριον ἐκλάσθη, ἀλλὰ
πάντα ψεύδεται καὶ πλάττεται. ὑπατείᾳ Ἰουλίου Κωνσταντίου 5
τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως
Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου καὶ Ῥουφίνου Ἀλβίνου τῶν λαμπρο-
τάτων, Θὼθ δεκάτη.

Οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ταῦτα, ἃ δὲ καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ μεθ' 77,1
ἡμῶν ἐλθόντες εἰς τὴν Τύρον συνορῶντες τὴν συσκευὴν καὶ τὴν ἐπι-
βουλὴν ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο, ἔστι ταῦτα·

Τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις, κυρίοις τιμιωτάτοις, οἱ ἀπ' Αἰγύπτου σὺν | Ἀθανασίῳ ἐλθόντες τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Οὐκέτι νομίζομεν τὴν συσκευὴν ἄδηλον εἶναι τὴν παρὰ τῶν περὶ 2

Εὐσέβιον καὶ Θεόγνιον καὶ Μάριν καὶ Νάρκισσον καὶ Θεόδωρον καὶ
Πατρόφιλον ἡμῖν γιγνομένην. καὶ κατ᾽ ἀρχὴν μὲν γὰρ παρῃτούμεθα
πάντες διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου παρόντων αὐτῶν
τὴν ἀκρόασιν γενέσθαι εἰδότες ὅτι καὶ ἑνὸς μόνου ἐχθροῦ παρουσία,
μήτιγε πολλῶν, ταράττειν καὶ βλάπτειν δύναται τὴν ἀκρόασιν.
οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν ἔχθραν αὐτῶν, ἣν οὐ πρὸς ἡμᾶς μόνον 3
ἐσχήκασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, ὅτι διὰ τὴν Ἀ-
ρείου μανίαν καὶ τὴν ἀσεβῆ διδασκαλίαν ἐκείνου κατὰ πάντων ἐπι-
φύονται καὶ πᾶσι συσκευάζονται. ἐπειδὴ δὲ θαρροῦντες ἡμεῖς τῇ
ἀληθείᾳ δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν | τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν
Μελιτιανῶν γινομένην ἠθελήσαμεν, οὐκ οἴδαμεν πῶς οἱ περὶ Εὐσέ-
βιον ταράττειν τὰ παρ᾽ ἡμῶν λεγόμενα ἐπειρῶντο καὶ ἐπὶ πολὺ
ἐσπούδαζον τὰ παρ᾽ ἡμῶν λεγόμενα ἐκβάλλεσθαι, τοῖς μὲν ἀκεραίως
δικάζουσιν ἀπειλοῦντες, τοὺς δὲ καὶ ὑβρίζοντες, μόνον ἵνα τὸ καθ᾽
ἡμῶν σπουδαζόμενον αὐτοῖς γένηται. καὶ ἴσως ἡ ἔνθεος ὑμῶν 4
εὐλάβεια, κύριοι τιμιώτατοι, ἠγνόει τὴν γενομένην παρ᾽ αὐτῶν συ-
σκευήν, ἀλλὰ νῦν νομίζομεν φανερὰν γεγενῆσθαι αὐτήν. ἰδοὺ γὰρ
φανερῶς αὐτοὶ τὴν συσκευὴν ἐνεδείξαντο. τοὺς γὰρ ἐξ αὐτῶν ὑπο-
πτευομένους ἀποστεῖλαι ἠθέλησαν εἰς τὸν Μαρεώτην, ἵνα ἀπόντων
ἡμῶν καὶ ἐνταῦθα μενόντων τοὺς μὲν λαοὺς ταράξωσιν, ἃ δὲ βού-
λονται διαπράξωνται. εἶδον γὰρ ὅτι οἱ Ἀρειομανῖται καὶ Κολλου- 5
θιανοὶ καὶ Μελιτιανοὶ ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσί· διὰ τοῦτο
ἐσπούδασαν ἀποστεῖλαι τούτους, ἵνα παρόντων ἐχθρῶν καττύσωσι
καθ᾽ ἡμῶν, ἃ βούλονται. καὶ γὰρ οἱ ἐνταῦθα Μελιτιανοὶ ἀπέστειλαν
ἐξ ἑαυτῶν τινας καὶ πρὸ τεσσάρων μὲν ἡμερῶν ὥσπερ εἰδότες τοῦτο
τὸ σκέμμα γιγνόμενον ἔσεσθαι, καθ᾽ ἑσπέραν δὲ δύο βηριδαρίους πρὸς
τὸ καὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου Μελιτιανοὺς συναγαγεῖν εἰς τὸν Μαρεώτην,
διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκεῖ μηδένα καθόλου, καὶ Κολλουθιανοὺς καὶ Ἀρειο-
μανίτας ἀπὸ ἄλλων τόπων καὶ καττῦσαι καθ᾽ ἡμῶν αὐτοὺς λέγειν.
οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς, ὅτι αὐτὸς Ἰσχύρας ὡμολόγησεν ἐφ᾽ ὑμῶν οὐ 6
πλέον ἑπτὰ συναγομένων ἔχειν. ἐπεὶ οὖν μετὰ τὸ αὐτοὺς κατα-
σκευάσαι, ὅπερ βούλονται, καὶ ἀποστεῖλαι τοὺς ὑπόπτους ἠκούσαμεν
ὅτι καθ᾽ ἕκαστον ὑμῶν περιερχόμενοι ἀπαιτοῦσιν ὑπογραφὴν πρὸς
τὸ δοκεῖν τῇ πάντων ὑμῶν σκέψει γεγενῆσθαι, τούτου ἕνεκεν γράψαι
ὑμῖν ἠπείχθημεν καὶ ἐπιδοῦναι τόδε τὸ μαρτύριον, μαρτυρόμενοι μὲν
ὅτι συσκευαζόμεθα καὶ πάσχομεν ὑπ᾽ αὐτῶν καὶ δι᾽ αὐτῶν ἐπιβου-
λήν, ἀξιοῦντες δὲ ὅπως ἐν νῷ λαβόντες τὸν | τοῦ θεοῦ φόβον καὶ κατα-
γνόντες ὅτι χωρις ἡμῶν ἀπέστειλαν οὓς ἠθέλησαν, μὴ ὑπογράψητε,
ἵνα μή, ἅπερ αὐτοὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς καττύουσι, ταῦτα ὡς παρ᾽ ὑμῶν γι-
γνόμενα λέγωσι. καὶ γὰρ πρέπει τοὺς ἐν Χριστῷ ἀνθρώπους μὴ 7
εἰς ἀνθρώπινα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν πάντων προκρίνειν. καὶ
μήτε ἀπειλὴν ἣ χρῶνται πρὸς πάντας μήτε συσκευὴν φοβηθῆτε, ἀλλὰ
μᾶλλον τὸν θεόν. ἔδει γάρ, εἴπερ ἦν ὅλως ἀκόλουθον εἰς τὸν Μα- 8

ρεώτην ἀποσταλῆναι, καὶ ἡμᾶς συμπαρεῖναι, ἵνα τοὺς μὲν ἐχθροὺς
τῆς ἐκκλησίας ἐλέγξωμεν, τοὺς δὲ ξένους ἀποδείξωμεν, καὶ καθαρὰ
τοῦ πράγματος ἡ ἔρευνα γένηται. οἴδατε γὰρ ὅτι οἱ περὶ Εὐσέ- 9
βιον ἐκάττυσαν ἐπιστολὴν ἐπιδοθῆναι ὡς ἀπὸ Κολλουθιανῶν καὶ
Μελιτιανῶν καὶ Ἀρειανῶν γραφεῖσαν καθ' ἡμῶν, καὶ δῆλον ὅτι
αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας οὐδὲν ἀληθὲς περὶ ἡμῶν,
ἀλλὰ πάντα καθ' ἡμῶν λέγουσιν. ὁ δὲ νόμος τοῦ θεοῦ οὔτε ἐχθρὸν
μάρτυρα οὔτε κριτὴν εἶναι βούλεται. λοιπὸν ὡς | ἐν ἡμέρᾳ κρί- 10
σεως λόγον μέλλοντες διδόναι λαβόντες τὸ μαρτύριον τοῦτο καὶ
γνόντες συσκευὴν τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην παρακληθέντες φυλά-
ξασθε μηδέν τι καθ' ἡμῶν πρᾶξαι μηδὲ συνάρασθαι τῇ τῶν περὶ Εὐ-
σέβιον σκέψει. καὶ γὰρ πάλιν οἴδατε, ὡς προείπομεν, ὡς ἐχθροί
εἰσιν ἡμῶν, καὶ διὰ τί Εὐσέβιος ὁ τῆς Καισαρείας ἐχθρὸς γέγονεν
ἀπὸ πέρυσιν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα, κύριοι ποθεινότατοι.
Φλαβίῳ Διονυσίῳ τῷ λαμπροτάτῳ κόμητι παρὰ τῶν ἐπισκό- **78,1**
πων τῆς Αἰγύπτου καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν ἐλθόντων εἰς Τύρον.
Οὐκέτι νομίζομεν τὴν συσκευὴν ἄδηλον εἶναι τὴν παρὰ τῶν περὶ 2
Εὐσέβιον καὶ Θεόγνιον καὶ Μάριν καὶ Νάρκισσον καὶ Θεόδωρον καὶ
Πατρόφιλον ἡμῖν γιγνομένην. κατ' ἀρχὴν μὲν γὰρ παρῃτούμεθα πάν-
τες διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου παρόντων αὐτῶν τὴν ἀκρό-
ασιν γενέσθαι εἰδότες ὅτι καὶ ἑνὸς μόνου ἐχθροῦ παρουσία, μήτιγε
πολλῶν, ταράττειν καὶ βλάπτειν δύναται τὴν ἀκρόασιν. φανερὰ 3
γάρ ἐστιν ἡ ἔχθρα αὐτῶν, ἣν οὐ πρὸς ἡμᾶς μόνον ἐσχήκασιν, ἀλλὰ
καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, ὅτι κατὰ πάντα ἐπιφύονται καὶ
πᾶσι συσκευάζονται. ἐπειδὴ δὲ θαρροῦντες ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ δεῖ-
ξαι τὴν συκοφαντίαν τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Μελιτιανῶν
γενομένην ἠθελήσαμεν, οὐκ οἴδαμεν πῶς αὐτοὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον
ταράττειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐπειρῶντο καὶ ἐπὶ πολὺ ἐσπού-
δαζον τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐκβάλλεσθαι, τοῖς μὲν ἀκεραίως δι-
κάζουσιν ἀπειλοῦντες, τοὺς δὲ καὶ ὑβρίζοντες, μόνον ἵνα τὸ καθ'
ἡμῶν σπουδαζόμενον αὐτοῖς γένηται. καὶ ἴσως ἡ χρηστότης σου 4
ἠγνόει τὴν καθ' ἡμῶν γινομένην παρ' αὐτῶν συσκευήν, ἀλλὰ νῦν
νομίζομεν φανερὰν αὐτὴν γεγενῆσθαι. ἰδοὺ γὰρ φανερῶς αὐτοὶ τὴν
συσκευὴν ἐνεδείξαντο. τοὺς γὰρ ἐξ ἑαυτῶν ὑποπτευομένους ἀπο-
στεῖλαι ἠθέλησαν εἰς τὸν Μαρεώτην, ἵνα ἀπόντων ἡμῶν καὶ ἐνταῦθα
μενόντων τοὺς μὲν λαοὺς | ταράξωσιν, ἃ δὲ βούλονται διαπράξωνται.
εἰδότες γὰρ ὅτι Ἀρειομανῖται καὶ Κολλουθιανοὶ καὶ Μελιτιανοὶ 5
ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας εἰσί, διὰ τοῦτο ἐσπούδασαν ἀποστεῖλαι τού-
τους, ἵνα παρόντων ἐχθρῶν καττύσωσι καθ' ἡμῶν, ἃ βούλονται.
καὶ γὰρ ἤδη οἱ ἐνταῦθα Μελιτιανοὶ ἀπέστειλαν ἐξ αὐτῶν τινας καὶ
πρὸ τεσσάρων μὲν ἡμερῶν ὥσπερ εἰδότες τοῦτο τὸ σκέμμα γενό-
μενον ἔσεσθαι, καθ' ἑσπέραν δὲ δύο βηριδαρίους πρὸς τὸ καὶ ἀπὸ τῆς
Αἰγύπτου Μελιτιανοὺς συναγαγεῖν εἰς τὸν Μαρεώτην, διὰ τὸ μὴ

εἶναι ἐκεῖ μηδένα καθόλου, καὶ Κολλουθιανοὺς καὶ Ἀρειομανίτας
ἀπ' ἄλλων τόπων καὶ καττῦσαι καθ' ἡμῶν αὐτοὺς λέγειν. οἶδε 6
δέ σου ἡ χρηστότης ὅτι αὐτὸς ⟨Ἰσχύρας⟩ ὡμολόγησεν ἐπὶ σοῦ μὴ
πλέον ἑπτὰ συναγομένων ἔχειν. ἐπεὶ οὖν | μετὰ τὸ αὐτοὺς κατα-
σκευάσαι, ὅπερ βούλονται, καὶ ἀποστεῖλαι τοὺς ὑπόπτους ἠκούσα-
μεν ὅτι καθ' ἕκαστον τῶν ἐπισκόπων περιερχόμενοι ἀπαιτοῦσιν
ὑπογραφὴν πρὸς τὸ δοκεῖν τῇ πάντων αὐτῶν σκέψει γενέσθαι, τού-
του ἕνεκεν ἀνενεγκεῖν ἐπὶ τὴν σὴν λαμπρότητα ἠπείχθημεν καὶ ἐπι-
δοῦναι τόδε τὸ μαρτύριον, μαρτυρόμενοι μὲν ὅτι συσκευαζόμεθα καὶ
πάσχομεν ὑπ' αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν ἐπιβουλήν, ἀξιοῦντες δὲ ὅπως ἐν
νῷ λαβὼν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ καὶ τὰς εὐσεβεῖς ἐντολὰς τοῦ θεοφι-
λεστάτου βασιλέως ὡς καταγνοὺς ὅτι χωρὶς ἡμῶν οὓς ἠθέλησαν
ἀπέστειλαν, μὴ ἀνάσχῃ αὐτῶν. 7

1 Ἀδαμάντιος ἐπίσκοπος ἐπιδέδωκα	2 Ἰσχύρας
3 Ἄμμων	4 Πέτρος
5 Ἀμμωνιανὸς	6 Τύραννος
7 Ταυρῖνος	8 Σαραπάμμων
9 Αἰλουρίων	10 Ἁρποκρατίων
11 Μωυσῆς	12 Ὀπτᾶτος
13 Ἀνουβίων	14 Σαπρίων
15 Ἀπολλώνιος	16 Ἰσχυρίων
17 Ἀρβαιθίων	18 Ποτάμων
19 Παφνούτιος	20 Ἡρακλείδης
21 Θεόδωρος	22 Ἀγαθάμμων
23 Γάιος	24 Πιστὸς
25 Ἀθὰς	26 Νίκων
27 Πελάγιος	28 Θέων
29 Πανινούθιος	30 Νόννος
31 Ἀρίστων	32 Θεόδωρος
33 Εἰρηναῖος	34 Βλαστάμμων
35 Φίλιππος	36 Ἀπολλῶς
37 Διόσκορος	38 Τιμόθεος Διοσπόλεως
39 Μακάριος	40 Ἡρακλάμμων
41 Κρόνιος	42 Μοῦις
43 Ἰάκωβος	44 Ἀρίστων
45 Ἀρτεμίδωρος	46 Φινεὲς
47 Ψάις	48 Ἡρακλείδης

Καὶ δεύτερον οἱ αὐτοὶ **79,1**

Φλαυίῳ Διονυσίῳ τῷ λαμπροτάτῳ κόμητι οἱ ἐν Τύρῳ ἀπ' Αἰγύπτου ἐλθόντες ἐπίσκοποι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Πολλὰς ὁρῶντες συσκευὰς καθ' ἡμῶν γινομένας καὶ ἐπιβουλὰς

ἐκ συσκευῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ Νάρκισσον καὶ Φλάκιλλον καὶ
Θεόγνιον καὶ Μάριν καὶ Θεόδωρον καὶ Πατρόφιλον, οὓς κατὰ τὴν
ἀρχὴν θελήσαντες παραιτήσασθαι οὐκ ἐπετράπημεν, ἀνάγκην ἔχομεν
ἐπὶ τήνδε τὴν διαμαρτυρίαν ἐλθεῖν. καὶ γὰρ πολλὴν ὑπὲρ Μελιτια-
νῶν ὁρῶμεν σπουδὴν γιγνομένην, κατὰ δὲ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δι' ἡμῶν ἐπιβουλήν. ὅθεν ἐπιδίδομέν σου τήνδε τὴν
ἐπιστολὴν ἀξιοῦντες ἐν νῷ σε λαβεῖν | τὸν θεὸν τὸν παντοκράτορα 2
τὸν τὴν βασιλείαν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου βασιλέως
Κωνσταντίνου διαφυλάττοντα τηρῆσαι τὴν ἀκρόασιν τῶν καθ' ἡμᾶς
πραγμάτων αὐτῷ τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ. καὶ γὰρ εὔλογον ἀπο-
σταλέντα σε παρὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἡμῶν ἐπικαλεσαμένων
τὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ αὐτῷ τηρῆσαι τὸ πρᾶγμα. οὐκέτι γὰρ φέρομεν 3
συσκευαζόμενοι καὶ ἐπιβουλευόμενοι διὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον τῶν
προειρημένων. καὶ διὰ τοῦτο τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ | θεοφιλεστάτῳ
βασιλεῖ τηρηθῆναι τὸ πρᾶγμα ἀξιοῦμεν, παρ' ᾧ δυνάμεθα καὶ τὰ δί-
καια τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ ἑαυτῶν παραθέσθαι. πιστεύομεν γὰρ ὅτι
ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ ἀκούσασα οὐ καταγνώσεται ἡμῶν. καὶ πάλιν οὖν 4
ὁρκίζομέν σε τὸν παντοκράτορα θεὸν καὶ τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα
ἀεὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους νικῶντα καὶ ὑγιαίνοντα μετὰ τῶν παί-
δων τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ μηδὲν πλέον πρᾶξαι μηδὲ ἐπιτρέψαι τι
σεαυτῷ ἐν τῇ συνόδῳ κινῆσαι περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ἀλλὰ
τηρῆσαι τῇ εὐσεβείᾳ αὐτοῦ τὴν ἀκρόασιν. περὶ δὲ τῶν αὐτῶν καὶ
τοῖς κυρίοις μου ἐπισκόποις τοῖς ὀρθοδόξοις ἐδηλώσαμεν.

Ταῦτα δεξάμενος Ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης **80,1**
ἔγραψε Διονυσίῳ τῷ κόμητι ταῦτα·

Τῷ Δεσπότῃ μου Διονυσίῳ Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος.

Φανερὰν ὁρῶ κατὰ Ἀθανασίου συσκευὴν γενομένην. πάντας γὰρ 2
οὓς παρῃτήσατο, τούτους οὐκ οἶδα τί πεπονθότες ἀποστεῖλαι ἠθέ-
λησαν μηδὲ σημάναντες ἡμῖν. ἦν γὰρ δόξαν κατὰ τὸ αὐτὸ σκέψασθαι,
τίνας δεήσει ἀποσταλῆναι. συμβούλευσον οὖν μή τι προπετὲς γε-
νέσθαι (ἐληλύθασι γὰρ πρός με τεθορυβημένοι λέγοντες 'ἤδη τὰ
θηρία ἐσφρῖχθαι, καὶ μέλλειν ἐξορμᾶν'. περιηχήθησαν γὰρ ὡς Ἰωάν-
νου τινὰς ἀποστείλαντος), μὴ προλαβόντες καττύσωσιν, ὡς ἂν ἐθέ-
λοιεν. οἶδας γὰρ ὅτι καὶ Κολλουθιανοὶ τῆς ἐκκλησίας ἐχθροὶ 3
ὄντες καὶ Ἀρειανοὶ καὶ Μελιτιανοί, οὗτοι πάντες ἀλλήλοις σύμψηφοι
γενόμενοι, δύνανται μεγάλα κακὰ ἐργάσασθαι. σκέψαι οὖν τὸ συμ-
φέρον, ἵνα μὴ ἀνακύψῃ τι σκυθρωπὸν καὶ αἰτίᾳ ὑποβληθῶμεν ὡς οὐ
κατὰ τὸ δίκαιον κρίναντες. κἀκεῖνοι μάλιστα ὑφορῶνται, μὴ διο-
δεύοντες τὰς ἐκκλησίας, ὧν οἱ ἐπίσκοποί εἰσιν ἐνταῦθα, φόβον
ἐμποιήσαντες ταράξωσι πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον ὡς τοῖς Μελιτιανοῖς
παραδόντες. ἐκ τοῦ πλείστου γὰρ τοῦτο συνορῶ γινόμενον.

Πρὸς ταῦτα Διονύσιος ὁ κόμης ἔγραψε τοῖς περὶ Εὐσέβιον ταῦτα· 81,1

...Ταῦτα ἦν ἃ νῦν διελεγόμην τοῖς κυρίοις μου τοῖς περὶ Φλά-
κιλλον, ὅτι Ἀθανάσιος ἐπιστὰς ᾐτιάσατο· ‘οὓς παρῃτησάμην’, λέ-
γων, ‘τούτους ἀποστέλλεσθαι’ καὶ βοῶν ὡς ‘ἀδικούμενος καὶ περι-
γραφόμενος’, ταῦτα καὶ ὁ κύριός μου τῆς ψυχῆς Ἀλέξανδρος ἀπέ-
στειλε. καὶ | ἵνα γνῶτε ὅτι κατὰ λόγον ἔχει τὰ γραφέντα μοι παρὰ
τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, ὑπέταξα αὐτὰ ἀναγνωσθησόμενα | ὑμῖν.
μέμνησθε δὲ καὶ τῶν ἄνωθεν παρ' ἐμοῦ γραφέντων· ἐπέστειλα 2
γὰρ ὑμῶν τῇ χρηστότητι, κύριοι, ὅτι χρὴ τοὺς ἀποστελλομένους
κοινῇ κρίσει καὶ δόγματι ἀποσταλῆναι. ὁρᾶτε τοίνυν, μὴ ἐγκλήματι
ὑποπέσῃ τὰ γινόμενα μηδὲ δικαίας μέμψεως ἀφορμὴν τοῖς βουλο-
μένοις ἡμᾶς αἰτιάσασθαι δῶμεν. ὥσπερ γὰρ βαρεῖσθαι τὸ μέρος
τῶν κατηγόρων οὐ προσήκει, οὕτως οὐδὲ τὸ τῶν φευγόντων. νομίζω
δὲ οὐ μικρὰν εἶναι ἀφορμὴν καθ' ἡμῶν μέμψεως, ὅταν φαίνηται ὁ
κύριός μου Ἀλέξανδρος μὴ συναινῶν τοῖς πραττομένοις....

Τούτων οὕτω πραττομένων ἀνεχωρήσαμεν ἀπ' αὐτῶν ὡς «ἀπὸ 82,1
συνόδου τῶν ἀθετούντων·[1]» ἃ γὰρ ἐβούλοντο, ταῦτα καὶ ἔπραττον.
ὅτι μὲν οὖν τὰ πραττόμενα κατὰ μονομέρειαν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν,
οὐδείς ἐστιν, ὅστις ἀγνοεῖ τῶν πάντων ἀνθρώπων. τοῦτο γὰρ καὶ 2
ὁ θεῖος νόμος κελεύει, τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος πάσχων τοι-
αύτην ἐπιβουλὴν καὶ κρινόμενος ἠξίου λέγων· «ἔδει τοὺς ἀπὸ τῆς
Ἀσίας Ἰουδαίους ἐπὶ σοῦ παρεῖναι καὶ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν[2]»,
ὅτε καὶ ὁ Φῆστος θελόντων τῶν Ἰουδαίων τοιαύτην ἐπιβουλὴν ἐρ-
γάσασθαι, οἵαν νῦν καθ' ἡμῶν οὗτοι πεποιήκασιν, ἔλεγεν· «οὐκ
ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον, πρὶν ἢ ὁ κατη-
γορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους τόπον τε ἀπο-
λογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος.[3]» ἀλλ' οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ τὸν 3
νόμον παραποιεῖν ἐτόλμησαν καὶ πλέον τῶν ἀδικούντων ἀδικώτεροι
γεγόνασιν. οὐ γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατὰ μόνας ἔπραξαν, ἀλλ' ὅτε παρόντων
ἡμῶν ἠσθένησαν, τότε λοιπὸν ἐξελθόντες ὡς Ἰουδαῖοι συμβούλιον
ἔλαβον[4] κατὰ μόνας, ὅπως ἡμᾶς μὲν ἀπολέσωσι, τὴν δὲ αἵρεσιν
εἰσαγάγωσιν, ὡς ἐκεῖνοι τὸν Βαραββᾶν ᾐτήσαντο.[5] τούτου χάριν
αὐτοὶ ταῦτα πάντα πεποιηκέναι δι' ἑαυτῶν ὡμολόγησαν.

Καὶ εἰ ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς πᾶσαν ἀπολογίαν, ὅμως ὑπὲρ τοῦ 83,1
καὶ πλέον τούτων μὲν τὴν πονηρίαν δειχθῆναι, τῆς δὲ ἀληθείας τὴν
ἐλευθερίαν, οὐδὲν ἐλύπει καὶ πάλιν ὑπομνῆσαι καὶ δεῖξαι ὡς αὐτοὶ
ἑαυτοῖς ἐναντία ἔπραξαν καὶ ὡς ἐν σκότῳ βουλευόμενοι τοῖς ἑαυτῶν
προσέκοπτον καὶ θέλοντες ἡμᾶς ἀνελεῖν ἑαυτοὺς ἔτρωσαν ὡς μαι-

1. Ἱερ. 9, 2. 2. Πράξ. 24, 19. 3. Πράξ. 25, 16. 4. Πρβλ. Ματθ. 26, 4. 5. Πρβλ Ματθ. 27, 20.

νόμενοι. περὶ μυστηρίων γὰρ ἐρευνῶντες Ἰουδαίους ἀνέκρινον καὶ 2 κατηχουμένους ἐξήταζον· 'ποῦ ἦτε, ὅτε Μακάριος ἦλθε καὶ ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν;' κἀκεῖνοι ἀπεκρίναντο ὅτι 'ἔνδον ὄντες ἐτυγχάνομεν'. οὐκοῦν οὐκ ἦν προσφορά, εἰ κατηχούμενοι ἔνδον ἦσαν. ἔπειτα γράψαντες πανταχοῦ ὡς 'ἑστῶτος τοῦ πρεσβυτέρου καὶ | ἐπιτελοῦντος εἰσελθὼν Μακάριος ἀνέτρεψε πάντα', ἀνέκρινον οὓς ἠβούλοντο, ποῦ ἦν Ἰσχύρας, ὅτε Μακάριος | ἐπέστη. κἀκεῖνοι πάλιν ἀπεκρίναντο ὅτι ἐν κελλίῳ νοσῶν κατακείμενος ἦν. οὐκοῦν οὐχ εἱστήκει ὁ κατακείμενος οὐδὲ προσέφερεν ὁ ἐν κελλίῳ νοσῶν καὶ κατακείμενος. πρὸς τούτοις λέγοντος τοῦ Ἰσχύρα κεκαῦσθαι βιβλία παρὰ Μα- 3 καρίου οἱ ὑποβληθέντες μάρτυρες ἔλεγον μηδέν τι τοιοῦτον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ ψεύδεσθαι τὸν Ἰσχύραν. καὶ τὸ θαυμαστόν, γράψαντες πάλιν πανταχοῦ ἠφανίσθαι παρ' ἡμῶν τοὺς δυναμένους μαρτυρεῖν, τούτους φαινομένους ἀνέκρινον καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο βλέποντες ἑαυτοὺς συκοφάντας πανταχόθεν δεικνυμένους καὶ ταῦτα κατὰ μόνας πράττοντας ὡς ἠβούλοντο. ἔνευον μὲν γὰρ τοῖς μάρτυσι, καὶ ὁ ἔπαρχος ἠπείλει, καὶ οἱ στρατιῶται ἔνυττον, ὁ δὲ κύριος τὴν ἀλήθειαν ἐξεκάλυπτε καὶ συκοφάντας αὐτοὺς ἐδείκνυε. διὰ τοῦτο καὶ τὰ 4 ὑπομνήματα ἔκρυψαν, καὶ αὐτοὶ μὲν ἔσχον αὐτά, παρήγγειλαν δὲ τοῖς γράψασιν ἀφανίσαι καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἐκδοῦναι. ἀλλ' ἐσφάλησαν καὶ ἐν τούτῳ· ὁ μὲν γὰρ γράψας αὐτὰ Ῥοῦφός ἐστιν ὁ νῦν ἐν τῇ Αὐγουσταμνικῇ σπεκουλάτωρ καὶ δύναται μαρτυρῆσαι, οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον εἰς Ῥώμην αὐτὰ διὰ τῶν ἰδίων ἀπέστειλαν, καὶ Ἰούλιος ὁ ἐπίσκοπος αὐτά μοι διεπέμψατο. καὶ μαίνονται νῦν, ὅτι ἃ ἐκεῖνοι ἀποκρύπτειν ἐβούλοντο, ἡμεῖς ἔσχομεν καὶ ἀνέγνωμεν.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συνθέντες εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ταῦτα **84,1** ἔπραξαν, ἐφανέρωσαν. ἀπερχόμενοι γὰρ ἀπήγαγον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς Ἀρειανοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, κἀκεῖ τούτους εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο γράψαντες ἐπιστολὴν περὶ αὐτῶν, ἧς ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μέρος ἐστὶ τοῦτο.

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα τῇ 2 ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ Θηβαΐδα καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Πᾶσι μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν δια- 3 φόρων πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου τῶν πάντων βασιλεῖ θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος ἐπετελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ θεοῦ χάρις παρέσχεν, ἣν ἐποίησεν αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων τοῦθ', ὅπερ ἐχρῆν, παρορμήσας πάντα μὲν ἐξορίσαι τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ φθόνον καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσαι βασκανίαν, | δι' ἧς τὰ τοῦ θεοῦ μέλη πάλαι πρότερον | διειστήκει, ἡπλωμένῃ δὲ καὶ

εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἄρειον, οὓς πρός τινα καιρὸν ὁ
μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας εἰργάσατο. ἐμαρ- 4
τύρει δὲ τοῖς ἀνδράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς
πίστεως ὀρθοτομίαν, ἣν παρ᾽ αὐτῶν πυθόμενος αὐτός τε δι᾽ ἑαυτοῦ
παρὰ ζώσης φωνῆς αὐτῶν ἀκούσας ἀπεδέξατο ἡμῖν τε φανερὰν κα-
τεστήσατο ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασιν ἔγγραφον τὴν τῶν ἀν-
δρῶν ὀρθοδοξίαν.....

Τίς τούτων ἀκούων οὐ συνορᾷ τὴν συσκευήν; οὐ γὰρ ἔκρυψαν, 85,1
ἃ ἔπραξαν, ἢ τάχα καὶ μὴ βουλόμενοι τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν.
εἰ γὰρ ἐγὼ ἤμην ὁ κωλύων τοὺς περὶ Ἄρειον εἰσελθεῖν, κἀμοῦ συ-
σκευὴν παθόντος ἐδέχθησαν, τί ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὅτι ταῦτα δι᾽ ἐκεί-
νους γέγονε καὶ πάντα καθ᾽ ἡμῶν ἔπραξαν καὶ πέπλασται ποτηρίου
κλάσις καὶ Ἀρσενίου φόνος, ἵνα μόνον τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν εἰσαγάγωσι καὶ μὴ ὡς αἱρετικοὶ καταγνωσθῶσι; τοῦτο γὰρ ἦν 2
ὃ καὶ πρὸ τούτου γράφων ἐμοὶ βασιλεὺς ἠπείλησε. καὶ οὐκ ᾐδέσθη-
σαν τοιαῦτα γράφοντες καὶ λέγοντες τούτους ὀρθῶς φρονεῖν, οὓς
πᾶσα ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀνεθεμάτισε· καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὴν
τηλικαύτην σύνοδον ἐν γωνίᾳ λύοντες τὸ ὅσον ἐπ᾽ αὐτοῖς, οἱ πάντα
λέγοντες καὶ πράττοντες εὐχερῶς. καὶ ὁ μισθὸς δὲ τῆς συκοφαν- 3
τίας ἔτι πλέον αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀσεβῆ πρόθεσιν δείκνυ-
σιν. ὁ Μαρεώτης, καθὰ προεῖπον, χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστὶ
καὶ οὐδέποτε ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν ἐπίσκοπος οὐδὲ χωρεπίσκοπος,
ἀλλὰ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπῳ αἱ ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας
ὑπόκεινται. ἕκαστος δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας με-
γίστας καὶ ἀριθμῷ δέκα που καὶ πλέον. ἡ δὲ κώμη, ἔνθα οἰκεῖ ὁ 4
Ἰσχύρας, βραχυτάτη καὶ ὀλίγων ἀνθρώπων ἐστίν, οὕτως ὡς μηδὲ
τὴν ἐκκλησίαν ἐκεῖ γεγενῆσθαι, ἀλλ᾽ ἐν τῇ πλησίον κώμῃ. καὶ ὅμως
τὸν μηδὲ πρεσβύτερον ἐν τῇ τοιαύτῃ κώμῃ παρὰ τὴν παλαιὰν παρά-
δοσιν ἔδοξαν δῆθεν ὀνομάζειν ἐπίσκοπον, εἰδότες μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ
ἄτοπον, ἀναγκαζόμενοι δὲ ὅμως διὰ τὴν τῆς συκοφαντίας ὑπόσχεσιν
ὑπέμειναν καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἀγνωμονηθεὶς ὁ παμπόνηρος ἐκεῖνος
ἐξείπῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ δείξῃ τὴν πονηρίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον.
ἀμέλει οὔτε ἐκκλησίαν οὔτε λαοὺς πειθομένους ἔχει, ἀλλὰ καὶ παρὰ 5
πάντων ὡς κύων διώκεται. καὶ ὅμως πεποιήκασι καὶ βασιλέα γράψαι
τῷ καθολικῷ (πάντα γὰρ αὐτοῖς ἔξεστιν), | ἐκκλησίαν αὐτῷ γενέ-
σθαι, ἵνα ταύτην ἔχων ἀξιόπιστος φαίνηται περὶ ποτηρίου καὶ τρα-
πέζης λέγων. καὶ γὰρ εὐθὺς πεποιήκασιν αὐτὸν ὀνομασθῆναι καὶ 6
ἐπίσκοπον, ἐπειδὴ μὴ ἔχων ἐκκλησίαν μηδὲ πρεσβύτερος ὅλως ὢν
ἐδείκνυτο συκοφάντης καὶ πάντα πλαττόμενος. ἀμέλει μὴ ἔχων
λαοὺς μηδὲ τοὺς ἰδίους πειθομένους αὐτῷ ὥσπερ κενὸν τὸ ὄνομα οὕτως
καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἄπρακτον κατέχει ἔλεγχον τῆς παμπονήρου προ-
αιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐπιδεικνύμενος ταύτην.

Ἐπιστολὴ τοῦ καθολικοῦ 7

Φλαύιος Ἱμέριος ἐξάκτορι Μαρεώτου χαίρειν.
Ἰσχύρα τοῦ πρεσβυτέρου δεηθέντος τῆς εὐσεβείας τῶν δεσπο-
τῶν ἡμῶν Σεβαστῶν καὶ Καισάρων ἐν τόπῳ Εἰρήνης Σεκονταρού-
ρου ἀνοικοδομηθῆναι ἐκκλησίαν προσέταξεν ἡ θειότης αὐτῶν ᾗ τάχος
τοῦτο πραχθῆναι. φρόντισον τοίνυν προστυχὼν καὶ τῷ ἀντιτύπῳ
τοῦ θείου γράμματος, ὃ μετὰ τοῦ οἰκείου σεβάσματος προτέτακται
καὶ τοῖς πραχθεῖσιν ἐπὶ τῆς ἐμῆς καθοσιώσεως ὑπομνήμασιν, ἐν
τάχει τὴν σύνοψιν ποιησάμενος εἰς τὴν τάξιν ἀνενεγκεῖν, ἵνα τὰ θειω-
δῶς προσταχθέντα ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι δυνηθῇ.

Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἐτύρευον καὶ τὰς συσκευὰς ἔπλαττον, **86,1**
ἡμεῖς δὲ ἀνελθόντες ἐδείξαμεν βασιλεῖ τὰς ἀδικίας τῶν περὶ Εὐσέ-
βιον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὴν σύνοδον γενέσθαι κελεύσας καὶ κόμης
αὐτοῦ καθηγεῖτο ταύτης. ἐκεῖνος τοίνυν ἀκούσας καὶ κινηθεὶς ἔγρα-
ψε ταῦτα·

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς τοῖς ἐν Τύρῳ συν- **2**
ελθοῦσιν ἐπισκόποις.
Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ, τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ
θορύβου καὶ χειμῶνος κριθέντα, δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ἀταξίας
ταραχώδους ἡ ἀλήθεια διεστράφθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τοὺς
πλησίον ἐρεσχελίαν, ἣν ἀήττητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ θεῷ ἀρέ-
σκοντα μὴ συνορώντων. ἀλλ' ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον **3**
καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι
καὶ ἡμῖν διαρρήδην ἐπιδεῖξαι εἴ τινα τῆς ἀληθείας αὐτόθι συνελθόν-
τες ἐποιήσασθε φροντίδα καὶ εἰ τὰ κεκριμένα χωρίς τινος χάριτος
καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε. τοιγαροῦν ἠπειγμένως πάντας ὑμᾶς πρὸς **4**
τὴν ἐμὴν συνελθεῖν εὐσέβειαν βούλομαι, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων
ὑμῖν ἀκρίβειαν δι' ὑμῶν αὐτῶν παραστήσητε. τίνος δὲ ἕνεκεν **5**
ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα καὶ ὑμᾶς πρὸς | ἐμαυτὸν διὰ
τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν | ἑπομένων γνώσεσθε. ἐπιβαίνοντί **6**
μοι λοιπὸν τῆς ἐπωνύμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατρίδος τῆς
Κωνσταντινουπόλεως (συνέβαινε δὲ τηνικαῦτα ἐφ' ἵππου ὀχεῖσθαι)
ἐξαίφνης Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν μέσῃ τῇ λεωφόρῳ μετὰ ἑτέρων
τινῶν οὓς περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδόκητος οὕτως προσῆλθεν, ὡς καὶ
παρέχειν ἐκπλήξεως ἀφορμήν. μαρτυρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων **7**
ἔφορος θεὸς ὡς οὐδὲ ἐπιγνῶναι αὐτὸν ὅστις ἦν, παρὰ τὴν πρώτην
ὄψιν ἠδυνήθην, εἰ μὴ τῶν ἡμετέρων τινές, καὶ ὅστις ἦν καὶ τὴν ἀδι-
κίαν ἣν πέπονθε, διηγήσασθαι πυνθανομένοις, ὥσπερ εἰκός, ἀπήγ-
γειλαν ἡμῖν. ἐγὼ μὲν οὖν οὔτε διηλέχθην αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο **8**
καιροῦ οὔτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα. ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἀκουσθῆναι

ἠξίου, ἐγὼ δὲ παρῃτούμην καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαύνεσθαι αὐτὸν ἐκέ-
λευον, μετὰ πλείονος παρρησίας οὐδὲν ἕτερον ἑαυτῷ παρ' ἡμῶν ἢ
τὴν ὑμετέραν ἄφιξιν ἠξίωσεν ὑπάρξαι, ἵνα ὑμῶν παρόντων ἃ πέπονθεν
ἀναγκαίως ἀποδύρασθαι δυνηθῇ. ὅπερ ἐπειδὴ εὔλογον εἶναί μοι 9
καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον κατεφαίνετο, ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς
ὑμᾶς προσέταξα, ἵνα πάντες, ὅσοι τὴν σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενο-
μένην ἀνεπληρώσατε, ἀνυπερθέτως εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἐμῆς ἡμε-
ρότητος ἐπειχθῆτε τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξοντες τὸ τῆς ὑμετέρας
κρίσεως καθαρόν τε καὶ ἀδιάστροφον ἐπ' ἐμοῦ δηλαδή, ὃν τοῦ θεοῦ
εἶναι γνήσιον θεράποντα οὐδ' ἂν ὑμεῖς ἀρνηθείητε. τοιγαροῦν 10
διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς θεὸν λατρείας τὰ πανταχοῦ εἰρηνεύεται καὶ τῶν
βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα γνησίων εὐλογούντων, οἳ μέχρι
νῦν τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν· δῆλον δὲ ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν οὐδὲ
τὸν θεὸν ἐπιγινώσκει. πλὴν ὅμως, καθὰ προείρηται, καὶ οἱ βάρβαροι 11
νῦν δι' ἐμὲ τὸν θεοῦ θεράποντα γνήσιον ἐπέγνωσαν τὸν θεὸν καὶ εὐ-
λαβεῖσθαι μεμάθηκαν, ὃν ὑπερασπίζειν μου πανταχοῦ καὶ προνο-
εῖσθαι τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ᾔσθοντο· ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν
θεόν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον εὐλαβοῦνται, ἡμεῖς δὲ
οἱ τὰ ἅγια μυστήρια τῆς εὐμενείας αὐτοῦ δοκοῦντες προβάλλεσθαι
(οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι φυλάττειν), ἡμεῖς, φημί, οὐδὲν πράττομεν ἢ τὰ
πρὸς διχόνοιαν καὶ μῖσος συντείνοντα καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τὰ πρὸς ὄλε-
θρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔχοντα τὴν ἀναφοράν. ἀλλ' ἐπεί- 12
χθητε, καθὰ προείρηται, πρὸς ἡμᾶς, σπουδάσατε πάντες ᾗ τάχος
πεπεισμένοι ὡς παντὶ σθένει κατορθῶσαι πειράσομαι, ὅπως ἐν τῷ
νόμῳ θεοῦ ταῦτα ἐξαιρέτως ἀδιάπτωτα φυλάττηται, οἷς οὔτε ψόγος
οὔτε κακοδοξία | τις δυνήσεται προσπλακῆναι, διασκεδασθέντων
δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἄρδην καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν
ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵτινες ἐπὶ προσχήματι τοῦ ἁγίου ὀνόματος ποι-
κίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχουσι.

Ταῦτα μαθόντες οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ | εἰδότες ἃ πεποιήκασι, 87,1
τοὺς μὲν ἄλλους ἐπισκόπους ἐκώλυσαν ἀνελθεῖν, αὐτοὶ δὲ μόνοι Εὐ-
σέβιος, Θεόγνιος, Πατρόφιλος, ὁ ἕτερος Εὐσέβιος καὶ Οὐρσάκιος
καὶ Οὐάλης ἀνελθόντες οὐκέτι περὶ ποτηρίου καὶ Ἀρσενίου ἔλεγον—
παρρησίαν γὰρ οὐκ εἶχον —, ἄλλην δὲ πλάσαντες κατηγορίαν τὴν
εἰς βασιλέα φθάνουσαν εἰρήκασιν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, ὅτι 'ἠπείλησεν
Ἀθανάσιος κωλύσειν τὸν σῖτον τὸν εἰς τὴν πατρίδα σου πεμπό-
μενον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας'. καὶ τοῦτο παρόντες μὲν Ἀδαμάντιος, 2
Ἀνουβίων, Ἀγαθάμμων, Ἀρβεθίων, Πέτρος οἱ ἐπίσκοποι ἤκουσαν,
ἔδειξε δὲ καὶ ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως. ὁ γὰρ τοιαῦτα γράψας καὶ κατα-
γινώσκων τῆς ἀδικίας αὐτῶν, ὡς ἤκουσε τὴν τοιαύτην διαβολήν,
εὐθὺς ἐπυρώθη καὶ ἀντὶ τῆς ἀκροάσεως εἰς τὰς Γαλλίας ἡμᾶς ἀπέ-
στειλεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν δείκνυσι τὴν πονηρίαν· ὁ 3
γὰρ μακαρίτης Κωνσταντῖνος ὁ νεώτερος ἀποστέλλων ἡμᾶς εἰς τὴν

πατρίδα καὶ μεμνημένος ὧν ἔγραψεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἔγραψε καὶ
αὐτὸς ταῦτα·

Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πό- 4
λεως 'Αλεξανδρείας.
Οὐδὲ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγέναι γνῶσιν
οἶμαι, διὰ τοῦτο 'Αθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην
πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵν', ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν
αἱμοβόρων αὐτοῦ καὶ πολεμίων ἐχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ
κεφαλῆς ἐπέμεινε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα
ὑποστῇ. πρὸς τὸ διαπαῖξαι τοίνυν ταύτην ἀφαιρεθεὶς τῶν φαρύγ- 5
γων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κεκέλευσται,
οὕτως ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐν ᾗ διέτριβε, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις
ἐμπλεονάζειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀοίδιμος ἀρετὴ ταῖς θείαις
πεποιθυῖα βοηθείαις καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης ἄχθη ἐξουθενεῖ.
τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην ὑμῶν θεο- 6
σέβειαν ὁ δεσπότης ἡμῶν Κωνσταντῖνος ὁ Σεβαστός, ὁ ἐμὸς πατήρ,
τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχεῖν προῄρητο, ὅμως
ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι
ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας
μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι. ὅστις ἐπειδὰν τῆς ὑμε- 7
τέρας τύχοι προσόψεως, ὅσης αἰδοῦς | τετύχηκε, γνώσεσθε. οὐ γὰρ
θαυμαστόν, εἴ τι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα· καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν
ἥ τε τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκὼν καὶ τὸ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα
εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν. ἡ θεία | πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξει,
ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.
ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν 'Ιουλίων ἐν Τριβέροις.
Ταύτης τῆς αἰτίας οὔσης δι' ἣν ἀπεστάλημεν εἰς τὰς Γαλλίας, 88,1
τίς πάλιν οὐ συνορᾷ τὴν μὲν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν, τὴν δὲ τῶν
περὶ τὸν Εὐσέβιον φονικὴν ψυχήν, καὶ ὅτι τοῦτο πεποίηκε βασιλεύς,
ἵνα μή τινα μείζονα συσκευὴν βουλεύσωνται; ἐπήκουσε γὰρ ἁπλῶς.
αὕτη τῶν περὶ Εὐσέβιον ἡ πρᾶξις, αὕτη τῆς καθ' ἡμῶν συσκευῆς ἡ
μηχανή. τίς ταῦτα συνορῶν οὐκ ἂν εἴποι μηδὲν κατὰ χάριν ὑπὲρ 2
ἡμῶν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὅτι δικαίως καὶ ἀκολούθως τὸ τοσοῦτον πλῆθος
τῶν ἐπισκόπων καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τοιαῦτα μὲν ὑπὲρ ἡμῶν ἔγραψε,
τῆς δὲ συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν κατέγνωσαν; τίς τὰ τοιαῦτα καὶ 3
τοσαῦτα θεωρήσας οὐκ ἂν εἴποι ὅτι καὶ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος εἰκό-
τως κατέγνωσαν ἑαυτῶν καὶ μεταγινώσκοντες τοιαῦτα καθ' ἑαυτῶν
ἔγραψαν, μᾶλλον ἑλόμενοι πρὸς ὀλίγον αἰσχυνθῆναι ἢ αἰωνίως τὴν
τῶν συκοφαντῶν ὑπομεῖναι τιμωρίαν;
Διὰ τοῦτο γὰρ δικαίως καὶ ἐκκλησιαστικῶς ποιοῦντες καὶ οἱ 89,1
μακάριοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν, ἐπειδή τινες ἀμφίβολα τὰ καθ' ἡμᾶς
ἔλεγον καὶ ἀκυροῦν ἐβιάζοντο τὰ ὑπὲρ ἡμῶν κριθέντα, πάντα παθεῖν

ὑπέμειναν νῦν καὶ ἐξορισθῆναι εἵλοντο ἢ λυομένας | ἰδεῖν τὰς τῶν
τοσούτων ἐπισκόπων κρίσεις. εἰ μὲν οὖν πρὸς τοὺς βουλευσαμέ- **2**
νους καθ' ἡμῶν καὶ ἐθελήσαντας ἀνατρέψαι τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἄχρι λό-
γων ἦσαν ἐνστάντες οἱ ἀληθῶς ἐπίσκοποι ἢ οἱ τυχόντες ἦσαν ἄνδρες
ἀλλὰ μὴ ἐπισήμων πόλεων καὶ κεφαλαὶ τοσούτων ἐκκλησιῶν, ἦν ἂν
ὑποπτεύειν μὴ ἄρα κεχαρισμένα ποιοῦντες πάλιν ἐφιλονείκησαν καὶ
νῦν αὐτοί· ὅτε δὲ καὶ λογισμοῖς ἔπειθον καὶ ἐξορισμὸν ὑπέμειναν καὶ **3**
Λιβέριός ἐστιν ὁ τῆς 'Ρώμης ἐπίσκοπος· εἰ γὰρ καὶ εἰς τέλος οὐχ
ὑπέμεινε τοῦ ἐξορισμοῦ τὴν θλῖψιν, ὅμως διετίαν | ἔμεινεν ἐν τῇ μετ-
οικίᾳ γιγνώσκων τὴν καθ' ἡμῶν συσκευήν· καὶ ἐπειδὴ καὶ Ὅσιος
ὁ μέγας ἐστί, καὶ οἱ τῆς 'Ιταλίας καὶ οἱ τῶν Γαλλίων καὶ ἄλλοι
ἀπὸ Σπανίων καὶ ἀπ' Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ οἱ τῆς Πενταπό-
λεως πάντες· εἰ γὰρ καὶ πρὸς ὀλίγον φοβηθεὶς τὰς ἀπειλὰς Κωνσταν- **4**
τίου ἔδοξεν ἐκείνοις μὴ ἀντιλέγειν, ἀλλ' ἡ πολλὴ βία καὶ τυραννικὴ
ἐξουσία Κωνσταντίου καὶ αἱ πλεῖσται ὕβρεις καὶ πληγαὶ δείκνυσιν,
ὅτι μὴ καταγνοὺς ἡμῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ γήρως οὐ φέρων
τὰς πληγὰς πρὸς καιρὸν εἶξεν αὐτοῖς, δίκαιόν ἐστι πλέον πάντας ὡς
πληροφορηθέντας μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν βίαν
τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην διὰ τὸ μάλιστα δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν
ἀρειανὴν ἀσέβειαν ἡμᾶς ταῦτα πεπονθέναι.

Εἴ τις τοίνυν βούλεται τά τε καθ' ἡμᾶς μαθεῖν καὶ τὴν τῶν περὶ **90,1**
Εὐσέβιον συκοφαντίαν, ἐντυγχανέτω τοῖς γραφεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ
μάρτυρας ἐχέτω οὐχ ἕνα ἢ δύο ἢ τρεῖς, ἀλλὰ τοσοῦτον πλῆθος ἐπι-
σκόπων. καὶ τούτων μάρτυρας πάλιν λαμβανέτω τοὺς περὶ Λι- **2**
βέριον καὶ Ὅσιον καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, οἵτινες ὁρῶντες τὰ καθ' ἡμῶν
γενόμενα πάντα παθεῖν ὑπέμειναν ἢ προδοῦναι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν
ὑπὲρ ἡμῶν κρίσιν. τοῦτο δὲ καλῶς καὶ ὁσίως βουλευόμενοι πεποιή-
κασιν· ἃ γὰρ οὗτοι πεπόνθασι, δείκνυσι μὲν τὴν ἀνάγκην, ἣν καὶ οἱ
ἄλλοι ἐπίσκοποι πεπόνθασιν. ἔστι δὲ ὑπομνήματα μὲν καὶ στηλο- **3**
γραφία κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως καὶ τῆς πονηρίας τῶν συκο-
φαντῶν, ὑπογραμμὸς δὲ καὶ τύπος τοῖς μετὰ ταῦτα γιγνομένοις
«ἀγωνίζεσθαι μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου[1]», ἀποστρέ-
φεσθαι δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν χριστομάχον οὖσαν καὶ τοῦ ἀντι-
χρίστου πρόδρομον, μὴ πιστεύειν δὲ τοῖς καθ' ἡμῶν ἐπιχειροῦσι
λέγειν. ἀξιόπιστος γὰρ καὶ ἱκανὴ μαρτυρία τῶν τοιούτων καὶ το-
σούτων ἐπισκόπων ἡ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπολογία καὶ ψῆφος.

---

1. Σοφ. Σειρ. 4, 28.

Ο ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΤΟΜΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ*

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις συλλειτουργοῖς Εὐσεβίῳ, Λουκίφερι, Ἀστερίῳ, Κυματίῳ, καὶ Ἀνατολίῳ, Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρατυχόντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοποι ἀπό τε τῆς Ἰταλίας καὶ Ἀραβίας, Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, Εὐσέβιος, Ἀστέριος, Γάϊος, Ἀγαθός, Ἀμμώνιος, Ἀγαθοδαίμων, Δρακόντιος, Ἀδέλφιος, Ἑρμαίων, Μάρκος, Θεόδωρος, Ἀνδρέας, Παφνούτιος, ἄλλος Μάρκος, Ζώϊλος, Μηνᾶς, Γεώργιος, Λούκιος, Μακάριος, καὶ οἱ λοιποί, ἐν Χριστῷ πλεῖστα χαίρειν.

1. Πεπείσμεθα μέν, ὅτι, λειτουργοὶ Θεοῦ καὶ οἰκονόμοι καλοὶ τυγχάνοντες, ἱκανοί ἐστε πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἁρμόζεσθαι· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν, ὅτι πλεῖστοι πρότερον διὰ φιλονεικίαν διαιρεθέντες ἀφ' ἡμῶν, νῦν εἰρηνεύειν βούλονται, πολλοὶ δέ, καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σχέσεως ἀποστάντες, ἀντιποιοῦνται τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα ταῦθ' ἅπερ ἐγράψαμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀγαπητοὶ ἡμῶν Εὐσέβιός τε καὶ Ἀστέριος, γράψαι τῇ ὑμῶν χρηστότητι, καὶ αὐτοὶ ἀγαπητοὶ καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατοι συλλειτουργοί, χαίροντες μὲν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ, εὐχόμενοι δὲ ἵνα καί, εἴ τις ἔτι περιλείπεται μακρὰν ἀφ' ἡμῶν, καὶ εἴ τις ἔτι τοῖς Ἀρειανοῖς συνερχόμενος φαίνεται, οὗτος ἀποπηδήσῃ τῆς ἐκείνων μανίας· ὥστε πάντας πανταχοῦ λοιπὸν λέγειν· «Εἷς Κύριος, μία πίστις.[1]» Τί γὰρ οὕτω «καλόν», ὡς ὁ Ὑμνῳδὸς εἶπεν, ἢ τί «τερπνὸν» ἀλλ' ἢ «τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό;[2]» Οἶκος δὲ ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία· καὶ φρόνημα εἶναι πρέπει τὸ αὐτό· οὕτω γὰρ πιστεύομεν καὶ τὸν Κύριον μεθ' ἡμῶν κατοικήσειν λέγοντα· «Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω[3]», καί, «Ὧδε κατοικήσω, ὅτι ᾑρετισάμην αὐτήν.[4]» Ὧδε δὲ ποῦ, ἢ ἔνθα μία πίστις καὶ εὐσέβεια κηρύσσεται;

2. Ἐβουλόμεθα μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἅμα τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς Εὐσεβίῳ καὶ Ἀστερίῳ διὰ πολλὰ μέν, μάλιστα δὲ τούτου χάριν ἐλθεῖν, ἵν' ἅμα τὴν ὑμετέραν περιπτυξώμεθα διάθεσιν, καὶ κοινῇ τῆς τοιαύτης ἀπολαύσωμεν εἰρήνης τε καὶ ὁμονοίας· ἐπειδὴ δέ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἐδη-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 796-809.

1. Ἐφεσ. 4, 5. 2. Ψαλμ. 132, 1. 3. Β' Κορ. 6, 16. Λευϊτ. 26, 11. 4. Ψαλμ. 131, 14.

λώσαμεν, καὶ δύνασθε μαθεῖν παρὰ τῶν αὐτῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, αἵ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι κατέχουσιν ἡμᾶς· ἐλυπήθημεν μέν, ὅμως δὲ ἠξιώσαμεν τοὺς αὐτοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν Εὐσέβιον καὶ Ἀστέριον ἐλθεῖν ἀνθ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς· καὶ χάρις αὐτῶν τῇ θεοσεβείᾳ, ὅτι, καίπερ αὐτοὶ δυνάμενοι σπεύδειν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν, προέκριναν πάντων τὴν πρὸς ὑμᾶς ὁδὸν ἕνεκα τῆς κατεπειγούσης ἐκκλησιαστικῆς χρείας. Συνθεμένων οὖν αὐτῶν, παρεμυθησάμεθα ἑαυτούς, ὅτι, αὐτῶν τε καὶ ὑμῶν ἐκεῖ τυγχανόντων, πάντες ἑαυτοὺς ἡγούμεθα συνεῖναι ὑμῖν.

3. Πάντας τοίνυν τοὺς βουλομένους εἰρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγομένους, καὶ τοὺς ἀποτρέχοντας δὲ ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν προσκαλέσασθε παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ὡς μὲν πατέρες υἱοὺς προσλάβεσθε, ὡς δὲ διδάσκαλοι καὶ κηδεμόνες ἀποδέξασθε, καὶ συνάψαντες αὐτοὺς τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν τοῖς περὶ Παυλῖνον, μηδὲν πλέον ἀπαιτήσητε παρ' αὐτῶν ἢ ἀναθεματίζειν μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ὁμολογεῖν δὲ τὴν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ἀναθεματίζειν δὲ καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διῃρημένον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἀληθῶς ἀποπηδᾶν ἀπὸ τῆς μυσαρᾶς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, τὸ μὴ διαιρεῖν τὴν ἁγίαν Τριάδα, καὶ λέγειν τι ταύτης εἶναι κτίσμα. Οἱ γὰρ προσποιούμενοι μὲν ὀνομάζειν τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, τολμῶντες δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημεῖν, οὐδὲν πλέον ποιοῦσιν, ἢ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν τοῖς μὲν ῥήμασιν ἀρνοῦνται, τῷ δὲ φρονήματι ταύτην κατέχουσιν. Ἀναθεματιζέσθω δὲ παρὰ πάντων ἡ Σαβελλίου καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἀσέβεια, καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Βασιλείδου ἡ μανία, καὶ τῶν Μανιχαίων ἡ παραφροσύνη· τούτων γὰρ οὕτω γινομένων, πᾶσα παρὰ πάντων ὑποψία φαύλη περιαιρεθήσεται, καὶ μόνη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις καθαρὰ δειχθήσεται.

4. Ὅτι μὲν οὖν ταύτην ἔχομεν τὴν πίστιν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀεὶ μεθ' ἡμῶν τὴν κοινωνίαν ἐσχηκότες, οὐδένα οὔτε ὑμῶν οὔθ' ἕτερόν τινα ἀγνοεῖν ἡγούμεθα. Ἐπειδὴ δὲ συγχαίρομεν τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι, πᾶσι μέν, ἐξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγομένοις, καὶ μάλιστα τὸν Κύριον ἐδοξάσαμεν, ὡς ἐπὶ πᾶσι, καὶ ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ προθέσει τούτων· παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐπὶ τούτοις γίνεσθαι τούτων τὴν ὁμόνοιαν, καὶ μηδὲν τούτων πλέον, καθὰ προείπομεν, μήτε τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγομένους ἀπαιτεῖσθαι παρ' ὑμῶν, μήτε τοὺς περὶ Παυλῖνον ἕτερόν τι μήτε πλέον τῶν ἐν Νικαίᾳ προβάλλεσθαι.

5. Καὶ τὸ θρυληθὲν γοῦν παρά τινων πιττάκιον, ὡς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ συνταχθὲν περὶ πίστεως, κωλύετε κἂν ὅλως ἀναγινώσκεσθαι ἢ προφέρεσθαι· οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον ὥρισεν ἡ σύνοδος. Ἠξίωσαν μὲν γάρ τινες, ὡς ἐνδεοῦς οὔσης τῆς κατὰ Νίκαιαν συνό-

δου, γράψαι περὶ πίστεως, καὶ ἐπεχείρησάν γε προπετῶς· ἡ δὲ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα ἠγανάκτησε, καὶ ὥρισε μηδὲν ἔτι περὶ πίστεως γράφεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθείσῃ πίστει, διὰ τὸ μηδὲν αὐτῇ λείπειν, ἀλλὰ πλήρη εὐσεβείας εἶναι, καὶ ὅτι μὴ δεῖν δευτέραν ἐκτίθεσθαι πίστιν, ἵνα μὴ ἡ ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσα ὡς ἀτελὴς οὖσα νομισθῇ, καὶ πρόφασις δοθῇ τοῖς ἐθέλουσι πολλάκις γράφειν καὶ ὁρίζειν περὶ πίστεως. Ὅθεν κἂν τοῦτό τις, ἢ ἕτερον προβάλληται, παύετε τοὺς τοιούτους, καὶ μᾶλλον εἰρηνεύειν αὐτοὺς πείθετε· καὶ γὰρ οὐδὲν πλέον συνείδομεν ἐν τούτοις ἢ φιλονεικίαν μόνην. Οὓς γὰρ ἐμέμφοντό τινες ὡς τρεῖς λέγοντας ὑποστάσεις, διὰ τὸ ἀγράφους καὶ ὑπόπτους αὐτόθεν εἶναι τὰς λέξεις, ἠξιώσαμεν μὲν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν πλὴν τῆς κατὰ Νίκαιαν ὁμολογίας· ἀνεκρίναμεν δὲ ὅμως τούτους διὰ τὴν φιλονεικίαν, μὴ ἄρ' ὡς οἱ Ἀρειομανῖται λέγουσιν ἀπηλλοτριωμένας καὶ ἀπεξενωμένας, ἀλλοτριοουσίους τε ἀλλήλων, καὶ ἑκάστην καθ' ἑαυτὴν ὑπόστασιν διῃρημένην, ὡς ἔστι τά τε ἄλλα κτίσματα, καὶ οἱ ἐξ ἀνθρώπων γεννώμενοι· ἢ ὥσπερ διαφόρους οὐσίας, ὥσπερ ἐστὶ χρυσός, ἢ ἄργυρος, ἢ χαλκός, οὕτω καὶ αὐτοὶ λέγωσιν· ἢ ὡς ἄλλοι αἱρετικοὶ τρεῖς ἀρχὰς καὶ τρεῖς θεοὺς λέγουσιν, οὕτω καὶ οὗτοι φρονοῦντες, τρεῖς ὑποστάσεις λέγωσι; Διεβεβαιώσαντο μήτε λέγειν, μήτε πεφρονηκέναι ποτὲ οὕτως. Ἐρωτώντων δὲ ἡμῶν αὐτούς· Πῶς οὖν ταῦτα λέγετε; ἢ διὰ τί δὲ ὅλως τοιαύταις χρῆσθαι λέξεσιν; ἀπεκρίναντο, διὰ τὸ εἰς ἁγίαν Τριάδα πιστεύειν, οὐκ ὀνόματι Τριάδι μόνον, ἀλλ' ἀληθῶς οὖσαν καὶ ὑφεστῶσαν, Πατέρα τε ἀληθῶς ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ Υἱὸν ἀληθῶς ἐνούσιον ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ὑφεστὼς καὶ ὑπάρχον οἴδαμεν, μήτε δὲ εἰρηκέναι τρεῖς θεοὺς ἢ τρεῖς ἀρχάς, μήθ' ὅλως ἀνέχεσθαι τῶν τοῦτο λεγόντων, ἢ φρονούντων· ἀλλ' εἰδέναι ἁγίαν μὲν Τριάδα, μίαν δὲ θεότητα, καὶ μίαν ἀρχήν, καὶ Υἱὸν μὲν ὁμοούσιον τῷ Πατρί, ὡς εἶπον οἱ Πατέρες, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα , οὐ κτίσμα, οὐδὲ ξένον, ἀλλ' ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρός.

6. Ἀποδεξάμενοι δὲ τούτων τὴν ἑρμηνείαν τῶν λέξεων, καὶ τὴν ἀπολογίαν, ἀνεκρίναμεν τοὺς αἰτιαθέντας παρὰ τούτων, ὡς λέγοντας μίαν ὑπόστασιν, μὴ ἄρα ὡς Σαβέλλιος φρονεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι λέγουσιν ἐπὶ ἀναιρέσει τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ ὡς ἀνουσίου ὄντος τοῦ Υἱοῦ, ἢ ἀνυποστάτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο μήτε τοῦτο λέγειν, μήτε οὕτω πεφρονηκέναι πώποτε· ἀλλ' ὑπόστασιν μὲν λέγομεν, ἡγούμενοι ταὐτὸν εἶναι εἰπεῖν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν· μίαν δὲ φρονοῦμεν, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, καὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως· μίαν γὰρ θεότητα, καὶ μίαν εἶναι τὴν ταύτης φύσιν πιστεύομεν, καὶ οὐκ ἄλλην μὲν τὴν τοῦ Πατρός, ξένην δὲ τούτου τὴν τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμέλει κἀκεῖ οἱ αἰτιαθέντες ὡς

εἰρηκότες τρεῖς ὑποστάσεις συνετίθεντο τούτοις· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εἰρηκότες μίαν οὐσίαν τὰ ἐκείνων ὥσπερ ἡρμήνευσαν καὶ ὡμολόγουν, καὶ ἀνεθεματίζετο παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν "Αρειός τε ὡς Χριστομάχος, καὶ Σαβέλλιος καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ὡς ἀσεβεῖς, καὶ Οὐαλεντῖνος καὶ Βασιλείδης ὡς ἀλλότριοι τῆς ἀληθείας, Μανιχαῖος δὲ ὡς ἐφευρετὴς κακῶν· πάντες τε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἑρμηνείας ὁμοῦ συντίθενται τῶν τοιούτων λέξεων βελτίονα καὶ ἀκριβεστέραν εἶναι τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρᾶσθαι ῥήμασιν.

7. 'Αλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος, ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου ἐδόκουν φιλονεικεῖν τινες πρὸς ἀλλήλους, ἀνεκρίναμεν καὶ τούτους κἀκείνους· καὶ ἅπερ ὡμολόγουν οὗτοι, συνετίθεντο κἀκεῖνοι, ὅτι οὐχ ὡς εἰς τοὺς προφήτας «ἐγένετο ὁ Λόγος Κυρίου[1]», οὕτω καὶ εἰς ἅγιον ἄνθρωπον ἐνεδήμησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἔλαβε δούλου μορφήν, ἔκ τε τῆς Μαρίας τὸ κατὰ σάρκα γεγένηται ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὕτω τελείως καὶ ὁλοκλήρως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐλευθερούμενον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ, καὶ ζωοποιούμενον ἐκ τῶν νεκρῶν, εἰσάγεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. 'Ωμολόγουν γὰρ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' ἀναίσθητον, οὐδ' ἀνόητον εἶχεν ὁ Σωτήρ. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν, τοῦ Κυρίου δι' ἡμᾶς ἀνθρώπου γενομένου, ἀνόητον εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ σωτηρία γέγονεν· Υἱός τε ὢν ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ μονογενὴς ὢν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γέγονεν ὁ αὐτὸς καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Διὸ οὔθ' ἕτερος μὲν ἦν ὁ πρὸ τοῦ 'Αβραὰμ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἕτερος δὲ ὁ μετὰ 'Αβραάμ· οὐδ' ἕτερος μὲν ἦν ὁ τὸν Λάζαρον ἐγείρας, ἕτερος δὲ ὁ πυνθανόμενος περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἦν ἀνθρωπίνως μὲν λέγων, «Ποῦ Λάζαρος κεῖται;[2]» θεϊκῶς δὲ τοῦτον ἀνεγείρων· ὁ αὐτὸς δὲ ἦν σωματικῶς μὲν ὡς ἄνθρωπος πτύων, θεϊκῶς δὲ ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ· καὶ σαρκὶ μὲν πάσχων[3], ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος, θεϊκῶς δὲ ἀνοίγων τὰ μνήματα, καὶ ἀνεγείρων τοὺς νεκρούς. 'Εξ ὧν καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ οὕτω νοοῦντες, τὸ αὐτὸ φρονεῖν περὶ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου διεβεβαιώσαντο.

8. Τούτων τοίνυν οὕτως ὁμολογηθέντων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τοὺς μὲν οὕτως ὁμολογοῦντας καὶ ἑρμηνεύοντας οὕτω τὰς λέξεις, ἃς λέγουσι, μὴ κατακρίνετε προπετῶς, μηδὲ ἀποβάλλετε, ἀλλὰ μᾶλλον εἰρηνεύοντας καὶ ἀπολογουμένους προσλαμβάνεσθε· τοὺς δὲ μὴ

1. 'Ιερ. 1, 2. 2. Πρβλ. 'Ιω. 11, 34. 3. Πρβλ. Α' Πέτρ. 4, 1.

βουλομένους οὕτως ὁμολογεῖν καὶ διερμηνεύειν τὰς λέξεις, τούτους κωλύετε καὶ ἐντρέπετε, ὡς ὑπόπτους τῷ φρονήματι. Τούτων τε μὴ ἀνεχόμενοι συμβουλεύετε κἀκείνοις τοῖς ὀρθῶς ἑρμηνεύουσί τε καὶ φρονοῦσι μηδὲν πλέον ἀλλήλους ἀνακρίνειν μηδὲ λογομαχεῖν ἐπ' οὐδὲν χρήσιμον, μήτε ταῖς τοιαύταις λέξεσι διαμάχεσθαι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμφωνεῖν. Οἱ γὰρ μὴ οὕτω διανοούμενοι, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λεξειδίοις φιλονεικοῦντες, καὶ παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα ζητοῦντες, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ «ποτίζουσιν ἀνατροπὴν θολερὰν τὸν πλησίον[1]», ὡς φθονοῦντες τὴν εἰρήνην καὶ ἀγαπῶντες τὰ σχίσματα. Ἀλλ' ὑμεῖς, ὡς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ πιστοὶ δοῦλοι, καὶ οἰκονόμοι τοῦ Κυρίου, τὰ μὲν σκανδαλίζοντα καὶ ξενίζοντα παύετε καὶ κωλύετε, πάντων δὲ μᾶλλον προκρίνετε τὴν τοιαύτην εἰρήνην, οὔσης ὑγιαινούσης πίστεως· ἴσως ὁ Κύριος ἐλεήσει ἡμᾶς, καὶ συνάψει τὰ διῃρημένα, καὶ γενομένης μιᾶς ποίμνης, πάλιν πάντες ἕνα ἔχομεν καθηγεμόνα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

9. Ταῦτα ἡμεῖς μέν, εἰ καὶ μηδὲν πλέον ἔδει ζητεῖν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν ἐκ φιλονεικίας ῥημάτων, ἀλλά γε διὰ τὴν εἰρήνην, καὶ ἕνεκα τοῦ μὴ ἀποβάλλειν τοὺς ὀρθῶς πιστεύειν ἐθέλοντας, ἀνεκρίναμεν, καὶ ἅπερ ὡμολόγησαν, συντόμως ὑπηγορεύσαμεν, οἱ περιλειφθέντες ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, κοινῇ μετὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀστερίου καὶ Εὐσεβίου· οἱ γὰρ πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν ἀπεδήμησαν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν. Ὑμεῖς δὲ πάλιν κοινῇ ἔνθα καὶ εἰώθατε συνάγεσθαι, ἀνάγνωτε ταῦτα, κἀκεῖ πάντας προσκαλέσασθαι καταξιώσατε. Δίκαιον γὰρ ἐκεῖ πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι, κἀκεῖ τοὺς βουλομένους καὶ ἀντιποιουμένους τῆς εἰρήνης συνάπτεσθαι· καὶ λοιπὸν συναφθέντων αὐτῶν, ἔνθα ἂν ἀρέσῃ πᾶσι τοῖς λαοῖς, παρούσης τῆς ὑμετέρας χρηστότητος, ἐκεῖ τὰς συνάξεις ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τὸν Κύριον κοινῇ παρὰ πάντων δοξάζεσθαι. Προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς, καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ εὔχομαι, Ἐγώ τε Ἀθανάσιος· ὁμοίως τε οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι οἱ συνελθόντες ὑπέγραψαν· καὶ οἱ ἀποσταλέντες δὲ παρὰ μὲν Λουκίφερος τοῦ ἐπισκόπου Σαρδίας νήσου, διάκονοι δύο, Ἑρέννιος, καὶ Ἀγαπητός· παρὰ δὲ Παυλίνου Μάξιμος καὶ Καλήμερος, καὶ αὐτοὶ διάκονοι. Παρῆσαν δὲ καί τινες Ἀπολλιναρίου τοῦ ἐπισκόπου μονάζοντες, παρ' αὐτοῦ εἰς τοῦτο πεμφθέντες.

10. Ἔστι δὲ ἕκαστος τῶν προκειμένων ἐπισκόπων, πρὸς οὓς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, Εὐσέβιος πόλεως Βιργίλλων τῆς Γαλλίας, Λουκίφερ τῆς Σαρδίας νήσου, Ἀστέριος Πετρῶν τῆς Ἀραβίας, Κυμάτιος Παλτοῦ Κοίλης Συρίας, Ἀνατόλιος Εὐλοίας.

Οἱ δὲ ἐπιστείλαντες ὅ τε πάπας Ἀθανάσιος, καὶ οἱ παρατυχόντες σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, αὐτός τε Εὐσέβιος καὶ Ἀστέριος· καὶ οἱ

1. Ἀββ. 2, 15.

λοιποὶ Γάιος Παρατονίου τῆς ἔγγιστα Λιβύης, Ἀγαθὸς Φραγώνεως καὶ μέρους Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου· Ἀμμώνιος Παχνεμούνεως καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμων Σχεδίας καὶ Μενελαΐτου· Δρακόντιος Ἑρμουπόλεως μικρᾶς, Ἀδέλφιος Ὀνούφεως τῆς Λύχνων, Ἑρμίων Τάνεως, Μάρκος Ζύγρων τῆς ἔγγιστα Λιβύης, Θεόδωρος Ἀθρίβεως, Ἀνδρέας Ἀρσενοΐτου, Παφνούτιος Σάεως, Μάρκος Φίλων, Ζώιλος Ἄνδρω, Μῆνας Ἀντίφρων.

Τούτοις καὶ Εὐσέβιος ὑπέγραψε Ῥωμαϊστί, ὧν ἡ ἑρμηνεία·

Ἐγὼ Εὐσέβιος ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἀκρίβειαν ὑμῶν τὴν παρ' ἑκατέρων τῶν μερῶν ὁμολογηθεῖσαν ἀλλήλοις συντιθεμένων περὶ τῶν ὑποστάσεων, καὶ αὐτὸς συγκατεθέμην· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός, καὶ ἄνθρωπος γέγονεν, ἀναλαβὼν πάντα ἄνευ ἁμαρτίας, οἷος ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνέστηκε, κατὰ τὸ τῆς ἐπιστολῆς ὕφος ἐπιστωσάμην. Καὶ ἐπειδὴ ἔξωθεν λέγεται τὸ τῆς Σαρδικῆς πιττάκιον ἕνεκεν τοῦ μὴ παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν δοκεῖν ἐκτίθεσθαι, καὶ ἐγὼ συγκατατίθεμαι, ἵνα μὴ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις διὰ τούτου ἐκκλείεσθαι δόξῃ, μήτε εἶναι προκομιστέον. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὔχομαι.

Ἐγὼ Ἀστέριος συνευδοκῶ τοῖς προγεγραμμένοις καὶ ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὔχομαι.

11. Καὶ μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν τόμον τοῦτον, οὕτω παρὰ τῶν προειρημένων ὑπογεγραμμένον, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτοὶ ὑπέγραψαν·

Ἐγὼ Παυλῖνος οὕτω φρονῶ, καθὼς παρέλαβον παρὰ τῶν Πατέρων, Ὄντα καὶ ὑφεστῶτα Πατέρα τέλειον καὶ ὑφεστῶτα Υἱὸν τέλειον, καὶ ὑφεστηκὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τέλειον. Διὸ καὶ ἀποδέχομαι τὴν προγεγραμμένην ἑρμηνείαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, ἤτοι οὐσίας, καὶ τοὺς φρονοῦντας οὕτως. Εὐσεβὲς γάρ ἐστι φρονεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τῆς δι' ἡμᾶς γενομένης τοῦ Λόγου τοῦ Πατρὸς οὕτω φρονῶ, καθὼς γέγραπται, ὅτι, κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὐ κατὰ τοὺς ἀσεβεστάτους τοὺς λέγοντας μεταβολὴν αὐτὸν πεπονθέναι, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας καὶ ἁγίου Πνεύματος γεννηθείς. Οὔτε γὰρ ἄψυχον, οὔτε ἀναίσθητον οὔτε ἀνόητον σῶμα εἶχεν ὁ Σωτήρ, οὔτε γὰρ οἷόν τ' ἦν, τοῦ Κυρίου ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς γενομένου, ἀνόητον εἶναι αὐτοῦ τὸ σῶμα. Ὅθεν ἀναθεματίζω τοὺς τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἀθετοῦντας, καὶ μὴ λέγοντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Ἀναθεματίζω δὲ τοὺς λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα δι' Υἱοῦ γεγονός. Ἔτι δὲ ἀναθεματίζω Σαβελλίου καὶ Φωτεινοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν στοιχῶν τῇ πίστει τῇ κατὰ Νίκαιαν, καὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι ἐγὼ Καρτέριος.

*Ἴσον ἐπιστολῆς Ἰωβιανοῦ βασιλέως, πεμφθείσης πρὸς Ἀθανάσιον, τὸν ἁγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.**

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ φίλῳ τοῦ Θεοῦ Ἀθανασίῳ Ἰωβιανός.

Τοῦ ἐπιεικεστάτου σου βίου, καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ὅλων ὁμοιώσεως, καὶ τῆς πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν τὸν Χριστὸν διαθέσεως τὰ κατορθώματα ὑπερθαυμάζοντες, ἀποδεχόμεθά σε, ἐπίσκοπε τιμιώτατε· καὶ ὅτι μὲν πάντα πόνον, καὶ τῶν διωκόντων τὸν φόβον οὐ κατέπτηξας, καὶ κινδύνους καὶ ξίφους ἀπειλάς, ὡς σκύβαλα ἡγησάμενος, τῆς φίλης σοι ὀρθοδόξου πίστεως τοὺς οἴακας κατέχων, ἕως τοῦ νῦν ὑπὲρ τῆ ἀληθείας ἀγωνίζῃ, ὑπογραμμὸν δὲ τῷ λαῷ παντὶ τῶν πιστῶν, καὶ τύπον σεαυτὸν τῆς ἀρετῆς προσφερόμενος διατελεῖς. Ἀνακτᾶταί σε τοίνυν ἡ ἡμετέρα βασιλεία, καὶ ἐπανελθεῖν βούλεται πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας διδασκαλίαν. Ἐπάνιθι τοίνυν εἰς τὰς ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ ποίμαινε τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πραότητος προθύμως εὐχὰς ἀναπέμπετε εἰς Θεόν. Οἴδαμεν γάρ, ὅτι τῇ σῇ ἱκεσίᾳ ἡμεῖς τε καὶ οἱ σὺν ἡμῖν τὰ Χριστιανῶν φρονοῦντες μεγάλην ἀντίληψιν σχοίημεν παρὰ τοῦ ὑπερέχοντος Θεοῦ.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΙΩΒΙΑΝΟΝ ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ*

1. Πρέπουσα θεοφιλεῖ βασιλεῖ φιλομαθὴς προαίρεσις καὶ πόθος τῶν οὐρανίων· οὕτω γὰρ ἀληθῶς καὶ τὴν καρδίαν ἕξεις ἐν χειρὶ Θεοῦ.[1] Θελησάσης τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τούτοις τῷ Κυρίῳ, ἐβουλευσάμεθα μᾶλλον πάντων τὴν παρὰ τῶν Πατέρων ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ὑπομνῆσαι τὴν σὴν εὐσέβειαν. Ταύτην γὰρ ἀθετήσαντές τινες, ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεβούλευσαν, ὅτι μὴ ἐπειθόμεθα τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει· αἴτιοι δὲ γεγόνασιν αἱρέσεως καὶ σχισμάτων τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μὲν γὰρ ἀληθὴς καὶ εὐσεβὴς εἰς τὸν Κύριον πίστις φανερὰ πᾶσι καθέστηκεν, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν γινωσκομένη τε καὶ ἀναγινωσκομένη. Ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι τελειωθέντες ἐμαρτύρησαν, καὶ νῦν ἀναλύσαντές εἰσιν ἐν Κυρίῳ· καὶ ἔμεινεν ἂν ἡ πίστις ἀβλαβὴς διὰ παντός, εἰ μὴ πονηρία τινῶν αἱ-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 813 ἑξ.

1. Πρβλ. Παρμ. 21 1.

ρετικῶν παραποιῆσαι ταύτην ἐτόλμησεν. Ἄρειος γάρ τις καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσέβειαν κατ' αὐτῆς ἐπεισαγαγεῖν ἐπεχείρησαν, φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ τρεπτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Πολλοὺς δὲ τούτοις ἠπάτησαν τοῖς λόγοις, ὥστε καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναί τι συναπαχθῆναι αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ· καίτοι φθάσαντες μὲν οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν συνελθόντες, ὡς προείπομεν, κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀνεθεμάτισαν· τὴν δὲ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν ὡμολόγησαν ἐγγράφως. ὥστε, ταύτης πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀποσβεσθῆναι τὴν ἀναφθεῖσαν αἵρεσιν παρὰ τῶν αἱρετικῶν. Ἦν μὲν οὖν αὕτη πανταχοῦ κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἀδόλως γινωσκομένη τε καὶ κηρυττομένη· ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν, τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνανεῶσαι βουλόμενοί τινες, ταύτην μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐτόλμησαν ἀθετῆσαι, καὶ σχηματίζονται μὲν ὁμολογεῖν αὐτήν, ταῖς δὲ ἀληθείαις ἀρνοῦνται, παρερμηνεύοντες τὸ ὁμοούσιον, καὶ αὐτοὶ βλασφημοῦντες, εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῷ φάσκειν αὐτοὺς κτίσμα εἶναι αὐτό, καὶ ποίημα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι· ἀναγκαίως θεωρήσαντες τὴν τῆς ἐκ τοιαύτης βλασφημίας βλάβην γινομένην κατὰ τῶν λαῶν, ἐπιδοῦναι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐσπουδάσαμεν, ἵνα γνῷ σου ἡ θεοσέβεια ἃ μετὰ πάσης ἀκριβείας γέγραπται, καὶ ὅσον πλανῶνται οἱ παρὰ ταύτην διδάσκοντες.

2. Γίνωσκε γάρ, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ὅτι ταῦτα μὲν ἐξ αἰῶνός ἐστι κηρυττόμενα, ταύτην δὲ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὡμολόγησαν Πατέρες, καὶ ταύτῃ σύμψηφοι τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ πανταχοῦ κατὰ τόπον Ἐκκλησίαι, αἵ τε κατὰ τὴν Σπανίαν, καὶ Βρετανίαν, καὶ Γαλλίας, καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης, καὶ Δαλματίας, Δακίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας, καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πᾶσαν, καὶ Σαρδηνίαν, καὶ Κύπρον, καὶ Κρήτην, Παμφυλίαν τε, καὶ Λυκίαν, καὶ Ἰσαυρίαν καὶ αἱ κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας καὶ Πόντον καὶ Καππαδοκίαν, καὶ αἱ πλησίον ἡμῶν, καὶ αἱ κατὰ ἀνατολὰς Ἐκκλησίαι, παρὲξ ὀλίγων τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων. Ἁπάντων γὰρ τῶν προειρημένων καὶ πείρᾳ ἐγνώκαμεν τὴν γνώμην καὶ γράμματα ἔχομεν. Καὶ οἶδας, ὦ θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ὅτι, κἂν ὀλίγοι τινὲς ἀντιλέγωσι ταύτῃ τῇ πίστει, οὐ δύνανται πρόκριμα ποιεῖν, πάσης τῆς οἰκουμένης τὴν ἀποστολικὴν πίστιν κρατούσης. Ἐκεῖνοι γάρ, πολλῷ χρόνῳ βλαβέντες ἀπὸ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, φιλονεικότερον ἀνθίστανται νῦν τῇ εὐσεβείᾳ. Καὶ ὑπὲρ τοῦ γινώσκειν τὴν σὴν εὐσέβειαν, καίτοι γινώσκουσαν, ὅμως ἐσπουδάσαμεν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὁμολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ὑποτάξαι. Ἔστι μὲν οὖν ἡ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις ἐν Νικαίᾳ αὕτη.

3. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν

Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι᾿ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι᾿ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καί, Πρὶν γενηθῆναι, οὐκ ἦν, καὶ ὅτι Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστόν, ἢ τρεπτόν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

4. Ταύτῃ τῇ πίστει, Αὔγουστε, πάντας ἐπιμένειν ἀναγκαῖον, ὡς θείᾳ καὶ ἀποστολικῇ, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολογίαις καὶ λογομαχίαις, ὅπερ πεποιήκασιν οἱ Ἀρειομανῖται, ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντες, καὶ ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ κτιστός, καὶ ποιητός, καὶ τρεπτός ἐστι. Διὰ τοῦτο γάρ, καθὰ προείπομεν, καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας πίστιν ὡμολόγησεν. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ὅμοιον εἰρήκασι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, ἵνα μὴ ἁπλῶς ὅμοιος Θεῷ, ἀλλ᾿ ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινὸς πιστεύηται· ἀλλ᾿ ὁμοούσιος ἔγραψαν, ὅπερ ἴδιον ἦν γνησίου καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ, ἀληθινοῦ καὶ φύσει τοῦ Πατρός. Ἀλλ᾿ οὐδὲ ἀπηλλοτρίωσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι θεότητα.

Ἐντυχία γενομένη ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἰωβιανῷ βασιλεῖ, παρὰ Λουκίου καὶ Βερνικιανοῦ, καὶ ἑτέρων τινῶν Ἀρειανῶν, κατὰ Ἀθανασίου, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Πρώτη ἐντυχία, ἣν ἐποιήσαντο ἀπερχομένου τοῦ βασιλέως εἰς κάμπον ἐν τῇ Ῥωμανησίᾳ πύλῃ.

Δεόμεθά σου τοῦ κράτους, καὶ τοῦ βασιλείου σου, καὶ τῆς εὐσεβείας σου, ἄκουσον ἡμῶν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Τίνες ἐστέ, καὶ πόθεν; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Κύριε, Χριστιανοί. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πόθεν καὶ ἐκ ποίας πόλεως; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Ἀλεξανδρείας. Ὁ βασικεὺς εἶπε· Τί βούλεσθε; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ κράτους καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἐπίσκοπον ἡμῖν δός. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἐκέλευσα τὸν πρότερον, ὅνπερ εἴχετε τὸ πρότερον Ἀθανάσιον, καθέζεσθαι ἐν τῷ θρόνῳ. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ κρά-

τους, καὶ ἐν ἐξορισμῷ καὶ ἐν κατηγορίᾳ ἐστὶν ἔτη πολλά. Στρατιώτης ἐξαίφνης ζηλώσας ἀπεκρίνατο· Δέομαί σου τοῦ βασιλείου, αὐτὸς ἐξέτασον, τίνες εἰσί, καὶ πόθεν. Οὗτοι γάρ εἰσι τὰ λείψανα καὶ ἡ παραβολὴ τῆς Καππαδοκίας, τὰ ὑπόλοιπα τοῦ ἀνοσίου ἐκείνου Γεωργίου, οἱ τὴν πόλιν καὶ τὸν κόσμον ἐρημώσαντες. Ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐπτέρνισε τὸν ἵππον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν κάμπον.

Δευτέρα ἐντυχία τῶν Ἀρειανῶν.

Κατηγορίας καὶ ἀποδείξεις ἔχομεν κατὰ Ἀθανασίου, ὅστις πρὸ δέκα καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐχωρίσθη ἀπὸ τῶν ἀειμνήστων Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ φιλοσοφωτάτου καὶ μακαριωτάτου Ἰουλιανοῦ ἔσχε τὴν ἐξόρισιν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Αἱ πρὸ δέκα καὶ κ', καὶ λ' ἐτῶν κατηγορίαι ἤδη παρῆλθον. Ἐμοὶ μὴ λέγετε περὶ Ἀθανασίου· οἶδα γὰρ διὰ τί κατηγορήθη καὶ πῶς ἐξωρίσθη.

Τρίτη ἐντυχία τῶν Ἀρειανῶν.

Καὶ νῦν πάλιν κατηγορίας ἔχομεν ἄλλας τινὰς κατὰ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Οὐκ ἐκ τῆς πολυοχλίας καὶ ἐκ τῶν πολυφωνημάτων τὰ δίκαια φανήσεται· ἀλλ' ἢ ἐκλέξασθε δύο ἐξ ἑαυτῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πλήθους ἑτέρους δύο. Οὐ γὰρ δύναμαι πρὸς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν ἀποφαίνεσθαι. Οἱ ἐκ τοῦ πλήθους εἶπαν· Οὗτοί εἰσι τὰ λείψανα ἀπὸ τοῦ ἀνοσίου Γεωργίου τοῦ ἐρημώσαντος τὴν ἐπαρχίαν ἡμῶν, καὶ ἐν ταῖς πόλεσι βουλευτὴν μὴ ἐάσαντες οἰκῆσαι. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπαν· Δεόμεθά σου, εἴ τινα ἂν θέλῃς χωρὶς Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Εἶπον ὑμῖν, ὅτι τὰ περὶ Ἀθανασίου ἤδη διοίκησιν ἔσχε· καὶ ὀργισθεὶς εἶπε. Φέρι φέρι. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπαν· Δεόμεθά σου, ἐὰν πέμψῃς Ἀθανάσιον, λυμαίνεται ἡ πόλις ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συνέρχεται. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Καίτοι περιεργασάμενος ἔγνων, ὅτι καλῶς φρονεῖ, καὶ ὀρθόδοξός ἐστι, καὶ καλῶς διδάσκει. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Τῷ μὲν στόματι καλῶς φθέγγεται, τῇ δὲ ψυχῇ δολίως φρονεῖ. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Τοῦτο ἀρκετόν ἐστιν, ὅτι ὑμεῖς ἐμαρτυρήσατε περὶ αὐτοῦ, ὅτι καλῶς φθέγγεται καὶ καλῶς διδάσκει. Εἰ δὲ τῇ γλώσσῃ καλῶς διδάσκει καὶ λέγει, τῇ δὲ ψυχῇ κακῶς φρονεῖ, πρὸς τὸν Θεὸν ἔχει. Ἄνθρωποι γὰρ ὄντες τὸν λόγον ἀκούομεν· τὰ δὲ ἐγκάρδια ὁ Θεὸς οἶδεν. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Κέλευσον ἡμᾶς συνάγεσθαι. Ὁ βασιλεὺς εἶπε. Τίς γὰρ κωλύει ὑμᾶς; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου, αἱρεσιώτας καὶ δογματιστὰς ἡμᾶς ἀπαγγέλλει. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἔργον αὐτοῦ ἐστι, καὶ τῶν καλῶς διδασκόντων. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ κράτους· τοῦτον βαστάσαι οὐ δυνάμεθα, καὶ τὰ τεμένη τῶν ἐκκλησιῶν περιῆρεν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Οὐκοῦν ἕνεκεν χρημάτων ἤλθετε ὧδε, καὶ οὐχ ἕνεκεν πίστεως; Καὶ πάλιν εἶπεν· Ἀπέλθετε, καὶ εἰρηνεύετε. Ἔτι προσθεὶς εἶπε πρὸς

τοὺς Ἀρειανούς· Ἀπέλθετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, αὔριον σύναξις ὑμῖν ἐστι. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν, εἰσὶν ὧδε ἐπίσκοποι, καὶ Νεμεσῖνος ὧδέ ἐστιν· ἕκαστος ὑμῶν, καθὼς πιστεύει, ὑπογράψει. Καὶ Ἀθανάσιος ὧδέ ἐστιν· ὁ μὴ εἰδὼς τὸν τῆς πίστεως λόγον, μάθῃ παρὰ Ἀθανασίου. Ἔχετε τὴν αὔριον καὶ ἐπαύριον. Ἐκβαίνω γὰρ ἐγὼ εἰς κάμπον.

Καί τις σχολαστικὸς τῶν κυνικῶν ἐνέτυχε τῷ βασιλεῖ. Δέομαι τοῦ βασιλείου σου, προφάσει Ἀθανασίου ἐπισκόπου ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας μου ἦρεν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Εἰ ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ἦρε, τί κοινὸν Ἀθανασίῳ;

Ἕτερός τις σχολαστικὸς Πατάλας εἶπε· Κατηγορίαν ἔχω κατὰ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Καὶ σὺ τί κοινὸν ἔχεις πρὸς Χριστιανούς, Ἕλλην ὤν;

Τινὲς δὲ τοῦ πλήθους τῶν Ἀντιοχέων κατέσχον Λούκιον, καὶ προσήνεγκαν τῷ βασιλεῖ λέγοντες· Δεόμεθα τοῦ κράτους σου καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἴδε τίνα ἠθέλησαν ποιῆσαι ἐπίσκοπον.

Ἑτέρα ἐντυχία πρὸς τῷ πυλῶνι τοῦ παλατίου γενομένη παρὰ Λουκίου.

Δέομαί σου τοῦ κράτους, ἄκουσόν μου. Ὁ βασιλεὺς ἐστάθη καὶ εἶπε· Σοὶ αὐτῷ Λουκίῳ λέγω, πῶς ἦλθες ὧδε, πλοΐ ἢ πεζῇ; Λούκιος εἶπε· Δέομαί σου, πλοΐ. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πρὸς σὲ λέγω, Λούκιε, ὁ Θεὸς τοῦ κόσμου, καὶ κομήτης ἥλιος καὶ σελήνη, ὀργισθείη αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐμπλέουσιν ἅμα σοι, ὅτι οὐκ ἔρριψάν σε εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἡ ναῦς δὲ ἐκείνη μὴ ἴσχῃ εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον εὐδρόμους πνοάς, μήτε χειμαζομένη μετὰ τῶν ἐμπλεόντων λιμένος τύχοι.

Καὶ δι' Εὐζωΐου ἠξίωσαν τοὺς περὶ Προβάτιον, τοὺς διαδόχους Εὐσεβίου καὶ Βαρδίωνος, τοὺς εὐνούχους, ὡς ἵνα συστάσεως τύχωσιν οἱ ἄπιστοι Ἀρειανοί. Καὶ γνοὺς τοῦτο βασιλεύς, καὶ τοὺς εὐνούχους βασανίσας, εἶπεν· Εἴ τις ἐντυχεῖν βούλεται κατὰ Χριστιανῶν, τοιαῦτα πάθοι. Καὶ οὕτως ἀφῆκεν ὁ βασιλεύς.

ΤΩΝ ΚΑΤ' ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΕΝΕΝΗΚΟΝΤΑ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΑΦΡΙΚΗ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ *

1. Ἱκανὰ μὲν τὰ γραφέντα παρά τε τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Δαμάσου, τοῦ ἐπισκόπου τῆς μεγάλης Ῥώμης, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τοσούτων συνελθόντων ἐπισκόπων· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ τὰ τῶν ἄλλων γενομένων συνόδων ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Ἰταλίᾳ περὶ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, ἣν ὁ μὲν Χριστὸς ἐχαρίσατο, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν καὶ οἱ Πατέρες παραδεδώκασιν οἱ δὲ τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἀπὸ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. Τοσαύτη γὰρ γέγονε τότε σπουδὴ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἵνα οἱ μὲν πεπτωκότες εἰς αὐτὴν ἀνασπασθῶσιν, οἱ δὲ ἐφευρόντες ἔκδηλοι γένωνται. Ταύτῃ γοῦν καὶ πάλαι πᾶσα ἡ οἰκουμένη συμπεφώνηκε, καὶ νῦν δὲ πολλῶν συνόδων γενομένων, ὑπομνησθέντες πάντες οἵ τε κατὰ τὴν Δαλματίαν, καὶ Δαρδανίαν, καὶ Μακεδονίαν, Ἠπείρους τε καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ Κρήτην, καὶ τὰς ἄλλας νήσους, Σικελίαν τε καὶ Κύπρον, καὶ Παμφυλίαν, Λυκίαν τε καὶ Ἰσαυρίαν, καὶ πᾶσάν τε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας, καὶ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ταύτην ἐπέγνωσαν· καὶ ἐθαύμασάν τε τοὺς ὑπογράψαντας, ὅτι, εἰ καί τι περιελέλειπτο παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς ῥίζης τῶν Ἀρειανῶν ἄνω φύουσα πικρία, Αὐξέντιόν φαμεν καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας αὐτοῖς, διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ἐξεκόπησαν καὶ ἀπελείφθησαν. Ἱκανὰ μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ὁμολογηθέντα, καὶ αὐτάρκη, καθὰ προείπομεν, πρός τε ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἱρέσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, Ἐπειδὴ δὲ ἠκούσαμεν, ὅτι τινές, βουλόμενοι μάχεσθαι πρὸς αὐτήν, ὀνομάζειν ἐπιχειροῦσι σύνοδόν τινα ὡς ἐν Ἀριμήνῳ γενομένην, καὶ φιλονεικοῦσι ταύτην μᾶλλον ἢ ἐκείνην κρατεῖν, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα γράψαι καὶ ὑπομνῆσαι ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἀνέχησθε τῶν τοιούτων· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ πάλιν τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως παραφυάς. Οἱ γὰρ τὴν κατ' αὐτῆς σύνοδον γενομένην παραιτούμενοι (ἔστι δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ γενομένη), τί ἕτερον βούλονται, ἢ τὰ Ἀρείου κρατεῖν; Τίνος οὖν ἄξιοι οἱ τοιοῦτοι ἢ Ἀρειανοὶ μὲν καλεῖσθαι, τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιτιμίας ἐκείνοις μετασχεῖν; οἳ μήτε τὸν Θεὸν ἐφοβήθησαν λέ-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26 σ. 1029-1048.

γοντα· «Μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου·[1]» καί, «Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω·[2]» οἱ μήτε τοὺς Πατέρας ἠδέσθησαν, παραγγείλαντας ἀνάθεμα εἶναι τοὺς τὰ ἐναντία φρονοῦντας τῆς ὁμολογίας αὐτῶν.

2. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν· ἵνα μηκέτι κατὰ μέρος προφάσει πίστεως γίνωνται ἀλλά, κἂν γένωνται, μὴ κρατῶσι. Τί γὰρ ἐκείνη λείπει, ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; Πλήρης ἐστὶν εὐσεβείας, ἀγαπητοί· αὕτη πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπλήρωκε. Ταύτην ἔγνωσαν καὶ Ἰνδοί, καὶ ὅσοι παρὰ τοῖς ἄλλοις βαρβάροις εἰσὶ Χριστιανοί. Οὐκοῦν μάταιος ὁ κάματος τοῖς κατ' αὐτῆς πολλάκις ἐπιχειρήσασιν. Ἤδη γὰρ οἱ τοιοῦτοι δέκα καὶ πλέον που συνόδους πεποιήκασι, καθ' ἑκάστην μεταβαλλόμενοι, καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀφαιροῦντες, τὰ δὲ ταῖς μετὰ ταῦτα ἐναλλάσσοντες καὶ προστιθέντες. Καὶ ὤνησαν οὐδὲν μέχρι νῦν γράφοντες, ἐξαλείφοντες, βιαζόμενοι, οὐκ εἰδότες, ὅτι «Πᾶσα μὲν φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται·[3]» τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Κυρίου τὸ διὸ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν τῇ Νικαίᾳ γενόμενον μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἄν τε γὰρ ἀριθμὸν ἀριθμῷ τις συμβάλῃ, πλείους οἱ ἐν Νικαίᾳ τῶν κατὰ μέρος εἰσίν, ὅσον καὶ τὸ ὅλον πλεῖόν ἐστι τοῦ μέρους· ἄν τε τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν τοσούτων γενομένων συνόδων παρὰ τούτων διαγνῶναί τις ἐθέλοι, εὕροι ἂν τὴν μὲν Νικαίᾳ ἔχουσαν τὸ αἴτιον εὔλογον, τὰς δὲ ἄλλας διὰ μῖσος καὶ φιλονεικίαν ἐκ βίας συγκροτηθείσας. Ἡ μὲν γὰρ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ διὰ τὸ Πάσχα συνήχθη· ἐπειδὴ οἱ κατὰ Συρίαν, καὶ Κιλικίαν, καὶ Μεσοποταμίαν διεφώνουν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ποιοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐποίουν καὶ αὐτοί. Ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὥσπερ περὶ τῆς πίστεως, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς γέγονε συμφωνία. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου· αἱ δὲ μετὰ δὲ ταύτην ὑπὲρ ἀριθμὸν μέν, κατὰ δὲ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπενοήθησαν.

3. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, τίς ἀποδέξεται τοὺς τὴν Ἀρίμηνον ἢ ἄλλην σύνοδον παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὀνομάζοντας; ἢ τίς οὐκ ἂν μισήσει τοὺς ἀθετοῦντας μὲν τὰ τῶν Πατέρων, τὰ δὲ νεώτερα ἐν τῇ Ἀριμήνῳ κατὰ φιλονεικίαν καὶ βίαν συντιθέντα προκρίνοντας; Τίς δὲ τούτοις συνελθεῖν ἐθελήσει τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲ τὰ ἑαυτῶν ἀποδεχομένοις; Οἱ γὰρ ἐν ταῖς ἑαυτῶν δέκα που καὶ πλέον, καθὰ προείπαμεν, συνόδοις, ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες, δῆλοί εἰσιν ἑκάστης αὐτοὶ κατήγοροι γινόμενοι. Πάσχουσι δέ τι τοιοῦτον, οἷον καὶ οἱ τότε τῶν Ἰουδαίων προδόται πεπόνθασιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι, καταλείψαντες τὴν μόνην πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, «ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους

1. Παρμ. 22, 28. 2. Ἔξ. 21, 16. 3. Ματθ. 15, 13.

συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν[1]», γέγραπται δὲ τοῦτο παρὰ τῷ προφήτῃ Ἱερεμίᾳ· οὕτως οὗτοι, μαχόμενοι πρὸς τὴν μίαν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὤρυξαν ἑαυτοῖς συνόδους πολλάς· καὶ πᾶσαι κεναί, αἳ παρ' αὐτοῖς «ὡς δράγμα μὴ ἔχον ἰσχὺν[2]» ἐφάνησαν. Μὴ τοίνυν ἀνεχώμεθα τῶν τὴν Ἀρίμηνον ἢ ἄλλην ὀνομαζόντων σύνοδον παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν Ἀρίμηνον ὀνομάζοντες ἐοίκασι μὴ εἰδέναι τὰ ἐν αὐτῇ πραχθέντα· ἢ γὰρ ἂν ἐσιώπησαν. Οἴδατε γάρ, ἀγαπητοί, μαθόντες καὶ ὑμεῖς παρὰ τῶν ἐλθόντων ἐξ ὑμῶν εἰς τὴν Ἀρίμηνον, ὡς Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, Εὐδόξιος καὶ Αὐξέντιος, ἐκεῖ δὲ ἦν σὺν αὐτοῖς καὶ Δημόφιλος, καθηρέθησαν, θελήσαντες ἕτερα παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γράφειν· ὅτε καὶ ἀπαιτηθέντες ἀναθεματίσαι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, παρῃτήσαντο, καὶ μᾶλλον αὐτῆς ἤθελον εἶναι προστάται. Οἱ δέ γε ἐπίσκοποι, οἱ ἀληθῶς γνήσιοι δοῦλοι τοῦ Κυρίου καὶ ὀρθῶς πιστεύοντες, ἦσαν δὲ ἐγγὺς διακόσιοι, ἔγραψαν ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ μόνῃ, καὶ μηδὲν πλέον ἢ ἔλαττον παρ' ἐκείνην ζητεῖν ἢ φρονεῖν. Ταῦτα καὶ Κωνσταντίῳ δεδηλώκασι, τῷ καὶ τὴν σύνοδον κελεύσαντι γενέσθαι. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Ἀριμήνῳ καθαιρεθέντες, ἀπελθόντες πρὸς Κωνστάντιον, πεποιήκασιν ὑβρισθῆναι μέν, ἀπειλὰς δὲ γενέσθαι, μὴ ἀνακάμψειν εἰς τὰς ἰδίας παροικίας τοὺς κατ' αὐτῶν ἀποφηναμένους, βίαν τε παθεῖν ἐν τῇ Θρᾴκῃ ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι· ὥστε τῶν παρ' αὐτῶν καινοτομουμένων ἀνέχεσθαι.

4. Εἴπερ οὖν τινες τὴν Ἀρίμηνον ὀνομάζουσι, δεικνύτωσαν πρῶτον τὴν καθαίρεσιν τῶν προειρημένων, καὶ ἅπερ ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι, λέγοντες μηδὲν πλέον ζητεῖν τῶν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθέντων, μηδὲ ὀνομάζειν ἄλλην σύνοδον παρ' ἐκείνην. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κρύπτουσι, τὰ δὲ ἐν τῇ Θρᾴκῃ κατὰ βίαν πραχθέντα προβάλλονται· ἐξ ὧν δείκνυνται, τῆς μὲν Ἀρειανῆς αἱρέσεως ὄντες ὑποκριταί, ἀλλότριοι δὲ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν μεγάλην σύνοδον, καὶ τὰς παρ' ἐκείνων ἄν τις ἐξετάζειν ἐκ παραλλήλου θέλοι, εὕροι ἂν τῶν μὲν τὴν θεοσέβειαν, τῶν δὲ τὴν ἀλογίαν. Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες οὐ καθαιρεθέντες συνῆλθον, ἀλλὰ καὶ ὡμολόγησαν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν· οὗτοι δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καθαιρεθέντες, καὶ τρίτον ἐν αὐτῇ τῇ Ἀριμήνῳ, γράφειν ἐτόλμησαν, μὴ χρῆναι λέγειν οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ἔχειν τὸν Θεόν. Ἐκ δὴ τούτων σκοπεῖν ἔξεστιν, ἀδελφοί, ὡς οἱ μὲν ἐν Νικαίᾳ τῶν Γραφῶν πνέουσι, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν μὲν τῇ Ἐξόδῳ· «Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν·[3]» διὰ δὲ τοῦ Ἱερεμίου. «Τίς ἐστιν ἐν ὑποστήματι αὐτοῦ, καὶ εἶδε τὸν λόγον αὐτοῦ;[4]» καὶ μετ' ὀλίγον· «Καὶ εἰ ἔστησαν ἐν τῇ ὑποστάσει μου, καὶ ἤκουσαν τῶν λόγων μου.[5]» Ἡ δὲ ὑπόστασις

1. Ἱερ. 2, 13. 2. Ὠσ. 8, 7. 3. Ἔξ. 3, 14. 4. Ἱερ. 23, 18. 5. Ἱερ. 23, 22.

οὐσία ἐστί, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαινόμενον ἔχει ἢ αὐτὸ τὸ ὄν· ὅπερ Ἱερεμίας ὕπαρξιν ὀνομάζει λέγων· «Καὶ οὐκ ἤκουσαν φωνὴν ὑπάρξεως.[1]» Ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία ὕπαρξίς ἐστιν. Ἔστι γὰρ καὶ ὑπάρχει. Τοῦτο νοῶν καὶ ὁ Παῦλος, ἔγραψεν Ἑβραίοις· «Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.[2]» Οὗτοι δὲ οἱ δοκοῦντες εἰδέναι τὰς Γραφάς, καὶ ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς εἶναι σοφούς, μὴ θέλοντες ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ (τοῦτο γὰρ ἔγραψαν ἐν τῇ Ἀριμήνῳ καὶ ἐν ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις), πῶς οὐ δικαίως καθῃρέθησαν, λέγοντες καὶ αὐτοί, ὡς ἄφρων ἐν καρδίᾳ, «Οὐκ ἔστι Θεός;[3]» Πάλιν τε οἱ Πατέρες ἐδίδαξαν ἐν τῇ Νικαίᾳ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν Υἱὸν Λόγον, ἀναγνόντες· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·[4]» καί, «Ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη[5]» καὶ συνέστηκεν. Οὗτοι δὲ οἱ μᾶλλον Ἀρειανοὶ ἢ Χριστιανοὶ ὄντες, ἐν ταῖς ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις κτίσμα τετολμήκασιν εἰπεῖν αὐτόν, καὶ ἕνα τῶν ποιημάτων, ὧν αὐτός ἐστιν ὁ Λόγος δημιουργὸς καὶ ποιητής. Εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, κτίσμα δέ ἐστι καὶ αὐτός· εἴη ἂν καὶ ἑαυτὸν κτίζων. Καὶ πῶς δύναται τὸ κτιζόμενον κτίζειν; ἢ πῶς ὁ κτίζων κτίζεται;

5. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αἰσχύνονται, τοιαῦτα λέγοντες, ἐφ' οἷς μισητοὶ καὶ παρὰ πᾶσίν εἰσιν, ὀνομάζοντες μὲν ἁπλῶς Ἀρίμηνον, δεικνύμενοι δὲ καὶ ἐν αὐτῇ καθαιρεθέντες. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐν Νικαίᾳ γεγραμμένον, ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, οὗ χάριν προσποιοῦνται μάχεσθαι πρὸς τὴν σύνοδον, καὶ περιβομβοῦσιν, ὡς κώνωπες, πανταχοῦ περὶ τῆς λέξεως, ἢ ὡς ἀγνοοῦντες προσκόπτουσιν εἰς αὐτό, ὡς οἱ προσκόπτοντες εἰς τὸν τεθέντα λίθον ἐν Σιὼν προσκόμματος·[6] ἢ γινώσκουσι μέν, διὰ τοῦτο δὲ μάχονται καὶ συνεχῶς γογγύζουσιν, ὅτι κατὰ τῆς αἱρέσεώς ἐστιν αὐτῶν ἀληθῶς αὕτη καὶ ἀκριβὴς ἀπόφασις. Οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν, ἀλλ' ἡ ἀν αὐτῇ γενομένη κατάκρισις αὐτῶν. Καὶ τούτων δὲ πάλιν αἴτιοι γεγόνασιν αὐτοί, καὶ εἰ τοῦτο κρύπτειν αὐτοὶ θέλουσι, καίτοι γινώσκοντες, ἀλλ' ἡμᾶς ἀκόλουθον εἰπεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τούτων ἡ μετὰ ἀληθείας ἀκρίβεια τῆς μεγάλης συνόδου δειχθῇ. Τῶν γὰρ συνελθόντων ἐπισκόπων βουλομένων τὰς μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐφευρεθείσας τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν· τὸ Ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν Υἱόν· καί, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ὅτι τρεπτῆς ἐστι φύσεως· τὰ δὲ τῶν Γραφῶν ὁμολογουμένας γράψαι· ὅτι τε ἐκ τοῦ Θεοῦ τῇ φύσει μονογενής ἐστιν ὁ Λόγος, δύναμις, σοφία μόνη τοῦ Πατρός, Θεὸς ἀληθινός, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ Παῦλος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως· οἱ περὶ Εὐσέβιον, ὑπὸ τῆς ἰδίας κακοδοξίας ἑλκόμενοι, διελάλουν ἀλλήλοις· Συνθώμεθα· καὶ

1. Ἱερ. 9, 10. 2. Ἑβρ. 21, 3. 3. Ψαλμ. 13, 1. 4. Ἰω. 1, 3. 5. Κολ. 1, 16. 6. Πρβλ. Ῥωμ. 9, 33.

γάρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν· «εἷς γὰρ Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα·[1]» καί, «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. Τὰ δὲ· πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ.[2]» Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν· Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν ἐκείνων, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, λευκότερον εἰρήκασι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγραψαν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱόν· ἵνα τὰ μὲν κτίσματα, διὰ τὸ μὴ ἀφ' ἑαυτῶν χωρὶς αἰτίου εἶναι, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχειν τοῦ γενέσθαι, λέγηται ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ Υἱὸς μόνος ἴδιος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας· τοῦτο γὰρ ἴδιον μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ Λόγου πρὸς Πατέρα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας ἡ πρόφασις αὕτη. Πάλιν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐρωτώντων τοὺς δοκοῦντας ὀλίγους, εἴπερ λέγοιεν, τὸν Υἱὸν οὐ κτίσμα, ἀλλὰ δύναμιν, σοφίαν μόνην τοῦ Πατρός, καὶ εἰκόνα ἀίδιον, ἀπαράλλακτον κατὰ πάντα τοῦ Πατρός, καὶ Θεὸν ἀληθινόν, κατελήφθησαν οἱ περὶ Εὐσέβιον διανεύοντες ἀλλήλοις, ὅτι καὶ ταῦτα φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς καὶ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ λεγόμεθα, καὶ περὶ ἡμῶν εἴρηται· «Ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες.[3]» Καὶ δυνάμεις πολλαί εἰσι· «Καὶ ἐξῆλθε μὲν πᾶσα ἡ δύναμις Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου.» Ἡ δὲ κάμπη καὶ ἡ ἀκρὶς λέγεται δύναμις μεγάλη.[4] Καί, «Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ.[5]» Ἀλλὰ γὰρ τὸ ἰδίους ἡμᾶς εἶναι τοῦ Θεοῦ ἔχομεν, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ καὶ Θεὸν ἀληθινὸν λέγουσι τὸν Υἱόν, οὐ λυπεῖ ἡμᾶς· γενόμενος γάρ, ἀληθινός ἐστιν.

6. Αὕτη τῶν Ἀρειανῶν ἡ ἐφθαρμένη διάνοια. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ ἐπίσκοποι, θεωρήσαντες ἐκείνων τὸ δόλιον, συνήγαγον ἐκ τῶν Γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τήν τε πηγὴν καὶ τὸν ποταμόν, καὶ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὴν ὑπόστασιν, καὶ τό, «Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς·[6]» καὶ τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν.[7]» Καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· τὰ γὰρ προειρημένα πάντα ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν. Καὶ ὁ γογγυσμὸς αὐτῶν, ὅτι ἄγραφοί εἰσιν αἱ λέξεις, ἐλέγχεται παρ' αὐτῶν μάταιος, ἐξ ἀγράφων ἀσεβήσαντες· ἄγραφα δέ τό, Ἐξ οὐκ ὄντων, καί τό, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· αἰτιῶνται, ὅτι ἐξ ἀγράφων μετ' εὐσεβείας νοοουμένων λέξεων κατεκρίθησαν. Αὐτοὶ μὲν ὡς ἐκ κοπρίας ὄντες, ἐλάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς· οἱ δὲ ἐπίσκοποι, οὐχ ἑαυτοῖς εὑρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ Πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν, οὕτως ἔγραψαν. Ἐπίσκοποι γὰρ ἀρχαῖοι πρὸ ἐτῶν ἐγγύς που ἑκατὸν τριάκοντα τῆς μεγάλης Ῥώμης καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως γράφοντες ᾐτιάσαντο τοὺς ποίημα λέγοντας τὸν Υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρί· καὶ τοῦτο ἐγίγνωσκεν Εὐσέβιος

---

1. Α' Κορ. 8, 6. 2. Β' Κορ. 5, 17-18. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 113, 26. 4. Πρβλ. Ἰωὴλ 2, 25. 5. Ψαλμ. 45, 8. 6. Ψαλμ. 35, 10. 7. Ἰω. 10, 30.

ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας, πρότερον μὲν συντρέχων τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει, ὕστερον δὲ ὑπογράψας ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, ἔγραψε τοῖς ἰδίοις διαβεβαιούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινας λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας, ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι.

7. Τί οὖν ἔτι τὴν Ἀρίμηνον ὀνομάζουσιν, ἐν ᾗ καθῃρέθησαν; Τί παραιτοῦνται τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἐν ᾗ καὶ οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, καὶ ὡμολόγησαν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί; τί περιτρέχουσιν; οὐ γὰρ πρὸς μόνους τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἐπισκόπους συνελθόντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν μεγάλους ἐπισκόπους, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους λοιπὸν μάχονται. Τίνων οὖν εἰσι κληρονόμοι καὶ διάδοχοι; πῶς δύνανται λέγειν Πατέρας τούτους, ὧν οὐκ ἀποδέχονται τὴν ὁμολογίαν τὴν καλῶς καὶ ἀποστολικῶς γραφεῖσαν; Ἐπεί, εἰ νομίζουσιν ἀντιλέγειν δύνασθαι, εἰπάτωσαν, μᾶλλον δὲ ἀποκρινάσθωσαν, ἵνα καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτοντες ἐλεγχθῶσιν, εἰ πιστεύουσι λέγοντι τῷ Υἱῷ· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν·» καί, «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα;[1]» Ναί, εἴποιεν ἄν, ἐπειδὴ γέγραπται, πιστεύομεν, Ἀλλὰ καὶ Πῶς ἕν εἰσι, καὶ πῶς ὁ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ἑώρακε καὶ τὸν Πατέρα ,ἐὰν ἐρωτηθῶσιν εἰπεῖν, πάντως που φήσουσι, Δι' ὁμοιότητα· εἰ μὴ τέλεον συμπεπτώκασι τοῖς ἀδελφὰ φρονοῦσιν αὐτοῖς, καὶ λεγομένοις Ἀνομοίοις. Ἀλλ' ἐὰν πάλιν ἐρωτηθῶσι, Πῶς ὅμοιος; ἀποθρασυνόμενοι φήσουσιν· Ἀρετῇ τελείᾳ καὶ συμφωνίᾳ τὸ αὐτὸ θέλειν τῷ Πατρί, καὶ μὴ θέλειν ὅπερ ὁ Πατὴρ οὐ θέλει. Ἀλλὰ μαθέτωσαν· ὅτι ἐξ ἀρετῆς καὶ τοῦ θέλειν ὁμοιούμενος τῷ Θεῷ, ἔχει μὲν καὶ τοῦ τρέπεσθαι τὴν προαίρεσιν· οὐκ ἔστι δὲ οὕτως ὁ Λόγος, εἰ μὴ ἄρα ἐκ μέρους καὶ καθ' ἡμᾶς ὅμοιος, ὅτι μὴ καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιός ἐστι. Ταῦτα δὲ ἴδια ἡμῶν τῶν γενητῶν καὶ κτιστὴν ἐχόντων τὴν φύσιν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, καίτοι μὴ δυνάμενοι ὅμοιοι κατ' οὐσίαν τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὅμως, ἐξ ἀρετῆς βελτιούμενοι, μιμούμεθα τὸν Θεὸν χαρισαμένου καὶ τοῦτο τοῦ Κυρίου, καὶ λέγοντος· «Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί.[2]» «Γίνεσθε τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι.[3]» Τρεπτὰ δὲ τὰ γενητά, οὐκ ἄν τις ἀρνήσαιτο, ἀγγέλων μὲν παραβάντων, τοῦ δὲ Ἀδὰμ παρακούσαντος, καὶ πάντων δεομένων τῆς τοῦ Λόγου χάριτος. Τρεπτὸν δὲ ἀτρέπτου ὄντος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἂν εἴη ὅμοιον· ὥσπερ οὐδὲ τὸ κτισθὲν τοῦ κτίσαντος. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν ἡμῶν σκοπῶν ὁ ἅγιος ἔλεγεν· «Ὁ Θεός, τίς ὁμοιωθήσεταί σοι;[4]» καί, «Τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε;[5]» θεοὺς λέγων, τοὺς κτισθέντας μέν, μετόχους δὲ γενομένους τοῦ Λόγου, ὡς αὐτὸς εἶπεν· «Εἰ ἐκείνους

1. Ἰω. 14, 9. 2. Λουκ. 6, 36. 3. Ματθ. 5, 48. 4. Ψαλμ. 82, 2.
5. Ψαλμ. 85, 8.

θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο.[1]» Τὰ δὲ μετέχοντα οὐκ ἂν εἴη τὰ αὐτὰ οὐδὲ ὅμοια τοῦ μετεχομένου. Περὶ ἑαυτοῦ γοῦν ἔλεγεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν, ὡς τῶν γενητῶν μὴ ὄντων οὕτως· Ἐπεὶ ἀποκρινάσθωσαν οἱ τὴν Ἀρίμηνον προτείνοντες, εἰ κτιστὴ οὐσία δύναται εἰπεῖν· «Ἃ βλέπω τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ.[2]» Ποιούμενα γάρ ἐστι τὰ γενητά, καὶ οὐ ποιοῦντα· εἰ δὲ μή γε, καὶ ἑαυτὰ ἐποίησαν. Ἀμέλει εἰ, ὡς λέγουσι, κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ ποιεῖ αὐτὸν ὁ Πατήρ, πάντως ἂν ἐποίησε καὶ ἑαυτὸν ὁ Υἱός, δυνάμενος ποιεῖν ἃ ποιεῖ ὁ Πατήρ, ὡς εἶπεν αὐτός· ἀλλ' ἄτοπον καὶ λίαν ἀσύστατόν ἐστι τὸ τοιοῦτον· ποιεῖν γὰρ ἑαυτὸν οὐδεὶς δύναται.

8. Πάλιν δὲ εἰπάτωσαν, εἰ δύναται τὰ γενητὰ εἰπεῖν· «Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστιν;[3]» Ἔχει δὲ τὸ κτίζειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ ἀΐδιον, τὸ εἶναι παντοκράτωρ, τὸ ἄτρεπτον, Τὰ δὲ γενητὰ οὐ δύναται ἔχειν τὸ δημιουργεῖν· κτιστὰ γάρ ἐστιν· οὐδὲ τὸ ἀΐδιον· ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι· οὐδὲ τὸ παντοκράτωρ καὶ ἄτρεπτον· κρατούμενα γὰρ καὶ τρεπτῆς φύσεώς ἐστιν, ὥσπερ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν. Οὐκοῦν εἰ ταῦτα τοῦ Υἱοῦ ἐστιν, οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστι δηλονότι, ὡς εἶπεν ἡ σύνοδος· οὐκ ἐξ ἄλλης οὐσίας ἐστίν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πατρός, ἧς ἐστι καὶ ταῦτα ἴδια· τὸ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον, καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα, τί ἂν εἴη, ἢ πῶς ἄν τις ὀνομάσειεν αὐτό, ἢ ὁμοούσιον; ἃ γὰρ βλέπει τις ἐν τῷ Πατρί, ταῦτα βλέπει καὶ ἐν τῷ Υἱῷ· Υἱῷ δὲ οὐκ ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν. Καὶ τοῦτο ἐστίν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν[4]», καὶ «Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν Πατέρα.[5]» Ἄλλως τε καὶ ἐκ τούτου πάλιν καλὸν δεικνύναι τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν· εἰ ἐξ ἀρετῆς ἕπεται τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν, καὶ τρόπων βελτίωσις, ὅμοιος καθ' ὑμᾶς ὁ Υἱός ἐστι τῷ Πατρί· ταῦτα δὲ ποιότητος ἴδια· δηλονότι σύνθετον τὸν Θεὸν ἐκ ποιότητος καὶ οὐσίας λέγετε. Καὶ τίς ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα λεγόντων· οὐ γὰρ σύνθετος ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι συντεθεικώς, οὐδὲ τοιοῦτος, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου γενόμενα, μὴ γένοιτο! Ἁπλῆ γὰρ ἐστιν οὐσία, ἐν ᾗ οὐκ ἔνι ποιότης, οὐδέ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος, «Παραλλαγή τις ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα.[6]» Οὐκοῦν εἰ δείκνυται οὐκ ἐξ ἀρετῆς· οὐ γὰρ ποιότης ἐν τῷ Θεῷ, οὔτε ἐν τῷ Υἱῷ· δηλονότι τῆς οὐσίας ἴδιος ἂν εἴη· καὶ τοῦτο πάντως ὁμολογήσετε, εἰ μὴ τέλεον τὸ νοεῖν ἀπώλετο ἐν ὑμῖν. Τὸ δὲ ἴδιον καὶ ταὐτὸν τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα φύσει τυγχάνον τί ἂν εἴη, ἢ πάλιν καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοούσιον τῷ γεννήσαντι; τοῦτο γὰρ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα γνώρισμα. Καὶ ὁ μὴ τοῦτο λέγων, οὐ φρονεῖ φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν εἶναι τὸν Λόγον.

9. Οὕτω νοήσαντες οἱ Πατέρες, ἔγραψαν ὁμοούσιον εἶναι τὸν

---

1. Ἰω. 10, 35. 2. Ἰω. 5, 19. 3. Ἰω. 16, 15. 4. Ἰω. 10, 30. 5. Ἰω. 14, 9. 6. Ἰακ. 1, 17.

Υἱὸν τῷ Πατρί, καὶ ἀνεθεμάτισαν τοὺς λέγοντας ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως εἶναι τὸν Υἱόν· οὐχ ἑαυτοῖς πλασάμενοι λέξεις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν Πατέρων μαθόντες, καθάπερ εἴπομεν. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, περιττὴ αὐτῶν ἡ Ἀρίμηνος, περιττὴ καὶ ἡ ἄλλη παρ' αὐτῶν ὀνομαζομένη περὶ πίστεως σύνοδος. Ἀρκεῖ γὰρ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύμφωνος οὖσα καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἐπισκόποις, ἐν ᾗ καὶ οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, οὓς αἰδεῖσθαι τούτους ἔπρεπεν, ἵνα μὴ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὶ νομισθῶσιν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τοσαῦτα, μετὰ καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἐπισκόπων, καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν ἰδίων Πατέρων, προσποιοῦνται, ὡς ἀγνοοῦντες, τὴν λέξιν φοβεῖσθαι τοῦ ὁμοουσίου, εἰπάτωσαν καὶ φρονείτωσαν ἁπλούστερον μὲν καὶ ἀληθῶς τὸν Υἱὸν φύσει Υἱόν, ἀναθεματισάτωσαν δέ, ὡς παρήγγειλεν ἡ σύνοδος, τοὺς λέγοντας κτίσμα, ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἤ, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι τρεπτὸς καὶ ἀλλοιωτός ἐστι, καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· καὶ οὕτω φευγέτωσαν ἀπὸ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως· καὶ θαρροῦμεν, ὅτι γνησίως ταῦτα ἀναθεματίζοντες ὁμολογοῦσιν εὐθύς, ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ Πατέρες, εἰρηκότες ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱόν, ἐπήγαγον εὐθύς· Τοὺς δὲ λέγοντας κτίσμα, ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἤ, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία· ἵνα διὰ τούτων γνωρίσωσιν, ὅτι ταῦτα σημαίνει τὸ ὁμοούσιον. Καὶ ἡ τοῦ ὁμοουσίου δύναμις γινώσκεται ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον οὐ φρονεῖ κτίσμα εἶναι τὸν Λόγον· καὶ ὁ ἀναθεματίζων τὰ προειρημένα ὁμοούσιον ἅμα φρονεῖ εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί· καὶ ὁ ὁμοούσιον λέγων γνήσιον καὶ ἀληθινὸν λέγει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Γνήσιον λέγων νοεῖ τό· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν·» καί, «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα.»

10. Ἔπρεπε μὲν οὖν διὰ πλειόνων τὰ τοιαῦτα γράφειν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς εἰδότας ὑμᾶς γράφομεν, διὰ τοῦτο συντόμως ὑπηγορεύσαμεν· εὐχόμενοι παρὰ πᾶσι σῴζεσθαι τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, καὶ πάντας τοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τὸ αὐτὸ λέγειν, τὸ αὐτὸ φρονεῖν. Καὶ οὐχ ὡς διδάσκοντες, ἀλλὰ ὡς ὑπομιμνήσκοντές ἐσμεν. Ἐσμὲν δὲ οὐχ ἡμεῖς, οἱ γράφοντες μόνοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ταῖς Λιβύαις ἐνενήκοντά που ἐπίσκοποι. Πάντων γὰρ ἕν ἐστι τοῦτο φρόνημα, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων ἀεὶ ὑπογράφομεν, ἐὰν συμβῇ τινα μὴ παρεῖναι. Οὕτως οὖν διακείμενοι, ἐπειδὴ συνέβη συνελθεῖν ἡμᾶς, ἐγράψαμεν καὶ τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν Δαμάσῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς μεγάλης Ῥώμης περὶ τοῦ Αὐξεντίου τοῦ ἐπελθόντος τῇ ἐν Μεδιολάνῳ ἐκκλησίᾳ, διηγούμενοι τὰ κατ' αὐτόν· ὅτι τε οὐ μόνον τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεώς ἐστι κοινωνός, ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνός ἐστι πολλοῖς κακοῖς, πράξας ταῦτα μετὰ Γρηγορίου τοῦ κοινωνοῦ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ· καὶ θαυμάζοντες πῶς μέχρι νῦν οὐ καθηρέθη καὶ ἐκβέβληται τῆς

Ἐκκλησίας, καὶ χάριν ὡμολογήσαμεν τῇ θεοσεβείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν συνελθόντων ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, ὅτι καὶ τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτοῖς φρονοῦντας ἐκβάλλοντες, ἔσωσαν τὴν ὁμοψυχίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἣν καὶ παρ' ὑμῖν εὐχόμενοι σῴζεσθαι, παρακαλοῦμεν μὴ ἀνέχεσθαι, καθὰ προείπομεν, τῶν προβαλλομένων ὄχλον συνόδων προφάσει πίστεως, τὴν ἐν Ἀριμήνῳ, τὴν ἐν Σιρμίῳ, τὴν ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, τὴν ἐν τῇ Θρᾴκῃ, τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰς ἐν Ἀντιοχείᾳ πολλὰς καὶ ἀτάκτους. Ἀλλὰ μόνον κρατείτω ἐν ὑμῖν ἡ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις· ἐν ᾗ καὶ πάντες καὶ τῶν νῦν μαχομένων πρὸς αὐτὴν παρῆσαν Πατέρες, καθὰ προείπομεν, καὶ ὑπέγραψαν· ἵνα καὶ περὶ ἡμῶν ὁ Ἀπόστολος εἴπῃ· «Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε.[1]»

11. Αὕτη γὰρ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, ἀληθῶς στηλογραφία κατὰ πάσης αἱρέσεώς ἐστιν. Αὕτη καὶ τοὺς βλασφημοῦντας εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ λέγοντας αὐτὸ κτίσμα, ἀνατρέπει. Εἰρηκότες γὰρ οἱ Πατέρες περὶ τῆς εἰς τὸν Υἱὸν πίστεως, ἐπήγαγον εὐθύς· Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα, τελείαν καὶ πλήρη τὴν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα πίστιν ὁμολογήσαντες, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τούτῳ γνωρίσωσι. Δῆλον γὰρ καὶ παρ' ὑμῖν καὶ παρὰ πᾶσι καθέστηκε· καὶ οὐδεὶς ἂν Χριστιανῶν ἀμφίβολον εἰς τοῦτο σχοίη τὴν διάνοιαν, ὡς οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἡ πίστις εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλ' εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον· ἕνα Θεὸν τὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ τελείᾳ Τριάδι γινωσκόμενον· εἰς ἣν καὶ βαπτιζόμενοι, καὶ ἐν ταύτῃ συναπτόμενοι τῇ θεότητι, πιστεύομεν καὶ κληρονομῆσαι βασιλείαν οὐρανῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

1. Α' Κορ. 11, 2.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ·

ΟΤΙ Η ΕΝ ΝΙΚΑΙᾼ ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΩΡΑΚΥΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΝ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΞΕΘΕΤΟ ΠΡΕΠΟΝΤΩΣ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΩΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΕΙΑΝΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΑ ΟΡΙΣΘΕΝΤΑ.*

Καλῶς ἐποίησας δηλώσας μοι τὴν γενομένην παρὰ σοῦ ζήτησιν 1,1
πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείου πρεσβεύοντας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ τῶν Εὐσεβίου
τινὲς ἑταίρων καὶ πλεῖστοι δὲ τῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονούντων ἀδελ-
φῶν. τὴν μὲν οὖν σὴν φιλόχριστον νῆψιν ἀπεδεξάμην καλῶς διελέγξα-
σαν τὴν τῆς αἱρέσεως ἀσέβειαν, τὴν δ' ἐκείνων ἀναισχυντίαν τεθαύ-
μακα, ὅτι καίτοι τῶν Ἀρειανῶν λογισμῶν δειχθέντων σαθρῶν τε καὶ
ματαίων, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντων αὐτοὶ καταγνωσθέντες ἐπὶ πάσῃ
κακοφροσύνῃ, ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα διεγόγγυζον κατὰ τοὺς Ἰου-
δαίους [1] λέγοντες· διατί οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἔγραψαν ἀγρά-
φους λέξεις τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον; σὺ μὲν οὖν ὡς λόγιος 2
ἀνὴρ καὶ οὕτως αὐτοὺς σχηματιζομένους οὐδὲν ἧττον ἀπέδειξας
κενολογοῦντας. ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ξένον τῆς ἑαυτῶν κακονοίας πράττου-
σι πλαττόμενοι προφάσεις. εἰσὶ γὰρ ποικίλοι καὶ παλίμβολοι τὰς
γνώμας ὡς οἱ χαμαιλέοντες ἐν τοῖς χρώμασι, καὶ ἐλεγχόμενοι μὲν
ἐρυθριῶσιν, ἀνακρινόμενοι δὲ ἀποροῦσι καὶ λοιπὸν ἀναιδευόμενοι προ-
φασίζονται. ἂν δέ τις αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις διελέγξῃ, κάμνουσιν ἕως
ἂν ἐπινοήσωσι τὰ μὴ ὄντα καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον λογίσωνται μά-
ταια [2], ἵνα μόνον διαμείνωσιν ἀσεβοῦντες. τὸ δὲ τοιοῦτον ἐπιχεί- 3
ρημα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ γνώρισμα μὲν ἄντικρυς τῆς ἀλογίας αὐτῶν,
μίμησις δὲ καθὰ προεῖπον τῆς ἰουδαϊκῆς κακοηθείας. καὶ γὰρ ἐλεγ-
χόμενοι κἀκεῖνοι παρὰ τῆς ἀληθείας καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς αὐτὴν
ἀντιβλέπειν ἐπροφασίζοντο λέγοντες· «τί ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα
ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ; [3]» καίτοι σημείων | τοσού-
των γενομένων, ὥστε λέγειν καὶ αὐτούς· «τί ποιοῦμεν, ὅτι οὗτος
ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; [4]» νεκροὶ γὰρ ἠγείροντο, χωλοὶ
περιεπάτουν, τυφλοὶ ἀνέβλεπον, λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο [5], καὶ τὸ ὕδωρ,
οἶνος ἐγίνετο [6], καὶ ἀπὸ πέντε ἄρτων ἐκορέσθησαν πεντακισχίλιοι. [7]
καὶ οἱ μὲν πάντες ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνουν τὸν κύριον, ὁμολογοῦντες 4
ἐν αὐτῷ πληροῦσθαι τὰς προφητείας [8] καὶ αὐτὸν εἶναι θεὸν τοῦ θεοῦ

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke. Berlin und Leipzig, 1934, τ. II, σ. 1 ἑξ.

1. Πρβλ. Λουκ. 15, 2. 19, 7. 2. Πρβλ. Ἡσ. 32, 6. 3. Ἰω. 6, 30. 4. Ἰω. 11, 47. 5. Πρβλ. Ματθ. 11, 5. 6. Πρβλ. Ἰω. 2, 1 ἑξ. 7. Πρβλ. Ματθ. 14, 21. 8. Πρβλ. Ἰω. 6, 14.

τὸν υἱόν· μόνοι δὲ οἱ Φαρισαῖοι, εἰ καὶ λαμπρότερα ἡλίου φαινόμενα
ἦν τὰ σημεῖα, ὅμως πάλιν ἐγόγγυζον ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἔλεγον· «διατί
σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν;[1]» ἄφρονες καὶ τῷ ὄντι τυφλοὶ
τὴν διάνοιαν. δέον τὸ ἔμπαλιν αὐτοὺς λέγειν· διατί σὺ θεὸς ὢν ἄνθρω- 5
πος γέγονας; τὰ γὰρ ἔργα θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυεν, ἵνα τὴν μὲν ἀγαθότητα
τοῦ πατρὸς προσκυνήσωσι, τὴν δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοῦ οἰκονομίαν θαυμά-
σωσι. τοῦτο μὲν οὔτε ἔλεγον, ἀλλ' οὔτε τὰ γινόμενα βλέπειν ἐβού-
λοντο. ἢ ἔβλεπον μέν—ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν ὁρᾶν αὐτά—πάλιν δὲ ἐγόγ-
γυζον μεταβαλλόμενοι· διατί ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύεις τὸν παραλυ-
τικόν[2], καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν τότε ποιεῖς ἀναβλέπειν;[3] τοῦτο 6
δὲ πρόφασις πάλιν ἦν καὶ μόνον γογγυσμός. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις
ἡμέραις θεραπεύοντος τοῦ κυρίου πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν
ἐκεῖνοι συνήθως ἐμέμφοντο καὶ μᾶλλον ἤθελον ἀθεότητος ἔχειν
ὑπόνοιαν τὸν Βεελζεβοὺλ ὀνομάζοντες[4] ἢ ἀρνήσασθαι τὴν ἰδίαν πο-
νηρίαν. ἀλλὰ καὶ οὕτως τοῦ σωτῆρος πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως[5] 7
δεικνύοντος ἑαυτοῦ τὴν θεότητα καὶ εὐαγγελιζομένου πᾶσι τὸν πατέρα
οὐδὲν ἧττον ὥσπερ εἰς κέντρα λακτίζοντες[6] ἀντέλεγον ἐκεῖνοι μωρο-
λογοῦντες, ἵνα μόνον κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν προφάσεις ἐφευρί-
σκοντες[7] χωρίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας.
Ἰουδαῖοι μὲν οὖν οἱ τότε τοιαῦτα πονηρευόμενοι καὶ ἀρνούμενοι 2,1
τὸν κύριον εἰκότως τῶν τε νόμων καὶ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγε-
λίας[8] ἔξω γεγόνασι. καὶ Ἀρειανοὶ δὲ νῦν ἰουδαΐζοντες ταὐτόν μοι
δοκοῦσι πάσχειν τῷ Καϊάφᾳ καὶ τοῖς τότε Φαρισαίοις· οὐδὲν γὰρ
ὁρῶντες εὔλογον ἔχουσαν ἑαυτῶν τὴν αἵρεσιν[9] προφάσεις ἐπινοοῦσι,
διατί τοῦτο καὶ μὴ τοῦτο γέγραπται; καὶ μήτοι θαυμάσῃς, εἰ τοιαῦτα
νῦν μηχανῶνται. μετ' ὀλίγον γὰρ καὶ εἰς ὕβρεις ἐκτραπήσονται καὶ 2
μετὰ ταῦτα τὴν σπεῖραν καὶ τὸν χιλίαρχον[10] ἀπειλήσουσιν· ἐν τούτοις
γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ δοκοῦσα σύστασις τῆς κακοδοξίας. τὸν γὰρ | τοῦ
θεοῦ λόγον ἀρνούμενοι εἰκότως καὶ λόγου παντός εἰσιν ἔρημοι.
ταῦτα γοῦν εἰδὼς οὐδὲν ἂν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν ἐκείνοις. ἐπειδὴ δὲ 3
ἡ σὴ διάθεσις ἀπήτησε γνῶναι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα, οὐχ
ὑπερεθέμην· ἀλλ' εὐθύς, ὡς τότε γέγονε, δεδήλωκα | δείξας δι' ὀλί-
γων, ὅσον εὐσεβοῦς φρονήσεως ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστέρηται καὶ μόνον
προφάσεις πλάττονται. σκόπει δὲ καὶ σύ, ἀγαπητέ, εἰ μὴ οὕτως 4
ἔχει. εἰ θαρροῦσιν οἷς ἐφεῦρον αὐτοὶ κακοῖς ἐπισπείραντος αὐτοῖς
τοῦ διαβόλου τὴν κακοφροσύνην, ἀπολογείσθωσαν περὶ ὧν ἐγκλη-
θέντες ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί, καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν, εἰ
δύνανται, τὰ κατ' αὐτῶν ὁρισθέντα· οὐδεὶς γὰρ ἐλεγχθεὶς ἐπὶ φόνῳ

1. Ἰω. 10, 33. 2. Πρβλ. Ἰω. 5, 16. 3. Πρβλ. Ἰω. 9, 1 ἑξ. 4. Πρβλ. Μάρκ. 3, 22. 5. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 1. 6. Πρβλ. Πράξ. 26, 14. 7. Πρβλ. Παρμ. 18, 1. 8. Πρβλ. Πράξ. 13, 32. 9. Πρβλ. Πράξ. 15, 5. 10. Πρβλ. Ἰω. 18, 12.

καὶ μοιχείᾳ μετὰ τὴν δίκην χώραν ἔχει τὴν ἀπόφασιν τοῦ κρίναντος
αἰτιᾶσθαι, διατί μὴ οὕτως ἀλλ' ἐκείνως ἐλάλησε. τοῦτο γὰρ οὐκ
ἐλευθεροῖ τὸν κριθέντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἔγκλημα διὰ τὴν
προπέτειαν καὶ τὴν τόλμαν ἐπαυξάνει. οὐκοῦν καὶ οὗτοι ἢ δεικνύ- 5
τωσαν τὸ φρόνημα ἑαυτῶν εὐσεβές—κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθη-
σαν, οὐ μεμψάμενοι πρότερον· καὶ δίκαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν
ἕτερον ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι — ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ῥυπαρὸν καὶ
συνορῶσιν ἑαυτοὺς ἀσεβοῦντας, μὴ αἰτιάσθωσαν ἃ ἀγνοοῦσιν, ἵνα
μὴ καὶ διπλοῦν ἀσεβείας ἔγκλημα καὶ ἀπαιδευσίας ἀπενέγκωνται μέμ-
ψιν. ἐξεταζέτωσαν δὲ μᾶλλον φιλομαθῶς, ἵν' ἐπιγνόντες ἃ πρό- 6
τερον ἠγνόουν, ἀπονίψωνται τὰς ἑαυτῶν ἀσεβεῖς ἀκοὰς τῷ τῆς ἀλη-
θείας νάματι καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασιν. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ
κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσέβιον.
Ὡς ἐφιλονείκουν ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν, τὰ μὲν 3,1
λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μεστά, οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκο-
ποι, ἦσαν δὲ πλέον ἢ ἔλαττον τριακόσιοι, πρᾴως καὶ φιλανθρώπως
ἀπῄτουν αὐτούς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσε-
βεῖς. ὡς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς
διεμάχοντο πολλὴν ὁρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως τὴν ἀπορίαν,
ἀχανεῖς μὲν ἔμενον οὗτοι καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ὡμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ
κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνην. οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπὸν ἀνελόντες 2
τὰ παρ' αὐτῶν ἐπινοηθέντα ῥήματα οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν
τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν· πάντων τε ὑπογραψάντων
ὑπέγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τούτοις τοῖς ῥήμασιν, οἷς αἰτιῶνται
νῦν οὗτοι. λέγω δὴ τῷ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῷ ὁμοουσίῳ, καὶ ὅτι μήτε
κτίσμα ἢ ποίημα μήτε τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, ἀλλὰ γέν-
νημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστιν ὁ λόγος. καὶ τό γε παράδοξον, 3
Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καίτοι πρὸ μιᾶς ἀρνού-
μενος, ὅμως ὕστερον ὑπογράψας ἐπέστειλε τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ,
λέγων ταύτην εἶναι τῆς ἐκκλησίας τὴν πίστιν καὶ τῶν πατέρων τὴν
παράδοσιν, πᾶσί τε φανερῶς ἔδειξεν, ὅτι πρότερον ἐσφάλλοντο καὶ
μάτην ἐφιλονείκουν πρὸς τὴν | ἀλήθειαν. εἰ γὰρ καὶ ᾐσχύνθη 4
τότε ταύταις ταῖς λέξεσι γράψαι καὶ ὡς ἠθέλησεν αὐτὸς ἀπελογή-
σατο τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλά γε διὰ τῆς ἐπιστολῆς τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ
τῆς οὐσίας μὴ ἀρνησάμενος φανερῶς τοῦτο σημᾶναι βούλεται. καὶ
πέπονθέ τι δεινόν· ὡς γὰρ ἀπολογούμενος κατηγόρησε λοιπὸν τῶν
Ἀρειανῶν, ὅτι γράψαντες 'οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι' οὐκ ἤθελον
αὐτὸν εἶναι οὐδὲ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. καὶ τοῦτο οἶδε 5
καὶ Ἀκάκιος, ἂν μὴ καὶ αὐτὸς φοβηθεὶς νῦν διὰ τὸν καιρὸν ὑποκρί-
νηται καὶ ἀρνήσηται τὴν ἀλήθειαν. ὑπέταξα γοῦν ἐν τῷ τέλει τὴν
ἐπιστολὴν Εὐσεβίου, ἵνα ἐκ ταύτης γνῷς τῶν τε χριστομάχων καὶ
κατὰ περιττὸν τὴν Ἀκακίου πρὸς τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους ἀγνωμο-
σύνην.

Πῶς τοίνυν οὐκ ἀδικοῦσιν οὗτοι κἂν ἐνθυμούμενοι μόνον ἀντι- 4,1
λέγειν τῇ τοσαύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ; πῶς οὐ παρανομοῦσι
τολμῶντες ἀντιβλέπειν τοῖς καλῶς ὁρισθεῖσι κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέ-
σεως καὶ μαρτυρουμένοις ὑπὸ τῶν αὐτοὺς πρότερον ἀσεβεῖν διδαξάν-
των; εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ ὑπογράψαι μετεβάλοντο οἱ περὶ Εὐσέβιον 2
καὶ ὡς κύνες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα[1] τῆς ἀσεβείας ἐπέστρεψαν, πῶς
οὐχὶ καὶ μᾶλλον ἄξιοι μίσους οἱ νῦν ἀντιλέγοντες, ὅτι τὴν ἐλευθερίαν
τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἄλλοις προπίνοντες τούτους καὶ καθηγεμόνας
τῆς αἱρέσεως ἔχειν ἐθέλουσιν, ἀνθρώπους, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος,
«διψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν[2]»,
καὶ μὴ μίαν μὲν ἔχοντας γνώμην, ἄλλοτε δὲ ἄλλως μεταβαλλομένους,
καὶ νῦν μὲν ἐπαινοῦντας ὃ λέγουσι, μετ' ὀλίγον δὲ ψέγοντας ὅπερ εἰ-
ρήκασι, καὶ πάλιν ἐπαινοῦντας ὅπερ πρὸ μικροῦ διέβαλλον. τοῦτο δέ, 3
ὡς ὁ Ποιμὴν εἴρηκεν, ἔκγονόν ἐστι διαβόλου καὶ καπήλων δὲ μᾶλλον
καὶ οὐ διδασκάλων ἐστὶ γνώρισμα. ἔστι γάρ, ὡς οἱ πατέρες παραδεδώ-
κασιν, ὄντως διδασκαλία καὶ διδασκάλων ἀληθῶν τοῦτο τεκμήριον
τὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν καὶ μὴ ἀμφισβητεῖν μήτε πρὸς ἑαυτοὺς
μήτε πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας. οἱ γὰρ μὴ τοῦτον διακείμενοι τὸν
τρόπον μοχθηροὶ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀληθεῖς ἂν καλοῖντο διδάσκαλοι.
Ἕλληνες γοῦν οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ αὐτά, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους 4
ἀμφισβητοῦντες, οὐκ ἀληθῆ τὴν διδασκαλίαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ
τῷ ὄντι τῆς ἀληθείας κήρυκες ἀλλήλοις τε συμφωνοῦσι καὶ οὐ διαφέ-
ρονται πρὸς ἑαυτούς. εἰ γὰρ καὶ διαφόροις χρόνοις γεγόνασιν, ἀλλ'
εἰς ταὐτὸν ἀλλήλοις ὁρμῶσιν ἑνὸς ὄντες τοῦ θεοῦ προφῆται καὶ τὸν
αὐτὸν συμφώνως εὐαγγελιζόμενοι λόγον.

| Ἃ γοῦν Μωσῆς ἐδίδασκε, ταῦθ' Ἀβραὰμ ἐφύλαττεν· ἃ δὲ 5,1
Ἀβραὰμ ἐφύλαττε, ταῦτα Νῶε καὶ Ἐνὼχ ἐγίνωσκον δακρίναντες
καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα καὶ εὐάρεστοι γινόμενοι τῷ θεῷ. καὶ γὰρ
καὶ Ἄβελ οὕτως ἐμαρτύρησεν ἐπιστάμενος ταῦτα, ἅπερ ἦν μαθὼν
παρὰ τοῦ Ἀδὰμ τοῦ καὶ αὐτοῦ μαθόντος παρὰ κυρίου, ὃς καὶ ἐπὶ
συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλθὼν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας ἔλεγεν·
«οὐκ ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν ἠκού-
σατε ἀπ' ἀρχῆς.[3]» διὰ τοῦτο καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ μαθὼν ὁ μακάριος 2
ἀπόστολος Παῦλος τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ διατυπῶν οὐδὲ διακόνους
ἠθέλησεν εἶναι διλόγους[4], μήτι γε ἐπισκόπους, τοῖς δὲ Γαλάταις
ἐπιπλήττων ἀπεφήνατο καθόλου λέγων· «εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται
παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν
λέγω·[5] ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται
ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.[6]» τοῦ τοίνυν ἀποστόλου 3
ταῦτα λέγοντος ἢ καὶ οὗτοι τοὺς περὶ Εὐσέβιον μεταβαλλομένους

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22. 2. Ἰακ. 1, 8. 3. Α' Ἰω. 2, 7. 4. Πρβλ. Α' Τιμ. 3, 8. 5. Γαλ. 1, 9. 6. Γαλ. 1, 8.

καὶ λέγοντας ἕτερα παρὰ τὰ ὑπέγραψαν ἀνάθεμα ποιείτωσαν, ἢ
εἰ γινώσκουσιν αὐτοὺς καλῶς ὑπογράψαντας, μὴ γογγυζέτωσαν
κατὰ τῆς τηλικαύτης συνόδου. εἰ δὲ μήτε τοῦτο μήτ᾽ ἐκεῖνο ποιοῦσι,
δῆλοί εἰσι καὶ αὐτοὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι περιφερόμενοι[1] καὶ μὴ
ταῖς ἰδίαις ἀλλὰ ἀλλοτρίαις ἑλκόμενοι γνώμαις. τοιοῦτοι δὲ 4
ὄντες οὐδὲ νῦν τοιαύτας προβαλλόμενοι προφάσεις ἀξιόπιστοί εἰσιν
ἀλλὰ καὶ παυέσθωσαν αἰτιώμενοι ἃ μὴ γινώσκουσι· τάχα δὲ οὐδὲ
διακρίνειν εἰδότες ἁπλῶς «τὸ μὲν πονηρὸν λέγουσι καλόν, τὸ δὲ
καλὸν πονηρόν, καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν εἶναι γλυκύ, τὸ δὲ γλυκὺ
πικρόν.[2]» ἀμέλει τὰ μὲν κριθέντα κακὰ καὶ ἀποδοκιμασθέντα κρατεῖν 5
ἐθέλουσι, τὰ δὲ καλῶς ὁρισθέντα βιάζονται διαβάλλειν. ἔδει μὲν οὖν
μήθ᾽ ἡμᾶς ἔτι τινὰ τούτων ἀπόλογον ποιεῖσθαι καὶ πρὸς τὰς ματαίας
αὐτῶν προφάσεις ἀποκρίνεσθαι μήτ᾽ ἐκείνους ἔτι φιλονικεῖν, ἀλλὰ
συντίθεσθαι, οἷς ὑπέγραψαν οἱ ἡγεμόνες τῆς αἱρέσεως αὐτῶν, εἰδότας
ὡς ἡ μὲν μετὰ ταῦτα μεταβολὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον ὕποπτός ἐστι καὶ
κακοήθης. τὸ δὲ ὑπογράψαι μετὰ τὸ δυνηθῆναι κἂν τὸ βραχύτατον 6
ἀπολογήσασθαι τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν.
καὶ γὰρ οὐ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς· καὶ οὐ
πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες ᾐσχύνθησαν·
ὥστε τὸ μεταβάλλεσθαι τῆς εἰς ἀσέβειαν φιλονεικίας ἔλεγχός ἐστι.
διὸ ἔδει μέν, καθάπερ εἴρηται, καὶ τούτους ἠρεμεῖν. ἐπειδὴ δὲ δεινοὶ 7
πρὸς ἀναισχυντίαν εἰσί, καὶ νομίζουσιν ἴσως αὐτοὶ μᾶλλον ἐκείνων
δύνασθαι προστῆναι τῆς διαβολικῆς ταύτης ἀσεβείας. εἰ καὶ ἔφθασα
διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σὲ | γραφείσης πλατυτέρῳ
τῷ κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχῳ κεχρημένος, ὅμως φέρε καὶ νῦν τούτους ὥσπερ
ἐκείνους καθ᾽ ἕκαστον τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν λεγομένων ἐξετάσωμεν. δει-
χθήσεται | γὰρ οὐδὲν ἧττον καὶ νῦν οὐχ ὑγιής, ἀλλά τις δαιμονιώδης
αὐτῶν ἡ αἵρεσις.

Φασὶ τοίνυν, ὥσπερ κἀκείνοις ἐδόκει, καὶ τετολμήκασι λέγειν· 'οὐκ 6,1
ἀεὶ πατήρ, οὐκ ἀεὶ υἱός· οὐκ ἦν γὰρ ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, ἀλλ᾽ ἐξ οὐκ
ὄντων γέγονε καὶ αὐτός· διὸ καὶ οὐκ ἀεὶ πατὴρ ὁ θεὸς γέγονε τοῦ
υἱοῦ, ἀλλ᾽ ὅτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη ὁ υἱός, τότε καὶ ὁ θεὸς ἐκλήθη
πατὴρ αὐτοῦ. κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ λόγος καὶ ξένος καὶ ἀνό-
μοιος κατ᾽ οὐσίαν τοῦ πατρός ἐστιν· οὔτε δὲ φύσει καὶ ἀληθινὸς λόγος
τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱὸς οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν,
ἀλλὰ κτίσμα καὶ εἷς τῶν ποιημάτων ὢν καταχρηστικῶς λέγεται
λόγος καὶ σοφία. λόγῳ γὰρ τῷ ὄντι ἐν τῷ θεῷ γέγονε καὶ αὐτὸς
ὥσπερ καὶ τὰ πάντα· διὸ οὐδὲ ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱός·' ἐγὼ 2
δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ τούτους ἐρωτῆσαι βούλομαι, τί ἐστιν ὅλως υἱός,
καὶ τίνος ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦτο σημαντικόν, ἵν᾽ οὕτως αὐτοὶ τὰ λεγό-
μενα παρ᾽ αὐτῶν κἂν οὕτως νοῆσαι δυνηθῶσιν. ἡ μὲν γὰρ θεία 3

1. Πρβλ. Ἐφ. 4, 14. 2. Ἡσ. 5, 20.

γραφὴ διπλῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου διάνοιαν ἡμῖν σημαίνει,
μίαν μὲν περὶ ὧν Μωυσῆς ἐν τῷ νόμῳ φησίν· «ἐὰν εἰσακούσητε τῆς
φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ,
ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον, ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώ-
πιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου [1], υἱοί ἐστε κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν [2]», καθὼς
καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Ἰωάννης· «ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν
αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· [3]» ἑτέραν δὲ διάνοιαν, καθ'
ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ ἐστιν υἱὸς καὶ ὁ Ἰακὼβ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ οἱ
πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ. αὐτοὶ δὲ κατὰ ποίαν ἄρα τούτων νομί- 4
σαντες εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦσιν; εἰς
γὰρ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν εὖ οἶδ' ὅτι συνδραμοῦνται τοῖς περὶ Εὐσέβιον.
εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην, οἷοί εἰσιν οἱ ἐκ βελτιώσεως τρόπων
ἐπικτώμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος χάριν καὶ λαμβάνοντες ἐξουσίαν,
ἵνα υἱοὶ θεοῦ γένωνται (τοῦτο γὰρ ἔλεγον κἀκεῖνοι), οὐδὲν διαφέρειν
ἡμῶν δόξειεν οὐδὲ μονογενὴς ἂν εἴη ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἐσχηκὼς
τὴν τοῦ υἱὸς προσηγορίαν. κἂν γάρ, ὥς φασι, προγνωσθεὶς ἔσεσθαι 5
τοιοῦτος προλαμβάνῃ καὶ ἅμα τῷ | γενέσθαι δέχηται τό τε ὄνομα
καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος δόξαν, ἀλλ' οὐδὲν διοίσει τῶν μετὰ τὰς πράξεις
λαμβανόντων τὸ ὄνομα, ἕως οὕτω καὶ αὐτὸς υἱὸς εἶναι μεμαρτύρηται.
καὶ γὰρ Ἀδὰμ προλαμβάνων τὴν χάριν καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι τεθεὶς 6
ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲν διήνεγκεν οὔτε τοῦ | Ἐνὼχ, ὃς μετὰ χρόνον
τῆς γενέσεως εὐαρεστήσας μετετέθη [4], οὔτε τοῦ ἀποστόλου καὶ αὐτοῦ
μετὰ τὰς πράξεις ἁρπαγέντος εἰς τὸν παράδεισον [5], ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ποτε
λῃστοῦ, ὃς διὰ τὴν ὁμολογίαν ἐπαγγελίαν ἔλαβεν εὐθὺς εἰς τὸν παρά-
δεισον ἔσεσθαι.[6]

Ἀλλ' ἐν τούτοις διωκόμενοι λέξουσιν ἴσως, ὃ πολλάκις λέγοντες 7,1
ᾐσχύνθησαν· 'οὕτως νομίζομεν τὸν υἱὸν πλέον ἔχειν παρὰ τὰ ἄλλα καὶ
διὰ τοῦτο μονογενῆ λέγεσθαι, ὅτι μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ
γέγονε, τὰ δ' ἄλλα πάντα παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθη.' τίς ἄρα
ταύτην ὑμῖν τὴν μωρὰν καὶ καινὴν ἐπίνοιαν ὑπέβαλεν, ἵνα εἴπητε· 'τὸν
μὲν υἱὸν μόνον μόνος ὁ πατὴρ αὐτούργησε, τὰ δ' ἄλλα πάντα διὰ τοῦ
υἱοῦ γέγονεν ὡς δι' ὑπουργοῦ' εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν ἠρκέσθη 2
μόνον αὐτουργῆσαι τὸν υἱὸν ὁ θεός, τὰ δ' ἄλλα οὐκέτι, ἀσεβὲς τοιαῦτα
περὶ τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι μάλιστα τοὺς ἀκούσαντας Ἠσαΐου λέγοντος·
«θεὸς αἰώνιος, θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει
οὐδὲ κοπιάσει οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ.[7]» καὶ γὰρ
μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πεινῶσι δίδωσιν ἰσχὺν καὶ διὰ τοῦ λόγου ἑαυτοῦ
τοὺς κάμνοντας ἀναπαύει. εἰ δὲ ὡς ταπεινὸν ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ μετὰ
τὸν υἱὸν αὐτουργῆσαι, καὶ τοῦτο μὲν ἀσεβές. οὐκ ἔστι γὰρ τῦφος 3
ἐν τῷ θεῷ, ὅς γε μετὰ τοῦ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον κατέρχεται, καὶ

1. Δευτ. 13, 19. 2. Δευτ. 14, 1. 3. Ἰω. 1, 12. 4. Γεν. 5, 24.
5. Πρβλ. Β' Κορ. 12, 4. 6. Πρβλ. Λουκ. 23, 43. 7. Ἡσ. 40, 28.

διὰ μὲν τὸν Ἀβραὰμ διορθοῦται τὸν Ἀβιμέλεχ χάριν τῆς Σάρρας[1], τῷ δὲ Μωυσῇ ἀνθρώπῳ ὄντι στόμα κατὰ στόμα λαλεῖ, καὶ εἰς μὲν τὸ Σινᾶ ὄρος κατέρχεται[2], τῷ δὲ λαῷ συνεπολέμει κρυφαίᾳ χάριτι τὸν Ἀμαλήκ.[3] ψεύδεσθε δὲ ὅμως καὶ τοῦτο λέγοντες· «αὐτὸς γὰρ 4 ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς·[4]» αὐτός τέ ἐστιν ὁ διὰ τοῦ λόγου ἑαυτοῦ τὰ πάντα τά τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ποιήσας, καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν τὴν κτίσιν, ὥστε εἰπεῖν τοῦτο μὲν τοῦ πατρός, τοῦτο δὲ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ᾽ ἑνός ἐστι θεοῦ ὡς χειρὶ χρωμένου τῷ ἰδίῳ λόγῳ καὶ ἐν αὐτῷ ποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ τοῦτ᾽ αὐτὸς μὲν ὁ θεὸς δεικνὺς ἔλεγεν· «ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα.[5]» ὁ δὲ Παῦλος τοῦτο μαθὼν ἐδίδασκεν· «εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι᾽ οὗ τὰ πάντα.[6]» αὐτὸς γοῦν ἀεὶ καὶ νῦν λέγει τῷ μὲν ἡλίῳ καὶ ἀνα- 5 τέλλει, ταῖς δὲ νεφέλαις ἐντέλλεται καὶ βρέχει ἐπὶ μίαν μερίδα, ἐφ᾽ ἣν δὲ οὐ βρέχει, ξηραίνετι, καὶ τὴν μὲν γῆν κελεύει τοὺς καρποὺς ἀποδιδόναι, τὸν δὲ Ἱερεμίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ πλάττει.[7] εἰ δὲ ταῦτα νῦν αὐτὸς ποιεῖ, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ | πάντα διὰ τοῦ λόγου ποιῆσαι· μέρη γὰρ τῶν ὅλων ἐστὶ ταῦτα.

Εἰ δὲ ὅτι μὴ ἐδύνατο τὰ λοιπὰ κτίσματα τῆς ἀκράτου χειρὸς τοῦ 8,1 ἀγενήτου τὴν ἐργασίαν βαστάξαι, μόνος ὁ υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονε, τὰ δ᾽ ἄλλα ὡς δι᾽ ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ τοῦ υἱοῦ γέγονε· καὶ τοῦτο γὰρ Ἀστέριος ὁ θύσας ἔγραψεν, ὁ δὲ Ἄρειος μεταγράψας | δέδωκε τοῖς ἰδίοις καὶ λοιπὸν ὡς καλάμῳ τεθραυσμένῳ χρῶνται τῷ ῥηματίῳ τούτῳ ἀγνοοῦντες τὸ ἐν αὐτῷ σαθρὸν οἱ παράφρονες. εἰ 2 γὰρ ἀδύνατον ἦν τὰ γενητὰ βαστάξαι τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ—ἔστι δὲ καθ᾽ ὑμᾶς ὁ υἱὸς εἷς τῶν γενητῶν—πῶς αὐτὸς ἠδυνήθη γενέσθαι παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ; καὶ εἰ ἵνα τὰ γενητὰ γένηται, μεσίτου γέγονε χρεία, γενητὸς δὲ καθ᾽ ὑμᾶς ἐστιν ὁ υἱός, ἔδει καὶ πρὸ αὐτοῦ μέσον τινὰ εἶναι, ἵνα κτισθῇ. τοῦ δὲ μεσίτου πάλιν καὶ αὐτοῦ κτίσματος τυγχάνοντος ἄραρεν ὅτι κἀκεῖνος ἐδέετο μεσίτου ἑτέρου πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν. κἂν τις ἄλλον ἐπινοήσῃ, προεπινοήσει τὸν ἐκείνου μεσίτην, ὥστε καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖν. οὕτω δὲ ἀεὶ τοῦ μεσίτου ζητουμένου οὐδὲ ἡ κτίσις συστῆναι δυνήσεται διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ὡς λέγετε, μηδένα τῶν γενητῶν βαστάξαι τὴν ἄκρατον χεῖρα τοῦ ἀγενήτου. εἰ δὲ τὸ ἄτοπον συνορῶντες ἄρχεσθε λέγειν, ὅτι ὁ 3 υἱὸς κτίσμα ὢν ἱκανὸς γέγονεν, ὥστε ὑπὸ τοῦ ἀγενήτου γενέσθαι, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ ἄλλα πάντα γενητὰ ὄντα δυνατὰ ἦν παρὰ τοῦ ἀγενήτου ὑπουργηθῆναι· κτίσμα γὰρ καθ᾽ ὑμᾶς κἀκεῖνος ὥσπερ οὖν καὶ ταῦτα πάντα ἐστί. καὶ περιττὴ λοιπὸν τοῦ λόγου ἡ γένεσις κατὰ τὴν ἀσεβῆ καὶ μωρὰν ὑμῶν ἐπίνοιαν, αὐτάρκους ὄντος τοῦ θεοῦ τὰ

1. Πρβλ. Γεν. 20, 1 ἑξ. 2. Πρβλ. Ἔξ. 19, 18. 3. Πρβλ. Ἔξ. 17, 1 ἑξ. 4. Ψαλμ. 99, 3. 5. Ἡσ. 66, 2. 6. Α΄ Κορ. 8, 6. 7. Πρβλ. Ἱερ. 1, 5.

πάντα αὐτουργεῖν πάντων τε τῶν γενητῶν δυναμένων τὴν ἄκρατον
χεῖρα βαστάξαι τοῦ θεοῦ. ἀνοήτου δὴ οὔσης αὐτῶν τῆς τοιαύτης 4
φρενοβλαβείας, ἴδωμεν εἰ μὴ καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο τῶν ἀσεβῶν
τὸ σόφισμα πλέον τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀλογώτερον ἀναφανείη. Ἀδὰμ
μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν. ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ
πάλιν τὸν Ἀδὰμ πλέον τι τῶν πάντων ἀνθρώπων ἔχειν ἢ διαφέρειν
τῶν μετ' αὐτὸν ἄν τις φήσειεν, εἰ μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ
πεποίηται καὶ πέπλασται, ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδὰμ γεννώμεθα
καὶ κατὰ διαδοχὴν τοῦ γένους συνιστάμεθα, ἕως μόνον καὶ αὐτὸς
ἐκ γῆς ἐπλάσθη, καὶ μὴ ὢν πρότερον ὕστερον γέγονεν.

Εἰ δὲ καὶ πλέον τις τῷ πρωτοπλάστῳ δοίη διὰ τὸ κατηξιῶσθαι 9,1
τῆς τοῦ θεοῦ χειρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐν τιμῇ καὶ μὴ τῇ φύσει τὸ πλέον εἰς
αὐτὸν ὁ τοιοῦτος λογιζέσθω. ἐκ γῆς γὰρ γέγονεν ὥσπερ καὶ πάντες·
καὶ ἡ χεὶρ δὲ ἡ πλάσασα τότε τὸν Ἀδὰμ αὕτη καὶ νῦν καὶ ἀεὶ τοὺς
μετ' ἐκεῖνον πάλιν | πλάττει καὶ διασυνίστησι. καὶ τοῦτο ὁ θεὸς 2
αὐτὸς τῷ μὲν Ἱερεμίᾳ, ὡς προεῖπον, φησίν· «πρὸ τοῦ με πλάσαι
ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε.[1]» περὶ δὲ τῶν πάντων ἔλεγεν· «ἡ χείρ μου
ἐποίησε ταῦτα πάντα.[2]» καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου φησίν· «οὕτως λέγει
κύριος ὁ λυτρούμενός σε καὶ πλάσσων σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ κύριος ὁ
συντελῶν πάντα ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν.[3]»
ὁ δὲ Δαυὶδ τοῦτο γινώσκων | ἔψαλλεν· «αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με
καὶ ἔπλασάν με.[4]» καὶ ὁ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ λέγων· «οὕτως λέγει κύριος
ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ[5]» τοῦτο σημαίνει. οὐκοῦν κατὰ
τὴν φύσιν οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει, κἂν προάγῃ τῷ χρόνῳ, ἕως καὶ τῇ
αὐτῇ χειρὶ συνιστάμεθα καὶ κτιζόμεθα πάντες. εἰ τοίνυν οὕτως, 3
ὦ Ἀρειανοί, καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φρονεῖτε, ὅτι οὕτως καὶ αὐτὸς
ὑπέστη καὶ γέγονεν, οὐδὲν καθ' ὑμᾶς τῶν ἄλλων κατὰ τὴν φύσιν
διοίσει, ἕως καὶ αὐτὸς οὐκ ἦν καὶ γέγονε καὶ ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτῷ
συνεκτίσθη τοῦ ὀνόματος ἡ χάρις. εἷς γάρ ἐστι καὶ αὐτός, ἀφ' ὧν
λέγετε, περὶ ὧν ἐν Ψαλμοῖς τὸ πνεῦμά φησιν· «αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγε-
νήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.[6]» τίς τοίνυν ἐστίν, ᾧ 4
ὁ θεὸς ἐνετείλατο, ἵνα καὶ οὗτος κτισθῇ; εἶναι γὰρ δεῖ λόγον, ᾧ
ἐντέλλεται ὁ θεὸς καὶ ἐν ᾧ τὰ ποιήματα κτίζεται. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε
δεῖξαι ἕτερον παρὰ τὸν ἀρνεῖσθε λόγον, εἰ μὴ ἄρα τινὰ πάλιν ἔννοιαν
ἐπινοήσητε. ναὶ γάρ, φήσουσιν, εὕρομεν· ἥν ποτε λεγόντων καὶ τῶν
περὶ Εὐσέβιον ἤκουσα· 'διὰ τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἔχειν τὸν τοῦ θεοῦ
υἱὸν καὶ λέγεσθαι μονογενῆ τοῦτον νομίζομεν, ἐπειδὴ μόνος μὲν αὐτὸς
μετέχει τοῦ πατρός, τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ υἱοῦ μετέχει'. κεκμήκασι
μὲν οὖν ἤδη μεταβαλλόμενοι καὶ μεταλλάσσοντες τὰ ῥήματα ὡς τὰ
χρώματα, δειχθήσονται δὲ ὅμως καὶ οὕτως ὡς οἱ ἐκ τῆς γῆς[7] κε-

---

1. Ἱερ. 1, 5. 2. Ἡσ. 66, 2. 3. Ἡσ. 44, 24. 4. Ψαλμ. 118, 73.
5. Ἡσ. 49, 5. 6. Ψαλμ. 32, 9. 7. Πρβλ. Ἰω. 3, 31.

νολογοῦντες καὶ κυλιόμενοι ὡς ἐν βορβόρῳ[1] ταῖς ἰδίαις ἐννοίαις.
Εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνος μὲν τοῦ θεοῦ υἱός, ἡμεῖς δὲ τοῦ υἱοῦ υἱοὶ 10,1
καλούμεθα, ἦν αὐτῶν τὸ πλάσμα· εἰ δὲ τοῦ θεοῦ καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγό-
μεθα, οὗ καὶ αὐτός ἐστιν υἱός, δηλονότι καὶ ἡμεῖς τοῦ πατρὸς μετέ-
χομεν τοῦ λέγοντος· «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα.[2]» εἰ μὴ γὰρ μετεί-
χομεν αὐτοῦ, οὐκ ἔλεγεν· 'ἐγέννησα'· εἰ δὲ αὐτὸς ἐγέννησεν, οὐχ ἕτερος
ἀλλ' αὐτὸς ἡμῶν ἐστι πατήρ. καὶ οὐ διαφέρει πάλιν, εἰ πλέον 2
ἐκεῖνος ἔχει καὶ πρῶτον γέγονεν· ἡμεῖς δὲ εἰ ἔλαττον καὶ ὕστερον
γεγόναμεν, ἕως τοῦ αὐτοῦ πάντες μετέχομεν καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς
υἱοὶ λεγόμεθα. τὸ γὰρ πλέον καὶ ἔλαττον οὐ τὴν φύσιν ἄλλην δείκνυσιν·
ἑκάστῳ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ πρᾶξις τοῦτο προστίθησι· καὶ ὁ μὲν ἐπὶ
δέκα πόλεων[3] ὁ δὲ ἐπὶ πέντε καθίσταται·[4] καὶ οἱ μὲν καθέζονται
«ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ 'Ισραήλ[5]»,
οἱ δὲ ἀκούουσι· «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου·[6] καί· «εὖ δοῦλε
ἀγαθὲ καὶ πιστέ.[7]» τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι φρονοῦντες εἰκότως 3
φαντάζονται τοιούτου υἱοῦ ἀεὶ μὴ εἶναι τὸν θεὸν πατέρα μηδὲ τὸν
τοιοῦτον υἱὸν ἀεὶ εἶναι, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα | γεγενῆσθαι καὶ μὴ
εἶναι πρὶν γεννηθῇ· ἄλλος γάρ ἐστιν οὗτος παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ
υἱόν. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λέγειν ἔτι τούτους οὐκ ἔστιν εὐαγές, μᾶλλον 4
γὰρ Σαδδουκαίων καὶ τοῦ Σαμοσατέως ἐστὶ τοῦτο τὸ φρόνημα,
λείπει ἄρα κατὰ τὴν ἑτέραν διάνοιαν, καθ' ἣν 'Ισαὰκ τοῦ 'Αβραάμ
ἐστιν υἱός, λέγειν εἶναι καὶ τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· τὸ γὰρ ἔκ τινος φύσει
γεννώμενον καὶ μὴ ἔξωθεν ἐπικτώμενον υἱὸν οἶδεν ἡ φύσις, καὶ τοῦτο
τοῦ ὀνόματός ἐστι τὸ σημαινόμενον. ἆρ' οὖν ἀνθρωποπαθὴς ἡ 5
τοῦ υἱοῦ γέννησις; τοῦτο γὰρ ἴσως κατ' ἐκείνους καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν
ἀντιθεῖναι μὴ γινώσκοντες. οὐδαμῶς. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός,
ἐπεὶ μηδὲ οἱ ἄνθρωποι ὡς ὁ θεός. οἱ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης καὶ ταύτης
οὔσης παθητικῆς ἐκτίσθησαν, ὁ δὲ θεὸς ἄυλος καὶ ἀσώματος. εἰ δὲ 6
αἱ αὐταὶ λέξεις ἐπὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν ταῖς θείαις ποτὲ κεῖνται
γραφαῖς, ἀλλ' ἀνθρώπων ἐστὶ διορατικῶν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Παῦλος,
προσέχειν τῇ ἀναγνώσει[8] καὶ οὕτω διακρίνειν καὶ κατὰ τὴν ἑκάστου
τῶν σημαινομένων φύσιν τὰ γεγραμμένα διαγινώσκειν καὶ μὴ συγχέειν
τὴν διάνοιαν, ὥστε τὰ τοῦ θεοῦ μὴ ἀνθρωπίνως νοεῖν μηδὲ τὰ τῶν
ἀνθρώπων ὡς περὶ θεοῦ ποτε λογίζεσθαι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸν οἶνον
ὕδατι μίξαι[9] καὶ πῦρ ἀλλότριον ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον
τῷ θείῳ πυρί.[10]
Καὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς κτίζει, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ τὸ κτίζειν εἴρηται. 11,1
καὶ ὁ μὲν θεὸς ὤν ἐστι, λέγονται δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι παρὰ θεοῦ

---

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22. 2. 'Ησ. 1, 2. 3. Πρβλ. Λουκ. 19, 17. 4. Πρβλ. Λουκ. 19, 19. 5. Ματθ. 19, 28. 6. Ματθ. 25, 34. 7. Ματθ. 25, 23. 8. Πρβλ. Α' Τιμ. 4, 13. 9. Πρβλ. 'Ησ. 1, 22. 10. Πρβλ. Λευϊτ. 10, 1.

καὶ τοῦτο λαβόντες ἔχειν. ἆρ' οὖν οὕτως ὁ θεὸς κτίζει ὡς ἄνθρωποι;
ἢ οὕτως ὤν ἐστιν ὡς ἄνθρωπος; μὴ γένοιτο. ἄλλως ἐπὶ θεοῦ τὰς
λέξεις λαμβάνομεν καὶ ἑτέρως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτας διανοούμεθα.
ὁ μὲν γὰρ θεὸς κτίζει καλῶν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι οὐδενὸς ἐπιδεό- **2**
μενος [1], οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται εὐξάμενοι
πρότερον καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ποιεῖν λαβόντες παρὰ τοῦ πάντα
δημιουργήσαντος θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. πάλιν τε οἱ μὲν ἄνθρω- **3**
ποι οὐ δυνάμενοι καθ' ἑαυτοὺς εἶναι ἐν τόπῳ τυγχάνοντές εἰσι περιε-
χόμενοι καὶ συνεστῶτες ἐν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ, ὁ δὲ θεὸς ὤν ἐστι καθ'
ἑαυτὸν περιέχων τὰ πάντα καὶ ὑπ' οὐδενὸς περιεχόμενος, καὶ ἐν
πᾶσι μέν ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ δύναμιν, ἔξω δὲ τῶν
πάντων πάλιν ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. ὥσπερ οὖν οὐ τὸν αὐτὸν
τρόπον οἱ ἄνθρωποι κτίζουσιν, ὅνπερ τρόπον ὁ θεὸς κτίζει, οὐδ' οὕτως
εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι, ὥσπερ ἐστὶν ὁ θεός· οὕτως ἄλλως ἐστὶν ἡ τῶν ἀν-
θρώπων γένεσις καὶ ἄλλως | ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός. τῶν μὲν **4**
γὰρ ἀνθρώπων τὰ γεννήματα μέρη πως τῶν γεννώντων εἰσίν, ἐπεὶ
καὶ αὐτῶν τῶν σωμάτων ἡ φύσις οὐχ ἁπλῆ τίς ἐστιν, ἀλλὰ ῥευστή,
καὶ ἐκ μερῶν ἔχει τὴν σύνθεσιν. ἀπορρέουσί τε ἄνθρωποι γεννῶντες
καὶ πάλιν ἐπιρρεῖ τὰ ἐκ τῶν τροφῶν εἰς αὐτοὺς εἰσαγόμενα· δι' ἣν
αἰτίαν καὶ πολλῶν κατὰ καιρὸν τέκνων γίνονται πατέρες οἱ ἄνθρωποι.
ὁ δὲ θεὸς ἀμερὴς ὢν ἀμερίστως ἐστὶ καὶ ἀπαθὴς τοῦ υἱοῦ πατήρ.
| οὔτε γὰρ ἀπορροὴ τοῦ ἀσωμάτου ἔστιν οὔτ' ἐπιρροή τις εἰς αὐτὸν
γίνεται ὡς ἐπ' ἀνθρώπων· ἁπλοῦς δὲ ὢν τὴν φύσιν ἑνὸς καὶ μόνου
τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μονογενής ἐστι καὶ μόνος **5**
ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός ἐστι [2], μόνον τε αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ δείκνυσιν
ὁ πατὴρ λέγων· «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα· [3]»
λόγος δέ ἐστιν οὗτος τοῦ πατρός, ἐν ᾧ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμερὲς τοῦ πα-
τρὸς νοεῖν δυνατόν. λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων κατὰ πάθος
καὶ μέρος γεννᾶται, μήτι γε ὁ τοῦ θεοῦ. διὸ καὶ καθέζεται μὲν **6**
αὐτὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ὡς λόγος· ἔνθα γάρ ἐστιν ὁ πατήρ, ἐκεῖ
καὶ ὁ τούτου λόγος ἐστίν· ἡμεῖς δὲ στήκομεν κρινόμενοι παρ' αὐτοῦ
ὡς ποιήματα. καὶ προσκυνεῖται μὲν αὐτὸς διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν
τοῦ προσκυνητοῦ πατρός, ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν κύριον καὶ θεὸν
αὐτὸν ὁμολογοῦντες διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς κτίσματα καὶ ἄλλους παρ'
ἐκεῖνον.

Τούτων δὲ οὕτως ὄντων σκοπείτω λοιπὸν ὁ βουλόμενος αὐτῶν **12,1**
καὶ γενέσθω τις αὐτοὺς ἐντρέπων, εἰ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ
γέννημα θέμις εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων ἢ λόγον ἔχει κἂν εἰς ἐνθύμησίν
τινος ὅλως ἐλθεῖν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐπισυμβέβηκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ
τολμήσας εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀεὶ ὁ υἱός. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν
τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπερεξῆλθε καὶ ὑπεραναβέβηκεν ἡ τοῦ υἱοῦ

---

1. Πρβλ. Ῥωμ. 4, 17. 2. Πρβλ. Ἰω. 1, 18. 3. Ματθ. 3, 17.

γέννησις. ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων ἐν χρόνῳ γινόμεθα 2
πατέρες, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ οὐκ ὄντες πρότερον ὕστερον γεγόναμεν·
ὁ δὲ θεὸς ἀεὶ ὢν ἀεὶ τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι. καὶ τῶν μὲν ἡ γένεσις ἐκ
τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὴν πίστιν. ἐπειδὴ δὲ «οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν
εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ
ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ [1]», διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ υἱός,
εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ἡμῖν ἐκ τῶν ὁρωμένων λέγοντες· «ὃς ὢν
ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· [2]» καὶ
πάλιν· «ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· [3]»
ὅτε καὶ μεμφόμενος τὸν Ἰσραὴλ ὁ λόγος φησίν· «ἐγκατέλιπες
τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· [4]» αὕτη δέ ἐστιν ἡ πηγὴ ἡ λέγουσα· «ἐμὲ
ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος.[5]» καὶ μικρὸν μέν ἐστι τὸ παρά- 3
δειγμα καὶ λίαν ἀμυδρὸν πρὸς τὸ ποθούμενον, δυνατὸν δὲ ὅμως ἐξ
αὐτοῦ πλέον τῆς ἀνθρώπου φύσεως κατανοεῖν καὶ μὴ νομίζειν ἴσην
τὴν ἡμῶν εἶναι καὶ τὴν | τοῦ υἱοῦ γέννησιν. τίς γὰρ δύναται κἂν
λογίσασθαι μὴ εἶναί ποτε τὸ ἀπαύγασμα, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ
μὴ εἶναι ἀεὶ τὸν υἱόν, ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ; ἢ τίς ἱκανὸς
διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα ἢ τὴν πηγὴν ἐπινοῆσαί ποτε
τῆς ζωῆς ἔρημον, ἵνα καὶ μανεὶς εἴπῃ, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱὸς
ὁ λέγων· «ἐγώ εἰμι ἡ ζωή [6]», ἢ ἀλλότριος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὁ
λέγων· «ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα; [7]» οὕτω γὰρ ἡμᾶς οἱ
ἅγιοι βουλόμενοι νοεῖν τοιαῦτα καὶ παραδείγματα δεδώκασι, καὶ
ἔστιν ἄτοπον καὶ λίαν ἀσεβὲς τοιαύτας ἐχούσης τῆς γραφῆς τὰς εἰ-
κόνας ἐξ ἄλλων ἡμᾶς περὶ τοῦ κυρίου διανοεῖσθαι τῶν μήτε γεγραμ-
μένων μήτε τινὰ διάνοιαν εἰς εὐσέβειαν ἐχόντων.

Οὐκοῦν λοιπὸν λεγέτωσαν, πόθεν ἄρα καὶ οὗτοι μαθόντες ἢ τίνος **13,1**
αὐτοῖς παραδεδωκότος τοιαῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος ὑπονοεῖν ἤρξαντο.
ἀνέγνωμεν, φήσουσιν, ἐν ταῖς Παροιμίαις· «κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν
ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.[8]» καὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῦτο 2
λέγειν ἐδόκουν, καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας, ὅτι διὰ πολλῶν μὲν
ἀποδείξεων ἀνατρεπόμενοι καὶ οὗτοι κατεγινώσκοντο, τοῦτο δὲ ὅμως
αὐτοὶ τὸ ῥητὸν ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες ἓν τῶν κτισμάτων τὸν
υἱὸν εἶναι ἔλεγον καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν συνηρίθμουν. ἀλλὰ καὶ 3
τοῦτο δοκοῦσί μοι μὴ νενοηκέναι καλῶς· ἔχει γὰρ τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ
καὶ λίαν ὀρθήν, ἣν εἰ καὶ αὐτοὶ νενοήκεισαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς
δόξης ἐβλασφήμησαν.[9] τὰ γὰρ προειρημένα εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο συμ-
βαλλέτωσαν, καὶ ὄψονται πολλὴν ἐν αὐτοῖς οὖσαν τὴν διαφοράν.
τίς γὰρ οὐ συνορᾷ διάνοιαν ἔχων ὀρθήν, ὅτι τὰ μὲν κτιζόμενα καὶ 4
ποιούμενα ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντος, ὁ δὲ υἱός, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν

---

1. Ματθ. 11, 27. 2. Ἑβρ. 1, 3. 3. Ψαλμ. 35, 10. 4. Βαρ. 3, 12. 5. Ἱερ. 2, 13. 6. Ἰω. 14, 6. 7. Ἰω. 14, 9. 8. Παρμ. 8, 22. 9. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 8.

ἔδειξεν ὁ λόγος, οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ γενῶντος πατρὸς ὑπάρχει;
καὶ γὰρ ἄνθρωπος κτίζει μὲν οἰκίαν, γεννᾷ δὲ υἱόν, καὶ οὐκ ἄν τις
ἀναστρέφων εἴποι τὴν μὲν οἰκίαν καὶ τὴν ναῦν γεννᾶσθαι παρὰ τοῦ
κατασκευάζοντος, τὸν δὲ υἱὸν κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ,
οὐδὲ πάλιν τὴν μὲν οἰκίαν εἰκόνα τοῦ κτίζοντος, τὸν δὲ υἱὸν ἀνόμοιον
τοῦ γεννῶντος. ἀλλὰ μᾶλλον τὸν μὲν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολο-
γήσει, τὴν δὲ οἰκίαν τέχνης εἶναι δημιούργημα, εἰ μή τις ἄρα τὴν
διάνοιαν νοσοίη καὶ τὰς φρένας παρεξεστηκὼς τυγχάνοι. ἀμέλει 5
πάντων μᾶλλον ἡ θεία γραφὴ γινώσκουσα τὴν ἑκάστου φύσιν περὶ μὲν
τῶν κτιζομένων διὰ Μωυσέως φησίν· «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·[1]» περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν
τὸν πατέρα σημαίνει λέγοντα·«ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά
σε·[2]» καὶ πάλιν· «υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε·[3]»
αὐτός τε περὶ ἑαυτοῦ ὁ κύριος ἐν Παροιμίαις λέγει· | «πρὸ δὲ πάντων
βουνῶν γεννᾷ με·[4]» καὶ περὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν ὁ Ἰωάν-
νης φησί· «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·[5]» περὶ δὲ τοῦ κυρίου εὐαγγελι-
ζόμενος λέγει· «ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός,
ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.[6]» εἰ τοίνυν υἱός, οὐ κτίσμα, εἰ δὲ κτίσμα, οὐχ 6
υἱός· πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορά. καὶ οὐκ ἂν εἴη αὐτὸς υἱὸς καὶ
κτίσμα, ἵνα μὴ καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἔξωθεν τοῦ θεοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ
νομίζηται.

Ἆρ' οὖν μάτην γέγραπται τοῦτο τὸ ῥητόν; τοῦτο γὰρ πάλιν **14,1**
ἐκεῖνοι περιβομβοῦσιν ὡς ἀγέλη κωνώπων. οὐχί γε, οὐ μάτην γέγρα-
πται, ἀλλὰ καὶ μάλα ἀναγκαίως. καὶ γὰρ καὶ κτίζεσθαι λέγεται,
ἀλλ' | ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τοῦτο. τὴν δὲ
διάνοιαν ταύτην εὑρήσει καλῶς ἐν τοῖς λογίοις κειμένην ὁ μὴ πάρερ-
γον ἡγούμενος τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὰ πρόσωπα
καὶ τὴν χρείαν τῶν γεγραμμένων ἐρευνῶν καὶ οὕτω τὰ ἀναγνώσματα
διακρίνων καὶ διανοούμενος. τὸν μὲν οὖν καιρὸν τοῦ ῥητοῦ τούτου 2
εὑρήσει καὶ γνώσεται, ὅτι ἀεὶ ὢν ὁ κύριος ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν
αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ γέγονε καὶ υἱὸς
ἀνθρώπου. τὴν δὲ χρείαν νοήσειεν, ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι
θέλων[7] ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας, ἵνα τοῦτο
προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῷ πατρὶ «ἀπαλλάξῃ πάντας
ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦμεν δουλείας.[8]»
τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ μὲν σωτῆρός ἐστι, τότε δὲ λέγεται, ὅτε λοιπὸν
λαβὼν τὸ σῶμα λέγει· «κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα
αὐτοῦ.[9]» ὡς γὰρ υἱῷ θεοῦ ὄντι ἁρμόζει καλῶς τὸ ἀιδίως εἶναι 3
καὶ ἐν κόλποις εἶναι τοῦ πατρός, οὕτως καὶ ἀνθρώπῳ γενομένῳ

1. Γεν. 1, 1. 2. Ψαλμ. 109, 3. 3. Ψαλμ. 2, 7. 4. Παρμ. 8, 25.
5. Ἰω. 1, 3. 6. Ἰω. 1, 18. 7. Πρβλ. Ἑβρ. 2, 14. 8. Ἑβρ. 2, 15.
9. Παρμ. 8, 22.

πρέπουσα φωνὴ τὸ κύριος ἔκτισέ με.[1] τότε γὰρ λέγεται περὶ αὐτοῦ·
καὶ ἐπείνασε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐπυνθάνετο ποῦ Λάζαρος κεῖται, καὶ
πέπονθε, καὶ ἀνέστη. καὶ ὥσπερ ἀκούοντες αὐτὸν κύριον καὶ θεὸν καὶ
φῶς ἀληθινὸν νοοῦμεν αὐτὸν ὄντα ἐκ τοῦ πατρός, οὕτως δίκαιόν
ἐστιν ἀκούοντας τὸ ἔκτισε καὶ τὸ δοῦλος καὶ τὸ πέπονθε μὴ τῇ θεό-
τητι λογίζεσθαι, ἀνοίκειον γάρ, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν, ἣν
δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε. ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ οὐχ ἑτέρου
ἀλλὰ τοῦ λόγου ἐστίν. εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον ἐθέλοι 4
τις μαθεῖν, εὑρήσει καὶ τοῦτο· «ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο[2]», ἵνα καὶ
προσενέγκῃ τοῦτο ὑπὲρ πάντων καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ
μεταλαβόντες θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυ-
χόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα· οὕτω γὰρ καὶ
ἄνθρωποι θεοῦ[3] λοιπὸν καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι[4] χρηματίζειν ἠρξάμε-
θα. ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες οὐκ ἀπόλλυμεν τὴν ἰδίαν
ἑαυτῶν οὐσίαν, οὕτως ὁ κύριος γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ σῶμα
φορέσας οὐδὲν ἧττον ἦν θεός· οὐ γὰρ ἠλαττοῦτο τῇ περιβολῇ τοῦ
σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθεοποιεῖτο τοῦτο καὶ ἀθάνατον ἀπετέλει.

Ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα στηλιτεῦσαι τὴν αἵρεσιν | τῶν Ἀρειανῶν. 15,1
καὶ γάρ, ὡς ὁ κύριος δέδωκεν, ἐξ ὧν ἔλεγον αὐτοὶ διηλέγχθησαν ἀσε-
βοῦντες. φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς προτείνωμεν καὶ ἀπαιτήσωμεν καὶ αὐτοὺς
ἀποκρίνασθαι· καιρὸς γάρ ἐστιν ἀπορήσαντας αὐτοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις
ἐρωτᾶσθαι λοιπὸν παρ' ἡμῶν· τάχα κἂν οὕτως ἐντραπέντες ἀναβλέ-
ψωσιν, ὅθεν κατέπεσαν οἱ κακόφρονες. τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μεμαθή- 2
καμεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὡς προείπομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον
καὶ τὴν σοφίαν τοῦ πατρός. ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολός φησι· «Χριστὸς
θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία·[5]» ὁ δὲ Ἰωάννης εἰρηκώς· «καὶ ὁ λόγος |
σὰρξ ἐγένετο», ἐπήγαγεν εὐθύς· «καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ,
δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας·[6]»
ὡς τοῦ λόγου ὄντος μονογενοῦς υἱοῦ ἔν τε τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῇ
σοφίᾳ γεγενῆσθαι τόν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ | πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.
καὶ ταύτης τῆς σοφίας πηγὴν εἶναι τὸν θεὸν ἐν τῷ Βαροὺχ μεμα- 3
θήκαμεν, αἰτιαθέντος τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι «ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς
σοφίας.[7]» εἰ μὲν οὖν ἀρνοῦνται τὰ γεγραμμένα αὐτόθεν ἀλλότριοι
καὶ τοῦ ὀνόματος ὄντες, οἰκείως ἂν καλοῖντο καὶ παρὰ πάντων ἄθεοι
καὶ χριστομάχοι· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν καὶ αὐτοί. εἰ 4
δὲ συνομολογοῦσιν ἡμῖν εἶναι θεόπνευστα τὰ τῆς γραφῆς ῥήματα,
τολμησάτωσαν φανερῶς εἰπεῖν, ἃ κεκρυμμένως φρονοῦσιν, ὅτι ἄλογος
καὶ ἄσοφος ἦν ὁ θεός ποτε, καὶ μανέντες εἴπωσιν· 'ἦν ὅτε οὐκ ἦν' καὶ
'πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν ὁ Χριστός·' πάλιν τε ἀποφηνάσθωσαν τὴν

1. Πρβλ. Παρμ. 8, 22. 2. Ἰω. 1, 14. 3. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 11. Β' Τιμ. 3, 17. 4. Πρβλ. Β' Κορ. 12, 2. 5. Α' Κορ. 1, 24. 6. Ἰω. 1, 14. 7. Βαρ. 3, 12.

πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν σοφίαν, ἀλλ' ἔξωθεν ἑαυτῆς
κεκτῆσθαι ταύτην, ἵνα καὶ τολμήσωσιν εἰπεῖν· 'ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν
ὁ υἱός.' τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι πηγὴν ταύτην δείκνυσιν, ἀλλά τινα λάκκον
ὥσπερ ἔξωθεν ὕδωρ λαβόντα κεχρημένον τῷ ὀνόματι τῆς πηγῆς.
Ὅσης μὲν οὖν ἀσεβείας ἐστὶ τοῦτο μεστόν, οὐδένα τῶν κἂν **15,1**
βραχεῖαν αἴσθησιν ἐχόντων ἀμφιβάλλειν ἡγοῦμαι, ἐπειδὴ δὲ τονθο-
ρύζοντες λέγουσιν, ὀνόματα μόνον εἶναι τοῦ υἱοῦ λόγος καὶ σοφία,
ἀναγκαῖον ἐρωτῆσαι τούτους· εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶ ταῦτα τοῦ υἱοῦ,
ἄλλος ἂν αὐτὸς εἴη παρὰ ταῦτα. καὶ εἰ μὲν βελτίων ἐστὶ τῶν ὀνο- **2**
μάτων, οὐχ ὅσιον ἐκ τῶν ἐλαττόνων τὸν βελτίονα σημαίνεσθαι· εἰ
δὲ ἐλάττων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, πάντως ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ
τὸ κάλλιον προσηγορίας· τοῦτο δὲ πάλιν προκοπὴν αὐτοῦ σημαίνει,
καὶ οὐ μεῖόν ἐστι τῶν προτέρων καὶ τοῦτο τὸ ἀσέβημα. τὸν γὰρ ἐν
τῷ πατρὶ ὄντα, ἐν ᾧ καὶ ὁ πατήρ ἐστι, τὸν λέγοντα· «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ
ἕν ἐσμεν [1]», ὃν καὶ «ὁ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα [2]», ὀνομάζειν ὑπό
τινος ἔξωθεν βελτιοῦσθαι, πᾶσαν ὑπερβάλλει μανίαν. ἀλλὰ τούτων **3**
ἐκπίπτοντες καὶ κατὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ πολλῆς συνεχόμενοι
τῆς ἀπορίας ἐκεῖνο λοιπὸν ἔχουσιν ὑπολειπόμενον, ὃ καὶ ἐν ᾀσματίοις
Ἄρειος καὶ ἐν τῇ | ἑαυτοῦ Θαλίᾳ ὡς ἐπαπορῶν μυθολογεῖ· 'πολλοὺς
λαλεῖ λόγους ὁ θεός'. ποῖον αὐτῶν ἄρα λέγομεν ἡμεῖς υἱὸν καὶ λόγον
μονογενῆ τοῦ πατρός, ἀνόητοι καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοί;
πρῶτον μὲν γὰρ τοιαῦτα λαλοῦντες περὶ θεοῦ μικροῦ δεῖν ἄνθρωπον τὸν **4**
θεὸν ὑπολαμβάνουσιν, οὕτω λαλοῦντα καὶ παραμείβοντα τοὺς προ-
τέρους τοῖς δευτέροις λόγοις, ὥσπερ οὐκ ἀρκοῦντος ἑνὸς τοῦ | ἐκ
τοῦ θεοῦ λόγου πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ πατρὸς δημιουργίαν
καὶ τὴν τούτου πρόνοιαν πληρῶσαι. τὸ μὲν γὰρ πολλοὺς αὐτὸν **5**
λαλεῖν λόγους ἀσθένεια τῶν πάντων ἐστίν, ἑκάστου λειπομένου τῆς
τοῦ ἑτέρου χρείας, τὸ δὲ ἑνὶ κεχρῆσθαι λόγῳ τὸν θεόν, ὡς καὶ ἔστιν
ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ
λόγου τὴν τελειότητα καὶ τῶν οὕτω φρονούντων τὴν εὐσεβῆ σύνεσιν. **17,1**
Εἴθε δὲ καὶ οὗτοι κἂν ἐξ ὧν λέγουσι νῦν ἐθελήσουσιν ὁμολογεῖν
τὴν ἀλήθειαν. εἰ γὰρ ἅπαξ διδόασι τὸν θεὸν προφέροντα λόγους, ἴσασιν
ὅλως αὐτὸν πατέρα. τοῦτο δὲ γινώσκοντες σκοπείτωσαν, ὅτι μὴ
θέλοντες ἕνα διδόναι τοῦ θεοῦ λόγον πολλῶν αὐτὸν εἶναι πατέρα φαντά-
ζονται. καὶ τὸ μὲν ὅλως εἶναι τοῦ θεοῦ λόγον οὐ θέλουσιν ἀρνεῖσθαι,
τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τοῦ θεοῦ υἱὸν οὐχ ὁμολογοῦσιν. ἔστι δὲ τοῦτο τῆς
ἀληθείας ἀγνωσία καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀπειρία. εἰ γὰρ ὅλως **2**
ὁ θεὸς πατήρ ἐστι λόγου, διατί μὴ καὶ ὁ γεννώμενος υἱός ἐστιν;
υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ θεοῦ τίς ἂν εἴη ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ; καὶ γὰρ οὐ πολλοὶ
λόγοι, ἵνα μὴ ἕκαστος, ἐνδεής, ἀλλὰ εἷς ὁ λόγος, ἵνα τέλειος μόνος
αὐτός, καὶ ὅτι ἑνὸς ὄντος τοῦ θεοῦ μίαν ἔδει καὶ τὴν εἰκόνα εἶναι αὐτοῦ,

---

1. Ἰω. 10, 30. 2. Ἰω. 14, 9.

ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός. καὶ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν λο- 3
γίων ἐστὶ μαθεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ
εἰκὼν καὶ ἡ χεὶρ καὶ ἡ δύναμις· ἓν γάρ ἐστι τὸ τοῦ θεοῦ γέννημα, καὶ
ταῦτα τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεώς εἰσι γνωρίσματα. ἄν τε γὰρ 4
τὸν υἱὸν εἴπης, τὸ ἐξ αὐτοῦ φύσει δεδήλωκας· ἄν τε τὸν λόγον ἐνθυ-
μηθῇς, τὸ ἐξ αὐτοῦ πάλιν καὶ τὸ ἀδιαίρετον αὐτοῦ λογίζῃ· καὶ τὴν
σοφίαν δὲ λέγων οὐδὲν ἧττον τὸ μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν
αὐτῷ πάλιν φρονεῖς· ἂν δὲ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς,
τὸ ἴδιον πάλιν τῆς οὐσίας λέγεις· καὶ τὴν εἰκόνα δὲ λέγων, τὸν υἱὸν
σημαίνεις. τί γὰρ ἂν εἴη ὅμοιον τῷ θεῷ ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ γέννημα; 5
ἀμέλει ἅπερ διὰ τοῦ λόγου γέγονε, ταῦτα τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται·
καὶ ἃ ἐν τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται, ταῦτα πάντα ἐν τῇ χειρὶ πεποίηται καὶ
διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονε. καὶ τούτων | οὐκ ἔξωθεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκ τῶν
γραφῶν ἔχομεν τὴν πίστιν. ὁ μὲν γὰρ θεὸς αὐτὸς διὰ Ἡσαΐου 6
τοῦ προφήτου λέγει· «ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν καὶ ἡ δεξιά μου
ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν [1]», καὶ πάλιν· «καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός
μου σκεπάσω σε, ἐν ᾗ ἔστησα τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν.[2]»
ὁ δὲ Δαυὶδ τοῦτο μαθὼν καὶ εἰδὼς τὴν χεῖρα αὐτὴν οὖσαν τὴν σοφίαν
ἔψαλλε· «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς
σου·[3]» ὡς καὶ Σαλομὼν παρὰ θεοῦ λαβὼν ἔλεγεν· «ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ
ἐθεμελίωσε τὴν γῆν.[4]» Ἰωάννης τε γινώσκων τὴν χεῖρα καὶ τὴν 7
σοφίαν εἶναι τὸν λόγον εὐηγγελίζετο· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ
λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
θεόν. | πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν [5]».
ὁ δὲ ἀπόστολος βλέπων τὴν χεῖρα, τὴν σοφίαν, τὸν λόγον αὐτὸν ὄντα
τὸν υἱόν φησι· «πολυμερῶς καὶ πλυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας
τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων
ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων· δι' οὗ καὶ ἐποί-
ησε τοὺς αἰῶνας [6]», καὶ πάλιν· «εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ
πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.[7]» εἰδὼς δὲ πάλιν τὸν λόγον, τὴν σοφίαν, 8
τὸν υἱὸν αὐτὸν ὄντα τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς φησιν ἐν τῇ πρὸς Κο-
λασσαεῖς ἐπιστολῇ· «εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τῷ ἱκανώ-
σαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς
ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους καὶ μετέστησεν εἰς τὴν
βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν,
τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου,
πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τά τε ἐν
τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρό-
νοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ
καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα

---

1. Ἡσ. 48, 13. 2. Ἡσ. 51, 16. 3. Ψαλμ. 103, 24. 4. Παρμ. 3, 19.
5. Ἰω. 1, 1-3. 6. Ἑβρ. 1, 1-2. 7. Α' Κορ. 8, 6.

ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.[1]» ὡς γὰρ διὰ τοῦ λόγου, οὕτως εἰκόνος αὐτοῦ 9
ὄντος ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. οὕτως δέ τις περὶ τοῦ κυρίου δια-
νοούμενος οὐ προσκόψει τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος[2], ἀλλὰ μᾶλλον
πορεύσεται πρὸς τὴν λάμψιν κατέναντι τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας.
τοῦτο γὰρ ὄντως ἐστὶ τῆς εὐσεβείας τὸ φρόνημα, κἂν διαρραγῶσιν
οὗτοι φιλονεικοῦντες μήτε τὸν θεὸν σεβόμενοι μήτε τοὺς ἐκ τῶν ἀπο-
δείξεων ἐλέγχους ἐντρεπόμενοι.

Οἱ μὲν οὖν περὶ Εὐσέβιον οὕτως ἐξεταζόμενοι τότε διὰ πολλῶν 18,1
καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν καὶ μεταγνόντες
ἠρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν. ἐπειδὴ δὲ οὗτοι νεανιευόμενοι ταῖς ἀσε-
βείαις καὶ σκοτοδινιῶντες περὶ τὴν ἀλήθειαν οὐδὲν ἕτερον ἢ κακη-
γορεῖν τὴν σύνοδον | ἐπιχειροῦσιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν, ἐκ ποίων αὐτοὶ
γραφῶν μαθόντες ἢ παρὰ τίνος τῶν ἁγίων ἀκούσαντες συμπεφο-
ρήκασιν ἑαυτοῖς ῥημάτια, τὸ 'ἐξ οὐκ ὄντων' 'καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ'
καὶ τὸ 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' καὶ 'τὸ τρεπτόν' καὶ τὸ 'προϋπάρχειν' καὶ τὸ
'θελήματι', ἐν οἷς κατὰ τοῦ κυρίου παίζοντες μυθολογοῦσιν. ὁ μὲν 2
γὰρ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίοις φησί· «πίστει νοοῦμεν
κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ
βλεπόμενον γεγονέναι.[3]» ἀλλ' οὐδὲν κοινὸν τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς αἰῶνας·
αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ προϋπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες
γεγόνασιν. ἐν δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καίτοι 3
μὴ ὂν ἐκ τοῦ κανόνος προφέρουσι· «πρῶτον πάντων πίστευσον, | ὅτι
εἷς ἐστιν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ
τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα». ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν οὐδὲν
πρὸς τὸν υἱόν ἐστι· περὶ γὰρ τῶν πάντων λέγει τῶν δι' αὐτοῦ γενο-
μένων, ὧν καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτός. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸν δημιουργοῦντα
τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις συγκαταριθμεῖν, εἰ μὴ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα
τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις οἰκοδομήμασι τὸν αὐτὸν ἄν τις παραφρο-
νῶν λέγοι. διατί τοίνυν ἀγράφους αὐτοὶ λέξεις πρὸς ἀσέβειαν ἐφευ- 4
ρόντες, αἰτιῶνται τοὺς ἀγράφοις λέξεσιν εὐσεβοῦντας; τὸ μὲν γὰρ
ἀσεβεῖν παντελῶς κεκώλυται, κἂν ποικίλοις ῥήμασι καὶ πιθανοῖς
σοφίσμασι περιβάλλειν αὐτό τις ἐπιχειρῇ· τὸ δὲ εὐσεβεῖν ὅσιον παρὰ
πᾶσιν ὡμολόγηται, κἂν ξενιζούσαις λέξεσί τις χρήσηται, ἕως μόνον
ὁ λέγων εὐσεβὲς ἔχοι τὸ φρόνημα καὶ δι' αὐτῶν, ὃ νενόηκεν, εὐσεβῶς
βούλεται σημαίνειν. τὰ μὲν οὖν προειρημένα τῶν χριστομάχων 5
χαμαίζηλα ῥημάτια προαπέδειξεν ὁ λόγος καὶ τότε καὶ νῦν πάσης
ἀσεβείας ὄντα μεστά, τὰ δὲ παρὰ τῆς συνόδου γραφέντα καὶ ὁρι-
σθέντα κατ' αὐτῶν ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἀκριβῶς, εὑρήσει πάντως ἐν
αὐτοῖς τὸν τῆς ἀληθείας νοῦν περιεχόμενον, ἂν μάλιστα καὶ τὴν πρό-
φασιν τῶν τοιούτων λέξεων ἔχουσαν τὸ εὔλογον φιλομαθῶς ἐρωτήσας
ἀκούσῃ· ἔστι γὰρ αὕτη.

---

1. Κολ. 1, 12-17. 2. Πρβλ. Ῥωμ. 9, 32. 3. Ἑβρ. 11, 3.

Τῆς συνόδου βουλομένης τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας λέ- 19,1
ξεις ἀνελεῖν, τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γράψαι, ὅτι τε
υἱός ἐστιν οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία,
ἀλλ' οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα, ἴδιον δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα, οἱ περὶ
Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρονίου κακοδοξίας ἑαυτῶν ἑλκόμενοι ἐβού-
λοντο τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον
μηδέν τε ἐν τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτὸν | διὰ τὸ γεγράφθαι· «εἷς
θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα [1]», καὶ πάλιν· «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγο-
νε τὰ πάντα καινά, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ.[2]» ἀλλ' οἱ πατέρες 2
θεωρήσαντες ἐκείνων τὴν πανουργίαν καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτε-
χνίαν ἠναγκάσθησαν λοιπὸν λευκότερον εἰπεῖν τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ
γράψαι 'ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν' ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ
θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον τοῦ τε υἱοῦ καὶ τῶν γενητῶν νομίζεσθαι, ἀλλὰ
τὰ μὲν ἄλλα πάντα κτίσμα, τὸν δὲ λόγον μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύε-
σθαι. κἂν γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ πάντα λέγηται, ἀλλὰ ἄλλως ἢ ὡς 3
ἔστιν ὁ υἱὸς εἴρηται. τὰ μὲν γὰρ κτίσματα διὰ τὸ μὴ εἶναι εἰκῇ καὶ
ἐκ ταυτομάτου μηδὲ κατὰ τύχην ἔχειν τὴν γένεσιν κατὰ τοὺς λέγον-
τας ἐξ ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιομερῶν, ἢ ὥς τινες τῶν αἱρετικῶν
ἄλλον δημιουργὸν λέγουσιν, ἢ ὡς πάλιν ἄλλοι ὑπό τινων ἀγγέλων
λέγουσιν εἶναι τὴν τῶν πάντων σύστασιν, | ἀλλ' ὅτι τοῦ θεοῦ ὄντος
τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου οὐκ ὄντα πρότερον εἰς τὸ εἶναι
γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ λόγος, ἐπεὶ μὴ 4
κτίσμα ἐστίν, εἴρηται καὶ ἔστι μόνος ἐκ τοῦ πατρός, τῆς δὲ τοιαύτης
διανοίας γνώρισμα τὸ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· οὐδενὶ
γὰρ τῶν γενητῶν ὑπάρχει τοῦτο. ἀμέλει τὰ πάντα λέγων ὁ Παῦλος
ἐκ τοῦ θεοῦ εὐθὺς ἐπήγαγε· «καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ
τὰ πάντα [3]», ἵνα δείξῃ πᾶσιν, ὅτι ἄλλος μέν ἐστιν ὁ υἱὸς τῶν πάντων
τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ γενομένων· τὰ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ γενόμενα διὰ υἱοῦ
γέγονε· τῆς δὲ δημιουργίας χάριν τῆς παρὰ θεοῦ γενομένης ταῦτ'
εἴρηκε καὶ οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὰ πάντα ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός.
οὔτε γὰρ τὰ πάντα ὡς ὁ υἱὸς οὔτε ὁ λόγος εἷς τῶν πάντων ἐστί· τῶν 5
γὰρ πάντων κύριος καὶ δημιουργός ἐστι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἁγία
σύνοδος λευκότερον εἴρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρός,
ἵνα καὶ ἄλλος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν ὁ λόγος εἶναι πιστευθῇ
μόνος ὢν ἀληθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ μηκέτι πρόφασις πρὸς ἀπάτην
ὑπολείπηται τοῖς ἀσεβοῦσι. περὶ μὲν οὖν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας
ἡ πρόφασις αὕτη.

Τῶν δὲ ἐπισκόπων πάλιν λεγόντων δεῖν γραφῆναι δύναμιν ἀλη- 20,1
θινὴν καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον ὅμοιόν τε καὶ ἀπαράλλακτον
αὐτὸν κατὰ πάντα τῷ πατρὶ καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀεὶ καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι
ἀδιαιρέτως—οὐδέποτε γὰρ οὐκ ἦν, ἀλλὰ ἦν ὁ λόγος ἀεὶ ὑπάρχων

1. Α' Κορ. 8, 6. 2. Β' Κορ. 5, 17-18. 3. Α' Κορ. 8, 6.

ἀιδίως παρὰ τῷ πατρὶ ὡς ἀπαύγασμα φωτὸς—οἱ περὶ Εὐσέβιον
ἠνείχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον
ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν, κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς τονθο-
ρύζοντες καὶ διανεύοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ
ἀεὶ καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοινὰ πάλιν ἐστὶ
πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν υἱόν, καὶ οὐδὲν λυπεῖ τούτοις ἡμᾶς | συνθέσθαι.
τὸ μὲν ὅμοιον, ὅτι καὶ περὶ ἡμῶν ἐγράφη· «εἰκὼν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος 2
καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχει[1]», τὸ δὲ ἀεί, ὅτι γέγραπται· «ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς
οἱ ζῶντες[2]», τὸ δὲ ἐν αὐτῷ, ὅτι «ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ
ἐσμέν[3]», καὶ τὸ ἄτρεπτον δέ, ὅτι γέγραπται· «οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει
ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ[4]», περὶ δὲ τῆς δυνάμεως, ὅτι καὶ ἡ
κάμπη καὶ ὁ βροῦχος μὲν λέγονται δύναμις καὶ δύναμις μεγάλη[5],
πολλάκις δὲ καὶ περὶ τοῦ λαοῦ γέγραπται, ὥσπερ· «ἐξῆλθε πᾶσα ἡ
δύναμις κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου[6]», καὶ ἄλλαι δὲ οὐράνιαι δυνάμεις
εἰσί· «κύριος γάρ», φησί, «τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν· ἀντιλήπτωρ
ἡμῶν ὁ θεὸς Ἰακώβ.[7]» τοιαῦτα γὰρ καὶ Ἀστέριος ὁ λεγόμενος σο-
φιστὴς παρ' αὐτῶν μαθὼν ἔγραψε καὶ παρ' αὐτοῦ δὲ Ἄρειος μαθών,
ὥσπερ εἴρηται. ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι | καὶ ἐν τούτῳ θεωρήσαντες 3
τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων καὶ ὅτι κατὰ τὸ γεγραμμένον «ἐν καρδίαις
τῶν ἀσεβῶν δόλος ἐστὶ τεκταινομένων κακά[8]» ἠναγκάσθησαν καὶ
αὐτοὶ αὖθις συναγαγεῖν ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν καί, ἅπερ πρό-
τερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λευκότερον εἰπεῖν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον
εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τὸν υἱόν, ἀλλὰ ταὐτὸν
τῇ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι σημαίνωσι καὶ ἄλλην οὖσαν τὴν τοῦ
υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἀτρεψίαν δείξωσι παρὰ τὴν ἐν ἡμῖν λεγομένην
μίμησιν, ἣν ἐξ ἀρετῆς διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν ἡμεῖς προσλαμ-
βάνομεν. τὰ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅμοια πρὸς ἑαυτὰ τυγχάνοντα 4
δυνατόν πως διίστασθαι καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι, οἷοί
εἰσιν οἱ τῶν ἀνθρώπων υἱοὶ τοὺς γεννήσαντας, ὡς γέγραπται περὶ
τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος Σήθ, ὃς ἦν ὅμοιος αὐτῷ
«κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ.[9]» ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ πατρὸς υἱοῦ γέννησις ἄλλη 5
παρὰ τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἐστὶ καὶ οὐ μόνον ὅμοιος, ἀλλὰ καὶ ἀδιαί-
ρετός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ ἓν μέν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ[10],
ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ἀεὶ δὲ ἐν τῷ πατρί ἐστιν ὁ λόγος καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ
λόγῳ, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς—τοῦτο γὰρ καὶ ἡ λέξις
σημαίνει—,διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος τοῦτο νοοῦσα καλῶς ὁμοούσιον ἔγρα-
ψεν, ἵνα τήν τε τῶν αἱρετικῶν κακοήθειαν ἀνατρέψωσι καὶ δείξωσιν
ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν τὸν λόγον. καὶ γὰρ τοῦτο γράψαντες εὐθὺς
ἐπήγαγον· «τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἢ κτιστὸν

1. Α' Κορ. 11, 7. 2. Β' Κορ. 4, 11. 3. Πράξ. 17, 28. 4. Ῥωμ. 8, 35. 5. Πρβλ. Ἰωὴλ 2, 15. 6. Πρβλ. Ἔξ. 12, 41. 7. Ψαλμ. 445, 8. 8. Παρμ. 12, 20. 9. Πρβλ. Γεν. 5, 3. 10. Πρβλ. Ἰω. 10, 30.

ἢ τρεπτὸν ἢ ποίημα ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία
καὶ καθολικὴ ἐκκλησία». ταῦτα δὲ εἰρηκότες ἐδήλωσαν φανερῶς, 6
ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀναιρετικὰ τῶν ἐκ τῆς ἀσε-
βείας λογαρίων εἰσίν, ἅπερ ἐστὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γενητὸν καὶ
τρεπτὸν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. ὁ γὰρ ταῦτα φρονῶν ἀντιλέγει τῇ
συνόδῳ, ὁ δὲ τὰ Ἀρείου μὴ φρονῶν ἐξ ἀνάγκης τὰ τῆς συνόδου
φρονεῖ καὶ διανοεῖται καλῶς αὐτὰ βλέπων, ὅπως ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα
πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας λαμβάνων. |

Οὐκοῦν εἰ τὰ ῥήματα καὶ οὗτοι ὡς ξένα προφασίζονται, φρονεί- **21,1**
τωσαν τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ σύνοδος οὕτως ἔγραψεν, ἀναθεματί-
ζοντες ἅπερ ἀνεθεμάτισεν ἡ σύνοδος καὶ λοιπόν, εἰ δύνανται, μεμφέ-
σθωσαν τὰς λέξεις. εὖ δὲ οἶδα, ὅτι φρονήσαντες τὴν διάνοιαν τῆς συν-
όδου καὶ τὰ ῥήματα τῆς διανοίας πάντως ἀποδέξονται. ἂν δὲ καὶ ταύτην
αἰτιᾶσθαι θελήσωσι, δῆλοι πᾶσίν εἰσι μάτην καὶ περὶ ἐκείνων λέγον-
τες καὶ μόνον ἀφορμὰς ἑαυτοῖς εἰς ἀσέβειαν ἐπινοοῦντες. ἡ μὲν **2**
οὖν πρόφασις τῶν τοιούτων λέξεων αὕτη· εἰ δ' ὅτι καὶ μὴ ἔγγραφοί
εἰσι πάλιν γογγύζουσιν, αὐτόθεν μὲν αὐτοὶ ἐκβαλλέσθωσαν ὡς κε-
νολογοῦντες καὶ τὸν νοῦν οὐχ ὑγιαίνοντες· | ἑαυτοὺς δὲ καὶ ἐν τούτοις
αἰτιάσθωσαν, ὅτι πρῶτοι παρασχόντες τὴν τοιαύτην πρόφασιν ἐξ
ἀγράφων θεομαχεῖν ἤρξαντο. γινωσκέτω δὲ ὅμως, εἴ τίς ἐστι φιλο-
μαθής, ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλά,
καθάπερ εἴρηται πρότερον, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι καὶ
ταύτην ἐκφωνούμεναι σημαίνουσι τοῖς ἔχουσιν εἰς εὐσέβειαν τὴν
ἀκοὴν ὁλόκληρον. σκοπεῖν δὲ τοῦτό σε μὲν ἔξεστιν, ἐκείνους δὲ **3**
κατακούειν τοὺς ἀπαιδεύτους. δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ τοῦτ'
ἔστιν ἀληθὲς πιστεύειν, τὸν λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι καὶ μόνον
ἴδιον αὐτοῦ καὶ φύσει γέννημα. πόθεν γὰρ ἄλλοθεν νοήσειέ τις τὸν
υἱόν, ὅς ἐστιν ἡ σοφία καὶ ὁ λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονεν, ἢ ἐξ αὐτοῦ
τοῦ θεοῦ; ὅμως δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν, **4**
τοῦ μὲν πατρὸς διὰ τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία
μου λόγον ἀγαθόν [1]», καί· «ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε [2]»,
τοῦ δὲ υἱοῦ περὶ ἑαυτοῦ δεικνύντος τοῖς Ἰουδαίοις· «εἰ ὁ θεὸς πατὴρ
ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον [3]», καὶ
πάλιν· «οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ,
οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα [4]», καὶ μὴν καὶ τό· «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν
ἐσμεν [5]», καί· «ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί [6]» ἴσον ἐστὶ τῷ
λέγειν· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρός εἰμι καὶ ἀδιαίρετος αὐτοῦ. καὶ ὁ Ἰωάννης
δὲ λέγων· «ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος
ἐξηγήσατο [7]», μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς εἴρηκε. τί γὰρ ἄλλο τὸ
ἐν κόλποις σημαίνει ἢ τὴν γνησίαν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησιν;

---

1. Ψαλμ. 44, 2. 2. Ψαλμ. 109, 3. 3. Ἰω. 8, 42. 4. Ἰω. 6, 46.
5. Ἰω. 10, 30. 6. Ἰω. 14, 10. 7. Ἰω. 1, 18.

Εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν ἡγεῖταί τις εἶναι σύνθετον ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ 22,1
τὸ συμβεβηκὸς ἢ ἔξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι ἢ
εἶναί τινα περὶ αὐτὸν τὰ συμπληροῦντα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὥστε
λέγοντας ἡμᾶς θεὸν ἢ ὀνομάζοντας πατέρα μὴ αὐτὴν τὴν ἀόρατον
αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλά τι τῶν περὶ αὐτόν,
μεμφέσθωσαν | μὲν τὴν σύνοδον γράψασαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ
θεοῦ τὸν υἱόν, κατανοείτωσαν δέ, ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν οὕτω 2
διανοούμενοι. τόν τε γὰρ θεὸν σωματικόν τινα εἰσάγουσι καὶ τὸν
κύριον οὐκ αὐτοῦ τοῦ πατρός, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι υἱὸν κατα-
ψεύδονται. εἰ δὲ ἁπλοῦν τί ἐστιν ὁ θεός, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, δηλονότι
λέγοντες τὸν θεὸν καὶ ὀνομάζοντες τὸν πατέρα οὐδέν τι ὡς περὶ αὐτὸν
ὀνομάζομεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνομεν. κἂν γὰρ κατα- 3
λαβεῖν ὅ, τί ποτέ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία, μὴ ᾖ δυνατόν, ἀλλὰ μόνον
νοοῦντες εἶναι τὸν θεὸν καὶ τῆς γραφῆς ἐν τούτοις αὐτὸν σημαινού-
σης οὐκ ἄλλον τινὰ καὶ ἡμεῖς ἢ αὐτὸν σημᾶναι θέλοντες λέγομεν
θεὸν καὶ πατέρα καὶ κύριον. ὅταν γοῦν λέγῃ· «ἐγώ εἰμι ὁ ὤν[1]»,
καὶ τὸ «ἐγώ εἰμι κύριος | ὁ θεός[2]», καὶ ὅπου ποτὲ λέγει ἡ γραφὴ
'ὁ θεός', ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὴν τὴν ἀκατάληπτον
αὐτοῦ οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν καὶ ὅτι ἔστιν ὅνπερ λέγουσιν.
οὐκοῦν μὴ ξενιζέσθω τις ἀκούων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν 4
υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδεχέσθω τοὺς πατέρας διακαθά-
ραντας τὸν νοῦν καὶ λευκότερον καὶ ὡς ἐκ παραλλήλου τὸ ἐκ τοῦ
θεοῦ γράψαντας τὸ ἐκ τῆς οὐσίας. ταὐτὸν γὰρ ἡγήσαντο τὸ λέγειν
ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ τὸ λέγειν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν λόγον,
ἐπεὶ καὶ τὸ θεός, καθὰ προεῖπον, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ
τοῦ ὄντος σημαίνει. εἰ μὲν οὖν μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ λόγος, 5
ὡς ἂν εἴη υἱὸς φύσει γνήσιος ἐκ πατρός, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα διὰ τὸ
δεδημιουργῆσθαι λέγεται καὶ αὐτὸς ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, οὔτε
ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς οὔτε αὐτὸς ὁ υἱὸς κατ' οὐσίαν ἐστὶν
υἱός, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς, ὡς ἡμεῖς οἱ κατὰ χάριν καλούμενοι υἱοί. εἰ δὲ
ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι μόνος ὡς υἱὸς γνήσιος, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, λεχθείη
ἂν εἰκότως καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ ὁ υἱός.

Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος 23,1
τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἐξαπτόμενον ἐκ τῆς θέρμης
τοῦ ἡλίου πῦρ, ὅπερ καὶ σβέννυσθαι πάλιν εἴωθεν, εἰρήκασιν οἱ ἅγιοι
εἶναι τὸν λόγον πρὸς τὸν θεόν, τοῦτο γὰρ ἔργον ἔξωθεν καὶ κτίσμα
τοῦ ποιοῦντος ἦν, ἀλλὰ ἀπαύγασμα[3] αὐτὸν εὐηγγελίσαντο πάντες,
ἵνα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα
ἑνότητα δηλώσωσι. καὶ γὰρ οὕτω καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίω- 2
τον αὐτὸν ἀληθῶς εἶναι σωθήσεται· πῶς γὰρ ἂν ἄλλως εἴη τοιοῦτος,
εἰ μὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστι γέννημα; ἀνάγκη γὰρ καὶ

---

1. Ἔξ. 3, 14. 2. Ἔξ. 20, 2. 3. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3.

ἐν τούτῳ τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα σῴζειν. οὕτω δὴ
τοῦ λόγου φανέντος εὐσεβοῦς ἀκόλουθον ἂν εἴη μηδὲ ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ
ξενίζεσθαι τοὺς χριστομάχους ἐχούσης καὶ τῆς λέξεως ταύτης ὑγιῆ
τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἀπόδειξιν. εἰ γὰρ δή φαμεν ἐκ | τῆς οὐσίας 3
εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν λόγον (λοιπὸν γὰρ ἡ λέξις ὁμολογείσθω καὶ παρ'
αὐτῶν), τί ἂν εἴη τοῦτο ἢ τὸ ἀληθῶς καὶ ἀίδιον τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς
καὶ γεγέννηται; οὐ γὰρ ἑτεροειδές, ἵνα μὴ ξένον καὶ ἀνόμοιον
τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς ἐπιμιγνύηται, οὐδὲ ἔξωθεν ἁπλῶς ὅμοιος,
ἵνα μὴ καθ' ἕτερον ἢ ὅλως ἑτεροούσιος φαίνηται, ὥσπερ χαλκὸς
στίλβων καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ κασσίτερος. ταῦτα γὰρ ξένα
καὶ ἑτεροφυῆ ἀλλήλων καὶ ἀπεσχοινισμένα τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει
τυγχάνουσι· καὶ οὔτε ὁ χαλκὸς ἴδιος τοῦ χρυσοῦ οὔτε ἡ φάσσα ἐκ
τῆς περιστερᾶς, ἀλλὰ ὅμοια μὲν νομίζεται εἶναι, ἑτεροούσια δὲ
ἀλλήλων ἐστίν. εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ υἱὸς οὕτως ἐστίν, ἔστω κτίσμα
ὥσπερ καὶ ἡμεῖς καὶ μὴ ὁμοούσιος· εἰ δὲ υἱός ἐστι λόγος, σοφία, 4
εἰκὼν τοῦ πατρός, | ἀπαύγασμα, εἰκότως ὁμοούσιος ἂν εἴη. εἰ ⟨μὴ⟩
γὰρ τὸ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον ἑτεροφυὲς καὶ ἑτε-
ροούσιον δείκνυται, καλῶς ἄρα ἡ σύνοδος ἔγραψε καὶ νενόηκεν
ὀρθῶς.

Ἐξηρήσθω δὲ πάλιν ἐν τούτοις πᾶς λογισμὸς σωματικός, φαν- 24,1
τασίαν τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβάντες καθαρᾷ τῇ νοήσει καὶ μόνῳ
τῷ νῷ νοῶμεν υἱοῦ πρὸς πατέρα τὸ γνήσιον καὶ λόγου τὴν πρὸς τὸν
θεὸν ἰδιότητα καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τοῦ ἀπαυγάσματος
πρὸς τὸ φῶς. ὡς γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ υἱὸς οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλ'
ὡς θεῷ πρέπον ἐστίν, εἴρηταί τε καὶ ἔστι, τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν λέξιν
τοῦ ὁμοουσίου ἀκούοντες μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες
μερισμοὺς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ
ἀσωμάτων διανοούμενοι τὴν ἑνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν ταυτότητα
τοῦ φωτὸς μὴ διαιρῶμεν. τοῦτο γὰρ ἴδιον πρὸς πατέρα καὶ τοῦτο
δείκνυσι τὸν θεὸν ἀληθῶς ὄντα πατέρα τοῦ λόγου. πάλιν γὰρ τὸ 2
παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος ἀναγκαῖον εἰς τοῦτο.
τίς τολμήσει λέγειν τὸ ἀπαύγασμα ξένον καὶ ἀνόμοιον εἶναι τοῦ
ἡλίου; ἢ τίς μᾶλλον ἐνορῶν οὕτως τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον
καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτὸς οὐκ ἂν εἴποι θαρρήσας· ὄντως τὸ φῶς
καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἕν εἰσι καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ δείκνυται καὶ τὸ
ἀπαύγασμα ἐν τῷ ἡλίῳ τυγχάνει ὄν, ὥστε τὸν ὁρῶντα τοῦτο βλέπειν
κἀκεῖνο; τὴν δὲ τοιαύτην ἑνότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα πῶς ἂν οἱ
πιστεύοντες ὀρθῶς καλέσαιεν ἢ ὁμοούσιον γέννημα; τὸ δὲ τοῦ 3
θεοῦ γέννημα τί ἄν τις οἰκείως καὶ πρεπόντως νοήσειεν ἢ λόγον καὶ
σοφίαν καὶ δύναμιν, ἥνπερ οὔτε τοῦ πατρὸς λέγειν ξένην ὅσιόν ἐστιν
οὔτε μὴ ἀιδίως εἶναι παρὰ τῷ πατρὶ κἂν φαντάζεσθαι θέμις ἐστί;
τούτῳ γὰρ τῷ γεννήματι τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατὴρ καὶ τὴν εἰς
πάντα πρόνοιαν ἐκτείνων δι' αὐτοῦ φιλανθρωπεύεται. καὶ οὕτως

ἓν αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ εἰσιν [1], ὥσπερ εἴρηται, εἰ μὴ ἄρα οἱ κακόφρο-
νες τολμήσαντες πάλιν | εἴποιεν ἄλλην εἶναι τὴν τοῦ λόγου οὐσίαν
καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ φῶς, ἵν' ᾖ τὸ μὲν ἐν τῷ υἱῷ φῶς
ἓν πρὸς τὸν πατέρα, αὐτὸς δὲ ξένος κατ' οὐσίαν ὡς κτίσμα. ἀλλὰ
τοῦτο τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως ἀτεχνῶς ἐστι τὸ φρόνημα,
ὅπερ ἡ μὲν ἐκκλησία ἐξέβαλεν, οὗτοι δὲ νῦν ὑποκρίνονται, διὸ καὶ
αὐτοὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντες ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί. εἰ γὰρ 5
ὅλως μετέχει τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς φωτός, διατί μὴ μᾶλλον αὐτός ἐστι
τὸ μετεχόμενον, ἵνα μὴ μέσον αὐτοῦ τι καὶ τοῦ πατρὸς εὑρίσκηται;
εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστίν, οὐκέτι δείκνυται διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι
τὰ πάντα, ἀλλὰ δι' ἐκείνου, οὗ καὶ αὐτὸς μετέχει. εἰ δὲ οὗτός ἐστιν
ὁ λόγος, ἡ σοφία τοῦ πατρός, ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἀποκαλύπτεται καὶ γινώ-
σκεται καὶ δημιουργεῖ καὶ οὗ ἄνευ οὐδὲν ὁ πατὴρ ποιεῖ, | δηλονότι
αὐτός ἐστι τὸ ἐκ τοῦ πατρός· αὐτοῦ γὰρ καὶ πάντα τὰ γενητὰ μετέχει,
μετέχοντα τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὕτω δὲ ὢν οὐκ ἔσται ἐξ οὐκ
ὄντων οὔτε ὅλως κτίσμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον γέννημα
ὡς ἐκ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα.

Οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ταύτην ἔχοντες τὴν διά- 25,1
νοιαν τοιαύτας καὶ τὰς λέξεις ἔγραψαν. ὅτι δὲ οὐχ ἑαυτοῖς πλάσαντες
ἐπενόησαν ταύτας, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφασίζονται, ἀλλ' ἄνωθεν
παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν παραλαβόντες εἰρήκασι, φέρε καὶ τοῦτο διελέγ-
ξωμεν, ἵνα μηδὲ αὕτη αὐτοῖς ἡ πρόφασις περιλείπηται. μάθετε 2
τοίνυν, ὦ χριστομάχοι Ἀρειανοί, ὅτι Θεόγνωστος μέν, ἀνὴρ λόγιος,
οὐ παρῃτήσατο τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἰπεῖν. γράφων γὰρ περὶ υἱοῦ ἐν
τῷ δευτέρῳ τῶν ὑποτυπώσεων οὕτως εἴρηκεν· «οὐκ ἔξωθέν τίς ἐστιν
ἐφευρεθεῖσα ἡ τοῦ υἱοῦ οὐσία οὐδὲ ἐκ μὴ ὄντων ἐπεισήχθη, ἀλλὰ
ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἔφυ ὡς τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα, ὡς
ὕδατος ἀτμίς. οὔτε γὰρ τὸ ἀπαύγασμα οὔτε ἡ ἀτμὶς αὐτὸ τὸ ὕδωρ
ἐστὶν ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος οὔτε ἀλλότριον, καὶ οὔτε ⟨ἡ τοῦ υἱοῦ οὐσία⟩
αὐτός ἐστιν ὁ πατὴρ οὔτε ἀλλότριος, ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς τοῦ πατρὸς
οὐσίας, οὐ μερισμὸν ὑπομεινάσης τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας. ὡς γὰρ
μένων ὁ ἥλιος ὁ αὐτὸς οὐ μειοῦται ταῖς ἐκχεομέναις ὑπ' αὐτοῦ αὐ-
γαῖς, οὕτως οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἀλλοίωσιν ὑπέμεινεν εἰκόνα
ἑαυτῆς ἔχουσα τὸν υἱόν.» ὁ μὲν οὖν Θεόγνωστος τὰ πρότερα ὡς ἐν
γυμνασίᾳ ἐξετάσας, ὕστερον τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τιθεὶς οὕτως εἴρηκεν.
Διονύσιος δὲ ὁ | γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ Σα- 3
βελλίου γράφων τήν τε κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος διὰ
πλειόνων ἐξηγούμενος καὶ ἐξ αὐτῆς διελέγχων τοὺς Σαβελλίζοντας,
ὅτι μὴ ὁ πατήρ ἐστιν ὁ γενόμενος σάρξ, ἀλλ' ὁ τούτου λόγος [2], ὡς
εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ ὑπενοήθη ὡς ποίημα καὶ γενητὸν λέγων
τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρί, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ

---

1. Πρβλ. Ἰω. 10, 30. 2. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀπολογούμενος συκοφαντίαν εἶναι
ταύτην κατ' αὐτοῦ. μήτε γὰρ ποιητὸν εἰρηκέναι τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ
ὁμοούσιον αὐτὸν ὁμολογεῖν διεβεβαιώσατο. ἔχει δὲ αὐτοῦ ἡ λέξις 4
οὕτως· «καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέ-
ρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν
ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὑρηκέ-
ναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, | ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς,
ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει. καὶ γὰρ ἀνθρωπίνην
γονὴν παρεθέμην δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς
μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε
γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπι- 5
στολήν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι·
εἰ δ' οὖν, αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἔπεμψα
τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι
πλείονα προσθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν
εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὸν ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν
ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές. καὶ ποταμὸν
εἶπον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα ἕτερον ὄνομα μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν
πηγὴν ποταμὸν μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ ἀμφότερα
ὑπάρχειν καὶ τὸν ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ.»

Ὅτι δὲ οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλὰ ἴδιον τῆς 26,1
τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα ἀδιαίρετόν ἐστιν, ὡς ἔγραψεν ἡ μεγάλη
σύνοδος, ἰδοὺ καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Διονύσιος γράφων κατὰ
τῶν τὰ Σαβελλίου φρονούντων σχετλιάζει κατὰ τῶν ταῦτα τολμών-
των λέγειν καί φησιν οὕτως· «ἑξῆς δ' ἂν εἰκότως λέγοιμι καὶ 2
πρὸς τοὺς διαιροῦντας καὶ κατατέμνοντας καὶ ἀναιροῦντας τὸ σεμνό-
τατον κήρυγμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ, τὴν μοναρχίαν, εἰς τρεῖς
δυνάμεις τινὰς καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις καὶ θεότητας τρεῖς.
πέπυσμαι γὰρ εἶναί τινας τῶν παρ' ὑμῖν κατηχούντων καὶ διδασκόν-
των τὸν θεῖον λόγον ταύτης ὑφηγητὰς τῆς φρονήσεως, οἳ κατὰ
διάμετρον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀντίκεινται τῇ Σαβελλίου | γνώμῃ. ὁ μὲν 3
γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι λέγων τὸν πατέρα καὶ ἔμπαλιν,
οἱ δὲ τρεῖς θεοὺς τρόπον τινὰ κηρύττουσιν, εἰς τρεῖς ὑποστάσεις
ξένας ἀλλήλων παντάπασι κεχωρισμένας διαιροῦντες τὴν ἁγίαν
μονάδα. ἡνῶσθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν θεῖον λόγον,
ἐμφιλοχωρεῖν δὲ τῷ θεῷ καὶ ἐνδιαιτᾶσθαι δεῖ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ἤδη
καὶ τὴν θείαν τριάδα εἰς ἕνα, ὥσπερ εἰς κορυφήν τινα, τὸν θεὸν τῶν
ὅλων τὸν παντοκράτορα λέγω, συγκεφαλαιοῦσθαί τε καὶ συνάγεσθαι
πᾶσα ἀνάγκη. Μαρκίωνος γὰρ τοῦ ματαιόφρονος δίδαγμα εἰς τρεῖς
ἀρχὰς τῆς μοναρχίας τομὴ καὶ διαίρεσις, παίδευμα ὂν διαβολικόν,
οὐχὶ δὲ τῶν ὄντως μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀρεσκομένων τοῖς
τοῦ σωτῆρος μαθήμασιν. οὗτοι γὰρ τριάδα μὲν κηρυττομένην ὑπὸ τῆς
θείας γραφῆς σαφῶς ἐπίστανται, τρεῖς δὲ θεοὺς οὔτε παλαιὰν οὔτε

καινὴν διαθήκην κηρύττουσαν. οὐ μεῖον δ' ἄν τις καταμέμφοιτο 4
καὶ τοὺς ποίημα τὸν υἱὸν εἶναι δοξάζοντας καὶ γεγονέναι τὸν κύριον
ὥσπερ ἕν τι τῶν ὄντως γενομένων | νομίζοντας, τῶν θείων λογίων
γέννησιν αὐτῷ τὴν ἁρμόττουσαν καὶ πρέπουσαν, ἀλλ' οὐχὶ πλάσιν
τινὰ καὶ ποίησιν προσμαρτυρούντων. βλάσφημον οὖν οὐ τὸ τυχόν,
μέγιστον μὲν οὖν, χειροποίητον τρόπον τινὰ λέγειν τὸν κύριον. εἰ
γὰρ γέγονεν υἱός, ἦν ὅτε οὐκ ἦν· ἀεὶ δὲ ἦν, εἴ γε >ἐν τῷ πατρί< ἐστιν [1],
ὡς αὐτός φησι, καὶ εἰ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις ὁ Χριστός.[2]
ταῦτα γὰρ εἶναι τὸν Χριστὸν αἱ θεῖαι λέγουσι γραφαί, ὥσπερ ἐπί-
στασθε· ταῦτα δὲ δυνάμεις οὖσαι τοῦ θεοῦ τυγχάνουσιν. εἰ τοίνυν
γέγονεν ὁ υἱός, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ταῦτα, ἦν ἄρα καιρός, ὅτε χωρὶς τούτων
ἦν ὁ θεός. ἀτοπώτατον δὲ τοῦτο. καὶ τί ἂν ἐπὶ πλέον περὶ τούτων 5
πρὸς ὑμᾶς διαλεγοίμην, πρὸς ἄνδρας πνευματοφόρους καὶ σαφῶς
ἐπισταμένους τὰς ἀτοπίας τὰς ἐκ τοῦ ποίημα λέγειν τὸν υἱὸν ἀνακυ-
πτούσας; αἷς μοι δοκοῦσι μὴ προσεσχηκέναι τὸν νοῦν οἱ καθηγησά-
μενοι τῆς δόξης ταύτης καὶ διὰ τοῦτο κομιδῇ τοῦ ἀληθοῦς διημαρτη-
κέναι, ἑτέρως ἢ βούλεται ταύτῃ ἡ θεία καὶ προφητικὴ γραφὴ τὸ
>κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ [3]< ἐκδεξάμενοι. οὐ μία γὰρ ἡ 6
τοῦ ἔκτισεν, ὡς ἴστε, σημασία· ἔκτισε γὰρ ἐνταῦθα ἀκουστέον ἀντὶ
τοῦ ἐπέστησε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγονόσιν ἔργοις, γεγονόσι δὲ δι' αὐτοῦ
τοῦ υἱοῦ. οὐχὶ δέ γε τὸ ἔκτισε νῦν λέγοιτ' ἂν ἐπὶ τοῦ ἐποίησε· διαφέρει
γὰρ τοῦ ποιῆσαι τὸ κτίσαι. >οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε
καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκτισέ σε; [4]< τῇ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ μεγάλῃ ᾠδῇ
ὁ Μωσῆς φησι. πρὸς οὓς καὶ εἴποι ἄν τις· ὦ ῥιψοκίνδυνοι ἄνθρωποι,
ποίημα ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως [5], ὁ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου
γεννηθείς [6], ὁ εἰπὼν ὡς σοφία· >πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με; [7]<
καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν | θείων λογίων γεγεννῆσθαι, ἀλλ' οὐ γεγονέναι
τὸν υἱὸν λεγόμενον εὕροι τις ἄν. ὑφ' ὧν καταφανῶς ἐλέγχονται τὰ
ψεύδη περὶ τῆς τοῦ κυρίου γεννήσεως ὑπολαμβάνοντες οἱ ποίησιν
αὐτοῦ τὴν θείαν καὶ ἄρρητον γέννησιν λέγειν τολμῶντες. οὔτ' 7
οὖν καταμερίζειν χρὴ εἰς τρεῖς θεότητας τὴν θαυμαστὴν καὶ θείαν
μονάδα οὔτε ποιήσει κωλύειν τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος
τοῦ κυρίου, ἀλλὰ πεπιστευκέναι εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ
εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἡνῶσθαι
δὲ τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν λόγον· >ἐγὼ γάρ, φησί, καὶ ὁ πατὴρ ἕν
ἐσμεν· [8] καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί.[9]< οὕτω γὰρ ἂν
καὶ ἡ θεία τριὰς καὶ τὸ ἅγιον κήρυγμα τῆς μοναρχίας διασῴζοιτο».

Περὶ δὲ τοῦ ἀιδίως συνεῖναι τὸν λόγον τῷ πατρὶ καὶ μὴ ⟨ἐξ⟩ἑτέ- 27,1
ρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἴδιον ⟨γέννημα⟩

---

1. Πρβλ. Ἰω. 14, 11. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24. 3. Παρμ. 8, 22. 4. Δευτ. 32, 6. 5. Πρβλ. Κολ. 1, 15. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 109, 3. 7. Παρμ. 8, 25. 8. Ἰω. 10, 30. 9. Α' Ἰω. 14, 10.

αὐτὸν εἶναι, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέστω πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦ-
σαι καὶ παρὰ τοῦ φιλοπόνου Ὠριγένους. ἃ μὲν γὰρ ὡς ζητῶν καὶ
γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μὴ ὡς αὐτοῦ φρονοῦντος | δεχέσθω τις, ἀλλὰ
τῶν πρὸς ἔριν φιλονεικούντων ἐν τῷ ζητεῖν· ⟨ἃ δὲ⟩ ἀδεῶς ὁρίζων
ἀποφαίνεται, τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι. μετὰ γοῦν τὰ 2
ὡς ἐν γυμνασίᾳ λεγόμενα πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς εὐθὺς αὐτὸς ἐπιφέρει
τὰ ἴδια λέγων οὕτως· «εἰ ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος
εἰκών· ἐγὼ δὲ τολμήσας προσθείην ἄν, ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων
τοῦ πατρὸς οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἦν. πότε γὰρ ὁ θεὸς ὁ κατὰ τὸν Ἰω-
άννην φῶς λεγόμενος, >ὁ θεὸς γὰρ φῶς ἐστιν[1]< ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε
τῆς ἰδίας δόξης[2], ἵνα τολμήσας τις ἀρχὴν δῷ εἶναι υἱοῦ πρότερον οὐκ
ὄντος; πότε δὲ ἡ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀκατονομάστου καὶ ἀφθέγκτου
ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς εἰκών, ὁ χαρακτήρ, ⟨ὁ⟩ λόγος ὁ 'γινώσκων
τὸν πατέρα'[3] οὐκ ἦν; κατανοείτω γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων· 'ἦν ποτε
ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός', ὅτι ἐρεῖ καὶ τὸ σοφία[4] ποτὲ οὐκ ἦν καὶ λόγος οὐκ
ἦν καὶ ζωὴ οὐκ ἦν». καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις οὕτω λέγει· «ἀλλ' οὐ 3
θέμις ἐστὶν οὐδὲ ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν
ἀποστερεῖσθαι τὸν θεὸν τοῦ ἀεὶ συνόντος αὐτῷ λόγου μονογενοῦς,
σοφίας ὄντος ᾗ προσέχαιρεν·[5] οὕτω γὰρ οὐδὲ ἀεὶ χαίρων νοηθήσεται».
Ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβεβηκέναι τὴν τοιαύ- 4
την διάνοιαν ἀποδεικνύομεν, ὑμεῖς δέ, ὦ νέοι Ἰουδαῖοι καὶ τοῦ Καϊά-
φα μαθηταί, τίνας ἄρα τῶν ῥημάτων ὑμῶν ἔχετε δεῖξαι πατέρας;
ἀλλ' οὐδένα τῶν φρονίμων καὶ σοφῶν ἂν εἴποιτε· πάντες γὰρ ὑμᾶς
ἀποστρέφονται, πλὴν μόνου τοῦ διαβόλου. μόνος γὰρ ὑμῖν οὗτος τῆς
τοιαύτης ἀποστασίας πατὴρ γέγονεν, ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὑμῖν
ἐπισπείρας τὴν ἀσέβειαν ταύτην καὶ νῦν λοιδορεῖν τὴν οἰκουμενικὴν
σύνοδον πείσας ὑμᾶς, ὅτι μὴ τὰ | ὑμέτερα ἀλλὰ ταῦτα γεγράφασιν,
ἅπερ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι παρα-
δεδώκασιν. ἣν γὰρ ἡ σύνοδος ἐγγράφως ὡμολόγησε πίστιν, αὕτη 5
τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐστί. ταύτην ἐκδικοῦντες οἱ μακάριοι
πατέρες οὕτως ἔγραψαν καὶ κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· διὸ μά-
λιστα καὶ διαβάλλειν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν. οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς
λυποῦσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν αὐταῖς ἀπεδείχθησαν αἱρετικοὶ καὶ τῶν ἄλλων
αἱρέσεων τολμηρότεροι.
Ἀμέλει τῶν λεξειδίων αὐτῶν δειχθέντων τότε φαύλων καὶ ἀεὶ 28,1
δὲ εὐελέγκτων ὄντων ὡς ἀσεβῶν ἐχρήσαντο παρ' Ἑλλήνων λοιπὸν
τὴν λέξιν τοῦ ἀγενήτου, | ἵνα προφάσει καὶ τούτου τοῦ ὀνόματος
ἐν τοῖς γενητοῖς πάλιν καὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶσι τὸν τοῦ θεοῦ
λόγον, δι' οὗ αὐτὰ τὰ γενητὰ γέγονεν· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν ἀναί-
σχυντοι καὶ πρὸς τὰς τοῦ κυρίου βλασφημίας φιλόνεικοι. εἰ μὲν 2

---

1. Α' Ἰω. 1, 5. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3. 3. Πρβλ. Ἰω. 10, 15.
4. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24. 5. Πρβλ. Παρμ. 8, 30.

οὖν ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα οὕτως ἀναισχυντοῦσιν, ἔδει μαθεῖν αὐτοὺς
παρὰ τῶν αὐτοῖς δεδωκότων αὐτό, ὅτι καὶ ὃν λέγουσιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ
νοῦν καὶ τὴν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχήν, καίτοι γινώσκοντες τὸ ἐξ ὧν εἰσιν
οὐκ ἐφοβήθησαν ὅμως καὶ αὐτὰ εἰπεῖν ἀγένητα εἰδότες, ὅτι καὶ τοῦτο
λέγοντες οὐκ ἐλαττοῦσι τὸ πρῶτον ἐξ οὗ καὶ ταῦτα πέφυκε, καὶ ἢ
καὶ αὐτοὺς οὕτω λέγειν ἢ μηδ' ὅλως λέγειν περὶ ὧν οὐκ ἴσασιν. εἰ δὲ
νομίζουσι γινώσκειν, ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐρωτῆσαι, ἐπεὶ μάλιστα καὶ
οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἡ λέξις, ἀλλὰ πάλιν ἀγράφως λαλοῦντες
φιλονεικοῦσιν. ἐγὼ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ 3
σύνοδος τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως τοῖς ἐκ τῶν
γραφῶν περὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένοις καὶ ὅσοι πρὸ αὐτῶν ἐξέθεντο
πατέρες καὶ ἔγραψαν, | διηγησάμην· καὶ αὐτοὶ δέ, εἴπερ ἄρα δύνανται,
ἀποκρινέσθωσαν, πῶς εὗρον τὴν ἄγραφον ταύτην λέξιν, ἢ ποίᾳ δια-
νοίᾳ τὸν θεὸν ἀγένητον λέγουσι. διαφόρους γὰρ σημασίας ἔχειν 4
τὸ ὄνομα ἀκήκοα. λέγεσθαι γάρ φησιν ἀγένητον τὸ μήπω μὲν γενό-
μενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, καὶ πάλιν τὸ μήτε ὑπάρχον μήτε δυνά-
μενον εἰς τὸ εἶναι γενέσθαι, καὶ τρίτον ἐστὶν αὐτοῦ σημαινόμενον τὸ
ὑπάρχον μέν, μήτε δὲ γενητὸν μήτε ἀρχὴν ἐσχηκὸς εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ'
ἀίδιον ὂν καὶ ἀδιάφθορον. ἴσως μὲν οὖν τὰς πρώτας δύο διανοίας 5
παρελθεῖν ἐθελήσουσι διὰ τὸ ἐκεῖθεν ἄτοπον· κατὰ γὰρ τὴν πρώτην
ἔσται τά τε ἤδη γινόμενα καὶ τὰ προσδοκώμενα γενέσθαι ἀγένητα·
τὸ γὰρ δεύτερον πλέον ἔχει τούτου τὸ ἄτοπον. ἐπὶ δὲν τὴν τρίτην λοι-
πὸν βαδιοῦνται κατ' αὐτὴν ὀνομάζοντες τὸ ἀγένητον. ἀλλὰ καὶ τοῦτο
λέγοντες οὐδὲν ἧττόν εἰσιν ἀσεβεῖς. εἰ γὰρ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν εἰς 6
τὸ εἶναι μηδὲ γενητὸν ἢ κτιστόν, ἀλλ' ἀίδιον ὄν, τοῦτο λέγουσιν ἀγέ-
νητον, τοὐναντίον δὲ τούτων εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τίς οὐ συνορᾷ
τὴν πανουργίαν τῶν θεομάχων; τίς οὐκ ἂν αὐτοὺς οὕτω μαινομένους
καταλιθώσειεν; ἐπειδὴ γὰρ αἰσχύνονται προφέρειν ἔτι τὰ πρῶτα τῶν
μύθων ἑαυτῶν λογάρια, ἐφ' οἷς κατεγνώσθησαν, ἄλλως πάλιν αὐτὰ
σημαίνειν ἐπενόησαν οἱ δείλαιοι | διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὡς αὐτοὶ
λέγουσιν ἀγενήτου. εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, δηλονότι ἐξ οὐκ
ὄντων καὶ αὐτὸς γέγονε, καὶ εἰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, οὐκ ἦν ἄρα
πρὶν γεννηθῇ, καὶ εἰ μή ἐστιν ἀίδιος, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν.

Ἔδει οὖν ταῦτα πάλιν αὐτοὺς φρονοῦντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰδίοις 29,1
αὐτῶν ῥήμασι σημαίνειν ἑαυτῶν τὴν ἑτεροδοξίαν καὶ μὴ τῇ λέξει δῆθεν τοῦ ἀγενήτου σκέπειν ἑαυτῶν τὴν κακόνοιαν. ἀλλ' οὐ ποιοῦσι τοῦτο οἱ κακοήθεις, πάντα δὲ κατὰ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μετὰ πανουργίας πράττουσιν. ὡς γὰρ ἐκεῖνος μετὰ ἀλλοτρίων ἐνδυμάτων ἀπατᾶν ἐπιχειρεῖ[1], οὕτως οὗτοι τὸ ἀγένητον ἐπενόησαν ὀνομάζειν, ἵνα προσποιούμενοι τὸν θεὸν εὐφημεῖν κεκρυμμένην ἔχωσι τὴν κατὰ τοῦ κυρίου βλασφημίαν καὶ μετὰ καλύμματος αὐτὴν ἄλλοις

1. Πρβλ. Ματθ. 7, 15.

σημαίνωσιν. ἀλλὰ καὶ τούτου τοῦ σοφίσματος αὐτῶν γνωσθέντος,
τί ἄρα πάλιν αὐτοῖς ἕτερον περιλείπεται, λεγέτωσαν. εὕρομεν, φασὶν 2
οἱ κακοῦργοι καὶ προστιθέντες τοῖς προτέροις λέγουσιν, ἀγένητον
εἶναι τοῦτο τὸ μὴ ἔχον τοῦ εἶναι τὸν αἴτιον, ἀλλὰ καὶ τοῖς γενητοῖς
αὐτὸν αἴτιον εἰς τὸ γενέσθαι τυγχάνοντα. ἀχάριστοι καὶ τῷ ὄντι τῶν
γραφῶν ἀνήκοοι, οἱ μὴ διὰ τιμὴν τὴν εἰς τὸν θεόν, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς τὸν
υἱὸν ἀτιμίαν πάντα καὶ ποιοῦντες καὶ λαλοῦντες οὐκ εἰδότες, ὅτι ὁ τὸν
υἱὸν ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν πατέρα. πρῶτον μὲν γὰρ κἂν οὕτω τὸν 3
θεὸν ὀνομάζωσιν, οὐ δείκνυται τῶν γενητῶν ὁ λόγος. τῆς γὰρ οὐσίας
τοῦ πατρὸς ὡς γέννημα πάλιν οὕτως | παρ' αὐτῷ ἐστιν ἀιδίως. οὐ
γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο παραιρεῖ τὴν τοῦ λόγου φύσιν, οὐδὲ πάλιν τὸ
ἀγένητον πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ πρὸς τὰ διὰ τοῦ
υἱοῦ γενόμενα καὶ ὥσπερ ὁ τὸν ἀρχιτέκτονα προσφωνῶν καὶ λέγων 4
δημιουργὸν οἰκίας ἢ πόλεως οὐ συναριθμεῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν ἐξ
αὐτοῦ γεννηθέντα υἱόν, ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν εἰς τὰ ἔργα τέχνην καὶ τὴν
ἐπιστήμην σημαίνων μὴ εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ
γενόμενα, δημιουργὸν αὐτὸν καλεῖ, τὴν δὲ φύσιν τοῦ ποιήσαντος εἰδὼς
οἶδεν ἄλλον εἶναι παρὰ ταῦτα τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα καὶ διὰ μὲν τὸν
υἱὸν πατέρα αὐτὸν καλεῖ, διὰ δὲ τὰ ἔργα κτίστην καὶ ποιητήν. τὸν αὐ-
τὸν τρόπον ὁ λέγων οὕτως τὸν θεὸν ἀγένητον ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν ὀνομά-
ζει σημαίνων μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν γενητόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν γενητῶν
ποιητής ἐστιν, οἶδε μέντοι τὸν λόγον ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν καὶ μό-
νον ἴδιον τοῦ πατρὸς γέννημα, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε καὶ συνέστηκε.

Καὶ γὰρ καὶ παντοκράτορα τὸν θεὸν οἱ προφῆται λέγοντες οὐ **30,1**
διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον ἕνα τῶν πάντων οὕτως αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο—
ᾔδεισαν γὰρ | τὸν υἱὸν ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν καὶ πάντων καὶ αὐτὸν
κρατοῦντα κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁμοιότητα—ἀλλ' ὅτι πάντων, ὧν
διὰ τοῦ υἱοῦ πεποίηκεν, αὐτὸς κρατεῖ, τούτων τε τὴν ἐξουσίαν τῷ
υἱῷ δέδωκε καὶ δεδωκὼς πάλιν αὐτὸς τῶν πάντων διὰ τοῦ λόγου κυ-
ριεύει. πάλιν τε κύριον τῶν δυνάμεων λέγοντες τὸν θεὸν οὐ διὰ τὸ
εἶναι καὶ τὸν λόγον ἕνα τούτων τῶν δυνάμεων τοῦτ' ἔλεγον, ἀλλ' ὅτι
τοῦ μὲν υἱοῦ πατήρ ἐστι, τῶν δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων δυνάμεων
κύριός ἐστι. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ ὢν 2
πάντων τούτων ἐστὶ κύριος καὶ πάντων κρατεῖ· πάντα γάρ, ὅσα ἔχει
ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν. ὥσπερ οὖν τοῦτο τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν,
οὕτως ὁ βουλόμενος λέγειν τὸν θεὸν ἀγένητον, λεγέτω μέν, εἰ ἅπαξ
οὕτως αὐτῷ δοκεῖ, μὴ μέντοι διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον τῶν γενητῶν, ἀλλ'
ὅτι, καθὰ προεῖπον, ὁ θεὸς οὐ μόνον οὐκ ἔστι γενητός, ἀλλὰ καὶ τῶν
γενητῶν ποιητής ἐστι διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. καὶ γὰρ καὶ οὕτως 3
λεγομένου τοῦ πατρὸς πάλιν εἰκὼν ὁ λόγος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τοῦ πα-
τρός· εἰκὼν δὲ ὢν αὐτοῦ ἄλλος ἂν εἴη τῶν γενητῶν καὶ τῶν πάντων.
οὗ γὰρ ἐστιν εἰκών, τούτου καὶ τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχει,
ὥστε τὸν λέγοντα ἀγένητον καὶ παντοκράτορα τὸν πατέρα νοεῖν ἐν

τῷ ἀγενήτῳ καὶ παντοκράτορι καὶ τὸν τούτου λόγον καὶ τὴν σοφίαν,
ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός. ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ καὶ εἰς ἀσέβειαν εὐχερεῖς **4**
οὐ τῆς εἰς τὸν θεὸν τιμῆς φροντίζοντες ἐφεῦρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγενή-
του, τῆς δὲ κατὰ τοῦ σωτῆρος χάριν κακονοίας· εἰ γὰρ ἔμελεν αὐτοῖς
τιμῆς καὶ εὐφημίας, ἔδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο βέλτιον ἦν, πατέρα τὸν
θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτούς, ἢ ἐκείνως ὀνομάζειν | αὐτούς.
λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν θεὸν ἀγένητον ἐκ τῶν γενομένων αὐτόν,
καθὰ προεῖπον, ποιητὴν μόνον λέγουσιν, ἵνα καὶ τὸν λόγον ποίημα
σημάνωσι κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα λέγων εὐθὺς
ἐν αὐτῷ καὶ τὸν υἱὸν σημαίνει, καὶ οὐκ ἀγνοήσει, ὅτι υἱοῦ ὄντος διὰ
τοῦ υἱοῦ τὰ γενόμενα ἐκτίσθη πάντα.

Οὐκοῦν καὶ μᾶλλον ἀληθέστερον ἂν εἴη τὸν θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ ση- **31,1**
μαίνειν καὶ πατέρα λέγειν ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέ-
γειν αὐτὸν ἀγένητον. τοῦτο μὲν γὰρ τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ θεοῦ
διὰ τοῦ λόγου γενόμενα ἔργα σημαίνει, τὸ δὲ τοῦ πατρὸς ὄνομα τὸ
ἴδιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα, γνωρίζει. ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τῶν
γενητῶν διαφέρει, τοσοῦτον καὶ πλέον τὸ λέγειν τὸν θεὸν πατέρα
τοῦ λέγειν ἀγένητον διαφέροι ἄν. καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφον καὶ **2**
ὕποπτον ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ἐκεῖνο δὲ ἁπλοῦν καὶ
ἔγγραφον καὶ ἀληθέστερον καὶ μόνον σημαῖνον τὸν υἱόν. καὶ τὸ μὲν
ἀγένητον παρ' Ἑλλήνων εὕρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν υἱόν,
τὸ δὲ πατὴρ παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται. καὶ
γὰρ εἰδὼς αὐτός, τίνος υἱός ἐστιν, ἔλεγεν· «ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
πατὴρ ἐν ἐμοί[1]», καί· «ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα[2]»,
καί· «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν.[3]» καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν πατέρα
καλῶν ἀγένητον αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὔχεσθαι διδάσκων οὐκ εἶπεν·
ὅταν δὲ προσεύχησθε, λέγετε· 'θεὸς ἀγένητε', ἀλλὰ μᾶλλον· «ὅταν
προσεύχησθε, λέγετε· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.[4]» καὶ τὸ κε- **3**
φάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησεν· ἐκέλευσε
γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ οὐδὲ
εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ
καὶ ἁγίου πνεύματος.[5] οὕτως γὰρ τελειούμενοι υἱοποιούμεθα καὶ
ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες ἐπιγινώσκομεν ἐκ
τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ τὸν ἐν τῷ πατρὶ λόγον. εἰ δὲ καὶ πατέρα **4**
θέλει λέγειν ἡμῶν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ πατέρα, οὐ χρὴ διὰ τοῦτο συνε-
κτείνειν ἑαυτοὺς τῷ υἱῷ κατὰ τὴν φύσιν. καὶ τοῦτο γὰρ δι' αὐτὸν
λέγεται παρ' ἡμῶν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἡμέτερον ὁ λόγος ἐφόρεσε σῶμα
καὶ γέγονεν ἐν ἡμῖν, ἀκολούθως διὰ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον καὶ ἡμῶν ὁ
θεὸς λέγεται πατήρ. τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν πνεῦμα τοῦ λόγου δι' ἡμῶν τὸν
ἑαυτοῦ πατέρα ὡς ἡμῶν ὀνομάζει· οὗτος τοῦ ἀποστόλου νοῦς ἐστι

---

1. Ἰω 14, 10. 2. Ἰω. 14, 9. 3. Ἰω. 10, 30. 4. Ματθ. 6, 9.
5. Πρβλ. Ματθ. 28, 19.

λέγοντος· «ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς
καρδίας ἡμῶν κρᾶζον· ἀββᾶ ὁ πατήρ.[1]»
Ἀλλ' ἴσως καὶ διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀγένητον ἐλεγχθέντες πονηροὶ 32,1
τὸν τρόπον ὄντες ἐθελήσουσι καὶ αὐτοὶ λέγειν· ἔδει καὶ περὶ τοῦ κυ-
ρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν γραφῶν τὰ | περὶ
αὐτοῦ γεγραμμένα λέγεσθαι καὶ μὴ ἀγράφους ἐπεισάγεσθαι λέξεις.
ναὶ ἔδει, φαίην ἂν καὶ ἔγωγε, ἀκριβέστερα γὰρ ἐκ τῶν γραφῶν μᾶλλον
ἢ ἐξ ἑτέρων ἐστὶ τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίσματα· ἀλλ' ἡ κακοήθεια
καὶ μετὰ πανουργίας παλίμβολος ἀσέβεια τῶν περὶ Εὐσέβειον ἠνάγ-
κασε, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἐπισκόπους λευκότερον ἐκθέσθαι τὰ τὴν
ἀσέβειαν αὐτῶν ἀνατρέποντα ῥήματα. καὶ τὰ μὲν παρὰ τῆς συνόδου 2
γραφέντα διάνοιαν ὀρθὴν ἔχοντα δέδεικται, τῶν δ' Ἀρειανῶν καὶ τὰ
λογάρια σαθρὰ καὶ ὁ τρόπος πονηρὸς ἐφάνη. καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγένητον
ὄνομα, ἰδίαν ἔχον διάνοιαν καὶ δυνάμενον εὐσεβῶς προφέρεσθαι, αὐτοὶ
πάλιν κατὰ τὴν ἰδίαν ἐνθύμησιν ὡς ἠθέλησαν ὀνομάζουσιν ἐπ' ἀτιμίᾳ
τοῦ σωτῆρος, ἵνα μόνον ὡς γίγαντες θεομαχεῖν φιλονεικῶσιν. ἀλλ' 3
οὔτε ἐκεῖνα τὰ λογάρια προφέροντες ἔμειναν ἀκατάγνωστοι | οὔτε τὸ
ἀγένητον καλῶς καὶ εὐσεβῶς δυνάμενον ὀνομάζεσθαι, ὅμως κακῶς
αὐτοὶ φρονοῦντες λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν· κατῃσχύνθησαν γὰρ ἐν
πᾶσι καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐστηλιτεύθη πανταχοῦ.
Ταῦτα μέν, ὡς ἠδυνήθην, ἀπομνημονεύσας τὰ ἐν τῇ συνόδῳ τότε 4
πραχθέντα δεδήλωκα, | οἶδα δὲ ὅτι τῶν χριστομάχων οἱ φιλέριδες
οὐδὲ τούτων ἀκούσαντες μεταβάλλεσθαι θελήσουσιν, ἀλλὰ περιδρα-
μοῦνται πάλιν ἑτέρας ζητοῦντες προφάσεις καὶ μετὰ ταύτας πάλιν
ἑτέρας ἐπινοήσουσι. κατὰ γὰρ τὸ προφητικὸν «εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ
τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς[2]» καὶ αὐτοὶ θε-
λήσουσιν εὐσεβῶς φρονεῖν μεμαθηκότες ἀσεβεῖν. σὺ μέντοι, ἀγαπητέ, 5
δεξάμενος ἔντυχε κατὰ σαυτόν, καὶ εἰ δοκιμάσειας καλῶς ἔχειν,
ἀνάγνωθι καὶ τοῖς τότε παροῦσιν ἀδελφοῖς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ταῦτα μα-
θόντες ἀποδέξωνται μὲν τῆς συνόδου τὸν ζῆλον τῆς ἀληθείας καὶ τὴν
τῆς διανοίας ἀκρίβειαν, καταγνῶσι δὲ τῆς τόλμης τῶν χριστομάχων
Ἀρειανῶν καὶ τῶν ματαίων προφάσεων αὐτῶν, ἃς τῆς ἀσεβοῦς ἑαυ-
τῶν χάριν αἱρέσεως ἀναπλάττειν ἐν αὐτοῖς μεμελετήκασιν· ὅτι τῷ
θεῷ καὶ πατρὶ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ συνανάρχῳ
αὐτοῦ υἱῷ καὶ λόγῳ ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι νῦν καὶ
εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εὐσεβίου Καισαρέως τοῦ ἀρειανόφρονος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς παροικίας αὐτοῦ.

Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν 33,1

1. Γαλ. 4, 6. 2. Ἱερ. 13, 23.

μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν εἰκὸς μὲν ὑμᾶς,
ἀγαπητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας
τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ λόγον. ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης
ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διε-
πεμψάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ᾽ ἡμῶν προταθεῖσαν περὶ τῆς
πίστεως γραφήν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς
προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασιν. τὸ μὲν οὖν παρ᾽ ἡμῶν γράμμα **2**
ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθὲν εὖ τε
ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον·
«Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ **3**
πρώτῃ κατηχήσει καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν καὶ καθὼς ἀπὸ
τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν καὶ ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν
αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτως καὶ νῦν
πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν· ἔστι δὲ αὕτη·
«Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, τὸν τῶν ἁπάν- **4**
των ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χρι-
στὸν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζωὴν ἐκ ζωῆς,
υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων
ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, δι᾽ οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα· τὸν διὰ τὴν
ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα καὶ | ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον
καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν
πατέρα καὶ ἥξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύο-
μεν δὲ καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον. τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν **5**
πιστεύοντες πατέρα ἀληθῶς πατέρα καὶ υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν καὶ πνεῦμα
ἅγιον ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων
εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἶπεν· ‘πορευθέντες μαθητεύσατε
πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ
υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.[1]’ περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως
ἔχειν καὶ οὕτως φρονεῖν καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι καὶ μέχρι θανά-
του ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τῆς πίστεως ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον
αἵρεσιν. ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πάντοτε πεφρονηκέναι, ἐξ **6**
οὗπερ ἴσμεν ἑαυτούς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ
τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
μαρτυρόμεθα, δεικνύναι ἔχοντες δι᾽ ἀποδείξεων καὶ πείθειν ὑμᾶς,
ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκη-
ρύσσομεν».
Ταύτης ὑφ᾽ ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως οὐδενὶ παρῆν ἀντιλο- **7**
γίας τόπος, ἀλλ᾽ αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς
ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. οὕτω τε καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν
συνωμολόγησε καὶ ταύτῃ τοὺς πάντας συγκαταθέσθαι ὑπογράφειν
τε τοῖς δόγμασι καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἑνὸς

---

1. Ματθ. 28, 19.

μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου, ὃ καὶ αὐτὸς ἑρμήνευε λέγων· ὅτι μὴ κατὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοιτο ὁμοούσιος ⟨ὁ υἱός⟩, οὔτ' οὖν κατὰ διαίρεσιν οὔτε κατά τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι· μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν ἄυλον καὶ νοερὰν καὶ ἀσώματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι, θείοις δὲ καὶ ἀπορρήτοις λόγοις προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν. καὶ ὁ μὲν σοφώτατος ἡμῶν καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τοιάδε ἐφιλοσόφει. οἱ δὲ προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασιν·

[Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπαγορευθεῖσα πίστις.] 8

«Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ | καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' καὶ 'πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν' καὶ ὅτι 'ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο' ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία».

Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἴρη- 9
ται αὐτοῖς τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς» καὶ τὸ «τῷ πατρὶ ὁμοούσιον» οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς κατελιμπάνομεν. ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο ἐβασάνιζέν τε ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων. καὶ δὴ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ πατρός. ταύτῃ δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκα- 10
τατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας τυγχάνειν. διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ ἡμεῖς συνετιθέμεθα οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας.

Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὸ «γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα» κατεδεξά- 11
μεθα, ἐπειδὴ τὸ «ποιηθὲν» κοινὸν ἔφασκεν εἶναι πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν υἱόν· διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμφερές, κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ πατρὸς γεγενῆσθαι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γενητῇ φύσει τυγχάνοντος.

Οὕτω δὲ καὶ τὸ «ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν» ἐξεταζό- 12
μενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον οὐδὲ τοῖς

θνητοῖς ζῴοις παραπλησίως, οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας οὔτε
κατὰ ἀποτομήν, ἀλλ' οὐδὲ κατά τι πάθος ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν τῆς
τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως. τούτων γὰρ πάντων ἀλλοτρίαν
εἶναι τὴν ἀγένητον τοῦ πατρὸς φύσιν. παραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ 13
«ὁμοούσιον τῷ πατρὶ» τοῦ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτί-
σματα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ | φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ τῷ γεγεννηκότι
κατὰ πάντα τρόπον ἀφωμοιῶσθαι καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑπο-
στάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός. ᾧ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἑρμη-
νευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι, ἐπεὶ καὶ τῶν
παλαιῶν τινας λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς
ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου
χρησαμένους ὀνόματι.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως, ᾗ συνεφω- 14
νήσαμεν οἱ πάντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας
διανοίας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας καὶ τοῖς
εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν 15
δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα
διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς, διὸ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε
σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς ἐκκλησίας. μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύ-
στου γραφῆς τῷ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τῷ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ τοῖς
ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ
διδάσκειν. ᾧ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα, ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ
πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθαμεν συγχρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν.

Ἔτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ «πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν» 16
οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι τὸ εἶναι τὸν υἱὸν
τοῦ θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. ἤδη δὲ ὁ θεοφιλέστατος
ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατεσκεύαζε καὶ κατὰ τὴν ἔνθεον αὐτοῦ
γέννησιν τὴν πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι αὐτόν, ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ
γεννηθῆναι δυνάμει ἦν ἐν τῷ πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ πατρὸς
ἀεὶ πατρὸς ὡς καὶ βασιλέως ἀεὶ καὶ σωτῆρος ἀεί, δυνάμει πάντα
ὄντος, ἀεί τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος.

Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα, ἀγαπητοί, τὸ κεκριμένον 17
τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερὸν ὑμῖν καθι-
στῶντες καὶ ὡς εὐλόγως τότε μὲν καὶ μέχρις ἐσχάτης ὥρας ἐνιστά-
μεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτε, τότε δὲ ἀφιλονεί-
κως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων
ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν | ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν
τῇ προεκταθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις.

Καθαίρεσις Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Ἀλέξανδρος πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις Ἀλεξανδρείας καὶ 34,1

Μαρεώτου, παρὼν παροῦσιν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Εἰ καὶ φθάσαντες ὑπεγράψατε οἷς ἐπέστειλα τοῖς μὲν Ἄρειον 2
προτρέπων αὐτοὺς ἀρνήσασθαι μὲν τὴν ἀσέβειαν πεισθῆναι δὲ τῇ
ὑγιαινούσῃ καὶ καθολικῇ πίστει, καὶ ἐδείξατε ἑαυτῶν ὀρθὴν τὴν
προαίρεσιν καὶ τὴν ἐν τοῖς δόγμασι συμφωνίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλη-
σίας, ὅμως ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπέστει-
λα περὶ τῶν περὶ Ἄρειον, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμᾶς μὲν τοὺς τῆς
πόλεως κληρικοὺς συναγαγεῖν, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ Μαρεώτου με-
ταπέμψασθαι· μάλιστα ὅτι καὶ ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ Πιστὸς πρεσβύ- 3
τεροι, καὶ Σαραπίων καὶ Παράμμων καὶ Ζώσιμος καὶ Εἰρηναῖος
διάκονοι ἐπηκολούθησαν τοῖς περὶ Ἄρειον καὶ ἠγάπησαν σὺν αὐτοῖς
καθαιρεθῆναι· ἵνα καὶ τὰ νῦν γραφόμενα γνῶτε τήν τε ἐν τούτοις |
συμφωνίαν ἑαυτῶν ἐπιδείξησθε καὶ τῇ καθαιρέσει τῶν περὶ Ἄρειον
καὶ τῶν περὶ Πιστὸν σύμψηφοι γένησθε. πρέπει γὰρ τὰ παρ' ἐμοῦ 4
γραφόμενα γινώσκειν ὑμᾶς καὶ ἕκαστον ὡς παρ' αὐτοῦ γραφόμενα ἐν
τῇ καρδίᾳ κατέχειν.

Ἀντίγραφον. Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς 35,1
ἁπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Ἑνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐντολῆς τε οὔσης 2
ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρή-
νης[1] ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ'
ἑκάστου γινόμενα, ἵνα εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἓν μέλος ἢ συμπάσχω-
μεν ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις.[2] ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ ἐξῆλθον 3
νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν
εἰκότως ἄν τις πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου ὑπονοήσειε καὶ καλέσειεν.
καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ὅπως ἐν τοῖς 4
προστάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακὸν καὶ μὴ εἰς ἑτέρους τόπους
διαβὰν τὸ τοιοῦτον ῥυπώσῃ τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκοάς. ἐπειδὴ δὲ
Εὐσέβιος ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ νομίσας ἐπ' αὐτῷ κεῖσθαι τὰ τῆς
ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλη-
σίᾳ Νικομηδέων [καὶ] οὐκ ἐκδεδίκηται κατ' αὐτοῦ, προΐσταται καὶ
τούτων τῶν ἀποστατῶν καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ συνιστῶν
αὐτούς, ὅπως ὑποσύρῃ τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν αἰσχίστην ταύτην
καὶ χριστομάχον αἵρεσιν, ἀνάγκην ἔσχον εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμ-
μένον μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε
τούς τε ἀποστάτας γενομένους καὶ τὰ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν δύστηνα
ῥήματα καί, ἐὰν γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ προσέχητε γὰρ αὐτοῦ κακόνοιαν
τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν νῦν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος σχη-
ματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφειν, ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὑπὲρ
ἑαυτοῦ σπουδάζων τοῦτο ποιεῖ.

1. Πρβλ. Ἐφ. 4, 3-4. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 12, 26.

Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοί εἰσιν Ἄρειος καὶ Ἀχιλλεὺς καὶ 6
Ἀειθαλῆς καὶ Καρπώνης καὶ ἕτερος Ἄρειος καὶ Σαρμάτης οἱ ποτὲ
πρεσβύτεροι· | καὶ Εὐζώιος καὶ Λούκιος καὶ Ἰούλιος καὶ Μηνᾶς
καὶ Ἑλλάδιος καὶ Γάιος οἱ ποτὲ διάκονοι· καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος
καὶ Θεωνᾶς οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι. ποῖα δὲ παρὰ τὰς γραφὰς 7
ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἔστι ταῦτα.

«Οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς πατὴρ οὐκ ἦν. οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν θεὸς τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. διὸ καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ υἱός. οὔτε δὲ ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ πατρί ἐστιν οὔτε ἀληθινὸς καὶ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστὶν οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν, ἀλλ' εἷς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστι, καταχρηστικῶς δὲ λέγεται λόγος καὶ σοφία, γενόμενος καὶ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ καὶ τῇ ἐν τῷ θεῷ σοφίᾳ ἐν ᾗ καὶ τὰ
πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ θεός. διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἀλλοιωτὸς 8
τὴν φύσιν ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά. ξένος τε καὶ ἀλλότριος καὶ ἀπεσχοινισμένος ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας καὶ ἄρρητός ἐστιν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ. οὔτε γὰρ τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ λόγος τὸν πατέρα, οὔτε τελείως ὁρᾶν αὐτὸν δύναται. καὶ γὰρ καὶ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ
οἶδεν ὁ υἱὸς ὡς ἔστι. δι' ἡμᾶς γὰρ πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς 9
δι' ὀργάνου κτίσῃ ὁ θεός. καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ θεὸς ἠθέ- 10
λησε ποιῆσαι. ἠρώτησε γοῦν τις αὐτούς, εἰ δύναται ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τραπῆναι ὡς ὁ διάβολος ἐτράπη, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ὅτι δύναται· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστι γενητὸς καὶ κτιστὸς ὑπάρχων.

Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυντοῦν- 11
τας αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο σπουδάζοντες ἐγκαταμῖξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν. ἀλλ' οὐκ ἰσχύσουσι· νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια[1] καὶ οὐδεμία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς
Βελίαρ.[2] τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ 12
ξενίζεται καὶ τὰς ἀκοὰς βύει ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων ψαῦσαι τῆς ἀκοῆς; τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος[3]», οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ «μονογενὴς υἱός[4]», «δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα[5]», οὐ μισήσει τούτους | φθεγγομένους, ὅτι εἷς ἐστιν τῶν ποιημάτων; πῶς γὰρ δύναται εἷς εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ἢ πῶς μονογενὴς ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμούμενος, εἴπερ καὶ αὐτὸς κτίσμα ἐστὶ καὶ ποίημα; πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη τοῦ πατρὸς λέ-

1. Πρβλ. Α' Ἔσδρ. 3, 12. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 6, 14-15. 3. Ἰω. 1, 1. 4. Ἰω. 1, 18. 5. Ἰω. 1, 3.

γοντος «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν[1]» καὶ «ἐκ γαστρὸς
πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε;[2]» ἢ πῶς ἀνόμοιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς 13
ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς καὶ λέγων «ὁ ἑωρακὼς
ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα;[3]» πῶς δέ, εἰ λόγος καὶ σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ
ὁ υἱός, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν; ἴσον γάρ ἐστι αὐτοὺς λέγειν ἄλογον
καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν θεόν.

Πῶς δὲ τρεπτὸς καὶ ἀλλοιωτὸς ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ μὲν «ἐγὼ ἐν τῷ 14
πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί[4]» καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν[5]»,
διὰ δὲ τοῦ προφήτου «ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι;[6]»
εἰ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτόν τις τὸν πατέρα δύναται τὸ ῥητὸν ἀναφέρειν, ἀλλὰ
ἁρμοδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ λόγου νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενος
ἄνθρωπος οὐκ ἠλλοίωται, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «Ἰησοῦς
Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.[7]» τίς δὲ
ἄρα εἰπεῖν αὐτοὺς ἔπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε καίτοι τοῦ Παύλου γρά-
φοντος «δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα.[8]» περὶ γὰρ τοῦ βλασ- 15
φημεῖν αὐτούς, ὅτι οὐκ οἶδεν τελείως ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, οὐ δεῖ θαυ-
μάζειν. ἅπαξ γὰρ προθέμενοι χριστομαχεῖν παρακρούονται καὶ τὰς
φωνὰς αὐτοῦ λέγοντος «καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ κἀγὼ γινώσκω
τὸν πατέρα.[9]» εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους ὁ πατὴρ γινώσκει τὸν υἱόν,
δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς μὴ τελείως γινωσκέτω τὸν πατέρα. εἰ δὲ τοῦτο
λέγειν οὐ θέμις, οἶδεν δὲ τελείως ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, δῆλον ὅτι καθὼς
γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὕτως καὶ ὁ λόγος γινώσκει
τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὗ καὶ ἔστι λόγος.

Ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας γραφὰς πολλάκις 1
ἐνετρέψαμεν αὐτούς, καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο φιλο-
νεικοῦντες εἰς ἑαυτοὺς ἐφελκύσαι τὸ γεγραμμένον «ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς
εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖν.[10]» πολλαὶ γοῦν αἱρέσεις πρὸ αὐτῶν
γεγόνασιν, αἵτινες πλέον τοῦ δέοντος τολμήσασαι πεπτώκασιν εἰς
ἀφροσύνην. οὗτοι δὲ διὰ πάντων ἑαυτῶν τῶν ῥημάτων ἐπιχειρήσαντες
εἰς ἀναίρεσιν τῆς τοῦ λόγου θεότητος ἐδικαίωσαν ἐξ αὐτῶν ἐκείνας
ὡς ἐγγύτεροι τοῦ ἀντιχρίστου γενόμενοι. διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν
καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. λυπούμεθα μὲν οὖν 17
ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων καὶ μάλιστα, ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ
τὰ τῆς ἐκκλησίας νῦν ἀπεπήδησαν, οὐ ξενιζόμεθα δέ. τοῦτο γὰρ
καὶ Ὑμέναιος καὶ Φίλητος πεπόνθασι[11] καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας ὁ
ἀκολουθήσας τῷ σωτῆρι, ὕστερον γὰρ προδότης καὶ ἀποστάτης
γέγονε.

Καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν οὐκ ἀδίδακτοι μεμενήκαμεν, ἀλλ' ὁ 18
μὲν | κύριος προείρηκε «βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ

---

1. Ψαλμ. 44, 2. 2. Ψαλμ. 109, 3. 3. Ἰω. 14, 9. 4. Ἰω. 14, 10.
5. Ἰω. 10, 30. 6. Μαλ. 3, 6. 7. Ἑβρ. 13, 8. 8. Ἑβρ. 2, 10.
9. Ἰω. 10, 15. 10. Παρμ. 18, 3. 11. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 17.

ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.[1]» ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ σωτῆρος ἔγραψεν «ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀποστρεφο-
μένων τὴν ἀλήθειαν.[2]» Τοῦ τοίνυν κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν 19
Ἰησοῦ Χριστοῦ διά τε ἑαυτοῦ παραγγείλαντος καὶ διὰ τοῦ ἀποστόλου σημάναντος περὶ τῶν τοιούτων ἀκολούθως ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προείπομεν, τοὺς τοιούτους ἀποδείξαντές ⌈τε] αὐτοὺς ἀλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως.

Ἐδηλώσαμεν καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτα- 20
τοι συλλειτουργοί, ἵνα μήτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεύσαιντο πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, προσδέξησθε μήτε Εὐσεβίῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. πρέπει γὰρ ὑμᾶς Χριστιανοὺς ὄντας πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονοῦντας ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφεσθαι, καὶ μηδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν[3], ἵνα μήποτε καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελφούς. ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσιν.

Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι.

1 Κόλλουθος πρεσβύτερος σύμψηφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις καὶ τῇ 21
καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.

2 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως. 3 Διόσκορος πρεσβύτερος ὁμοίως. 4 Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 5 Εὐσέβιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 6 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως. 7 Νειλαρᾶς πρεσβύτερος ὁμοίως. 8 Ἁρποκρατίων πρεσβύτερος ὁμοίως. 9 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 10 Νεμέσιος πρεσβύτερος. 11 Λόγγος πρεσβύτερος. 12 Σιλβανὸς πρεσβύτερος. 13 Περώους πρεσβύτερος. 14 Ἄπις πρεσβύτερος. 15 Προτέριος πρεσβύτερος. 16 Παῦλος πρεσβύτερος. 17 Κῦρος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Διάκονοι.

18 Ἀμμώνιος διάκονος ὁμοίως. 19 Μακάριος διάκονος. 20 Πιστὸς διάκονος ὁμοίως. 21 | Ἀθανάσιος διάκονος. 22 Εὐμένης διάκονος. 23 Ἀπολλώνιος διάκονος. 24 Ὀλύμπιος διάκονος. 25 Ἀφθόνιος διάκονος. 26 Ἀθανάσιος διάκονος. 27 Μακάριος διάκονος. 28 Παῦλος διάκονος. 29 Πέτρος διάκονος. 30 Ἀμυντιανὸς διάκονος. 31 Γάιος διάκονος. 32 Ἀλέξανδρος διάκονος. 33 Διονύσιος διάκονος. 34 Ἀγάθων διάκονος 35 Πολύβιος διά-

---

1. Λουκ. 21, 8. 2. Α' Τιμ. 4, 1. 3. Πρβλ. Β' Ἰω. 10.

κονος 36 Θεωνᾶς διάκονος. 37 Μάρκος διάκονος 38 Κώμοδος διάκονος. 39 Σεραπίων διάκονος. 40 Νεῖλος διάκονος 41 Ῥωμανὸς διάκονος ὁμοίως.

Μαρεώτου πρεσβύτεροι.

42 Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος σύμψηφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.

43 Ἰνγένιος πρεσβύτερος ὁμοίως. 44 Ἀμμώνιος πρεσβύτερος. 45 Διόσκορος πρεσβύτερος. 46 Σωστρᾶς πρεσβύτερος. 47 Θέων πρεσβύτερος. 48 Τύραννος πρεσβύτερος. 49 Κόπρης πρεσβύτερος. 50 Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος. 51 Ὡρίων πρεσβύτερος. 52 Σερῆνος πρεσβύτερος. 53 Δίδυμος πρεσβύτερος. 54 Ἡρακλῆς πρεσβύτερος. 55 Βόκκων πρεσβύτερος. 56 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 57 Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος. 58 Παῦλος πρεσβύτερος. 59 Θαλέλαιος πρεσβύτερος. 60 Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Διάκονοι.

6 Σαραπίων διάκονος ὁμοίως. 62 Ἰοῦστος διάκονος ὁμοίως. 63 Δίδυμος διάκονος. 64 | Δημήτριος διάκονος. 65 Μαῦρος διάκονος. 66 Ἀλέξανδρος διάκονος. 67 Μάρκος διάκονος. 68 Κόμων διάκονος. 69 Τρύφων διάκονος 70 Ἀμμώνιος διάκονος. 71 Δίδυμος διάκονος. 72 Πτολλαρίων διάκονος. 73 Σέρας διάκονος. 74 Γάιος διάκονος. 75 Ἱέραξ διάκονος. 76 Μάρκος διάκονος. 77 Θεωνᾶς διάκονος. 78 Σαρμάτων διάκονος. 79 Κάρπων διάκονος. 80 Ζώιλος διάκονος ὁμοίως.

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ θεοῦ χάριτι Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς **36,1** κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως **2** Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων ἡ μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἅπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιτεθῆναι γράμματα, ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη. πρῶτον μὲν οὖν ἁπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. καὶ παμψηφὶ ἔδοξεν **3** ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ ὀνό-

ματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, λέ-
γων «ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι» καὶ «πρὶν γεννηθῆναι μὴ εἶναι» καὶ «εἶναί
ποτε ὅτε οὐκ ἦν», καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν
τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγοντος καὶ κτίσμα ὀνομάζοντος καὶ ποίημα.
ἅπαντα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς 4
δόξης καὶ τῆς ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφήμων ῥημάτων ἀνασχομένη.
καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκεῖνον οἵου τέλους τετύχηκε πάντως ἢ ἀκηκόατε ἢ
ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἁμαρτίαν
ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ. τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν αὐτοῦ ἡ ἀσέ- 5
βεια, ὡς καὶ παραπολαῦσαι Θεωνᾶν ἀπὸ Μαρμαρικῆς καὶ Σεκοῦνδον
ἀπὸ Πτολεμαΐδος, τῶν γὰρ αὐτῶν κἀκεῖνοι τετυχήκασιν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ τῆς
βλασφημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαί-
ρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ ἠλευθέρωσεν τὴν Αἴ-
γυπτον, ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου καὶ τῶν ὑπ' αὐ-
τοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ
ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἔδοξεν οὖν Μελίτιον μὲν φιλαν- 6
θρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου—κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον
οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν—μένειν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει καὶ μηδε-
μίαν ἐξουσίαν ἔχειν μήτε προχειρίζεσθαι μήτε χειροθετεῖν μήτε ἐν
χώρᾳ μήτε ἐν πόλει ἑτέρᾳ φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα,
ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι. τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατα- 7
σταθέντας μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας κοινωνηθῆναι ἐπὶ
τούτοις, ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργεῖν, δευ-
τέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ καὶ ἐκ-
κλησίᾳ ἐξεταζομένων τῶν ὑπὸ τὸν τιμιώτατον ⟨ἀδελφὸν⟩ καὶ συλ-
λειτουργὸν ἡμῶν Ἀλέξανδρον [προκεχειρισμένων], ὡς τούτοις μὲν
μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι ἢ
ὑποβάλλειν ὀνόματα ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς καθο-
λικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου. τῶν ⟨δὲ⟩ ὑπὸ Ἀλέξανδρον τοὺς χάριτι 8
θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχίσματι εὑρεθέντας, ἀλλὰ ἀκη-
λιδώτους ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ ὄντας ἐξουσίαν
ἔχειν καὶ προχειρίζεσθαι καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ
κλήρου καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν ⸢καὶ] κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν ἐκκλη-
σιαστικόν. εἰ δέ τινα συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, 9
τηνικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος τοὺς
ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνοιντο καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο
συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας
ἐπισκόπου. τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασι συνεχωρήθη, ἐπὶ δὲ 10
τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ
ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία
ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθῇ ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς
ἀταξίας ποιῆσαι. ταῦτά ἐστι τὰ ἐξαίρετα καὶ διαφέροντα Αἰγύ- 11

πτῳ καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων· εἰ δέ τι ἄλλο ἢ ἐκα-
νονίσθη ἢ ἐδογματίτθη συμπαρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου
συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκρι-
βέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς ἅτε δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γε-
γενημένων τυγχάνων. εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμᾶς περὶ τῆς συμφω- 12
νίας τοῦ ἁγίου πάσχα, ὅτι ὑμετέραις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο
τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἑῴᾳ ἀδελφοὺς τοὺς μετὰ τῶν Ἰου-
δαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ
πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ὑμῶν φυλάσσουσι τὸ πάσχα ἐκ τοῦ
δεῦρο ἄγειν. χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι καὶ ἐπὶ τῇ κοινῇ 13
εἰρήνῃ καὶ συμφωνίᾳ καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῆναι ἀποδέ-
ξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλει-
τουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον τὸν εὐφράναντα
ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον ὑποστάντα
ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν. εὔχεσθε δὲ καὶ περὶ
ἡμῶν ἁπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα ταῦτα βέβαια μένοι διὰ
τοῦ παντοκράτορος θεοῦ καὶ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν
ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἦσαν δὲ ἐγγὺς τριακόσιοι 37,1
καταχρίναντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθαιρήσαντες τοὺς περὶ
Ἄρειον. λοιπὸν ἐξέθεντο ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν
πρὸς ἔλεγχον κατὰ πάσης αἱρέσεως.

Τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ἐκτεθέντα, ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, πάντων ὁρα- 2
τῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν
υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ
τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν
ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί,
δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τά τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, τὸν δι' ἡμᾶς
τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρ-
κωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ
εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' ἢ 'οὐκ ἦν
πρὶν γεννηθῇ' ἢ 'ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο' ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ
οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν
τοῦ θεοῦ τοὺς τοιούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ
Ἐκκλησία.

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ. 38,1

Χαίρετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. τελείαν παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰ-
λήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες μίαν καὶ τὴν αὐτὴν
ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. οὐδὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι καθ' 2
ἡμῶν· πᾶν ὅ,τι δ' ἂν κακοτεχνησάμενος ἐπεχείρησεν, ἐκ βάθρων

ἀνήρηται, τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς θορύβους ἐκείνους καὶ
τὰ τῶν διαφωνιῶν ἵν' οὕτως εἴπω θανάσιμα φάρμακα κατὰ θεοῦ κέ-
λευσιν ἡ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε λαμπρότης. ἕνα τοιγαροῦν ἅπαντες
⟨θεὸν⟩ καὶ τῷ ὀνόματι προσκυνοῦμεν καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν.
ἵνα δὲ τοῦτο γένηται, ὑπομνήσει θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαέων 3
πόλιν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκόπων, μεθ' ὧν καθάπερ ὡς εἷς ἐξ
ὑμῶν ἐγὼ συνθεράπων ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων καὶ
αὐτὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην. ἠλέγχθη γοῦν ἅπαντα 4
καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασται, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίας πρόφασιν
ἐδόκει γεννᾶν, καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης, ἡλίκα καὶ ὡς δεινὰ
περὶ τοῦ ἡμετέρου σωτῆρος, περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν ἀπρε-
πῶς ἐβλασφήμουν τινὲς τἀναντία ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς καὶ τῇ
ἁγίᾳ πίστει φθεγγόμενοί τε καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες.
Τριακοσίων γοῦν καὶ πλειόνων ἐπισκόπων ἐπὶ σωφροσύνῃ τε 5
καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς
ἀληθείαις ἀκριβὴς τοῦ θείου νόμου πέφυκε πίστις, εἶναι βεβαιούν-
των, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἡττημένος
καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ' ὑμῖν, ἔπειτα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις
ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας. ἀναδεξώμεθα τοιγαροῦν ἣν ὁ παντοκράτωρ 6
παρέσχε γνώμην· ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς,
ὧν ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδής τις ὑπηρέτης ἐχώρισεν, ἐπὶ τὸ κοινὸν
σῶμα καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν. τοῦτο γὰρ καὶ 7
τῇ ἀγχινοίᾳ καὶ τῇ πίστει καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ὑμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς
πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνου, ὃν τῆς ἀληθείας ἐχθρὸν εἶναι συνέστηκε,
πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε χάριν. ὃ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ 8
ἤρεσεν ἐπισκόποις, οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ τοῦ θεοῦ γνώμη, μάλιστα
ὅπου γε τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς δια-
νοίαις ἐγκείμενον τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισε. διὸ μηδεὶς ἀμ- 9
φιβαλλέτω, μηδεὶς ὑπερτιθέσθω, ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν
ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε, ἵν' ἐπειδὰν ὅσον οὐδέπω πρὸς ὑμᾶς ἀφί-
κωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφόρῳ θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω
χάριτας, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ πίστιν ἐπιδείξας τὴν εὐκταίαν ἡμῖν ἀγάπην
ἀποδέδωκεν.

καὶ ἄλλῃ χειρί. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ἀντίγραφον ὧν ἐκόμισαν Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος μαγιστριανοί.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ λαοῖς. 39,1
Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. ὥσπερ τοίνυν Πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς συντάγματα ἄττα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος ἄξιον εὕρατο μισθὸν καὶ τοιοῦτον ὥστε ἐπονείδιστος

μὲν αὐτὸς πρὸς τὸν ἑξῆς γενέσθαι χρόνον καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι
κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα, οὕτω
καὶ νῦν ἔδοξεν Ἄρειόν τε καὶ τοὺς Ἀρείῳ ὁμογνώμονας Πορφυριανοὺς
μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὧν τοὺς τρόπους μεμίμηνται, τούτων ἔχωσι καὶ
τὴν προσηγορίαν. πρὸς δὲ τούτῳ καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου 2
συντεταγμένον εὑρίσκοιτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι, ἵνα μὴ μόνον
τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθείη, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα
αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο. ἐκεῖνο μέντοι προαγορεύω, ὡς εἴ τις
σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὲν φωραθείη κρύψας καὶ μὴ εὐθέως
προσενεγκὼν καὶ πυρὶ καταναλώσας, τούτῳ θάνατος ἔσται ζημία.
παραχρῆμα γὰρ ἁλοὺς ἐπὶ τούτῳ κεφαλῆς ὑποστήσεται τιμωρίαν.
καὶ ἄλλῃ χειρί· ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς Ἀρείῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ Ἀρειανοῖς. 40,1
Κακὸς ἑρμηνεὺς αὐτόχρημα εἰκών⟨τε⟩ καὶ ἀνδριάς ⟨ἐστι⟩
τοῦ διαβόλου. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνον οἱ δεινοὶ πλάσται πρὸς ἀπάτης
δέλεαρ πλάττουσιν, οἱονεὶ κάλλους αὐτῷ εὐπρέπειαν προσμηχανώ-
μενοι αἰσχίστῳ καθάπαξ ὄντι τὴν φύσιν, ὅπως ἂν τοὺς ταλαιπώρους
ἀπολλύοι πλάνην αὐτοῖς προπίνων, τὸν αὐτὸν οὗτος ἂν οἶμαι τρόπον
ποιήσειεν, ᾧ μόνον σπουδῆς ἄξιον τοῦτ' εἶναι δοκεῖ, τὸ τὰ τῆς οἰ-
κείας ἰταμότητος δηλητήρια ἀφειδῶς προβάλλεσθαι. τοιγάρτοι 2
καινὴν καί, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι, οὐδεπώποτε φανεῖσαν ἀπι-
στίας εἰσάγει πίστιν, διόπερ οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἄρα ἀπᾷδον ἐκεῖνο
φαίνεται τὸ πάλαι τῇ θείᾳ ῥήσει διηρθρωμένον, ὅτι πρὸς τὸ κακόν
εἰσι πιστοί. τί δ' ἄν τις ἐκεῖνο λέγοιτο τὴν τοῦ βουλεύεσθαι 3
χάριν αὐτὸν ἀπολωλεκότα μηκέτι κουφισμοῦ τινα ἐπικουρίαν εὔρα-
σθαι ἐπιθυμεῖν; τί τοίνυν φημί, Χριστὲ Χριστέ, κύριε κύριε; τί
δήποτε ἡμᾶς τὸ ἀσεβὲς τοῦτο ληστήριον ὁσημέραι τιτρώσκει; ἕστη-
κεν ἐξ ἐναντίας δεινή τις βιαία τόλμα, βρυχᾶται ἐπιπρίουσα τὸν ὀδόντα
δύσμορφος ὑπ' ἀτιμίας καὶ παντοδαποῖς περιτετρωμένη ἐγκλήμασιν.
αὕτη μέντοι ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ περὶ σοῦ κηρύγματι ὥσπερ τισὶ 4
ζάλαις καὶ τρικυμίαις κακῶν διαφορουμένη ἐξερεύγεται μὲν ἐξώλεις
λόγους, γράφουσα δὲ τούτους ἐκφαίνει, οὓς οὐδέποτε σὺ τῷ ἀϊδίῳ
τῆς σαυτοῦ πηγῆς τῷ πατρὶ συνυπάρχων ⟨ἐν⟩ ταῖς περὶ σαυτοῦ
γνώσεσιν ἀφώρισας. συνάγει δὲ ὅλως καὶ συμφορεῖ δεινὰ ἄττα καὶ
ἄνομα ἀσεβήματα, νῦν μὲν τὰς γλώττας κραδαίνουσα, νῦν δ' αὖ
πάλιν ταῖς τῶν ἀθλίων σπουδαῖς ἐπαιρομένη, οὓς ἐπ' ἀδείας αὕτη
παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ φθείρει.

Βούλομαι δὲ ἤδη τοῦ προέδρου αὐτῆς τὴν φύσιν ἐξετάσαι. τί 5
γὰρ δὴ λέγει; «ἢ κατέχωμεν», φησίν, «οὗ ἤδη ἐγκρατεῖς γεγόναμεν
ἢ γενέσθω ὡς αὐτοὶ βουλόμεθα.» πέπτωκε καὶ ταῦτα πέπτωκε ἀν-
αιρούμενος «δόλῳ», φησίν, «ἢ δεινότητι πανουργίας.» οὐδὲν δια-
φέρει. σεμνὸν μόνον ἡγεῖται, ὃ διὰ πονηρᾶς ἐπινοίας εἰς αὐτὸν εἰσ-

ερρύη. «πλήθη», φησίν, «ἔχομεν.» προβήσομαι δὴ μικρὸν αὐτὸς **6**
ἐπὶ τὸ πρόσθεν, ὡς ἂν τῶν τῆς μανίας πολέμων θεατὴς γένωμαι.
αὐτός, ἔφην, ἐγὼ προβήσομαι ὁ τοὺς τῶν ἀφρόνων πολέμους παύειν
εἰωθώς. ἄγε δή, Ἄρες Ἄρειε, ἀσπίδων [εἰ] χρεία. μὴ σύ γε τοῦτο
ποιήσῃς, ἱκετεύομεν. ἐπισχέτω γοῦν σε ἡ τῆς Ἀφροδίτης ὁμιλία.
ἀλλὰ γὰρ εἴθ' ὡς τοῖς ὄχλοις ἄριστα συνεκροτῆσθαι δοκεῖς, οὕτω
σοι τῇ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβείᾳ προσῆκε ἀκμάζειν. ἰδοὺ δὴ πάλιν **7**
αὖ ἱκέτης ἔρχομαι καὶ τοῖς ὅπλοις παμπληθὲς ἰσχύων μάχεσθαι μὲν
οὐκ ἐθέλω, τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ πεφραγμένος πίστει σέ τε ἰάσασθαι
καὶ τοὺς ἄλλους θεραπεῦσαι βούλομαι. τί οὖν φῂς ταῦτα πράττειν, **8**
ἃ ⟨μὴ⟩ τοῖς ἤθεσι προσῆκε τοῖς σοῖς; ἀλλὰ μεθ' ὁποίας ἡσυχίας,
εἰπέ μοι, ἢ τίνα περιουσίαν περιβεβλημένος, μᾶλλον δὲ ἐφ' ὅ,τι προ-
πετείας ἐληλακώς; ὢ τόλμης ὑπὸ κεραυνῶν ἀξίας καθαιρεθῆναι.
ἀκούσατε γάρ, οἷα δεδήλωκε πρώην πρός με, ἰὸν ἀποστάζοντι γρά-
φων τῷ καλάμῳ. «οὕτω», φησί, «πιστεύομεν.» εἶτ', οἶμαι, προσ-
θεὶς οὐκ οἶδα ἅττα σοβαρῶς πως καὶ μάλα ἀκριβῶς ἐξησκημένα,
προϊὼν πορρωτέρω οὐδὲν ὅ,τι τῶν δεινῶν ἀπεσιώπησεν, ἀλλ' ὅλον,
ὡς ἂν εἴποι τις, τὸν τῆς παρανοίας ἀνέῳξε θησαυρόν. «ἀπελαυνό-
μεθα», φησί, «καὶ τὴν τοῦ εἰσδεχθῆναι ἡμᾶς ἄδειαν ἀφαιροῦνται.»
ἀλλ' οὐδέν πω ταῦτα πρὸς τὸ πρᾶγμα, τοῖς δὲ ἑξῆς προσέχετε τὸν **9**
νοῦν· αὐτοῦ γὰρ χρήσομαι τοῖς ῥήμασι. «δεόμεθα», φησί, «ἐὰν ἐπὶ
τῆς αὐτῆς ἐπιμείνῃ γνώμης ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἄδειαν
ἡμῖν τοῦ λοιποῦ δοθῆναι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν τὰς ἐνθέσμους
καὶ ἀπαραιτήτους θεραπείας τῷ θεῷ ἐπιτελεῖν.» ὢ δεινῆς **10**
ἀναιδείας, ἣν σπουδῇ τῆς ἀληθείας ἀπελέγξαι προσῆκεν. ὃ γὰρ
αὐτῷ καθ' ἡδονὴν ἐτύγχανεν ὄν, τοῦτο τῇ συντομίᾳ τῆς φράσεως
ἀπετυπώσατο. τί φῂς ἄτοπε; διάστασιν εὐπρόσωπον ἡμῖν τῷ σα-
θρῷ τῆς κατεαγυίας σου διανοίας ἐπιτειχίζειν μηχανᾷ καὶ τοὺς ἐπὶ
κακῷ σοι προσπλακέντας ἀπολέσαι σπεύδεις; «τί οὖν», φῄς, **11**
«πράξω, εἰ μηδεὶς ἄξιον ἡγεῖται με δέξασθαι;» τοῦτο γὰρ πολλάκις
ἐκ τῆς ἀνοσίας φάρυγγος ἐκβοᾷς. ἐγὼ δὲ τοὐναντίον ἔρομαί σε.
ποῦ δὲ σαφὲς γνώρισμα καὶ μαρτύριον τῆς σεαυτοῦ διανοίας ἐπε-
δείξω; ἣν ἐχρῆν σε διαπτύξαντα καὶ τοῖς θείοις καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις
σαφῆ καταστῆσαι. καὶ μάλισθ' ὅτε τὰ ἰοβόλα τῶν ἑρπετῶν τὸ τηνι-
καῦτα μᾶλλον ἀγριαίνειν πέφυκεν, ὅταν ἑαυτὰ τοῖς τῶν φωλεῶν μυχοῖς
ἐνιδρυνθέντα αἴσθηται.

Ἐκεῖνο δέ γε λίαν ἀστεῖον αὐτοῦ τὸ σπουδαίως εὖ μάλα καθά- **12**
περ ὑπό τι προσωπεῖον αἰδοῦς σιγὴν πλάττεσθαι. τῇ μὲν τοῦ σχή-
ματος τέχνῃ τιθασσὸν σεαυτὸν καὶ χειροήθη σύ γε παρέχεις, κακῶν
δὲ μυρίων καὶ ἐπιβουλῶν ἔνδον γέμων τοὺς πολλοὺς λέληθας. ἀλλ'
ὢ τῆς ἀθλιότητος· ὡς ὁ πονηρὸς βεβούληται, οὕτως Ἄρειος ἡμῖν
ἀνομίας ἐργαστήριον κατεστήσατο. λέγε δὴ νῦν μοι παρελθὼν **13**
τῆς σεαυτοῦ πίστεως τὸ γνώρισμα καὶ μηδαμῶς γε ἀποσιωπήσῃς,

ὦ τὸ μὲν στόμα διάστροφον, τὴν δὲ φύσιν ὀξύρροπον πρὸς πονηρίαν
κεκτημένε: «ἕνα» λέγεις «θεόν;» σύμψηφον ἔχεις κἀμέ, οὕτω φρόνει.
«τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον λόγον εἶναι» φῄς;
στέργω τοῦτο· οὕτω πίστευε. εἴ τι περαιτέρω προσπλέκεις, τοῦτ' 14
ἀναιρῶ· εἴ τι πρὸς ἀσεβῆ χωρισμὸν συγκαττύεις, τοῦτο οὔτε ὁρᾶν
οὔτε νοεῖν ὁμολογῶ· εἰ «τὴν τοῦ σώματος ξενίαν πρὸς οἰκονομίαν
τῶν θείων ἐνεργειῶν» παραλαμβάνεις, οὐκ ἀποδοκιμάζω. εἰ «τὸ
πνεῦμα τῆς ἀϊδιότητος ἐν τῷ ὑπερέχοντι λόγῳ γεγενῆσθαι» λέγεις,
δέχομαι. τίς ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ πατρός; τίνα
ἔγνω ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὃν ἀϊδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγέννηκε; σὺ
μὲν «ὑπόστασιν ξένην» ὑποτάττειν οἴει δεῖν κακῶς δήπου πιστεύ-
ων, ἐγὼ δὲ τῆς ὑπερεξόχου καὶ ἐπὶ πάντα διηκούσης δυνάμεως τὸ
πλήρωμα τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίαν μίαν εἶναι γινώσκω. εἰ τοίνυν 15
σὺ ἀφαιρεῖς μὲν ἀπ' ἐκείνου, ἀφ' οὗ χωρισθῆναι οὐδὲ διανοίᾳ τῶν
ἐρεσχελούντων δεδύνηται οὐδεπώποτε οὐδέν, προσθήκης δὲ χαρα-
κτῆρας εἰδοποιεῖς καὶ ὅλως γνωρίσματα ζητήσεων διορίζεις ἐκείνῳ,
ᾧ ὁλόκληρον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ἀϊδιότητα δέδωκεν, ἀδιάφθορον δὲ
τὴν ἔννοιαν, ἀθανασίας δὲ δι' ἑαυτοῦ καὶ ἐκκλησίας ἔνειμε πίστιν —
κατάβαλε οὖν δή, κατάβαλε τὸ εὔηθες τοῦτο ἀνόμημα, ὦ ἀστεῖε σὺ
καὶ εὔφωνε καὶ τὰ κακὰ πρὸς ἀπιστίαν τῶν ἀνοήτων ἐξᾴδων. εἰ- 16
κότως ἄρα σε ὁ πονηρὸς τῇ ἑαυτοῦ κατεστρέψατο κακίᾳ, καὶ τοῖς
μὲν ἴσως ἡδὺ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐδόκει (οὕτω γὰρ ⟨ἀστεῖον⟩ σεαυτὸν
⟨προσ⟩πεποίηκας), ἔστι δὲ πάντῃ ὀλέθριον τὸ κακόν. φέρε δή, 17
τῆς ἐν τοῖς ἀτοπήμασι διατριβῆς ἀπαλλαγεὶς ἄκουε, ὦ δαιμόνιε
Ἄρειε. σοὶ γὰρ διαλέγομαι. τῆς ἐκκλησίας δήπου τοῦ θεοῦ ἀποκε-
κηρυγμένος οὐκ αἰσθάνῃ; ἀπόλωλας, εὖ ἴσθι, ἐὰν μὴ βλέψας εἰς σε-
αυτὸν τὴν παροῦσάν σου κατακρίνῃς ἄνοιαν. ἀλλ' ἐρεῖς, ὡς ὄχλοι
συμπράττουσί σοι καὶ τὰς φροντίδας ἀπελαφρύνουσιν.

Ἄκουε δὴ οὖν μικρὸν ὑποσχὼν τὰ ὦτα, ὦ ἀνόσιε Ἄρειε, καὶ 18
σύνες τὴν σαυτοῦ ἄνοιαν. σὺ δέ, ὦ πάντων κηδεμὼν θεός, εὐμενὴς
εἴης τῷ λεγομένῳ, εἰ πίστεως ἔχοιτο. ἐγὼ γὰρ ὁ σὸς ἄνθρωπος ἵλεω
ἔχων τὴν παρὰ σοῦ προμήθειαν καὶ ἐξ Ἑλληνικῆς καὶ ἐκ Ῥωμαϊκῆς
γραφῆς πάνυ ἀρχαιοτάτης σαφῶς ἀποδείξω τὴν Ἀρείου μανίαν πρὸ
τρισχιλίων που ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐρυθραίας προρρηθεῖσάν τε καὶ προ-
φημισθεῖσαν. ἔφη γὰρ ἐκείνη γε· «οὐαί σοι, Λιβύη, ἐν παράλοις 19
κειμένη χώροις· ἥξει γάρ σοι καιρός, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ δήμου καὶ τῶν
σαυτῆς θυγατέρων δεινὸν ἀγῶνα καὶ ὠμὸν καὶ παγχάλεπον ὑπελθεῖν
ἀναγκασθήσῃ, ἀφ' οὗ κριτήριον μὲν εἰς ἅπαντας πίστεώς τε καὶ εὐ-
σεβείας διαδοθήσεται, σοὶ δὲ πρὸς ἔσχατον ἀποκλινεῖ καταστροφῆς.
ὑμεῖς γὰρ τῶν οὐρανίων ἀνθῶν τὸ δεκτήριον ἀνασπάσαι τετολμή-
κατε καὶ δήγματι σπαράξαι καὶ μέντοι σιδηροῖς ἐγχρᾶναι τοῖς
ὀδοῦσι.» τί δῆτα, ὦ πανοῦργε; ποῦ γῆς σαυτὸν εἶναι νῦν ὁμολο- 20
γεῖς; ἐκεῖ δηλονότι. κατέχω γάρ σου τὰ γράμματα, ἃ τῷ τῆς μανίας

καλάμῳ πρός με διεχάραξας, ἐν οἷς φῂς πάντα τὸν Λίβυν δῆμον
σύμψηφον εἶναί σοι πρὸς σωτηρίαν δήπου. εἰ δὲ οὐ φήσεις ταυτὶ
οὕτως ἔχειν, μαρτύρομαι ἤδη τὸν θεόν, ἦ μὴν ἀρχαιότατον τῆς Ἐρυ-
θραίας πυκτίον Ἑλληνικῇ συντεταγμένον γλώττῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν
ἀποστέλλειν, ὡς ἂν θᾶττον ἀπόλοιο. εἶτα σὺ ἀναμάρτητος, ὦ δι- 21
κρανοφόρε; εἶτα οὐ σαφῶς ἀπόλωλας, ὦ ἄθλιε, τοιούτῳ δεινῷ περιε-
στοιχισμένος; ἴσμεν, ἴσμεν σου τὸ ἐγχείρημα· ποία φροντίς, ποῖόν
σε θράττει δέος; οὐ λέληθεν ἡμᾶς· ὦ δύστηνε καὶ ταλαίπωρε, ὢ τῆς
ἀμβλύτητος τῶν σῶν φρενῶν, ὃς οὐδὲ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμηχανίαν
τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς ἀναστένεις· ὦ ἀνόσιε, ὃς τὴν ἀλήθειαν ποικίλοις
διορύττεις λόγοις καὶ τοιοῦτος ὢν οὐκ αἰσχύνῃ ἡμᾶς ψέγων καὶ νῦν
μὲν ἐλέγχων, ὥς γε οἴει νῦν δ' αὖ πάλιν νουθετῶν· ὦ πίστει καὶ λόγοις
ὑπερφέρων, παρ' οἵου δῆτα οἱ ἄθλιοι ἐπικουρίαν ἑαυτοῖς πορίζεσθαι
γλίχονται. καίτοι οὐδὲ συγγίνεσθαι τῷ τοιούτῳ ἐχρῆν, οὐδὲ ὅλως 22
αὐτὸν προσφθέγγεσθαι, πλὴν εἰ μή τις ἐν τοῖς ὑπούλοις τούτου ῥήμασι
τὴν τοῦ ὀρθῶς βιοῦν ἐλπίδα τοῖς μετρίοις ἀποκεῖσθαι οἴεται. ἀλλ' 23
οὐκ ἔστι τοῦτο, πολλοῦ γε δεῖ, τὸ δ' ἀληθές, ὢ τῆς ὑμετέρας ἀνοίας,
ὅσοι τούτῳ συναναμίγνυσθε. τίς ἄρα οἶστρος τῆς χαλεπῆς τούτου
γλώττης καὶ τῆς ὄψεως ἀνασχέσθαι κατηνάγκασεν;

Εἶεν· ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν ἤδη σε βαδιοῦμαι τῷ λόγῳ· ὦ τὴν μὲν ψυχὴν 24
ἄφρον συ, τὴν δὲ γλῶτταν στωμύλε, ἄπιστε δὲ τὰς φρένας, δὸς δή
μοι τοῦ λόγου οὐκ ἀμφιλαφές τι λέγω καὶ ἱππήλατον πεδίον, ἀλλ'
οὖν κύκλον γε εὐπερίγραφον, μὴ σαθρὸν μόνον, ἀλλ' ἐρρωμένον τε
καὶ στερρὸν τῇ φύσει, ὦ ἀνόσιε δῆτα καὶ κάκιστε καὶ κρυψίνου. ἐξά-
γομαι γὰρ ταῦτα λέγειν· μᾶλλον δὲ βρόχον ἤδη σοι περιάψας καὶ
συμποδίσας τῷ λόγῳ εἰς μέσους σε καταστήσω, ὡς ἂν πᾶς ὁ δῆμος
τὴν σὴν καταμάθῃ φαυλότητα. ἐπ' αὐτὸ δὲ πορεύσομαι ἤδη τὸ πρᾶ- 25
γμα. νενιμμέναι δήπουθέν εἰσιν αἱ χεῖρες· προσίωμεν ταῖς εὐχαῖς·
ἐπικάλεσαι δὴ τὸν θεόν. μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπισχών, εἰπέ μοι, ὦ πανοῦρ-
γε σύ, τίνα θεὸν ἐπικαλέσῃ πρὸς βοήθειαν; ἀλλὰ γὰρ ἠρεμεῖν οὐ δύ-
ναμαι. ὦ τῶν πάντων ἔχων τὸ κῦρος δέσποτα, ὦ τῆς μονήνους 26
δυνάμεως πάτερ, διὰ τουτονὶ τὸν ἀνόσιον ὀνείδη τε καὶ μώλωπας καὶ
μέντοι καὶ τραύματα καὶ ὀδύνας ἡ σὴ ἔχει ἐκκλησία. Ἄρειός σοι
τόπον ἤδη προσαρμόζει καὶ μάλα γε εὐφυῶς, ἐφ' οὗ καθιζάνων οἶμαι
σύνοδον ἑαυτῷ ἢ παῖδα τὸν Χριστὸν τὸν σὸν τὸν ἐκ σοῦ τὸν τῆς ἡμε-
τέρας ἐπικουρίας ἀρχηγέτην θέσεως νόμῳ περιπεποίηται καὶ ἴσχει.

ἐπάκουσον, ἀντιβολῶ σε, τῆς θαυμασίας πίστεως. σὲ τὴν κατὰ τὸν 27
τόπον κινεῖσθαι, δέσποτα, κίνησιν οἴεται. σὲ τῆς ἀφωρισμένης καθ-
έδρας κύκλῳ περιγράφειν τολμᾷ. ποῦ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ σὴ παρουσία;
ἢ ποῦ τὴν σὴν οὐ πάντες ἐνέργειαν ἐκ τῶν ἐπὶ πάντα σου διηκόντων
νόμων αἰσθάνονται; πάντα γὰρ αὐτὸς περιέχεις, καὶ ἔξω σου οὔτε
τόπον οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπινοεῖσθαι θέμις. οὕτως ἡ σὴ δύναμις μετ'
ἐνεργείας ἐστὶν ἄπειρος. σὺ μὲν δὴ ἐπάκουσον, ὁ θεός, ὑμεῖς δέ, 28

πᾶς ὁ λαός, προσέχετε τὸν νοῦν. ὁ γὰρ ἀναίσχυντος οὗτος καὶ ἀχρεῖος,
ὁ ἐπ' ἄκρον μοχθηρίας τε καὶ ἀνομίας ὁμοίως ἐληλακὼς εὐλάβειαν
σκήπτεται. «ἄπαγε», φησίν, «οὐ βούλομαι τὸν θεὸν ἐγὼ ὕβρεων 29
πάθει δοκεῖν ἐνέχεσθαι.» καὶ διὰ τοῦτο ὑποτίθεμαι καὶ πλάττω θαυ-
μάσιά γε τῇ πίστει, ὡς ὁ θεὸς νεογενῆ καὶ νεόκτιστον οὐσίαν Χριστοῦ
ποιησάμενος βοήθειαν ἑαυτῷ παρεσκευάσατο, ὥς γέ μοι δοκεῖ. «ὃ
γὰρ ἄν», φησίν, «ἀπ' αὐτοῦ ἀφέλῃς, τούτῳ ἐλάττονα πεποίηκας.»
εἶτα, ὦ λυμεὼν καὶ ὀλέθριε, σοὶ τοῦτ' ἔστι πίστις; σὺ καθ' ὑπόθεσιν 30
καὶ πλάσμα λαμβάνεις τὸν τὰ πλάσματα τῶν ἐθνῶν κατακρίναντα,
σὺ ἐπείσακτον καλεῖς καὶ ὡς ἐπὶ καθηκόντων ὑπηρέτην τὸν ἄνευ
ἐνθυμήσεως καὶ λογισμοῦ τῷ συνυπάρχειν τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι
πάντα διανύσαντα; ἐφάρμοσον νῦν, εἰ δὴ τολμᾷς, ἐφάρμοσον, φημί,
τῷ θεῷ καὶ τὸ εὐλαβεῖσθαι καὶ τὸ ἐλπίζειν τὸ ἐκβησόμενον, ἔτι δὲ τὸ
ἐνθυμεῖσθαι, τὸ λογίζεσθαι τὸ σκεπτόμενον, ⟨τὸ⟩ γνώμην ἀποφαίνεσθαι
καὶ διαρθροῦν καὶ ὅλως τὸ τέρπεσθαι, τὸ γελᾶν, τὸ λυπεῖσθαι. τί 31
τοίνυν φής, ὦ τῶν ἀθλίων ἀθλιώτερε, ὦ τῆς κακίας αὐτόχρημα μῆστορ;
σύνες δή, εἰ δύνασαι, ὡς ἐν αὐτῇ γέ σου τῇ πανουργίᾳ μοχθηρὸς ὢν
ἁλίσκῃ. «ὁ Χριστός», φησί, «δι' ἡμᾶς πέπονθεν.» ἀλλ' ἤδη φθά- 32
σας ἔγωγε εἶπον, ὡς μορφῇ σώματος ἀπεστάλη. «ναί», φησίν, «ἀλλὰ
δέος μὴ δόξωμεν κατά τι ἐλαττοῦν.» εἶτα ὦ τῶν θηρίων μεσίτα,
ταῦτα λέγων οὐ μαίνῃ καὶ σαφῶς λυττᾷς; ἰδοὺ γὰρ δὴ ὁ κόσμος αὐτὸς
μορφή, ἤγουν σχῆμα τυγχάνει ὢν καὶ οἱ ἀστέρες γε χαρακτῆρες προ-
βέβληνται, καὶ ὅλως τὸ πνεῦμα τοῦ σφαιροειδοῦς τούτου κύκλου
εἶδος τῶν ὄντων τυγχάνει ὂν καὶ ὥσπερ μόρφωμα. καὶ ὅμως ὁ θεὸς
πανταχοῦ πάρεστι. ποῦ τοίνυν εἰσὶν ἐν τῷ θεῷ αἱ ὕβρεις; ἢ κατὰ τί
ὁ θεὸς ἐλαττοῦται; ὦ πατροκτόνε τῆς ἐπιεικείας σύ, λόγισαι δὴ 33
οὖν ἐξ αὐτοῦ τεκμαιρόμενος καὶ ἐνθυμήθητι, εἰ ἁμάρτημα τοῦτ' εἶναι
δοκεῖ, τὸ ἐν Χριστῷ παρεῖναι τὸν θεόν. ἐκεῖνος μὲν οὖν κατεῖδε
τὴν ἀτιμίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν τιμωρίαν οὐ βραδέως ἐπήγαγε. χωρὶς
δὲ τούτων καθ' ἑκάστην δήπουθεν ἡμέραν ἁμαρτήματα ἐν τῷ κόσμῳ
γίνεται. καὶ ὅμως ὁ θεὸς πάρεστι καὶ τὰ τῆς δίκης οὐχ ὑστερίζει.
τί οὖν παρὰ τοῦτο ἐλαττοῦται, εἰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς δυνάμεως τὰ
πανταχοῦ διαισθάνεται; οὐδέν, οἶμαι. ὁ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου νοῦς 34
διὰ τοῦ θεοῦ· δι' αὐτοῦ πᾶσα διαμονή. δι' αὐτοῦ πᾶσα δίκη. ἡ δὲ τοῦ
Χριστοῦ πίστις ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ. ὅλος δὲ θεοῦ νόμος ἐστὶ Χριστός,
δι' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον ἅμα καὶ ἀτελεύτητον ἔχων.

Ἀλλὰ γὰρ σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐννοῶν φαίνῃ, ὦ τῆς μανίας λίαν· 35
περίστρεψον νῦν εἰς τὴν σαυτοῦ ἀπώλειαν τὸ τοῦ διαβόλου ξίφος.
ὁρᾶτε δή, πάντες ὁρᾶτε, ὡς γοερὰς ἤδη προΐσχεται φωνὰς τῷ τοῦ
ἔχεως ἐνισχημένος δήγματι, ὡς αἱ φλέβες αὐτοῦ καὶ σάρκες τῷ ἰῷ
ἐγκατειλημμέναι δεινὰς ἀνακινοῦσιν ὀδύνας, ὡς διερρύηκεν αὐτοῦ τὸ
σῶμα πᾶν κατισχνωθὲν — αὐχμοῦ τε καὶ ῥύπου καὶ θρήνων καὶ ὠ-
χριάσεως καὶ φρίκης καὶ μυρίων τε γέμει κακῶν καὶ δεινῶς κατέ-

σκληκεν — ὡς εἰδεχθὲς καὶ κατάρρυπον τὸ τῆς κόμης δάσος, ὡς
ὅλος ἡμιθνὴς καὶ ἐξασθενῶν ἤδη τὸ βλέμμα, ὡς ἄναιμον τὸ πρόσωπον
καὶ ὑπὸ μερίμνης ἐκτετηκός, ὡς ὁμοῦ πάντα εἰς αὐτὸν συνδραμόντα,
οἶστρος μανία τε καὶ ματαιότης, διὰ τὸ χρόνιον τοῦ πάθους ἄγριόν τε
καὶ θηριώδη σε πεποιήκασιν. αὐτίκα οὐδὲ ἐπαισθανόμενος οὗ δὴ **36**
κακοῦ τυγχάνει ὧν «αἴρομαι», φησίν, «ὑφ' ἡδονῆς καὶ πηδῶ γε σκιρ-
τῶν ὑπὸ χαρᾶς καὶ πτεροῦμαι.» καὶ πάλιν νεανικῶς γε λίαν «εἶεν», **37**
φησίν, «ἀπωλόμεθα.» τοῦτο μέν γε καὶ ἀληθές ἐστι· σοὶ γὰρ μόνῳ ἡ
κακία τὰς παρ' ἑαυτῆς σπουδὰς δαψιλῶς κεχορήγηκε, καὶ ὃ πολλῆς
ἐωνεῖτο τιμῆς, τοῦτό σοι ῥᾷστα δέδωκε. φέρε δὴ νῦν εἰπέ, ποῦ τὰ
σεμνά σού ἐστι παραγγέλματα; ἀπόνιψαι δῆτα τῷ Νείλῳ σαυτόν, εἰ
οἷόν τε, ὦ ἀτόπου γέμων ἄνθρωπε ἀναισθησίας· καίτοι σύ γε τὴν
οἰκουμένην ἅπασαν τοῖς σεαυτοῦ ἀσεβήμασι διαταράξαι ἐσπούδακας.
ἆρα γε συνίῃς ὡς ἅπαντα ἤδη ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος ἐγὼ ἐξεπίσταμαι; **38**
ἀλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πότερον μένειν ἢ ἀπιέναι δεῖ· οὔτε γὰρ βλέπειν
εἰς τοῦτον ἔτι δύναμαι καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαισχύνομαι, ὦ Ἄρειε
δῆτα Ἄρειε. ἡμᾶς μὲν εἰς φῶς κατέστησας, σαυτὸν δὲ εἰς σκότος,
ὦ ταλαίπωρε, κατέβαλες. τοῦτό σου τῶν πόνων πέφηνε τὸ τέλος.

Ἀλλ' ἐκεῖσε πάλιν ἐπάνειμι· πλῆθος εἶναι φῂς τῶν περὶ σὲ ἀλω- **39**
μένων. εἰκός, οἶμαι, καὶ δέχου γε τούτους, δέχου, φημί. λύκοις
γὰρ ἑαυτοὺς καὶ λέουσι βρωθησομένους ἐκδεδώκασι. πλὴν ἀλλὰ
καὶ τούτων ἕκαστος προσθήκῃ κεφαλαίων δέκα καὶ τελέσμασι τούτων
πιεσθεὶς αὐτίκα δὴ μάλα ἱδρώσει, ἐὰν μὴ τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν σω-
τήριον δραμὼν ἐκκλησίαν τὴν τῆς ἀγάπης εἰρήνην τῷ φίλτρῳ τῆς
ὁμονοίας ἐπανέληται. οὐδὲ γὰρ δὴ ὑπὸ σοῦ λοιπὸν ἐξαπατηθή- **40**
σονται ἐπὶ πονηρᾷ συνειδήσει κατεγνωσμένου, οὐδ' ἀνέξονται τέλεον
ἀπολέσθαι ταῖς μιαραῖς σου ζητήσεσιν ἐμπλακέντες. σαφῆ καὶ γνώ-
ριμα πᾶσι πρὸς γοῦν τὸν ἑξῆς χρόνον τὰ σά ἐστι σοφίσματα· καὶ
μὴν οὐδὲ αὐτὸς ἀνύσαι τι δυνήσῃ, ἀλλὰ μάτην σχηματιῇ, ἐπιείκειάν
τε καὶ πραότητα λόγων καθυποκρινόμενος καὶ ἁπλότητος ὡς εἰπεῖν
προσωπεῖον ἔξωθεν περιτιθέμενος. μάταιον ἔσται σου τὸ ὅλον τέ-
χνασμα. αὐτίκα γάρ σε ἡ ἀλήθεια περιστήσεται. αὐτίκα σου τὰς φλόγας
ὁ τῆς δυνάμεως ὡς εἰπεῖν ὄμβρος ἀποσβέσει καὶ μέντοι καὶ τοὺς **41**
ἑταίρους καὶ ὁμογνώμονάς σου ἐνόχους ἤδη τῇ βουλῇ γενομένους αἱ
τῶν δημοσίων λειτουργημάτων καταλήψονται φροντίδες, ἐάν γε μὴ
τὴν ταχίστην ἀποφεύγοντες τῆς πρὸς σὲ συνουσίας τὴν ἀδιάφθορον
ἀνταλλάξωνται πίστιν. σὺ δέ, ὁ σιδηρόφρων ἀνήρ, δεῖγμά μοι **42**
δὸς τῆς σῆς προαιρέσεως, εἰ σαυτῷ πιστεύεις καὶ ἔρρωσαι τῷ βεβαίῳ
τῆς πίστεως καὶ καθαρὰν ὅλως ἔχεις συνείδησιν. ἧκε πρὸς ἐμέ, ἧκε,
φημί, πρὸς θεοῦ ἄνθρωπον. πίστευσον, ὡς ταῖς ἐμαυτοῦ πεύσεσι
διερευνήσομαί σου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας· κἂν μέν τι μανικὸν
ἐνεῖναι δόξῃ, τὴν θείαν ἐπικαλεσάμενος χάριν παραδείγματός σε
κάλλιον ἰάσομαι. ἐὰν δὲ ὑγιαίνων τὰ κατὰ ψυχὴν φανῇς, τὸ τῆς ἀλη-

θείας φῶς ἐπιγνοὺς ἐν σοὶ καὶ τῷ θεῷ χάριν εἴσομαι καὶ ἐμαυτῷ τῆς
εὐσεβείας συνησθήσομαι.
Καὶ ἄλλῃ χειρί· ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. 43
Διὰ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου μαγιστριανῶν ἐκομίσθη καὶ
ταῦτα, ὅτε Πατέριος ἦν ἔπαρχος Αἰγύπτου, καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ
παλατίῳ.

Κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου.

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων. 41,1
Τὸν δεσπότην θεὸν δηλαδὴ καὶ σωτῆρα Χριστὸν ἀκριβῶς ἅπαντες
ἴστε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πατέρα τε καὶ υἱὸν εἶναι, πατέρα φημὶ ἄναρ-
χον ἄνευ τέλους γονέα τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, υἱὸν δέ, τοῦτ' ἔστι τὴν τοῦ
πατρὸς βούλησιν, ἥτις οὔτε δι' ἐνθυμήσεώς τινος ἀνείληπται οὔτε
πρὸς τὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ τελεσιουργίαν διά τινος ἐξεζητημένης
οὐσίας κατελήφθη. ὃς γὰρ τοῦτο καὶ νοεῖ καὶ νοήσει, οὗτος ἕξει πρὸς
ἅπαν τιμωρίας γένος ἀκάματον ὑπομονήν. ἀλλὰ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ 2
υἱὸς Χριστὸς ὁ τῶν ἁπάντων δημιουργὸς καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς
χορηγὸς ἐγεννήθη, ὅσον πρὸς τὴν πίστιν ἀνῆκεν ᾗ πεπιστεύκαμεν,
ἐγεννήθη — μᾶλλον δὲ προῆλθεν αὐτὸς ὁ καὶ πάντοτε ἐν τῷ πατρὶ ὢν
ἐπὶ τὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων διακόσμησιν — ἐγεννήθη τοίνυν
ἀμερίστῳ προελεύσει· ἡ γὰρ βούλησις ὁμοῦ καὶ τῷ οἰκητηρίῳ ἑαυ-
τῆς ἐμπέπηγε καὶ ταῦθ', ἅπερ διαφόρου δέεται τημελείας, κατὰ τὴν
ἑκάστου ποιότητα πράττει τε καὶ διοικεῖ. τί οὖν ἐστι μεταξὺ τοῦ 3
θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ; οὐδὲν δηλαδή. αὕτη γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων
συμπλήρωσις αἰσθήσει παρείληφε τὸ τῆς βουλήσεως πρόσταγμα,
οὐχὶ δὲ μερισθεῖσαν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὴν βούλησιν διέστησεν.
ὃ δὲ τούτοις ἕπεται· τίς ἐστιν, ὃς τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐμοῦ δεσπότου 4
πάθος δι' αἰδῶ μᾶλλον ἢ μωρίαν δέδιεν; ἆρ' οὖν πάσχει τὸ θεῖον,
ἐπειδὰν ἡ τοῦ σεμνοῦ σώματος οἴκησις πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας
ἁγιότητος ὁρμᾷ, ἢ ὑποπίπτει θίξει τὸ τοῦ σώματος ἐκκεχωρισμένον;
ἆρ' οὐχὶ διέστηκε τοῦθ' ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀφῄρηται ταπει-
νότητος; οὐχὶ δὲ ζῶμεν, κἂν πρὸς θάνατον ἡ τῆς ψυχῆς εὔκλεια τὸ
σῶμα προσκαλέσηται; τί τοίνυν ἐνταῦθα ἡ ἀβλαβής τε καὶ εἰλικρινὴς 5
πίστις ἄξιον ἀμφιβολίας κατείληφεν; ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅτι σεμνότατον σῶμα
ὁ θεὸς ἐπελέξατο, δι' οὗ τὰ τῆς πίστεως τεκμήρια καὶ τὰ τῆς οἰκείας
ἀρετῆς ὑποδείγματα ἔμελλεν ἐμφανίζειν καὶ τὴν ἤδη συγκεχυμένην
ὀλεθρίῳ πλάνῃ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπώλειαν ἀποσείσασθαι
καινήν τε θρησκείας διδόναι διδασκαλίαν καὶ τῷ τῆς ἁγνείας ὑπο-
δείγματι τὰς ἀναξίας τοῦ νοῦ πράξεις καθαίρειν, ἔπειτα δὲ τὴν μὲν
τοῦ θανάτου βάσανον ἐκλύειν, τὰ δὲ τῆς ἀθανασίας ἔπαθλα προανα-
φωνεῖν;
'Αλλ' ὑμεῖς, οὓς λοιπὸν ἀδελφοὺς ἡ τῆς ἀγάπης κοινωνία εἰκότως 6

ὑπ' ἐμοῦ προσαγορεύεσθαι ποιεῖ, οὐκ ἀγνοεῖτέ με τὸν ὑμέτερον συν-
θεράποντα, οὐκ ἀγνοεῖτε τὸ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὀχύρωμα, οὗ
τὴν φροντίδα γνησίως ἐπανήρημαι, καὶ δι' οὗ τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν
οὐ μόνον τὰ ὅπλα κατεμαχεσάμεθα, ἀλλὰ καὶ ζῶντας ἔτι τὴν ψυχὴν
συγκαθείρξαμεν πρὸς τὸ τὴν τῆς φιλανθρωπίας ἀληθῆ πίστιν ἐκφάναι.
ἀλλ' ἐγὼ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις διὰ τὴν τῆς οἰκουμένης μάλιστα **7**
ἀνανέωσιν ἔχαιρον. καὶ γὰρ θαύματος ἦν ἄξιον ἀληθῶς ἔθνη τοσαῦτα
εἰς ὁμόνοιαν ἐπαγαγεῖν, ἃ πρὸ βραχέος ἐλέγετο τὸν θεὸν ἀγνοεῖν.
πλὴν τί ἔμελλε γινώσκειν τὰ ἔθνη ταῦτα, ἃ οὐδεμίαν φιλονεικίας ἐπαν-
ήρηνται φροντίδα; τί οὖν νοεῖτε, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ὡς ὑμᾶς αὐτοὺς
αἰτιῶμαι; Χριστιανοί ἐσμεν καὶ οἰκτρᾷ διαθέσει διχονοοῦμεν. αὕτη **8**
ἄρα ἐστὶν ἡ ἡμετέρα πίστις, αὕτη ἡ τοῦ ἁγιωτάτου νόμου διδασκαλία;
ἀλλὰ τίς ἐστιν αἰτία δι' ἣν ὁ τοῦ παρόντος κακοῦ ὄλεθρος ἐξεγήγερται;
ὢ τῆς ἀτοπίας, ὢ μίσους ὑπερβολὴ πάσης ἀγανακτήσεως μέγεθος ὑπερ-
βαίνουσα. τίς ἡ τοῦ ληστηρίου τούτου ἀναπέφανται δεινότης, ἣ τὸν
τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀρνεῖται ἐξ ἀμερίστου τοῦ πατρὸς οὐσίας παρεληλυθέναι;
ἆρ' οὐχὶ πανταχοῦ ἐστιν ὁ θεός, καίτοι γε τοῦτον πάντοτε παρεῖναι
ἡμῖν αἰσθανόμεθα; ἆρ' οὐχὶ διὰ τῆς τούτου δυνάμεως ἡ τῶν ὅλων συν-
έστηκεν εὐκοσμία, καίτοι γε τῆς τοῦ χωρισμοῦ διαστάσεως ἐστέρηται;

Μὴ οὖν ὑμῖν τι πέπρακται; ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καταμάθετε νῦν, **9**
ἀξιῶ, τὰς βασάνους τῆς παρούσης ἀλγηδόνος· ὁμολογητὰς ὑμᾶς εἶναι
τούτου ἐπηγγέλλεσθε ὃν ⟨θεὸν⟩ εἶναι ἀρνεῖσθε, τοῦθ' ἡμᾶς τοῦ πα-
νώλου διδασκάλου πείθοντος. ἱκετεύω, τίς ἐστιν ὁ διδάξας ταῦτα
οὕτως ἄκακον πλῆθος; Εὐσέβιος δηλαδὴ ὁ τῆς τυραννικῆς ὠμότητος
συμμύστης. ὅτι γὰρ πανταχοῦ τοῦ τυράννου γεγένηται πρόσφυξ,
πολλαχόθεν ἔστι συνορᾶν. τοῦτο μὲν γὰρ αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ
διαμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων, τοῦτο δὲ ἡ χαλεπω-
τάτη τῶν Χριστιανῶν ἐκδίωξις διαρρήδην βοᾷ. οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν **10**
εἰς ἐμὲ γεγενημένων ὕβρεων νῦν ἐρῶ, δι' ὧν, ὅτε μάλιστα αἱ τῶν
ἐναντίων μερῶν ἐπραγματεύσαντο συνδρομαί, οὗτος καὶ ὀφθαλμοὺς
κατασκόπους ὑπέπεμπε κατ' ἐμοῦ καὶ μόνον οὐκ ἐνόπλους τῷ τυράν-
νῳ συνεισέφερεν ὑπουργίας. μηδ' ἐμέ τις οἰέσθω εἶναι πρὸς τὴν **11**
τούτων ἀπόδειξιν ἀπαράσκευον. ἔλεγχος γάρ ἐστιν ἀκριβής, ὅτι τοὺς
πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους τοὺς Εὐσεβίῳ παρεπομένους φα-
νερῶς ὑπ' ἐμοῦ συνειλῆφθαι συνέστηκεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρίημι,
ἃ νῦν οὐκ ἀγανακτήσεως ἕνεκεν, ἀλλ' εἰς ἐκείνων αἰσχύνην ὑπ' ἐμοῦ
προενήνεκται. ἐκεῖνο μόνον δέδια, ἐκεῖνο διαλογίζομαι, ὅτι ὑμᾶς
ὁρῶ πρὸς τὴν τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν. διὰ γὰρ τῆς Εὐ-
σεβίου ἀγωγῆς τε καὶ διαστροφῆς συνείδησιν τῆς ἀληθείας κεχωρι-
σμένην ἀνειλήφατε. ἀλλ' ἔστιν οὐ βραδεῖα θεραπεία, εἴ γε ἐπί- **12**
σκοπον πιστόν τε καὶ ἀκέραιον νῦν γοῦν λαβόντες πρὸς τὸν θεὸν ἀπί-
δητε, ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν ὑμῖν ἔστι καὶ πάλαι ἐχρῆν τῆς ὑμε-
τέρας κρίσεως ἠρτῆσθαι, εἰ μὴ ὁ προειρημένος Εὐσέβιος ⟨σὺν⟩ δίνῃ

τῶν συναγομένων αὐτῷ ἐνταῦθα ἐληλύθει καὶ τὴν τῆς τάξεως ὀρθό-
τητα ἀναισχύντως συνετεταράχει.
Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην 13
ὀλίγα προσῆκε φράσαι, μέμνηται ἡ ὑμετέρα ἀνεξικακία ἐπὶ τῆς Νι-
καέων πόλεως γεγενῆσθαι σύνοδον, ᾗ καὶ αὐτὸς ἐγὼ πρεπόντως τῇ
τῆς ἐμῆς συνειδήσεως λατρείᾳ παρήμην, οὐδὲν ἕτερον βουλόμενος ἢ
ὁμόνοιαν ἅπασιν ἐργάσασθαι καὶ πρὸ πάντων ἐλέγξαι τε καὶ ἀποσεί-
σασθαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ὃ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰλήφει διὰ τῆς Ἀρείου
τοῦ Ἀλεξανδρέως ἀπονοίας, ἰσχυροποιεῖτο δὲ παραχρῆμα διὰ τῆς
Εὐσεβίου ἀτόπου τε καὶ ὀλεθρίας σπουδῆς. ἀλλ' αὐτὸς οὗτος 14
Εὐσέβιος, προσφιλέστατοι καὶ τιμιώτατοι, μεθ' ὅσης νομίζετε συν-
δρομῆς ἅτε δὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἡττώμενος, μεθ' ὅσης δὲ
αἰσχύνης τῇ πανταχόθεν ἐληλεγμένῃ ψευδολογίᾳ συνίστατο, ὑπο-
πέμπων μέν μου διαφόρους τοὺς ἀξιοῦντας ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐξαιτούμενος
δὲ παρ' ἐμοῦ συμμαχίαν τινά, ὅπως μὴ ἐπὶ τοσούτῳ ἐλεγχθεὶς πλημ-
μελήματι τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ τιμῆς ἐκβάλλοιτο; μάρτυς ἐστί μοι
τούτου ὁ θεὸς αὐτός, ὃς ἐμοί τε καὶ ὑμῖν φιλαγάθως ἐπιμένοι, ἐπεὶ
καὶ ἐμὲ ἐκεῖνος περιέτρεψε καὶ ἀπρεπῶς ὑφήρπασεν, ὃ καὶ ὑμεῖς
ἐπιγνώσεσθε. πάντα μὲν γὰρ ἐπράχθη τότε, καθὼς αὐτὸς ἐπόθει
πᾶν ὁτιοῦν κακὸν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀποκρυπτόμενος.
Ἀλλὰ πρώην, ἵνα τὰ λοιπὰ τῆς τούτου σκαιότητος παρῶ, τί 15
μάλιστα μετὰ Θεογνίου, ὃν τῆς ἀνοίας ἔχει κοινωνόν, διεπράξατο,
ἀκούσατε, παρακαλῶ. Ἀλεξανδρέας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως
ἀναχωρήσαντας ἐνταῦθα κεκελεύκειν ἀποσταλῆναι, ἐπειδὴ διὰ τῆς
τούτων ὑπηρεσίας ὁ τῆς διχονοίας ἠγείρετο πυρσός. ἀλλ' οὗτοι οἱ 16
καλοί τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἡ τῆς συνόδου ἀλήθεια πρὸς
μετάνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκείνους ὑπεδέξαντο καὶ παρ' ἑαυτοῖς
ἠσφαλίσαντο, ἀλλὰ καὶ ἐκοινώνησαν αὐτοῖς τῆς τῶν τρόπων κακοη-
θείας. διὸ τοῦτο περὶ τοὺς ἀχαρίστους τούτους ἔκρινα πρᾶξαι·
ἁρπαγέντας γὰρ αὐτοὺς ἐκέλευσα ὡς πορρωτάτω ἐξορισθῆναι.
νῦν ὑμέτερόν ἐστι πρὸς τὸν θεὸν ἐκείνῃ τῇ πίστει βλέπειν, ἣ πάντοτε 17
καὶ γεγενῆσθαι ⌜καὶ] συνέστηκε καὶ εἶναι πρέπει, καὶ διαπράξασθαι
οὕτως, ⟨ἵνα⟩ ἐπισκόπους ἁγνούς τε καὶ ὀρθοδόξους καὶ φιλανθρώ-
πους ἔχοντες χαίρωμεν· εἴ τις δὲ ἢ πρὸς μνήμην τῶν λυμεώνων
ἐκείνων ἢ πρὸς ἔπαινον ἀπρονοήτως ἐξαφθῆναι τολμήσει, παραχρῆμα
τῆς ἰδίας τόλμης διὰ τῆς τοῦ θεράποντος τοῦ θεοῦ τοῦτ' ἔστιν ἐμοῦ
ἐνεργείας ἀνασταλήσεται.
Νικητὴς Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς Θεοδότῳ. 42,1
Ὅση τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἰσχὺς πέφυκε, καὶ ἐξ ὧν Εὐσέβιός τε
καὶ Θεόγνιος πεπόνθασιν εὐχερὲς καὶ σὲ μαθεῖν, οἳ εἰς τὴν ἁγιωτάτην
παροινοῦντες θρησκείαν τὸ τοῦ σωτῆρος θεοῦ ὄνομα τῷ συστήματι
τοῦ οἰκείου ληστηρίου καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν συγγνώμης ἐμίαναν. ὅτε
γὰρ μάλιστα μετὰ τὴν τῆς συνόδου ὁμογνώμονα συμφωνίαν ἐχρῆν

τὴν προτέραν ἐπανορθώσασθαι πλάνην, τότε τοῖς αὐτοῖς ἀτοπήμασιν
ἐμμένοντες ἑάλωσαν. διὰ τοῦτο γοῦν ἡ θεία πρόνοια αὐτοὺς τοῦ 2
ἑαυτῆς ἀπώσατο λαοῦ. ἐπειδὴ μηδὲ ἔφερε τὰς ἀκάκους ψυχὰς ὀλί-
γων ἀπονοίᾳ φθειρομένας καθορᾶν, καὶ νῦν μὲν ἀξίαν παρ' αὐτῶν
ἤτησε δίκην, μείζονα δὲ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς διὰ τοῦ παντὸς αἰῶνος λή-
ψεται.

Ὅπερ τῇ σῇ ἀγχινοίᾳ δηλωθῆναι δεῖν ἡγησάμην, ἵν' εἴ τις κακὴ 3
παραίνεσις τῶν τοιούτων, ὡς ἔγωγε οὐκ οἶμαι, τῇ σῷ ἐνεκαθέσθη
προαιρέσει, ταύτην τῆς ψυχῆς ἀφελόμενος καθαρὰν ὡς προσῆκε τὴν
διάνοιαν εἰλικρινῆ τε καθοσίωσιν καὶ ἄχραντον πίστιν τῷ σωτῆρι
θεῷ παρασχέσθαι προθυμηθῇς. καὶ γὰρ τοῦτο προσῆκόν ἐστιν ὑπὸ
τούτου πράττεσθαι, ὃς δ' ἂν ἀκεραίων τῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπά-
θλων ἀξιοῦσθαι βουλεύηται.

καὶ ἄλλῃ χειρί·

ὁ θεός σε διαφυλάξει, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ
ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ *

Τοῖς κατὰ τόπον συλλειτουργοῖς, κυρίοις ἀγαπητοῖς, Ἀθανάσιος 1,1
ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Ἃ μὲν πεπόνθαμεν δεινὰ καὶ ἀφόρητά ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπαξίως
αὐτῶν μνημονεῦσαι· ἵνα δὲ ταχύτερον τὸ δεινὸν τῶν συμβεβηκότων
γνωσθῆναι δυνηθῇ, καλὸν ἡγησάμην ἱστορίας ἀπὸ τῶν γραφῶν μνη-
μονεῦσαι. ἀνήρ ποτε Λευίτης[1] ἀδικηθεὶς εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὴν 2
ὑπερβολὴν τοῦ μύσους ἑωρακὼς (Ἑβραία γὰρ ἦν ἡ γυνὴ καὶ ἐκ τῆς
Ἰούδα φυλῆς ἐτύγχανε) καὶ καταπλαγεὶς ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν εἰς
αὐτὸν παρανομήμασιν, ὡς ἡ θεία τῶν Κριτῶν διαγορεύει γραφή,
διελὼν τὴν γυναῖκα ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν φυλὴν τοῦ Ἰσραήλ, ἵνα
μὴ εἰς αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας κοινὸν τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα
πιστευθῇ, καὶ ἵνα, ἐὰν μὲν συμπαθῶσιν, ἐκδικήσωσιν, ἐὰν δὲ παρίδω-
σιν, ὡς αὐτοὶ λοιπὸν ἀδικήσαντες αἰσχυνθῶσι. καὶ οἱ μὲν ἀποστα- 3
λέντες τὸ γεγονὸς ἀπήγγελλον, οἱ δὲ ἀκούοντες καὶ ὁρῶντες ἔλεγον
μηδέποτε τὰ τοιαῦτα γεγενῆσθαι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ
Ἰσραὴλ | ἐξ Αἰγύπτου. πᾶσα γοῦν φυλὴ τοῦ Ἰσραὴλ κεκίνητο καὶ
πάντες ὡς αὐτοὶ παθόντες κατὰ τῶν πλημμελησάντων συνῆλθον καὶ
τέλος κατεπολεμήθησαν οἱ τὰ παράνομα δράσαντες καὶ ἀνάθεμα παρὰ
πάντων γεγόνασιν. οὐ γὰρ εἰς τὴν συγγένειαν οἱ συνελθόντες ἐσκό-
πουν, ἀλλ' εἰς τὸ πλημμεληθὲν ἀπέβλεπον. οἴδατε δὲ τὴν ἱστο- 4
ρίαν, ἀδελφοί, καὶ τὰ ἐκ τῆς γραφῆς ἀκριβῶς περὶ ταύτης σημαινό-
μενα, ἐπεξεργάσασθαι γὰρ πλείονα περὶ αὐτῆς οὐ βούλομαι πρὸς
εἰδότας γράφων καὶ ἐπειγόμενος τὰ νῦν ἐκείνων πλείονα σημᾶναι
τῇ ἡμετέρᾳ εὐλαβείᾳ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐμνή-
σθην, ἵνα τὰ τότε τοῖς νῦν γινομένοις συμβαλόντες καὶ γνόντες, ὡς
ταῦτα νενίκηκε τὴν ἐκείνων ὠμότητα, πλεῖον ὑμεῖς ἀγανακτήσητε
ἢ οἱ κατὰ τῶν τότε παρανομησάντων. καὶ γὰρ καὶ τὰ πικρὰ τῶν 5
διωγμῶν τὰ γενόμενα καθ' ἡμῶν ὑπερβέβηκε, καὶ μικρὰ ἡ τοῦ Λευί-
του συμφορὰ πρὸς τὰ νῦν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τολμηθέντα· καὶ μᾶλ-
λον ταῦτα οὔτε ἠκούσθη ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὔτε τοιούτων τις πε-
πείραται κακῶν. τότε μὲν γὰρ γυνὴ μία ἦν ἡ ἀδικηθεῖσα καὶ εἷς 6

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke. Berlin und Leipzig, 1934, τ. II, σ. 169 ἑξ.

1. Πρβλ. Κρ. 19.

Λευίτης ὁ τὴν βίαν παθών, νῦν δὲ ὅλη ἡ ἐκκλησία ἠδικήθη καὶ ἱερα-
τεῖον ὑβρίσθη, καὶ τό γε μεῖζον, εὐσέβεια ὑπὸ ἀσεβείας διώκεται.
καὶ τότε μὲν μιᾶς γυναικὸς ἑκάστη φυλὴ μέρος ὁρῶσα κατεπλήττετο,
ἄρτι δὲ ὅλης ἐκκλησίας ὁρᾶτε μέλη διῃρημένα καὶ τοὺς μὲν πρὸς ὑμᾶς,
τοὺς δὲ πρὸς ἄλλους ἀποσταλέντας τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πε-
πόνθασιν ἀπαγγέλλοντας. κινήθητε δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς, παρακαλῶ, 7
μὴ ὡς ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων καὶ ἕκαστος ὡς
αὐτὸς παθὼν βοηθησάτω, ἵνα μὴ δι' ὀλίγου οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανό-
νες καὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας πίστις παραφθαρῇ. κινδυνεύει γὰρ ἀμφό-
τερα, ἐὰν μὴ ταχέως ὁ θεὸς δι' ὑμῶν τὰ πλημμεληθέντα διορθώση-
ται καὶ ἐκδικίας | ἡ ἐκκλησία τύχῃ. οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι 8
ταῖς ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν καλῶς καὶ
βεβαίως παρεδόθησαν. οὐδὲ νῦν ἡ πίστις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ κυρίου
διὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβέβηκεν. ἵν' οὖν μὴ τὰ ἐξ ἀρχαίων
μέχρις ἡμῶν τηρηθέντα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις παρ-
απόληται καὶ τὰ πιστευθέντα ἡμῖν ζητηθῇ παρ' ἡμῶν, κινήθητε,
ἀδελφοί, ὡς «οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ[1]» τυγχάνοντες καὶ ταῦτα
ὑφ' ἑτέρων ἁρπαζόμενα θεωροῦντες. τὰ μὲν οὖν πλείονα παρὰ 9
τῶν γραμματηφόρων ἀκούσεσθε, συντόμως δὲ κἀγὼ σημᾶναι ἠπεί-
χθην, ἵνα τῷ ὄντι γνῶτε ὅτι οὐδέποτε τοιαῦτα γέγονε κατὰ τῆς ἐκ-
κλησίας | ἀφ' ἧς ἡμέρας «ἀναληφθεὶς[2] ὁ σωτὴρ ἐνετείλατο τοῖς μα-
θηταῖς λέγων· πορευθέντες μαθητεύσατε | πάντα τὰ ἔθνη βαπτί-
ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος.[3]»

Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομηθέντα **2,1**
οὕτως γέγονε. συναγόντων ἡμῶν συνήθως ἐν εἰρήνῃ τῶν τε λαῶν
εὐφραινομένων ἐπὶ ταῖς συνάξεσι καὶ προκοπτόντων τῇ κατὰ θεὸν
πολιτείᾳ τῶν τε συλλειτουργῶν τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ Θηβαΐδα
καὶ Λιβύην ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἐχόντων πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς
ἡμᾶς, ἐξαίφνης ὁ ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου γράμματα προτίθησι δημο-
σίᾳ διατάγματος ἔχοντα τύπον, ὡς Γρηγορίου τινὸς ἐκ Καππαδοκίας
εἰσερχομένου διαδόχου μου ἀπὸ τοῦ κομιτάτου. καὶ ἡ μὲν τοιαύτη 2
ἀκοὴ τοὺς πάντας ἐτάραξε· καινὸν γὰρ ἦν καὶ ἄρτι πρώτως ἀκουσθὲν
τὸ τοιοῦτον· οἱ δὲ λαοὶ καὶ μᾶλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας συνήρχοντο, ὅτι
μάλιστα συνεώριν μήτε ἑαυτοὺς μήτε ἐπίσκοπον μήτε πρεσβύτερον
μήτε ὅλως τινὰς μεμψαμένους ἡμᾶς ποτε. μόνους δὲ Ἀρειανοὺς
ἑώρων σὺν αὐτῷ καὶ Ἀρειανὸν αὐτὸν ἐπεγίνωσκον ὑπὸ τῶν περὶ
Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς ἀποσταλέντα. οἴδατε δέ, ἀδελφοί, 3
ἀεὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον προστάτας καὶ κοινωνοὺς τῆς ἀσεβοῦς αἱ-
ρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν γενομένους καὶ δι' αὐτῶν ἀεὶ ἡμῖν
ἐπιβουλεύσαντας καὶ τῆς εἰς τὰς Γαλλίας ἀποδημίας αἰτίους ἡμῖν

1. Α' Κορ. 4, 1. 2. Πρβλ. Πράξ. 1, 2. 3. Ματθ. 28, 19.

γενομένους. διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ ἠγανάκτουν καὶ
κατεβόων μαρτυρόμενοι τοὺς ἄλλους δικαστὰς καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν,
ὅτι μηδεμιᾶς μέμψεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γενομένης, ἀλλὰ
τῶν αἱρετικῶν Ἀρειανῶν μόνων αὐτὰ καθ' ἡμῶν παιξάντων καινο-
τομία τις καὶ παρανομία τοιαύτη κατὰ τῆς ἐκκλησίας γεγένηται.
εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἦν τις καθ' ἡμῶν μέμψις κρατήσασα, | ἔδει μὴ 4
Ἀρειανῶν μηδὲ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, κατὰ δὲ τοὺς ἐκκλησια-
στικοὺς κανόνας καὶ κατὰ τὸ τοῦ Παύλου ῥῆμα «συναχθέντων[1]»
τῶν λαῶν «καὶ τοῦ πνεύματος» τῶν καθιστανόντων «σὺν τῇ δυνάμει
τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» πάντα κανονικῶς ἐξετασθῆναί τε
καὶ πραχθῆναι παρόντων τῶν αἰτουμένων λαῶν καὶ κληρικῶν καὶ μὴ
ἔξωθεν ὑπὸ Ἀρειανῶν ὥσπερ ἐμπορευόμενον τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκό-
που παρὰ τοὺς μὴ αἰτήσαντας μηδὲ βουλομένους μηδὲ ὅλως γινώ-
σκοντας τὸ γεγονὸς μετὰ προστασίας καὶ βίας τῶν ἔξωθεν δικαστῶν
ἐπιρρῖψαι ἑαυτόν. τοῦτο δὲ τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας παρα-
λύει, τὰ δὲ ἔθνη βλασφημεῖν ἀναγκάζει καὶ ὑπονοεῖν, ὅτι μὴ κατὰ
θεῖον θεσμόν, ἀλλ' ἐξ ἐμπορίας καὶ προστασίας αἱ καταστάσεις
γίνονται. |

Ἡ μὲν οὖν κατάστασις ἡ θαυμαστὴ Γρηγορίου ὑπὸ Ἀρειανῶν 3,1
γέγονε καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀρχήν. ἡ δὲ εἴσοδος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλε-
ξάνδρειαν οἷα παράνομα κατειργάσατο καὶ ἡλίκων κακῶν αἰτία γέ-
γονεν, ἔξεστιν ὑμῖν ἐκ τῶν γραφομένων καὶ παρὰ τῶν ἐπιδημούντων
ἐπερωτῆσαι καὶ μαθεῖν. τῶν γὰρ λαῶν δυσανασχετούντων καὶ 2
διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναχθέντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ,
ἵνα μὴ ἡ τῶν Ἀρειανῶν ἀσέβεια καταμιγῇ τῇ τῆς ἐκκλησίας πίστει,
Φιλάγριος ὁ καὶ πάλαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰς ταύτης παρθένους
ἀδικήσας καὶ νῦν ἔπαρχος Αἰγύπτου τυγχάνων, παραβάτης μὲν
γενόμενος, πατριώτης δὲ ὢν τοῦ Γρηγορίου καὶ οὐ σεμνὸν ἔχων τὸν
τρόπον, ἀλλὰ καὶ προστάτας ἔχων τοὺς περὶ Εὐσέβειον καὶ διὰ τοῦτο
σπουδάζων κατὰ τῆς ἐκκλησίας πείθει τοὺς ἐθνικοὺς δήμους τούς τε
Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτάκτους ἐπαγγελίαις, ἃς καὶ ὕστερον ἐπεδίδου,
καὶ παροξύνει καὶ ἀθρόως αὐτοὺς μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων ἀφίησι
κατὰ τῶν λαῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ τί γέγονεν ἐκ τούτων οὐ- 3
κέτι λοιπὸν ἁπλῶς εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἀξίως σημᾶναι δυνατὸν οὔτε χωρὶς
δακρύων καὶ θρήνων μνημονεύσειεν ἄν τις κἂν τῶν ὀλίγων. ποῖα γὰρ
παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τετραγῴδηται τοιαῦτα; ἢ τί τοιοῦτον ἐν διωγμῷ
καὶ πολέμῳ γέγονέ ποτε; ἡ μὲν ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον
πυρπολεῖται, εὐθέως δὲ οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγαὶ καὶ θρῆνος ἦν κατὰ
τὴν πόλιν, ἀγανακτούντων καὶ τῶν πολιτῶν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις
καὶ καταβοώντων τοῦ ἡγεμόνος καὶ τὴν βίαν μαρτυρομένων.
παρθένοι γὰρ ἅγιαι καὶ ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο καὶ ἔπασχον ἃ μὴ θέμις, 4

1. Πρβλ. Α' Κορ. 5, 4.

μὴ ἀνεχόμενοι δὲ ἐκινδύνευον· μονάζοντες κατεπατοῦντο καὶ ἀπέθνη-
σκον, καὶ οἱ μὲν ἐδισκεύοντο, οἱ δὲ ξίφεσι καὶ ῥοπάλοις ἀνῃροῦντο,
ἄλλοι δὲ ἐτραυματίζοντο. ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τραπέζης ἡλίκη ἀσέ- 5
βεια καὶ παρανομία γέγονεν. ὄρνεα καὶ στροβίλους ἐθυσίαζον εὐφη-
μοῦντες μὲν ἑαυτῶν τὰ εἴδωλα, δυσφημοῦντες δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλη-
σίαις τὸν κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ
τοῦ ζῶντος. τὰς θείας τῶν γραφῶν βίβλους, ἃς εὕρισκον ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ, κατέκαιον. εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον, φεῦ τῆς τόλμης, οἱ
κυριοκτόνοι Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἄθεοι ἐθνικοὶ ἀφυλάκτως εἰσερχόμενοι
τοιαῦτα αἰσχρὰ διεπράττοντο καὶ ἐλάλουν γυμνοῦντες ἑαυτούς, ὡς
αἰσχύνεσθαι καὶ λέγειν αὐτά. καί τινες ἀσεβεῖς ἄνδρες τὰ πικρὰ 6
τῶν διωγμῶν μιμούμενοι παρθένων καὶ ἐγκρατῶν | κρατοῦντες εἷλκον
καὶ διασύροντες ἐβιάζοντο βλασφημεῖν καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν κύριον
καὶ μὴ ἀρνουμένας κατέκοπτον καὶ κατεπάτουν.

Καὶ πρὸς τούτοις ἡ θαυμαστὴ καὶ λαμπρὰ εἴσοδος Γρηγορίου 4,1
τοῦ Ἀρειανοῦ ἡδομένη τοῖς τοιούτοις κακοῖς, ὥσπερ ἔπαθλον καὶ
μισθὸν τῆς τοιαύτης παρανόμου νίκης παρέχουσα τοῖς ἐθνικοῖς καὶ
τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασαμένοις εἰς πρέ-
δαν δέδωκε τὴν ἐκκλησίαν. καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας καὶ ἀταξίας
συγχωρηθείσης τὰ πολέμων λοιπὸν χείρονα καὶ λῃστῶν ὠμότερα
ἐγίνετο. οἱ μὲν γὰρ τὰ ἀπαντῶντα διήρπαζον, οἱ δὲ τὰς ἀποκειμένας 2
τινῶν παραθήκας διῃροῦντο, τὸν οἶνον πολὺν ὄντα ἢ ἔπινον ἢ ἐξεκέ-
νουν ἢ ἀπέφερον, τὸ ἀποκείμενον ἔλαιον ἥρπαζον, τὰς θύρας καὶ τοὺς
καγκέλλους ὡς σκύβαλα ἕκαστος ἐβάσταζε, τὰς λυχνίας παραυτὰ
ἐν τῷ Τυχαίῳ ἀπετίθεντο, τοὺς κηρίωνας τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις
ἀνῆπτον, καὶ ὅλως ἁρπαγὴ καὶ θάνατος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ 3
οὐκ ᾐδοῦντο οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοὶ τούτων γινομένων, ἀλλ' ἔτι
χείρονα καὶ ὠμότερα προσετίθουν· πρεσβύτεροι γὰρ καὶ λαϊκοὶ
ἐξέσθησαν, παρθένοι ἀπομαφορτιζόμεναι | ἀπήγοντο εἰς τὸ βῆμα
τοῦ ἡγεμόνος καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἐβάλλοντο, ἄλλοι δὲ ἐδημεύθησαν,
ἐμαστίχθησαν, οἱ ἄρτοι τῶν λειτουργῶν καὶ τῶν παρθένων ἐκωλύ-
θησαν. ταῦτα δὲ ἐγίνετο ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ περὶ τὸ
πάσχα, ὅτε οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἐνήστευον, ὁ δὲ θαυμαστὸς Γρηγόριος
τὸν Καϊάφα τρόπον ἀναλαβὼν μετὰ Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος κατὰ τῶν
εἰς Χριστὸν εὐσεβούντων ἐνεπαροίνει. ἐν παρασκευῇ γοῦν εἰσερ- 4
χόμενος εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν ἐθνικῶν
δήμων ὡς ἀποστρεφομένους εἶδε τοὺς λαοὺς τὴν βιαίαν εἴσοδον
αὐτοῦ, ἐποίησε τὸν ὠμότατον ἡγεμόνα ἐν μιᾷ ὥρᾳ τριάκοντα καὶ
τέσσαρας παρθένους καὶ ὑπάνδρους καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας μαστίξαι
δημοσίᾳ καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν, ἐν οἷς μίαν παρθένον 5
φιλολογοῦσαν καὶ τὸ ψαλτήριον ἔτι κατέχουσαν ἐν ταῖς χερσὶ μαστι-
χθῆναι πεποίηκε δημοσίᾳ· καὶ τὸ μὲν βιβλίον ὑπὸ τῶν δημίων διηρ-
πάσθη, αὐτὴ δὲ ἡ παρθένος εἰς τὴν φυλακὴν καθείρχθη.

| Τούτων γενομένων οὐχ ἡσύχαζον οὐδὲ εἰς τὰ ἑξῆς, ἀλλ' ἐβου- 5,1
λεύοντο καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα μάλιστα ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις
ἐκείναις ᾤκουν, τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ποιῆσαι. ἐσπούδαζον δὲ τὴν
μανίαν ἑαυτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἐπεκτεῖναι, ἵνα με θηρεύ-
σαντες ἀνέλωσιν. ὃ καὶ ἔπαθον ἄν, εἰ μὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις ἐβοή- 2
θησεν, ἵνα μόλις ἐκφύγω καὶ ὑπαγορεῦσαι κἂν τὰ ὀλίγα δυνηθῶ.
ἐγὼ γὰρ θεωρῶν αὐτοὺς ἔσχατα λυσσῶντας καὶ λογισάμενος, ἵνα
μήτε ἡ ἐκκλησία βλαβῇ καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παρθένοι πάθωσι καὶ θάνατοι
πάλιν γένωνται καὶ δεύτερον οἱ λαοὶ ὑβρισθῶσιν, ὑπέκλεψα ἐμαυτὸν
τῶν λαῶν μνησθεὶς τοῦ σωτῆρος λέγοντος· «ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν εἰς
τήνδε τὴν πόλιν, φύγετε εἰς τὴν ἑτέραν.[1]» ᾔδειν γὰρ αὐτούς, ἀφ' ὧν 3
ἔπραξαν εἰς τὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν κακῶν, μηδὲν τῶν δεινῶν καὶ κατὰ
τῆς ἄλλης παραιτουμένους· ὅπου γε οὐδὲ αὐτὴν τὴν κυριακὴν τῆς ἁγίας
ἑορτῆς ᾐδέσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπους
εἰς φυλακὴν καθεῖρξαν· ὅτε ὁ μὲν κύριος τοὺς πάντας ἐκ τῶν τοῦ θα-
νάτου δεσμῶν ἠλευθέρωσεν, ὁ δὲ Γρηγόριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὥσπερ
ἀντιμαχόμενοι τῷ σωτῆρι καὶ θαρροῦντες τῇ τοῦ ἡγεμόνος προστασίᾳ
τὴν ἐλευθέριον ἡμέραν τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις πένθος πεποιήκα-
σιν. | οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες ηὐφραίνοντο δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ 4
Γρηγόριος ἴσως ἐντολὰς πληρῶν τῶν περὶ Εὐσέβιον πενθεῖν ἠνάγκαζε
τότε τοὺς Χριστιανοὺς τῇ κακώσει τῶν δεσμῶν. διὰ ταύτης τοίνυν
τῆς βίας ὁ ἡγεμὼν ἥρπασε τὰς ἐκκλησίας καὶ ἁρπάσας Γρηγορίῳ
καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις παρέδωκε. καὶ οἱ μὲν ἐκκήρυκτοι παρ' ἡμῶν
διὰ τὴν ἀσέβειαν γενόμενοι ἐγκαυχῶνται τῇ ἁρπαγῇ τῶν ἐκκλησιῶν,
ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λαὸς καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βιάζονται
ἢ κοινωνεῖν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν αἱρετικῶν Ἀρειανῶν ἢ μὴ εἰσέρχεσθαι
εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ γὰρ καὶ τοῖς ναυκλήροις καὶ τοῖς ἄλλοις 5
τοῖς τὴν θάλατταν πλέουσιν οὐκ ὀλίγην βίαν καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκεν
ὁ Γρηγόριος διὰ τοῦ ἡγεμόνος βασανίζων καὶ μαστίζων, ἄλλους δὲ
καὶ δεσμεύων καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβάλλων, ἵνα μηδὲ ἀντιλέ-
γωσι τῇ παρανομίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαμβά-
νωσι. καὶ ἵνα μὴ ἄχρι τούτων ἀρκεσθῇ, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἵματος ἡμῶν 6
ἐμφορηθῇ, πεποίηκε τὸν ὠμότατον καὶ συνεργὸν αὐτοῦ ἡγεμόνα ψή-
φισμα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ κατ' ἐμοῦ γράψαι τῷ εὐσεβεστάτῳ
βασιλεῖ Κωνσταντίῳ ἐπίφθονα ῥήματα περιέχον, ἀφ' οὗ μὴ μόνον
ἐστὶ φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους προσδοκᾶν. καὶ ὁ μὲν τὸ
ψήφισμα γράψας ἐστὶ παραβάτης ἐκ Χριστιανῶν καὶ εἴδωλα ἀναι-
σχύντως προσκυνῶν, οἱ δὲ ὑπογράψαντές εἰσιν ἐθνικοὶ καὶ νεωκό-
ροι τῶν εἰδώλων καὶ σὺν αὐτοῖς Ἀρειανοί. καὶ ἵνα μὴ πολὺς ἐν τῷ 7
γράφειν γίγνωμαι, διωγμός | ἐστιν ἐνταῦθα καὶ διωγμὸς οἷος οὐδέπο-
τε γέγονε κατὰ τῆς ἐκκλησίας. ὅλως μὲν γὰρ ἐν τῷ πρὸ τούτου διω-

1. Ματθ. 10, 30.

γμῷ κἂν φεύγων τις προσηύχετο καὶ κρυπτόμενος ἐβαπτίζετο, ἄρτι
δὲ ἡ πολλὴ ὠμότης καὶ τὴν βαβυλωνίαν ἀθεότητα ἐνίκησεν. ὡς 8
γὰρ οἱ τότε κατὰ τοῦ Δανιὴλ[1], οὕτω καὶ ὁ θαυμαστὸς Γρηγόριος νῦν
τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις προσευχομένους διαβάλλει τῷ ἡγεμόνι καὶ τοὺς
λειτουργοὺς μετὰ πάσης ὕβρεως παρατηρεῖται, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης
βίας πολλοὺς μὲν ἀβαπτίστους κινδυνεύειν, πολλοὺς δὲ χωρὶς τῶν
ἐπισκεπτομένων νοσεῖν καὶ ὀδύρεσθαι πικροτέραν τῆς νόσου τὴν
τοιαύτην συμφορὰν ἡγουμένους. τῶν γὰρ λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας
διωκομένων οἱ λαοὶ καταγινώσκοντες τῆς ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν
Ἀρειανῶν αἱροῦνται μᾶλλον οὕτω νοσεῖν καὶ κινδυνεύειν ἢ χεῖρα τῶν
Ἀρειανῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν.

Ἀρειανὸς οὖν ἐστιν ὁ Γρηγόριος καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς ἀποσταλείς· 6,1
οὐ γάρ τις αὐτὸν ᾔτηται πλὴν μόνων αὐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο ὡς μισθω-
τός[2] καὶ | ἀλλότριος[3] δεινὰ καὶ πικρὰ τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
λαοῖς ὡς οὐκ οὖσιν ἰδίοις[4] διὰ τοῦ ἡγεμόνος κατεργάζεται. ἐπειδὴ
γὰρ Πιστόν, ὅνπερ πρότερον οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς κατέ- 2
στησαν, μετὰ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς καθολι-
κῆς ἐκκλησίας διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰκότως αὐτὸν ἀνεθεματίσατε καὶ
ἀπεκηρύξατε, τούτου ἕνεκα Γρηγόριον νῦν ⟨οἱ περὶ⟩ τὸν αὐτὸν τοῖς
Ἀρειανοῖς ἀπέστειλαν. εἶτα, ἵνα μὴ καὶ δεύτερον αἰσχύνην ὀφλή-
σωσι γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο τῇ ἔξωθεν βίᾳ
καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο, ἵνα τῶν ἐκκλησιῶν περικρατήσαντες δόξωσιν
ἐκφεύγειν τὴν τῶν Ἀρειανῶν ὑπόνοιαν. ἀλλ' ἐσφάλησαν καὶ ἐν 3
τούτῳ· οὐδεὶς γὰρ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπων ἐστὶ μετ' αὐτῶν,
εἰ μὴ μόνοι οἱ αἱρετικοὶ καὶ οἱ δι' αἰτίας ἐκβληθέντες καὶ ὅσοι διὰ τὴν
ἀνάγκην τοῦ ἡγεμόνος ὑποκρίνονται. τοῦτο δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιόν ἐστι
τὸ δραματούργημα· ταῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον ἔκπαλαι μὲν ἐμελέτων
καὶ συνετίθουν, νῦν δὲ καὶ ἴσχυσαν πρᾶξαι διὰ τὰς διαβολάς, ἃς
διέβαλλον ἡμᾶς βασιλεῖ. ἀμέλει οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ καὶ
οὕτως ἡμᾶς ἀποκτεῖναι ζητοῦσι καὶ τοῖς γνωρίμοις ἡμῶν φοβεροὺς
ἑαυτοὺς δεικνύουσιν, ὡς πάντας φυγαδεύεσθαι καὶ θάνατον παρ'
αὐτῶν προσδοκᾶν. ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα καὶ ὑμᾶς αὐτῶν τὴν παρανο- 4
μίαν καταπτῆξαι χρή, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκδικῆσαι καὶ ἀγανακτῆσαι
κατὰ τῶν οὕτως καινοτομηθέντων καθ' ἡμῶν. εἰ γὰρ πάσχοντος
μέλους ἑνὸς «συμπάσχει πάντα | τὰ μέλη[5]» καὶ κατὰ τὸν μακάριον
ἀπόστολον «κλαίειν μετὰ κλαιόντων[6]» δεῖ, πασχούσης τῆς τηλικαύ-
της ἐκκλησίας ἕκαστος ὡς αὐτὸς πάσχων ἐκδικείτω τὸ πρᾶγμα.
κοινὸς γάρ ἐστιν ὁ σωτὴρ ὁ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος, καὶ πάντων
εἰσὶν οἱ κανόνες οἱ ὑπ' αὐτῶν παραλυόμενοι. ἆρα γὰρ εἰ, καθεζο- 5
μένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ συναγομένων τῶν λαῶν χωρίς τινος

1. Πρβλ. Δαν. 6, 11 ἑξ. 2. Πρβλ. Ἰω. 10, 12. 3. Πρβλ. Ἰω. 10, 5.
4. Πρβλ. Ἰω. 10, 3. 5. Α' Κορ. 12, 26. 6. Ῥωμ. 12, 15.

μέμψεως, εἴ τις ἐξαίφνης διὰ προστάγματος διάδοχος ἐληλύθει καθ'
ἑνὸς ὑμῶν καὶ τοιαῦτα ἐγεγόνει καθ' ὑμῶν, οὐκ ἂν ἠγανακτήσατε;
οὐκ ἂν ἠξιώσατε ἐκδικηθῆναι; διὰ τοῦτο ἀγανακτῆσαι ὑμᾶς δίκαιόν
ἐστιν, ἵνα μὴ τούτων σιωπωμένων κατ' ὀλίγον καὶ εἰς ἑκάστην ἐκκλη-
σίαν τὸ τοιοῦτον κακὸν διαβῇ καὶ λοιπὸν ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον τὸ
καθ' ἡμᾶς διδασκαλεῖον γένηται.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τοὺς Ἀρειομανίτας οἴδατε, ἀγαπητοί· πολλάκις 7,1
γὰρ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν ἰδίᾳ | καὶ κοινῇ πάντες ἀπεκηρύξατε· οἴδατε
δὲ καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ὡς προεῖπον, τῆς αὐτῆς ἐκείνοις ὄντας
αἱρέσεως, δι' ἣν καὶ πάλαι ἡμῖν ἐπεβούλευσαν. τὰ δὲ νῦν δι' αὐτοὺς
καὶ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα πικρότερα πολέμων ἐδήλωσα ὑμῖν, ἵνα κατὰ
τὴν ἐξ ἀρχῆς ἱστορίαν μισοπόνηρον ζῆλον ἀναλαβόντες ἐξάρητε τοὺς
τὰ τοιαῦτα πονηρὰ ἐργασαμένους κατὰ τῆς ἐκκλησίας. εἰ γὰρ 2
καὶ πέρυσιν οἱ κατὰ Ῥώμην ἀδελφοὶ μήπω τούτων γενομένων, ἀλλ'
ἕνεκα τῶν πρώτων σύνοδον ἔγραψαν γενέσθαι, ἵνα κἀκεῖνα ἐκδικηθῇ,
ἥνπερ εὐλαβούμενοι οἱ περὶ Εὐσέβιον προὔβαλον διαταράξαι τὴν
ἐκκλησίαν καὶ ἠθέλησαν ἡμᾶς ἀνελεῖν, ἵνα λοιπὸν ἐπ' ἀδείας πράττω-
σιν ἃ βούλονται καὶ μὴ ἔχωσι τὸν ἐλέγχοντα, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς
τηλικούτοις παρανομήμασιν ἀγανακτῆσαι πάντες ὀφείλετε καὶ κα-
ταψηφίσασθαι αὐτῶν, ὅσῳ καὶ ταῦτα τοῖς προτέροις προσέθηκαν;
παρακαλῶ, μὴ παρίδητε τὰ τηλικαῦτα μηδὲ ἐπιτρέψητε τὴν περι- 3
βόητον Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ὑπὸ αἱρετικῶν καταπατηθῆναι.
διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ καὶ οἱ λειτουργοὶ καθ' ἑαυτούς εἰσι,
διὰ μὲν τὰς τοῦ ἐπάρχου βίας σιωπῶντες, τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν Ἀρειο-
μανιτῶν ἐκτρεπόμενοι. ἐὰν τοίνυν γράφῃ πρὸς ὑμᾶς Γρηγόριος 4
ἢ ἄλλος τις περὶ αὐτοῦ, μὴ δέξησθε, ἀδελφοί, τὰ γράμματα αὐτοῦ,
ἀλλὰ σχίσατε καὶ δυσωπήσατε τοὺς κομίζοντας ὡς ἀσεβεῖς καὶ πονη-
ρίας ὄντας διακόνους. ἐὰν δὲ καὶ τύπον εἰρηνικὸν τολμήσῃ γράφειν,
μηδὲ ταῦτα δέχεσθε· τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ ἡγεμόνος οἱ δεχόμενοι κομί-
ζουσι διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ βίας. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς καὶ τοὺς περὶ 5
Εὐσέβιον γράφειν ὑμῖν περὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο προϋπομνῆσαι ὑμᾶς
ἐσπούδασα, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀπροσωπόληπτον τοῦ θεοῦ μιμη-
σάμενοι ἐκδιώξητε τοὺς παρ' αὐτῶν, ὅτι ἐν τοιούτῳ καιρῷ διωγμοὺς
καὶ φθορὰς παρθένων καὶ θανάτους καὶ ἁρπαγὰς τῶν ἐν ταῖς ἐκκλη-
σίαις, | καὶ πυρκαϊὰν καὶ βλασφημίας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἕνεκεν τῶν
Ἀρειομανιτῶν κατεσκεύασαν ὑπὸ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων γενέσθαι.
οὐκ ἂν δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ μεμηνὼς Γρηγόριος ἀρνήσηται ἑαυτὸν εἶναι 6
Ἀρειανὸν ἔχων ἔλεγχον τὸν ὑπογράφοντα αὐτοῦ τὰ γράμματα.
Ἀμμὼν γὰρ οὗτος ὁ ὑπογράφων ἔκπαλαι μὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου
Ἀλεξάνδρου τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ πολλοῖς κακοῖς καὶ ἐπὶ
ἀσεβείᾳ ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας. πάντων οὖν ἕνεκεν καὶ ἀντιγράψαι 7
ἡμῖν θελήσατε καὶ καταγνῶναι τῶν ἀσεβῶν, ἵνα καὶ νῦν οἱ μὲν λει-
τουργοὶ οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ λαοὶ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ μισοπονηρίαν ὑμῶν

ὁρῶντες εὐφραίνωνται τῇ εἰς θεὸν ὁμοψύχῳ ὑμῶν πίστει, οἱ δὲ τοιαῦτα
κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομήσαντες | μεταπαιδευθέντες ἐκ τῶν ὑμῶν
γραμμάτων κἂν ὀψέ ποτε μεταγνῶναι δυνηθῶσι. προσείπατε τὴν **8**
παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα. οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ προσαγορεύουσιν
ὑμᾶς. ἐρρωμένους καὶ μνημονεύοντας ἡμῶν ὁ κύριος ὑμᾶς διαφυ-
λάξειεν, κύριοι ἀληθῶς ποθεινότατοι.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΟΤΙ ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΕΙΑΝΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΕΦΡΟΝΕΙ ΩΣ Η ΕΝ ΝΙΚΑΙᾼ ΣΥΝΟΔΟΣ, ΚΑΙ ΜΑΤΗΝ ΑΥΤΟΝ ΣΥΚΟΦΑΝΤΟΥΣΙΝ ΟΙ ΑΡΕΙΟΜΑΝΙΤΑΙ ΩΣ ΟΜΟΔΟΞΟΝ ΕΑΥΤΩΝ.*

Βραδέως ἐδήλωσας περὶ τῆς νῦν διαλέξεως τῆς γενομένης παρ' 1,1
ὑμῖν πρὸς τοὺς χριστομάχους· καὶ γὰρ πρὶν γράψαι τὴν σὴν διάθεσιν
ἔμαθον φιλοπευστῶν καὶ ἡδέως ἀκούων περὶ τῶν τοιούτων. τὴν
μὲν οὖν σὴν εὐλάβειαν ἀπεδεξάμην καλῶς φρονοῦσαν περὶ τῶν μα-
καρίων πατέρων ἡμῶν, τῶν δ' Ἀρειομανιτῶν τὴν ἀλογίαν καὶ νῦν
ἐπέγνων. οὐδὲν γὰρ οὔτ' εὔλογον οὔτε πρὸς ἀπόδειξιν ἐκ τῆς θείας 2
γραφῆς ῥητὸν ἐχούσης τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀεὶ μὲν προφάσεις ἀναι-
σχύντους ἐπορίζοντο καὶ σοφίσματα πιθανά, νῦν δὲ καὶ διαβάλλειν
τοὺς πατέρας τετολμήκασι. καὶ οὐκ ἀλλότριόν γε ἀλλὰ καὶ οἰκεῖον
τοῦτο τῆς κακονοίας ἐστὶν αὐτῶν· οἱ γὰρ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ
τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ[1] μελετᾶν ἐπιχειρήσαντες, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ
τὸν μακαρίτην Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον | Ἀλεξανδρείας ὡς ὁμό-
δοξον ἑαυτῶν καὶ ὁμόφρονα λοιδοροῦσιν; ὃν γὰρ ἐὰν οὗτοι πρὸς 3
σύστασιν τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως δόξωσιν εὐφημεῖν, κἂν μακάριον
αὐτὸν ὀνομάζωσι, τοῦτον οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ καὶ μεγάλως διαβάλλου-
σιν ὥσπερ λησταί τινες καὶ τὸν τρόπον ἄσεμνοι, οἳ ἐπειδὰν ἐπὶ τοῖς
ἰδίοις ἐπιτηδεύμασιν ὀνειδίζωνται, τοὺς σώφρονας συναριθμοῦσιν
ἑαυτοῖς καταψευδόμενοι τῆς ἐκείνων σωφροσύνης.

Εἰ μὲν οὖν θαρροῦσιν οἷς φρονοῦσι καὶ λέγουσι, | προφερέτωσαν 2,1
γυμνὴν τὴν αἵρεσιν καὶ δεικνύτωσαν ἐξ αὐτῆς εἴ τινα νομίζουσιν ἢ
ἐκ τῶν γραφῶν ἔχειν ἢ κἂν ἀνθρώπινόν τινα λογισμὸν εὐσεβῆ πρὸς
ἀπολογίαν, εἰ δὲ μηδέν τι τοιοῦτον ἔχουσι, σιωπάτωσαν. οὐδαμόθεν 2
γὰρ εὑρήσουσιν εἰ μὴ μᾶλλον ἔλεγχον καθ' ἑαυτῶν, ἀπὸ μὲν τῶν
γραφῶν, τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος[2]», ὃν οὗ-
τοι λέγουσιν οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, τοῦ δὲ Δαυὶδ ψάλλοντος ἐκ προσ-
ώπου τοῦ πατρός· «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν[3]», ὃν
οὗτοι λέγουσι κατ' ἐπίνοιαν εἶναι καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι, εἶτα
τοῦ μὲν Ἰωάννου πάλιν εὐαγγελιζομένου, ὅτι «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγέ-
νετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν[4]», τοῦ δὲ Παύλου γράφον-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke. Berlin und Leipzig, 1934, τ. II, σ. 46 ἑξ.

1. Πρβλ. Ψαλμ. 2, 2. 2. Ἰω. 1, 1. 3. Ψαλμ. 44, 2. 4. Ἰω. 1, 3.

τος· «εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα[1]», καὶ ἐν ἑτέ-
ροις· «ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα.[2]» ποίαν παρρησίαν ἕξουσιν 3
οὗτοι καὶ οὐ μᾶλλον αἰσχύνην ὀφλήσουσιν ἐναντιούμενοι τοῖς τῶν
ἁγίων ῥήμασιν, ὅταν λέγωσι ποίημα εἶναι τὸν τῶν πάντων δημι-
ουργὸν καὶ κτίσμα τοῦτον, ἐν ᾧ τὰ κτίσματα γέγονε καὶ συνέστη-
κεν; οὐδὲ ἀνθρώπινος δέ τις αὐτοῖς λογισμὸς εὐσεβὴς εἰς ἀπο- 4
λογίαν περιλείπεται. τίς γὰρ ἀνθρώπων ἢ Ἕλλην ἢ βάρβαρος,
ὃν ὁμολογεῖ θεόν, τοῦτον ἐπιχειρήσει κτίσμα λέγειν ἢ ὅτι οὐκ ἦν
πρὶν γένηται; ἢ τίς ἀνθρώπων ἀκούσας παρὰ τούτου, ὃν ἐπίστευσε
μόνον εἶναι θεόν, λέγοντος· «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός[3]»,
καὶ «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν[4]», τολμήσει κἂν εἰπεῖν
ὅτι ὁ ἐκ καρδίας τοῦ θεοῦ λόγος ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ἢ ὁ υἱὸς κτί-
σμα ἐστὶ καὶ οὐκ ἴδιον τοῦ λέγοντος γέννημα; πάλιν δὲ τίς ἀκούων
τούτου, ὃν ἐπίστευσε κύριον εἶναι καὶ σωτῆρα, λέγοντος· «ἐγὼ ἐν τῷ
πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί[5]», καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν[6]», ἐπι-
χειρήσει διαιρεῖν ἃ ἐκεῖνος ἥνωσε καὶ ἀμέριστα τετήρηκε;

Ταῦτα γοῦν καὶ αὐτοὶ συνορῶντες καὶ παρρησίαν οὐκ ἔχοντες 3,1
ἐν τοῖς ἰδίοις καταψεύδονται τῶν εὐσεβῶν. ἀλλ' ἔδει πάντων αὐ-
τοὺς ἐρήμους ὄντας καὶ συνορῶντας ἑαυτοὺς ἐν ταῖς ἐρωτήσεσι παν-
ταχόθεν ἀποροῦντας καὶ χασμωμένους | μεταγινώσκειν μᾶλλον ἀπο-
στραφέντας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πλάνης καὶ μὴ συναριθμεῖν ἑαυτοῖς οὓς
οὐκ ἴσασιν, ἵνα μὴ καὶ παρ' αὐτῶν ἐλεγχόμενοι πλείονα τὴν αἰσχύνην
ἀπενέγκωνται. ἴσως δὲ τῆς τοιαύτης πανουργίας οὐ θελήσουσιν 2
ἀποστῆναί ποτε· καὶ | γὰρ καὶ τοῦτο τῶν περὶ Καϊάφαν ἐζήλωσαν,
ὥσπερ καὶ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸν Χριστὸν παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι. καὶ
γὰρ κἀκεῖνοι τοσαῦτα τοῦ κυρίου πεποιηκότος ἔργα, δι' ὧν ἐγνώρι-
ζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐλεγχό-
μενοί τε παρ' αὐτοῦ πάντα παρὰ τὰς γραφὰς λοιπὸν καὶ φρονοῦντες
καὶ λέγοντες καὶ μὴ δυνάμενοι κἂν πρὸς τὸ βραχὺ πρὸς τοὺς κατ'
αὐτῶν ἐλέγχους ἀντιβλέπειν, εἰς τὸν πατριάρχην κατέφυγον λέγοντες·
«ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ[7]», καὶ νομίζοντες ἐν τούτῳ δύ-
νασθαι τὴν ἀλογίαν αὐτῶν ἐπικαλύπτειν. ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι τοῦτο 3
λέγοντες ὤνησάν τι οὔτε οὗτοι Διονύσιον ὀνομάζοντες φυγεῖν τὴν
ὁμοίαν ἐκείνοις αἰτίαν δυνήσονται. καὶ γὰρ κἀκείνους ἐφ' οἷς
παρηνόμουν ἤλεγξεν ὁ κύριος λέγων· «τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε[8]»,
καὶ τούτους ἀσεβοῦντας καὶ ψευδομένους ἡ αὐτὴ πάλιν ἀλήθεια
διελέγξει, ὅτι τὰ Ἀρείου Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος οὔτ' ἐφρόνησεν οὔτε
τὴν ἀλήθειαν ἠγνόησεν. ἀλλὰ καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι καὶ οἱ νέοι νῦν
παρὰ τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν τοῦ διαβόλου τὴν χριστομάχον ἐκληρώσαντο

---

1. Α' Κορ. 8, 6. 2. Κολ. 1, 16. 3. Ματθ. 3, 17. 17, 5. 4. Ψαλμ. 44, 2. 5. Ἰω. 14, 11. 6. Ἰω. 10, 30. 7. Ματθ. 3, 9. Λουκ. 3, 8. Πρβλ. Ἰω. 8, 33-39. 8. Ἰω. 8, 40.

μανίαν. μέγα μὲν οὖν τεκμήριον τοῦ μηδὲ τοῦτο λέγειν αὐτοὺς 4
ἀληθές, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα συκοφαντεῖν, ὅτι μήτε παρ' ἑτέρων ἐπισκό-
πων ἐπ' ἀσεβείᾳ καταγνωσθεὶς ἀπεβλήθη τῆς ἐπισκοπῆς ὥσπερ
οὗτοι τοῦ κλήρου μήτε αὐτὸς ὡς αἵρεσιν ἐκδικῶν ἐξῆλθε τῆς ἐκκλη-
σίας, ἀλλ' ἐν αὐτῇ κεκοίμηται καλῶς καὶ ἡ μνήμη μέχρι νῦν αὐτοῦ
μετὰ τῶν πατέρων ἐστὶ καὶ γέγραπται. εἰ γὰρ ἦν τὰ τούτων φρονή-
σας ἢ περὶ ὧν ἔγραψε μὴ ἦν ἀπολογησάμενος, οὐκ ἦν ἀμφίβολον, ὅτι
πάντως τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεπόνθει.
Καὶ ἤρκει μὲν ταῦτα πρὸς πᾶσαν κατάγνωσιν τῶν νέων Ἰου- 4,1
δαίων τῶν καὶ τὸν κύριον ἀρνουμένων καὶ τοὺς πατέρας διαβαλλόν-
των καὶ πάντας Χριστιανοὺς ἐπιχειρούντων ἀπατᾶν. ἐπειδὴ δὲ προ-
φάσεις ἔχειν νομίζουσι τῆς εἰς τὸν ἐπίσκοπον διαβολῆς μέρη τινὰ
ἐπιστολῆς αὐτοῦ, φέρε καὶ ταύτας ἴδωμεν, ἵνα καὶ ἐκ τούτων αὐτῶν
ἡ ματαιολογία δειχθῇ καὶ παύσωνται μὲν κἂν ὀψέ ποτε βλασφημοῦν-
τες παρ' ἑαυτοῖς τὸν κύριον, ὁμολογήσωσι δὲ κἂν μετὰ τῶν στρα-
τιωτῶν βλέποντες μαρτυροῦσαν τὴν κτίσιν, ὅτι «ἀληθῶς οὗτος ὁ
υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστι [1]» καὶ οὐκ ἔστι τῶν | κτισμάτων. φασὶ τοίνυν 2
ἐν ἐπιστολῇ τὸν μακάριον Διονύσιον εἰρηκέναι, ποίημα καὶ γενητὸν
εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μήτε δὲ φύσει ἴδιον, ἀλλὰ ξένον κατ' οὐσίαν
αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρός, ὥσπερ ἐστὶν ὁ γεωργὸς πρὸς τὴν ἄμπελον [2]
καὶ ὁ ναυπηγὸς πρὸς τὸ σκάφος· καὶ γὰρ ὡς ποίημα ὢν οὐκ ἦν πρὶν
γένηται. ναὶ ἔγραψεν, ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἶναι τοιαύτην ἐπι- 3
στολὴν αὐτοῦ. ἀλλ' ὥσπερ ταύτην ἔγραψεν, οὕτως καὶ ἑτέρας πλεί-
στας ἐπιστολὰς ἔγραψε καὶ ἔδει καὶ ταύταις ἐντυχεῖν αὐτούς, ἵνα ἐκ
πασῶν καὶ μὴ μόνης ἐκ τῆς μιᾶς ἡ πίστις δειχθῇ τοῦ ἀνδρός· καὶ γὰρ
καὶ ναυπηγοῦ πολλὰς τριήρεις κατασκευάσαντος οὐκ ἐκ μιᾶς ἀλλ' ἐκ
πασῶν ἡ τούτου τέχνη κρίνεται εἰ μὲν οὖν ἁπλῶς, ὡς πίστιν ἐκτι- 4
θέμενος ἔγραψεν ἣν λέγουσιν ἐπιστολὴν ἢ ταύτην μόνην ἔγραψε, κατη-
γορείτωσαν ὡς βούλονται· κατηγορία γὰρ ἀληθῶς τὸ τοιοῦτον φρό-
νημα· εἰ δὲ καιροῦ καὶ προσώπου πρόφασις εἵλκυσεν αὐτὸν τοιαῦτα
γράψαι, ἔγραψε δὲ πάλιν καὶ ἄλλας ἐπιστολὰς ἀπολογούμενος περὶ
ὧν ὑπωπτεύθη, ἔδει πάλιν αὐτοὺς μὴ ἀφέντας τὰ αἴτια φθόνον ἐπά-
γειν τῷ ἀνδρὶ προπετῶς, ἵνα μὴ δόξωσι λεξείδια μὲν μόνον θηρᾶν,
παραπέμπεσθαι δὲ τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀλήθειαν. καὶ 5
γὰρ καὶ γεωργὸς τῶν αὐτῶν δένδρων ἄλλοτε ἄλλως ἐπιμελεῖται διὰ
τὴν ὑποκειμένην τῆς γῆς ποιότητα, καὶ οὐ διὰ τοῦτο μέμψαιτο ἄν
τις αὐτόν, ὅτι τοῦτο μὲν τέμνει, ἐκεῖνο δὲ ἐγκεντρίζει, καὶ τοῦτο μὲν
φυτεύει, ἕτερον δὲ ἐκτίλλει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον μαθὼν τὴν αἰτίαν θαυ-
μάσει τὸ ποικίλον αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης. οὐκοῦν εἰ μὴ παρέργως 6
ἐνέτυχον τοῖς γράμμασιν, εἰπάτωσαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπι-
στολῆς· οὕτω γὰρ αὐτῶν ἥ τε συκοφαντία καὶ ἡ πονηρία τῆς προαι-

1. Ματθ. 27, 54. 2. Πρβλ. Ἰω. 15, 1.

ρέσεως δειχθήσεται. ἐπειδὴ δὲ ἢ οὐκ ἴσασιν ἢ αἰσχύνονται, λέγειν
ἀναγκαῖον ἡμᾶς.
Ἐν Πενταπόλει τῆς ἄνω Λιβύης τηνικαῦτά τινες τῶν ἐπισκόπων 5,1
ἐφρόνησαν τὰ Σαβελλίου καὶ τοσοῦτον ἴσχυσαν ταῖς ἐπινοίαις, ὡς
ὀλίγου δεῖν μηκέτι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κηρύττεσθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ.
τοῦτο μαθὼν Διονύσιος, αὐτὸς γὰρ εἶχε τὴν μέριμναν τῶν ἐκκλησιῶν
ἐκείνων, πέμπει καὶ συμβουλεύει τοῖς αἰτίοις παύσασθαι τῆς κακο-
δοξίας. ὡς δὲ οὐκ ἐπαύοντο, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀναιδέστερον ἠσέβουν,
ἠναγκάσθη πρὸς τὴν ἀναίδειαν ἐκείνων γράψαι τὴν τοιαύτην ἐπι-
στολὴν καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ | σωτῆρος ἐκ τῶν εὐαγγελίων παρα- 2
θέσθαι, ἵν' ἐπειδὴ τολμηρότερον ἐκεῖνοι τὸν υἱὸν ἠρνοῦντο καὶ τὰ
ἀνθρώπινα αὐτοῦ τῷ πατρὶ ἀνετίθεσαν, οὕτως οὗτος δείξας, ὅτι οὐχ
ὁ πατὴρ ἀλλ' ὁ υἱός ἐστιν ὁ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωπος, πείσῃ
τοὺς ἀμαθεῖς μὴ εἶναι τὸν πατέρα υἱόν, καὶ οὕτως λοιπὸν | κατ'
ὀλίγον ἐκείνους εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀναγάγῃ θεότητα τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν
γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ πατρός. αὕτη τῆς ἐπιστολῆς ἡ ὑπόθεσις καὶ 3
διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν οὕτως ἔγραψε καὶ αὐτός, διὰ τοὺς οὕτως ἀν-
αισχύντως θελήσαντας μεταθεῖναι τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν.
Τί τοίνυν ὅμοιον ἡ Ἀρείου αἵρεσις καὶ ἡ Διονυσίου διάνοια; ἢ 6,1
διὰ τί Διονύσιος ὡς Ἄρειος ὀνομάζεται πολλῆς οὔσης αὐτῶν τῆς δια-
φορᾶς; ὁ μὲν γὰρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδάσκαλός ἐστιν, ὁ δὲ
καινῆς αἱρέσεως ἐφευρετὴς γέγονε. καὶ ὁ μὲν Ἄρειος τὴν ἰδίαν κα-
κοδοξίαν ἐκτιθέμενος ἔγραψε Θαλίαν ἐκτεθηλυμένοις καὶ γελοίοις
ἤθεσι κατὰ τὸν Αἰγύπτιον Σωσάτην, ὁ δὲ Διονύσιος ἔγραψε μὲν καὶ
ἄλλας ἐπιστολάς, ἀπελογήσατο δὲ καὶ περὶ ὧν ὑπωπτεύθη καὶ ἐφάνη
φρονῶν ὀρθῶς. εἰ μὲν οὖν ἐναντία ἑαυτῷ γράφει, μὴ ἑλκέτωσαν 2
αὐτὸν πρὸς ἑαυτούς, οὐ γὰρ ἀξιόπιστος κατὰ τοῦτο. εἰ δὲ γράψας τὴν
πρὸς Ἀμμώνιον ἐπιστολὴν ὑπωπτεύθη καὶ ἀπελογήσατο θεραπεύων
τὰ πρῶτα ἀπολογησάμενός τε οὐ μεταβέβληται, δῆλον ἂν εἴη, ὅτι
καὶ τὰ ὑποπτευθέντα κατ' οἰκονομίαν ἔγραψεν. οὐ δεῖ δὲ τὰ κατ' 3
οἰκονομίαν γραφόμενα καὶ γινόμενα ταῦτα κακοτρόπως δέχεσθαι καὶ
εἰς τὴν ἰδίαν ἕλκειν ἕκαστον βούλησιν. καὶ γὰρ καὶ ἰατρὸς πολλάκις
τὰ δοκοῦντά τισι μὴ εἶναι κατάλληλα ταῦτα τοῖς ὑποκειμένοις τραύ-
μασιν, ὡς οἶδεν αὐτός, ἐπιτίθησιν οὐδὲν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ὑγιείαν
ἔχων τὸν σκοπόν. καὶ διδασκάλου δὲ φρονίμου τρόπος οὗτος πρὸς τὰ
τῶν διδασκομένων ἤθη διατίθεσθαι καὶ λαλεῖν, ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς
τὴν ὁδὸν τῆς τελειότητος μεταγάγῃ.
Εἰ δὲ ὅτι μόνον ἔγραψεν οὕτως ὁ μακαρίτης, αἰτιῶνται αὐτὸν (αἱ 7,1
γὰρ τῶν Ἀρειανῶν ὑπὲρ αὐτοῦ προφάσεις αἰτίαι κατ' αὐτοῦ τυγχά-
νουσι), τί ποιήσουσιν ἀκούοντες καὶ τῶν μεγάλων καὶ μακαρίων
ἀποστόλων ἐν ταῖς Πράξεσι, τοῦ μὲν Πέτρου λέγοντος· «ἄνδρες
Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους. Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον,
ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι

καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ | ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς
οἴδατε, τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ θεοῦ ἔκδο-
τον διὰ χειρὸς ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλατε[1]», καὶ πάλιν· «ἐν
τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε,
ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον
ὑμῶν ὑγιής·[2]» τοῦ δὲ Παύλου ἐξηγουμένου ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς **2**
Πισιδίας, ὅτι «μεταστήσας ὁ θεὸς τὸν Σαοὺλ ἤγειρε τὸν Δαυὶδ εἰς
βασιλέα, ᾧ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ |
ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει τὰ θελήματά μου· τούτου
ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ σω-
τῆρα Ἰησοῦν[3]», καὶ πάλιν ἐν ταῖς Ἀθήναις· «τοὺς μὲν οὖν χρό- **3**
νους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις,
πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει
κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρα-
σχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν·[4]» ἢ Στεφάνου τοῦ μεγαλο-
μάρτυρος, ὅταν λέγῃ· «ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς διηνοιγμένους
καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ;[5]» ὥρα **4**
γὰρ λοιπὸν αὐτοὺς ἀποθρασύνεσθαι καὶ λέγειν (οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς
ἀτόλμητον), ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι τὰ Ἀρείου ἐφρόνουν· ἄνθρω-
πον γὰρ ἀπὸ Ναζαρὲτ καὶ παθητὸν τὸν Χριστὸν ἀπαγγέλλουσιν.

Ἐκείνων τοίνυν τοιαῦτα φανταζομένων, ἆρ' ἐπειδὴ τοῖς ῥήμασι **8, 1**
τούτοις ἐχρήσαντο, μόνον ἄνθρωπον ᾔδεισαν τὸν Χριστὸν οἱ ἀπόστολοι
καὶ πλέον οὐδέν; μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὐδὲ εἰς νοῦν ποτε τοῦτο λα-
βεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὡς «ἀρχιτέκτονες σοφοί[6]» καὶ «οἰκονόμοι
μυστηρίων θεοῦ[7]» πεποιήκασι καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὔλογον.
ἐπειδὴ γὰρ οἱ τότε Ἰουδαῖοι πλανηθέντες τε καὶ πλανήσαντες Ἕλλη- **2**
νας ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον ἐκ σπέρματος Δαυὶδ
ἔρχεσθαι καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐκ τοῦ Δαυὶδ ἄλλων γενομένων τέκνων,
οὔτε δὲ θεὸν αὐτὸν οὐδὲ ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο[8] ἐπίστευον, τούτου
ἕνεκα μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὰ ἀνθρώπινα
τοῦ σωτῆρος πρῶτον ἐξηγοῦντο τοῖς Ἰουδαίοις, ἵν' ὅλως πείσαντες
αὐτοὺς ἐκ τῶν φαινομένων καὶ | γενομένων σημείων ἐληλυθέναι
τὸν Χριστὸν λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ πίστιν αὐτοὺς
ἀναγάγωσι δεικνύντες, ὅτι τὰ γενόμενα ἔργα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου,
ἀλλὰ θεοῦ. ἀμέλει Πέτρος ὁ λέγων ἄνδρα παθητὸν τὸν Χριστὸν **3**
εὐθὺς συνῆπτεν· «οὗτος ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἐστιν[9]», ἐν δὲ τῷ εὐαγγε-
λίῳ ὁμολογεῖ· «σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος[10]»,
ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ φησιν αὐτὸν ἐπίσκοπον ψυχῶν[11] καὶ κύριον[12]

---

1. Πράξ. 2, 22-23. 2. Πράξ. 4, 10. 3. Πράξ. 13, 22-23. 4. Πράξ. 17, 30-31. 5. Πράξ. 7, 56. 6. Α' Κορ. 3, 10. 7. Α' Κορ. 4, 1. 8. Πρβλ. Ἰω. 1, 14. 9. Πράξ. 3, 15. 10. Ματθ. 16, 16. 11. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 25. 12. Πρβλ. Α' Πέτρ. 1, 3.

ἑαυτοῦ τε καὶ ἀγγέλων καὶ δυνάμεων[1] εἶναι. πάλιν τε Παῦλος ὁ 4
λέγων ἄνδρα ἐκ σπέρματος Δαυὶδ εἶναι τὸν Χριστόν[2], οὗτος ἐπέ-
στελλεν Ἑβραίοις μέν· «ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ
τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ[3]», Φιλιππησίοις δέ· «ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ
ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ.[4]» τὸ δὲ λέγειν
ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα
καὶ ἴσα θεῷ καὶ κύριον καὶ ἐπίσκοπον ψυχῶν τί ἂν εἴη ἕτερον ἢ ὅτι
ἐν σώματι λόγος ἦν θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο[5], καὶ ἔστιν ἀδιαί-
ρετος τοῦ πατρός, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς; |

Καὶ Διονύσιος τοίνυν παρὰ τῶν ἀποστόλων τοῦτο μαθὼν πεποίη- 9,1
κεν. ἐπειδὴ γὰρ εἷρπεν ἡ Σαβελλίου αἵρεσις, ἠναγκάσθη τὴν τοιαύτην,
καθὰ προεῖπον, ἐπιστολὴν γράψαι καὶ τὰ ἀνθρωπίνως καὶ εὐτελῶς
περὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα ῥῖψαι κατ' αὐτῶν, ἵνα τούτους ἀποσχοι-
νίσας διὰ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ μὴ λέγειν υἱὸν εἶναι τὸν πατέρα εὐκο-
λωτέραν αὐτοῖς κατασκευάσῃ τὴν περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ διδα-
σκαλίαν, ὅταν αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέγῃ
λόγον, σοφίαν, δύναμιν, ἀτμίδα καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρός. ἐν γοῦν 2
ταῖς ἐπιστολαῖς τῆς ἀπολογίας τοιαῦτα λέγων παρρησιάζεται ἐν τῇ πί-
στει καὶ τῇ εἰς Χριστὸν εὐσεβείᾳ. ὥσπερ οὖν οὐ κατηγορητέοι οἱ ἀπό-
στολοι διὰ τὰ ἀνθρώπινα ῥήματα περὶ τοῦ κυρίου (καὶ γὰρ ἄνθρωπος
γέγονεν ὁ κύριος), ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαύματος ἄξιοι διὰ τὴν οἰκονομίαν
καὶ τὴν ἐν καιρῷ διδασκαλίαν, οὕτως οὐκ Ἀρειανὸς ὁ Διονύσιος διὰ τὴν
πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον κατὰ Σαβελλίου ἐπιστολήν. εἰ γὰρ
καὶ ταπεινοῖς ἐχρήσατο λόγοις καὶ παραδείγμασιν, ἀλλ' ἐκ τῶν εὐαγ-
λίων ἐστὶ καὶ ταῦτα, καὶ πρόφασιν ἔχει τούτων τὴν τοῦ σωτῆρος ἔν-
σαρκον παρουσίαν, δι' ἣν καὶ ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια γέγραπται. καὶ 3
γὰρ ὥσπερ λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ[6], οὕτως μετὰ ταῦτα «ὁ λόγος σὰρξ
ἐγένετο[7]», καὶ «ἐν | ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος[8]», ἡ δὲ παρθένος ἐπὶ συντε-
λείᾳ τῶν αἰώνων ἐν γαστρὶ ἔσχε[9] καὶ γέγονεν ὁ κύριος ἄνθρωπος.
καὶ εἷς μέν ἐστιν ὁ ἐξ ἀμφοτέρων σημαινόμενος («ὁ γὰρ λόγος σὰρξ
ἐγένετο[10]»), τὰ δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως
εἰρημένα ῥήματα καὶ κατάλληλον ἔχει πρὸς ἕκαστον τῶν λεγομένων
τὴν ἑρμηνείαν. καὶ ὁ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ λόγου γράφων οἶδε καὶ τὰ 4
περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ τῆς θεότητος ἐξηγούμενος οὐκ
ἀγνοεῖ τὰ ἴδια τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἕκαστον ὡς
ἐπιστήμων καὶ δόκιμος τραπεζίτης διακρίνων κατ' ὀρθὸν τῆς εὐσε-
βείας βαδιεῖται. ὅτε γοῦν αὐτὸν κλαίοντα λέγει, οἶδεν ὅτι ἄνθρωπος
γενόμενος ὁ κύριος δείκνυσι τὸ μὲν κλαίειν τοῦ ἀνθρωπίνου, ἐγείρει

---

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 3, 22. 2. Πρβλ. Ῥωμ. 1, 3. 3. Ἑβρ. 1, 3. 4. Φιλιπ. 2, 6. 5. Πρβλ. Ἰω. 1, 3. Α' Κορ. 8, 6. 6. Πρβλ. Ἰω. 1, 1. 7. Ἰω. 1, 14. 8. Ἰω. 1, 1. 9. Πρβλ. Ματθ. 1, 23. (Ἡσ. 7, 14). 10. Ἰω. 1, 14.

δὲ Λάζαρον ὡς θεός, καὶ πεινῶντα μὲν αὐτὸν καὶ διψῶντα οἶδε σω-
ματικῶς, θεϊκῶς δὲ χορτάζοντα ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους,
καὶ κείμενον μὲν οἶδεν ἐν μνημείῳ σῶμα ἀνθρώπινον, ἐγειρόμενον
δὲ ὡς θεοῦ σῶμα παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου.
Ταῦτα καὶ Διονύσιος διδάσκων ἐν μὲν τῇ πρὸς Εὐφράνορα καὶ 10,1
Ἀμμώνιον ἐπιστολῇ περὶ τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ σω-
τῆρος διὰ Σαβέλλιον | ἔγραψεν (ἀνθρωπίνως γάρ ἐστιν εἰρημένα περὶ
αὐτοῦ τὸ «ἐγὼ ἡ ἄμπελος, ὁ πατὴρ ὁ γεωργός[1]» καὶ τὸ «πιστὸν
ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν[2]» καὶ τὸ «ἔκτισε[3]» καὶ «τοσούτῳ κρείτ-
των γενόμενος τῶν ἀγγέλων[4]»), οὐκ ἠγνόει δὲ τὸ «ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ
καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ[5]» καὶ τὸ «ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα.[6]»
ταῦτα γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἔγνωμεν γράψαντα· 2
καὶ γὰρ κἀκεῖ ταῦτα γράφων ἐμνημόνευσε τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ
κυρίου. ὥσπερ γὰρ «ἐν μορφῇ θεοῦ ὢν οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ
εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν[7]» καὶ
«πλούσιος ὢν ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς[8]» οὕτως ὄντων ὑψηλῶν καὶ πλου-
σίων τῶν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγων εἰσὶ καὶ αἱ περὶ τῆς ἐν-
σάρκου παρουσίας αὐτοῦ ταπειναὶ καὶ πτωχαὶ λέξεις. ὅτι δὲ ἀν- 3
θρωπίνως εἴρηται ταῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος, σκοπεῖν ἐντεῦθεν προσ-
ήκει· ὁ μὲν γεωργὸς ξένος ἐστὶ κατ' οὐσίαν τῆς ἀμπέλου[9], τὰ δὲ κλή-
ματα ὁμοούσια καὶ συγγενῆ καὶ ἀδιαίρετα τῆς ἀμπέλου τυγχάνει
ὄντα καὶ μίαν ἔχει καὶ τὴν αὐτὴν γένεσιν ταῦτά τε καὶ ἡ ἄμπελος.
ἔστι δέ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, «αὐτὸς ἡ ἄμπελος, ἡμεῖς τὰ κλήματα.[10]»
εἰ μὲν οὖν ὁμοούσιός ἐστιν ἡμῖν ὁ υἱὸς καὶ τὴν | αὐτὴν ἡμῖν ἔχει 4
γένεσιν, ἔστω κατὰ τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς ἀλλότριος κατ' οὐσίαν τοῦ πα-
τρός, ὥσπερ καὶ ἡ ἄμπελος τοῦ γεωργοῦ, εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς
παρ' ὅ ἐσμεν ἡμεῖς, κἀκεῖνος μὲν λόγος τοῦ πατρός, ἡμεῖς δὲ ἐκ γῆς
γεγόναμεν καὶ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν ἔκγονοι, οὐκ ὀφείλει τὸ ῥητὸν εἰς
τὴν θεότητα ἀναφέρεσθαι τοῦ λόγου, ἀλλὰ λοιπὸν εἰς τὴν ἀνθρωπί-
νην αὐτοῦ παρουσίαν, ἐπεὶ καὶ οὕτως εἴρηκεν ὁ σωτήρ· «ἐγὼ ἡ ἄμπε-
λος, ὑμεῖς τὰ κλήματα[11], ὁ πατὴρ ὁ γεωργός.[12]» ἡμεῖς γὰρ τοῦ 5
κυρίου κατὰ τὸ σῶμα συγγενεῖς ἐσμεν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν·
«ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου.[13]» καὶ ὥσπερ ἐστὶ
τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου καὶ ἐξ αὐτῆς, οὕτως καὶ ἡμεῖς
ὁμογενῆ τὰ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ κυρίου ἐκ τοῦ πληρώ-
ματος αὐτοῦ λαμβάνομεν[14], κἀκεῖνο ῥίζαν[15] ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν
καὶ τὴν σωτηρίαν. ὁ δὲ πατὴρ εἴρηται ὁ γεωργός· αὐτὸς γὰρ εἰργά-
σατο διὰ τοῦ λόγου τὴν ἄμπελον, ἥτις ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ σω-

---

1. Ἰω. 15, 1. 2. Ἑβρ. 3, 2. 3. Παρμ. 8, 22. 4. Ἑβρ. 1, 4.
5. Ἰω. 14, 10. 6. Ἰω. 14, 9. 7. Φιλιπ. 2, 6-7. 8. Β' Κορ. 8, 9.
9. Πρβλ. Ἰω. 15, 1. 10. Ἰω. 15, 5. 11. Ἰω. 15, 5. 12. Ἰω. 15, 1.
13. Ψαλμ. 21, 23. 14. Πρβλ. Ἰω. 2, 16. 15. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 15, 3.

τῆρος, καὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου τὴν εἰς βασιλείαν ὁδὸν ἡμῖν
ἡτοίμασε, καὶ «οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν κύριον, εἰ μὴ ὁ πατὴρ αὐτὸν
ἑλκύσει πρὸς αὐτόν.[1]»

Ταύτην δὲ τοῦ ῥητοῦ τὴν ἑρμηνείαν ἔχοντος ἀνάγκη περὶ τῆς οὕτως **11,1**
λεγομένης ἀμπέλου γράφεσθαι «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν[2]»,
καὶ «τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων[3]» καὶ τὸ «ἔκτισεν.[4]»
ὅτε γὰρ ἔλαβεν ὅπερ εἶχε προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἦν δὲ τοῦτο τὸ
ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου σῶμα, τότε καὶ ἐκτίσθαι καὶ πεποιῆσθαι
καὶ γεγενῆσθαι περὶ αὐτοῦ γέγραπται· ἀνθρώποις γὰρ ἁρμόζουσιν αἱ
τοιαῦται λέξεις· | ἄλλως τε οὐ μετὰ τὸ σῶμα γέγονε κρείττων τῶν
ἀγγέλων, ἵνα μὴ τὸ πρὶν ἐλάττων ἢ ἴσος αὐτῶν φαίνηται. ἀλλὰ **2**
πρὸς Ἰουδαίους γράφων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ κυρίου διακονίαν
συγκρίνων τῇ Μωσέως ἔφησε· «τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν
ἀγγέλων·[5]» «διὰ γὰρ ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη·[6]» «διότι ὁ μὲν νόμος
διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ δὲ χάρις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο[7]» καὶ τοῦ
πνεύματος ἡ χορηγία. καὶ τότε μὲν ἀπὸ Δὰν καὶ μέχρι Βηρσαβεὲ
ὁ νόμος κατηγγέλλετο[8], νῦν δὲ «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος
αὐτῶν[9]» καὶ τὰ ἔθνη τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι καὶ δι' αὐτοῦ τὸν
πατέρα γινώσκουσιν. ἀνθρωπίνως ἄρα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐκεῖνα
γέγραπται καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως. |

Ἆρ' οὖν, ὡς οἱ χριστομάχοι θρυλοῦσι, Διονύσιος τὰ ἀνθρώπινα **12,1**
τοῦ υἱοῦ γράφων καὶ λέγων οὕτως ποίημα αὐτὸν ἕνα τῶν ἀνθρώπων
ἔλεγεν αὐτὸν εἶναι; ἢ λέγων μὴ εἶναι τὸν λόγον ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς
οὐσίας ἐφρόνει τοῦτον ὁμοούσιον ἡμῶν εἶναι τῶν ἀνθρώπων; καὶ
μὴν οὐχ οὕτως ἔγραψεν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς, ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς
φρονῶν ἐν αὐταῖς φαίνεται καὶ δύναται δι' αὐτῶν βοῆσαι κατὰ τού-
των λέγων· οὐκ εἰμι τῆς αὐτῆς ὑμῖν δόξης, ὦ θεομάχοι, οὐδὲ τὰ ἡμέ-
τερα πρόφασιν Ἀρείῳ παρέσχεν εἰς ἀσέβειαν. ἀλλὰ πρὸς Ἄμ- **2**
μωνα καὶ Εὐφράνορα διὰ τοὺς Σαβελλίζοντας γράφων ἐμνήσθην τοῦ
γεωργοῦ καὶ τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν τοιούτων ἄλλων ῥητῶν, ἵνα τὰ
ἀνθρώπινα τοῦ κυρίου δείξας πείσω μὴ λέγειν ἐκείνους, ὅτι ὁ πατὴρ
ἐστιν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος. ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς οὐκ ἔστιν ἄμπελος,
οὕτως οὐκ ἔστιν ὁ ἐν τῷ σώματι γενόμενος ὁ πατὴρ ἀλλ' ὁ λόγος,
καὶ ὁ λόγος δὲ ἐν τῇ ἀμπέλῳ γενόμενος ἄμπελος ἐκλήθη διὰ τὴν πρὸς
τὰ κλήματα, ἅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς, σωματικὴν συγγένειαν. ταύτῃ μὲν
οὖν τῇ διανοίᾳ τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἔγραψα ἐπιστο-
λήν, πρὸς δὲ τὴν ὑμῶν ἀναίδειαν τὰς ἑτέρας ἐπιστολὰς τὰς παρ' ἐμοῦ
γραφείσας ἀντιτίθημι, ἵνα γνῶσιν οἱ φρόνιμοι τὴν ἐν αὐταῖς ἀπολο-
γίαν καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως τὴν ὀρθήν μου φρόνησιν. ἔδει **3**

1. Ἰω. 6, 44. 2. Ἑβρ. 3, 2. 3. Ἑβρ. 1, 4. 4. Παρμ. 8, 22.
5. Ἑβρ. 1, 4. 6. Ἑβρ. 2, 2. 7. Ἰω. 1, 17. 8. Κριτ. 20, 1. 9. Ψαλμ.
18, 5.

μὲν οὖν καὶ τοὺς Ἀρειανούς, εἴπερ εἶχον ὑγιαίνοντα τὸν νοῦν, τοιαῦτα
λογίζεσθαι καὶ φρονεῖν περὶ τοῦ ἐπισκόπου, «πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς
συνιοῦσίν ἐστι καὶ ὀρθὰ τοῖς εὑρίσκουσι γνῶσιν.[1]» ἐπειδὴ δὲ μὴ μα-
θόντες τὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πεπτώκασιν εἰς ἀσέ-
βειαν καὶ λοιπὸν τὸν νοῦν πεπηρωμένοι | νομίζουσιν εἶναι καὶ τὰ
ὀρθὰ στρεβλὰ καὶ λέγουσι τὸ μὲν φῶς σκότος, τὸ δὲ σκότος νομίζουσιν
εἶναι φῶς, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ Διονυ-
σίου παραθέσθαι καὶ τὸ αἴτιον αὐτῶν πρὸς πλείονα κατάγνωσιν τῶν
αἱρετικῶν. ἐξ αὐτῶν γὰρ καὶ ἡμεῖς μαθόντες οὕτω περὶ τοῦ ἀνδρὸς
φρονοῦμεν καὶ γράφομεν.

Ἡ δὲ πρόφασις, δι' ἣν ἔγραψε τὰς ἄλλας | ἐπιστολάς, ἔστιν αὕτη. **13,1**
Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου μαθόντος περὶ τῶν ἐν Πενταπόλει καὶ
ζήλῳ τῆς εὐσεβείας γράψαντος, καθὰ προεῖπον, κατὰ τῆς αἱρέσεως
Σαβελλίου τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολήν, τινὲς τῶν
ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀδελφῶν φρονοῦντες μὲν ὀρθῶς, μὴ ἐρωτήσαντες
δὲ αὐτόν, ἵνα παρ' αὐτοῦ μάθωσι πῶς ἔγραψεν, ἀνῆλθον πρὸς τὴν
Ῥώμην καὶ κατειρήκασιν αὐτοῦ παρὰ τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ Διονυ-
σίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης. κἀκεῖνος ἀκούσας ἔγραψεν ὁμοῦ **2**
κατά τε τῶν τὰ Σαβελλίου δοξαζόντων καὶ κατὰ τῶν φρονούντων
ταῦτα, ἅπερ καὶ Ἄρειος λέγων ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας, ἴσην καὶ
κατὰ διάμετρον ἀσέβειαν εἶναι λέγων τήν τε Σαβελλίου καὶ τὴν τῶν
λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γενητὸν εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον.
ἐπέστειλε δὲ καὶ Διονυσίῳ δηλῶσαι περὶ ὧν εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ.
καὶ ἀντέγραψεν εὐθὺς αὐτὸς καὶ ἐπέγραψε τὰ βιβλία ἐλέγχου καὶ **3**
ἀπολογίας. ἐνταῦθα τὸ μυσαρὸν ἐργαστήριον τῶν θεομάχων κατα-
νόει καὶ πῶς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὴν αἰσχύνην ἐκίνησαν. Διονυσίου
γὰρ τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης γράψαντος καὶ κατὰ τῶν λεγόντων κτί-
σμα καὶ ποίημα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ δείκνυται μὴ νῦν πρῶτον ἀλλ' ἔκ-
παλαι παρὰ πάντων ἀναθεματισθεῖσα τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν
ἡ αἵρεσις. ἔπειτα Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπο-
λογουμένου περὶ ἧς ἔγραψεν ἐπιστολῆς, φαίνεται καὶ αὐτὸς μήτε
οὕτως φρονήσας, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, μήτε ὅλως τὴν Ἀρείου κακοδο-
ξίαν ἐσχηκώς.

Καὶ ἀρκεῖ μὲν εἰς τελείαν κατάγνωσιν τῶν Ἀρειανῶν καὶ εἰς **14,1**
ἀπόδειξιν τῆς συκοφαντίας αὐτῶν τὸ καὶ μόνον ἀπολογήσασθαι τὸν
Διονύσιον καὶ περὶ ὧν οὗτοι τεθρυλήκασιν. οὐ γὰρ ὡς φιλονεικῶν
ἀντέγραψεν, ἀλλ' ἀπολογούμενος περὶ ὧν ὑπωπτεύθη· ὁ δὲ ἀπολο-
γούμενος περὶ ὧν κατηγορήθη τί ἕτερον ποιεῖ ἢ λύει μὲν πᾶν ἔγκλη-
μα ὑποπτευθὲν κατ' αὐτοῦ, ἐλέγχει δὲ καὶ ἐν τούτῳ συκοφάντας τοὺς
Ἀρειομανίτας; ἵνα δὲ καὶ ἐξ ὧν ἀπολογούμενος ἔγραψε πλέον αἰ-
σχυνθῶσιν οὗτοι, φέρε σοι καὶ τὰς | λέξεις αὐτοῦ παραθῶμαι. γνώσῃ **2**

1. Παρμ. 8, 9.

γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι οἱ μὲν Ἀρειανοὶ κακόφρονές εἰσιν, ὁ δὲ Διονύ-
σιος ἀλλότριος τῆς ἐκείνων ἑτεροδοξίας ἐστί. πρῶτον μὲν οὖν ἐλέγ-
χου καὶ ἀπολογίας ἐπέγραψεν ἑαυτοῦ τὴν ἐπιστολήν· τοῦτο δὲ τί
ἐστιν ἢ ὅτι τοὺς μὲν ψευδομένους ἐλέγχει, περὶ δὲ ὧν ἔγραψεν ἀπο-
λογεῖται δεικνὺς ὅτι μὴ ὡς Ἄρειος ὑπενόησεν ἔγραψεν αὐτός, ἀλλ'
ὅτι τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ κυρίου | μνησθεὶς οὐκ ἠγνόει
τοῦτον εἶναι λόγον καὶ σοφίαν ἀδιαίρετον τοῦ πατρός; ἔπειτα 3
αἰτιᾶται τοὺς κατειπόντας αὐτοῦ ὡς μὴ ὁλοκλήρους λέγοντας ἀλλὰ
περικόπτοντας αὐτοῦ τὰς λέξεις καὶ ὡς μὴ καλῇ συνειδήσει ἀλλὰ
πονηρᾷ λαλοῦντας ὡς θέλουσι· τούτους τε τούτοις ἀπεικάζει τοῖς τὰ
τοῦ μακαρίου ἀποστόλου διαβάλλουσιν ἐπιστολάς. ἡ δὲ τοιαύτη μέμ-
ψις αὐτοῦ πάντως ἀπὸ φαύλης ὑποψίας αὐτὸν ἀπολύει. εἰ γὰρ τοὺς
Παύλου κατειπόντας οὕτως ἡγεῖται ὡς τοὺς αὐτοῦ κατειπόντας,
οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν ἢ ὅτι τὰ τοῦ Παύλου φρονῶν οὕτως ἔγραψεν.
ἀμέλει καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν ὑπὸ τῶν κατηγόρων εἰρημένων ἀπαν- 4
τῶν πάντα τὰ παρ' αὐτῶν προφερόμενα θεραπεύει, καὶ Σαβέλλιον
μὲν ἐν ἐκείνοις ἀνατρέπει, ἐν τούτοις δὲ δείκνυσιν ὁλόκληρον ἑαυτοῦ
τὴν εὐσεβῆ πίστιν. φασκόντων τοίνυν ἐκείνων φρονεῖν τὸν Διονύ-
σιον 'οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ θεὸς πατήρ, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός, ἀλλ' ὁ μὲν θεὸς ἦν
χωρὶς τοῦ λόγου, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, ἀλλ' ἦν ποτε
ὅτε οὐκ ἦν, οὐ γὰρ ἀίδιός ἐστιν, ἀλλ' ὕστερον ἐπιγέγονεν', ὅρα πῶς
ἀποκρίνεται. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν αὐτοῦ ῥημάτων, ἅπερ ἢ 5
ζητῶν ἐξετάζει ἢ συλλογιζόμενος συνάγει ἢ ἐρωτῶν ἐλέγχει ἢ τοὺς
κατειρηκότας αἰτιᾶται, ταῦτα παρεὶς διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων μόνα
τὰ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἀναγκαῖα τίθημι. ἀπολογούμενος τοίνυν
πρὸς ἐκεῖνα γράφει ταῖς λέξεσι ταύταις ἐν τῷ πρώτῳ τῷ ἐπιγραφο-
μένῳ ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας μεθ' ἕτερα οὕτως·

«Οὐ γὰρ ἦν ὅτε ὁ θεὸς οὐκ ἦν πατήρ.» καὶ τοῦτο οἶδεν ἐν τοῖς **15,1**
ἑξῆς· «ἀεὶ τὸν Χριστὸν εἶναι, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν [1],
οὐ γὰρ δὴ τούτων ἄγονος ὢν ὁ θεὸς εἶτα ἐπαιδοποιήσατο, ἀλλ' ὅτι
μὴ παρ' ἑαυτοῦ ὁ υἱὸς ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι.» καὶ μετ'
ὀλίγα πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ φησιν· «ἀπαύγασμα δὲ ὢν φωτὸς ἀι-
δίου [2]» πάντως καὶ αὐτὸς ἀίδιός ἐστιν. ὄντος γὰρ ἀεὶ τοῦ φωτὸς
δῆλον ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ ἀπαύγασμα. τούτῳ γὰρ καὶ ὅτι φῶς ἐστι τῷ
καταυγάζειν νοεῖται, καὶ φῶς οὐ δύναται μὴ φωτίζον εἶναι. πάλιν 3
γὰρ ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ παραδείγματα. εἰ ἔστιν ἥλιος, ἔστιν αὐγή, ἔστιν
ἡμέρα· εἰ τοιούτων μηδὲν ἔστι, πολύ γε δεῖ καὶ παρεῖναι ἥλιον. εἰ μὲν
οὖν ἀίδιος ὁ ἥλιος, ἄπαυστος ἂν ἦν καὶ | ἡ ἡμέρα, νῦν δὲ (οὐ γὰρ
ἐστιν) ἀρξαμένου τε ἤρξατο καὶ παυομένου παύεται. ὁ δέ γε θεὸς
αἰώνιόν ἐστι φῶς οὔτε ἀρξάμενον οὔτε λῆξόν ποτε. οὐκοῦν αἰώνιον
πρόκειται καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα, ἄναρχον καὶ ἀειγενὲς

1. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24. 2. Σοφ. Σολ. 7, 26.

προφαινόμενον αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ λέγουσα σοφία >ἐγὼ ἤμην ᾗ
προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ ηὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν
παντὶ καιρῷ.[1]<» καὶ αὖθις ἐπάγει μετ' ὀλίγα περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγων· 4
«ὄντος οὖν αἰωνίου | τοῦ πατρὸς αἰώνιος ὁ υἱός ἐστι, φῶς ἐκ φωτὸς
ὤν· ὄντος γὰρ γονέως ἔστι καὶ τέκνον. εἰ δὲ μὴ τέκνον εἴη, πῶς καὶ
τίνος εἶναι δύναται γονεύς; ἀλλ' εἰσὶν ἄμφω καὶ εἰσὶν ἀεί.» εἶτα 5
πάλιν προστίθησι ταῦτα· «φωτὸς μὲν οὖν ὄντος τοῦ θεοῦ ὁ Χρι-
στός ἐστιν ἀπαύγασμα. πνεύματος δὲ ὄντος (>πνεῦμα γάρ, φησίν,
ὁ θεός[2]<), ἀναλόγως πάλιν ὁ Χριστὸς ἀτμὶς λέλεκται·[3] >ἀτμὶς γάρ,
φησίν, ἐστὶ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως.<» καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου πάλιν 6
φησί· «μόνος δὲ ὁ υἱὸς ἀεὶ συνὼν τῷ πατρὶ καὶ τοῦ ὄντος πληρού-
μενος καί αὐτός ἐστιν ὢν ἐκ τοῦ πατρός.»

Ταῦτα εἰ μὲν ἀμφιβόλως εἴρηται, χρείαν εἶχε τοῦ ἑρμηνεύοντος, **16,1**
ἐπειδὴ δὲ λευκῶς καὶ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἔγραψεν, ὁ μὲν Ἄ-
ρειος τριζέτω τοὺς ὀδόντας ὁρῶν τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ καταστρεφομένην
ὑπὸ Διονυσίου καὶ ἀκούων, ἅπερ μὴ βούλεται, λέγοντος αὐτοῦ· ἀεὶ
ὁ θεὸς πατὴρ ἦν καὶ ὁ υἱὸς οὐχ ἁπλῶς ἀΐδιός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς
ἀιδίου ὄντος ἀΐδιος ἂν εἴη καὶ ὁ υἱός, καὶ σύνεστιν αὐτῷ ὡς τῷ φωτὶ
τὸ ἀπαύγασμα. οἱ δὲ κἂν μόνον ὑπονοήσαντες Διονύσιον τὰ Ἀ- 2
ρείου φρονεῖν κατατιθέσθωσαν τὴν περὶ αὐτοῦ τοιαύτην δυσφημίαν.
ποία γὰρ κοινωνία τούτοις ἐστί, τοῦ μὲν Ἀρείου λέγοντος· οὐκ ἦν
ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τοῦ δὲ Διονυσίου δι-
δάσκοντος· 'ὁ δέ γε θεὸς αἰώνιόν ἐστι φῶς οὔτε ἀρξάμενον οὔτε λῆ-
ξόν ποτε· οὐκοῦν αἰώνιον πρόκειται καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα,
ἄναρχον καὶ ἀειγενὲς προφαινόμενον αὐτοῦ;' καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὴν 3
ἄλλην ὑποψίαν τῶν λεγόντων, ὅτι πατέρα λέγων ὁ Διονύσιος οὐκ
ὀνομάζει τὸν υἱὸν καὶ πάλιν υἱὸν λέγων οὐκ ὀνομάζει τὸν πατέρα,
ἀλλὰ διαιρεῖ καὶ μακρύνει καὶ μερίζει τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρός, ἀπο-
κρίνεται καὶ δυσωπεῖ τούτους λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ·

«Τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων ὀνομάτων ἕκαστον ἀχώριστόν ἐστι **17,1**
καὶ ἀδιαίρετον τοῦ πλησίον. πατέρα εἶπον, καὶ πρὶν ἐπαγάγω τὸν
υἱόν, ἐσήμανα καὶ τοῦτον ἐν τῷ πατρί· υἱὸν ἐπήγαγον, εἰ καὶ μὴ προ-
ειρήκειν τὸν πατέρα, πάντως ἂν ἐν τῷ υἱῷ | προείληπτο. ἅγιον πνεῦμα
προσέθηκα, ἀλλ' ἅμα καὶ πόθεν καὶ διὰ τίνος ἧκεν ἐφήρμοσα. οἱ δὲ
οὐκ ἴσασιν, ὅτι μήτε ἀπηλλοτρίωται πατὴρ υἱοῦ ᾗ πατήρ, προκα-
ταρκτικὸν γάρ ἐστι τῆς συναφείας τὸ ὄνομα, οὔτε ὁ υἱὸς ἀπῴκισται
τοῦ πατρός. ἡ γὰρ πατὴρ | προσηγορία δηλοῖ τὴν κοινωνίαν, ἔν τε
ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἐστι τὸ πνεῦμα μήτε τοῦ πέμποντος μήτε τοῦ φέ-
ροντος δυνάμενον στέρεσθαι. πῶς οὖν ὁ τούτοις χρώμενος τοῖς 2
ὀνόμασι μεμερίσθαι ταῦτα καὶ ἀφωρίσθαι παντελῶς ἀλλήλων οἴομαι;»
καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει λέγων· «οὕτω μὲν ἡμεῖς εἴς τε τὴν τριάδα τὴν

1. Παρμ. 8, 30. 2. Ἰω. 4, 24. 3. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 7, 25.

μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς
τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα.»
Εἶτα καὶ αἰτιωμένων αὐτὸν ὡς ἕνα λέγοντα τῶν γενητῶν εἶναι 18,1
τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρί, αὐτὸς πάλιν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ
βιβλίῳ τοὺς τοιούτους διελέγχει λέγων· «πλὴν ἐγὼ γενητά τινα καὶ
ποιητά τινα φήσας νοεῖσθαι τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειοτέρων ἐξ
ἐπιδρομῆς εἶπον παραδείγματα, ἐπεὶ μήτε τὸ φυτὸν ⟨ταὐτὸν⟩ ἔφην
τῷ γεωργῷ μήτε τῷ ναυπηγῷ τὸ σκάφος. εἶτα τοῖς ἱκνουμένοις 2
καὶ προσφυεστέροις ἐνδιέτριψα καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀλη-
θεστέρων ποικίλα προσεξευρὼν τεκμήρια, ἅπερ καὶ [σοὶ] δι᾽ ἄλλης
ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέρουσιν ἔγκλημα, κατ᾽
ἐμοῦ ψεῦδος ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ.
εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὑρηκέναι μηδ᾽ ἀνεγνωκέναι που
τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς, ἃ σεσιω-
πήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει. καὶ γὰρ ἀνθρωπείαν γονὴν
παρεθέμην δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον
ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς
ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπιστολήν, ὡς 3
προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· εἰ δ᾽ οὖν, αὐτά
σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἔπεμψα τὸ ἀντίγραφον·
ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεὶς
τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ
ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὸν ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ
καθέστηκεν | ὁμοφυές. καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα ἕτερον σχῆμα
καὶ ὄνομα μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν μήτε τὸν πο-
ταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἱο-
νεὶ πατέρα | εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ. ἀλλὰ 4
ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα μηδὲ ὁρᾶν γεγραμμένα, ἀλλ᾽ οἱονεὶ τυ-
φλώττειν ὑποκρίνονται· τοῖς δὲ δυσὶ ῥηματίοις ἀσυνθέτοις καθάπερ
λίθοις μακρόθεν ἐπιχειροῦσίν με βάλλειν ἀγνοοῦντες ὡς τῶν ἀγνοου-
μένων καὶ προσαγωγῆς εἰς ἐπίγνωσιν δεομένων οὐ μόνον ἀλλοῖα
πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ὑπεναντία τεκμήρια γίνεται τῶν ἐπιζητουμένων
δηλώματα.» ἐν δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ φησί· «ζωὴ ἐκ ζωῆς ἐγεννήθη 5
καὶ ὥσπερ ποταμὸς ἀπὸ πηγῆς ἔρρευσε καὶ ἀπὸ φωτὸς ἀσβέστου
λαμπρὸν φῶς ἀνήφθη.»
Τίς τούτων ἀκούων οὐ μανίας λοιπὸν καταψηφίσεται τῶν ὑπονο- 19,1
ούντων Διονύσιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν; ἰδοὺ γὰρ διὰ τούτων φανερῶς
πᾶσαν αὐτοῦ πατεῖ τὴν αἵρεσιν τοῖς τῆς ἀληθείας λογισμοῖς. τὸ μὲν γὰρ
'οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ' καὶ τὸ 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' ἀναιρεῖ τῷ τοῦ ἀπαυ-
γάσματος λόγῳ καὶ λέγων, ὅτι τούτου ὁ πατὴρ οὐκ ἦν ποτε ἄγονος,
τὸ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτῶν ἀναιρεῖ ἐν τῷ λέγειν, τὸν λόγον εἶναι ὡς
ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς καὶ βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης καὶ τέκνον ἀπὸ γονέως καὶ
φῶς ἐκ φωτὸς καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς· καὶ τὸ μὲν ἀποσχοινίζειν καὶ διαι-

ρεῖν αὐτοὺς τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ θεοῦ διαβάλλει λέγων αὐτὸς ἀδιαί-
ρετον καὶ ἀμείωτον τὴν τριάδα εἰς μονάδα συγκεφαλαιοῦσθαι, τὸ δὲ
λέγειν αὐτοὺς ἀλλότριον εἶναι τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἄντι-
κρυς πατεῖ λέγων ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. ἐφ' ᾧ 2
καὶ θαυμάσειεν ἄν τις τὴν ἀναίδειαν τῶν δυσσεβῶν, πῶς Διονυσίου,
ὃν λέγουσιν ὁμόδοξον ἑαυτῶν εἶναι, λέγοντος ὁμοούσιον τὸν υἱόν,
αὐτοὶ περιέρχονται ὡς κώνωπες περιβομβοῦντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς γρα-
ψάσης τῆς συνόδου τὸ ὁμοούσιον. εἰ γὰρ Διονύσιός ἐστιν αὐτοῖς 3
φίλος, μὴ ἀρνείσθωσαν τὰ τοῦ ὁμόφρονος· εἰ δὲ νομίζουσι μὴ ὀρθῶς
εἰρῆσθαι, πῶς τὸν τοῦτο λέγοντα Διονύσιον θρυλοῦσιν ὡς τὰ αὐτῶν
φρονοῦντα; μάλιστα ὅτι οὐδὲ ἐκ παρέργου ταῦτα λέγων φαίνεται,
ἀλλὰ πρότερον ἄλλας ἐπιστολὰς γράψας τοὺς μὲν κατειρηκότας αὐτοῦ
ὡς μὴ λέγοντος ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ διελέγχει ψευδομένους,
τοὺς δὲ νομίζοντας αὐτὸν λέγειν γενητὸν τὸν λόγον παρακρούεται,
ὅτι μὴ οὕτως ὡς νομίζουσιν ἐφρόνησεν, ἀλλ' εἰ καὶ τὰς λέξεις εἴρηκε,
διὰ τοῦτό φησιν εἰρηκέναι πρὸς τὸ μόνον δεῖξαι, ὅτι μὴ ὁ πατήρ ἐστιν
ἀλλ' ὁ υἱὸς ὁ τὸ γενητὸν καὶ κτιστὸν καὶ ποιητὸν ἐνδυσάμενος σῶμα·
διὸ καὶ γεγενῆσθαι καὶ πεποιῆσθαι καὶ ἐκτίσθαι λέγεται ὁ υἱός. |

Ἀμέλει ἐπειδὴ προελήφθη γράψαι τὰς τοιαύτας λέξεις, τοῖς μὲν **20,1**
Ἀρειανοῖς μακρὰ φράζει χαίρειν, παρὰ δὲ τῶν ἀκουόντων συνείδη-
σιν ἀγαθὴν ἀπαιτεῖ τὸ δυσχερὲς ἢ τάχα καὶ τὸ ἀπερίδρακτον τῶν
ζητουμένων προβαλλόμενος, ἵνα μὴ τὰς λέξεις ἀλλὰ τὴν διάνοιαν
τοῦ γράφοντος κρίνωσι, καὶ μάλισθ' ὅταν τὰ πλεῖστα μαρτυρῇ τῇ
τούτου φρονήσει. ἔφησε γοῦν καὶ αὐτὸς ὅτι 'τῶν μὲν τοιούτων ὡς
ἀχρειοτέρων ἐξ ἐπιδρομῆς εἶπον τὰ παραδείγματα τὸ φυτὸν καὶ τὸν
γεωργόν· τοῖς δὲ προσφυεστέροις ἐνδιέτριψα καὶ πλέον διεξῆλθον
περὶ τῶν ἀληθεστέρων'. ὁ δὲ τοῦτο λέγων δείκνυσιν ἀληθέστερον 2
εἶναι τὸ λέγειν ἀίδιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἤπερ γενητόν. ἐκ
τούτου μὲν γὰρ τὸ σωματικὸν τοῦ κυρίου σημαίνεται, ἐξ ἐκείνων δὲ
τὸ ἀίδιον τῆς θεότητος αὐτοῦ. ἐν τούτοις γοῦν καὶ ἠλέγχθαι παρ'
αὐτοῦ τοὺς ἐγκαλέσαντας, ὡς μὴ λέγοντος αὐτοῦ ὁμοούσιον τοῦ πα-
τρός, διαβεβαιοῦται οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ φρονήσεως καὶ ἀποδεί-
ξεως ἀληθοῦς λέγων· 'εἰ καὶ μὴ τὴν λέξιν ταύτην εὗρον ἐν ταῖς γρα-
φαῖς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν τὸν νοῦν συναγαγών, ἔγνων ὅτι
υἱὸς ὢν καὶ λόγος οὐ ξένος ἂν εἴη τῆς οὐσίας τοῦ πατρός.' ὅτι 3
γὰρ οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα φρονεῖ τὸν υἱὸν εἶναι (καὶ γὰρ καὶ ἐν
τούτῳ τεθρυλήκασιν αὐτόν), οὕτως ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ φησίν·
«ἐὰν δέ τις τῶν συκοφαντῶν, ἐπειδὴ τῶν ἁπάντων ποιητὴν τὸν θεὸν
καὶ δημιουργὸν εἶπον, οἴηταί με καὶ τοῦ Χριτοῦ λέγειν, ἀκουσάτω
μου πρότερον πατέρα φήσαντος αὐτόν, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται.
μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν πατέρα ποιητὴν ἐπαγήοχα· καὶ οὔτε πατήρ ἐστιν
ὧν ποιητής, εἰ κυρίως ὁ γεννήσας πατὴρ ἀκούοιτο (τὴν γὰρ πλατύ-
τητα τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπεξεργασόμεθα),

οὔτε ποιητὴς ὁ πατήρ, εἰ μόνος ὁ χειροτέχνης ποιητὴς λέγοιτο. παρ'
Ἕλλησι γὰρ ποιηταὶ καὶ τῶν ἰδίων καλοῦνται λόγων οἱ σοφοί· καὶ
ποιητὰς ὁ ἀπόστολος εἶπε νόμου·[1] καὶ τῶν ἐγκαρδίων γὰρ ἀρετῆς ἢ
κακίας ποιηταὶ καθίστανται, ὡς εἶπεν ὁ θεός· >ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι
κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν.[2]<»

Ἔστιν ἀληθῶς ἀκούοντα ταῦτα μνησθῆναι τοῦ θείου λογίου λέ- 21,1
γοντος· «οὗ ἐὰν στραφῇ ὁ ἀσεβής, ἀφανίζεται.[3]» ἰδοὺ γὰρ ποικίλως
στρεφόμενοι καθ' ἑκάστην οἱ δυσσεβεῖς ἀφανίζονται μὴ ἔχοντες μηδὲ
εἰς τοῦτο πρόφασιν περὶ Διονυσίου. φανερῶς μὲν γὰρ διδάσκει μὴ
εἶναι ποίημα μηδὲ | κτίσμα τὸν υἱόν, αἰτιᾶται δὲ καὶ θεραπεύει τοὺς
διαβάλλοντας αὐτὸν ὡς εἰπόντα ποιητὴν τὸν | θεόν, ὅτι μὴ συνεῖδον
εἰπόντα αὐτὸν πρότερον πατέρα τὸν θεόν, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέ-
γραπται. τοῦτο δὲ λέγων δείκνυσι μὴ εἶναι τῶν ποιημάτων τὸν 2
υἱόν, μηδὲ ποιητὴν ἀλλὰ πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου τὸν θεὸν εἶναι. καὶ
ἐπειδὴ ἀσυνειδήτως τινὲς ἐπήγαγον αὐτῷ, ὅτι ποιητὴν εἶπε τὸν θεὸν
τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ποικίλως ἀπολογούμενός φησι μηδ' οὕτως
ἐπιλήψιμον εἶναι τὸν λόγον. εἰρηκέναι γὰρ ποιητήν φησι διὰ τὴν
σάρκα, ἣν ἀνέλαβε γενητὴν οὖσαν αὐτὴν ὁ λόγος. εἰ δὲ καὶ περὶ 3
τοῦ λόγου τις ὑπονοήσοι τοῦτο λελέχθαι, καὶ οὕτως ἔπρεπεν αὐτοὺς
ἀφιλονείκως ἀκοῦσαι· «ὡς γὰρ οὐ ποίημα φρονῶ τὸν λόγον, καὶ οὐ
ποιητὴν ἀλλὰ πατέρα τὸν θεὸν αὐτοῦ λέγω. κἂν ἐξ ἐπιδρομῆς εἴπω
ποιητὴν τὸν θεὸν διηγούμενος περὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπολο-
γήσασθαι δυνατόν. ποιητὰς γὰρ τῶν ἰδίων λόγων Ἑλλήνων μὲν οἱ
σοφοί φασι καίτοι πατέρας ἑαυτοὺς ὄντας τῶν ἰδίων λόγων. ἡ δὲ
θεία γραφὴ καὶ τῶν ἀπὸ καρδίας κινημάτων ποιητὰς ἡμᾶς διαγο-
ρεύει, ποιητὰς νόμου[4] καὶ κρίσεως[5] καὶ δικαιοσύνης[6] λέγουσα.»
ὥστε πανταχόθεν τὸν μὲν υἱὸν μὴ εἶναι κτίσμα μηδὲ ποίημα, ἑαυ-
τὸν δὲ ἀλλότριον τῆς ἀρειανῆς κακοδοξίας ἀποδείκνυσι.

Μὴ γὰρ δή τις Ἀρειανὸς μηδὲ ἐν τούτῳ ὑπονοείτω κατ' αὐτοῦ 22,1
ὡς οὕτως λέγοντος· σύνεστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί, ὡς τὰ μὲν ὀνόματα
συνῆφθαι ἀλλήλοις, τὰ δὲ πράγματα πλεῖστον ἀλλήλων διεστάναι,
καὶ μὴ ἀεὶ μὲν συνεῖναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ἀφ' οὗ δὲ γέγονεν ὁ υἱός,
ἐξ ἐκείνου καὶ πατέρα τὸν θεὸν εἰρῆσθαι καὶ λοιπὸν αὐτῷ συνεῖναι,
ὥσπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεται. ἀλλ' ἐνθυμείσθω καὶ μνη-
μονευέτω τῶν προειρημένων καὶ ὄψεται Διονυσίου τὴν πίστιν ὀρθήν.
λέγων γάρ· 'οὐ γὰρ ἦν ὅτε ὁ θεὸς οὐκ ἦν πατήρ', καὶ πάλιν· 'ὁ 2
δέ γε θεὸς αἰώνιόν ἐστι φῶς οὔτε ἀρξάμενον οὔτε λῆξόν ποτε· οὐ-
κοῦν αἰώνιον πρόκειται καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα, ἄναρχον
καὶ ἀειγενές, προφαινόμενον αὐτοῦ'· ἐχρῆν μηδένα τὸ σύνολον ὑπο-

---

1. Πρβλ. Ῥωμ. 2, 13. Ἰακ. 4, 11. 2. Ἡσ. 5, 7. 3. Παρμ. 12, 7.
4. Πρβλ. Ῥωμ. 2, 13. Ἰακ. 4, 11. 5. Πρβλ. Α' Μακκ. 6, 22. Ἰω. 5, 27.
6. Πρβλ. Α' Ἰω. 2, 29. 3, 7.

νοεῖν τινα τοιαῦτα κατ' αὐτοῦ. καὶ τὰ παραδείγματα δὲ τῆς πηγῆς
καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ῥίζης καὶ τοῦ | βλαστοῦ καὶ τοῦ πνεύματος
καὶ τῆς ἀτμίδος καταισχύνει τοὺς χριστομάχους τἀναντία θρυλοῦντας
κατ' αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς ὁ Ἄρειος καὶ τοῦτο **23,1**
συμπεφόρηκεν ἑαυτῷ ῥημάτιον ὡς ἐκ κοπρίας καὶ προστίθησιν, ὡς
ἄρα 'ὁ λόγος οὐκ ἔστιν ἴδιος τοῦ πατρός, ἀλλ' ἄλλος μέν ἐστιν ὁ ἐν
τῷ θεῷ λόγος, οὗτος δὲ ὁ κύριος ξένος μὲν καὶ ἀλλότριός ἐστι τῆς τοῦ
πατρὸς οὐσίας, κατ' ἐπίνοιαν | δὲ μόνον λέγεται λόγος καὶ οὐκ ἔστι
μὲν κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινὸς τοῦ θεοῦ υἱός, κατὰ θέσιν δὲ λέγεται
καὶ οὗτος υἱὸς ὡς κτίσμα', καὶ τοιαῦτα λέγων αὐχεῖ παρὰ τοῖς ἀγνο-
οῦσιν ὡς καὶ ἐν τούτοις ἔχων ὁμόδοξον τὸν Διονύσιον, ὅρα καὶ τὴν
περὶ τούτων πίστιν τοῦ Διονυσίου καὶ πῶς μάχεται ταῖς τοιαύταις
Ἀρείου κακονοίαις. γράφει γὰρ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ οὕτως· **2**
«προείρηται μὲν οὖν, ὅτι πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ὁ θεός·
ποταμὸς δὲ ὑπ' αὐτοῦ προχεόμενος ὁ υἱὸς ἀναγέγραπται. ἀπόρροια[1]
γὰρ νοῦ λόγος καί, ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἰπεῖν, ἀπὸ καρδίας διὰ στό-
ματος ἐξοχετεύεται, ἕτερος γινόμενος τοῦ ἐν καρδίᾳ λόγου ὁ διὰ
γλώσσης νοῦς προπηδῶν. ὁ μὲν γὰρ ἔμεινε προπέμψας καὶ ἔστιν
οἷος ἦν, ὁ δὲ ἐξέπτη προπεμφθεὶς καὶ φέρεται πανταχοῦ· καὶ οὕτως
ἐστὶν ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ ἕτερος ὢν θατέρου, καὶ ἕν εἰσιν ὄντες δύο.
οὕτω γὰρ καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἓν καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐλέχθησαν εἶναι.»
ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ οὕτως λέγει· «ὡς γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐρεύ- **3**
γεται μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· 'ἐξηρεύξατο
ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν', καὶ ἔστι μὲν ἑκάτερος ἕτερος θατέρου,
ἴδιον καὶ τοῦ λοιποῦ κεχωρισμένον εἰληχὼς τόπον, ὁ μὲν ἐν τῇ καρ-
δίᾳ, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γλώττης καὶ τοῦ στόματος οἰκῶν τε καὶ κινούμενος·
οὐ μὴν διεστήκασιν οὐδὲ καθάπαξ ἀλλήλων στέρονται οὐδέ ἐστιν οὔτε
ὁ νοῦς ἄλογος οὔτε ἄνους ὁ λόγος, ἀλλ' ὅ γε νοῦς ποιεῖ τὸν λόγον ἐν
αὐτῷ φανεὶς καὶ ὁ λόγος δείκνυσι τὸν νοῦν ἐν αὐτῷ γενόμενος, καὶ
ὁ μὲν νοῦς ἐστιν οἷον λόγος ἐγκείμενος, ὁ δὲ λόγος νοῦς προπηδῶν.
καὶ μεθίσταται μὲν ὁ νοῦς εἰς τὸν λόγον, ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς **4**
τοὺς ἀκροατὰς ἐγκυκλεῖ. καὶ οὕτως ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου ταῖς τῶν
ἀκουόντων ψυχαῖς ἐνιδρύεται συνεισιὼν τῷ λόγῳ· καὶ ἔστιν ὁ μὲν
οἷον πατὴρ ὁ νοῦς τοῦ λόγου ὢν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὁ | δὲ καθάπερ υἱὸς ὁ
λόγος τοῦ νοῦ, πρὸ ἐκείνου μὲν ἀδύνατον ἀλλ' οὐδὲ ἔξωθέν ποθεν
σὺν ἐκείνῳ γενόμενος, βλαστήσας δὲ ἐπ' αὐτοῦ. οὕτως ὁ πατήρ, ὁ
μέγιστος καὶ καθόλου νοῦς, πρῶτον τὸν υἱὸν λόγον ἑρμηνέα ⟨καὶ⟩
ἄγγελον ἑαυτοῦ, ἔχει.»

Τούτων ἢ οὐκ ἤκουσέ ποτε Ἄρειος ἢ ἀκούσας οὐκ ἐνόησεν ὁ **24,1**
ἀμαθής. οὐκ ἂν γάρ, εἴπερ ἦν νοήσας, κατεψεύδετο τοσοῦτον κατὰ

---

1. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 7, 25.

τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ πάντως καὶ αὐτὸν ὡς ἡμᾶς ἐλοιδόρει διὰ τὸ
πρὸς τὴν ἀλήθειαν μῖσος. χριστομάχος γὰρ ὢν οὐκ ὀκνήσει καὶ τοὺς
τὰ | Χριστοῦ φρονοῦντας διώκειν, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος προείρηκεν·
«εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν.[1]» ἢ εἰ νομίζουσιν οἱ προσ- 2
τάται τῆς ἀσεβείας ὁμόφρονα τὸν Διονύσιον ἑαυτοῖς εἶναι, γραψά-
τωσαν ταῦτα καὶ ὁμολογείτωσαν· γραψάτωσαν τὴν ἄμπελον καὶ
τὸν γεωργόν, τὸ σκάφος καὶ τὸν ναυπηγόν, καὶ ἅμα ὁμολογείτωσαν
καὶ ἅπερ εἶπεν ἀπολογούμενος τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας
εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἀίδιον καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὸν λόγον τήν τε πηγὴν
καὶ τὸν ποταμὸν καὶ τὰ ἄλλα, ἵνα κἂν ἐκ τῆς διαφορᾶς γνῶσιν, πῶς
ἐκεῖνα μὲν κατ' οἰκονομίαν, ταῦτα δὲ ὡς ὁ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως βού-
λεται λόγος εἴρηκε, καὶ λοιπὸν ταῦτα λέγοντες ἀναιρῶσιν ἅπερ κατ'
αὐτῶν τούτων ἐφρόνησαν. τί γὰρ κἂν ἐγγὺς ἔχει τῶν Ἀρείου 3
κακῶν ἡ Διονυσίου πίστις; οὐχ ὁ μὲν Ἄρειος κατ' ἐπίνοιαν λέγει
τὸν λόγον, ὁ δὲ Διονύσιος ἀληθινὸν καὶ φύσει λόγον τοῦ θεοῦ; καὶ
ὁ μὲν ἀποξενοῖ τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρός, ὁ δὲ ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον
τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν εἶναι διδάσκει, ὡς ἔστιν ὁ λόγος πρὸς
τὸν νοῦν καὶ ποταμὸς πρὸς τὴν πηγήν. εἰ μὲν οὖν διαιρεῖν καὶ ἀπο- 4
ξενοῦν τὸν λόγον καὶ τὸν νοῦν τις δύναται ἢ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πηγὴν
μερίσαι καὶ τειχίσας διελεῖν ἢ τὸν ποταμὸν ἑτεροούσιον εἰπεῖν πρὸς
τὴν πηγὴν καὶ ξένον τὸ ὕδωρ δεῖξαι ἢ τὸ ἀπαύγασμα τολμᾷ διελεῖν
ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ εἰπεῖν ἐξ ἑτέρας οὐσίας εἶναι τὸ ἀπαύγασμα καὶ
μὴ ἐκ τοῦ φωτός, μαινέσθω μετὰ Ἀρείου. ὁ γὰρ τοιοῦτος μηδὲ νοῦν
ἀνθρώπινον ἔχων ἔτι φανήσεται. εἰ δὲ ἀδιαίρετα ταῦτα οἶδεν ἡ
φύσις καὶ τὸ τούτων γέννημα ἴδιον, μήτε τὰ Ἀρείου τις ἔτι λοιπὸν
φρονείτω μήτε Διονύσιον διαβαλλέτω, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐκ τούτων
αὐτοῦ θαυμαζέτω τήν τε τοῦ λόγου λευκότητα καὶ τὴν τῆς πίστεως
ὀρθότητα. |
Ὅτι γὰρ πρὸς τὴν μανίαν Ἀρείου λέγοντος ἄλλον εἶναι τὸν ἐν 25,1
τῷ θεῷ λόγον καὶ ἄλλον, περὶ οὗ φησιν ὁ Ἰωάννης· «>ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
λόγος[2]», καὶ ἄλλην μὲν ἰδίαν σοφίαν εἶναι ἐν τῷ θεῷ, ἄλλην δὲ περὶ
ἧς φησιν ὁ ἀπόστολος «Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία[3]», πάλιν
ὁ Διονύσιος ἀνθίσταται καὶ διαβάλλει τὴν τοιαύτην κακοδοξίαν, ὅρα
πάλιν πῶς ἐν τῷ δευτέρῳ γράφει περὶ τούτων οὕτως· «>ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
λόγος·<[4] ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ λόγος ὁ τὸν λόγον προέμενος· >ἦν γὰρ ὁ λόγος
πρὸς τὸν θεόν<.[5] >σοφία γεγέννηται[6]< ὁ κύριος· οὐκ ἦν οὖν σοφία ὁ
τὴν σοφίαν ἀνείς· «>ἐγὼ γὰρ ἤμην, φησίν, ᾗ προσέχαιρεν<.[7] ἀλή-
θειά | ἐστιν ὁ Χριστός· >εὐλογητὸς δέ<, φησίν, >ὁ θεὸς τῆς ἀληθείας<.[8]»
ἐνταῦθα καὶ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον ἀνατρέπει καὶ ἀμφοτέρας τὰς 2
αἱρέσεις ἴσας ἐν ἀσεβείᾳ δείκνυσιν. οὔτε γὰρ λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ λόγου

---

1. Ἰω. 15, 20. 2. Ἰω. 1, 1. 3. Α' Κορ. 1, 24. 4. Ἰω. 1, 1.
5. Ἰω. 1, 1. 6. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 30. 7. Παρμ. 8, 30. 8. Α' Ἔσδρ. 4,40.

πατὴρ οὔτε ποίημά ἐστι τὸ ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλὰ ἴδιον τῆς οὐσίας
αὐτοῦ γέννημα, πάλιν τε οὐκ ἔστι πατὴρ ὁ προελθὼν λόγος οὐδὲ πάλιν
ἐκ πολλῶν εἷς ἐστιν οὗτος λόγος, ἀλλὰ μόνος ἐστὶ τοῦ πατρὸς υἱός,
ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος, ὁ καὶ νῦν ὢν ἐν αὐτῷ καὶ ἀιδίως καὶ
ἀδιαιρέτως ὢν ἐξ αὐτοῦ. οὕτω καὶ σοφία καὶ ἀλήθειά ἐστιν ὁ κύ- 3
ριος καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλης σοφίας δεύτερος, ἀλλὰ μόνος οὗτός ἐστι,
δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατήρ. καὶ ἐν αὐτῷ συνεστήσατο τῶν
γενητῶν τὰς ποικίλας οὐσίας, δι' αὐτοῦ τε γνωρίζεται, οἷς ἂν ἐθέλῃ[1],
καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τῶν πάντων πρόνοιαν ποιεῖται καὶ ἐργάζεται. μόνον
γὰρ τοῦτον οἶδε τοῦ θεοῦ λόγον καὶ Διονύσιος. αὕτη τοῦ Διονυσίου 4
ἡ πίστις· ὀλίγα γὰρ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ συναγαγὼν ἔγραψα
δυνάμενα παρασχεῖν σοὶ μὲν ἀφορμὴν εἰς τὸ πλείονα προστιθέναι,
τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς μεγίστην αἰσχύνην διὰ τὴν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου
συκοφαντίαν. ἐν πᾶσι γὰρ καὶ καθ' ἕκαστον, δι' ὧν ἔγραψεν, ἤλεγ-
ξεν αὐτῶν τὴν κακοφροσύνην καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐστηλίτευσεν.
Οὐκοῦν ἀπὸ τούτων δείκνυται καὶ ἡ πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώ- 26,1
νιον ἐπιστολὴ οὐ φαύλῃ διανοίᾳ ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν γραφεῖσα παρ'
αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἀπολογία αὐτοῦ δείκνυσι. καὶ ἔστιν ἀληθῶς
τύπος οὗτος πιθανὸς πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Σαβελλίου μανίας, ὥστε
τὸν βουλόμενον ταχέως διελέγχειν τοὺς τοιούτους μὴ ἀπὸ τῶν ση-
μαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου ποιεῖσθαι τὴν ἀρχὴν (ὅτι λόγος
καὶ σοφία[2] καὶ δύναμίς ἐστιν ὁ υἱός, καὶ ὅτι «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν
ἐσμεν[3]», ἵνα μὴ τὰ καλῶς εἰρημένα παρεξηγούμενοι ἐκεῖνοι πρόφασιν
τῆς ἀναισχύντου φιλονεικίας ἑαυτῶν τὰ τοιαῦτα πορίσωνται ἀκού-
οντες, ὅτι «ἐγὼ | καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν[4]», καί· «ὁ ἐμὲ ἑωρακώς,
ἑώρακε τὸν πατέρα»)[5], ἀλλὰ τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημένα περὶ σοῦ σω-
τῆρος προβάλλειν, ὥσπερ αὐτὸς πεποίηκεν, οἷά ἐστι τὸ πεινῆν, τὸ
κοπιᾶν καὶ ὅτι ἄμπελος καὶ ηὔχετο καὶ πέπονθεν. ὅσῳ γὰρ ταῦτα 2
ταπεινὰ λέγεται, τοσούτῳ δείκνυται μὴ ὁ πατὴρ γενόμενος ἄνθρωπος.
ἀνάγκη γὰρ καὶ ἀμπέλου λεγομένου τοῦ κυρίου εἶναι καὶ γεωργὸν καὶ
εὐχομένου αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑπακούοντα καὶ αἰτοῦντος αὐτοῦ εἶναι
τὸν διδοῦντα. τὰ δὲ τοιαῦτα μᾶλλον εὐκολώτερον τὴν τῶν Σαβελ-
λιανῶν μανίαν δείκνυσιν, ὅτι ἕτερος ὁ εὐχόμενος, ἕτερος ὁ ὑπακούων
καὶ ἄλλος ἡ ἄμπελος καὶ ἄλλος ὁ γεωργός. ὅσα γὰρ ὡς ἀποξε- 3
νοῦντα τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεται ῥητά, ταῦτα διὰ τὴν σάρκα,
ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, λέγεται περὶ αὐτοῦ. ξένα γὰρ τὰ γενητὰ κατὰ
φύσιν ἐστὶ τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο γοῦν ἐπειδὴ τῆς σαρκὸς | γενητῆς οὔ-
σης γέγονεν, ὡς ὁ Ἰωάννης φησίν, ὁ λόγος σάρξ[6], καίτοι κατὰ φύσιν
ἴδιος καὶ ἀδιαίρετος ὢν τοῦ πατρός, ὅμως δι' αὐτὴν λέγεται καὶ ὁ
πατὴρ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ. τὰ γὰρ τῆς σαρκὸς ἴδια αὐτὸς ἀνέχεται

1. Πρβλ. Ματθ. 11, 27. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 30. 3. Ἰω. 10, 30.
4. Ἰω. 10, 30. 5. Ἰω. 14, 9. 6. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι, ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἄλλου ἀλλ' αὐτοῦ ἦν ἴδιον
τὸ σῶμα. τοιαύτης δὲ τῆς διανοίας οὔσης ταχύτερον ἐλεγχθήσε- 4
ται Σαβέλλιος, ὅτι μή ἐστιν ὁ πατὴρ ὁ γενόμενος σάρξ, ἀλλ' ὁ τού-
του λόγος ὁ καὶ ταύτην λυτρούμενος καὶ προσάγων τῷ πατρί. οὕτω
δὲ διελέγξας καὶ πείσας λοιπὸν καὶ περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος ἑτοι-
μότερον διδάξει, ὅτι ὁ λόγος καὶ σοφία, υἱὸς καὶ δύναμις, ἀπαύγα-
σμα, χαρακτήρ. ἀνάγκη γὰρ καὶ ἐνταῦθα πάλιν νοεῖν, ὅτι τοῦ λόγου
ὄντος εἶναι δεῖ καὶ τὸν πατέρα τοῦ λόγου καὶ σοφίας οὔσης εἶναι καὶ
τὸν ταύτης γονέα καὶ ἀπαυγάσματος ὄντος εἶναι καὶ τὸ φῶς, καὶ οὕτως
εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἕν.

Ταῦτα Διονύσιος εἰδὼς ἔγραψε καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν Σαβέλλιον **27,1**
ἐφίμωσεν, ἐν τούτοις δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέστρεψε. καὶ γὰρ
ὥσπερ ἀνατρέπει Σαβέλλιον τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος, οὕτω καὶ
πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν
σημαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου ποιεῖσθαι χρὴ τοὺς κατ' αὐτῶν
ἐλέγχους, ἵνα μὴ καὶ οὗτοι τὰ διὰ τὸ σῶμα λεχθέντα περὶ τοῦ κυρίου
παρεξηγούμενοι νομίσωσι τοιοῦτον εἶναι τὸν λόγον, οἷοί ἐσμεν ἡμεῖς
οἱ ἄνθρωποι, καὶ λοιπὸν ἐπιμείνωσι τῇ ἑαυτῶν μανίᾳ. ἂν δὲ διδα- 2
χθῶσιν καὶ οὗτοι περὶ τῆς θεότητος, καταγνώσονται μὲν τῆς ἑαυτῶν
κακονοίας, εὐκολώτερον δὲ μαθόντες, ὅτι ὁ λόγος | σὰρξ ἐγένετο,
διακρινοῦσι λοιπὸν καὶ οὗτοι τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ τῇ θεότητι ἁρμό-
ζοντα. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων καὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου 3
δειχθέντος ἐξ ὧν ἔγραψεν εὐσεβοῦς, τί ποιήσουσι λοιπὸν οἱ Ἀρειο-
μανῖται; τίνος ἄρα πάλιν ἐλεγχθέντες ἀπὸ τούτων καταψεύσονται;
ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς ἐκπεσόντας ἀπὸ τοῦ θεμελίου τῶν ἀποστόλων
καὶ εὐσάλευτον ἔχοντας τὴν διάνοιαν ζητεῖν ἔρεισμα καὶ μὴ εὑρί-
σκοντας καταψεύδεσθαι λοιπὸν τῶν πατέρων. ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς 4
ἔτι πιστεύσει, κἂν βιάσωνται συκοφαντεῖν. κατεγνώσθη γὰρ ἡ αἵρεσις
παρὰ πᾶσιν, εἰ μὴ ἄρα περὶ τοῦ διαβόλου λοιπὸν φθέγξονται· αὐτὸς
γὰρ μόνος ἐστὶν αὐτοῖς σύμφωνος, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ
καὶ τὴν αἵρεσιν ὑποβάλλων. τίς οὖν ἔτι τούτους, ὧν ὁ διάβολός ἐστι
καθηγεμών, Χριστιανοὺς ὀνομάσειε καὶ μὴ μᾶλλον διαβολικούς; ἵνα
μὴ μόνον χριστομάχοι ἀλλὰ καὶ διαβολικοὶ καλῶνται, εἰ μὴ ἄρα με-
ταβάλωνται καὶ ἣν μὲν ἐπενόησαν ἀσέβειαν ἀρνήσωνται, τὴν δὲ ἀλή-
θειαν ἐπιγνῶσι. τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μὲν ὠφελήσει ἡμᾶς δὲ πρέπει περὶ
πάντων τῶν πεπλανημένων οὕτως εὔχεσθαι.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ *

1. Πάντα μὲν ὅσα ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς, πεποίηκέ τε καὶ ἐδίδαξεν [1], εἰς τὴν ἡμετέραν φανεὶς σωτηρίαν διεπράξατο. Ἦλθε γάρ, ὡς ὁ Ἰωάννης φησίν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.[2] Ἔστι δὲ μετὰ πάντων καὶ τοῦτο θαυμάσαι τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ὅτι καὶ περὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς μαχομένων οὐ παρεσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ μάλα προείρηκεν, ἵνα, ἐπειδὰν ἐκεῖνα παραγένηται, εὐθέως εὑρεθῶμεν ἠσφαλισμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας, λέγοντος. «Ἐγερθήσονται ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανᾶσθαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς· ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν.[3]» Τὰ μὲν γὰρ ἀποτεθέντα μαθήματά τε καὶ χαρίσματα παρ' αὐτοῦ πολλὰ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν· οὐρανίου γὰρ πολιτείας τύπος, καὶ δύναμις κατὰ δαιμόνων, υἱοποίησίς τε καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν χάρισμα καὶ ἐξαίρετον, ἡ περὶ τοῦ Πατρὸς γνῶσις καὶ αὐτοῦ τοῦ Λόγου, καὶ δωρεὰ Πνεύματος ἁγίου. Ἡ δὲ τῶν ἀνθρώπων διάνοια ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἔγκειται· καὶ μὴν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος [4], φθονῶν ἐπὶ τοῖς τοσούτοις ἡμῖν ἀγαθοῖς γενομένοις, περιέρχεται ζητῶν ἁρπάσαι τὰ εἰς ἡμᾶς τοῦ Λόγου σπέρματα. Διὰ τοῦτο γοῦν, ὥσπερ ἴδια κειμήλια τὰ μαθήματα σφραγίζων ἐν ἡμῖν διὰ τῆς προρρήσεως, ἔλεγεν ὁ Κύριος· «Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· Ἐγώ εἰμι· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι· μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.[5]» Μέγα τι χάρισμα δέδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος, ὥστε μὴ ἐκ τῶν φαινομένων ἀπατᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, κἂν ταῦτα κεκαλυμμένα τυγχάνῃ, διακρίνειν τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλος ἐστὶ μισητὸς ὁ τῆς κακίας εὑρετὴς καὶ μέγας δαίμων ὁ διάβολος, μόνον

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologia Cursus Completus. Series Graeca, τ. 25, σελ. 537 ἑξ.

1. Πρβλ. Πράξ. 1, 1. 2. Ἰω. 3, 17. 3. Ματθ. 24, 24. 4. Α' Πέτρ. 5, 8. 5. Λουκ. 21, 8.

τε φαινόμενος βάλλεται παρὰ πάντων, ὡς ὄφις, ὡς δράκων, ὡς λέων ζητῶν τινας ἁρπάσαι καὶ καταπιεῖν· διὰ τοῦτο ὃ μὲν ἔστιν αὐτός, ὑποκρύπτει καὶ σκέπει, τὸ δὲ παρὰ πάντων ποθούμενον ὄνομα ὑποκρίνεται πανούργως, ἵνα, ἀπατήσας τῇ φαντασίᾳ, λοιπὸν τοὺς πλανηθέντας τοῖς ἰδίοις περιπείρῃ δεσμοῖς. Καὶ ὥσπερ ἂν εἴ τις, ἀνδραποδίσασθαι θέλων ἀλλοτρίους παῖδας, ἀποδημούντων τῶν γονέων, ὑποκρίνηται τὰς ἐκείνων ὄψεις, καὶ ποθοῦντας τοὺς υἱοὺς ἀπατήσῃ, καὶ λοιπὸν ἀπαγαγὼν αὐτοὺς μακράν, ἀπολέσῃ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ κακοδαίμων καὶ σκολιὸς διάβολος, οὐκ ἔχων μὲν αὐτὸς παρρησίαν, εἰδὼς δὲ τὸν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα τῶν ἀνθρώπων, ὑποκρίνεται μὲν ταύτην τῇ φαντασίᾳ, τὸν δὲ ἴδιον ἰὸν ἐπιβάλλει τοῖς ἐπακολουθήσασιν αὐτῷ.

2. Οὕτως καὶ τὴν Εὔαν ἠπάτησεν, οὐ τὰ ἴδια λαλῶν, ἀλλ' ὑποκρινόμενος μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ ῥήματα, τὴν δὲ διάνοιαν αὐτῶν παραποιῶν· οὕτω καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰὼβ ὑπέβαλε, πείσας αὐτὴν ὑποκρίνασθαι μὲν φιλανδρίαν, διδάξας δὲ βλασφημεῖν εἰς τὸν Θεόν· οὕτως τοὺς ἀνθρώπους ὁ δόλιος παίζει ταῖς φαντασίαις, ὑποκλέπτων καὶ σύρων ἕκαστον εἰς τὸν ἴδιον τῆς κακίας βόθρον. Πάλαι μὲν οὖν ἀπατήσας τὸν πρῶτον ἄνθρωπον τὸν Ἀδάμ, καὶ νομίσας δι' ἐκείνου ὑποχειρίους ἐσχηκέναι τοὺς πάντας, ἐνήλλετο θρασυνόμενος καὶ λέγων· «Τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιάν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι.[1]» Ὅτε δὲ ὁ Κύριος ἐπεδήμησε, καὶ πεῖραν ἔσχεν ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας αὐτοῦ, μὴ δυνηθεὶς ἀπατῆσαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ φορουμένην σάρκα, τότε δὴ ὁ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἐπαγγελλόμενος καταλαμβάνειν λοιπὸν ἐξ ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον παίζεται καὶ ὑπὸ παιδίων, ὡς στρουθίον, ὁ ὑπερήφανος. Παιδίον γὰρ νῦν νήπιον εἰς τρώγλην ἀσπίδων βάλλον τὴν χεῖρα[2], γελᾷ τὸν ἀπατήσαντα τὴν Εὔαν· καὶ πάντες δὲ οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες εἰς τὸν Κύριον πατοῦσι τὸν εἰπόντα· «Θήσομαι τὸν θρόνον μου ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἀναβήσομαι, ὅμοιος ἔσομαι τῷ Ὑψίστῳ.[3]» Οὕτω μὲν οὖν πάσχει μετ' αἰσχύνης ἐκεῖνος· ὅμως δέ, εἰ καὶ τολμᾷ πάλιν ὁ ἀναίσχυντος σχηματίζεσθαι, ἀλλὰ γινώσκεται καὶ νῦν μᾶλλον ὁ τάλας ὑπὸ τῶν τὸ σημεῖον ἐν τῷ μετώπῳ φορούντων, καὶ δεινότερον ἀποστρέφεται τεταπεινωμένος καὶ κατησχυμμένος. Κἄν τε γὰρ ὡς ὄφις νῦν ἕρπων μετασχηματίσηται εἰς ἄγγελον φωτός, ἀλλ' οὐκ εἰς ὄνησιν ἕξει τὴν ὑπόκρισιν· πεπαιδεύμεθα γάρ, ὅτι κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ἡμᾶς παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα τοῦτον εἶναι.[4]

3. Ἐὰν δὲ καὶ πάλιν τὸ ἴδιον κρύψῃ ψεῦδος, καὶ λαλεῖν ὑποκρίνηται διὰ χειλέων τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' οὐκ ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τὰ νοή-

1. Ἡσ. 10, 14. 2. Πρβλ. Ἡσ. 11, 8. 3. Ἡσ. 14, 14. 4. Πρβλ. Γαλ. 1, 8.

ματα, δυνάμεθα λέγειν τὰ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς αὐτὸν εἰρημένα· «Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; [1]» καί, «Οὐχ ὡραῖος αἶνος ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ.[2]» Οὐδὲ γὰρ τὴν ἀλήθειαν λέγων ἀξιόπιστός ἐστιν ὁ πανοῦργος. Καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν ἡ Γραφὴ διηγουμένη τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸς τὴν Εὔαν αὐτοῦ κακοτεχνίαν· ἤλεγξε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ Κύριος, πρῶτον μὲν ἐν τῷ ὄρει, διαιρῶν τὴν πτύξιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ, καὶ δεικνὺς ὅστις ἐστὶν ὁ δόλιος, καὶ ἐλέγχων, ὅτι μὴ τῶν ἁγίων εἷς ἐστιν, ἀλλὰ Σατανᾶς ἐστιν ὁ πειράζων, ἐν τῷ λέγειν· «Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις [3]» καὶ ὅτε δὲ κράζοντας ἀπὸ τῶν μνημείων ἐφίμωσε τοὺς δαίμονας. Ἦν μὲν γὰρ ἀληθὲς τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, καὶ οὐκ ἐψεύδοντο τότε λέγοντες, ὅτι «Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ [4], καὶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ· [5]» ἀλλ' οὐκ ἤθελε δι' ἀκαθάρτου στόματος τὴν ἀλήθειαν προφέρεσθαι καὶ μάλιστα δι' ἐκείνων, ἵνα μή, προφάσει ταύτης ἐπιμίξαντες τὸ ἴδιον θέλημα τῆς κακίας, ἐπισπείρωσι τοῦτο καθεύδουσι τοῖς ἀνθρώποις.[6] Διὰ τοῦτο οὔτε αὐτὸς ἠνέσχετο τοιαῦτα λαλούντων αὐτῶν, οὐδὲ ἡμᾶς ἀνασχέσθαι τῶν τοιούτων βουλόμενος, παρήγγειλε δι' ἑαυτοῦ μέν, «Προσέχετε, λέγων, ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες· [7]» διὰ δὲ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· «Μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε.[8]» Τοιοῦτος γὰρ ὁ τρόπος τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας ἐστί· τοιαῦτα δὲ τὰ τῶν αἱρέσεων συγκροτήματα τυγχάνει· πατέρα γὰρ ἑκάστη τῆς ἰδίας ἐπινοίας ἔχουσα τὸν ἐξ ἀρχῆς τραπέντα καὶ γενόμενον ἀνθρωποκτόνον καὶ ψεύστην τὸν διάβολον, καὶ αἰσχυνομένη τὸ τούτου μισητὸν ὄνομα προφέρειν, ὑποκρίνεται τὸ καλὸν καὶ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος, τάς τε τῶν Γραφῶν λέξεις περιβάλλεται. Καὶ λέγει μὲν τὰ ῥήματα, κλέπτει δὲ τὴν διάνοιαν τὴν ἀληθῆ· καὶ λοιπόν, ἣν ἔπλασεν ἰδίαν ἐπίνοιαν ὡς ἐν δόλῳ τινὶ σκεπάσασα, ἀνθρωποκτόνος καὶ αὐτὴ γίνεται τῶν πλανωμένων.

4. Ἐπεὶ πόθεν Μαρκίωνι καὶ Μανιχαίῳ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀρνουμένοις τὸν νόμον; ἐκ γὰρ τῶν παλαιῶν τὰ νέα, καὶ τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς μαρτυρεῖ. Οἱ τοίνυν ἀρνούμενοι ταῦτα πῶς ὁμολογήσουσι τὰ ἐξ ἐκείνων; Παῦλος γὰρ ἀπόστολος Εὐαγγελίου γέγονεν, οὗ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις.[9] Ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς ἔλεγεν· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς ὅτι αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.[10]» Πῶς οὖν ὁμολογήσουσι τὸν Κύριον, μὴ προερευνῶντες τὰς περὶ αὐτοῦ Γραφάς; Ὃν γὰρ ἔγραψε Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται, τοῦτον εὑρηκέναι λέγουσιν οἱ μαθηταί.[11] Τί δὲ καὶ Σαδδουκαίοις

---

1. Ψαλμ. 49, 16. 2. Σοφ. Σειρ. 15, 9. 3. Ματθ. 4, 10. 4. Πρβλ. Ματθ. 8, 29. 5. Πρβλ. Μάρκ. 1, 24. 6. Πρβλ. Ματθ. 13, 25. 7. Ματθ. 7, 15. 8. Α' Ἰω. 4, 1. 9. Ῥωμ. 1, 2. 10. Ἰω. 5, 39. 11. Πρβλ. Ἰω. 1, 45.

ὁ νόμος μὴ δεχομένοις τοὺς προφήτας; Ὁ γὰρ τὸν νόμον δεδωκὼς Θεός, αὐτὸς ἐγείρειν ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήτας ἐπηγγείλατο, ὥστε τὸν αὐτὸν εἶναι Κύριον τοῦ τε νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τὸν ἀρνούμενον θάτερον αὐτῶν ἀρνεῖσθαι πάντως καὶ τὸ ἕτερον. Τί δὲ καὶ 'Ιουδαίοις λοιπὸν ἡ Παλαιά, μὴ ἐπεγνωκόσι τὸν ἐξ αὐτῆς προσδοκώμενον Κύριον; Εἰ γὰρ ἐπίστευον τοῖς Μωϋσέως γράμμασιν, ἐπίστευσαν ἂν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασι. «Περὶ γὰρ ἐμοῦ, φησίν, ἐκεῖνος ἔγραψε.[1]» Τί δὲ καὶ τῷ Σαμοσατεῖ τὰ τῶν Γραφῶν, ἀρνουμένῳ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης σημαινομένην καὶ δεικνυμένην ἔνσαρκον τοῦ Λόγου παρουσίαν; Τί δὲ καὶ τοῖς 'Αρειανοῖς αἱ Γραφαί, καὶ τί ταύτας οὗτοι προφέρουσιν, ἄνθρωποι κτίσμα λέγοντες εἶναι τὸν Θεοῦ Λόγον, καὶ ὡς ἂν Ἕλληνες, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν;[2] Πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν τῆς ἐπινοίας ἀσέβειαν ἑκάστη τούτων τῶν αἱρέσεων οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς Γραφάς· καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ οἱ τὰ τούτων πρεσβεύοντες, ὅτι πολύ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν ἐναντίαι πρὸς τὸ ἑκάστης ἐκείνων φρόνημα· ἀπάτης δὲ χάριν τῶν ἁπλουστέρων, οἷοί εἰσι περὶ ὧν ἐν Παροιμίαις γέγραπται· «Ἄκακος πιστεύει παντὶ λόγῳ·[3]» σχηματίζονται μελετᾶν καὶ λέγειν τὰς λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῶν διάβολος, ἵνα ἐκ τῶν λέξεων δόξωσιν ὀρθὸν ἔχειν καὶ τὸ φρόνημα, καὶ λοιπὸν πείσωσι παρὰ τὰς Γραφὰς φρονεῖν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους. 'Αμέλει ἐν ἑκάστῃ, τῶν αἱρέσεων οὕτω σχηματισάμενος ὁ διάβολος, λέξεις ὑπέβαλε μεστὰς δολιότητος· περὶ γὰρ τούτων ὁ Κύριος εἴρηκεν, ὅτι «'Εγερθήσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, ὥστε πλανῆσαι πολλούς·[4]» τοιγαροῦν ὁ διάβολος ἦλθε, λέγων δι' ἑκάστης· 'Εγώ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ παρ' ἐμοὶ τὸ ἀληθές ἐστι· καὶ πάσας ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πεποίηκε ψεύδεσθαι ὁ συκοφάντης. Καὶ τό γε παράδοξον, πᾶσαι πρὸς ἑαυτὰς αἱ αἱρέσεις μαχόμεναι περὶ ὧν ἔπλασεν ἑκάστη κακῶν, ἐν μόνῳ τῷ ψεύδεσθαι συνεδέθησαν ἀλλήλαις· ἕνα γὰρ ἔχουσι πατέρα τὸν πάσαις ἐπισπείραντα τὸ ψεῦδος.[5] Ὁ μὲν οὖν πιστὸς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου μαθητής, ἔχων χάριν τοῦ διακρίνειν τὰ πνευματικά, καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν[6], ἕστηκεν ἑδραῖος καὶ ἀσφαλὴς ἀπὸ τῆς τούτων ἀπάτης διαμένων· ὁ δὲ ἁπλοῦς, ὡς προεῖπον, καὶ μὴ κατηχηθεὶς ἰσχυρῶς, ὁ τοιοῦτος τὰ λεγόμενα μόνον σκοπῶν, καὶ μὴ τὴν διάνοιαν θεωρῶν, εὐθὺς ὑποσύρεται ταῖς ἐκείνων μεθοδείαις. Διὰ τοῦτο καλόν ἐστι καὶ ἀναγκαῖον εὔχεσθαι λαμβάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων, ἵνα ἕκαστος γινώσκῃ κατὰ τοῦ 'Ιωάννου παραγγελίαν, τίνας μὲν ἀποβάλλειν ὀφείλει, τίνας δὲ προσλαμβάνεσθαι, ὡς φίλους καὶ τῆς αὐτῆς ὄντας πίστεως. Πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις γράψειεν, εἰ βούλοιτο

1. 'Ιω. 5, 46. 2. Πρβλ. 'Ρωμ. 1, 25. 3. Παρμ. 14, 15. 4. Ματθ. 24, 24. 5. Πρβλ. Ματθ. 13, 25. 6. Πρβλ. Ματθ. 7, 24.

περὶ τούτων ἐπεξεργάσασθαι· πολλὴ γὰρ καὶ ποικίλη τῶν αἱρέσεων ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ κακοφροσύνη φανήσεται, καὶ δεινὴ λίαν ἡ τῶν ἀπατώντων πανουργία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία Γραφὴ πάντων ἐστὶν ἱκανωτέρα, τούτου χάριν τοῖς βουλομένοις τὰ πολλὰ περὶ τούτων γινώσκειν συμβουλεύσας ἐντυγχάνειν τοῖς θείοις λόγοις, αὐτὸς νῦν τὸ κατεπεῖγον ἐσπούδασα δηλῶσαι, διὸ μάλιστα καὶ οὕτως ἔγραψα.

5. Ἤκουσα ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις διατρίβων, ἀδελφοὶ γὰρ γνήσιοι καὶ τῆς ὀρθῆς δόξης ὄντες ἀπήγγειλαν, ὡς ἄρα τινὲς συνελθόντες τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων ἔγραψαν δῆθεν περὶ πίστεως, ὡς ἠθέλησαν, καὶ θέλουσιν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἢ ὑπογράψητε κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ καθὸ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς ὁ διάβολος· ἢ ὁ ἀντιλέγων ὑπερόριος γένηται. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῶν μερῶν τούτων ἤδη διοχλεῖν ἄρχονται. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ τρόπος τῶν γραφόντων δῆλος γίνεται. Οἱ γὰρ οὕτω γράφοντες, ὥστε τὸ τέλος τῶν γραμμάτων αὐτῶν ἐξορισμὸν καὶ ἄλλας τιμωρίας ἔχειν, τί ἂν εἶεν οἱ τοιοῦτοι ἢ Χριστιανῶν μὲν ἀλλότριοι, διαβόλου δὲ καὶ τῶν ἐκείνου δαιμόνων φίλοι; μάλιστα ὅτι, τοῦ θεοσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίου φιλανθρώπου ὄντος, παρὰ γνώμην αὐτοῦ θρυλλοῦσιν ἃ θέλουσιν αὐτοί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ποιοῦσι μετὰ πολλῆς μὲν πανουργίας, δύο δὲ τούτων μάλιστα χάριν, ὥς γέ μοι φαίνεται· ἑνὸς μέν, ἵνα καί, ὑμῶν ὑπογραψάντων, δόξωσι παύειν μὲν τὴν Ἀρείου κακωνυμίαν, λανθάνειν δὲ αὐτοὶ ὡς μὴ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες· ἑτέρου δὲ ἵνα ταῦτα γράφοντες, δόξωσι πάλιν ἐπικρύπτειν τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην σύνοδον, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν αὐτῇ κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως πίστιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν ἑτεροδοξίαν· εἰ γὰρ ἐπίστευον ὀρθῶς, ἠρκοῦντο τῇ ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει παρὰ πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου· καὶ εἰ ἐνόμιζον ἑαυτοὺς συκοφαντεῖσθαι καὶ μάτην λεγομένους Ἀρειανούς, ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ σπουδάζειν ἐναλλάττειν τὰ κατὰ Ἀρείου γραφέντα, ἵνα μὴ ὡς κατ' αὐτῶν ᾖ ὁρισθέντα τὰ κατ' ἐκείνου γραφέντα. Νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσιν, ὡς δὲ αὐτοὶ ὄντες Ἄρειος ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀγωνίζονται. Σκοπεῖτε γὰρ ὡς οὐκ ἀληθείας μέλει τούτοις, ἀλλὰ πάντα διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν. Οἱ γὰρ τολμῶντες διαβάλλειν τὰ καλῶς ὁρισθέντα, καὶ γράφειν ἐπιχειροῦντες ἄλλα παρ' ἐκεῖνα, τί ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ κατηγοροῦσι μὲν τῶν Πατέρων, προΐστανται δὲ τῆς αἱρέσεως, καθ' ἧς ἐκεῖνοι γεγόνασί τε καὶ ἀπεφήναντο; Καὶ γὰρ καὶ νῦν ἃ γράφουσιν οὐκ ἀληθείας φροντίζοντες γράφουσι, καθὰ προεῖπον, ἀλλὰ μᾶλλον παίζοντες καὶ τέχνῃ τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἐν τῷ διαπέμπεσθαι τὰς ἐπιστολάς, τὰς μὲν τῶν λαῶν ἀκοὰς ἀπασχολεῖσθαι περὶ ταῦτα ποιήσωσι, κερδάνωσι δὲ τὸν χρόνον τοῦ κατηγορεῖσθαι αὐτοί, καὶ λαθόντες ὡς ἀσεβοῦντες, ἔχωσι χώραν ἐπεκτεῖναι τὴν αἵρεσιν, ὡς γάγγραιναν, ἔχουσαν νομὴν πανταχοῦ.

6. Πάντα γοῦν κινοῦσι καὶ ταράττουσι, καὶ οὐδὲ οὕτω τοῖς ἑαυτῶν ἀρκοῦνται· κατ' ἐνιαυτὸν γάρ, ὡς οἱ τὰς διαθήκας γράφοντες, συνερχόμενοι καὶ αὐτοί, προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ γέλωτα μᾶλλον καὶ αἰσχύνην ὀφλήσωσιν, ὅτι μὴ παρ' ἑτέρων, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τὰ αὐτῶν ἐκβάλλεται. Εἰ γὰρ ἐθάρρουν οἷς ἔγραφον προτέροις, οὐκ ἂν δεύτερα γράφειν ἐζήτουν· οὐδὲ πάλιν ἀφέντες ἐκεῖνα, ταῦτα νῦν ἔγραφον ἅπερ, πάντως τοῦτο μελετήσαντες, πάλιν ἀλλάξουσιν, ἐὰν ὀλίγος πάνυ παρέλθῃ χρόνος, καὶ πρόφασιν λάβωσι τοῦ συνήθως τισὶν ἐπιβουλεύειν. Τότε γάρ, ὅταν ἐπιβουλεύσωσι, μάλιστα προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵνα, ὡς ὁ Πιλᾶτος ἐνίψατο τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ οὗτοι δράκοντες ἀποκτείνωσι τοὺς εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντας· καὶ ἵνα, ὡς περὶ πίστεως ὁρίζοντες δόξωσιν, ὡς πολλάκις εἶπον, φεύγειν τὸ τῆς ἑτεροδοξίας ἔγκλημα. Ἀλλ' οὔτε λαθεῖν, οὔτε φυγεῖν δυνήσονται· ἕως γὰρ ἑαυτοῖς ἀπολογοῦνται, ἑαυτῶν ἀεὶ κατήγοροι γίνονται, καὶ δικαίως γε· οὐ γὰρ τοῖς ἐλέγχουσιν αὐτοὺς ἀποκρίνονται, ἀλλ' ἑαυτούς, ὡς βούλονται, πείθουσι. Πότε οὖν, τοῦ ὑπευθύνου κρίνοντος ἑαυτόν, λύσις γίνεται τοῦ ἐγκλήματος; Διὰ τοῦτο γοῦν ἀεὶ γράφουσι, καὶ ἀεὶ τὰ ἴδια μεταποιοῦντες, ἄδηλον ἔχουσι τὴν πίστιν, μᾶλλον δὲ φανερὰν ἔχουσι τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν κακοφροσύνην. Πάσχειν δέ μοι τοῦτο δοκοῦσιν εἰκότως. Ἐπειδὴ γάρ, τῆς ἀληθείας ἀποστάντες, καὶ θέλοντες ἀνατρέψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν γραφεῖσαν καλῶς, ἠγάπησαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κινεῖν πόδας ἑαυτῶν [1], διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι ὡς ἥ ποτε Ἱερουσαλήμ, κεκοπιάκασι καὶ κάμνουσιν ἐν ταῖς μεταβολαῖς, ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες, μόνον ἵνα τοὺς χρόνους κερδάνωσι, καὶ διαμείνωσι χριστομάχοι τοὺς ἀνθρώπους πλανῶντες.

7. Τίς οὖν, ᾧ μάλιστα μέλει ἀληθείας, ἔτι τούτων ἀνέχεσθαι θελήσει; Τίς γράφοντας αὐτοὺς οὐκ ἀποστραφήσεται δικαίως; Τίς οὐκ ἂν καταγνώσεται τῆς τόλμης αὐτῶν; Ὀλίγοι γὰρ ὄντες τὸν ἀριθμὸν θέλουσι τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντων ἰσχύειν· τά τε ἑαυτῶν συγκροτήματα ἐν γωνίαις γινόμενα καὶ ὕποπτα τυγχάνοντα βουλόμενοι κρατεῖν, βιάζονται λύειν καὶ ἀκυροῦν τὴν οἰκουμενικὴν γενομένην ἄδολον καὶ καθαρὰν σύνοδον· καὶ ἄνθρωποι, διὰ τὸ συνηγορεῖν τῇ χριστομάχῳ αἱρέσει προαχθέντες παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τολμῶσιν ὁρίζειν περὶ πίστεως, καὶ ὀφείλοντες ὡς ὑπεύθυνοι κρίνεσθαι, κρίνειν, ὡς οἱ περὶ Καϊάφαν, ἐπιχειροῦσι καὶ αὐτοί· καὶ Θαλίαν ποιοῦσι πιστεύεσθαι θέλοντες, οἱ μηδὲ πῶς πιστεύουσι γινώσκοντες. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι διὰ τὴν τοῦ Ἀρείου μανίαν Σεκοῦνδος μὲν ὁ Πενταπολίτης, ὁ πάλαι πολλάκις καθαιρεθείς, ἐδέχθη παρ' αὐτῶν, προεβλήθησαν δὲ Γεώργιος, ὁ νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, καὶ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος, καὶ Θεόδωρος ὁ ἐν Ἡρακλείᾳ; Καὶ γὰρ

1. Ἱερ. 14, 10.

καὶ πρότερον ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου καθαιρεθέντες, ὕστερον διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, οἵτινες καὶ τὴν ἀρχὴν ὡς νεώτεροι, παρ' Ἀρείου κατηχήθησαν· Ἀκάκιός τε καὶ Πατρόφιλος καὶ Νάρκισσος, οἱ πρὸς πᾶσαν ἀσέβειαν τολμηρότατοι· οὗτοι μὲν οὖν καὶ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν γενομένῃ μεγάλῃ συνόδῳ καθῃρέθησαν· Εὐστάθιός τε ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ, Δημόφιλός τε καὶ Γερμίνιος καὶ Εὐδόξιος, καὶ Βασίλειος, συνήγοροι τῆς ἀσεβείας ὄντες, εἰς τοῦτο προήχθησαν. Περὶ γὰρ τῶν νῦν Κεκροπίου, καὶ τοῦ λεγομένου Αὐξεντίου, καὶ Ἐπικτήτου τοῦ ὑποκριτοῦ, περιττόν ἐστι καὶ λέγειν, φανεροῦ πᾶσιν ὄντος, πῶς καὶ διὰ ποίας προφάσεις καὶ παρὰ τίνων ἐχθρῶν καὶ οὗτοι προεβλήθησαν ὑποκρίνασθαι τὰς κατὰ τῶν ἐπιβουλευθέντων ἐπισκόπων ὀρθοδόξων συκοφαντίας· ὅτι καὶ οὗτοι, καίτοι ἀπὸ ὀγδοήκοντα μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι παρὰ τῶν λαῶν, ὅμως διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐπραγματεύσαντο ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ Γεώργιον ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας τινὰ μισθωσάμενοι, θέλουσι νῦν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς. Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τούτου λόγος οὐδείς. Φήμη γὰρ ἐν τοῖς μέρεσίν ἐστι τούτοις, ὅτι μηδόλως Χριστιανός ἐστιν οὗτος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ τῶν εἰδώλων ἐζήλωσε, καὶ τὸν τρόπον ἐστὶ δήμιος· διὸ καὶ τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα προσελάβοντο, ὥστε ἀδικεῖν, ἁρπάζειν, φονεύειν δύνασθαι· ταῦτα γὰρ πλέον ἤσκησε, καὶ οὐδόλως οἶδε τὰ ἴδια τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

8. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα μηχανῶνται κατὰ τῆς ἀληθείας· ἡ δὲ γνώμη τούτων ἔκδηλος ἔσται πᾶσι, κἂν μυριάκις ὡς ἐγχέλυες ἐξειλεῖν ἐπιχειρῶσι καὶ λανθάνειν ὡς χριστομάχοι. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, μηδεὶς ὑμῶν ἀπατάσθω, μηδεὶς ὑμῶν ὑφαρπαζέσθω· ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς Ἰουδαϊκῆς ἀσεβείας ἐπιβαινούσης κατὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, πάντες ζηλώσατε τῷ Κυρίῳ· καὶ κατέχων ἕκαστος τὴν ἐκ Πατέρων πίστιν, ἣν καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὑπέμνησαν γράψαντες, μὴ ἀνασχέσθω τῶν κατ' αὐτῆς καινοτομεῖν ἐπιχειρούντων. Κἂν γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεις γράφωσι, μὴ ἀνέχεσθε τῶν γραφόντων· κἂν τὰ ῥήματα τῆς ὀρθοδοξίας φθέγγωνται, μηδ' οὕτως τοῖς λαλοῦσι προσέχετε. Οὐ γὰρ ὀρθῇ διανοίᾳ λαλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἔνδυμα προβάτου τὰ ῥήματα περιβαλλόμενοι, ἔνδοθεν τὰ τοῦ Ἀρείου φρονοῦσιν, ὡς ὁ τῶν αἱρέσεων καθηγεμὼν διάβολος. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος ἐλάλει μὲν τὰ ἐκ τῶν Γραφῶν, ἐφιμώθη δὲ παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Εἰ γὰρ ἃ ἔλεγε, καὶ ἐφρόνει, οὐκ ἂν ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· νῦν δέ, τῷ φρονήματι πεσών, ὑποκρίνεται τοῖς ῥήμασιν ὁ πανοῦργος· πολλάκις δὲ καὶ δι' Ἑλληνικῆς κομψολογίας, καὶ τοῖς αὐτῆς σοφίσμασι πειράζει πλανᾶν ὁ κακοθελής. Εἰ μὲν οὖν παρὰ ὀρθοδόξων ἦν τὰ γραφόμενα, οἷα ἂν ἐγεγόνει παρὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ Ὁσίου, καὶ Μαξιμίνου τοῦ τῆς Γαλλίας, ἢ τοῦ διαδεξαμένου τοῦτον, ἢ παρὰ Φιλογονίου καὶ Εὐσταθίου τῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἢ Ἰουλίου καὶ Λιβερίου

τῶν ἐπισκόπων Ῥώμης, ἢ Κυριακοῦ τοῦ τῆς Μυσίας, ἢ Πιστοῦ καὶ Ἀρισταίου τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπισκόπων, ἢ Σιλβέστρου καὶ Πρωτογένους τοῦ τῆς Δακίας, ἢ Λεοντίου καὶ Εὐψυχίου τῶν τῆς Καππαδοκίας ἐπισκόπων, ἢ Κεκιλιανοῦ τοῦ τῆς Ἀφρικῆς, ἢ Εὐστοργίου τοῦ τῆς Ἰταλίας, ἢ Καπίτωνος τοῦ τῆς Σικελίας, ἢ Μακαρίου τοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἢ Ἀλεξάνδρου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ Παιδέρωτος τοῦ τῆς Ἡρακλείας, ἢ τῶν μεγάλων Μελετίου καὶ Βασιλείου, καὶ Λογγιανοῦ, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς τῶν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας καὶ τοῦ Πόντου, ἢ Λούπου καὶ Ἀμφίωνος τῶν ἀπὸ τῆς Κιλικίας, ἢ Ἰακώβου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῶν ἀπὸ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, ἢ τοῦ ἡμετέρου τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου, καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς γραφομένοις ὑποπτεύειν· ἄδολος γὰρ καὶ ἁπλοῦς ἐστιν ὁ τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν τρόπος.

9. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν συνηγορεῖν τῇ αἱρέσει χάριν μισθωθέντων ἐστὶ τὰ γραφέντα, κατὰ δὲ τὴν θείαν παροιμίαν, «Οἱ λόγοι τῶν ἀσεβῶν εἰσι δόλιοι [1]», καί, «Στόμα ἀσεβῶν ἀποκρίνεται κακά [2]», καί, «Κυβερνῶσιν ἀσεβεῖς δόλους· [3]» γρηγορεῖν δεῖ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, ἀδελφοί, καὶ νήφειν, μή τις ἐκ τῆς κομψολογίας καὶ πανουργίας ἀπάτη γένηται, μὴ τῷ ὀνόματί τις ἔλθῃ λέγων, ὅτι Κἀγὼ τὸν Χριστὸν καταγγέλλω, καὶ μετ' ὀλίγον Ἀντίχριστος γνωσθῇ. Ἀντίχριστοι δὲ οὗτοι τυγχάνουσιν, ὅσοι διὰ τὴν Ἀρείου μανίαν ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς. Τί γὰρ λείπει παρ' ὑμῖν, ἵνα ἔξωθέν τις ὑμῖν ἐπιδημήσῃ; Ἢ τίνος αἱ κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύας καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἐκκλησίαι χρείαν ἔχουσιν, ἵνα, ἀντὶ ξύλων καὶ φορτίων πραγματευόμενοι τὴν ἐπισκοπήν, ἐπιβαίνωσι ταῖς μὴ προσηκούσαις αὐτοῖς Ἐκκλησίαις; Τίς οὐκ οἶδε, τίς οὐ θεωρεῖ λευκῶς, ὅτι ταῦτα πάντα πράττουσι διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σύστασιν; Διὰ τοῦτο, κἂν ἐνεοὺς ἑαυτοὺς ποιῶσι, κἂν μείζονα κράσπεδα τῶν Φαρισαίων περιδήσωσιν ἑαυτοῖς, καὶ πλατύνωσιν ἑαυτοὺς τοῖς φθέγμασι, καὶ τὸν τόνον ἀσκήσωσι τῆς φωνῆς, οὐκ ὀφείλουσι πιστεύεσθαι· οὐ γὰρ ἡ λέξις, ἀλλ' ἡ διάνοια καὶ ἡ μετ' εὐσεβείας ἀγωγὴ συνίστησι τὸν πιστόν. Διὰ τοῦτο οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ οἱ Ἡρωδιανοί, καίπερ τὸν νόμον διὰ χειλέων ἔχοντες ἐνετράπησαν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀκούσαντες· «Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.[4]» Καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ οἱ δοκοῦντες τὸν νόμον λαλεῖν ἠλέγχθησαν τὴν διάνοιαν ὄντες αἱρετικοὶ καὶ θεομάχοι. Ἄλλους μὲν οὖν ἐπλάνησαν τοιαῦτα λέγοντες· τὸν δὲ Κύριον γενόμενον ἄνθρωπον οὐκ ἠδυνήθησαν ἀπατῆσαι· ὁ Λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο, ὁ γινώσκων τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι· [5] οὕτω γὰρ καὶ Ἰουδαίους ὑφαρπάζοντας ἤλεγξε, λέγων· «Εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτέ με ἄν· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ

1. Παρμ. 12, 6. 2. Παρμ. 15, 28. 3. Παρμ. 12, 5. 4. Ματθ. 22, 9. 5. Ψαλμ. 93, 11.

Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω πρὸς ὑμᾶς.[1]» Οὕτω μοι καὶ νῦν οὗτοι δοκοῦσι ποιεῖν· κρύπτουσι γὰρ ἃ φρονοῦσι, καὶ λοιπὸν εἰς τὸ γράφειν χρῶνται παρὰ τῶν Γραφῶν τὰς λέξεις, ἵν' ἐν αὐταῖς δελεάσαντες ὑποσύρωσιν εἰς τὴν ἰδίαν κακίαν τοὺς ἀγνοοῦντας.

10. Θεάσασθε δέ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. Εἰ μὲν γάρ, μηδενὸς ὑποκειμένου, γράφουσι περὶ πίστεως, περιττὸν τὸ ἐπιχείρημα, τάχα δὲ καὶ ἐπιβλαβές, ὅτι, μηδεμιᾶς ζητήσεως οὔσης, αὐτοὶ πρόφασιν λογομαχίας παρέχουσιν ἀνασκευάζοντες τὰς ἀκάκους τῶν ἀδελφῶν καρδίας, καὶ παρασπείροντες ἃ μηδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε ἀνέβη· εἰ δὲ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπολογούμενοι γράφειν ἐπιχειροῦσιν, ἔδει τῶν φύντων κακῶν τὰ σπέρματα προανελεῖν, καὶ τοὺς τὰ σπέρματα παρασχόντας στηλιτεῦσαι, καὶ οὕτως τὰ ἀντ' ἐκείνων γράφειν ὀρθῶς, ἢ ἐκδικεῖν φανερῶς τὰ Ἀρείου, ἵνα μὴ κεκρυμμένως, ἀλλὰ φανερῶς χριστομάχοι δεικνύωνται, καὶ πάντες αὐτοὺς φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως. Νῦν δὲ κἀκεῖνα κρύπτουσι, καὶ περὶ ἄλλων προσποιούμενοι γράφουσι· καὶ ὥσπερ ἰατρὸς κληθεὶς πρὸς πληγέντα καὶ κάμνοντα, καὶ εἰσελθὼν περὶ μὲν τῶν τραυμάτων μηδὲν λέγοι, περὶ δὲ τῶν ὑγιαινόντων μελῶν διαλέγοιτο, πολλῆς ἂν ἐμβροντησίας καταγνωσθείη, ὅτι ὧν μὲν χάριν εἰσῆλθε, σιωπᾷ, τῶν δὲ ἄλλων, ὧν οὐκ ἔστι χρεία αὐτοῦ, διαλέγεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰ μὲν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀφιᾶσιν, ἕτερα δὲ γράφειν ἐπιχειροῦσιν. Ἔδει δέ, εἴπερ περὶ πίστεως ἐφρόντιζον, καὶ τὸν Χριστὸν ἠγάπων, πρῶτον τὰ κατ' αὐτοῦ βλάσφημα ῥήματα προανελεῖν, καὶ οὕτως ἀντ' ἐκείνων τοὺς ὑγιεινοὺς λέγειν τε καὶ γράφειν λόγους. Ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ τοῦτο ποιοῦσιν, οὔτε τοὺς θέλοντας ποιεῖν ἐπιτρέπουσιν, ἢ ἀγνοοῦντες, ἢ τέχνῃ πανουργίας χρώμενοι.

11. Εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τοῦτο πάσχουσι, προπετείας ἂν ἐγκαλοῖντο, ὅτι περὶ ὧν οὐκ ἴσασι, διαβεβαιοῦνται· εἰ δὲ γινώσκοντες ἃ προσποιοῦνται, μείζων κατ' αὐτῶν ἡ κατάγνωσις, ὅτι περὶ μὲν τῶν ἰδίων βουλευόμενοι, πάρεργον οὐδὲν τίθενται· περὶ δὲ τῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πίστεως γράφοντες, παίζουσι, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ἀληθεύουσι· καὶ κρύπτουσι μέν, περὶ ὧν ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐγκαλεῖται, λέγουσι δὲ τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεις. Ἔστι δὲ τοῦτο κλοπὴ τῆς ἀληθείας ἄντικρυς, καὶ πάσης ἀδικίας μεστόν· καὶ τοῦτο εὖ οἶδ' ὅτι καὶ ἡ ὑμετέρα θεοσέβεια συνορᾶν ἐκ τούτων καλῶς δυνήσεται. Οὐδεὶς γὰρ ἐγκαλούμενος περὶ μοιχείας ἀπολογεῖται περὶ κλοπῆς, οὐδὲ φόνου τις ἔγκλημα διώκων ἀνέχεται τῶν κατηγορουμένων, εἰ ἀπολογοῖντο λέγοντες, οὐκ ἐπιωρκήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν παρακαταθήκην ἐφυλάξαμεν· μᾶλλον γάρ ἐστι τοῦτο παίγνιον ἢ λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀληθείας ἀπόδειξις. Τί γὰρ φόνος πρὸς παρακαταθήκην; ἢ τί μοιχεία πρὸς κλοπήν; Εἰ γὰρ καὶ ἀλλήλων ἔχονται αἱ κακίαι ἐκ τῆς αὐτῆς καρδίας

1. Ἰω. 8, 41.

ἐξερχόμεναι, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ λῦσαι τὸ πλημμεληθέν, οὐδεμίαν εἰς τοῦτο πρὸς ἑαυτὰς ἔχουσι τὴν κοινωνίαν. Ὁ οὖν Ἄχαρ, ὡς ἐν τῷ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ γέγραπται, ἐγκαλούμενος περὶ κλοπῆς, οὐ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις εὔνοιαν προφέρων ἀπελογεῖτο, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς ἐν τῷ κλέμματι, λίθοις ἐβλήθη παρὰ πάντων.[1] Καὶ Σαοὺλ δὲ ὀλιγωρίας καὶ παρανομίας ἐγκαλούμενος, οὐδὲν ὤνησεν ἐν ἄλλοις προφασιζόμενος. Οὐδὲ γὰρ ἡ ἐν ἄλλοις ἀπολογία λύσιν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐργάζεται· ἀλλ' εἰ ἄρα δεῖ νομίμως καὶ δικαίως πάντα πράττειν, προσήκει περὶ ὧν ἐγκαλεῖταί τις, περὶ τούτων καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ἢ δεικνύειν, ὅτι μὴ πεποίηκεν, ἢ ὁμολογεῖν, εἰ ἐλέγχοιτο, μηκέτι δρᾶν μηδὲ ποιήσειν τὰ αὐτά. Ἂν δὲ ἄρα πεποίηκε καὶ δέδρακε, καὶ μήτε ὁμολογοίη, ἀλλὰ καὶ κρύπτων, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγοι· δῆλός ἐστιν οὐκ ὀρθῶς πράξας, ἀλλὰ καὶ συνειδὼς αὐτὸς ἑαυτῷ παρανομῶν. Τί δὲ δεῖ λόγων μακρῶν, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ οὗτοι κατήγοροι τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεώς εἰσιν; Εἰ γὰρ οὐ θαρροῦσιν εἰπεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον κρύπτουσι τὰ ἐκείνων τῆς βλασφημίας ῥήματα, δῆλοί εἰσι γινώσκοντες ξένην καὶ ἀλλοτρίαν τῆς ἀληθείας εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ κρύπτουσιν αὐτοὶ καὶ φοβοῦνται λέγειν, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἀποδῦσαι τὸ κάλυμμα τῆς ἀσεβείας, καὶ δειγματίσαι τὴν αἵρεσιν, εἰδότας ἃ τότε οἱ περὶ Ἄρειον ἔλεγον, καὶ πῶς ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ καθηρέθησαν ἀπὸ τοῦ κλήρου· συγγνώμην μέντοι πρότερον αἰτησαμένους, ἐφ' οἷς μέλλομεν προφέρειν ῥυπαροῖς ῥήμασιν· ὅτι μὴ φρονοῦντες, ἀλλὰ ἐλέγχοντες τοὺς αἱρετικούς, λέγομεν ταῦτα.

12. Ὁ τοίνυν μακαρίτης Ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος ἐξέβαλε τὸν Ἄρειον τῆς Ἐκκλησίας φρονοῦντα καὶ λέγοντα ταῦτα· «Οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ Υἱός· ἀλλὰ πάντων ὄντων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστί· καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων, καὶ αὐτὸς κτίσμα καὶ ποίημά ἐστι· καὶ πάντων οὐκ ὄντων πρότερον, ἀλλ' ἐπιγενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· τότε γὰρ γέγονεν, ὅτε βεβούληται αὐτὸν ὁ Θεὸς δημιουργῆσαι· ἓν γὰρ τῶν πάντων ἔργων ἐστὶ καὶ αὐτός· καὶ ὅτι τῇ μὲν φύσει τρεπτός ἐστι, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ, ὡς βούλεται, μένει καλός· ὅτε μέντοι θέλει, δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτὸς ὥσπερ καὶ τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Θεός, προγινώσκων ἔσεσθαι καλὸν αὐτόν, προλαβὼν ταύτην αὐτῷ τὴν δόξαν δέδωκεν, ἣν ἂν καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα· ὥστε ἐξ ἔργων αὐτοῦ, ὧν προέγνω ὁ Θεός, τοιοῦτον αὐτὸν νῦν γεγονέναι.» Λέγουσι γοῦν, ὅτι «Οὐδὲ Θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ Χριστός, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτός, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, λέγεται Θεός.» Προστιθέασι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι «Οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ ἐν τῷ Πατρὶ φύσει, καὶ ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ Λόγος, καὶ ἡ ἰδία Σοφία, ἐν ᾗ καὶ τοῦτον πεποίηκε τὸν

---

1. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 7, 25-26.

κόσμον· ἀλλ' ἄλλος μὲν ἔστιν ὁ ἐν τῷ Πατρὶ ἴδιος αὐτοῦ λόγος, καὶ ἄλλη ἡ ἐν τῷ Πατρὶ ἰδία αὐτοῦ σοφία, ἐν ᾗ σοφίᾳ, καὶ τοῦτον τὸν Λόγον πεποίηκεν· αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Κύριος κατ' ἐπίνοιαν λέγεται Λόγος διὰ τὰ λογικά, καὶ κατ' ἐπίνοιαν λέγεται Σοφία διὰ τὰ σοφιζόμενα.» Ἀμέλει φασίν, ὅτι «Ξένων πάντων καὶ ἀλλοτρίων ὄντων κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρός, οὕτω καὶ αὐτὸς ξένος μὲν καὶ ἀλλότριος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐστί, τῶν δὲ γενητῶν καὶ κτισμάτων ἴδιος καὶ εἷς τυγχάνει· κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα καὶ ἔργον.» Πάλιν τέ φασιν ὅτι «Οὐχ ἡμᾶς ἔκτισε δι' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνον δι' ἡμᾶς. Ἦν γάρ, φασί, μόνος ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἦν ὁ Λόγος σὺν αὐτῷ· εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε πεποίηκε τοῦτον, καὶ ἀφ' οὗ γέγονεν, ὠνόμασεν αὐτὸν Λόγον, καὶ Υἱὸν καὶ Σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ· καὶ ὥσπερ τὰ πάντα βουλήματι τοῦ Θεοῦ οὐκ ὄντα πρότερον, ὑπέστη· οὕτω καὶ αὐτὸς τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὢν πρότερον γέγονεν. Οὐ γάρ ἐστι τοῦ Πατρὸς ἴδιον καὶ φύσει γέννημα ὁ Λόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς χάριτι γέγονεν. Ὁ γὰρ ὢν Θεὸς τὸν μὴ ὄντα Υἱὸν πεποίηκε τῇ βουλῇ, ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ ἐδημιούργησε, καὶ ἔκτισε, καὶ γενέσθαι ἠθέλησε.» Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὅτι «Οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθινὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος λέγονται δύναμις[1], οὕτω καὶ αὐτὸς λέγεται δύναμις τοῦ Πατρός.» Πρὸς τούτοις ἔλεγεν, ὅτι «Τῷ Υἱῷ ὁ Πατὴρ ἄρρητος ὑπάρχει· καὶ οὔτε ὁρᾶν, οὔτε γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα. Ἀρχὴν γὰρ ἔχων τοῦ εἶναι, οὐ δύναται τὸν ἄναρχον γινώσκειν· ἀλλὰ καὶ ὃ γινώσκει καὶ βλέπει, ἀναλόγως οἶδε τοῖς ἰδίοις μέτροις, καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν καὶ βλέπομεν κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν.» Προσετίθει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι «Ὁ Υἱὸς οὐ μόνον τὸν Πατέρα τὸν ἴδιον οὐκ οἶδεν ἀκριβῶς, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ οὐσίαν οἶδεν.»

13. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων μὲν ὁ Ἄρειος, αἱρετικὸς ἀπεδείχθη. Ἐγὼ δὲ καὶ μόνον γράφων, ἐκάθαιρον ἐμαυτὸν ἐνθυμούμενος τὰ κατὰ τούτων, καὶ κρατῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διάνοιαν. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ οἱ συνελθόντες πάντες πανταχόθεν ἐπίσκοποι τὰς μὲν ἀκοὰς ἐπὶ τούτοις ἐκράτουν, παμψηφεὶ δὲ πάντες καὶ διὰ ταῦτα κατέκριναν τὴν αἵρεσιν ταύτην καὶ ἀνεθεμάτισαν, εἰπόντες ἀλλοτρίαν εἶναι καὶ ξένην ταύτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως. Οὐκ ἀνάγκη δὲ τοὺς κρίναντας ἦγεν ἐπὶ τοῦτο, ἀλλὰ πάντες προαιρέσει τὴν ἀλήθειαν ἐξεδίκουν· πεποιήκασι δὲ τοῦτο δικαίως καὶ ὀρθῶς. Ἀθεότης γὰρ ἐκ τούτων εἰσάγεται, καὶ μᾶλλον παρὰ τὰς Γραφὰς Ἰουδαϊσμός, ἔχων ἐγγὺς ἐπακολουθοῦντα τὸν Ἑλληνισμόν, ὥστε τὸν ταῦτα φρονοῦντα μηκέτι μηδὲ Χριστιανὸν καλεῖσθαι· ταῦτα

1. Πρβλ. Ἰωὴλ 2, 25.

γὰρ πάντα τῶν Γραφῶν ἐστιν ἐναντία. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης φησίν· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος·[1]» οὗτοι δὲ φάσκουσιν· Οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ. Καὶ αὐτός δὲ πάλιν ἔγραψε· «Καί ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος.[2]» Οὗτοι δὲ ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι φάσκουσι μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν καὶ αὐτὸν ὡς τὰ πάντα λέγεσθαι Θεόν. Καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος αἰτιᾶται τοὺς Ἕλληνας, ὅτι κτίσματα σέβουσι, λέγων· «Ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν·[3]» οὗτοι δὲ κτίσμα λέγοντες τὸν Κύριον εἶναι, καὶ ὡς κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν Ἑλλήνων; Πῶς γὰρ εἰς τοῦτο φρονοῦσιν, οὐχὶ καὶ κατ' αὐτῶν ἐστι τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ ὡς αὐτοὺς μεμφόμενός ἐστιν ὁ μακάριος Παῦλος; Καὶ ὁ μὲν Κύριός φησιν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν·[4]» καὶ «Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν Πατέρα·[5]» καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ δὲ κηρύττειν ἀποσταλεὶς Ἀπόστολος γράφει· «Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ·[6]» οὗτοι δὲ τολμῶσι διαιρεῖν, καὶ ἀλλότριον αὐτὸν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἀιδιότητος λέγειν, καὶ τρεπτὸν εἰσάγειν οἱ ἄθεοι, οὐ βλέποντες, ὅτι, ταῦτα λέγοντες, οὐκέτι ποιοῦσιν αὐτὸν ἓν μετὰ τοῦ Πατρός, ἀλλὰ μετὰ τῶν κτισμάτων. Τίς γὰρ οὐχ ὁρᾷ, ὅτι ἀδιαίρετόν ἐστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἴδιον αὐτοῦ συνυπάρχον τούτῳ φύσει, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν ὕστερον; Εἶτα τοῦ Πατρὸς λέγοντος, «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός[7]», καὶ τῶν Γραφῶν λεγουσῶν τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, ἐν ᾧ καὶ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν[8], καὶ ἁπλῶς πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·[9] οὗτοι, καινῶν ἐφευρεταὶ δογμάτων καὶ πλασμάτων γενόμενοι, ἕτερον ἐπεισάγουσι λόγον, καὶ ἄλλην σοφίαν τοῦ Πατρὸς εἶναι, τοῦτον δὲ κατ' ἐπίνοιαν διὰ τὰ λογικὰ λέγεσθαι Λόγον καὶ Σοφίαν, οὐχ ὁρῶντες ἐκ τούτου τὸ ἄτοπον.

14. Εἰ γὰρ δι' ἡμᾶς λέγεται κατ' ἐπίνοιαν Λόγος καὶ Σοφία, τί ἂν εἴη αὐτός, οὐκ ἂν εἴποιεν. Εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ Γραφαί, οὗτοι δὲ ταῦτα εἶναι τὸν Κύριον οὐ θέλουσι, φανερῶς οὐδὲ ὑπάρχειν αὐτὸν θέλουσιν οἱ ἄθεοι καὶ τῶν Γραφῶν ἐναντίοι. Καὶ τοῦτο οἱ μὲν πιστοὶ δύνανται παρ' αὐτῆς τε τῆς πατρικῆς φωνῆς, καὶ παρὰ τῶν προσκυνούντων αὐτὸν ἀγγέλων, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ γραψάντων ἁγίων μαθεῖν· οὗτοι δέ, ἐπεὶ τὴν διάνοιαν οὐκ ἔχουσι καθαράν, οὐδὲ δύνανται θείων ἐπακούειν καὶ θεολόγων ἀνδρῶν, δύνανται κἂν παρὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς δαιμόνων μαθεῖν, ὅτι μὴ ὡς πολλῶν ὄντων ἀνεφώνουν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον εἰδότες ἔλεγον· «Σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ[10], καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.[11]» Καὶ γὰρ καὶ ὁ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ὑποβαλών, πειράζων ἐν τῷ ὄρει, οὐκ ἔλεγεν· Εἰ καὶ σὺ Υἱὸς

1. Ἰω. 1, 1. 2. Α' Ἰω. 5, 20. 3. Ῥωμ. 1, 25. 4. Ἰω. 10, 30. 5. Ἰω. 14, 9. 6. Ἑβρ. 1, 3. 7. Ματθ. 17, 5. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 32, 6. 9. Ἰω. 1, 3. 10. Μάρκ. 1, 24. 11. Ματθ. 8, 29.

εἶ τοῦ Θεοῦ, ὡς ὄντων ἄλλων· ἀλλ', «Εἰ σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ [1]», ὡς μόνου ὄντος αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ θαυμαστοί, ὥσπερ Ἕλληνες, ἐκπεσόντες τῆς περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἐννοίας, εἰς πολυθεότητα κατῆλθον, οὕτω καὶ οὗτοι, μὴ πιστεύοντες ἕνα εἶναι τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, εἰς πολλῶν ἐπίνοιαν πεπτώκασι· καὶ τὸν μὲν ὄντως ὄντα Θεὸν καὶ ἀληθινὸν Λόγον ἀρνοῦνται· κτίσμα δὲ αὐτὸν κἂν ἐνθυμεῖσθαι τετολμήκασιν, οὐ βλέποντες ὅσης ἀσεβείας μεστόν ἐστι τὸ φρόνημα. Εἰ γὰρ κτίσμα ἐστί, πῶς αὐτὸς τῶν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργός; ἢ πῶς αὐτὸς ὁ Υἱὸς καὶ Σοφία καὶ Λόγος; Λόγος γὰρ οὐ κτίζεται, ἀλλὰ γεννᾶται· καὶ τὸ κτίσμα οὐχὶ υἱός, ἀλλὰ ποίημα. Καὶ εἰ τὰ κτίσματα δι' αὐτοῦ γέγονε, κτίσμα δέ ἐστι καὶ αὐτός· διὰ τίνος ἄρα καὶ αὐτὸς γέγονεν; Ἀνάγκη γὰρ τὰ ποιήματα διά τινος γίνεσθαι, ὥσπερ οὖν καὶ γέγονε διὰ τοῦ Λόγου, ὅτι μὴ αὐτὸς ἦν ποίημα, ἀλλὰ Λόγος τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν, εἰ ἄλλη ἐστὶν ἡ ἐν τῷ Πατρὶ σοφία παρὰ τὸν Κύριον, καὶ ἡ Σοφία ἐν σοφίᾳ γέγονεν. Εἰ δὲ Σοφία ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, εἴη ἂν καὶ ὁ Λόγος ἐν λόγῳ γεγονώς· καὶ εἰ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ Υἱός, εἴη ἂν καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ υἱῷ ποιηθείς.

15. Πῶς τοίνυν ὁ Κύριος ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί [2]», ὄντος ἑτέρου ἐν τῷ Πατρί, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος γέγονε; Πῶς δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης, ἀφεὶς ἐκεῖνον, περὶ τούτου διηγεῖται λέγων· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν; [3]» Εἰ δὲ πάντα τὰ βουλήματι γενόμενα δι' αὐτοῦ γέγονε, πῶς καὶ αὐτὸς εἷς τῶν γενομένων ἐστί; Πῶς δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, «Δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα», οὗτοι λέγουσιν· Οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτόν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν; Ἔδει γάρ, εἴπερ οὕτως ἦν, εἰπεῖν αὐτόν, Δι' οὓς γέγονεν ὁ Λόγος. Νῦν δὲ μὴ τοῦτο λέγων, ἀλλά, «δι' ὃν τά πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα [4]», δείκνυσι τούτους αἱρετικοὺς καὶ συκοφάντας. Ἄλλως τε, εἰ τεθαρρήκασιν ἄλλον εἶναι Λόγον ἐν τῷ Θεῷ, ἐπεὶ μὴ φανερὰς ἔχουσι τὰς ἐκ τῶν Γραφῶν ἀποδείξεις, κἂν ἓν ἔργον αὐτοῦ δεικνύτωσαν, ἢ τοῦ Πατρὸς ἔργον χωρὶς τούτου τοῦ Λόγου γεγονός, ἵνα τινὰ δοκῶσι πρόφασιν ἔχειν τῆς ἑαυτῶν ἐπινοίας. Τοῦ μὲν γὰρ ἀληθινοῦ Λόγου πᾶσίν ἐστι φανερὰ τὰ ἔργα, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν αὐτὸν ἀναλόγως θεωρεῖσθαι· ὡς γὰρ τὴν κτίσιν ὁρῶντες, διανοούμεθα τὸν ταύτην κτίσαντα Θεόν, οὕτω βλέποντες μηδὲν ἄτακτον ἐν τοῖς γενομένοις, ἀλλὰ πάντα τάξει καὶ προνοίᾳ κινούμενά τε καὶ μένοντα, ἐνθυμούμεθα Λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν ἐπὶ πάντων ὄντα τε καὶ ἡγεμονεύοντα. Τοῦτο καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ μαρτυροῦσι, λέγουσαι αὐτόν τε εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. Ἐκείνου δέ, περὶ οὗ λέγουσιν, οὐδὲν οὔτε ῥητὸν οὔτε ἔργον ὑπ' αὐτῶν δείκνυται. Καὶ γὰρ καὶ

1. Λουκ. 4, 3. 2. Ἰω. 14, 10. 3. Ἰω. 1, 3. 4. Ἑβρ. 2, 10.

αὐτὸς ὁ Πατὴρ λέγων, «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός[1]», οὐδένα ἕτερον εἶναι παρ' αὐτὸν σημαίνει.

16. Οὐκοῦν κατὰ τοῦτο καὶ Μανιχαίοις οἱ θαυμαστοὶ λοιπὸν προσετέθησαν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι μόνον ἄχρις ὀνόματος ἀγαθὸν Θεὸν ὀνομάζουσι, καὶ ἔργον μὲν αὐτοῦ οὔτε βλεπόμενον οὔτε ἀόρατον δεικνύειν δύνανται· τὸν δὲ ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα Θεόν, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἀοράτων ἀρνούμενοι, παντελῶς εἰσι μυθολόγοι. Τοῦτο δὲ καὶ οὗτοι πάσχειν μοι δοκοῦσιν οἱ κακόφρονες. Τοῦ γὰρ ἀληθινοῦ Λόγου καὶ μόνου ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ τὰ ἔργα βλέπουσι, καὶ τοῦτον μὲν ἀρνοῦνται, ἄλλον δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται λόγον, ὃν οὔτε ἐξ ἔργων οὔτε ἐξ ἀκοῆς ἀποδεικνύειν δύνανται· εἰ μὴ ἄρα σύνθετον τὸν Θεόν, ὡς ἄνθρωπον, λαλοῦντα καὶ ἀμείβοντα τοὺς λόγους, καὶ πάλιν οὕτω νοοῦντα καὶ σοφιζόμενον ὑπονοοῦντες μυθολογοῦσιν, οὐχ ὁρῶντες εἰς ὅσην ἀλογίαν ταῦτα λέγοντες ἐκπεπτώκασιν. Εἰ μὲν γὰρ ἐπισυμβαίνοντας ἔχει τοὺς λόγους, πολὺ τοῦτο ἄνθρωπον νομίζουσιν· εἰ δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ προφέρονται καὶ λοιπὸν ἀφανίζονται· μειζόνως ἀσεβοῦσιν, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλύουσιν. Εἰ γὰρ ὅλως γεννᾶν αὐτὸν ὑπονοοῦσι, βέλτιόν ἐστι καὶ εὐσεβέστερον λέγειν ἑνὸς εἶναι Λόγου γεννήτορα τὸν Θεόν, ὅς ἐστι τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως πάσης εἰσὶν ἀπόκρυφοι, καὶ τοῦτον λέγειν εἶναί τε καὶ συνυπάρχειν τῷ ἑαυτοῦ Πατρί, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν· ἢ πολλῶν μὴ φαινομένων Πατέρα νομίζειν τὸν Θεόν, ἢ ὡς ἐκ πολλῶν συγκείμενον, ὡς ἀνθρωποπαθῆ καὶ ποικίλον, τὸν ἁπλοῦν ὄντα τῇ φύσει φαντάζεσθαι. Εἶτα τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία[2]», οὗτοι ταῖς πολλαῖς δυνάμεσι ἕνα καὶ τοῦτον συναριθμοῦσι, καὶ τό γε χείριστον, ὅτι τῇ κάμπῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις, τοῖς δι' ἐπιτιμίαν πεμπομένοις δι' αὐτοῦ, παραβάλλουσιν αὐτὸν οἱ παράνομοι. Εἶτα, τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός[3]», καὶ πάλιν, «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρός·[4]» πῶς οὐκ ἀληθῶς εἰσὶν οὗτοι θεομάχοι, λέγοντες μήτε ὁρᾶσθαι μήτε ἐπιγινώσκεσθαι τὸν Πατέρα παρὰ τοῦ Υἱοῦ τελείως; Εἰ γὰρ ὁ Κύριος λέγει, «Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα·[5]» οὐκ ἐκ μέρους δὲ γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν· πῶς οὐ μαίνονται φλυαροῦντες, ὅτι ἐκ μέρους καὶ οὐ πλήρως γινώσκει ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα; Εἶτα εἰ ἀρχὴν ἔχει ὁ Υἱὸς εἰς τὸ εἶναι, ἀρχὴν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γεγενῆσθαι· τί τίνος ἐστὶ πρῶτον, λεγέτωσαν· Ἀλλ' οὔτε τι εἰπεῖν ἔχουσιν, οὔτε τοῦ Λόγου τοιαύτην ἀρχὴν δεικνύειν δύνανται οἱ πανοῦργοι. Τοῦ γὰρ Πατρός ἐστιν ἀληθινὸν καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα, καὶ «Ἐν ἀρχῇ ἦν

1. Ματθ. 17, 5. 2. Α' Κορ. 1, 24. 3. Ματθ. 11, 27. 4. Ἰω. 6, 46. 5. Ἰω. 10, 15.

ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.[1]» Περὶ γὰρ τοῦ λέγειν αὐτοὺς μὴ εἰδέναι τὸν Υἱὸν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν περιττόν ἐστι ἀποκρίνασθαι, εἰ μὴ μόνον μανίας αὐτῶν καταγινώσκειν, εἴ γε ἑαυτὸν οὐκ οἶδεν ὁ Λόγος, ὁ τοῖς πᾶσι τὴν γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, καὶ μεμφόμενος τοὺς μὴ γινώσκοντας ἑαυτούς.

17. Ἀλλὰ γέγραπται, φασί· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ·[2]» ἀπαίδευτοι καὶ τὰς φρένας ἐμβεβροντημένοι! Καὶ δοῦλος ἐν ταῖς Γραφαῖς ἐλέχθη, καὶ παιδίσκης υἱός, καὶ ἀρνίον καὶ πρόβατον, καὶ ὅτι κεκοπίακε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐτυπτήθη, καὶ πέπονθεν. Ἀλλ' ἔχει τὴν πρόφασιν καὶ τὸ αἴτιον εὔλογον ἐγγὺς τὰ τοιαῦτα πάλιν ἐκ τῶν Γραφῶν σημαινόμενα. Ἔστι δὲ τοῦτο, διότι ἄνθρωπος καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, λαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἥτις ἦν ἡ ἀνθρωπίνη σάρξ. «Ὁ γὰρ Λόγος», φησὶν ὁ Ἰωάννης «σὰρξ ἐγένετο.[3]» Εἰ δὲ ἄνθρωπος γέγονεν, οὐ δεῖ τινὰς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις φωναῖς σκανδαλίζεσθαι· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιόν ἐστι τὸ κτίζεσθαι, τὸ γίνεσθαι, τὸ πλάττεσθαι, τὸ κοπιᾶν, τὸ πάσχειν, τὸ ἀποθνήσκειν, τὸ ἐκ νεκρῶν ἐγείρεσθαι. Καὶ ὥσπερ Λόγος ὢν καὶ σοφία τοῦ Πατρός, ἔχει πάντα τὰ τοῦ Πατρός, τὸ ἀίδιον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ κατὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὅμοιον, τὸ μὴ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀλλὰ τὸ συνυπάρχειν τῷ Πατρί, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θεότητος εἶδος αὐτὸν εἶναι, καὶ τὸ δημιουργικόν, καὶ τὸ μὴ κτίζεσθαι· ὅμοιος γὰρ ὢν κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρός, οὐκ ἂν εἴη κτιστός, ἀλλὰ κτίστης, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν· «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι·[4]» οὕτως ἄνθρωπος γεγονώς, καὶ σάρκα φορέσας, ἐξ ἀνάγκης κτίζεσθαι λέγεται καὶ ποιεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς ἴδια, κἂν οὗτοι, ὡς Ἰουδαϊκοὶ κάπηλοι, τὸν οἶνον μίσγωσιν ὕδατι[5], ταπεινοῦντες τὸν Λόγον, καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ ταῖς τῶν γεννητῶν ἐννοίαις ὑποβάλλοντες. Διὰ τοῦτο γὰρ εἰκότως καὶ δικαίως οἱ μὲν Πατέρες ἠγανάκτησαν, καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀσεβεστάτην ταύτην αἵρεσιν, οὗτοι δὲ ὡς εὐέλεγκτον καὶ πανταχόθεν οὖσαν σαθρὰν φοβοῦνται καὶ κρύπτουσι. Καὶ γὰρ βραχέα μὲν ταῦτα πρὸς κατάγνωσιν αὐτῶν ἡμεῖς ἐγράψαμεν· ἐὰν δέ τις θελήσῃ πλατυτέρῳ τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ χρήσασθαι, εὑρήσει τὴν αἵρεσιν ταύτην Ἑλλήνων μὲν οὐ μακράν, τῶν δὲ ἄλλων αἱρέσεων ἐσχάτην καὶ τρυγίαν τυγχάνουσαν. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ ἢ περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου πλανῶνται, αἱ μὲν οὕτως, αἱ δὲ ἐκείνως καταψευδόμεναι, ἢ μηδόλως ἐπιδεδημηκέναι τὸν Κύριον, ὡς Ἰουδαῖοι νομίζοντες ἐπλανήθησαν· αὕτη δὲ μόνη μανικώτερον εἰς αὐτὴν τὴν θεότητα κατατετόλμηκε, λέγουσα μηδόλως εἶναι τὸν Λόγον, μηδὲ τὸν Πατέρα ἀεὶ Πατέρα εἶναι. Ὅθεν

1. Ἰω. 1, 1. 2. Παρμ. 8, 22. 3. Ἰω. 1, 14. 4. Ἰω. 5, 17.
5. Πρβλ. Ἡσ. 1, 22.

εὐλόγως ἄν τις κατ᾽ αὐτῶν ἐκεῖνον εἴποι γεγράφθαι τὸν ψαλμόν· «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός·[1]» διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν.

18. Ἀλλὰ καὶ ἰσχύομεν, φασί, καὶ δυνάμεθα ταῖς πανουργίαις προστῆναι τῆς αἱρέσεως. Βελτίων δ᾽ ἂν γένοιτο αὐτῶν ἡ ἀπολογία, ἐὰν μὴ τέχνῃ τινὶ μηδὲ σοφίσμασιν Ἑλληνικοῖς, ἀλλ᾽ ἁπλῇ τῇ πίστει ταύτης προστῆναι δύνανται. Οὐκοῦν εἰ τεθαρρήκασι καὶ γινώσκουσιν ἐκκλησιαστικὴν εἶναι ταύτην, λεγέτωσαν φανερῶς τὸ φρόνημα· οὐδεὶς γὰρ ἅψας λύχνον τίθησιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς εἰσερχομένοις.[2] Εἰ τοίνυν καὶ οὗτοι προστῆναι δύνανται, γραψάτωσαν τὰ προειρημένα, καὶ δειξάτωσαν πᾶσιν, ὡς λύχνον, γυμνὴν τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν· φανερῶς τε καὶ κατηγορείτωσαν Ἀλεξάνδρου τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου, ὡς ἀδίκως ἐκβαλόντος τὸν Ἄρειον λέγοντα ταῦτα, καὶ μεμφέσθωσαν τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀντὶ τῆς ἀσεβείας ὑπομνήσασαν καὶ γράψασαν τὴν εὐσεβῆ πίστιν. Ἀλλ᾽ οὐ ποιήσουσιν, εὖ οἶδα, ὅτι οὐχ οὕτως εἰσὶν ἀγνῶτες ὧν ἐπλάσαντο καὶ φιλονεικοῦσιν ἐπισπεῖραι κακῶν· ἀλλὰ καὶ μάλα γινώσκουσιν, ὅτι, κἂν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοὺς ἀκεραίους διὰ κενῆς ἀπάτης ὑφαρπάσωσιν, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἡ ἔννοια αὐτῶν ὡς φῶς ἀσεβῶν σβέννυται, καὶ στηλιτεύονται πανταχοῦ, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροί. Διὰ τοῦτο γοῦν πάντα μωρῶς ποιοῦντες, καὶ ὡς μωροὶ λαλοῦντες, τοῦτο μόνον, ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ὄντες τούτου[3], φρονίμως πεποιήκασι, κρύπτοντες ὑπὸ τὸν μόδιον τὸν ἑαυτῶν λύχνον, ἵνα νομίζηται φαίνειν, καὶ μὴ φαινόμενος ἀποσβεσθῇ καταγινωσκόμενος. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἄρειος ὁ τῆς μὲν αἱρέσεως ἔξαρχος, Εὐσεβίου δὲ κοινωνός, κληθεὶς ἐκ σπουδῆς τότε τῶν περὶ Εὐσέβιον παρὰ τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἀπαιτούμενος εἰπεῖν ἐγγράφως τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἔγραψεν ὁ δόλιος, κρύπτων μὲν τὰς ἰδίας τῆς ἀσεβείας λέξεις, ὑποκρινόμενος δὲ καὶ αὐτός, ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῶν Γραφῶν ῥήματα ἁπλᾶ, καὶ ὥς ἐστι γεγραμμένα. Εἶτα λέγοντος τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου· «Εἰ μηδὲν ἕτερον ἔχεις παρὰ ταῦτα ἐν τῇ διανοίᾳ, μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν δός· ἀμύνεται γὰρ ἐπιορκήσαντά σε ὁ Κύριος·» ὤμοσεν ὁ ἄθλιος μήτε ἔχειν, μήτε ἄλλα παρὰ τὰ νῦν γραφέντα κἂν εἰρῆσθαι πώποτε παρ᾽ αὐτοῦ πεφρονῆσθαι. Ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐξελθών, ὥσπερ δίκην δούς, κατέπεσε, καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος.[4]

19. Πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος ὁ θάνατός ἐστι, καὶ οὐ δεῖ τινας ἐπεμβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ᾖ ὁ τελευτήσας, ἀδήλου ὄντος μὴ ἕως ἑσπέρας καὶ αὐτοὺς τοῦτο καταλάβῃ· τὸ δὲ τέλος Ἀρείου, ἐπεὶ μὴ ἁπλῶς γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ διηγήματος ἄξιόν ἐστι. Τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπειλούντων εἰσαγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκ-

1. Ψαλμ. 52, 2. 2. Πρβλ. Ματθ. 5, 15. 3. Πρβλ. Λουκ. 16, 8.
4. Πρβλ. Πράξ. 1, 18.

κλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρος ἀντέλεγεν, ὁ δὲ Ἄρειος ἐθάρρει τῇ βίᾳ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς Εὐσεβίου· σάββατον γὰρ ἦν, καὶ προσεδόκα τῇ ἑξῆς συνάγεσθαι. Πολὺς τοίνυν ἦν ἀγών, ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, Ἀλεξάνδρου δὲ εὐχομένου· ἀλλ' ὁ Κύριος κριτὴς γενόμενος ἐβράβευσε κατὰ τῶν ἀδικούντων. Οὔπω γὰρ ὁ ἥλιος ἔδυ καὶ χρείας αὐτὸν ἑλκυσάσης εἰς τόπον, ἐκεῖ κατέπεσε, καὶ ἀμφοτέρων τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐστερήθη. Καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Κωνσταντῖνος εὐθὺς ἀκούσας ἐθαύμασεν, ἰδὼν ἐλεγχθέντα τοῦτον ἐπίορκον· πᾶσι δὲ γέγονε τότε φανερόν, ὅτι τῶν μὲν περὶ Εὐσέβιον ἠσθένησαν αἱ ἀπειλαί, καὶ ἡ ἐλπὶς Ἀρείου ματαία γέγονεν. Ἐδείχθη δὲ πάλιν, ὅτι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀκοινώνητος γέγονεν ἡ Ἀρειανὴ μανία καὶ ὧδε καὶ ἐν τῇ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίᾳ. Τίς οὖν οὐκ ἂν θαυμάσειεν ὁρῶν τούτους ἀδίκως φιλονεικοῦντας, οὓς ὁ Κύριος κατέκρινε, καὶ βλέπων αὐτοὺς ἐκδικοῦντας τὴν αἵρεσιν, ἣν ὁ Κύριος ἀκοινώνητον ἤλεγξε, μὴ ἀφεὶς τὸν ταύτης ἔξαρχον εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μὴ φοβουμένους τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντας; «Ἃ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει;[1]» καὶ ὃν ὁ Θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαιῶν; Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ὡς ἰδίας φαντασίας ἐκδικοῦντες, γραφέτωσαν ἃ θέλουσιν· ὑμεῖς δέ , ἀδελφοί, ὡς τὰ τοῦ Κυρίου σκεύη φέροντες, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκδικοῦντες δόγματα, παρακαλῶ, δοκιμασταὶ γίνεσθε τοῦ πράγματος· καὶ εἰ μὲν ἑτέρας παρὰ τὰς προειρημένας Ἀρείου λέξεις γράφουσιν, ἐντεῦθεν ὡς ὑποκριτῶν τούτων κατάγνωτε, κρυπτόντων μὲν τὸν ἰὸν τοῦ φρονήματος, σαινόντων δὲ κατὰ τὸν ὄφιν τοῖς ἀπὸ χειλέων ῥήμασι. Καὶ γὰρ ταῦτα γράφοντες ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἐκβληθέντας τότε μετὰ Ἀρείου,Σεκοῦνδον τὸν Πενταπολίτην, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ποτὲ ἐλεγχθέντας κληρικούς, τούτοις τε γράφουσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ· καὶ τό γε θαυμαστόν, ἡμᾶς μὲν καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν ἐποίησαν διωχθῆναι, καίτοι τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου μετ' εἰρήνης ἀποστείλαντος ἡμᾶς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ κηδομένου τῆς ὁμονοίας τῶν λαῶν· τούτοις δὲ παραδοθῆναι νῦν πεποιήκασι τὰς ἐκκλησίας, καὶ πᾶσιν ἔδειξαν, ὅτι τούτων χάριν ἡ πᾶσα καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τῶν ἑτέρων γέγονεν ἐπιβουλή.

20. Πῶς οὖν, ταῦτα ποιοῦντες, δύνανται ταῦτα γράφοντες πιστεύεσθαι; Εἰ γὰρ ἔγραφον ὀρθῶς, ἐξήλειφον ἣν ἔγραψεν ὁ Ἄρειος Θαλείαν, καὶ ἀπέβαλλον ἂν τὰς τῆς αἱρέσεως παραφυάδας· μαθηταὶ γὰρ οὗτοι καὶ κοινωνοὶ τῆς τε ἀσεβείας καὶ τῆς ἐπιτιμίας γεγόνασιν Ἀρείου· οὐκοῦν, μὴ ἀποβάλλοντες τούτους, ἔκδηλοι πᾶσίν εἰσι μὴ ἔχοντες ὀρθὸν τὸ φρόνημα, κἂν μυριάκις γράφωσι. Διὰ τοῦτο γρηγορεῖν προσήκει, μήποτε τῇ περιβολῇ τῶν γραμμάτων ἀπάτη τις

1. Ἡσ. 14, 27.

γένηται, καὶ παρενέγκωσί τινας ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. Ἐὰν δὲ τολμήσαντες τὰ Ἀρείου γράψωσιν, ὁρῶντες ἑαυτοὺς εὐοδουμένους καὶ εὐθηνουμένους, οὐδέν ἐστι λοιπὸν ἢ πολλῇ τῇ παρρησίᾳ χρήσασθαι, μνημονεύοντας τῶν ἀποστολικῶν προρρήσεων, ἃς διὰ τὰς τοιαύτας αἱρέσεις προμηνύων ἔγραψε, καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν πρέπει· Οἴδαμεν, ὅτι, ὡς γέγραπται, «Ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων[1]», ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν· καί· «Ὅσοι μὲν θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται· πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι.[2]» Ἀλλ' ἡμᾶς οὐδέν τι πείσει τούτων, οὐδὲ χωρίσει τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, κἂν οἱ αἱρετικοὶ θάνατον ἡμῖν ἀπειλῶσι· Χριστιανοὶ γάρ ἐσμεν, καὶ οὐχὶ Ἀρειανοί. Εἴθε δὲ μηδὲ οἱ ταῦτα γράψαντες ἐφρόνουν τὰ Ἀρείου! Ναί, ἀδελφοί, τοιαύτης παρρησίας χρεία νῦν· οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον·[3] ἀλλ' ἐπ' ἐλευθερίᾳ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός·[4] καὶ ἔστιν ἀληθῶς αἰσχρὸν καὶ λίαν αἰσχρόν, ἐὰν ἣν παρὰ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἀποστόλων ἔσχομεν πίστιν, ταύτην διὰ Ἄρειον ἢ τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας καὶ πρεσβεύοντας ἀπολέσωμεν. Ἤδη μὲν οὖν πλεῖστοι καὶ τῶν μερῶν τούτων, μαθόντες τὴν τῶν γραφόντων πανουργίαν, ἕτοιμοι μέχρις αἵματός εἰσιν ἀντικαταστῆναι πρὸς τὰς ἐκείνων μεθοδείας, ἀκούοντες μάλιστα περὶ τῆς ὑμῶν στερρότητος· ἐπειδὴ δὲ ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ κατὰ τῆς αἱρέσεως ἔλεγχος, καὶ ὡς ὄφις ἐκ τῶν φωλεῶν ἡ αἵρεσις ἀποκεκάλυπται· παρ' ὑμῖν τετήρηται τὸ παιδίον, ὅπερ Ἡρώδης ἀνελεῖν ἐζήτει, καὶ ζῇ ἐν ὑμῖν ἡ ἀλήθεια, καὶ ὑγιαίνει παρ' ὑμῖν ἡ πίστις.

21. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, ἔχοντες μετὰ χεῖρας τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων γραφεῖσαν πίστιν, καὶ ταύτην ἐκδικοῦντες πολλῇ τῇ προθυμίᾳ, καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον πεποιθήσει, τύπος γένεσθε τοῖς πανταχοῦ, δεικνύντες ἀγῶνα προκεῖσθαι νῦν πρὸς τὴν αἵρεσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ ποικίλας εἶναι τοῦ ἐχθροῦ τὰς μεθοδείας. Οὐ γὰρ μόνον τὸ μὴ θῦσαι λίβανον δείκνυσι μάρτυρας· ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι τὴν πίστιν, ποιεῖ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως λαμπρόν. Καὶ οὐχ οἱ κλίναντες εἰς εἴδωλα μόνον κατεκρίθησαν ὡς ἀλλότριοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προδεδωκότες τὴν ἀλήθειαν. Ἰούδας γοῦν οὐ θύσας ἀπεβλήθη τῆς ἀποστολικῆς τιμῆς, ἀλλὰ προδότης γενόμενος. Καὶ Ὑμέναιος δὲ καὶ Ἀλέξανδρος οὐκ εἰς εἴδωλα τραπέντες ἀπεπήδησαν, ἀλλ' ὅτι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν.[5] Πάλιν τε Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης οὐκ ἀναιρεθεὶς ἐστεφανώθη, ἀλλ' ὅτι πιστὸς γέγονε τῷ Θεῷ. Οἵ τε ἄλλοι ἅγιοι, περὶ ὧν ὁ Παῦλός φησι, Γεδεών, Βαράκ, Σαμψών, Ἰεφθαέ, Δαβίδ τε καὶ Σαμουήλ[6], καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, οὐχ αἵματος ἐκ-

1. Α' Τιμ. 4, 1. 2. Β' Τιμ. 3, 12-13. 3. Πρβλ. Ῥωμ. 8, 15.
4. Πρβλ. Γαλ. 5, 13. 5. Πρβλ. Α' Τιμ. 1, 20. 6. Πρβλ. Ἑβρ. 11, 32.

χυθέντος, ἐτελειώθησαν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐδικαιώθησαν, καὶ μέχρι νῦν θαυμάζονται, ὅτι καὶ θάνατον ὑπομένειν ἦσαν ἕτοιμοι διὰ τὴν εἰς τὸν Κύριον εὐσέβειαν. Εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ τὸ γενόμενον ἐφ' ἡμῖν, οἴδατε πῶς ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος μέχρι θανάτου κατὰ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἠγωνίσατο, καὶ ὅσας θλίψεις καὶ πηλίκους πόνους, καίτοι γέρων ὤν, ὑπομείνας, ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ προσετέθη καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. Πόσοι δὲ καὶ ἄλλοι πόσους καμάτους ἐσχήκασι, κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης διδάσκοντες, καὶ τὸ καύχημα τῆς ὁμολογίας ἔχουσιν ἐν Χριστῷ. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς, ὡς τοῦ περὶ παντὸς ὄντος ἡμῖν ἀγῶνος, καὶ προκειμένου νῦν ἢ ἀρνήσασθαι ἢ τηρῆσαι τὴν πίστιν, σπουδὴν ταύτην καὶ πρόθεσιν ἔχωμεν, ἃ μὲν παρελάβομεν φυλάττειν, ἔχοντες πρὸς ὑπόμνησιν τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσαν πίστιν· τὰς δὲ καινοτομίας ἀποστρέφεσθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς λαοὺς μὴ προσέχειν πνεύμασι πλάνης, ἀλλὰ παντελῶς ἐκκλίνειν ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῆς τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ τῆς τῶν Μελιτιανῶν πρὸς αὐτοὺς συνωμοσίας.

22. Ὁρᾶτε γάρ, ὡς τὸ πρότερον μαχόμενοι πρὸς ἑαυτούς, νῦν, ὡς Ἡρώδης καὶ Πόντιος, συνεφώνησαν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βλασφημίαν· ἐφ' ᾧ καὶ μισήσειεν ἄν τις αὐτοὺς δικαίως, ὅτι τῶν μὲν ἰδίων χάριν ἀπεχθάνοντο πρὸς ἀλλήλους, εἰς δὲ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχθραν καὶ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀσέβειαν φίλοι γεγόνασι καὶ ἀλλήλους δεξιοῦνται, πάντα τε παρὰ γνώμην πάσχειν ὑπομένουσι, διὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος τῆς προθέσεως ἡδονήν· Μελιτιανοὶ μὲν διὰ τὴν προστασίαν καὶ τὴν μανίαν τῆς φιλαργυρίας, Ἀρειομανῖται δὲ διὰ τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν, ἵν' ἐν τῇ τοιαύτῃ συνωμοσίᾳ καὶ τὴν ἰδίαν ἀλλήλοις κακόνοιαν προσκιχρᾶν δύνωνται, καὶ αὐτοὶ μὲν τὴν ἀσέβειαν τούτων ὑποκρίνωνται, οὗτοι δὲ τῇ πονηρίᾳ συντρέχωσιν ἐκείνων τῇ κακίᾳ, καὶ λοιπὸν κοινῇ τὰ ἴδια ἑαυτῶν πονηρεύματα, ὥσπερ τὸ τῆς Βαβυλῶνος ποτήριον κεράσαντες [1], ἐπιβουλεύσωσι τοῖς εὐσεβοῦσιν ὀρθῶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἦν μὲν οὖν ἡ πονηρία καὶ ἡ συκοφαντία τῶν Μελιτιανῶν καὶ πρὸ τούτων πᾶσι φανερά· ἦν δὲ καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ θεομάχος αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν πάλαι πανταχοῦ καὶ πᾶσιν ἔκδηλος. Οὐ γὰρ ὀλίγος ἐστὶν ὁ χρόνος· ἀλλ' οἱ μὲν πρὸ πεντήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν σχισματικοὶ γεγόνασιν· οἱ δὲ πρὸ τριάκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπεβλήθησαν ἐκ κρίσεως πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἐξ ὧν δὲ νῦν ἔδρασαν, δέδεικται λοιπὸν καὶ τοῖς δοκοῦσιν αὐτῶν προσποιεῖσθαι φανερῶς, ὡς δι' οὐδὲν ἕτερον καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβουλὴν πεποιήκασιν, ἢ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τῆς ἀσεβείας αἵρεσιν. Ἰδοὺ γὰρ τὸ πάλαι σπουδαζόμενον τοῖς περὶ Εὐσέβιον γέγονε νῦν· καὶ ἀφ' ἡμῶν μὲν

1. Πρβλ. Ἀποκ. 18, 6.

ἁρπασθῆναι πεποιήκασι τὰς ἐκκλησίας, ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ κοινωνοῦντας αὐτοῖς ἐξώρισαν, ὡς ἠθέλησαν, καὶ τοὺς λαοὺς ἀποστρεφομένους αὐτοὺς ἐξέκλεισαν τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς τοῖς πρὸ τοσούτου χρόνου καταγνωσθεῖσι παραδεδώκασι αὐτάς, ἵνα, συνούσης αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν Μελιτιανῶν ὑποκρίσεως, ἐπ' ἀδείας ἔχωσιν ἐν αὐταῖς τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἀποπτύειν ῥήματα, καὶ προκατασκευάζειν, ὥς γε νομίζουσι, τῷ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ἐπισπείραντι τῷ Ἀντιχρίστῳ, τὴν τῆς ἀπάτης ὁδόν.

23. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοσαῦτα νυστάζοντες φανταζέσθωσαν μάτην· οἴδαμεν γάρ, ὅτι καὶ ὁ φιλάνθρωπος βασιλεύς, ἀκούσας, κωλύσει τὰς πονηρίας αὐτῶν καὶ οὐ χρονιοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ γεγραμμένον, καρδίαι τῶν ἀσεβῶν ταχέως ἐκλείψουσιν·[1] ἡμεῖς δὲ ὡς πρὸς ἀποστάτας καὶ θέλοντας μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου καταπῆξαι, ἠμφιεσμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον[2], τοῖς λόγοις τῶν θείων Γραφῶν, ἀντικαταστῶμεν, καὶ μήτε θάνατον σωματικὸν φοβηθῶμεν, μήτε τὰς τούτων ὁδοὺς ζηλώσωμεν· ἀλλὰ πάντων μᾶλλον προκρινέσθω τῆς ἀληθείας ὁ λόγος. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὡς οἴδατε πάντες, ἀξιούμενοι τότε παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἢ ὑποκρίνασθαι σὺν αὐτοῖς τὴν ἀσέβειαν, ἢ προσδοκᾶν ἐπιβουλὴν παρ' αὐτῶν, οὐκ ἠθελήσαμεν αὐτοῖς συγκαταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον εἰλόμεθα διώκεσθαι παρ' αὐτῶν, ἢ τὸν τοῦ Ἰούδα μιμήσασθαι τρόπον. Ἀμέλει πεποιήκασιν ὅπερ ἠπείλησαν, καὶ μιμησάμενοι τὴν Ἰεζάβελ[3], ἐγκαθέτους ἑαυτοῖς τοὺς Μελιτιανοὺς κατεσκεύασαν· εἰδότες πῶς κατὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ μάρτυρος, καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ μεγάλου Ἀχιλλᾶ, εἶτα κατὰ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου γεγόνασιν, ἵν' οὕτως καὶ καθ' ἡμῶν, ὥσπερ τοῦτο μελετήσαντες, ὑποκρίνωνται μὲν οὗτοι ἅπερ ἂν αὐτοῖς ὑποβληθῇ, ἐκεῖνοι δὲ πρόφασιν λάβωσι διώκειν καὶ ζητεῖν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι. Τοῦτο γὰρ διψῶσι, καὶ οὐ παύονταί γε μέχρι νῦν τὸ αἷμα ἡμῶν θέλοντες ἐκχέειν. Ἀλλὰ τούτων οὐδεμία μοι φροντίς· οἶδα γὰρ καὶ πέπεισμαι ὅτι τοῖς ὑπομένουσιν ἔσται μισθὸς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὅτι ὑμεῖς ὑπομείναντες, ὡς οἱ πατέρες, τύποι γενόμενοι τοῖς λαοῖς, καὶ ἀνατρέποντες τὴν ξένην καὶ ἀλλοτρίαν ταύτην ἐπίνοιαν τῶν ἀσεβῶν, ἕξετε μὲν τὸ καύχημα, λέγοντες· Τὴν πίστιν τετηρήκαμεν· ἀπολήψεσθε δὲ τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Γένοιτο δὲ κἀμὲ μεθ' ὑμῶν τὰς ἐπαγγελίας κληρονομῆσαι, τὰς μὴ μόνον τῷ Παύλῳ ῥηθείσας, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου, καὶ Σωτῆρος, καὶ Θεοῦ, καὶ παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Πρβλ. Παρμ. 10, 20. 2. Πρβλ. Δ' Βασ. 17, 9. 3. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 7.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΤΟΙΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΝ ΤΟΝ ΜΟΝΗΡΗ ΒΙΟΝ ΑΣΚΟΥΣΙ ΚΑΙ ΕΝ ΠΙΣΤΕΙ ΘΕΟΥ ΙΔΡΥΜΕΝΟΙΣ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΙΣ ΤΕ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ͂ ΚΑΙ ΛΕΓΟΥΣΙΝ «ΙΔΟΥ ΗΜΕΙΣ ΑΦΗΚΑΜΕΝ ΠΑΝΤΑ ΚΑΙ ΗΚΟΛΟΥΘΗΣΑΜΕΝ ΣΟΙ[1]» ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΚΑΙ ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ͂ ΠΛΕΙΣΤΑ ΧΑΙΡΕΙΝ.*

Τῇ μὲν ὑμετέρᾳ διαθέσει πεισθεὶς καὶ πολλάκις παρ' ὑμῶν προ- 1,1
τραπεὶς ἔγραψα δι' ὀλίγων περὶ ὧν πεπόνθαμεν ἡμεῖς τε καὶ ἡ ἐκ-
κλησία καὶ ὡς δύναμίς μοι διελέγχων τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν 'Αρειο-
μανιτῶν καὶ δεικνύς, ὅσον ἐστὶν ἀλλοτρία τῆς ἀληθείας αὕτη. ὃ δὲ
πέπονθα γράφων, ἀναγκαῖον ἡγησάμην δηλῶσαι τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν,
ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθητε, πῶς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μακάριος ἀπόστο-
λος «ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ[2]», καὶ συγγνῶτε
κἀμοὶ ἀνθρώπῳ ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι. ὅσον γὰρ ἐβουλόμην γράφειν 2
καὶ νοεῖν ἐβιαζόμην ἐμαυτὸν περὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου, τοσοῦτον
ἡ γνῶσις ἐξανεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ καὶ ἐγίνωσκον ἐμαυτὸν το-
σοῦτον ἀπολιμπανόμενον, ὅσον ἐδόκουν καταλαμβάνειν. καὶ γὰρ οὐδὲ
ὃ ἐδόκουν νοεῖν ἠδυνάμην γράφειν, ἀλλὰ καὶ ὃ ἔγραφον ἔλαττον ἐγί-
νετο τῆς ἐν τῇ διανοίᾳ γενομένης κἂν βραχείας τῆς ἀληθείας σκιᾶς.
'Ορῶν τοίνυν ὡς ἐν τῷ 'Εκκλησιαστῇ γέγραπται ὅτι «εἶπα· 2,1
σοφισθήσομαι, καὶ αὕτη ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὃ ἦν καὶ
βαθὺ βάθος· τίς εὑρήσει αὐτό;[3]» καὶ τὸ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· «ἐθαυμα-
στώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐ-
τήν[4]», καὶ ὁ Σολομών φησι· «δόξα θεοῦ κρύπτει λόγον[5]», πολλάκις
ἐβουλευσάμην ἐπισχεῖν καὶ παύσασθαι τοῦ | γράφειν· ναὶ πιστεύσατε.
ἵνα δὲ μὴ δόξω μηδὲ ὑμᾶς λυπεῖν μήτε ἐκείνους τοὺς παρ' ὑμῖν 2
ζητήσαντας καὶ φιλονεικήσαντας ἐπιτρίβειν εἰς τὴν ἀσέβειαν ἐκ τοῦ
σιωπᾶν, ἐβιασάμην ἐμαυτὸν ὀλίγα γράψαι, καὶ ταῦτα ἀπέστειλα τῇ
ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ. εἰ γὰρ καί, ὡς ἔστιν ἡ τῆς ἀληθείας κατάληψις,
μακράν ἐστι νῦν ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν, ἀλλὰ δυ-
νατόν, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ 'Εκκλησιαστής, «γνῶναι τῶν ἀσεβῶν τὴν
ἀφροσύνην καὶ εὑρόντα ταύτην εἰπεῖν πικροτέραν ὑπὲρ θάνατον
εἶναι.[6]» τούτου γοῦν χάριν ὡς τοῦτο γινώσκων καὶ δυνάμενος εὑ- 3
ρεῖν ἔγραψα εἰδὼς ὡς τοῖς πιστοῖς ἡ τῆς ἀσεβείας κατάγνωσις αὐτάρ-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1935, σελ. 181 ἑξ.

1. Ματθ. 19, 27. 2. 'Ρωμ, 11, 33. 3. 'Εκκλ. 7, 24. 4. Ψαλμ. 138, 6. 5. Παρμ. 25, 2. 6. 'Εκκλ. 7, 26.

κης πρὸς εὐσέβειάν | ἐστι γνῶσις. καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατὸν καταλαβέ-
σθαι τί ἐστι θεός, ἀλλὰ δυνατὸν εἰπεῖν, τί οὐκ ἔστιν. οἴδαμεν δὲ ὅτι
οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστι καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν γενητῶν θέμις ἐπινοεῖν ἐν
αὐτῷ. οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰ καὶ πολὺ τοῦ κατα- 4
λαβεῖν μακράν ἐσμεν τῇ φύσει, ἀλλὰ δυνατὸν καὶ εὔκολον κατα-
γνῶναι τῶν προφερομένων παρὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ
ἔστι ταῦτα υἱὸς ὁ τοῦ θεοῦ οὐδὲ θέμις περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τοι-
αῦτα κἂν ἐννοεῖν οἷα λέγουσιν ἐκείνου, μήτιγε καὶ φθέγγεσθαι διὰ
χειλέων.

Οὕτω τοίνυν, ὅσον ἠδυνήθην, ἐγὼ μὲν ἔγραψα, ὑμεῖς δέ, ἀγαπητοί, 3,1
δέξασθε ταῦτα μὴ ὡς τελείαν ἔχοντα τὴν ἑρμηνείαν περὶ τῆς τοῦ λό-
γου θεότητος, ἀλλ' ὡς μόνον ἐλέγχοντα μὲν τὴν ἀσέβειαν τῶν χρι-
στομάχων, ἔχοντα δὲ καὶ διδόντα τοῖς βουλομένοις ἀφορμὴν εἰς εὐ-
σέβειαν τῆς ὑγιαινούσης ἐν Χριστῷ πίστεως. εἰ δέ τι παραλέλειπται
(πάντα δὲ νομίζω παραλελεῖφθαι), συγγινώσκετε μετὰ συνειδήσεως
καθαρᾶς καὶ μόνον ἀποδέξασθε τὸ τολμηρὸν τῆς εἰς εὐσέβειαν προ-
θέσεως. εἰς γὰρ τελείαν κατάγνωσιν τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν 2
αὐτάρκης ἡ περὶ τοῦ θανάτου Ἀρείου γενομένη παρὰ τοῦ κυρίου
κρίσις, ἣν ἤδη φθάσαντες καὶ παρ' ἑτέρων ἔγνωτε. «ἃ γὰρ ὁ θεὸς ὁ
ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει;[1]» καὶ ὃν ὁ κύριος κατέκρινε,
τίς ὁ δικαιῶν; τίς γὰρ ἐκ τοῦ τοιούτου γενομένου σημείου οὐ γινώ-
σκει λοιπὸν ὅτι θεομίσητός ἐστιν ἡ αἵρεσις, κἂν ἀνθρώπους ἔχῃ προ-
στάτας; ἐντυχόντες μέντοι εὔχεσθε μὲν καὶ ἀλλήλους εἰς τοῦτο 3
προτρέπεσθε ποιεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, εὐθὺς δὲ ἀντιπέμψατε ταῦτα πρὸς
ἡμᾶς. καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἀντίγραφον ἔκδοτε μηδὲ ἑαυτοῖς μετα-
γράψητε, ἀλλ' ἀρκέσθητε ὡς δόκιμοι τραπεζῖται τῇ ἐντεύξει, κἂν
πολλάκις ἐντυχεῖν θελήσητε. οὐ γὰρ ἀσφαλὲς τοῖς μετὰ ταῦτα
τὰ παρ' ἡμῶν τῶν ψελλιζόντων καὶ ἰδιωτῶν ἐστι γράμματα. ἀσπά- 4
σασθε ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ καὶ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς ὑμᾶς
ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πίστει. «εἰ γάρ τις», ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, «οὐ φιλεῖ
τὸν κύριον, ἤτω ἀνάθεμα. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.[2]»

---

1. Ἡσ. 14, 27. 2. Α' Κορ. 16, 22-23.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ.*

. . . αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπλή- **1,1**
ρωσαν. ἅμα γὰρ ἐπεβούλευσαν καὶ εὐθὺς τοὺς περὶ Ἄρειον εἰς κοι-
νωνίαν ἐδέξαντο. καὶ τὰς μὲν τοσαύτας κατ' αὐτῶν κρίσεις παρεωρά-
κασι, βασιλικὴν δὲ πάλιν ἐξουσίαν ὑπὲρ αὐτῶν προεφασίσαντο·
γράφοντές τε οὐκ ᾐσχύνθησαν εἰπεῖν ὅτι 'Ἀθανασίου παθόντος ὁ
μὲν φθόνος πέπαυται, τοὺς δὲ περὶ Ἄρειον λοιπὸν δεξώμεθα', προσ-
τιθέντες πρὸς φόβον τῶν ἀκουόντων ὅτι 'τοῦτο γὰρ βασιλεὺς προσέ-
ταξεν'. εἶτα οὐκ ᾐσχύνθησαν προσθεῖναι, ὅτι καὶ ὀρθῶς φρονοῦ- **2**
σιν οἱ ἄνθρωποι, μὴ φοβηθέντες τὸ γεγραμμένον· «οὐαὶ οἱ λέγοντες
τὸ πικρὸν γλυκύ, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς.[1]» πάντα γὰρ ὑπὲρ τῆς
αἱρέσεως ὑπομένειν εἰσὶν ἕτοιμοι. ἆρ' οὖν οὐχὶ καὶ ἐκ τούτου πᾶσιν
ἄντικρυς δείκνυται, ὡς οὐκ ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, ἀλλ' ἐκ βασιλέως
ἀπειλῆς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν καὶ τότε πεπόνθαμεν καὶ νῦν
διωκόμεθα; καὶ γὰρ καὶ ἑτέροις οὕτως ἐπεβούλευσαν ἐπισκόποις
πλασάμενοι καὶ κατ' ἐκείνων πάλιν προφάσεις, ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς
ἐξορισμοῖς ἐκοιμήθησαν ἔχοντες τὸ καύχημα τῆς εἰς Χριστὸν ὁμο-
λογίας, οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ὑπερόριοι τυγχάνουσιν, ἀνδριζόμενοι μᾶλλον
κατὰ τῆς αἱρέσεως ἐκείνων καὶ λέγοντες· «οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ
τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.[2]»

Ἔξεστι δὲ καὶ ἐκ τούτου πάλιν αὐτὴν καταμαθεῖν καὶ μᾶλλον **2,1**
αὐτῆς καταγνῶναι. ὁ μὲν γὰρ φίλος καὶ συνασεβῶν ἐκείνοις, κἂν
ἐν ἄλλοις πλημμελήμασι καὶ μυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος τυγχάνῃ,
κἂν ἔχῃ τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰς ἀποδείξεις λευκοτάτας, οὗτος δόκιμος
παρ' αὐτοῖς καὶ βασιλέως εὐθὺς γίνεται φίλος ἔχων τὴν σύστασιν ἐκ
τῆς ἀσεβείας, χρηματισθείς τε πλεῖστα λαμβάνει καὶ παρρησίαν
ποιεῖν, ἃ βούλεται, παρὰ τοῖς δικασταῖς. ὁ δὲ τὴν ἀσέβειαν ἐκείνων **2**
ἐλέγχων καὶ τὰ Χριστοῦ γνησίως πρεσβεύων, οὗτος, κἂν καθαρὸς ἐν
πᾶσιν ὑπάρχῃ, κἂν μηδὲν ἑαυτῷ συγγινώσκῃ, κἂν μὴ κατήγορον ἔχῃ,
ἀλλ' ἐκείνων προφάσεις πλασαμένων εὐθὺς ἁρπάζεται καὶ κρίσει βασι-
λέως αὐτὸς μὲν ὑπορόριος γίνεται ὡς ὑπεύθυνος, οἷς ἂν ἐκεῖνοι θελή-
σωσιν, ἢ ὡς βασιλέα ὑβρίσας ὡς ὁ Ναβουθέ.[3] ὁ δὲ πρεσβεύων τὰ **3**
τῆς αἱρέσεως ἐκείνων ζητεῖται καὶ εὐθὺς ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλη-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1935, σελ. 183 ἑξ.

1. Ἠσ. 5, 20. 2. Ῥωμ. 8, 35. 3. Πρβλ. Γ' Βασιλ. 20, 1 ἑξ.

σίαν ἐκείνου καὶ λοιπὸν δημεύσεις καὶ ὕβρεις καὶ πάντα τὰ δεινὰ κατὰ
τῶν μὴ δεχομένων ἐκεῖνον. καὶ τὸ παραδοξότατον, ὃν μὲν οἱ λαοὶ 4
βούλονται καὶ γινώσκουσιν ἀνεπίληπτον, | τοῦτον ἀφαιρεῖται καὶ
ἐξορίζει | βασιλεύς, ὃν δὲ μήτε βούλονται μήτε γινώσκουσι, τοῦτον
μακρόθεν μετὰ στρατιωτῶν ἀποστέλλει καὶ γραμμάτων ἑαυτοῦ. καὶ
λοιπὸν ἀνάγκη πολλὴ μισεῖν μὲν ὃν ἀγαπῶσι τὸν κατηχήσαντα καὶ
πατέρα γενόμενον ἐν θεοσεβείᾳ, ἀγαπᾶν δὲ ὃν οὐ βούλονται καὶ πι-
στεύειν ἑαυτῶν τὰ τέκνα, οὗ τὸν βίον καὶ τὴν ἀναστροφὴν καὶ τίς
ἐστιν οὐ γινώσκουσιν, ἢ δηλονότι τιμωρίαν ὑπομένειν, ἢν μὴ πεί-
θωνται βασιλεῖ.

Ταῦτα καὶ νῦν δρῶσι καὶ πάλαι πεποιήκασιν οἱ δυσσεβεῖς κατὰ τῶν 3,1
ὀρθοδόξων γνώρισμα τῆς ἑαυτῶν κακοηθείας καὶ ἀσεβείας πανταχοῦ
παρὰ πᾶσι παρασχόντες. ἔστω γάρ, Ἀθανάσιον ᾐτιάσαντο· τί καὶ 2
οἱ ἄλλοι πεποιήκασιν ἐπίσκοποι; ποίας ἄρα προφάσεις εἶχον ἢ ποῖος
ἄρα κἀκεῖ νεκρὸς Ἀρσένιος εὑρέθη; ποῖος παρ' αὐτοῖς Μακάριος
πρεσβύτερος καὶ ποτήριον πέπλασται; ποῖος Μελιτιανὸς ὑπεκρίνετο;
ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἐξ ἐκείνων καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον δείκνυται ψευδῆ.
καὶ ἐξ ὧν δὲ Ἀθανασίῳ ἐπεχείρησαν, δῆλα καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ἐστὶ
πεπλασμένα. μέγα τι θηρίον ἐξῆλθεν ἐπὶ γῆς ἡ αἵρεσις αὕτη. οὐ 3
γὰρ μόνον τοῖς ῥήμασιν ὡς τοῖς ὀδοῦσι βλάπτει τοὺς ἀκεραίους, ἀλλὰ
καὶ τὴν ἔξωθεν ἐξουσίαν ἐμισθώσατο πρὸς ἐπιβουλήν. καὶ τὸ παρά-
δοξον, ὅτι, καθὰ προεῖπον, οὐδεὶς ἐξ ἐκείνων κατηγορεῖται, ἂν δὲ
κατηγορηθῇ, οὐ κρίνεται ἢ δόξας ἀκούεσθαι δικαιοῦται κατὰ τῶν
ἐλεγχόντων, καὶ μᾶλλον ὁ ἐλέγχων ἐπιβουλεύεται ἢ ὁ ὑπεύθυνος ὅλως
ἐντρέπεται. πάντες γοῦν οἱ παρ' αὐτοῖς μεστοὶ ῥύπου τυγχάνουσι 4
καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς κατάσκοποι [1], οὐ γὰρ ἐπίσκοποι, μᾶλλόν εἰσι πάν-
των ῥυπαρώτεροι. καὶ εἴ τις παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος θέλει γενέσθαι,
οὐκ ἀκούει· «δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι [2]», ἀλλὰ μόνον·
'φρόνει κατὰ Χριστοῦ καὶ μὴ φρόντιζε περὶ τρόπων, ἀρκεῖ γὰρ ἐκεῖνό
σοι πρὸς σύστασιν καὶ πρὸς βασιλέως φιλίαν.' ταῦτα μὲν περὶ 5
τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ζηλωταί, κἂν ἅγιοι
καὶ καθαροὶ φαίνωνται, καθὰ προεῖπον, ἀλλ' ὑπεύθυνοι γίνονται, ὅταν
οὗτοι θέλωσι καὶ ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ πρόφασιν πλασαμένοις. καὶ τοῦτο
ἔξεστι, καθὰ προεῖπον, ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν πραχθέντων συνιδεῖν.

Εὐστάθιός τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ὁμολογητὴς 4,1
καὶ τὴν πίστιν εὐσεβής. οὗτος ἐπειδὴ πολὺς ἦν ζηλῶν ὑπὲρ τῆς
ἀληθείας τήν τε ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίσει καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ ἐκεί-
νης οὐκ ἐδέχετο, διαβάλλεται Κωνσταντίνῳ | τῷ βασιλεῖ πρόφασίς τις
ἐπινοεῖται ὡς τῇ μητρὶ αὐτοῦ ποιήσας ὕβριν. καὶ εὐθὺς ἐξόριστος αὐτός
τε γίνεται καὶ πολὺς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀριθμός. |
καὶ λοιπὸν οὓς οὐκ ἐδέχετο διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰς κλῆρον, τούτους 2

1. Πρβλ. Γαλ. 2, 4. 2. Α' Τιμ. 3, 2.

μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον οὐ μόνον εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείστους ἐπισκόπους κατέστησαν, ἵν' ἔχωσι
συνωμότας ἑαυτῶν εἰς τὴν ἀσέβειαν. ἐκ τούτων ἐστὶ Λεόντιος ὁ
ἀπόκοπος ὁ νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος Γεώργιός
τε ὁ ἐν Λαοδικείᾳ καὶ ὁ γενόμενος ἐν Τριπόλει Θεοδόσιος Εὐδόξιός
τε ὁ ἐν Γερμανικείᾳ καὶ Εὐστάθιος ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ.

Ἆρ' οὖν μέχρι τούτων ἔστησαν; οὐχί· καὶ γὰρ καὶ Εὐτρόπιος **5,1**
ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει γενόμενος ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἐν πᾶσι
τέλειος, ἐπειδὴ πολλάκις τὸν Εὐσέβιον ἤλεγξε τοῖς τε διοδεύουσι
συνεβούλευε μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν Εὐσεβίου ῥήμασι, τὰ
αὐτὰ τῷ Εὐσταθίῳ πάσχει καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλ-
λεται. Βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα. Εὐφρα- **2**
τίων γὰρ ὁ ἐν Βαλανέαις καὶ Κυμάτιος ἐν Παλτῷ καὶ Καρτέριος
[ἕτερος] ὁ ἐν Ἀνταράδῳ καὶ ὁ ἐν Γάζῃ Ἀσκληπᾶς καὶ Κῦρος ὁ ἐν
Βεροίᾳ τῆς Συρίας καὶ Διόδωρος ὁ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Δομνίων ὁ ἐν Σιρμίῳ
καὶ Ἑλλανικὸς ὁ ἐν Τριπόλει μόνον ἐγνώσθησαν μισοῦντες τὴν αἵρε-
σιν, καὶ τοὺς μὲν μετὰ προφάσεως, τοὺς δὲ χωρὶς ταύτης βασιλικοῖς
γράμμασι μεταστήσαντες τῆς τε πόλεως ἐκβαλόντες ἑτέρους ἀντ'
αὐτῶν, οὓς ἐγίνωσκον ἀσεβοῦντας, εἰς τὰς ἐκείνων ἐκκλησίας κα-
τέστησαν.

Καὶ περὶ Μαρκέλλου τοῦ τῆς Γαλατίας ἐπισκόπου περιττὸν ἴσως **6,1**
ἐστὶ λέγειν, πάντες γὰρ ἔγνωσαν, ὡς πρότερον ἐγκαλούμενοι παρ'
αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσεβείας ἀντενεκάλεσαν αὐτῷ καὶ αὐτοὶ καὶ
πεποιήκασιν ἐξορισθῆναι τὸν γέροντα. καὶ αὐτὸς μὲν ἀνελθὼν **2**
εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελογήσατο καὶ ἀπαιτούμενος παρ' αὐτῶν δέδωκεν
ἔγγραφον τὴν | ἑαυτοῦ πίστιν, ἣν καὶ ἡ κατὰ Σαρδικὴν σύνοδος ἀπε-
δέξατο, οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οὔτε ἀπελογήσαντο οὔτε ἐλεγχόμενοι
ἐξ ὧν ἔγραψαν ἀσεβεῖς, ἐνετράπησαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθρασύνοντο
κατὰ πάντων· εἶχον γὰρ τὴν πρὸς βασιλέα παρὰ τῶν γυναικῶν σύ-
στασιν καὶ πᾶσιν ἦσαν φοβεροί.

Περὶ δὲ Παύλου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου νομί- **7,1**
ζω μηδένα ἀγνοεῖν. ὅσῳ γὰρ ἐπιφανὴς ἡ πόλις, τοσούτῳ καὶ τὸ γενό-
μενον οὐ κέκρυπται. καὶ κατὰ τούτου τοίνυν πρόφασις ἐπλάσθη. |
καὶ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτοῦ Μακεδόνιος ὁ νῦν ἐπίσκοπος ἀντ'
αὐτοῦ γενόμενος παρόντων ἡμῶν κατὰ τὴν κατηγορίαν κεκοινώνηκεν
αὐτῷ καὶ πρεσβύτερος ἦν ὑπ' αὐτὸν τὸν Παῦλον. καὶ ὅμως ἐπειδὴ **2**
Εὐσέβιος ἐπωφθαλμία θέλων ἁρπάσαι τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως
(οὕτω γὰρ καὶ ἀπὸ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν μετῆλθεν), ἔμεινεν
ἡ πρόφασις κατὰ Παύλου, καὶ οὐκ ἠμέλησαν τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ'
ἔμειναν διαβάλλοντες. καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν Πόντον ἐξωρί- **3**
σθη ὑπὸ Κωνσταντίνου, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ Κωνσταντίου, δεθεὶς
ἁλύσεσι σιδηραῖς, εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, εἶτα
ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἔμισαν μετηνέχθη, καὶ τὸ τέταρτον εἰς Κούκουσον

τῆς Καππαδοκίας περὶ τὰ ἔρημα τοῦ Ταύρου, ἔνθα καί, ὡς οἱ συνόντες ἀπήγγειλαν, ἀποπνιγεὶς παρ' αὐτῶν ἐτελεύτησε. **4** τοῦτο μέντοι δράσαντες οὐκ ᾐσχύνθησαν οὐδὲ μετὰ θάνατον οἱ μηδὲν ἀληθεύοντες πλάσασθαι πάλιν πρόφασιν ὡς ἀπὸ νόσου τελευτήσαντος αὐτοῦ, καίτοι τοῦτο γινωσκόντων πάντων τῶν κατοικούντων τὸν τόπον ἐκεῖνον. **5** καὶ γὰρ καὶ Φιλάγριος, βικάριος ὢν τότε τῶν τόπων ἐκείνων καὶ πάντα τὰ ἐκείνων ὑποκρινόμενος, ὡς ἂν αὐτοὶ θέλωσιν, ὅμως ἐπὶ τούτῳ θαυμάζων καὶ λυπηθεὶς ἴσως, ὅτι μὴ αὐτὸς ἀλλ' ἕτερος εἰργάσατο τὸ κακόν, ἀπήγγειλε πολλοῖς τε ἄλλοις καὶ γνωρίμοις ἡμῶν καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Σαραπίωνι, ὡς Παῦλος ἀποκλεισθεὶς παρ' ἐκείνων εἰς τόπον τινὰ βραχύτατον καὶ σκοτεινὸν ἀφείθη λιμῷ διαφθαρῆναι, εἶτα μεθ' ἡμέρας ἕξ, ὡς εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν ἔτι πνέοντα, λοιπὸν ἐπελθόντες ἀπέπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. καὶ οὕτω τέλος ἔσχε τοῦ βίου τούτου. **6** τοῦ δὲ τοιούτου θανάτου διάκονον ἔλεγον γεγενῆσθαι Φίλιππον τὸν γενόμενον ἔπαρχον. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο παρεῖδεν ἡ θεία δίκη· οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν | ἐνιαυτός, καὶ μετὰ πολλῆς ἀτιμίας καθηρέθη τῆς ἀρχῆς ὁ Φίλιππος, οὕτως ὡς ἰδιώτην γενόμενον ὑφ' ὧν οὐκ ἤθελε καταπαίζεσθαι. πάνυ γοῦν καὶ αὐτὸς λυπούμενος καὶ κατὰ τὸν Κάιν «στένων καὶ τρέμων [1]» καὶ καθ' ἡμέραν προσδοκῶν τὸν ἀναιροῦντα ἔξω τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ αὐτὸς καὶ τῶν ἰδίων ὥσπερ ἐκπλαγείς, ἐπεὶ μὴ οὕτως ἤθελεν, ἀπέθανε. **7** πλὴν ὅτι καὶ κατὰ νεκρῶν οὐ φείδονται, καθ' ὧν καὶ ζώντων ἐπλάσαντο προφάσεις· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς πρὸς πάντας φοβεροὺς ἐπιδεικνύειν ἐσπούδασαν, καὶ ζῶντας μὲν ἐξορίζουσιν, ἀποθανόντας δὲ οὐκ ἐλεοῦσιν. ἀλλὰ καὶ τότε μόνοι παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους μισοῦσι τοὺς ἀπελθόντας καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ἐπιβουλεύουσιν οἱ τῷ ὄντι ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι καὶ πλέον ἐχθρῶν τὸν | τρόπον ἄγριον ἔχοντες διὰ τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν οἱ μὴ ἐξ ἀληθείας, ἀλλ' ἐκ πεπλασμένων προφάσεων ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἑτέροις πᾶσιν ἐπιβουλεύειν σπουδάσαντες.

8,1 Ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος Κωνστάντιος καὶ Κώνστας ἐποίησαν πάντας μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν γράψαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἰδίᾳ τῇ ἑκάστου ἐκκλησίᾳ, περὶ δὲ Ἀθανασίου ταῦτα, ἃ πάλιν τὴν μὲν τοῦ πράγματος βίαν δείκνυσι, τὴν δὲ περὶ Εὐσέβιον ἀνδροφόνον προαίρεσιν ἐλέγχει.

Ἀντίγραφον

Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων. **2**

Οὐδὲ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας διαπεφευγέναι γνῶσιν οἴ-

---

1. Γεν. 4, 12.

μαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην...
(Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν οε′ λόγον ἀπαραλλάκτως.)

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα ταῦτα, τῆς δὲ συσκευῆς τίς ἕτερος ἀξιόπι-
στος τούτου μάρτυς ἂν γένοιτο; ταῦτα γὰρ εἰδὼς οὕτως καὶ αὐτὸς
ἔγραψεν.

Οἱ μέντοι περὶ Εὐσέβιον βλέποντες ἐλαττουμένην αὐτῶν τὴν αἵρε- 9,1
σιν γράφουσιν εἰς Ῥώμην, γράφουσι δὲ καὶ τοῖς βασιλεῦσι Κωνσταν-
τίνῳ καὶ Κώνσταντι κατὰ Ἀθανασίου. ὡς δὲ καὶ οἱ παρὰ Ἀθανασίου
ἀποσταλέντες διήλεγξαν τὰ παρ᾿ ἐκείνων γραφέντα, παρὰ μὲν τῶν
βασιλέων ἐνετράπησαν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἰούλιος ἔγραψε
χρῆναι γενέσθαι σύνοδον, ἔνθα ἂν ἐθελήσωμεν, ἵνα ἃ μὲν κατηγοροῦσι
δείξωσι, περὶ δὲ ὧν κατηγοροῦνται καὶ αὐτοὶ θαρροῦντες ἀπολογή-
σωνται. τοῦτο γὰρ καὶ οἱ παρ᾿ αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι βλέ-
ποντες ἑαυτοὺς ἐλεγχομένους ἠξίωσαν γενέσθαι. τούτων τοίνυν γε- 2
νομένων ὁρῶντες ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα τυγχάνοντες ὕποπτοι μὴ περι-
γινομένους ἐν ἐκκλησιαστικῇ κρίσει προσέρχονται μόνῳ Κωνσταν-
τίῳ καὶ λοιπὸν ἀποδύρονται ὡς πρὸς τὸν τῆς αἱρέσεως προστάτην
'φεῖσαι' λέγοντες 'τῆς αἱρέσεως· ὁρᾷς πάντας ἀποστάντας ἀφ᾿ ἡμῶν·
ὀλίγοι λοιπὸν ὑπελείφθημεν. ἄρξαι διώκειν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ὀλί-
γων ἀφιέμεθα | καὶ μένομεν ἔρημοι. οὓς γὰρ ἐβιασάμεθα τούτων
ἐξορισθέντων, τούτους ἐπανελθόντες ἔπεισαν πάλιν φρονεῖν καθ᾿
ἡμῶν. γράψον οὖν κατὰ πάντων καὶ πέμψον Φιλάγριον δεύτερον 3
ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου, αὐτὸς γὰρ ἐπιτηδείως δύναται διώκειν ἤδη
μὲν τῇ πείρᾳ δείξας, μάλιστα δὲ καὶ παραβάτης ὤν. πέμψον δὲ καὶ
Γρηγόριον ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ οὗτος γὰρ δύναται
συστῆσαι τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν.

| Γράφει τοίνυν τότε Κωνστάντιος, πάντας δὲ διώκει καὶ πέμπει 10,1
Φιλάγριον ἔπαρχον καὶ Ἀρσάκιόν τινα εὐνοῦχον, πέμπει δὲ καὶ
Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. καὶ τοιαῦτα γέγονεν, οἷα
καὶ τὸ πρότερον. συναγαγόντες γὰρ πλῆθος βουκόλων καὶ ποιμένων
ἄλλων τε ἀγοραίων καὶ ἀσελγῶν νεωτέρων μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων
ἐπῆλθον ἀθρόως τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καλουμένῃ Κυρίνου. καὶ τοὺς 2
μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ κατεπάτησαν, ἄλλους τε πληγαῖς κατακό-
ψαντες εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον καὶ ἐξώριζον, πολλάς τε γυναῖκας
κατασύροντες εἷλκον εἰς τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ καὶ τῶν τριχῶν
ἕλκοντες ὕβριζον, ἄλλους ἐδήμευον, ἄλλων ἄρτους ἀφῃροῦντο δι᾿
οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τοῖς Ἀρειανοῖς προσθῶνται καὶ Γρηγόριον δέ-
ξωνται τὸν ἀπὸ βασιλέως ἀποσταλέντα.

Ἀθανάσιος μὲν οὖν καὶ πρὶν γενέσθαι ταῦτα καὶ μόνον ἀκούσας 11,1
ἔπλευσεν εἰς τὴν Ῥώμην εἰδώς τε τὸν θυμὸν τῶν αἱρετικῶν, καὶ ἵνα,
ὡς ἤρεσεν, ἡ σύνοδος γένηται· ὁ δὲ Ἰούλιος γράφει καὶ πέμπει πρε-
σβυτέρους, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον, ὁρίσας καὶ προθεσμίαν, ἵνα
ἢ ἔλθωσιν ἢ γινώσκοιεν ἑαυτοὺς ὑπόπτους εἶναι κατὰ πάντα.

ἀλλ' οἱ περὶ Εὐσέβιον ὡς μόνον ἤκουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἔσεσθαι 2
κρίσιν, ἐν ᾗ κόμης οὐ παραγίγνεται, οὐ στρατιῶται πρὸ τῶν θυρῶν,
οὐ βασιλικῷ προστάγματι τὰ τῆς συνόδου τελειοῦται (ἐν τούτοις
γὰρ ἀεὶ κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἴσχυσαν καὶ ἄνευ τούτων οὐδ' ὅλως
λαλῆσαι θαρροῦσιν), οὕτω κατέπτηξαν, ὡς τοὺς μὲν πρεσβυτέρους
κατασχεῖν καὶ μετὰ τὴν προθεσμίαν, πλάσασθαι δὲ πρόφασιν ἀπρεπῆ
ὅτι 'μὴ δυνάμεθα νῦν ἐλθεῖν διὰ τοὺς παρὰ Περσῶν γιγνομένους
πολέμους.' τοῦτο δὲ οὐκ ἦν ἀληθές, ἀλλὰ φόβος τοῦ συνειδότος. 3
τί γὰρ κοινὸν πόλεμος πρὸς ἐπισκόπους; ἢ διατί μὴ δυνάμενοι διὰ
τοὺς Πέρσας εἰς 'Ρώμην ἐλθεῖν καίτοι μακρὰν ἀπέχουσαν καὶ πέραν
θαλάττης οὖσαν τοὺς τῆς ἀνατολῆς τόπους καὶ τοὺς ἐγγὺς ἐκείνων
περιήρχοντο ὡς λέοντες ζητοῦντες[1], τίς αὐτοῖς ἐναντιοῦται, ἵνα
διαβάλλοντες ἐξορίσωσιν;

Ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπιθάνῳ ταύτῃ 12,1
προφάσει συνελάλουν ἀλλήλοις· 'ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα ἐκκλησιαστικῇ κρί-
σει κρατεῖν, τὴν συνήθη τόλμαν ἐπιδειξώμεθα'. γράφουσι τοίνυν Φιλα-
γρίῳ | καὶ ποιοῦσιν αὐτὸν μετὰ Γρηγορίου κατ' ὀλίγον ἐξελθεῖν εἰς
τὴν Αἴγυπτον καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι μαστίζονται καὶ ἐδεσμοῦντο
πικρῶς. Σαραπάμμωνα γοῦν ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἐξορίζουσι, 2
Ποτάμωνα δὲ ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἀπολέσαντα καὶ αὐτὸν τὸν
ὀφθαλμὸν ἐν τῷ διωγμῷ οὕτω κατέκοψαν ταῖς καταυχενίοις πληγαῖς, |
ὡς μὴ πρότερον παύσασθαι, πρὶν ἂν νομισθῆναι τὸν ἄνθρωπον νεκρόν.
οὕτω γοῦν ἐρρίφη καὶ μόγις μετὰ ὥρας θεραπευόμενος καὶ διαρρι-
πιζόμενος ἀνέπνευσε τοῦ θεοῦ δεδωκότος τὸ ζῆν. ἀλλὰ μετὰ χρόνον
ὀλίγον ἐκ τοῦ πόνου τῶν πληγῶν ἀπέθανεν ἔχων ἐν Χριστῷ τὸ καύ-
χημα δευτέρου μαρτυρίου. πόσοι τε ἄλλοι μονάζοντες ἐμαστίζον- 3
το καθεζομένου Γρηγορίου μετὰ Βαλακίου τοῦ λεγομένου δουκός,
πόσοι ἐπίσκοποι ἐκόπτοντο, πόσαι παρθένοι ἐτύπτοντο.

Εἶτα ὁ ἄθλιος Γρηγόριος μετὰ ταῦτα παρεκάλει πάντας κοινω- 13,1
νεῖν αὐτῷ· καίτοι εἰ κοινωνίαν ἠξίους παρ' αὐτῶν ἔχειν, οὐκ ἦσαν
ἄξιοι πληγῶν, εἰ δὲ ὡς φαύλους ἔκοπτες, τί ὡς ἁγίους παρεκάλεις;
ἀλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ προκείμενον ἢ τὰ τῶν ἀποστειλάντων πληρῶσαι
καὶ τὴν αἵρεσιν συστῆσαι. διὰ τοῦτο καὶ ἀνδροφόνος γέγονε καὶ δή-
μιος καὶ ὑβριστὴς καὶ δόλιος καὶ βέβηλος καὶ τὸ ὅλον χριστομάχος
ὁ ἀνόητος. τὴν γοῦν τοῦ ἐπισκόπου θείαν οὕτως ἐδίωξεν, ὡς μηδὲ 2
ἀποθανοῦσαν ἀφεῖναι ταφῆναι. καὶ τοῦτ' ἂν ἐγεγόνει καὶ ἄταφος
ἐρρίφη, εἰ μὴ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὴν ὡς ἴδιον νεκρὸν ἐξήνεγκαν·
οὕτω καὶ ἐν τούτοις εἶχεν ἀνόσιον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ καὶ χηρῶν 3
καὶ ἄλλων ἀνεξόδων λαβόντων ἐλεημοσύνην ἐκέλευε τὰ δεδομένα
διαρπάζεσθαι καὶ τὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον,
κατεάσσασθαι, ἵνα μὴ μόνον λαβὼν ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἀτι-

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 8.

μάζῃ τὸν κύριον ἀκουσόμενος ὅσον οὐδέπω παρ' αὐτοῦ· «ἐφ' ὅσον
ἠτίμασας τούτους, ἐμὲ ἠτίμασας.[1]»
Πολλά τε ἕτερα ἐποίει, ἃ καὶ λόγου φράσιν ὑπεραίρει καὶ ἀκού- 14,1
σας τις ἄπιστα νομίσειε. ταῦτα δὲ διὰ τοῦθ' οὕτως ἔπραττεν, ἐπεὶ
μήτε ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὴν κατάστασιν εἶχε μήτε ἀποστολικῇ
παραδόσει κληθεὶς ἦν ἐπίσκοπος· ἀλλ' ἐκ παλατίου μετὰ στρατιωτικῆς
ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέσταλτο ὥσπερ ἀρχὴν κοσμικὴν ἐγκεχει-
ρισμένος. διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόντων μᾶλλον ηὔχετο φίλος εἶναι ἢ
ἐπισκόπων καὶ μοναζόντων. εἴ ποτε οὖν καὶ ὁ πατὴρ Ἀντώνιος ἐκ 2
τοῦ ὄρους ἔγραφεν, ὥσπερ βδέλυγμα ἁμαρτωλῷ θεοσέβεια οὕτως
ἐβδελύσσετο τὰ τοῦ ἁγίου γράμματα. εἴ ποτε δὲ βασιλεὺς ἢ 3
στρατηλάτης ἢ ἄλλος δικαστὴς ἐπέστελλεν, οὕτω περιχαρὴς ἐγίγνετο
ὡς οἱ ἐν ταῖς Παροιμίαις, καθὼς σχετλιάζων ἔλεγεν ὁ λόγος· «ὦ
οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, οἱ | εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς καὶ
χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῶν.[2]» ἀμέλει τοὺς μὲν ταῦτα κομί- 4
ζοντας ἐτίμα χρήμασιν, Ἀντωνίου | δέ ποτε γράψαντος πεποίηκε
τὸν δοῦκα Βαλάκιον καταπτῦσαι τῆς ἐπιστολῆς καὶ ταύτην ἀπορρί-
ψαι. ἀλλ' οὐ παρεῖδεν ἡ θεία δίκη, μετ' οὐ πολὺ γὰρ τὸν λεγόμενον
δοῦκα ἐπικαθήμενον ἵππῳ καὶ ἀπερχόμενον εἰς τὴν πρώτην μονὴν
ἐπιστραφεὶς ὁ ἵππος καὶ δακὼν εἰς τὸν μηρὸν κατέβαλε καὶ τριῶν
ἡμερῶν ἀπέθανεν.
Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἔπραττον κατὰ πάντων, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ 15,1
συνελθόντες ἐπίσκοποί που πεντήκοντα τοὺς μὲν περὶ Εὐσέβιον ὡς
ὑπόπτους καὶ φοβηθέντας ἐλθεῖν οὐκ ἀπεδέξαντο, ἀλλὰ καὶ τὰ γρα-
φέντα παρ' αὐτῶν ἠκύρωσαν, ἡμᾶς δὲ ἀπεδέξαντο καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς
κοινωνίαν ἠγάπησαν. ἕως δὲ ταῦτα ἐγίγνετο, ἦλθεν εἰς γνῶσιν 2
τοῦ βασιλέως Κώνσταντος ἥ τε ἐν Ῥώμῃ γενομένη σύνοδος καὶ τὰ
ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολῇ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν γεγε-
νημένα, καὶ γράφει τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ καὶ λοιπὸν ἀμφοτέροις
ἀρέσκει σύνοδον γενέσθαι καὶ διαγνωσθῆναι τὰ πράγματα, ἵν' οἱ μὲν
ἀδικηθέντες μηκέτι πάσχωσιν, οἱ δὲ ἀδικοῦντες μηκέτι τοιαῦτα τολ-
μᾶν δύνωνται. συνέρχονται τοίνυν ἀπό τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύ- 3
σεως ἐν τῇ Σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἔλαττον ρο' τὸν ἀριθμὸν ἐπίσκοποι.
καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως μόνοι ἦσαν ἐπίσκοποι ἔχοντες πατέρα
τὸν Ὅσιον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν παιδαγω-
γοὺς καὶ συνηγόρους Μουσουνιανὸν κόμητα καὶ Ἡσύχιον τὸν καστρή-
σιον, δι' οὓς καὶ προθύμως ἦλθον νομίζοντες μετ' ἐξουσίας αὐτῶν πάλιν
πάντα πράττεσθαι. οὕτω γὰρ ἀεὶ διὰ τούτων φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδεί-
κνυον οἷς ἐβούλοντο καὶ ἐπεβούλευον οἷς ἂν αὐτοῖς ἐδόκει. ὡς δὲ 4
ἀπαντήσαντες ἑωράκασιν ἐκκλησιαστικὴν δίκην μόνην γενομένην,
ὡς ἑωράκασι τοὺς ἀφ' ἑκάστης ἐκκλησίας καὶ πόλεως κατηγόρους

1. Πρβλ. Ματθ. 25, 45. 2. Παρμ. 2, 13-14.

καὶ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους, ὡς ἑωράκασιν Ἄρειον καὶ Ἀστέριον, τιμίους ἐπισκόπους, ἀνελθόντας μὲν σὺν αὐτοῖς, ἀποπηδήσαντας δὲ ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐλθόντας μεθ' ἡμῶν διηγουμένους τε τὴν πανουργίαν ἐκείνων, ὡς ὕποπτοι εἶεν ἐν τοῖς πράγμασι καὶ φοβοῦνται κρίσιν γενέσθαι, μὴ ἐλεγχθῶσι παρ' ἡμῶν μὲν συκοφάνται, παρὰ δὲ τῶν ἐπλάσαντο κατηγόρων, ὡς αὐτοὶ πάντα ὑποβαλόντες καὶ τὰ τοιαῦτα μηχανησάμενοι. ταῦτα συνορῶντες, καίτοι μετὰ σπουδῆς ἐλθόντες, νομίσαντες μηδὲ ἡμᾶς ἀπαντᾶν ὡς φοβουμένους, ὡς ἑωράκασι καὶ τὴν ἡμῶν προθυμίαν, ἀποκλείουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ παλατίῳ· ἐκεῖ γὰρ ᾤκουν. | καὶ λοιπὸν ἀλλήλοις συνελάλουν· 'ἤλθομεν ἐπ' ἄλλοις **5** καὶ ἄλλα βλέπομεν· ἀπηντήσαμεν μετὰ κομήτων καὶ χωρὶς κομήτων ἡ κρίσις γίνεται· κατακρινόμεθα | πάντως. οἴδατε πάντες τὰ προστάγματα· ἔχουσιν οἱ περὶ Ἀθανάσιον τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν καθαρίζεται, ἡμεῖς δὲ καταισχυνόμεθα. τί δὴ οὖν μέλλομεν; τί βραδύνομεν; πλασώμεθα προφάσεις καὶ ἀπέλθωμεν, μὴ μένοντες κατακριθῶμεν. βέλτιον φεύγοντας ἐρυθριᾶν ἢ ἐλεγχθέντας συκοφάντας κατακρίνεσθαι. ἐὰν φύγωμεν, δυνάμεθά πως κἂν τῆς αἱρέσεως προΐστασθαι· ἐὰν δὲ καὶ φεύγοντας ἡμᾶς κατακρίνωσιν, ἀλλ' ἔχομεν βασιλέα προστάτην τὸν μὴ ἀφιέντα ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν'.

Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι διελογίζοντο· Ὅσιος δὲ καὶ οἱ ἄλλοι **16,1** πάντες ἐπίσκοποι πυκνότερον αὐτοῖς ἐσήμαινον τὴν προθυμίαν τῶν περὶ Ἀθανάσιον καὶ ὡς 'ἕτοιμοι πρὸς ἀπολογίαν εἰσὶν ἐπαγγελλόμενοι διελέγχειν ὑμᾶς συκοφάντας', ἔλεγόν τε 'εἰ φοβεῖσθε τὴν κρίσιν, τί ἀπηντᾶτε; ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐλθεῖν ἢ ἐλθόντας μὴ φεύγειν'. ἐκεῖνοι **2** ταῦτα ἀκούοντες καὶ μᾶλλον καταπλήξαντες ἀπρεπεστέρᾳ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προφάσεως ἄλλῃ προφάσει χρησάμενοι, ὡς βασιλέως αὐτοῖς ἐπινίκια κατὰ Περσῶν γράψαντος, ἐπεχείρησαν φεύγειν. καὶ ταύτην τὴν πρόφασιν οὐκ αἰδεσθέντες ἔπεμψαν δι' Εὐσταθίου πρεσβυτέρου τῆς κατὰ Σαρδικὴν ἐκκλησίας. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως **3** αὐτοῖς ἡ φυγὴ καταθυμίως ἀπέβη· εὐθὺς γὰρ ἡ ἁγία σύνοδος, ἧς προήγορος ἦν ὁ μέγας Ὅσιος, ἔγραψεν αὐτοῖς φανερῶς· 'ἢ ἀπαντήσατε ἀπολογησόμενοι πρὸς τὰς ἐπιφερομένας καθ' ὑμῶν κατηγορίας καὶ ἃς εἰργάσασθε συκοφαντίας, ἢ γινώσκετε ὅτι ὑμᾶς μὲν ὡς ὑπευθύνους ἡ σύνοδος κατακρίνει, τοὺς δὲ περὶ Ἀθανάσιον ἐλευθέρους καὶ καθαροὺς ἀπὸ πάσης αἰτίας ἀποφαίνεται'. ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ φόβου τοῦ συνειδότος ἠλαύνοντο μᾶλλον ἢ τοῖς γράμμασιν ἐπείθοντο· καὶ γὰρ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν ὁρῶντες οὐδὲ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπεστρέφοντο, ἀλλ' ὀξύτερον ἔφευγον.

Ἐκείνων μὲν οὖν οὕτως αἰσχρῶς καὶ ἀπρεπῶς γέγονεν ἡ φυγή, **17,1** ἡ δὲ ἁγία σύνοδος ἡ ἀπὸ λε' καὶ πλέον ἐπαρχιῶν συναχθεῖσα ἐπιγνοῦσα τὴν τῶν Ἀρειανῶν κακοήθειαν ἐδέξατο τοὺς περὶ Ἀθανάσιον εἰς ἀπολογίαν περὶ ὧν πεπόνθασι κἀκεῖνοι κατηγόρησαν, καὶ οὕτως **2**

ἀπολογησαμένους, ἅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ἀπεδέξατο
καὶ ὑπερεθαύμασεν, ὥστε αὐτούς τε καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἀγαπῆσαι
καὶ γράψαι πανταχοῦ γράψαι τε καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν καὶ
μάλιστα εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς Λιβύας,
Ἀθανάσιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καθαροὺς καὶ πάσης μέμψεως
ἐκτὸς εἶναι, τοὺς δὲ κατ' αὐτῶν γενομένους συκοφάντας κακούργους
καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὺς τυγχάνειν. ἀπέλυσαν γοῦν αὐ- 3
τοὺς μετ' εἰρήνης, | καθεῖλον δὲ Στέφανον καὶ Μηνόφαντον, Ἀκά-
κιον | καὶ Γεώργιον τὸν ἐν Λαοδικείᾳ, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα
καὶ Θεόδωρον καὶ Νάρκισσον. Γρηγόριον γὰρ τὸν ἀπὸ βασιλέως
εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποσταλέντα οὕτως ἀπεκήρυξαν ὡς μηδὲ ὅλως
ἐπίσκοπον γενόμενον μηδὲ ὀφείλοντα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι.
ἠκύρωσαν γοῦν καὶ ἃς ἔδοξε καταστάσεις ποιεῖσθαι προστάξαντες
μηδὲ αὐτὰς ὅλως ἐν ἐκκλησίαις ὀνομάζεσθαι διὰ τὸ καινὸν τῆς παρα-
νομίας.

Οὕτω μὲν οὖν Ἀθανάσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπελύθησαν μετ' εἰρή- **18,** 1
νης, τά τε γράμματα ἐν τῷ τέλει γέγραπται διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐπι-
στολῆς, καὶ ἡ σύνοδος διαλέλυται, οἱ δὲ καθαιρεθέντες δέον καὶ οὕ-
τως ἠρεμεῖν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τὴν οὕτως αἰσχρὰν φυγὴν κατελθόντες
τοιαῦτα ἔδρασαν, ὡς ἐκ τούτων μικρὰς αὐτῶν τὰς προτέρας δειχθῆ-
ναι πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν αὐτοῖς οἱ ἐν Ἀνδριανου- 2
πόλει κοινωνῆσαι ὡς φυγοῦσιν ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ ὑπευθύνους γε-
νομένοις, ἀνήνεγκαν βασιλεῖ Κωνσταντίῳ καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς
ἐκεῖ καλουμένης Φάβρικος δέκα λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς
ὑπουργοῦντος αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο Φιλαγρίου πάλιν ἐκεῖ κόμητος
γενομένου. καὶ τούτων τὰ μνήματα πρὸ τῆς πόλεώς ἐστιν, ἅπερ
παρερχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἑωράκαμεν. εἶτα ὥσπερ κατορθώσαντες,
ὅτι διὰ τοῦτ' ἔφυγον, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσι συκοφάνται, ἅπερ ἐβούλοντο,
ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐκέλευε. πεποιήκασι γοῦν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀλε- 3
ξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐξορισθῆναι πρεσβυτέρους δύο καὶ δια-
κόνους τρεῖς. καὶ Ἄρειον μὲν καὶ Ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ Πέτρων
τῆς Παλαιστίνης, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας, ἐπισκόπους τοὺς ἀποπη-
δήσαντας ἀπ' αὐτῶν οὐ μόνον ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ
καὶ ὕβρεων μετασχεῖν αὐτοὺς πεποιήκασι, Λούκιον δὲ τὸν τῆς Ἀδρια- **19,** 1
νουπόλεως ἐπίσκοπον, ἐπειδὴ ἔβλεπον πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν παρρη-
σίᾳ χρώμενον καὶ ἐλέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, πεποιήκασι πάλιν,
ὥσπερ καὶ πρότερον, ἁλύσεσι σιδηραῖς δεθῆναι τὸν τράχηλον καὶ
τὰς χεῖρας καὶ οὕτως ἐξώρισαν· ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ἐκεῖνοι
γινώσκουσι. Καὶ Διόδωρον μὲν ἐπίσκοπον ἐκτοπίζουσιν, Ὀλύμπιον 2
δὲ τὸν ἀπὸ Αἴνων καὶ Θεόδουλον | τὸν ἀπὸ τῆς Τραϊανουπόλεως,
ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Θρᾴκης ἐπισκόπους, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους
ἄνδρας, ἐπειδὴ ἑωράκασι μισοῦντας τὴν αἵρεσιν, διέβαλον, τὸ πρῶ-
τον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ ἔγραψε βασιλεὺς | Κωνστάντιος, τὸ

δεύτερον δὲ ὑπέμνησαν οὗτοι. ἦν δὲ τὰ γραφέντα μὴ μόνον ἐκβάλλε-
σθαι τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κεφαλικὴν
διδόναι δίκην, εἴ που εὑρεθεῖεν οὗτοι. τοῦτο δὲ εἰ καὶ θαυμαστόν, **3**
ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον τῆς προαιρέσεως αὐτῶν, ὡς γὰρ μαθόντες τὸ
τοιοῦτον ἀπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ ὥσπερ κληρονόμοι τῆς ἀσεβείας
καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τυγχάνοντες ἠθέλησαν ὡς οἱ πατέρες
αὐτῶν ἐν τῇ Θρᾴκῃ, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ φοβεροὺς
ἑαυτοὺς δεῖξαι, καὶ ποιοῦσι γραφῆναι, ὥστε τοὺς λιμένας καὶ τὰς
εἰσόδους τῶν πόλεων τηρεῖσθαι, μήπως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς συνόδου
συγχώρησιν ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας. ποιοῦσι δὲ γραφῆναι **4**
καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δικασταῖς περὶ Ἀθανασίου καὶ πρεσβυτέ-
ρων τινῶν ἐξ ὀνόματος, ἵνα, εἴτε ἐπίσκοπος εἴτε τις ἐξ ἐκείνων εὑρε-
θείη τῆς πόλεως ἢ τῶν ὅρων αὐτῆς ἐπιβάς, ἐξῇ τῷ δικαστῇ τῶν
εὑρισκομένων τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνειν. οὕτως ἡ ἰουδαϊκὴ νέα αἵρε-
σις οὐ μόνον ἀρνεῖται τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ φονεύειν μεμάθηκεν.

Οὐδὲ οὕτω δὲ ἠρέμουν, ἀλλ' ὥσπερ ὁ πατὴρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν **20, 1**
«περιέρχεται ὡς λέων ζητῶν τίνα καταπίῃ [1]», οὕτως οὗτοι δημοσίου
δρόμου τὴν ἐξουσίαν λαβόντες καὶ περιερχόμενοι, ὃν ἂν ηὕρισκον
ὀνειδίζοντα τούτοις τὴν φυγὴν καὶ μισοῦντα τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν,
τούτους ἐμάστιζον, ἐδέσμευον, ἐποίουν ἐξορίζεσθαι τῆς ἰδίας πατρίδος,
φοβερούς τε ἑαυτοὺς οὕτως ἐποίουν, ὡς πολλοὺς μὲν ὑποκριτὰς ποιῆ-
σαι, πολλοὺς δὲ εἰς ἐρημίας φεύγειν ἢ τούτοις βούλεσθαι κἂν ὅλως
συντυγχάνειν. τοιαῦτα ἦν αὐτῶν μετὰ τὴν φυγὴν τῆς μανίας τὰ **2**
τολμήματα. καὶ γὰρ καὶ δρῶσιν ἄλλο τι καινόν, ὅπερ τῆς μὲν αἱρέσεως
αὐτῶν ἐστι κατάλληλον, οὔπω δὲ πρότερον ἠκούσθη, ἀλλ' οὐδὲ τάχα
γενήσεταί ποτε οὐδὲ παρὰ τοῖς ἀσελγεστέροις τῶν Ἑλλήνων, μήτιγε
Χριστιανοῖς. τῆς γὰρ ἁγίας συνόδου πρεσβευτὰς ἀποστειλάσης ἐπι-
σκόπους, Βικέντιον μὲν τὸν ἀπὸ Καπύης (ἔστι δὲ αὕτη μητρόπολις
τῆς Καμπανίας), Εὐφράτην δὲ τὸν ἀπὸ Ἀγριππίνης (ἔστι δὲ καὶ
αὕτη μητρόπολις τῆς ἄνω Γαλλίας), ἵνα, ὡς ἡ σύνοδος ἔκρινε, συγ-
χωρήσῃ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκόπους ἐπανελθεῖν,
ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐξέβαλε, γράψαντός τε καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου
Κώνσταντος τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ καὶ συστήσαντος τοὺς ἐπισκόπους.
οἱ θαυμαστοὶ καὶ πρὸς πάντα τολμηροί, ὡς ἑωράκασιν αὐτοὺς **3**
ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, βουλεύονται μὲν κοινῇ, | μόνος δὲ Στέφανος
ἀναδέχεται τὸ δρᾶμα ὡς ἐπιτηδείως ἔχων περὶ τὰ τοιαῦτα. μισθοῦν-
ται τοίνυν πόρνην δημοσίαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις τοῦ ἁγιωτάτου
πάσχα καὶ γυμνώσαντες ταύτην ἐπαφιᾶσι νυκτὸς Εὐφράτῃ τῷ
ἐπισκόπῳ. καὶ ἡ μὲν πόρνη τὸ πρῶτον νομίσασα νεώτερον εἶναι **4**
τὸν καλέσαντα | προθύμως ἠκολούθει, ὡς δὲ ῥιφεῖσα παρ' ἐκείνων
εἶδε κοιμώμενον τὸν ἄνθρωπον καὶ μὴ εἰδότα τὸ γιγνόμενον, εἶτα

---

1. Α' Πέτρ. 5, 8.

ὡς κατενόησε καὶ εἶδε πρεσβύτου πρόσωπον καὶ ἐπισκόπου κατά-
στασιν, εὐθὺς ἀναβοήσασα τὴν βίαν ἐβόα. ἐκεῖνοί τε ἠξίουν σιωπᾶν
καὶ καταψεύδεσθαι τοῦ ἐπισκόπου. ἡμέρας τοίνυν γενομένης δια- 5
τεθρύλητο τὸ πρᾶγμα καὶ πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν, οἵ τε ἀπὸ τοῦ
παλατίου ἐκινοῦντο θαυμάζοντες τὸ θρυλούμενον καὶ ἀξιοῦντες μὴ
σιωπηθῆναι τοῦτο. γέγονε τοίνυν κρίσις, καὶ ὁ μὲν ἑταιροτρόφος
ἤλεγξε τοὺς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν πόρνην, ἐκεῖνοι δὲ τὸν Στέφανον·
ἦσαν γὰρ αὐτοῦ κληρικοί. ὁ μὲν οὖν Στέφανος καθαιρεῖται, καὶ γίγνε-
ται ἀντ' αὐτοῦ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ἵνα μόνον μὴ λείπῃ τῇ ἀρειανῇ
αἱρέσει προστάτης.
῾Ο δὲ βασιλεὺς Κωνστάντιος ὀλίγον τι κατανυγεὶς εἰς ἑαυτὸν ἦλθε 21,1
λογισάμενός τε ἐξ ὧν ἔδρασαν τῷ Εὐφράτῃ ὅτι καὶ τὰ κατὰ τῶν ἄλ-
λων ἐπιχειρήματα τοιαῦτά ἐστι, τοὺς μὲν ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς
᾿Αλεξανδρείας εἰς τὴν ᾿Αρμενίαν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐθὺς
ἀπολυθῆναι κελεύει, γράφει δὲ εἰς ᾿Αλεξάνδρειαν φανερῶς μηκέτι
διώκεσθαι τοὺς μετὰ ᾿Αθανασίου κληρικούς τε καὶ λαϊκούς. εἶτα 2
μετὰ μῆνάς που δέκα τελευτήσαντος Γρηγορίου μεταπέμπεται καὶ
᾿Αθανάσιον μετὰ πάσης τιμῆς, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ
τρίτον γράψας αὐτῷ μὲν φιλικά, δι' ὧν θαρρεῖν καὶ ἐλθεῖν προέτρεπε.
πέμπει τε πρεσβύτερον καὶ διάκονον, ἵν' ἔτι μᾶλλον θαρρῶν ἐπανέλ-
θοι. ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν πρότερον γενομένων ὀλιγωρεῖν με
περὶ τὴν ἐπάνοδον. γράφει δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κώνσταντι, 3
ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προτρέψηται. διεβεβαιοῦτο γὰρ ἐνιαυ-
τὸν ὅλον ἐκδέχεσθαι τὸν ᾿Αθανάσιον καὶ οὐκ ἄν ποτε ἐπιτρέψαι μὴ
γενέσθαι τινὰ καινοτομίαν ἢ καὶ κατάστασιν φυλάττων ᾿Αθανασίῳ
τῷ ἐπισκόπῳ τὰς ἐκκλησίας.
Οὕτω δὴ οὖν γράψαντος αὐτοῦ καὶ προτρεψαμένου διὰ πολλῶν 22,1
(καὶ γὰρ καὶ τοὺς κόμητας αὐτοῦ πεποίηκε γράψαι, Πολέμιον, Δα-
τιανόν, Βαρδίωνα, Θάλασσον, Ταῦρον καὶ Φλωρέντιον, οἷς καὶ
μᾶλλον πιστεύειν ἦν), τὸ δὲ ὅλον δεδωκὼς τῷ θεῷ τῷ καὶ εἰς τοῦτο
κατανύξαντι τὸν Κωνστάντιον ἦλθεν ᾿Αθανάσιος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ
πρὸς αὐτόν, γνησίως τε αὐτὸν ἑώρακε καὶ ἀπέλυσεν εἰσελθεῖν εἰς
τὴν πατρίδα καὶ τὰς ἐκκλησίας γράψας καὶ τοῖς κατὰ τόπον δικα-
σταῖς, ἐπειδὴ πρότερον προστάξας ἦν φυλάττεσθαι τὰς διόδους,
ἵνα ἀκώλυτον ἔχωσι τὴν πάροδον. εἶτα τοῦ ἐπισκόπου ἀποδυρομέ- 2
νου περὶ ὧν | πέπονθε καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων παρ' αὐτοῦ
παρατιθεμένου τε, μὴ πάλιν μετὰ τὴν ἀποδημίαν διαβολαὶ γένωνται
παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ λέγοντος· 'κάλει τούτους', | εἰ βούλει, (ἔξεστι
γὰρ ἑστάναι τούτους δι' ἡμᾶς) καὶ διελέγχομεν αὐτούς', τοῦτο μὲν
οὐ πεποίηκε, πάντα δέ, ὅσα πρότερον ἐκ διαβολῆς ἦν γραφέντα κατ'
αὐτοῦ, ἀναιρεθῆναι ταῦτα καὶ ἀπαλειφῆναι κελεύει διαβεβαιωσά-
μενος· 'μηκέτι τοῦ λοιποῦ διαβολῶν ἀνέχεσθαι, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν
καὶ ἀμετάβλητον τὴν προαίρεσιν'. καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔλεγεν, 3

ἀλλ' ὅρκοις ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους τὸν θεὸν ἐπὶ τούτοις καλῶν μάρτυρα. πολλοῖς γοῦν καὶ ἑτέροις λόγοις προτρεψάμενος αὐτὸν καὶ θαρρεῖν παρακελευσάμενος γράφει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστὰς ταῦτα·

Νικητὴς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ κλη- **23, 1**
ρικοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος....

('Εγράφη ὀπίσω εἰς τὸν ξε' λόγον καὶ ἔστιν ἐξ ὁλοκλήρου ὁμοία ταύτης.)

Ἑτέρα ἐπιστολή **2**

Κωνσταντίου πρὸς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας λαόν.

Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν...

('Ἐγράφη καὶ αὕτη ὁμοίως εἰς τὸν αὐτὸν ξε' λόγον καὶ διὰ τὸ μηδὲν παραλλάσσειν κατελείφθησαν νῦν ἄγραφοι.)

Ἑτέρα ἐπιστολή

Νικητὴς Κωνστάντιος Αὔγουστος Νεστορίῳ ἐπάρχῳ Αἰγύπτου.

Φανερόν ἐστι πρὸ τούτου πρόσταξιν ἡμετέραν γεγενῆσθαι, ὥστε κατὰ τῆς ὑπολήψεως Ἀθανασίου τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου γράμματά τινα εὑρίσκεσθαι, ταῦτά τε συνέστηκεν ἐν τῇ τάξει τῆς σῆς καθοσιώσεως εἶναι. βουλόμεθα τοιγαροῦν, ἵνα ἡ δεδοκιμασμένη ἡμῖν νηφαλιότης σου πάσας τὰς ἐπιστολὰς ὅσας ἂν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου γενομένας ἐν τῇ ὑπὸ σὲ τάξει ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ κελεύσει εἰς τὸ ἡμέτερον κομητάτον ἀποστείλῃ.

Ἃ δὲ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίου Κώνσταντος ἔγραψεν, **24, 1**
ἔστι ταῦτα, Ῥωμαϊστὶ μὲν γραφέντα, ἑρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστί·

| Νικητὴς Κωνστάντιος Αὔγουστος Ἀθανασίῳ.

Εὐχὴν ἀεί μοι ταύτην γεγενῆσθαι, ὥστε πάντα | καταθυμίως **2**
ἀποβαίνειν τῷ ποτέ μου ἀδελφῷ Κώνσταντι, οὐδὲ τὴν σὴν σύνεσιν ἔλαθεν· ἐν ὅσῃ τε λύπῃ διετέθην μαθὼν τοῦτον ἀνῃρῆσθαι παρά τινων ἀνοσιωτάτων, στοχάζεσθαι πάλιν δύναται ἡ σὴ φρόνησις. ἐπεὶ οὖν τι- **3**
νές εἰσιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, τῷ οὕτω πενθικῷ, πειρώμενοί σε ἐκφοβεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δοθῆναι τὰ γράμματα ἐδικαίωσα προτρεπόμενός σε, ἵνα, ὡς πρέπει ἐπίσκοπον, τοὺς λαοὺς τὰ ὀφειλόμενα τῇ θείᾳ θρησκείᾳ διδάσκῃς καὶ μετ' αὐτῶν συνήθως εὐχαῖς σχολάζῃς καὶ μὴ ματαίοις θρύλοις, εἴ τινες ἂν γένοιντο, πιστεύσῃς. ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ πέπηγεν, ὥστε σε ἀκολού- **4**
θως τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει διαπαντὸς ἐν τῷ τόπῳ σου θέλειν ἐπίσκοπον εἶναι. ἡ θεία πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηροίη, γονεῦ προσφιλέστατε.

Τούτων οὕτω πραχθέντων οὕτω τε συνταξαμένων καὶ τῆς ὁδοῦ 25,1
λοιπὸν ἐπιβάντων οἱ μὲν φίλοι φίλον ὁρῶντες ἔχαιρον, τῶν δὲ ἄλλων
οἱ μὲν ἐδυσωποῦντο βλέποντες αὐτόν, οἱ δὲ καὶ παρρησίαν οὐκ ἔχον-
τες ἐκρύπτοντο, οἱ δὲ καὶ μετεγίνωσκον ἐφ' οἷς ἔγραψαν κατὰ τοῦ
ἐπισκόπου. πάντες γοῦν οἱ ἀπὸ Παλαιστίνης ἐπίσκοποι χωρὶς 2
δύο που ἢ τριῶν καὶ αὐτῶν ὑπόπτων τυγχανόντων οὕτω τὸν Ἀθα-
νάσιον ὑπεδέξαντο καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἠσπάσαντο κοινωνίαν, ὡς
καὶ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι, ἃ πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ
προαίρεσιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασι. περὶ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύ- 3
πτῳ καὶ ταῖς Λιβύαις ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς καὶ τῶν ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ λαῶν περιττόν ἐστι καὶ λέγειν, πάντων συντρεχόντων
καὶ ἀνεκλάλητον ἐχόντων τὴν χαράν, οὐχ ὅτι μόνον τοὺς ἰδίους παρ'
ἐλπίδα ζῶντας ἀπελάμβανον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν αἱρετικῶν ὡς τυράν-
νων καὶ λυττώντων κυνῶν ἀπηλλάττοντο. μεγάλη γοῦν ἦν εὐφρο-
σύνη τῶν λαῶν ἐν ταῖς συνάξεσι παροξυνόντων ἀλλήλους εἰς ἀρετήν.
πόσαι τῶν ἀγάμων πρότερον οὖσαι πρὸς γάμον ἕτοιμοι ἔμειναν 4
παρθένοι τῷ Χριστῷ· πόσοι νεώτεροι βλέποντες ἑτέρους τὸν μονήρη
βίον ἠγάπησαν· πόσοι πατέρες προέτρεπον τέκνα· πόσοι δὲ καὶ παρὰ
τέκνων ἠξιώθησαν, μὴ ἐμποδίζεσθαι τῆς ἐν Χριστῷ ἀσκήσεως·
πόσαι γυναῖκες ἔπεισαν ἄνδρας, πόσαι δὲ καὶ παρὰ ἀνδρῶν ἐπείσθη-
σαν «σχολάζειν τῇ προσευχῇ», ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· πόσαι χῆραι,
πόσοι δὲ καὶ ὀρφανοὶ τὸ πρότερον πεινῶντες καὶ γυμνοὶ τυγχάνοντες
ἐκ πολλῆς τῆς τῶν λαῶν προθυμίας οὔτε | λοιπὸν ἐπείνων, ἀλλὰ
καὶ ἐνδεδυμένοι προήρχοντο. καὶ ὅλως τοσαύτη ἦν ἅμιλλα περὶ 5
ἀρετήν, ὡς ἑκάστην οἰκίαν καὶ οἶκον ἑκάστου νομίζειν ἐκκλησίαν
εἶναι διὰ τὴν τῶν ἐνοικούντων φιλοκαλίαν τε καὶ τὴν | πρὸς τὸν θεὸν
εὐχήν. εἰρήνη τε ἦν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις βαθεῖα καὶ θαυμαστὴ γραφόν-
των τῶν πανταχόθεν ἐπισκόπων καὶ δεχομένων παρὰ Ἀθανασίου
τὰ συνήθη τῆς εἰρήνης γράμματα.

Καὶ γὰρ καὶ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ὥσπερ ὑπὸ τοῦ συνειδότος 26,1
μαστιζόμενοι μετέγνωσαν καὶ γράφουσι μὲν αὐτῷ τῷ ἐπισκόπῳ
φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν, καίτοι μὴ λαβόντες παρ' αὐτοῦ
γράμματα. ἀνελθόντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ῥώμην μετενόουν ὁμολογοῦντες
ὅτι πάντα, ὅσαπερ πεποιήκασι καὶ εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ, ταῦτα εἶναι
πάντα ψευδῆ καὶ μόνον συκοφαντίαν. οὐχ ἁπλῶς δὲ τοῦτο οὐδ' 2
αὐτοὶ πεποιήκασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν ἀρειανὴν
αἵρεσιν ἔγγραφον τὴν μετάνοιαν αὐτῶν δεδώκασι γράψαντες Ἰου-
λίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, Ῥωμαϊστὶ μέν, μεταβληθέντα δὲ Ἑλληνιστί,
ταῦτα· τὸ γὰρ ἀντίγραφον ἀπεστάλη ἡμῖν παρὰ Παύλου ἐπισκόπου
Τριβέρων Ῥωμαϊστί.

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ 3

Κυρίῳ μου μακαριωτάτῳ πάπᾳ Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης. Ἐπειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου πολλά τε καὶ δεινά...

(Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν ξη' λόγον καὶ ἔστι κατὰ πάντα ὁμοία καὶ ἴση.)

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ 4

Κυρίῳ μου ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι.

Ἀφορμὴ ἡμῖν ἐδόθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου...

(Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν αὐτὸν ξη' λόγον καὶ ἔστιν ὁμοία καὶ ἴση ἐξ ὁλοκλήρου.)

Ταῦτα γράψαντες ὑπέγραψαν καὶ τοῖς εἰρηνικοῖς παρερχομένων 5 πρεσβυτέρων Ἀθανασίου Πέτρου τε καὶ Εἰρηναίου καὶ Ἀμμωνίου λαϊκοῦ, καίτοι μηδὲ δι' αὐτῶν γράψαντος αὐτοῖς.

Τίς τοίνυν οὐκ ἐθαύμαζε βλέπων ταῦτα καὶ τὴν τοσαύτην τῶν 27,1 ἐκκλησιῶν εἰρήνην; τίς οὐκ ἔχαιρεν ὁρῶν τῶν τοσούτων ἐπισκόπων τὴν ὁμόνοιαν; τίς οὐκ ἐδόξαζε τὸν κύριον θεωρῶν τῶν λαῶν τὴν ἐν ταῖς συνάξεσιν εὐφροσύνην; πόσοι τῶν ἐχθρῶν μετενόουν· πόσοι τῶν πρότερον διαβαλλόντων ἀπελογοῦντο· πόσοι πρότερον μισοῦντες αὐτὸν ὕστερον | ἠγάπησαν· πόσοι τῶν γραψάντων κατ' αὐτοῦ παλινῳδίαν ἦσαν. πολλοὶ καὶ τῶν μὴ προαιρέσει, ἀλλ' ἀνάγκῃ μετὰ τῶν 2 Ἀρειανῶν ὄντες ἐρχόμενοι νυκτὸς ἀπελογοῦντο, καὶ τὴν μὲν αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζον, ἠξίουν δὲ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι διὰ τὰς συσκευὰς καὶ τὰς διαβολὰς παρ' αὐτῶν γιγνομένας τοῖς μὲν σώμασιν ἐκεῖ φαίνονται, τῇ δὲ καρδίᾳ μετὰ Ἀθανασίου συνάγονται καὶ ἀεὶ μετ' αὐτοῦ τυγχάνουσι· ναὶ πιστεύσατε.

Ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες καὶ βλέποντες οἱ | κληρονόμοι τῆς γνώμης 28,1 καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ Εὐσέβιον, Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ὃν οὐδὲ ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἐχρῆν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοψεν ὑπὲρ τοῦ μετ' ἐξουσίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μετὰ Εὐστολίου τινός, γυναικὸς μὲν δι' αὐτόν, λεγομένης δὲ παρθένου, Γεώργιός τε καὶ Ἀκάκιος καὶ Θεόδωρος καὶ Νάρκισσος, οἵτινες καὶ ἐν τῇ συνόδῳ καθῃρέθησαν, μεγάλως ᾐσχύνοντο. εἶτα βλέποντες τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων συμ- 2 φωνίαν τε καὶ εἰρήνην, πλείους δὲ ἦσαν υ', ἀπό τε τῆς μεγάλης Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης Καλαβρίας τε καὶ Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας Βριττίας τε καὶ Σικελίας Σερδινίας τε καὶ Κορσικῆς καὶ πάσης τῆς Ἀφρικῆς τούς τε ἀπὸ Γαλλίων καὶ Βριττανίας καὶ Σπανίων μετὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ Ὁσίου, ἔπειτα τοὺς ἀπὸ τῶν Παννονίων καὶ Νωρικοῦ καὶ Σισκίας Δαλματίας τε καὶ Δαρδανίας Δακίας τε καὶ Μυσίας Μακεδονίας Θεσσαλίας καὶ πάσης τῆς Ἀχαΐας καὶ Κρήτης Κύπρου τε καὶ Λυκίας καὶ πλείστους τῆς Παλαιστίνης τε

καὶ Ἰσαυρίας Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος καὶ πάσης Λιβύης καὶ Πενταπό-
λεως. ταῦτα βλέποντες ἐκεῖνοι φθόνῳ καὶ φόβῳ συνεσχέθησαν, φθό- 3
νῳ μὲν διὰ τὴν τοσούτων κοινωνίαν, φόβῳ δὲ μὴ οἱ παρ' αὐτῶν ἀπα-
τηθέντες προστεθῶσι τῇ τῶν τοσούτων ὁμοψυχίᾳ καὶ λοιπὸν ἡ αἵρεσις
αὐτῶν παραδειγματισθεῖσα θριαμβευθῇ καὶ στηλιτευθῇ πανταχοῦ.
Πρῶτον μὲν τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ὡς τοὺς κύνας 29,1
μεταπείθουσι μεταβαλέσθαι καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἐμετὸν ἐπιστρέψαι
καὶ ὡς τοὺς χοίρους εἰς τὸν πρότερον βόρβορον τῆς ἀσεβείας πάλιν
κυλισθῆναι[1] πρόφασίν τε τῆς μετανοίας πλάσασθαι, ὡς διὰ φόβον
τοῦ θεοσεβεστάτου Κώνσταντος εἶεν τοῦτο πεποιηκότες, καίτοι,
εἰ καὶ φόβος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν, εἴπερ ἐθάρρουν οἷς ἔπραξαν, προ-
δότας τούτων γίγνεσθαι. ὅτε δὲ οὐδὲ φόβος, ἀλλ' ἐψεύδοντο, 2
πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης καταγνώσεώς εἰσιν; οὔτε γὰρ στρατιώτου
παρόντος, οὐ παλατινῶν ἢ νοταρίων ἀποσταλέντων, ὁποῖα νῦν αὐτοὶ
ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ βασιλέως παρόντος οὐδὲ ὅλως κληθέντες παρά
τινος ἔγραψαν, ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐν
τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα φόβος μὲν ἔξωθεν οὐκ ἦν, μόνος δὲ ὁ τοῦ θεοῦ
φόβος ἐστὶ καὶ ἐλευθέραν ἕκαστος | ἔχει τὴν προαίρεσιν δι' ἑαυτῶν
μετενόησαν καὶ ἔγραψαν. καὶ ὅμως Ἀρειανοὶ δεύτερον γενόμενοι
τοιαύτην πάλιν ἀπρεπῆ πρόφασιν ἐπινοήσαντες οὐκ ἐρυθριῶσιν.
Ἔπειτα κοινῇ προσελθόντες παρεκάλουν τὸν βασιλέα Κωνστάν- 30,1
τιον λέγοντες· 'καὶ τὸ πρῶτον ἀξιοῦντες οὐκ ἐπιστεύθημεν· ἐλέγομεν
γάρ, ὅτε μετεπέμπου τὸν Ἀθανάσιον, ὅτι τοῦτον προσκαλούμενος
τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἐκβάλλεις. οὗτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτῆς
γέγονε καὶ οὐ παύεται ταύτην | οὗτος ἀναθεματίζων. αὐτὸς μὲν 2
οὖν ἤδη πεπλήρωκε τὰ πανταχοῦ γράφων καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ μὲν
πλεῖστοι τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἔχουσι, τῶν δὲ καὶ δοξάντων μεθ'
ἡμῶν εἶναι οἱ μὲν προσετέθησαν αὐτῷ, οἱ δὲ μέλλουσιν· ἡμεῖς δὲ
ἐμείναμεν μόνοι. καὶ φόβος μὴ καὶ ἡ αἵρεσις γνωσθῇ καὶ λοιπὸν
ἡμεῖς καὶ σὺ χρηματίσωμεν αἱρετικοί. κἂν τοῦτο γένηται, σκόπει
μὴ μετὰ Μανιχαίων λογισθῶμεν. ἄρξαι πάλιν οὖν διώκειν καὶ πρό-
στα τῆς αἱρέσεως· καὶ γὰρ καὶ αὕτη σὲ βασιλέα ἔχει'. τοιαῦτα 3
μὲν οὖν ἦν τούτων τὰ τῆς πανουργίας ῥήματα. καὶ αὐτὸς δὲ διερχό-
μενος, ὅτε πρὸς Μαγνέντιον ἔσπευδε, καὶ βλέπων τὴν πρὸς Ἀθανά-
σιον τῶν ἐπισκόπων κοινωνίαν, ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀναφθεὶς μετεβάλλε-
το τὴν γνώμην καὶ οὔτε τῶν ὅρκων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔγρα-
ψεν ἐπελάθετο καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν καθηκόντων ἀγνώμων
γέγονε. καὶ γὰρ καὶ αὐτῷ γράφων καὶ Ἀθανάσιον ἑωρακὼς ὅρκους
δέδωκε, μὴ ἄλλως ποιήσειν, ἢ ὡς ἂν ὁ λαὸς βούληται καὶ τῷ ἐπισκόπῳ
καταθυμίως τυγχάνοι. ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν ἀσέβειαν σπουδὴ πάντων 4
ἀθρόως αὐτὸν ἐπιλαθέσθαι πεποίηκεν. οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν, εἰ μετὰ

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

τοσαῦτα γράμματα καὶ τοσούτους ὅρκους ἠλλοιώθη Κωνστάντιος,
ὅπουγε καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου τότε τύραννος Φαραὼ πολλάκις ἐπαγγελ-
λόμενος καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνων τῶν βασάνων ἄνεσιν μετετίθετο,
ἕως εἰς τέλος ἀπώλετο σὺν αὐτοῖς τοῖς ὁμονοήσασιν αὐτῷ.

Τούτους μὲν οὖν κατὰ πόλιν πρῶτον ἐβιάζετο μετατίθεσθαι, **31,1**
γενόμενος δὲ ἐν τῇ Ἀρελατῷ καὶ τῇ Μεδιολάνῳ λοιπόν, ὡς οἱ αἱρετι-
κοὶ συνεβούλευσαν καὶ ὑπέθεντο, οὕτως αὐτὸς ἔπραττε, μᾶλλον
δὲ οὕτως καὶ αὐτοὶ διεπράττοντο καὶ ἐνήλλοντο κατὰ πάντων ἔχοντες
τὴν ἐξουσίαν. καὶ εὐθὺς ὧδε μὲν ἐντολαὶ καὶ γράμματα πρὸς τὸν **2**
ἔπαρχον, ἵνα τέως ὁ σῖτος ἀφαιρεθῇ παρὰ Ἀθανασίου καὶ δοθῇ
τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, καὶ ἵνα ἐξῇ ὑβρίζειν τοῖς βουλομένοις
τοὺς μετ' αὐτοῦ συναγομένους. ἀπειλή τε ἦν τοῖς δικασταῖς εἰ μὴ
συνάγοιντο μετὰ τῶν Ἀρειανῶν. ἦν δὲ ταῦτα προοίμια τῶν μετὰ
ταῦτα γενομένων διὰ τοῦ δουκὸς Συριανοῦ. εἰς δὲ τὰ ἔξω μέρη **3**
προστάγματα πάλιν, καὶ νοτάριοι κατὰ πόλιν καὶ παλατινοὶ φέροντες
ἀπειλὰς ἀπεστέλλοντο πρός τε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστάς,
| ἵν' οἱ μὲν δικασταὶ ἐπείγωσιν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἢ ἵνα κατὰ Ἀθα-
νασίου γράφωσι κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἢ τιμωρίαν
αὐτοὶ μὲν ὑπομένωσιν ἐξοριστίας, οἱ δὲ τούτοις συνερχόμενοι λαοὶ
δεσμὰ καὶ ὕβρεις καὶ πληγὰς κατ' αὐτῶν καὶ ἀφαίρεσιν τῶν ἰδίων
ὑπαρχόντων ἔσεσθαι γινώσκοιεν. οὐκ ἠμελεῖτο δὲ τὸ πρόσταγμα· **4**
καὶ γὰρ εἶχον οἱ ἀποσταλέντες μεθ' ἑαυτῶν κληρικοὺς Οὐρσακίου καὶ
Οὐάλεντος, ἵνα καὶ παροξύνωσι καὶ ἀμελοῦντας τοὺς δικαστὰς κατε-
νέγκωσι τῷ βασιλεῖ. καὶ τὰς μὲν αἱρέσεις ὡς μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελ-
φὰς συνεχώρουν βλασφημεῖν εἰς τὸν κύριον, μόνοις δὲ τοῖς Χριστιανοῖς
ἐπεβούλευον οὐ φέροντες ἀκούειν περὶ Χριστοῦ λόγων εὐσεβῶν. πόσοι
τοιγαροῦν | ἐπίσκοποι κατὰ τὸ γεγραμμένον «ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασι-
λέας ἤχθησαν» καὶ παρὰ δικαστῶν ἤκουσαν· 'ἢ ὑπογράψατε ἢ τῶν ἐκ- **5**
κλησιῶν ἀναχωρεῖτε, καθαιρεθῆναι γὰρ ὑμᾶς βασιλεὺς προσέταξε'. πό-
σοι διεσείσθησαν παρ' αὐτῶν κατὰ πόλιν, ἵνα μὴ ὡς φίλους τῶν ἐπι-
σκόπων αὐτοὺς καταμέμψωνται. καὶ γὰρ καὶ πολιτευταῖς ἐγράφετο, **6**
καὶ ἦν ἀπειλή, ζημία χρημάτων, εἰ μὴ ἀναγκάζοι ἕκαστος τὸν τῆς
ἰδίας πόλεως ἐπίσκοπον ὑπογράφειν. καὶ ὅλως πᾶς τόπος καὶ πᾶσα
πόλις ἐπεπλήρωτο φόβου καὶ ταραχῆς τῶν μὲν ἐπισκόπων ἑλκομένων,
τῶν δὲ δικαστῶν ὁρώντων τοὺς ὀδυρμοὺς καὶ στεναγμοὺς τῶν λαῶν.

Ταῦτα μὲν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παλατινῶν ἐπράττετο, οἱ **32,1**
δὲ θαυμαστοὶ θαρροῦντες αἷς ἔχουσι προστασίαις σπουδὴν τίθενται·
καὶ οὕτω τῶν ἐπισκόπων τοὺς μὲν πρὸς βασιλέα καλοῦσι, τοὺς δὲ
πάλιν διὰ γραμμάτων μεθοδεύουσι πλάττοντες κατ' αὐτῶν προφάσεις,
ἵν' οἱ μὲν παρόντα Κωνστάντιον καταπτήξωμεν, οἱ δὲ τοὺς ἀποστα-
λέντας καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς ἐκ προφάσεως συκοφαντίας φοβηθέντες
μεταθῶνται τῆς ἑαυτῶν ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς μνήμης. οὕτω γοῦν **2**
ἐβιάσατο βασιλεὺς τὸ τοσοῦτον τῶν ἐπισκόπων πλῆθος, τὰ μὲν ἀπει-

λῶν, τὰ δὲ ἐπαγγελλόμενος, εἰπεῖν· 'οὐκέτι κοινωνοῦμεν Ἀθανασίῳ'·
οἱ γὰρ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτὸν οὐ πρότερον ἔβλεπον αὐτὸν οὐδ' ὅλως ἄνεσιν
ἔχειν τινὰ ἢ προϊέναι τῆς ἰδίας οἰκήσεως ἐπετρέποντο, πρὶν ἂν ὑπογρά-
ψωσιν ἢ ἀνανεύοντες ἐξορισθῶσιν. ἐποίει δὲ τοῦτο διὰ τὸ συνο- 3
ρᾶν ἀπὸ πάντων μισεῖσθαι τὴν αἵρεσιν, διὸ μάλιστα καὶ ἠνάγκασε τοὺς
τοσούτους τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι. καὶ ἐσπούδασεν ὄχλον ὀνομά-
των συναγαγεῖν, πρὸς φθόνον μὲν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, φαντασίας
δὲ χάριν τῆς ἀρειανῆς ἀσεβείας, ἧς αὐτὸς προΐσταται οἰόμενος ὅτι
ὡς τοὺς ἀνθρώπους οὕτω καὶ τὴν ἀλήθειαν μεταστρέψαι δυνήσεται,
οὐκ εἰδὼς οὐδὲ ἀναγνοὺς ὅτι οὐδὲ Σαδδουκαῖοι καὶ Ἡρωδιανοὶ προσ-
λαβόμενοι τοὺς Φαρισαίους ἴσχυσαν ἐπικρύψαι τὴν ἀλήθειαν.[1] μᾶλ- 4
λον γὰρ καὶ οὕτως αὕτη μὲν καθημέραν λαμπρὰ δείκνυται, οὗτοι δὲ
καὶ κράξαντες· «οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα[2]», καὶ ἔχοντες
τὴν Πιλάτου κρίσιν οὐδὲν ἧττόν εἰσιν ἔρημοι καὶ πάσης | αἰσχύνης,
προσδοκῶντες ὅσον οὐδέπω μένειν καὶ αὐτοὶ κατὰ 'τὸν πέρδικα[3]'
γυμνοί, ὅταν ἴδωσι καὶ τὸν προστάτην ἑαυτῶν ἀποθνήσκοντα.
Εἰ δὲ καὶ ἀπρεπὲς τὸ ὅλως ἐπὶ τούτοις φοβηθέντας τινὰς τῶν ἐπι- 33, 1
σκόπων μεταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπρεπέστερον καὶ οὐ θαρρούντων
οἷς πεπιστεύκασι τὸ βιάζεσθαι καὶ ἀναγκάζειν τοὺς μὴ βουλομένους.
οὕτως ὁ μὲν διάβολος ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς | ἔχει «ἐν πελέκει καὶ λα- 2
ξευτηρίῳ[4]» ἐπιβαίνων κατεάσσει τὰς θύρας τῶν μὴ δεχομένων αὐτόν,
ὁ δὲ σωτὴρ οὕτως ἐστὶ πρᾶος, ὡς διδάσκειν μὲν «εἴ τις θέλει ὀπίσω
μου ἐλθεῖν[5]» καὶ «ὁ θέλων εἶναί μου μαθητής[6]», ἐρχόμενον δὲ πρὸς
ἕκαστον μὴ βιάζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κρούειν τε και λέγειν· «ἄνοιξόν μοι,
ἀδελφή μου νύφη[7]», καὶ ἀνοιγόντων μὲν εἰσέρχεται, ὀκνούντων δὲ
καὶ μὴ θελόντων ἐκείνων ἀναχωρεῖ. οὐ γὰρ ξίφεσιν ἢ βέλεσιν οὐδὲ 3
διὰ στρατιωτῶν ἡ ἀλήθεια καταγγέλλεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβου-
λίᾳ. ποία οὖν πειθώ, ἔνθα βασιλέως φόβος; ἢ ποία συμβουλία, ἐν
ᾗ ὁ ἀντιλέγων τὸ τέλος ἐξορισμὸν ἔχει καὶ θάνατον; καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ 4
καίτοι βασιλεὺς ὢν καὶ τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ χεῖρας ἔχων θέλοντάς τε τοὺς
στρατιώτας ἀποκτεῖναι τὸν ἐχθρὸν οὐ τῇ ἐξουσίᾳ κεκώλυκεν, ἀλλ',
ὡς ἡ γραφή φησιν, ἔπεισε Δαυὶδ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις καὶ οὐκ
ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστάντας θανατῶσαι τὸν Σαούλ.[8] αὐτὸς δὲ τὸν 5
λόγον οὐκ ἔχων μετ' ἐξουσίας πάντας βιάζεται, ἵνα δειχθῇ πᾶσιν ὅτι ἡ
φρόνησις αὐτῶν οὐκ ἔστι κατὰ θεόν, ἀλλ' ἀνθρωπίνη, καὶ ὅτι οἱ τὰ
Ἀρείου φρονοῦντες 'οὐκ ἔχουσιν ἀληθῶς βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα'.
δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα μὲν ὅσαπερ βούλονται καὶ πράττουσιν οἱ χριστο- 6
μάχοι, δόξαντες δὲ δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἐπιβουλεύειν ἠγνόησαν πολλοὺς
ποιήσαντες ὁμολογητὰς γενέσθαι, ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπρᾷ χρησάμε-

1. Ματθ. 22, 15. 16, 23. 2. Ἰω. 19, 15. 3. Πρβλ. Ἱερ. 17, 11. 4. Ψαλμ. 73, 6. 5. Ματθ. 16, 24. 6. Πρβλ. Λουκ. 14, 27. 7. Ἀσμ. 5,2. 8. Πρβλ. Α' Βασ. 26, 9.

νοι τῇ ὁμολογίᾳ ἄνδρες εὐλαβεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοί, Παυλῖνος ὁ ἀπὸ
Τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλίων ἐπίσκοπος καὶ Λουκίφερ
ὁ ἀπὸ μητροπόλεως τῆς Σερδινίας ἐπίσκοπος Εὐσέβιός τε ὁ ἀπὸ
Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας καὶ Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων, ἔστι δὲ
καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. τούτους γὰρ βασιλεὺς καλέ- 7
σας ἐκέλευσε κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράφειν, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς
κοινωνεῖν. εἶτα ἐκείνων θαυμαζόντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο
καὶ λεγόντων, μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, εὐθὺς ἐκεῖνος·
'ἀλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι, τοῦτο κανών', ἔλεγε· 'νομιζέσθω· οὕτω γάρ
μου λέγοντος ἀνέχονται οἱ τῆς Συρίας λεγόμενοι ἐπίσκοποι. ἢ τοίνυν
πείσθητε ἢ καὶ ὑμεῖς ὑπερόριοι γενήσεσθε'.

Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι πάνυ γε θαυμάσαντες καὶ τὰς **34, 1**
χεῖρας ἀνατείναντες πρὸς τὸν θεὸν πολλῇ τῇ κατ' αὐτοῦ παρρησίᾳ
μετὰ λόγων ἐχρήσαντο διδάσκοντες, μὴ εἶναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ,
ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος | θεοῦ, ὃν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν ἠξίουν, μὴ ἐξαί-
φνης αὐτὴν ἀφέληται· ἠπείλουν τε τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ συνέ-
βούλευον αὐτῷ, μὴ διαφθείρειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ μηδὲ ἐγκαταμίσγειν
τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν τῇ τῆς ἐκκλησίας διαταγῇ μηδὲ τὴν ἀρειανὴν
αἵρεσιν εἰσάγειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ. ἀλλ' οὔτε ἤκουεν ἐκεῖ- 2
νος οὔτε τι πλέον αὐτοὺς λέγειν | ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἠπείλει
καὶ ξίφος ἐγύμνου κατ' αὐτῶν καὶ ἀπάγεσθαι δέ τινας ἐξ αὐτῶν ἐκέ-
λευσε. καὶ πάλιν ὡς ὁ Φαραὼ μετεγίνωσκεν. ἐκτινάξαντες τοίνυν 3
οἱ ἅγιοι τὸν κονιορτὸν [1] καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀναβλέψαντες οὔτε ἀπειλὴν
βασιλέως ἐφοβήθησαν οὔτε ξίφους γυμνουμένου προδεδώκασιν,
ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξορισμὸν ὡς λειτούργημα διακονίας ἐσχήκασι. διερ-
χόμενοι γὰρ κατὰ τόπον καὶ κατὰ πόλιν, καίπερ ἐν δεσμοῖς ὄντες,
εὐηγγελίζοντο τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν κηρύττοντες, τὴν δὲ ἀρειανὴν
αἵρεσιν ἀναθεματίζοντες καὶ τὴν μετάνοιαν Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος
στηλιτεύοντες. ἐγίγνετο δὲ τοῦτο πρὸς ἐναντίου τοῖς ἐπιβουλεύου- 4
σιν. ὅσῳ γὰρ πολὺ τὸ διάστημα τῆς ἐξοριστίας, τοσούτῳ μεῖζον τὸ
κατ' αὐτῶν μῖσος ηὔξανε, καὶ κήρυγμα ἦν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν
ἡ τούτων ἀποδημία. τίς γὰρ βλέπων τούτους διερχομένους οὐκ αὐτοὺς
μὲν ὡς ὁμολογητὰς ὑπερεθαύμαζεν, ἐκείνους δὲ οὐκ ἀπεστρέφετο
καὶ ἐβδελύττετο οὐκέτι μόνον ὡς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους
καὶ φονευτὰς καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὺς ὀνομάζων;

Βέλτιον μὲν οὖν ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν Κωνστάντιον μηδ' ὅλως τῆς **35, 1**
αἱρέσεως ταύτης γενέσθαι ἢ γενόμενον μὴ τοσοῦτον ἐνδοῦναι τοῖς ἀσε-
βέσιν ἢ ἐνδόντα μέχρι τούτων στῆναι μετ' αὐτῶν, ἵνα κἂν ἕως τούτων
ἔχωσι κοινὴν τὴν κρίσιν. ὡς δὲ ἔοικε, κατὰ τοὺς ἄφρονας δεσμοῖς
τῆς ἀσεβείας ἑαυτοὺς περιπείροντες μείζονα καθ' ἑαυτῶν τὴν κρίσιν
ἐπισπῶνται. καὶ γὰρ οὐδὲ Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κατά, 2

---

1. Πρβλ. Ματθ. 10, 14.

τὴν ἀρχὴν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐκεῖ τὴν μανίαν ἐξέτειναν
καὶ οὐχ ὅτι ἀποστολικός ἐστι θρόνος ᾐδέσθησαν, οὐδ' ὅτι μητρόπολις
ἡ Ῥώμη τῆς Ῥωμανίας ἐστὶν ηὐλαβήθησαν, οὐδ' ὅτι πρότερον
'ἀποστολικοὺς αὐτοὺς ἄνδρας' γράφοντες εἰρήκασιν ἐμνημόσευσαν.
ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ φύραντες πάντων ἀθρόως ἐπελάθοντο καὶ μόνης 3
τῆς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σπουδῆς ἐφρόντισαν. ἐπειδὴ γὰρ ἑωράκασιν
αὐτὸν ὀρθοδοξοῦντα μισοῦντα μὲν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, σπουδά-
ζοντα δὲ πάντας πείθειν ἀποστρέφεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς,
ἐλογίσαντο οἱ δυσσεβεῖς ὅτι· 'εἰ τὸν Λιβέριον πείσαιμεν, πάντων τα-
χέως κρατήσομεν'. καὶ διαβάλλουσι βασιλεῖ· κἀκεῖνος ταχέως 4
προσδοκήσας διὰ Λιβερίου πάντας ἕλκειν πρὸς ἑαυτὸν γράφει καὶ
πέμπει σπάδοντα Εὐσέβιόν τινα καλούμενον μετὰ γραμμάτων καὶ
δώρων, ἵνα τοῖς μὲν δώροις κολακεύσῃ, τοῖς δὲ γράμμασιν ἀπειλήσῃ.
| ἀπελθὼν τοίνυν ὁ σπάδων εἰς τὴν Ῥώμην πρῶτον παρεκάλει τὸν 5
Λιβέριον κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράψαι, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς κοινωνῆ-
σαι, λέγων· 'τοῦτο βασιλεὺς βούλεται καὶ κελεύει σε ποιῆσαι'. εἶτα
ἐπιδεικνὺς τὰ δῶρα παρεκάλει καὶ χειρῶν ἥπτετο λέγων· 'πείσθητι
βασιλεῖ καὶ ταῦτα δέξαι'.
Ὁ δὲ ἐπίσκοπος λόγῳ πείθων ἐδίδασκε· 'πῶς οἷόν τε τοῦτο γενέ- **36, 1**
σθαι κατὰ Ἀθανασίου; ὃν γὰρ οὐ μόνον μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα σύνοδος
πανταχόθεν | συναχθεῖσα καλῶς ἐκαθάρισε καὶ ἡ Ῥωμαίων δὲ ἐκκλη-
σία μετ' εἰρήνης ἀπέλυσε, πῶς δυνάμεθα κατακρῖναι; ἢ τίς ἡμᾶς
ἀποδέξεται, εἰ ὃν παρόντα ἠγαπήσαμεν καὶ εἴχομεν τῇ κοινωνίᾳ,
τοῦτον ἐὰν ἀποστραφῶμεν ἀπόντα; οὐκ ἔστιν οὗτος ἐκκλησιαστικὸς
κανὼν οὐδὲ τοιαύτην πώποτε παράδοσιν ἔσχομεν παρὰ τῶν πατέρων
τῶν καὶ αὐτῶν παραλαβόντων παρὰ τοῦ μακαρίου καὶ μεγάλου ἀπο-
στόλου Πέτρου. ἀλλ' εἴπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς ἐκκλη- 2
σιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι τὰ παρ' ἡμῖν περὶ Ἀθανασίου
γραφέντα, λυέσθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ γενόμενα, λυέσθω
δὲ καὶ τὰ κατὰ πάντων καὶ γενέσθω λοιπὸν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος
μακρὰν τοῦ παλατίου, ἐν ᾗ βασιλεὺς οὐ πάρεστιν, οὐ κόμης παραγίνε-
ται, οὐ δικαστὴς ἀπειλεῖ, ἀλλὰ μόνον ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἀρκεῖ καὶ ἡ
τῶν ἀποστόλων διάταξις, ἵν' οὕτως προηγουμένως ἡ μὲν ἐκκλησια-
στικὴ πίστις σῴζηται, καθὼς οἱ πατέρες ὥρισαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν
συνόδῳ, οἱ δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες ἐκβάλλωνται καὶ ἡ αἵρεσις
αὐτῶν ἀναθεματισθῇ. καὶ τότε λοιπὸν κρίσεως γενομένης περὶ 3
ὧν Ἀθανάσιος καὶ εἴ τις ἕτερος ἐγκαλεῖται καὶ περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται
καὶ αὐτοί, οἱ μὲν ὑπεύθυνοι ἐκβάλλωνται, οἱ δὲ καθαροὶ παρρησίαν
ἔχωσιν. οὐ γὰρ οἷόν τε συνόδῳ συναριθμηθῆναι τοὺς περὶ πίστιν ἀσε-
βοῦντας οὐδὲ πρέπει προκρίνεσθαι πράγματος ἐξέτασιν τῆς περὶ πί-
στεως ἐξετάσεως. χρὴ γὰρ πρῶτον πᾶσαν περὶ τῆς πίστεως διαφω- 4
νίαν ἐκκόπτεσθαι καὶ τότε τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἔρευναν ποιεῖσθαι.
καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς

πάσχοντας, πρὶν ἂν δείξωσι καὶ εἴπωσιν ὁποίαν πίστιν εἶχον εἰς
αὐτόν. ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν, ταῦτα ἀπάγγειλον τῷ 5
βασιλεῖ, ταῦτα γὰρ καὶ αὐτῷ συμφέρει καὶ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ.
μὴ ἀκουέσθω δὲ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς προτέροις
μετενόησαν καὶ νῦν λέγοντες οὐκ εἰσὶ πιστοί'.
Ὁ μὲν οὖν ἐπίσκοπος Λιβέριος τοιαῦτα, ὁ δὲ εὐνοῦχος λυπηθεὶς 37,1
οὐ τοσοῦτον, ὅτι μὴ ὑπέγραψεν, ἀλλ' ὅτι τῆς αἱρέσεως ἐχθρὸν αὐτὸν
εὗρεν, ἐπιλαθόμενός τε ὅτι πρὸς ἐπίσκοπον ἦν μεγάλως ἀπειλήσας ἐξήρ-
χετο μετὰ τῶν δώρων. πράττει δέ τι παράνομον Χριστιανῶν μὲν ἀλλότ-
ριον, | σπαδόντων δὲ τολμηρότερον. τὴν γὰρ παράβασιν τοῦ Σαοὺλ[1]
μιμησάμενος ἀπελθὼν εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὰ δῶρα
αὐτῷ ἀνέθηκεν. ἀλλὰ μαθὼν ὁ Λιβέριος πρὸς μὲν τὸν τηροῦντα τὸν
τόπον καὶ μὴ κωλύσαντα μεγάλως ἠγανάκτησεν, αὐτὰ δὲ ὡς ἄθυτον
θυσίαν ἀπέρριψε, καὶ τοῦτο μᾶλλον εἰς ὀργὴν ἐκίνει τὸν θλαδίαν.
παροξύνει τοίνυν βασιλέα λέγων· 'οὐκέτι περὶ τοῦ γράψαι Λιβέριόν 2
ἐστιν ἡμῖν ἡ φροντίς, ἀλλ' ὅτι κατὰ τῆς αἱρέσεως οὕτω φρονεῖ, ὡς
ἐξ ὀνόματος τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναθεματίζειν'. εἰς τοῦτο δὲ κινεῖ καὶ
τοὺς ἑτέρους σπάδοντας, πολλοὶ δέ, | μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι
παρὰ Κωνσταντίῳ καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ, χωρίς τε τούτων
οὐδέν ἐστιν ἐκεῖ γενέσθαι. γράφει δὴ οὖν βασιλεὺς εἰς Ῥώμην, 3
καὶ πάλιν παλατινοὶ καὶ νοτάριοι καὶ κόμητες ἀποστέλλοντες καὶ
γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα μὴ πλανήσαντες δόλῳ τὸν Λιβέριον
ἐξαγάγωσιν ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ πέμψωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς
αὐτὸν ἢ βίᾳ τοῦτον διώξωσι.
Τοιούτων δὴ ὄντων τῶν γραφέντων λοιπὸν κἀκεῖ φόβος καὶ ἐπι- 38,1
βουλὴ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἤκμαζε. κατὰ πόσων γοῦν οἴκων ἀπειλὴ
γέγονε; πόσοι πόσας ἐπαγγελίας εἰλήφασι κατὰ Λιβερίου; πόσοι
ταῦτα βλέποντες ἐκρύβησαν ἐπίσκοποι; πόσοι τῶν ἐλευθέρων ἀνεχώ-
ρησαν εἰς χωρία διὰ τὰς διαβολὰς τῶν χριστομάχων; πόσοις 2
ἀσκηταῖς ἐπεβούλευσαν; πόσους ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ λοιπὸν τὸ
ἐφέστιον ἔχοντας ἐκεῖ διωχθῆναι πεποιήκασι, ποσάκις καὶ ὅπως
ἐφύλαξαν τὸν λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πυλῶν, ἵνα μή τις ὀρθόδοξος
εἰσελθὼν θεωρήσῃ Λιβέριον; ἔσχε καὶ Ῥώμη πεῖραν τῶν χριστομά-
χων καὶ ἔγνω λοιπὸν ὅπερ οὐκ ἐπίστευεν ἀκούουσα πρότερον, πῶς
καὶ αἱ ἕτεραι ἐκκλησίαι κατὰ πόλιν ἐπορθήθησαν παρ' αὐτῶν.
εὐνοῦχοι δὲ ἦσαν οἱ καὶ ταῦτα καὶ τὰ κατὰ πάντων κινοῦντες. καὶ τὸ 3
παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἀρνου-
μένη τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐξ εὐνούχων ἔχει τὴν βοήθειαν, οἵτινες ὡς
τῇ φύσει οὕτως καὶ τὴν ψυχὴν ἀρετῆς ἄγονοι τυγχάνοντες οὐ φέρουσιν
ἀκούειν ὅλως περὶ υἱοῦ. ὁ μὲν οὖν ἐκ τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχος 4
μὴ νοῶν ἃ ἀνεγίνωσκεν ἐπείσθη τῷ Φιλίππῳ διδάσκοντι περὶ τοῦ

1. Πρβλ. Α' Βασ. 15, 1 ἑξ.

σωτῆρος [1], οἱ δὲ τοῦ Κωνσταντίου σπάδοντες οὔτε τοῦ Πέτρου ὁμο-
λογοῦντος ἀνέχονται [2], ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα δεικνύντα τὸν υἱὸν
ἀποστρέφονται καὶ μαίνονται καὶ κατὰ τῶν λεγόντων γνήσιον εἶναι
τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκδικοῦντες σπαδόντων αἵρεσιν, μηδὲν εἶναι γνήσιον
καὶ ἀληθινὸν ἐκ τοῦ πατρός. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος εἴργει 5
τούτους εἰς ἐκκλησιαστικὴν συμβουλίαν προσλαμβάνεσθαι, καὶ ὅμως
τούτους νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κριμάτων κυρίους ἐλογίσατο, καὶ
ὅπερ ἂν αὐτοῖς δόξῃ, τοῦτο Κωνστάντιος κρίνει καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπί-
σκοποι ὑποκρίνονται. ὢ τίς ἂν | γένοιτο τούτων λογογράφος; τίς
ἀπαγγεῖλαι ταῦτα εἰς γενεὰν ἑτέραν; τίς ἄρα πιστεύσειεν ἀκούων ὅτι
σπάδοντες οἱ οἰκειακὰς ὑπηρεσίας μόγις πιστευόμενοι (φιλήδονον
γὰρ τὸ τούτων εἶδος, καὶ οὐδὲν ἄλλο μεριμνῶσιν ὡς τοῦθ', ὅπερ αὐτοὺς
ἡ φύσις ἀφείλατο, ἐμποδίζειν) οὗτοι νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κατάρ-
χουσι, καὶ τούτοις ὑποπίπτων Κωνστάντιος πᾶσιν ἐπεβούλευσε καὶ
Λιβέριον ἐξώρισεν;

Ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν εἰς Ῥώμην γράφων, | ἀπειλῶν, ἀποστέλλων, 39,1
ἐπιβουλεύων, λοιπὸν δ' ἐγεγόνει καὶ ὁ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν διωγμός.
ἕλκεται καὶ Λιβέριος πρὸς βασιλέα καὶ πολλῇ καὶ αὐτὸς κέχρηται 2
τῇ παρρησίᾳ· 'παῦσαι', λέγων, 'διώκων Χριστιανούς· μὴ πείραζε
δι' ἡμῶν εἰσάξαι τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. πάντα ὑπομένειν
ἐσμὲν ἕτοιμοι ἢ Ἀρειομανῖται κληθῆναι. Χριστιανοὺς ὄντας ἡμᾶς
μὴ ἀνάγκαζε χριστομάχους γενέσθαι. τοῦτο καὶ σοὶ συμβουλεύο- 3
μεν· μὴ μάχου πρὸς τὸν δεδωκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην· μὴ ἀντ'
εὐχαριστίας ἀσεβήσῃς εἰς αὐτόν· μὴ δίωκε τοὺς πιστεύοντας εἰς
αὐτόν· μὴ ἀκούσῃς καὶ σύ· «σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.[3]»
ἀλλ' εἴθε κἂν ἀκούσῃς, ἵνα καὶ σὺ πεισθῇς ὡς ὁ ἅγιος Παῦλος.
ἰδοὺ πάρεσμεν, ἤλθομεν, πρὶν πλάσωνται πρόφασιν· διὰ τοῦτο γὰρ 4
καὶ ἐσπεύσαμεν εἰδότες ὅτι ἐξορισμὸς ἡμᾶς μένει παρὰ σοῦ, ἵνα,
πρὶν προφάσεως πάθωμεν, καὶ πᾶσι δειχθῇ φανερῶς ὅτι καὶ οἱ πάντες
οὕτω πεπόνθασιν ὡς ἡμεῖς καὶ αἱ λεχθεῖσαι κατ' αὐτῶν προφάσεις
ἐπλάσθησαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτούς ἐστι συκο-
φαντία καὶ ψευδῆ'.

Οὕτω μὲν οὖν ὁ Λιβέριος τότε λέγων ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων, 40,1
ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀποκρίνασθαι μόνον ἐκέλευσε καὶ ἐξώρισεν ἕκαστον δια-
στήσας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων πεποίηκε. τοῦτον γὰρ ἐξορίζων
τὸν τύπον αὐτὸς ἐποίησεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις ὠμότερος τῶν
πρὸ αὐτοῦ τυράννων καὶ διωκτῶν γένηται. τῷ μὲν γὰρ προτέρῳ 2
διωγμῷ κοινῇ καὶ πολλοὺς ἅμα κελεύων ὁ τότε Μαξιμιανὸς ἐξώριζεν
ὁμολογητὰς καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπεκούφιζε παραμυθούμενος αὐτοὺς
τῇ συνουσίᾳ, οὗτος δὲ κἀκείνου γέγονεν ὠμότερος καὶ διέστησε τοὺς
κοινῇ παρρησιασαμένους καὶ ὁμολογήσαντας καὶ διεχώρισε τοὺς συν-

1. Πρβλ. Πράξ. 8, 27 ἑξ. 2. Πρβλ. Ματθ. 16, 17. 3. Πράξ. 26, 14.

δεθέντας τῇ πίστει, ἵνα καὶ ἀποθνήσκοντες ἀλλήλους μὴ βλέπωσι,
νομίζων ὡς ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος πάντως καὶ τὴν τῆς ψυχῆς
διάθεσιν διίστησιν ἢ χωρισθέντες ἀφ' ἑαυτῶν ἐπιλάθωται τῆς ἀλλήλων
ὁμοφροσύνης τε καὶ ὁμοψυχίας· οὐκ εἰδὼς | ὅτι, κἂν ἕκαστος ἀπομείνῃ,
ἀλλ' ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ πάλιν ὃν κοινῇ συνόντες ὡμολόγησαν κύριον,
ὃς καὶ πλείους εἶναι ποιήσει μεθ' ἑκάστου (ὡς πεποίηκεν ἐπὶ Ἐλισ-
σαίου τοῦ προφήτου)[1] ἤπερ εἰσὶ μετὰ Κωνσταντίου στρατιῶται.
τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία· ἐν ᾧ γὰρ ἔδοξαν λυπεῖν τοὺς ὁμολογητὰς 3
διαχωρίζοντες αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐν τούτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς μεγάλως
ἠδίκησαν. ὅλως μὲν γὰρ εἰ συνῆσαν ἀλλήλοις καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐτύγχανον,
| ἐξ ἑνὸς τόπου τῶν ἀσεβῶν ἐγνωρίζετο τὸ μύσος, νῦν δὲ διαστήσαντες
αὐτοὺς πεποιήκασιν εἰς πάντα τόπον διαδραμεῖν ἑαυτῶν καὶ γνωσθῆναι
τὴν ἀσεβῆ αἵρεσιν καὶ πονηρίαν.

Οἷα γὰρ καὶ ταῦτα πράττοντες ἔδρασαν, τίς ἀκούσας οὐχ ἡγή- 41,1
σεται πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ Χριστιανοὺς εἶναι; Λιβερίου γὰρ ἀπο-
στείλαντος πρὸς βασιλέα Εὐτρόπιον πρεσβύτερον καὶ διάκονον Ἱλά-
ριον μετὰ γραμμάτων, ὅτε καὶ οἱ περὶ Λουκίφερον ὡμολόγουν,
τὸν μὲν πρεσβύτερον εὐθὺς ἐξώρισαν, τὸν δὲ διάκονον Ἱλάριον γυμνώ-
σαντες καὶ τὰ νῶτα μαστίξαντες ἐξώρισαν ἐπιφωνοῦντες· 'διὰ τί μὴ
ἀντέστης Λιβερίῳ, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ κεκόμικας γράμματα';
ἐποίουν δὲ τοῦτο Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς σπάδοντες.
καὶ ὁ μὲν διάκονος μαστιζόμενος ηὐλόγει τὸν κύριον μνησθεὶς αὐτοῦ 2
λέγοντος· «τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας.[2]» οἱ δὲ καὶ μαστίζον-
τες ἐγέλων καὶ ἐχλεύαζον αὐτὸν οὐκ ἐρυθριῶντες, ὅτι Λευίτην ὕβριζον.
πρέποντα δὲ ἑαυτοῖς καὶ οὗτοι γελῶντες ἐφρόνουν κἀκεῖνος εὐλογῶν
ὑπέμενε. τὸ μὲν γὰρ τύπτεσθαι Χριστιανῶν ἴδιόν ἐστι, τὸ δὲ μαστίζειν
Χριστιανοὺς Πιλάτου καὶ Καϊάφα τὸ τόλμημα. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὴν 3
Ῥωμαίων ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπεχείρησαν διαφθεῖραι
θελήσαντες ἐγκαταμίξαι καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἀσέβειαν, ὁ δὲ Λιβέριος
ἐξορισθεὶς ὕστερον μετὰ διετῆ χρόνον ὤκλασε καὶ φοβηθεὶς τὸν ἀπει-
λούμενον θάνατον ὑπέγραψεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐκείνων μὲν
τὴν βίαν, Λιβερίου δὲ τὸ κατὰ τῆς αἱρέσεως μῖσος καὶ τὴν ὑπὲρ Ἀθα-
νασίου ψῆφον, ὅτε τὴν προαίρεσιν εἶχεν ἐλευθέραν. τὰ γὰρ ἐκ 4
βασάνων παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γνώμην γιγνόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβη-
θέντων, ἀλλὰ τῶν βασανιζόντων ἐστὶ βουλήματα. πάντα μέντοι
ποιεῖν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ἐπεχείρησαν. καθ' ἑκάστην δὲ ἐκκλησίαν
τηροῦντες ἣν ἔμαθον πίστιν, τοὺς μὲν διδασκάλους προσδοκῶσι,
τὴν δὲ χριστομάχον αἵρεσιν κατέβαλον καὶ πάντες ὡς ὄφιν ἐκτρέ-
πονται.

Τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ποιήσαντες οἱ δυσσεβεῖς οὐδὲν ἐνόμιζον 42,1
πεποιηκέναι, ἕως ὁ μέγας Ὅσιος ἀπείρατος ἦν αὐτῶν τῆς πονηρίας.

---

1. Πρβλ. Δ' Βασ. 6, 16. 2. Ἠσ. 50, 6.

καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦ τηλικούτου γέροντος ἐκτεῖναι τὴν μανίαν ἑαυ-
τῶν ἐσκέψαντο. καὶ | οὔθ' ὅτι πατήρ ἐστι τῶν ἐπισκόπων ᾐσχύνθησαν,
οὔθ' ὅτι γέγονεν ὁμολογητὴς ηὐλαβήθησαν, οὔτε τὸν χρόνον τῆς
ἐπισκοπῆς, ὅτι ἑξήκοντα ἔτη καὶ πλεῖον ἔχει ἐν αὐτῇ, ᾐδέσθησαν,
ἀλλὰ πάντα ἐξουθένουν καὶ πρὸς μόνην τὴν αἵρεσιν ἔβλεπον, ἄνθρωποι
ἀληθῶς «μήτε τὸν θεὸν φοβούμενοι μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι.[1]»
προσελθόντες τοίνυν Κωνσταντίῳ τοιούτοις πάλιν ἐχρήσαντο ῥήμασι· 2
'πάντα μὲν πεποιήκαμεν καὶ ἐξωρίσαμεν τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον,
ἐξωρίσαμεν δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ πλείστους ὅσους ἐπισκόπους, πάντα τε
τόπον φόβου πεπληρώκαμεν· | ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἡμῖν ἐστι τὰ τηλικαῦτά
σου ἔργα οὐδὲ κατώρθωται ὁτιοῦν ἡμῖν, ἕως Ὅσιος περιλείπεται.
ἐκείνου γὰρ ὄντος ἐν τοῖς ἰδίοις καὶ πάντες ἐν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις
εἰσίν, ἱκανός ἐστιν ἐν λόγῳ καὶ πίστει πείθειν πάντας καθ' ἡμῶν.
οὗτος καὶ συνόδων καθηγεῖται καὶ γράφων ἀκούεται πανταχοῦ· 3
οὗτος καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξέθετο καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκήρυξεν
αἱρετικοὺς εἶναι πανταχοῦ. ἂν τοίνυν οὗτος μείνῃ, περιττὸς ὁ τῶν
ἑτέρων ἐξορισμὸς γέγονεν· ἡ γὰρ αἵρεσις ἡμῶν ἐκποδὼν γίγνεται.
ἄρξαι τοίνυν καὶ τοῦτον διώκειν καὶ μὴ φείσῃ, κἂν ἀρχαῖος ᾖ. καὶ
γὰρ ἡ αἵρεσις ἡμῶν οὐκ οἶδεν οὐδὲ γερόντων τιμᾶν πολιάν'.

Ταῦτα ἀκούων οὐκ ἐμέλλησε βασιλεύς, ἀλλ' εἰδὼς τὸν ἄνθρωπον 43,1
καὶ τὸ ἱκανὸν τοῦ γέροντος γράφει καὶ κελεύει τοῦτον ἐλθεῖν πρὸς
αὐτόν, ἡνίκα καὶ Λιβέριον κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπείραζεν. ἐλθόντα δὴ
οὖν αὐτὸν ἠξίου καὶ προέτρεπε τὰ συνήθη λέγων, οἷς δὴ καὶ τοὺς
ἄλλους ἀπατᾶν ἐνόμιζεν, ἵνα καθ' ἡμῶν μὲν γράψῃ, πρὸς δὲ τοὺς
Ἀρειανοὺς ἔχῃ τὴν κοινωνίαν. ὁ δὲ γέρων καὶ τὴν ἀκοὴν ἀηδῶς 2
ἐνέγκας καὶ λυπηθείς, ὅτι κἂν ὅλως ἐφθέγξατό τι τοιοῦτον, ἐπιπλή-
ξας καὶ πείσας αὐτὸν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν
ἑαυτοῦ. ἀλλὰ τῶν αἱρετικῶν ἀποδυρομένων καὶ πάλιν παροξυνόντων
(εἶχε δὲ καὶ τοὺς εὐνούχους ὑπομιμνήσκοντας καὶ μᾶλλον παροξύ-
νοντας) γράφει λοιπὸν βασιλεὺς μετὰ ἀπειλῆς. καὶ ὑβρίζεται μὲν ὁ 3
Ὅσιος, οὐ κινεῖται δὲ διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἑστηκὼς τῷ
φρονήματι καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας[2] ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως
οἰκίαν ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς αἱρέσεως ῥανίδας καὶ πνοὰς ἀνέμων
ἡγούμενος τὰς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀπειλάς. πολλάκις γοῦν γρά- 4
ψαντος Κωνσταντίου καὶ τὰ μὲν κολακεύοντος ὡς πατέρα, τὰ δὲ ἀπει-
λοῦντος καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ὀνομάζοντος καὶ λέγοντος. 'ἔτι σὺ
μόνος τυγχάνεις ὁ κατὰ τῆς αἱρέσεως; πείσθητι καὶ γράψον κατὰ
Ἀθανασίου. ὁ γὰρ κατ' ἐκείνου γράφων πάντως τὰ Ἀρειανῶν μεθ'
ἡμῶν φρονήσει'. οὐ κατορρωδήσας ὁ Ὅσιος, ἀλλὰ καὶ πάσχων ὕβρεις
ἔγραψε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀνέγνωμεν, καὶ ἔστιν
ἐν τῷ τέλει γεγραμμένη.

---

1. Λουκ. 18, 2. 2. Πρβλ. Ματθ. 7, 24.

... | Ἐγὼ μὲν ὡμολόγησα καὶ τὸ πρῶτον, ὅτε διωγμὸς γέγονεν 44, 1
ἐπὶ τῷ πάππῳ σου Μαξιμιανῷ. εἰ δὲ καὶ σύ με διώκεις, ἕτοιμος καὶ
νῦν πᾶν ὁτιοῦν ὑπομένειν ἢ ἐκκενοῦν ἀθῷον αἷμα[1] καὶ προδιδόναι
τὴν ἀλήθειαν, σὲ δὲ οὐκ ἀποδέχομαι τοιαῦτα γράφοντα καὶ ἀπειλοῦντα.
παῦσαι τοῦ τοιαῦτα γράφειν καὶ μὴ φρόνει τὰ Ἀρείου, μηδὲ ἄκουε
τῶν ἀνατολικῶν μηδὲ πίστευε τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα.
ἃ γὰρ ἐκεῖνοι λέγουσιν, οὐ δι' Ἀθανάσιον φθέγγονται, ἀλλὰ διὰ τὴν
ἰδίαν αἵρεσιν. πίστευέ μοι, Κωνστάντιε, | πάππος εἰμί σου καθ' ἡλι-
κίαν. ἐγενόμην αὐτὸς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ, ὅτε σύ τε 2
καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου Κώνστας πάντας ἡμᾶς συνήγαγε. καὶ
δι' ἐμαυτοῦ τοὺς ἐχθροὺς Ἀθανασίου προσεκαλεσάμην ἐλθόντας αὐ-
τοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ᾤκουν ἐγώ, ἵν', εἴ τι ἔχοιεν κατ' αὐτοῦ,
λέγωσιν, ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς θαρρεῖν καὶ μὴ ἄλλο τι προσδοκᾶν
ἢ ὀρθὸν τὸ κριτήριον ἐπὶ πᾶσιν ἔσεσθαι. τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ 3
καὶ δεύτερον ἐποίησα προτρέπων, εἰ μὴ θέλοιεν ἐπὶ πάσης τῆς συνό-
δου, κἂν ἐπ' ἐμοῦ μόνου, ἐπαγγειλάμενος πάλιν ὅτι, ἂν μὲν ὑπεύθυ-
νος δειχθῇ, πάντως ἀποβληθήσεται καὶ παρ' ἡμῶν, ἂν δὲ ἀναίτιος εὑρε-
θῇ καὶ ἐλέγξῃ συκοφάντας ὑμᾶς, εἰ παραιτεῖσθε τὸν ἄνθρωπον, ἐγὼ
μετ' ἐμαυτοῦ πείθω τὸν Ἀθανάσιον ἐλθεῖν εἰς τὰς Σπανίας. καὶ ὁ μὲν
Ἀθανάσιος ἐπὶ τούτοις ἐπείθετο καὶ οὐκ ἀντέλεγεν, ἐκεῖνοι δὲ πρὸς
πάντα μὴ θαρροῦντες ἴσως ἀνένευον. ἐγένετο δὲ πάλιν ὁ Ἀθανάσιος 4
εἰς τὸ σὸν στρατόπεδον, ἡνίκα μετεπέμψω γράψας αὐτῷ, καὶ παρόντας
ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιοχείᾳ τοὺς ἐχθροὺς κληθῆναι πάντας ἢ ἕκαστον αὐτῶν
ἠξίωσεν, ἵν' ἢ ἐλέγξωσιν ἢ ἐλεγχθῶσι, καὶ ἵνα ἢ παρόντα δείξωσιν
οἷον λέγουσιν ἢ ἀπόντα μὴ διαβάλλωσι. καὶ οὔτε σὺ λέγοντος ἠνέσχου,
ἀλλὰ κἀκεῖνοι παρῃτήσαντο. τί τοίνυν ἀκούεις ἔτι τῶν κακολογούν- 5
των αὐτόν; πῶς ἀνέχῃ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου, καίτοι μετανοη-
σάντων αὐτῶν καὶ ἐγγράφως αὐτῶν ὁμολογησάντων τὴν συκοφαντίαν;
ὡμολόγησαν γὰρ οὐ βίαν παθόντες, ὡς αὐτοὶ προφασίζονται, οὐ
στρατιωτῶν ἐπικειμένων, οὐκ εἰδότος τοῦ ἀδελφοῦ σου (οὐκ ἐγίγνετο
γὰρ παρ' αὐτῷ τοιαῦτα, οἷα νῦν γίγνεται, μὴ γένοιτο), ἀλλ' αὐτοὶ
θέλοντες ἑαυτοῖς ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν
πρεσβυτέρων παρόντων ἔγραψαν. γράψαντες πρότερον καὶ Ἀθανασίῳ
φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. εἰ δὲ βίαν προφασίζονται, καὶ τοῦτο
γιγνώσκουσι κακόν, οὐκ ἀποδέχῃ δὲ οὐδέ σύ. παῦσαι τοῦ βιάζεσθαι 6
καὶ μήτε γράφε μήτε πέμπε κόμητας. ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορισθέντας
ἀπόλυσον, ἵνα μὴ βίαν | αἰτιωμένου σου μείζονας βίας ἐκεῖνοι ποιῶσι.
τί γὰρ τοιοῦτον γέγονε παρὰ Κώνσταντος; τίς ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη;
πότε κρίσεως ἐκκλησιαστικῆς μέσος γέγονε; ποῖος αὐτοῦ παλατῖνος
ἠνάγκασε κατά τινος ὑπογράψαι, ἵνα οἱ περὶ Οὐάλεντα τοιαῦτα λέγωσι;
παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ μνήσθητι, ὅτι θνητὸς ἄνθρωπος τυγχάνεις,

1. Πρβλ. Ματθ. 27, 4.

φοβήθητι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνην
καθαρόν. μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων 7
ἡμῖν παρακελεύου, ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάνθανε ταῦτα.
σοὶ βασιλείαν ὁ θεὸς ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίστευσε.
καὶ ὥσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ
θεῷ, οὕτω φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἕλκων
ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένῃ. «ἀπόδοτε», γέγραπται, «τὰ
Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ». οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἄρχειν
ἐπὶ | τῆς γῆς ἔξεστιν οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ.
ταῦτα μὲν οὖν κηδόμενος τῆς σῆς σωτηρίας γράφω, περὶ δὲ ὧν ἐπέ- 8
στειλας ταύτης εἰμὶ τῆς γνώμης. ἐγὼ οὔτε Ἀρειανοῖς συγκατατί-
θεμαι, ἀλλὰ καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματίζω, οὔτε κατὰ Ἀθανασίου
γράφω, ὃν ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία καὶ πᾶσα ἡ σύνοδος
ἐκαθάρισε. καὶ γὰρ ταῦτα καὶ σὺ συνορῶν μετεπέμψω τὸν ἄνθρωπον
καὶ συνεχώρησας αὐτῷ μετὰ τιμῆς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλη-
σίαν ἐπανελθεῖν. τίς τοίνυν γέγονε πρόφασις τῆς τοσαύτης μεταβολῆς; 9
οἱ αὐτοὶ γὰρ ἐχθροὶ οἱ καὶ πρότερον ὄντες καὶ νῦν εἰσιν αὐτοῦ. καὶ ἃ
νῦν ψιθυρίζουσιν (οὐ γὰρ παρόντος αὐτοῦ φθέγγονται), ταῦτα καὶ πρὶν
μεταπέμψῃ τὸν Ἀθανάσιον κατελάλουν. ταῦτα καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν
σύνοδον διεθρύλουν καὶ ἀπαιτούμενοι παρ' ἐμοῦ, καθὰ προεῖπον,
τὰς ἀποδείξεις οὐκ ἴσχυσαν παρασχεῖν· εἰ γὰρ εἶχον, οὐκ ἂν ἔφυγον
οὕτως αἰσχρῶς. τίς οὖν ἔπεισέ σε μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐπιλαθέσθαι 10
τῶν σαυτοῦ γραμμάτων καὶ ῥημάτων; ἐπίσχες καὶ μὴ πείθου κακοῖς
ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους καθῆκον σαυτὸν ὑπεύθυνον
ποιήσῃς. ὧδε γὰρ τούτοις καθηκεύεις ἐν δὲ τῇ κρίσει μόνος μέλλεις
ἀπολογεῖσθαι. οὗτοι τὸν ἴδιον ἐχθρὸν διὰ σοῦ θέλουσιν ἀδικεῖν καὶ 11
βούλονταί σε διάκονον τῆς ἑαυτῶν πονηρίας γενέσθαι, ἵνα διὰ σοῦ καὶ
τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπισπείρωσιν. οὐκ ἔστι δὲ
φρόνιμον δι' ἄλλων ἡδονὴν ἑαυτὸν εἰς προῦπτον κίνδυνον ἐμβάλλειν.
παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ πείσθητί μοι, Κωνστάντιε. ταῦτα γὰρ
πρέπει καὶ ἐμὲ γράφειν καὶ σὲ τούτων μὴ καταφρονεῖν. . .

Ταῦτα μὲν ὁ Ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθῶς Ὅσιος ἐφρόνησέ τε **45,1**
καὶ ἔγραψεν, ὁ δὲ οὔτε τοῦ ἐπιβουλεύειν ἀνεχώρει οὔτε πρόφασιν
κατ' αὐτοῦ ζητῶν πέπαυται, ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ἐπέμενε δεινῶς,
ἵνα ἢ βιαζόμενος μεταγάγῃ ἢ μὴ πειθόμενον | ἐξορίσῃ. πρόφασιν 2
μὲν οὖν ὥσπερ οἱ τακτικοὶ καὶ σατράπαι τῆς Βαβυλῶνος ζητοῦντες
«οὐχ εὕρισκον κατὰ τοῦ Δανιὴλ εἰ μὴ ἐν νόμοις θεοῦ αὐτοῦ[1]», οὕτω
καὶ οἱ νῦν σατράπαι τῆς ἀσεβείας οὐδὲ πλάσασθαι κατὰ τοῦ γέροντος
ἄλλην ἠδυνήθησαν (πᾶσι γὰρ γνώριμος ἦν ὁ ἀληθῶς Ὅσιος καὶ ὁ
τούτου βίος ἀνεπίληπτος), εἰ μὴ τὸ κατὰ τῆς αἱρέσεως μῖσος. διαβάλ- 3

---

1. Δαν. 6, 5.

λουσι τοίνυν καὶ αὐτὸν οὐκέτι ὡς ἐκεῖνον Δαρείῳ (ἀηδῶς γὰρ ἤκουε
Δαρεῖος κατὰ τοῦ Δανιήλ)[1], ἀλλ' ὡς Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ[2]
καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἡρώδῃ[3] λέγοντες· 'οὐ μόνον οὐχ ὑπογράφει
κατὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτὸν κατακρίνει καὶ τὴν αἵρεσιν
οὕτω μισεῖ, ὡς καὶ ἄλλοις γράφειν θάνατον μᾶλλον ὑπομένειν ἢ
προδότας γίγνεσθαι τῆς ἀληθείας. δι' αὐτὴν γὰρ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν
Ἀθανάσιος διώκεται καὶ Λιβέριος ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἄλλοι
πάντες ἐπιβουλεύονται'. ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης 4
καὶ τῆς αἱρέσεως βασιλεὺς Κωνστάντιος καί, ὅτι μάλιστα καὶ ἕτεροί
εἰσι κατὰ | τὰς Σπανίας ταὐτὰ τῷ Ὁσίῳ φρονοῦντες, πειράσας κἀ-
κείνους ὑπογράψαι καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀναγκάσαι μεταπέμπεται τὸν
Ὅσιον. καὶ ἀντὶ ἐξορισμοῦ κατέχει τοῦτον ὅλον ἐνιαυτὸν ἐν τῷ
Σερμίῳ οὔτε τὸν θεὸν φοβηθεὶς ὁ ἄθεος οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν διά-
θεσιν, ἣν εἶχε πρὸς τὸν Ὅσιον, αἰδεσθεὶς ὁ ἀνόσιος οὔτε τὸ γῆρας
(ἑκατονταετὴς γὰρ λοιπὸν ἦν) αἰσχυνθεὶς ὁ ἄστοργος. πάντα γὰρ 5
ταῦτα παρεῖδε διὰ τὴν ἀσέβειαν ὁ νέος Ἀχαὰβ καὶ ἄλλος Βαλθα-
σὰρ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. τοσαύτην γὰρ βίαν πεποίηκε τῷ γέροντι
καὶ τοσοῦτον αὐτὸν συνέσχεν, ὡς θλιβέντα αὐτὸν μόγις κοινωνῆ-
σαι μὲν τοῖς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, μὴ ὑπογράψαι δὲ
κατὰ Ἀθανασίου. ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐκ ἠμέλησεν ὁ γέρων, μέλλων
γὰρ ἀποθνήσκειν ὥσπερ διατιθέμενος ἐμαρτύρατο τὴν βίαν καὶ
τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζε καὶ παρήγγελλε μηδένα ταυτὴν
ἀποδέχεσθαι.

Τίς ταῦτα βλέπων ἢ καὶ μόνον ἀκούων οὐκ ἐξίσταται καὶ αὐτὸς 46,1
καὶ καταβοήσει πρὸς κύριον λέγων· «μὴ ἄρα εἰς ἐξάλειψιν σὺ ποιή-
σῃς τὸν Ἰσραήλ;[4]» τίς ταῦτα κατανοῶν οὐκ εὐκαίρως καὶ αὐτὸς
ἀναβοήσει λέγων· «ἔκστασις καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς[5]» καὶ
«ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον ἔφριξε σφόδρα;[6]»
οἱ πατέρες τῶν λαῶν καὶ διδάσκαλοι τῆς πίστεως αἴρονται καὶ οἱ
ἀσεβεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάγονται. τίς, ὅτε Λιβέριος ὁ ἐπίσκοπος 2
Ῥώμης | ἐξωρίσθη καὶ ὁ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων ὁ μέγας Ὅσιος,
⸢οὕτω πάσχοντα ἢ τίς] ὁρῶν τοσούτους ἐπισκόπους ἀπὸ τῆς Σπανίας
καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξοριζομένους οὐκ ἐπέγνω, κἂν ὀλίγην αἴσθη-
σιν ἔχῃ, ὅτι καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον καὶ τοὺς ἄλλους προφάσεις εἰσὶ
ψευδεῖς καὶ πάντα συκοφαντίας μεστά· τούτου γὰρ χάριν κἀκεῖνοι
πάντα παθεῖν ὑπέμειναν συνορῶντες τὴν γενομένην ἐκ συκοφαντίας
ἐκείνων ἐπιβουλήν. ἐπεὶ ποῖον ἔγκλημα καὶ Λιβερίῳ; ἢ ποία κατη- 3
γορία κατὰ τοῦ γέροντος Ὁσίου; τίς κἂν ἐψεύσατο κατὰ Παυλίνου
καὶ Λουκιφέρου καὶ Διονυσίου καὶ Εὐσεβίου; ἢ ποῖον ἁμάρτημα κατὰ
τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων;

---

1. Πρβλ. Δαν. 6, 14. 2. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 7. 3. Πρβλ. Ματθ. 27, 12. 4. Πρβλ. Ἰεζ. 9, 8. 11, 13. 5. Ἱερ. 5, 30. 6. Ἱερ. 2, 12.

οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο, οὐ γὰρ δι' ἐγκλήματα γεγόνασιν αἱ συ-
σκευαὶ οὐδὲ διὰ κατηγορίαν ἕκαστος | ἐξωρίσθη, ἀλλ' ἐπανάστασίς
ἐστι τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ σπουδὴ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀρει-
ανῆς αἱρέσεως, προοίμια δὲ τῆς τοῦ ἀντιχρίστου παρόδου Κωνσταν-
τίου ταύτην προκατασκευάζοντος ἐκείνῳ.

Μετὰ γὰρ τὸ διαπράξασθαι πάντα, ὅσαπερ ἠθέλησεν εἰς τὰς ἐκκλη- 47,1
σίας τὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τὰ ἄλλα μέρη, μετὰ τὸ τοὺς μὲν ἐξορίσαι,
τοὺς δὲ ἀναγκάσαι καὶ πληρῶσαι φόβου τὰ πανταχοῦ λοιπὸν εἰς
Ἀλεξάνδρειαν ὥσπερ τι νόσημα τὸν ἑαυτοῦ θυμὸν ἔστρεψεν· ἐγίγνετο
δὲ τοῦτο πανούργως παρὰ τῶν χριστομάχων. ἵνα γὰρ φαντασίαν 2
ἔχωσιν ὑπογραφῆς πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ ἵνα διωχθεὶς Ἀθανάσιος
μὴ ἔχῃ κἂν ἀποδύρεσθαι πρὸς ἐπίσκοπον, διὰ τοῦτο προλαμβάνοντες
τὰ πανταχοῦ πεπληρώκασι φόβου. καὶ τοῦτον ἔφεδρον εἰς τὴν ἐπιβου-
λὴν ἐτήρησαν οὐκ εἰδότες οἱ ἄφρονες ὅτι οὐ προαίρεσιν ἐπισκόπων,
ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν γενομένην βίαν ἐπεδείκνυντο, καὶ ὅτι, κἂν
ἀδελφοὶ καταλείψωσι, κἂν φίλοι καὶ γνώριμοι μακρὰν ἀποστῶσι καὶ
μηδεὶς εὑρεθῇ συλλυπούμενος καὶ παρακαλῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα μᾶλλον
ἡ πρὸς θεὸν ἐξαρκεῖ καταφυγή. μόνος γὰρ ἦν καὶ Ἠλίας διωκόμενος 3
καὶ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἦν ὁ θεὸς τῷ ἁγίῳ.[1] καὶ τοῦτον δὲ τύπον δέ-
δωκεν ἡμῖν ὁ σωτὴρ καὶ μόνος καταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπεβου-
λεύετο, ἵνα, κἂν ἡμεῖς διωκόμενοι καταλειφθῶμεν ὑπὸ ἀνθρώπων,
μὴ ἐκκακῶμεν, ἀλλ' ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα καὶ μὴ προδίδωμεν
τὴν ἀλήθειαν, ἥτις, κἂν κατὰ τὴν ἀρχὴν θλίβεσθαι δόξῃ, ἀλλ' ὕστερον
καὶ οἱ διώκοντες αὐτὴν ἐπιγνώσονται.

Παροξύνουσι τοίνυν καὶ γράφει τὸ πρῶτον βασιλεὺς καὶ πέμπει 48,1
πρός τε τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπειλήν. νοτάριοί τε Διογέ-
νιός τε καὶ Ἱλάριος καὶ παλατῖνοι σὺν αὐτοῖς ἀποστέλλονται. καὶ
γέγονε τὰ τοσαῦτα δεινὰ καὶ ὠμὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἃ | μικρῷ
πρόσθεν δι' ὀλίγων εἴρηται καὶ πάντες ἔγνωσαν, ἐξ ὧν ἔθηκαν οἱ
λαοὶ διαμαρτυριῶν, ἃς καὶ ἀναγνῶναι δύναταί τις γραφείσας ἐν τῷ
τέλει τούτων. εἶτα μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ παρὰ Συριανοῦ, μετὰ τὸ 2
γενέσθαι τὰ τοσαῦτα καὶ τὰς κατὰ τῶν παρθένων ὕβρεις ἀποδεξά-
μενος τὰ οὕτω καὶ τὰ τοιαῦτα κακὰ γράφει πάλιν τῇ βουλῇ καὶ τῷ
δήμῳ τῆς Ἀλεξανδρείας παροξύνων τοὺς νεωτέρους, ἵνα πάντες
συνελθόντες ἢ διώξωσιν Ἀθανάσιον ἢ γινώσκοιεν ἐχθροὺς αὐτοῦ
τυγχάνειν αὐτούς. αὐτὸς μὲν οὖν καὶ πρὶν ἐλθεῖν ταῦτα, ἐξ οὗ 3
τῇ Ἐκκλησίᾳ Συριανὸς ἐπῆλθεν, ἀναχωρήσας ἦν εἰδὼς τὸ γεγραμμέ-
νον· «ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργή [2]»,
| τῶν δὲ γραμμάτων τούτων γίνεται διάκονος Ἡράκλειός τις τῷ
ἀξιώματι κόμης προοδεύων τινὸς Γεωργίου τοῦ ἀποστελλομένου
παρὰ τοῦ βασιλέως κατασκόπου· οὐ γὰρ ἂν εἴη ἐπίσκοπος ὁ παρ'

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 19, 3, 4. 2. Ἡσ. 26, 20.

ἐκείνου πεμπόμενος, μὴ γένοιτο, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ γενόμενα καὶ τὰ
προοίμια τῆς εἰσόδου δείκνυσι.

Τὰ μὲν οὖν γράμματα προὔθηκε δημοσίᾳ καὶ πολλὴν αἰσχύνην 49,1
ἐδείκνυον τοῦ γράφοντος. ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔγραψεν ὁ μέγας Ὅσιος,
οὐχ ηὕρισκε πιθανὴν πρόφασιν τῆς ἑαυτοῦ μεταβολῆς, ἐπενόησε πολλῷ
καὶ μᾶλλον ἀπρεπεστέραν ἑαυτῷ καὶ τοῖς τούτῳ συμβουλεύσασιν,
ἔφησε γάρ· 'τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αἰδούμενος φιλίαν τὸν τῆς 2
θείας καὶ εὐσεβοῦς μνήμης ἐπὶ καιρὸν αὐτῷ τὴν ὡς ὑμᾶς γενέσθαι
πάροδον ἠνεσχόμην'. τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ψευσάμενον καὶ
πρὸς τὸν ἀδελφὸν μετὰ θάνατον ἀγνώμονα δείκνυσιν. εἶτα 'θείας
καὶ εὐσεβοῦς αὐτὸν μνήμης' ὥσπεροῦν καὶ ἔστιν ἄξιον ὀνομάζει,
οὗ τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν 'φιλίαν ⟨αἰδεῖται⟩', ὡς αὐτὸς ἔγραψε, καίτοι,
εἰ καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα συγχωρήσας ἦν, ὤφειλε μὴ
ἀκαθήκων περὶ τὸν ἀδελφὸν γενέσθαι, ἵν' ὥσπερ τῆς βασιλείας οὕτω
καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ κληρονόμος γένηται.

Ἀλλὰ τὸν μὲν Βρετανίωνα καθεῖλεν ἐθελήσας τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖν 50,1
λέγων· 'τίνι μετὰ θάνατον ἀδελφῶν ἡ κληρονομία γίγνεται'; διὰ
δὲ τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων οὔτε τὸ δίκαιον οἶδεν, ἀλλὰ
καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀκαθήκων γίγνεται· δι' ἣν αἵρεσιν οὐδὲ τοῦ
πατρὸς ὁλόκληρον τὴν γνώμην φυλάττειν ἐνενόησεν, ἀλλ' εἰς μὲν τὸ
ἀρέσκον τοῖς ἀσεβέσι τοῦτο τηρεῖν ὑποκρίνεται, εἰς δὲ τὸ λυποῦν
ἐκείνους οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὸ πρὸς τὸν πατέρα σέβας φυλάξαι. ἀπέστειλε 2
μὲν γὰρ ἐκεῖνος τὸν ἐπίσκοπον ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς τὰς
Γαλλίας ἐπὶ καιρὸν διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλευόντων ὠμότητα—τοῦτο γὰρ
ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος | ὁ τούτου ἀδελφὸς μετὰ θάνατον τοῦ
πατρὸς ἐδήλωσεν ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ δείκνυται—, οὐκ ἐπείσθη
δὲ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀποστεῖλαι ὃν ἤθελον ἐπίσκοπον αὐτοί, ἀλλὰ
καὶ θέλοντας ἐκώλυσε καὶ ἐπιχειρήσαντας ἐπέσχε μετὰ δεινῆς ἀπει-
λῆς.

Πῶς οὖν, εἰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ γεννήτορος, ὡς γράφει, φυλάττειν 51,1
ἤθελεν, ἀπέστειλε τὸ μὲν πρῶτον Γρηγόριον καὶ νῦν δὲ τὸν ταμειο-
φάγον Γεώργιον; ἢ διὰ τί τοὺς Ἀρειανούς, οὓς ἐκεῖνος Πορφυρια-
νοὺς ὠνόμασε, τούτους οὗτος εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει
καὶ τούτων προϊστάμενος ἄλλους ἐξορίζει; εἰ δὲ καὶ ἑώρακεν Ἄρειον
ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιορκήσας Ἄρειος καὶ ῥαγεὶς ἔλυσε τὴν τοῦ πα-
τρὸς φιλανθρωπίαν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαθὼν ὡς αἱρετικοῦ κατέγνω
λοιπόν. πῶς δὲ καὶ προφασιζόμενος φροντίζειν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ 2
| κανόνος πάντα παρὰ τοῦτον ἐπενόησε πράττειν; ποῖος γὰρ κανὼν
ἀπὸ παλατίου πέμπεσθαι τὸν ἐπίσκοπον; ἢ ποῖος κανὼν στρατιώτας
ἐπιβαίνειν ἐκκλησίαις; ἢ τίς παραδέδωκε κόμητας καὶ τοὺς ἀλογίστους
σπάδοντας κατάρχειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ διατάγματι τὴν κρίσιν
τῶν λεγομένων ἐπισκόπων δηλοῦσθαι; πάντα ψεύδεται διὰ τὴν ἀνό-
σιον αἵρεσιν· καὶ γὰρ παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς καὶ τότε Φιλάγριον

τὸ δεύτερον ἔπεμψεν ἔπαρχον καὶ τὰ νῦν γενόμενα γέγονε. καὶ 3
διὰ τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐκ ἀληθεύει. καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνα-
τον οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔγραψε τῷ ἐπισκόπῳ.
καὶ πάλιν ἐπηγγείλατο μὴ μεταβάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ θαρρεῖν παρεκε-
λεύσατο, ὥστε παρὰ μηδενὸς αὐτὸν ταράττεσθαι, ἀλλὰ καὶ μένειν
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ πάσης ἀμεριμνίας. καὶ ἐντολὰς δὲ δι᾽ Ἀστε- 4
ρίου κόμητος καὶ Παλλαδίου νοταρίου ἔπεμψε Φιλικισσίμῳ τῷ τότε
δουκὶ καὶ Νεστορίῳ τῷ ἐπάρχῳ, ἵνα, εἴτε Φίλιππος ὁ ἔπαρχος εἴτε τις
ἄλλος ἐπιβουλεύειν Ἀθανασίῳ τολμήσῃ, τοῦτον ἐκεῖνοι κωλύωσι.
Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὅτε Διογένης ἦλθε καὶ Συριανὸς ἐνήδρευσεν, 52,1
αὐτοί τε καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ λαὸς ἀπητοῦμεν γράμματα βασιλέως νομί-
ζοντες, ὅτι, ὥσπερ γέγραπται, «μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος λεγέσθω
βασιλεῖ[1]» οὕτω καὶ βασιλεὺς ἐπαγγειλάμενος οὔτε ψεύσεται οὔτε
μεταβληθήσεται. πῶς οὖν, εἰ διὰ τὸν ἀδελφὸν συνεχώρησεν, ἔγρα- 2
ψε καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ; εἰ δὲ καὶ τότε διὰ τὴν ἐκείνου μνήμην
ἔγραψε, διὰ τί μετὰ ταῦτα τὸ ὅλον ἠγνωμόνησεν αὐτὸν διώκων τὸν
ἄνθρωπον καὶ τοιαῦτα γράφων, ἐν οἷς προφασίζεται μὲν κρίσιν ἐπι-
σκόπων, πράττει δὲ αὐτός, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, οὐ λανθάνων ὅμως,
ἀλλὰ καὶ ἐγγὺς | ἔχων τὸν ἔλεγχον τῆς πανουργίας; εἰ γὰρ ἐπι- 3
σκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεύς; εἰ δὲ βασι-
λέως ἐστὶν ἀπειλή, τίς ἐνταῦθα χρεία τῶν λεγομένων ἐπισκόπων;
πότε γὰρ ἐκ τοῦ αἰῶνος ἠκούσθη τοιαῦτα; πότε κρίσις ἐκκλησίας
παρὰ βασιλέως ἔσχε τὸ κῦρος ἢ ὅλως ἐγνώσθη τοῦτο τὸ κρῖμα; πολλαὶ
σύνοδοι πρὸ τούτου γεγόνασι, πολλὰ κρίματα τῆς ἐκκλησίας γέγονεν,
ἀλλ᾽ οὔτε οἱ πατέρες ἔπεισάν ποτε περὶ τούτων βασιλέα οὔτε βασιλεὺς
τὰ τῆς ἐκκλησίας περιειργάσατο. Παῦλος ἀπόστολος εἶχε φίλους τοὺς 4
τῆς τοῦ Καίσαρος οἰκίας καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς Φιλιππησίους
ἀπὸ τούτων[2], ἀλλ᾽ οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβανε.
νῦν δὲ θέαμα καινὸν καὶ τοῦτο τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεώς ἐστιν εὕρημα. 5
συνῆλθον γὰρ αἱρετικοὶ καὶ βασιλεὺς | Κωνστάντιος, ἵνα κἀκεῖνος
τὴν ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν τῇ ἐξουσίᾳ καθ᾽ ὧν ἂν ἐθέλοι πράττῃ
καὶ διώκων μὴ λέγηται διώκτης. καὶ οὗτοι δὲ τὴν βασιλέως ἔχοντες
δυναστείαν ἐπιβουλεύωσιν οἷς ἂν ἐθέλωσι· θέλουσι δὲ τοῖς μὴ ἀσεβοῦ-
σιν ὡς αὐτοί. τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ σκηνῆς ἄν τις ἴδοι κωμῳδούμενον 6
παρ᾽ αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὲν λεγομένους ἐπισκόπους ὑποκρινομένους,
τὸν δὲ Κωνστάντιον τὰ ἐκείνων ἐνεργοῦντα καὶ πάλιν ἐπαγγελλόμενον
μὲν τοῦτον, ὡς Ἡρώδης τῇ Ἡρωδιάδι[3], τούτους δὲ πάλιν ὀρχουμέ-
νους τὰς διαβολὰς ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ τῶν εἰς τὸν κύριον
εὐσεβούντων.
Τίνα οὖν οὐκ ἔβλαψαν διαβάλλοντες; τίνων οὐ γεγόνασιν ἐπί- 53,1
βουλοι οἱ χριστομάχοι; τίνα Κωνστάντιος οὐκ ἐξώρισε κατενεχθέντα

1. Παρμ. 24, 22. 2. Πρβλ. Φιλιπ. 4, 22. 3. Πρβλ. Ματθ. 14, 6-7.

παρ' αὐτῶν; πότε καταθυμίως αὐτῶν οὐκ ἤκουσε; καὶ τὸ παράδοξον
τίνα πώποτε λέγοντα κατ' ἐκείνων ἐδέξατο καὶ οὐ μᾶλλον λέγοντας
ἐκείνους, οἷα κἂν εἴπωσιν, ἀπεδέξατο; ποία ἐκκλησία νῦν μετ' ἐλευ-
θερίας τὸν Χριστὸν προσκυνεῖ; ἄν τε γὰρ εὐσεβὴς ᾖ, κινδυνεύει, ἄν τε
ὑποκρίνηται, φοβεῖται. πάντα ὑποκρίσεως καὶ ἀσεβείας, ὅσον εἰς 2
αὐτὸν ἧκε, πεπλήρωκεν. εἰ γὰρ καί πού τίς ἐστιν εὐσεβὴς καὶ φιλόχρι-
στος (εἰσὶ δὲ πανταχοῦ πολλοὶ τοιοῦτοι ὡς οἱ προφῆται καὶ Ἠλίας
ὁ μέγας), κρύπτονται, ἄν που καὶ αὐτοὶ ὡς τὸν Ἀβδιοῦ πιστὸν ἄνθρω-
πον εὕρωσι καὶ ἢ εἰς σπήλαιον καὶ τὰς ὀπὰς τῆς γῆς ἀπέλθωσιν ἢ ἐπ'
ἐρημίαις περιερχόμενοι διατρίψωσι. τοιαῦτα γὰρ διαβάλλουσιν οἱ 3
ἄφρονες, οἷα καὶ ἡ Ἰεζάβελ ἐπλάσατο κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ[1] καὶ οἱ
Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ λοιπὸν | ἐκεῖνος προστάτης τῆς
αἱρέσεως ὢν τήν τε ἀλήθειαν μεταστρέψαι θέλων ὡς ὁ Ἀχαὰβ τὸν
ἀμπελῶνα εἰς κῆπον λαχανίας[2], ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι πράττει, ἐπεὶ
καὶ αὐτὸς ἅπερ ἤθελεν ἤκουσε παρ' αὐτῶν.

Οὕτω, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἀληθινοὺς ἐπισκόπους, ἐπεὶ μὴ 54,1
ἠσέβουν ὡς ἤθελεν αὐτός, ἐξώρισεν, οὕτως καὶ κατὰ Ἀθανασίου νῦν
ἀπέστειλεν Ἡράκλειον τὸν κόμητα καὶ τὰ μὲν διατάγματα προέθηκε
δημοσίᾳ, ἐντολὰς δὲ βασιλέως ἀπήγγειλεν, εἰ μὴ πεισθεῖεν τοῖς
γράμμασιν, ἀφαίρεσιν τοῦ ἄρτου καὶ τῶν εἰδώλων ἔσεσθαι καταστρο-
φὴν πολλῶν τε πολιτευτῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου πάντως αἰχμαλω-
σίαν γενήσεσθαι. εἶτα ταῦτα ἀπειλῶν οὐκ ᾐσχύνθη δημοσίᾳ μεγάλῃ 2
τῇ φωνῇ λέγειν· 'τὸν μὲν Ἀθανάσιον παραιτεῖται βασιλεύς, τοῖς δὲ
Ἀρειανοῖς τὰς ἐκκλησίας παραδοθῆναι ἐκέλευσε'. πάντων τε ἐπὶ 3
τούτῳ θαυμαζόντων καὶ πρὸς ἀλλήλους νευόντων τε | καὶ λεγόντων·
'εἰ Κωνστάντιος αἱρετικὸς γέγονε'; δέον ἐρυθριᾶν, ὁ δὲ μᾶλλον ἠνάγκα-
ζε βουλευτὰς καὶ δημότας ἐθνικοὺς νεωκόρους τῶν εἰδώλων ἐπὶ τούτοις
ὑπογράφειν καὶ ὁμολογεῖν, δέχεσθαι ὃν ἂν ἀποστείλῃ βασιλεὺς ἐπί-
σκοπον. πάνυ γε κανόνας ἐκκλησίας ἐκδικῶν ἐποίει τοῦτο γενέσθαι 4
Κωνστάντιος. ἀντὶ γὰρ ἐκκλησίας τὴν ἀγοράν, ἀντὶ τῶν λαῶν τοὺς
νεωκόρους ἀπῄτει γράμματα· ἐγίγνωσκε γὰρ οὐκ ἐπίσκοπον αὐτὸν
Χριστιανοῖς, ἀλλά τινα φιλοπράγμονα πέμπειν αὐτοῖς τοῖς γράφουσιν.

Ἕλληνες μὲν οὖν ὥσπερ ὠνούμενοι τῇ ὑπογραφῇ τὴν τῶν εἰδώλων 55,1
ἑαυτῶν ἀσυλίαν καί τινες τῶν ἐργασιῶν ἄκοντες μέν, ἔγραψαν δὲ ὅμως
ὡς περὶ ἡγεμόνος ἢ ἄλλου τινὸς ἀποστελλομένου δικαστοῦ διὰ τὰς
παρ' ἐκείνου λεγομένας ἀπειλάς. τί γὰρ ἔμελλον Ἕλληνες ὄντες ποιεῖν
ἢ τοῦθ' ὅπερ δοκεῖ τῷ βασιλεῖ; τῶν δὲ λαῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλη- 2
σίᾳ συνελθόντων (τετάρτη γὰρ ἦν σαββάτου) λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ
τῇ ἑξῆς Ἡράκλειος ὁ κόμης τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον
καὶ Φαυστῖνον τὸν καθολικὸν τόν τε Βιθυνὸν αἱρετικὸν ὄντα καὶ
παροξύνουσι τῶν ἀγοραίων τοὺς νεωτέρους καὶ σεβομένους εἴδωλα,

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 1 ἑξ. 2. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 2.

ταύτην ἐντολὴν εἶναι βασιλέως λέγοντες, ἵν' ἐπέλθωσι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ
λιθάσωσι τοὺς λαούς. ἤδη μὲν οὖν ἦσαν οἱ πλεῖστοι τοῦ λαοῦ γενο- 3
μένης ἀπολύσεως ἐξελθόντες, γυναικῶν δὲ ὀλίγων ἀπομεινασῶν γέγονεν
ὡς προσέταξαν. καὶ θέαμα οἰκτρὸν ἦν· ἄρτι γὰρ ἦσαν ἀπὸ τῆς εὐχῆς
ὀλίγαι καθεζόμεναι, καὶ γυμνοὶ μετὰ λίθων εὐθὺς καὶ ξύλων ἐπῆλθον
οἱ νεώτεροι καὶ τὰς μὲν ἐλίθαζον, τὰ δὲ τῶν παρθένων ἅγια σώματα
κατέκοπτον πληγαῖς οἱ ἄθεοι εἷλκόν τε τὰ σκεπάσματα καὶ τὰς κεφα-
λὰς αὐτῶν ἐγύμνουν καὶ ἀνθελκούσας ἐλάκτιζον τοῖς ποσὶν οἱ δείλαιοι.
δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ λίαν ἐστὶ δεινά, ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα δεινό- 4
τερα καὶ πάσης ὕβρεως ἀφορητότερα γέγονεν. εἰδότες γὰρ τὸ σεμνὸν
τῶν παρθένων | καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς ἄχραντον, καὶ ὅτι μᾶλλον λίθους
καὶ ξίφη ἢ τὰς τῆς αἰχρορρημοσύνης φέρειν δύνανται ῥήματα, τούτοις
ἐχρῶντο κατ' αὐτῶν ἐπερχόμενοι. Ἀρειανοὶ δὲ ταῦτα τοῖς νεωτέροις
ὑπέβαλλον, καὶ γὰρ ἐγέλων τούτων λεγομένων καὶ γιγνομένων. καὶ αἱ
μὲν ἅγιαι παρθένοι καὶ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες ὡς ἀσπίδων δήγματα
τὰ τοιαῦτα φθέγματα ἔφευγον, οἱ δὲ χριστομάχοι συνήργουν, τάχα
δὲ καὶ συνεφθέγγοντο τοῖς νεωτέροις· καὶ γὰρ ἥδοντο τοῖς παρ' ἐκεί-
νων ἐκβαλλομένοις μετὰ ἀσελγείας ῥήμασιν.

Εἶτα ὡς τὸ ὅλον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες (τοῦτο γὰρ ἦν τὸ **56,1**
σπουδαζόμενον, τοῦτο καὶ κόμης καὶ ὁ καθολικὸς παρήγγελλον),
ἁρπάσαντες τὰ συμψέλλια καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν τράπεζαν (ξυλίνη
γὰρ ἦν) καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας τά τε ἄλλα, ὅσα ἠδυνήθησαν,
ἐξενέγκαντες ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ
μεγάλῃ καὶ λίβανον ἐπέβαλον. ὢ τίς ἀκούσας οὐ δακρύσειε, τάχα 2
καὶ τὴν ἀκοὴν | κλείσειεν, ἵνα μηδὲ ἑτέρου λέγοντος ἀνέχηται βλάβην
ἡγούμενος καὶ τὸ μόνον ἀκοῦσαί τι τοιοῦτον; τά τε γὰρ εἴδωλα ἑαυτῶν
εὐφήμουν καὶ ἔλεγον· 'Ἕλλην γέγονε Κωνστάντιος καὶ οἱ Ἀρειανοὶ
τὰ ἡμῶν ἐπέγνωσαν'. οὐ φροντίζουσι γὰρ οὐδὲ Ἑλληνισμὸν ὑποκρί-
νασθαι, ἵνα μόνον ἡ αἵρεσις ἔχῃ τὴν σύστασιν. καὶ γὰρ καὶ βοΐ- 3
διον ἐπαντλοῦν τοὺς κηπευομένους ἐν τῷ Καισαρείῳ τόπους ἐπεχεί-
ρησαν ἐπιθῦσαι, καὶ ἔθυσαν ἄν, εἰ μὴ θῆλυ τοῦτο ἦν· τὰ τοιαῦτα γὰρ
ἔλεγον μὴ ἐξεῖναι παρ' αὐτοῖς θύεσθαι.

Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοὶ νομίζοντες εἰς ἡμῶν ὕβριν **57,1**
ταῦτα φθάνειν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔπραττον. θεία δὲ δίκη τὴν πονη-
ρίαν τούτων ἤλεγξε καὶ σημεῖόν τι μέγα καὶ ἐξαίρετον εἰργάσατο δει-
κνύουσα καὶ διὰ τούτου πᾶσι φανερῶς, ὅτι ὥσπερ ἀσεβοῦντες οὐκ
εἰς ἄλλον ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τολμῶσιν, οὕτω ταῦτα ποιοῦντες εἰς
αὐτοῦ πάλιν ὕβριν ἐπεχείρησαν πρᾶξαι· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐκ τοῦ
γενομένου θαύματος φανερωτέραν ἔσχε τὴν ἀπόδειξιν. τῶν ἀσελ- 2
γῶν γάρ τις νεώτερος εἰσδραμὼν καὶ τολμήσας ἐπεκάθισε τῷ θρόνῳ.
καὶ καθίσας διὰ τῶν ῥινῶν τι πορνικὸν ἀπήχησεν ὁ ἄθλιος. εἶτα ἀναστὰς
ἐβιάζετο τὸν θρόνον ἀποσπᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκειν, ἠγνόει δὲ καθ'
ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἐπισπώμενος. ὡς γὰρ οἱ τότε τὴν Ἄζωτον κατοι- 3

κοῦντες τολμήσαντες ἅψασθαι τῆς κιβωτοῦ [1], ἣ κἂν προσβλέψαι θέμις
οὐκ ἦν αὐτοῖς, παρ' αὐτῆς εὐθὺς ἀπώλλυντο πρότερον διαφθειρόμενοι
ταῖς βασάνοις τὰς ἕδρας, οὕτως καὶ οὗτος ὁ ἄθλιος ἐτόλμησεν μόνον
ἕλκειν καί, ὅπερ εἷλκεν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο, καὶ ὡς ἀντιπεμπούσης
τῆς δίκης τὸ ξύλον ἐν αὐτῷ τὴν ἰδίαν κοιλίαν ἔπληξε, καὶ ἀντὶ τοῦ
θρόνου τῇ πληγῇ τὰ ἴδια ἐξήνεγκεν ἔντερα, καὶ μᾶλλον ὁ θρόνος |
ἐκείνου τὸ ζῆν ἀπέσπασεν ἢ αὐτὸς ἀπεσπάσθη παρ' ἐκείνου. ἐξε- 4
χύθη γοῦν, ὡς γέγραπται κατὰ τὸν Ἰούδαν, τοῖς σπλάγχνοις καὶ
καταπεσὼν ἐβαστάχθη καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπώλετο. καὶ ἕτερος
δὲ μετὰ θαλλῶν εἰσελθὼν καὶ ὡς Ἕλλην κινῶν αὐτὰ τῇ χειρὶ καὶ
χλευάζων εὐθὺς ἐσκοτώθη καὶ οὐκ ἔβλεπεν οὐδὲ ἐγίνωσκεν ἔτι λοιπόν,
ὅποι γῆς ἐτύγχανε· μέλλων τε καὶ αὐτὸς καταπίπτειν χειραγωγούμενος
ὑπὸ τῶν συνόντων καὶ ὑποβασταζόμενος ἐξήρχετο καὶ αὐτός, μόγις
μεθ' ἡμέραν διανήψας καὶ οὐ γινώσκων, οὔτε τί πεποίηκεν οὔτε τί
πέπονθεν ὁ τολμηρός.

Ταῦτα βλέποντες Ἕλληνες μὲν ἐφοβήθησαν καὶ οὐδὲν πλέον **58,1**
ἐτόλμησαν, Ἀρειανοὶ δὲ οὐδὲ οὕτως ᾐσχύνθησαν, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖοι
σημεῖα βλέποντες οὐκ ἐπίστευον οἱ ἄπιστοι, μᾶλλον γὰρ ἐσκληρύ-
νοντο κατὰ τὸν Φαραὼ τὰς ἐλπίδας ἔχοντες καὶ αὐτοὶ | κάτω που
κειμένας ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐν τοῖς εὐνούχοις αὐτοῦ. τοὺς μὲν οὖν 2
Ἕλληνας, μᾶλλον δὲ τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἐκβλητοτέρους τὰ προειρη-
μένα ποιεῖν ἐπέτρεπον· εἶχον γὰρ τὸν ὑποκρινόμενον αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα
καὶ παροξύνοντα τοὺς Ἕλληνας Φαυστῖνον, τὸν καθολικὸν μὲν λεγό-
μενον, ἀγοραῖον δὲ τὸν τρόπον καὶ ἀσελγῆ τὴν ψυχήν. αὐτοὶ δὲ τὰ ὅμοια
τούτοις ἀνεδέξαντο δι' αὐτῶν ποιεῖν, ἵν', ὥσπερ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τῶν
ἄλλων αἱρέσεων ἀπεμάξαντο, οὕτω καὶ τὴν πονηρίαν μετὰ τῶν ἀσελ-
γεστέρων ἔχωσι μεμερισμένην. τὰ μὲν οὖν ἄλλα δι' ἐκείνων, 3
καθὰ προεῖπον, ἔπραττον, ἃ δὲ δι' ἑαυτῶν ἐπλημμέλουν, πῶς οὐ
πᾶσαν ὑπερβάλλει πονηρίαν καὶ παντὸς δημίου νικᾷ κακίαν; ποῖον
γὰρ οἶκον οὐκ ἐπόρθησαν; ποίαν οἰκίαν προφάσει τοῦ ἐρευνᾶν οὐ
διήρπασαν; ποῖον κῆπον οὐ κατεπάτησαν καὶ τάφον οὐκ ἐπήνοιξαν;
πρόφασιν μὲν ὡς Ἀθανάσιον ἐπιζητοῦντες προβαλλόμενοι, τὸ δ' ὅλον
ἦν αὐτοῖς σπουδαζόμενον διαρπάζειν καὶ σκυλεύειν τοὺς ἀπαντῶντας.
πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι; πόσων τὰ ἐν ταῖς ξενίαις ἐκδεδώ-
κασι τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτοῖς στρατιώταις; τίς τούτων ἀπείρατος
τῆς κακίας γέγονε; τίς τούτοις ἀπαντήσας οὐκ ἐκρύβη κατὰ τὴν ἀγο-
ράν; τίς διὰ τούτους οὐ καταλείψας τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῆς ἐρημίας διῆγε
τὴν νύκτα; τίς τούτων χάριν φυλάξαι τὰ ἴδια σπεύδων οὐκ ἀπώλεσε
τὰ πλεῖστα; τίς ἄπειρος θαλάττης οὐ μᾶλλον εἵλετο ταύτην καὶ 4
τῶν ταύτης κινδύνων πεῖραν λαβεῖν ἢ τούτους ὁρᾶν ἀπειλοῦντας;
πολλοὶ καὶ οἴκους μετῆλθον καὶ μετέστησαν ἀπὸ λαύρας εἰς λαύραν

1. Πρβλ. Α' Βασ. 5, 3.

καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὰ προάστεια. πόσοι τε ζημίας πόσας ὑπέστη-
σαν καὶ μὴ ἔχοντες ἐδανείσαντο παρ' ἑτέρων, ἵνα μόνον τὰς ἐπιβουλὰς
τούτων ἐκφύγωσι;
Πᾶσι γὰρ φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον καὶ πρὸς πάντας ἠλαζο- **59,1**
νεύοντο, βασιλέα πᾶσιν ὀνομάζοντες καὶ ἀπειλοῦντες μὲν τὸν ἐκείνου
φόβον, ἔχοντες δὲ ὑπουργοὺς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοῦκα Σεβαστια-
νόν, Μανιχαῖον | ὄντα καὶ ἀσελγῆ νεώτερον, καὶ τὸν ἔπαρχον καὶ
τὸν κόμητα καὶ ὑποκριτὴν τὸν καθολικόν. πολλὰς γοῦν παρθένους **2**
καταγνούσας αὐτῶν τῆς ἀσεβείας καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνούσας
κατήνεγκαν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν καὶ ἄλλας περιπατούσας ὕβριζον καὶ
ἐποίουν ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς νεωτέρων γυμνοῦσθαι τὰς κεφαλὰς
αὐτῶν· καὶ γυναιξὶ δὲ ταῖς παρ' αὐτῶν δεδώκασιν ἐξουσίαν ὑβρίζειν
ἣν θέλουσι. καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες ἐξέκλινον καὶ **3**
παρεχώρουν ἐκείναις τὴν ὁδόν, αἱ δὲ ὥσπερ μαινάδες καὶ ἐρινύες
περιερχόμεναι συμφορὰν ἡγοῦντο τὸ μὴ εὑρίσκειν ἀδικεῖν καὶ τὴν
ἡμέραν ἐκείνην μετὰ λύπης διῆγον, ἐν ᾗ μὴ ἠδύναντο κακοποιεῖν.
καὶ ὅλως οὕτως ἦσαν πᾶσιν ἄγριοι καὶ πικροὶ ὥστε δημίους φονευτὰς
ἀθεμίτους φιλοπράγμονας κακούργους καὶ πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ
Χριστιανοὺς παρὰ πάντων καλεῖσθαι.
| Καὶ γὰρ καὶ τοὺς Σκύθας μιμούμενοι ἥρπασαν Εὐτύχιον ὑποδιά- **60,1**
κονον, ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ποιήσαντες εἰς τὰ
νῶτα ταυρείαις ἴσα θανάτῳ κατακοπῆναι ἠξίωσαν εἰς μέταλλον ἀπο-
σταλῆναι, καὶ μέταλλον οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς Φαινώ, ἔνθα καὶ
φονεὺς καταδικαζόμενος ὀλίγας ἡμέρας μόγις δύναται ζῆσαι. καὶ τὸ
παράδοξον οὐδὲ κἂν ὀλίγας ὥρας ἐπέτρεψαν αὐτὸν θεραπευθῆναι διὰ
τὰς πληγάς, ἀλλ' εὐθὺς ἐποίησαν ἀποσταλῆναι φάσκοντες· 'εἰ τοῦτο **2**
γένηται, πάντες φοβηθήσονται καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσονται λοιπόν'. οὐ πολὺ
δὲ διέστη καὶ μὴ δυνηθεὶς εἰς τὸ μέταλλον φθάσαι διὰ τὸν πόνον τῶν
πληγῶν ἀπέθανεν ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ ὁ μὲν ἐτελεύτα χαίρων ἔχων τὸ **3**
καύχημα τοῦ μαρτυρίου, οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐδὲ οὕτως ᾐσχύνοντο, κατὰ δὲ
τὸ γεγραμμένον «ἀνελεήμονα σπλάγχνα ἔχοντες [1]» καὶ τοῦτο μελετή-
σαντες σατανικόν τι πάλιν πεποιήκασιν. ἀξιούντων γὰρ τῶν λαῶν
διὰ τὸν Εὐτύχιον καὶ δεομένων περὶ αὐτοῦ πεποιήκασιν ἁρπασθῆναι
καλοὺς καὶ ἐλευθέρους ἄνδρας τέσσαρας, Ἑρμείαν λούοντα τοὺς ἀνε-
ξόδους καὶ πάνυ γε τούτους πληγαῖς κατακόψας ἐνέβαλεν εἰς τὸ δε-σμω
τήριον ὁ δούξ. ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Σκυθῶν ὠμότεροι τυγχάνοντες, **4**
ἐπεὶ ἑωράκασι μὴ τελευτήσαντας ἐκείνους ἀπὸ τῶν πληγῶν, ἐμέμφοντο
καὶ ἠπείλουν· 'γράφομεν' λέγοντες 'τοῖς εὐνούχοις, ὅτι μὴ μαστίζεις
ὡς θέλομεν ἡμεῖς'. ἐκεῖνός τε ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς ἠναγκάσθη καὶ
δεύτερον τύψαι τοὺς ἀνθρώπους. καὶ οἱ μὲν τυπτόμενοι εἰδότες, **5**
διὰ τί τύπτονται καὶ παρὰ τίνων διεβλήθησαν, οὐδὲν ἕτερον ἔλεγον

1. Παρμ. 12, 10.

ἤ· 'διὰ μὲν τὴν ἀλήθειαν | τυπτόμεθα, οὐ κοινωνοῦμεν δὲ τοῖς αἱρετι-
κοῖς· τύπτε λοιπόν, ὡς θέλεις, καί σε μέλλει διὰ τοῦτο κρίνειν ὁ θεός'.
οἱ μὲν οὖν ἀσεβεῖς ἤθελον αὐτοὺς καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κινδυνεῦσαι
καὶ ἀποθανεῖν, ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λαὸς εἰδὼς τὸν καιρὸν ἠξίωσαν καὶ μεθ'
ἡμέρας ἑπτά που ἢ καὶ πλέον ἀπελύθησαν.
Οἱ δὲ ὥσπερ λυπηθέντες ἕτερόν τι πάλιν ὠμότερον καὶ ἀνόσιον **61, 1**
ποιεῖν ἐπεχείρησαν, ὠμὸν μὲν πρὸς πάντας, ἁρμόζον δὲ τῇ χριστομάχῳ
αὐτῶν αἱρέσει. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἐνετείλατο τῶν πτωχῶν μνημονεύειν
«καὶ πωλήσατε», λέγων, «τὰ ὑπάρχοντα καὶ δότε ἐλεημοσύνην[1]»
καὶ «ἐπείνων καὶ | ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατέ με. ἐφ'
ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.[2]» οὗτοι **2**
δὲ ὡς τῷ ὄντι κατὰ Χριστοῦ φρονοῦντες καὶ ἐν τούτοις ἀντιπρᾶξαι τῶν
βουλήματι αὐτοῦ τετολμήκασι. τοὺς γὰρ δεομένους καὶ τὰς χήρας,
ἐπειδὴ τὰς ἐκκλησίας παραδέδωκεν ὁ δοὺξ τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ ἐν
αὐταῖς διατρίβειν οὐκ ἠδύναντο, καθεζομένας, ἐν οἷς ὥρισαν αὐταῖς
τόποις οἱ πεπιστευμένοι τὰς χήρας κληρικοί, ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς
ἀδελφοὺς προθύμως ἐπιδιδόντας αὐταῖς καὶ τρέφοντας τὰς χήρας,
αὐτάς τε κατὰ τῶν ποδῶν τύπτοντες ἐδίωκον καὶ τοὺς παρέχοντας
διέβαλλον τῷ δουκί. καὶ τοῦτο ἐγίγνετο μὲν διὰ Δυναμίου τινὸς **3**
στρατιώτου, φίλον δὲ ἦν τοῦτο Σεβαστιανῷ· παρὰ Μανιχαίοις γὰρ ἔλεος
οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν ἐστι παρ' αὐτοῖς τὸ ἐλεεῖν πένητα. ἦν τοίνυν
καινὴ μέμψις καὶ δικαστήριον νῦν πρῶτον ἐπινοηθὲν παρ' αὐτῶν·
ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τις ἐκρίνετο, καὶ ὁ μὲν ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργε-
τούμενος ἐτύπτετο· καὶ μᾶλλον ἤθελον πεινᾶν τὸν πένητα ἢ τὸν βουλό-
μενον ἐλεεῖν παρέχειν. καὶ τοῦτο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν πάλιν Ἰου- **4**
δαίων ἔμαθον νέοι ὄντες Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοί· καὶ γὰρ κἀκεῖνοι βλέπον-
τες τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν λοιπὸν βλέποντα[3] καὶ τὸν πολλῷ τῷ χρόνῳ
παραλυτικὸν γενόμενον ὑγιῆ[4], τὸν μὲν εὐεργετήσαντα κύριον ᾐτιῶντο,
τοὺς δὲ εὖ παθόντας ὡς παραβάτας ἔκρινον.
Τίς οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐθαύμαζε; τίς οὐ κατηρᾶτο τὴν αἵρεσιν **62, 1**
καὶ τοὺς ἐκδικοῦντας αὐτήν; τίς οὐκ ἐγίνωσκεν, ὅτι καὶ θηρίων ἀγριώ-
τεροι τυγχάνουσιν οἱ Ἀρειανοί; οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὧν ἕνεκα ταῦτα ἐποίουν
ἐκέρδαινον οἱ μιαροί, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὸ καθ' ἑαυτῶν μῖσος παρὰ
πᾶσιν ηὔξανον. ἐνόμιζον ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ φόβου βιάζεσθαί τινας εἰς
τὴν αἵρεσιν, ὥστε καὶ συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν. ἀπέβαινε δὲ **2**
αὐτοῖς τὰ ἐναντία. οἱ μὲν γὰρ πάσχοντες ὡς μαρτύριον ὑπέφερον τὰ
παρ' ἐκείνων γιγνόμενα καὶ οὔτε προεδίδουν οὔτε ἠρνοῦντο τὴν εἰς
Χρίστὸν εὐσέβειαν, οἱ θεωροῦντες ἔξωθεν αὐτούς, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ
Ἕλληνες βλέποντες ὡς | ἀντιχρίστους ὡς δημίους κατηρῶντο·
φιλόπτωχον γὰρ καὶ συμπαθὲς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. οὗτοι δὲ καὶ

1. Λουκ. 12, 33. 2. Ματθ. 25, 35, 40. 3. Πρβλ. Ἰω. 9, 9. 4. Πρβλ. Ματθ. 9, 7.

τὸν ἀνθρώπων λογισμὸν ἀπώλεσαν. καὶ οἱ πάσχοντες ἂν ηὔξαντο
παρ' ἑτέρων εὖ παθεῖν, αὐτοὶ τοῦτο παθεῖν τοὺς ἄλλους οὐκ ἐπέτρεπον
ἔχοντες τὴν τῶν δικαστῶν καὶ μάλιστα τὴν παρὰ τοῦ δουκὸς ἐπιτρι-
βὴν καὶ ἐξουσίαν.
Ἃ γὰρ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις πεποιήκασι, καὶ πῶς 63,1
αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ δουκὸς καὶ τῶν δικαστῶν ἐφυγάδευσαν καταφέροντες
ἐκ τῶν οἴκων τοὺς οἰκείους αὐτῶν διὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ στρα-
τηγοῦ Γοργονίου καὶ πληγαῖς κατακόπτοντος, καὶ πῶς αὐτῶν (τό
γε πάντων ὠμότερον) καὶ τῶν | ἤδη τετελευτηκότων τοὺς ἄρτους
μεθ' ὅσης ὕβρεως διήρπασαν, οὐκ ἔστιν οὐδὲ λόγῳ φράσαι νικώ-
σης τῆς ὠμότητος αὐτῶν τὴν ἐκ τῶν λόγων διήγησιν. τί γὰρ ἄν 2
τις εἰπὼν εἰρηκέναι δόξειεν; ἢ ποίου πρώτου μνημονεύσας, οὐχ
εὑρίσκει τὰ δεύτερα δεινότερα, τῶν δευτέρων τὰ μετὰ ταῦτα; πάντα
γὰρ αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὰ ἀσεβήματα φόνου καὶ ἀσεβείας
πεπλήρωται. καὶ οὕτως εἰσὶ πανοῦργοι τὴν γνώμην καὶ ποικίλοι
τὸν τρόπον, ὡς καὶ ἐπαγγελίᾳ προστασίας καὶ δόσει χρημάτων ἐπι-
χειρεῖν ἀπατᾶν, ἵν', ἐπεὶ μὴ ἐξ εὐλόγων ἔχουσι τὴν σύστασιν, κἂν
ἐκ τούτων δόξωσι φαντασίαν τινὰ τοῖς ἀκεραίοις ἐμποιεῖν.
Τίς οὖν ἔτι τούτους κἂν ἐνθικοὺς καλέσειεν ἁπλῶς, μήτιγε Χρι- 64,1
στιανούς; τίς τούτων τὸν τρόπον ἀνθρώπινον καὶ μὴ μᾶλλον τοῦτον
θηριώδη ὑπολάβοι διά τε τὸ ὠμὸν καὶ τὸ ἄγριον τῆς πράξεως; καὶ γὰρ
καὶ δημίων εἰσὶ πονηρότεροι καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων τολμηρότεροι.
Ἑλλήνων γὰρ πολὺ δεύτεροι, μᾶλλον δὲ καὶ μακρὰν αὐτῶν τυγχά-
νουσιν. ἐγὼ γὰρ ἤκουσα τῶν πατέρων καὶ πιστὸν ἡγοῦμαι τὸν 2
ἐκείνων λόγον ὅτι τὸ πρῶτον, ὅτε γέγονε καὶ ἐπὶ Μαξιμιανῷ τῷ
πάππῳ Κωνσταντίου διωγμός, Ἕλληνες ἔκρυπτον τοὺς ἀδελφοὺς
ἡμῶν τοὺς Χριστιανοὺς ζητουμένους. καὶ πολλάκις ἀπώλεσαν αὐτοὶ
χρήματα δεσμωτηρίων τε ἐπειράθησαν, ἵνα μόνον τῶν φευγόντων
μὴ γένωνται προδόται, ὡς γὰρ ἑαυτοὺς ἐφύλαττον τοὺς προσφεύγοντας
καὶ κινδυνεύειν πρὸ αὐτῶν ἐβουλεύοντο. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμαστοὶ 3
οὗτοι, οἱ τῆς νέας αἱρέσεως ἐφευρεταί, ἐκ μηδενὸς ἑτέρου ἢ ἐκ τοῦ
ἐπιβουλεύειν ἐπιγινωσκόμενοι πάντα τἀναντία πράττουσιν. αὐτοί
τε γὰρ δι' ἑαυτῶν δήμιοι γιγνόμενοι πάντας ζητοῦσι παραδιδόναι
καὶ τοὺς κρύπτοντας ἐπιβουλεύεσθαι ποιοῦσιν ἴσον ἐχθρὸν ἡγούμενοι
τόν τε κρύπτοντα καὶ τὸν κρυπτόμενον· οὕτως εἰσὶ φονευταὶ καὶ τὴν
Ἰούδα πονηρίαν ἐξήλωσαν οἱ κακοῦργοι.
Καὶ οὐκ ἔστι κατ' ἀξίαν ὧν διαπράττονται κακῶν εἰπεῖν ἢ τοῦτο 65,1
μόνον ὅτι γράφοντά με καὶ θέλοντα καταλέγειν τῆς πονηρίας ἐκείνων
τὰς πράξεις ὑπεισέρχεται νοεῖν, μὴ ἄρα τῆς ἐν ταῖς Παροιμίαις
«βδέλλης ἡ τετάρτη | θυγάτηρ[1]» ἐστὶν ἡ αἵρεσις αὕτη, ἥτις μετὰ
τὰς τοσαύτας ἀδικίας καὶ τοὺς τοσούτους φόνους οὐκ εἶπεν

1. Πρβλ. Παρμ. 24, 50.

'ἀρκεῖ'. ἔτι γὰρ νεανιεύεται· καὶ τοὺς μὲν μηδέπω γνωσθέντας αὐτῇ
περιέρχεται ζητοῦσα, οὓς δὲ ἔφθασεν ἀδικῆσαι, πάλιν ἐπαδικεῖν
σπουδάζει. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, μετὰ τὰ ἐξ αὐτῆς 2
γενόμενα κακά, μετὰ τὸν δι' Ἡρακλείου γενόμενον διωγμὸν πάλιν
οὐ παύονται διαβάλλοντες βασιλεῖ. θαρροῦσι γὰρ ὡς ἀσεβοῦντες
ἀκούονται, ἵνα πλέον τι τοῦ ἐξορισμοῦ γένηται καὶ λοιπὸν οἱ μὴ
πειθόμενοι ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἀναιρῶνται. οὕτω γὰρ καὶ νῦν 3
καταθρασυνόμενοι Σεκοῦνδος μὲν ὁ παγκάκιστος Πενταπολίτης καὶ ὁ
τούτου | συνωμότης Στέφανος εἰδότες ὅτι, κἂν ἀδικῶσιν, ἔχουσι πρὸς
ἀπολογίαν τὴν αἵρεσιν· ἐπειδὴ μὴ πειθόμενον αὐτοῖς ἐν Βάρκῃ πρε-
σβύτερον ἑωράκασι, Σεκοῦνδος δὲ ἐκαλεῖτο, (ὁμώνυμος μὲν οὐχ ὁμό-
πιστος δὲ τῷ αἱρετικῷ), ἀπέκτειναν λακτίσμασιν αὐτόν. καὶ ὁ
μὲν ἀναιρούμενος ἐμιμεῖτο τὸν ἅγιον λέγων· 'μηδείς με παρὰ δικασταῖς
ἐκδικείτω· ἔχω τὸν ἐκδικοῦντά με κύριον, δι' ὃν καὶ ταῦτα πάσχω
παρ' αὐτῶν', οἱ δὲ οὔτε λέγοντα ἠλέουν οὔτε τὰς ἡμέρας ἐδυσωποῦντο·
ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τεσσαρακοστῇ λακτίζοντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνθρωπον.
Ὢ καινῆς αἱρέσεως ὅλον ἐνδυσαμένης τὸν διάβολον ἐν ἀσεβείᾳ 66, 1
καὶ πράξει. ἄρτι γὰρ πρῶτον ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. εἰ δὲ καί τινες
ἐδόκουν ποτὲ περὶ αὐτῆς λογίζεσθαι, ἀλλ' ἔκρυπτον καὶ ἐλάνθανον
ταῦτα φρονοῦντες. Εὐσέβιος δὲ καὶ Ἄρειος ὡς ὄφεις ἐξελθόντες 2
ἀπὸ φωλεοῦ τὸν ἰὸν τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐξήμεσαν. καὶ ὁ μὲν Ἄρειος
τὴν τοῦ βλασφημεῖν ἐκ φανεροῦ τόλμην ἀνεδέξατο, ὁ δὲ Εὐσέβιος
τὴν ταύτης προστασίαν. ἀλλ' οὐ πρότερον ἴσχυσε προστῆναι τῆς αἱρέ-
σεως εἰ μή, καθὰ προεῖπον, βασιλέα εὗρε προστάτην ταύτης. οἱ 3
μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν οἰκουμενικὴν σύνοδον πεποιήκασι καὶ τριακό-
σιοι πλεῖον ἢ ἔλαττον ἐπίσκοποι συνελθόντες κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν
αἵρεσιν καὶ ἀπεφήναντο πάντες ἀλλοτρίαν αὐτὴν καὶ ξένην τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς πίστεως εἶναι, οἱ δὲ προστάται ταύτης ὁρῶντες ἑαυτοὺς
λοιπὸν ἀσχημονοῦντας καὶ μηδὲν εὔλογον ἔχοντας ἄλλην ὁδὸν ἐπε-
νόησαν ⟨καὶ⟩ διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ἐκδικεῖν ταύτην ἐπεχείρησαν·
ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἄν τις αὐτῶν θαυμάσειε τὸ καινὸν καὶ πονηρὸν ἐπιτή-
δευμα, καὶ πῶς ὑπερβάλλουσι τὰς ἄλλας αἱρέσεις. τῶν μὲν γὰρ 4
ἄλλων αἱρέσεων τὰ ἐφευρήματα ἐν πιθανότητι ῥημάτων ἔχει τὴν
μανίαν πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. καὶ Ἕλληνες μέν, ὡς εἶπεν ὁ
ἀπόστολος, ἐν ὑπεροχῇ καὶ πειθοῖ λόγων καὶ σοφίσμασι πιθανοῖς
ἐπιχειροῦσιν [1], Ἰουδαῖοι δὲ ἀφέντες τὰς θείας γραφὰς λοιπόν, ὡς εἶπεν
ὁ ἀπόστολος, «ἐν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις [2]» ἔχουσι τὴν
ἔριν. Μανιχαῖοι γὰρ καὶ Οὐαλεντῖνοι σὺν αὐτοῖς καὶ | ἄλλοι καπηλεύον-
τες τὰς θείας γραφὰς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιπλάστοις λόγοις μυθολογοῦσιν.
οἱ δὲ Ἀρειανοὶ τῶν μὲν ἄλλων αἱρέσεών εἰσι τολμηρότεροι καὶ 5
μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς ἀπέδειξαν ἐκείνας πλέον αὐτῶν ἀσεβοῦντες,

1. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 1, 4. 2. Α' Τιμ. 1, 4.

καθάπερ εἴρηται, καὶ πάντας, μάλιστα δὲ τοὺς Ἰουδαίους ζηλώσαντες
ἐν πονηρίᾳ. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μὴ δυνάμενοι τὸν Παῦλον ἐλέγξαι περὶ
ὧν ἐπροφασίζοντο εὐθὺς ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν χιλίαρχον καὶ τὸν
ἡγεμόνα [1], οὕτως οὗτοι καὶ πλέον ἐκείνων ἐπινοοῦντες τῇ ἐξουσίᾳ
μόνῃ τῶν δικαστῶν κέχρηνται. καὶ μόνον τις αὐτοῖς ἀντείρηκεν,
ἕλκεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἢ τὸν στρατηλάτην.
| Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἱρέσεις ἐλεγχόμεναι ταῖς ἀποδείξεσιν ὑπ' 67, 1
αὐτῆς τῆς ἀληθείας σιωπῶσι μηδὲν πλέον ἢ ἐντρεπόμεναι τοῖς ἐλέγ-
χοις, ἡ δὲ νέα καὶ μυσαρὰ τούτων αἵρεσις, ὅταν ἀνατραπῇ τοῖς λό-
γοις, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας αἰσχυνθεῖσα πέσῃ, λοιπὸν οὓς μὴ
δεδύνηται πεῖσαι λόγοις, τούτους τῇ βίᾳ καὶ πληγαῖς καὶ δεσμωτη-
ρίοις ἕλκειν ἐπιχειρεῖ γνωρίζουσα ἑαυτὴν καὶ οὕτως, ὡς πάντα μᾶλ-
λόν ἐστιν ἢ θεοσεβής. θεοσεβείας μὲν γὰρ ἴδιον μὴ ἀναγκάζειν, 2
ἀλλὰ πείθειν, ὥσπερ εἴπαμεν. καὶ γὰρ ὁ κύριος αὐτὸς οὐ βιαζόμενος,
ἀλλὰ τῇ προαιρέσει διδοὺς ἔλεγε πᾶσι μέν· «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου
ἐλθεῖν [2]», τοῖς δὲ μαθηταῖς· «μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν; [3]» αὕτη
παντελῶς ἀλλοτρία τῆς θεοσεβείας ἐστί. τί ποιεῖν αὐτὴν ἐχρῆν 3
ἢ τἀναντία τοῦ σωτῆρος ὡς χριστομάχον ἡγεμόνα τῆς ἀσεβείας ἐπι-
γραφομένην Κωνστάντιον ὡς αὐτὸν τὸν ἀντίχριστον; αὐτὸς γὰρ διὰ
τὴν αἵρεσιν ἐσπούδασε πρῶτον καὶ τὸν Σαοὺλ ἐν ὠμότητι ζηλῶσαι.
ἐκεῖνος μὲν γάρ, ἐπειδὴ δεδώκασιν οἱ ἱερεῖς ἐπισιτισμὸν τῷ Δαυίδ,
κελεύει καὶ ἀναιροῦνται πάντες τὸν ἀριθμὸν ὄντες τριακόσιοι καὶ
πέντε [4], οὗτος δέ, ἐπειδὴ τὴν μὲν αἵρεσιν πάντες φεύγουσιν, ἡ δὲ
ὑγιαίνουσα πίστις ἡ εἰς τὸν κύριον ὡμολογήθη, τριακοσίων ὅλων σύν-
οδον ἐπισκόπων ἀναιρεῖ. καὶ τοὺς μὲν ἐπισκόπους αὐτοὺς ἐξορίζει,
τοὺς δὲ λαοὺς ἐμποδίζει μελετᾶν τὴν εὐσέβειαν καὶ εὔχεσθαι τῷ
θεῷ κωλύων αὐτῶν τὰς συναγωγάς. καὶ ὥσπερ Σαοὺλ κατέσκαψε 4
«τὴν Νομβὰ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων [5]» οὕτως οὗτος καὶ πλέον τὸ κακὸν
αὐξάνων τὰς ἐκκλησίας τοῖς ἀσεβοῦσι παραδέδωκε καὶ ὡς ἐκεῖνος
Δωὴκ [6] τὸν διαβαλόντα προτετίμηκε τῶν ἀληθῶς ἱερέων τόν τε Δαυὶδ
ἐδίωκε προσέχων τοῖς Ζιφαίοις [7], οὕτως οὗτος τοὺς μὲν αἱρετικοὺς
προκρίνει τῶν εὐσεβῶν, τοὺς δὲ φεύγοντας αὐτὸν ἔτι διώκει προσέ-
χων τοῖς θλαδίαις ἑαυτοῦ, τοῖς καὶ διαβάλλουσι τοὺς ὀρθοδόξους μὴ
συνορῶν, ὡς ὅσα δ' ἂν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πράττῃ
τε καὶ γράφῃ, ταῦτα κατὰ τοῦ σωτῆρος ἔχει τὴν ἐπιχείρησιν.
Οὐχ οὕτως Ἀχαὰβ κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ γέγονεν, ὡς οὗτος 68, 1
κατὰ τῶν ἐπισκόπων τετόλμηκεν. ὅλως γὰρ ἐκεῖνος καὶ φονευθέντος
τοῦ Ναβουθαὶ | «κατενύγη» καὶ τὸν Ἠλίαν ἑωρακὼς ἐφοβήθη [8],
οὗτος δὲ οὐδὲ τὸν τηλικοῦτον Ὅσιον ᾐδέσθη οὐδὲ τοὺς τοσούτους ἐπι-

---

1. Πρβλ. Πράξ. 21, 36 ἑξ. 2. Ματθ. 16, 24. Πρβλ. Λουκ. 14, 27
3. Ἰω. 6, 67. 4. Πρβλ. Γ' Βασ. 22, 10, 18. 5. Α' Βασ. 22, 19
6. Πρβλ. Α' Βασ. 22, 9. 7. Πρβλ. Α' Βασ. 26, 1. 8. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 27

σκόπους ἐξορίσας ἐνάρκησεν ἢ κἂν κατενύγη, ἀλλ' ὡς ἄλλος Φαραὼ
μᾶλλον ἐπιτριβόμενος σκληρύνεται καὶ χείρονα καθημέραν ἐπενόει.
καὶ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο παράδοξον τῆς πονηρίας. τῶν γὰρ ἐπι- 2
σκόπων ἐξοριζομένων συνέβαινε καὶ ἄλλους τινὰς δι' ἐγκλήματα
φόνου ἢ στάσεως ἢ κλοπῆς κατὰ τὴν τοῦ ἐγκλήματος ποιότητα λαμ-
βάνειν τὴν καταδίκην, καὶ τούτους | μὲν μετὰ μῆνας ὀλίγους ἀξιού-
μενος ὡς τὸν Βαραββᾶν Πιλᾶτος ἀπέλυε [1], τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δού-
λους οὐκ ἠφίει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνηλεῶς κατεδίκαζεν ἐν τοῖς ἐξορι-
σμοῖς ἀθάνατον κακὸν γιγνόμενος εἰς αὐτούς. τῶν μὲν γὰρ διὰ τὸν
τρόπον φίλος ἦν, τῶν ὀρθοδόξων δὲ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν
ἐχθρὸς ἐτύγχανεν. ἆρ' οὖν οὐ πᾶσιν ἐκ τούτου λευκῶς ἐδείκνυεν 3
ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι τὸν μὲν Βαραββᾶν αἰτησάμενοι, τὸν δὲ
κύριον σταυρώσαντες τοιοῦτοι ἦσαν, οἷοι καὶ νῦν οἱ μετὰ Κωνσταντίου
χριστομάχοι; καὶ τάχα πικρότερος οὗτος ἢ Πιλᾶτος. ὁ μὲν γὰρ κἂν
ἐνίψατο συνορῶν τὴν ἀδικίαν [2], οὗτος δὲ καὶ μᾶλλον τρίζει τοὺς ὀδόν-
τας ἐξορίζων τοὺς ἁγίους.

Τί δὲ θαυμαστόν, εἰ πλανηθεὶς εἰς ἀσέβειαν οὕτω κατὰ τῶν ἐπι- **69,1**
σκόπων ἐστὶν ὠμός, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ὡς ἄνθρωπος
ἐφείσατο; τοὺς μὲν γὰρ θείους κατέσφαξε καὶ τοὺς ἀνεψίους ἀνεῖλε, καὶ
πενθερὸν μέν, ἔτι τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς δὲ πάσχοντας
οὐκ ἠλέησεν, ἀλλὰ καὶ ὅρκων ἀεὶ πρὸς πάντας παραβάτης γέγονεν.
οὕτω γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε· καὶ προσποιεῖται
μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα
βαρβάροις ἐκδέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος μέχρι τελευτῆς ἐφύλαττε καὶ ὡς
ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυναῖκα. καὶ τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ παρα- 2
λύειν ἐπεχείρησεν, οὗ καὶ κληρονόμος εὔχεται εἶναι γράφων τοιαῦτα,
ἐφ' οἷς καὶ ὀλίγην αἴσθησιν ἔχων ἄν τις ᾐσχύνθη. ἐγὼ δὲ συμβάλλων
αὐτοῦ τὰς ἐπιστολὰς εὑρίσκω τοῦτον μὴ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὰς φρέ-
νας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τοὺς ὑποβάλλοντας κινούμενον, ἴδιον δὲ νοῦν
καθόλου μὴ ἔχοντα. ὁ μὲν οὖν Σολομών φησι· «βασιλέως ὑπακούοντος
λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι [3]», οὗτος δὲ ἐξ ὧν
ποιεῖ, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἄδικον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν
παρανόμους.

Πότε οὖν οὗτος τοιοῦτος ὢν καὶ τοιούτοις χαίρων δύναταί τι **70,1**
δίκαιον ἢ κατὰ λόγον φρονῆσαι; ἄνθρωπος δεδεμένος τῇ τῶν συνόντων
παρανομίᾳ καὶ τούτων ὄντων ἐπαδόντων, οἵτινες τὸν ἐγκέφαλον μᾶλλον
ἐν ταῖς πτέρναις καταπεπατημένον ἔχουσι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γράφει
καὶ γράφων μεταμελεῖται καὶ μεταμελόμενος παροξύνεται, πάλιν
τε ὀδύρεται καὶ οὐκ ἔχων, ὃ πράξει, | δείκνυσιν ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς τὸ
ἔρημον τῶν φρενῶν. οὕτω δὲ τοῦτον ὄντα τοιοῦτον οἰκτείρειεν ἂν
τις μᾶλλον δικαίως, ὅτι μετ' ἐλευθέρου σχήματος καὶ ὀνόματος

---

1. Πρβλ. Ματθ. 27, 16 ἑξ. 2. Πρβλ. Ματθ. 27, 24. 3. Παρμ. 29,12.

δοῦλός ἐστι τῶν ἑλκόντων αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἡδονὴν τῆς ἀσεβείας.
ἀμέλει τὸ ἀνόητον καὶ κέπφον [1], ὡς εἶπεν ἡ γραφή, καθηκεύειν θέλων
ἄλλοις ἑαυτὸν εἰς καταδίκην τῇ μελλούσῃ κρίσει τοῦ πυρὸς παρανά-
λωμα δέδωκεν. ἤδη πράττων, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, καὶ | προπίνων
αὐτοῖς τήν τε κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπιβουλὴν καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν
ἐξουσίαν. ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν πάλιν ἐτάραξε τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 3
ἐκκλησίας καὶ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύαις πάσας, καὶ φανερῶς
προσέταξε τοὺς μὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας ἐπι-
σκόπους ἐκβάλλεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦσι
πάσας αὐτὰς παραδίδοσθαι. τοῦτό τε ποιεῖν ὁ στρατηλάτης 4
ἤρξατο. καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι δέσμιοι πρεσβύτεροί τε καὶ μονάζοντες
σεσιδηρωμένοι καὶ πληγαῖς κατακοπέντες ἴσα θανάτῳ παρεπέμφθησαν
πάντα τε κατὰ τόπον τετάρακται· καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ Λιβύη πᾶσα
κινδυνεύει τῶν λαῶν δυσανασχετούντων ἐπὶ τῷ παρανόμῳ προστάγμα-
τι τούτῳ καὶ βλεπόντων τὴν τοῦ ἀντιχρίστου παρασκευὴν καὶ τὰ ἴδια
ἀπ' αὐτῶν μὲν ἁρπαζόμενα, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς ἐκδιδόμενα ταῦτα.

Πότε οὖν ἠκούσθη τοσαύτη παρανομία; πότε τι τοιοῦτον κἂν **71, 1**
ἐν διωγμῷ γέγονε κακόν; Ἕλληνες γεγόνασιν οἱ πρότερον διώξαντες,
ἀλλ' οὐκ εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσήνεγκαν τὰ εἴδωλα. Ἰουδαία ἦν Ζηνο-
βία καὶ Παύλου προέστη τοῦ Σαμοσατέως, ἀλλ' οὐ δέδωκε τὰς ἐκκλη-
σίας τοῖς Ἰουδαίοις εἰς συναγωγάς. καινόν ἐστι τοῦτο μύσος· οὐκ ἔστιν
ἁπλῶς διωγμός, ἀλλὰ διωγμοῦ μὲν πλέον, προοίμιον δὲ καὶ παρα-
σκευὴ τοῦ ἀντιχρίστου. ἔστω γὰρ καὶ κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ 2
τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς,
τί πρὸς τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο; ποίαν ἄρα πρόφασιν ἔχουσι
κατὰ πάσης τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως εἰπεῖν;
οὐδὲ γὰρ καθ' ἕκαστον ἐπιβουλεύειν ἤρξαντο, ἵνα κἂν ψεύσασθαι
δυνηθῶσιν, ἀλλ' ἀθρόως πᾶσιν ἐπέθεντο, ἵνα, κἂν θέλωσι πλάσασθαι,
καταγνωσθῶσιν. ἐτύφλωσε γοῦν αὐτῶν ἐν τούτοις τὴν διάνοιαν 3
ἡ κακία [2], καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς ἐπισκόπους ἀπροφασίστως ἠξίωσαν
ἐκβάλλεσθαι, ἵνα δείξωσιν ὅτι κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων
ἐπισκόπων οὓς ἐξώρισαν προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς δι' οὐδὲν
ἕτερον ἢ διὰ τὴν μιαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν. τοῦτο
γὰρ λοιπὸν οὐκέτι κέκρυπται, ἀλλὰ πᾶσι μάλιστα νῦν γέγονε φανερόν.
Ἀθανάσιον μὲν γὰρ προσέταξαν ἐκβάλλεσθαι τῆς πόλεως, ἐκεί- 4
νοις δὲ παραδέδωκε τὰς ἐκκλησίας. καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι καὶ οἱ
διάκονοι οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπὸ Πέτρου καὶ Ἀλεξάνδρου τυγχάνοντες
ἐκβάλλονται καὶ φυγαδεύονται, οἱ δὲ ἀληθῶς Ἀρειανοὶ οἱ μὴ ἔξωθεν
ἀληθῶς ὑπονοούμενοι, ἀλλ' οἱ | ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν αἵρεσιν ἐκβληθέντες
μετ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, ἐν μὲν
τῇ ἄνω Λιβύῃ Σεκοῦνδος, ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Εὐζώιος ὁ Χανα-

1. Πρβλ. Παρμ. 7, 22. 2. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 2, 21.

ναῖος καὶ Ἰούλιος καὶ Ἄμμων Μάρκος τε καὶ Εἰρηναῖος καὶ Ζώ-
σιμος καὶ Σαραπίων ἐπίκλην Πελύκων καὶ ἐν Λιβύῃ Σισίννιος καὶ
οἱ σὺν αὐτῷ νεώτεροι συνασεβοῦντες αὐτοῖς, οὗτοι τὰς ἐκκλησίας
παρειλήφασιν.
| Καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον 72,1
πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις, καὶ οἱ μὲν ἀληθῶς ἐπί-
σκοποι ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας φρονοῦντες ἀντ' ἐκείνων
εἰσήχθησαν. καὶ ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους γηράσαντας ἐν τῷ 2
κλήρῳ καὶ πολυετεῖς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ὄντας τοῦ ἐπι-
σκόπου, Ἀμμώνιον μὲν καὶ Ἑρμῆν καὶ Ἀνάγαμφον καὶ Μάρκον
εἰς τὴν ἄνω Ὄασιν, Μοῦιν δὲ καὶ Ψενόσιριν καὶ Νειλάμμωνα καὶ
Πλήνην καὶ Μάρκον καὶ Ἀθηνόδωρον εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν δι' οὐδὲν
ἕτερον, ἢ ἵνα διὰ τῶν ἐρήμων διερχόμενοι τελευτήσωσι. καὶ γὰρ 3
οὐδὲ νοσοῦντας αὐτοὺς ἠλέησαν, ἀλλὰ καὶ βαρέως διὰ τὴν ἀσθένειαν
ἀποφέροντας ἤλαυνον, ὥστε φορείοις αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι καὶ διὰ
τὴν νόσον ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐντάφια. ἀπέθανε γοῦν εἷς ἐξ αὐ-
τῶν, καὶ οὐδὲ τὸ σῶμα συνεχώρησαν ἀποφέρεσθαι τοῖς ἰδίοις.
διὰ τοῦτο καὶ Δρακόντιον μὲν ἐπίσκοπον εἰς τὰ ἔρημα περὶ τὸ Κλύ- 4
σμα ἐξώρισαν, Φίλωνα δὲ εἰς Βαβυλῶνα καὶ Ἀδέλφιον εἰς Ψίναβλα
τῆς Θηβαΐδος Ἱέρακά τε καὶ Διόσκορον τοὺς πρεσβυτέρους εἰς Συή-
νην ἐξώρισαν. καὶ Ἀμμώνιον μὲν καὶ Ἀγαθὸν καὶ Ἀγαθοδαίμονα
καὶ Ἀπολλώνιον καὶ Εὐλόγιον καὶ Ἀπολλὼ καὶ Παφνούτιον καὶ
Γάιον καὶ Φλάβιον, ἀρχαίους ἐπισκόπους, καὶ Διόσκορον καὶ Ἀμμώ-
νιον καὶ Ἡρακλείδην καὶ Ψάιν, πάλιν ἐπισκόπους, ἐφυγάδευσαν.
καὶ τοὺς μὲν εἰς λειτουργίαν παραδεδώκασι, τοὺς δὲ ἐδίωξαν ἀναι- 5
ρῆσαι θέλοντες ἄλλους τε πολλοὺς διήρπασαν. καὶ λαϊκοὺς μὲν μ'
καὶ παρθένους πρότερον παρὰ πῦρ στήσαντες αὐτὰς ἐξώρισαν. οὕτω
κόψαντες πληγαῖς ταῖς ἀπὸ φοινίκων ῥάβδοις, ὡς μετὰ ἡμέρας πέντε
τὰς μὲν αὐτῶν ἀποθανεῖν, τὰς δὲ χειρουργεῖσθαι διὰ τοὺς ἐμπαγέντας
| ἐν τοῖς μέλεσι σκόλοπας καὶ μείζονας θανάτου τὰς βασάνους |
ὑπομένειν· καὶ τό γε δεινότερον παντὶ μὲν ἰσχύοντι, οἰκεῖον δὲ τῶν
ἀσεβῶν. ἐπειδὴ κοπτόμεναι τὸν Χριστὸν ἐπεκαλοῦντο, μειζόνως
ἔτριζον κατ' αὐτῶν τοὺς ὀδόντας. ἀμέλει οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ἀπο- 6
γιγνομένων ἀπεδίδουν τοῖς ἰδίοις εἰς ταφήν, ἀλλ' ἔκρυπτον, ἵνα
δόξωσι λανθάνειν τὴν ἀνδροφονίαν. ἀλλ' οὐκ ἔλαθον, πᾶσα γὰρ ἡ πόλις
ἑώρακε καὶ πάντες ὡς δημίους, ὡς κακούργους καὶ λῃστὰς ἀπεστρέ-
φοντο. καὶ γὰρ καὶ μοναστήρια κατέστρεψαν καὶ εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν
μοναχοὺς ἐπείρασαν καὶ διήρπασαν οἴκους καὶ παραθήκας τεθείσας
παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς οἶκον ἐλευθέρων ἐπεισελθόντες ἥρπασαν
καὶ ἀπεστέρησαν, τὰς χήρας κατὰ πελμάτων ἔκοπτον καὶ τὰς ἐλεη-
μοσύνας ἐκώλυον.
Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ πονηρεύματα τῶν Ἀρειανῶν. οἷα δὲ αὐτῶν 73,1
καὶ τὰ τῆς ἀθεότητος ἐπιχειρήματα, τίς ἀκούσας οὐ φρίξειε; τοὺς

μὲν γὰρ τηλικούτους γέροντας καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους ἐξορισθῆναι
πεποιήκασιν, ἀντὶ δὲ τούτων νεωτέρους ἀσελγεῖς Ἕλληνας μήτε
κατηχηθέντας, δόξαντες εὐθὺς περαίνειν, καὶ ἄλλους διγυναίους καὶ ἐπὶ
μείζοσιν αἰτίαις ἐγκαλουμένους διὰ τὸν περὶ αὐτοὺς πλοῦτον καὶ τὴν
ἐκ τῆς πολιτείας δυναστείαν, χρυσίον διδόντας, ὡς ἀπὸ πωλητηρίου
ἀπέστελλον αὐτοὺς ὀνομάσαντες ἐπισκόπους. καὶ λοιπὸν τοῖς 2
λαοῖς δεινοτέρα ἐγίγνετο ἡ συμφορά. ἀποστρεφόμενοι γὰρ τοὺς
μισθωτοὺς ἐκείνων καὶ ἀλλοτρίους ἑαυτῶν ἐμαστίζοντο, ἐδημεύοντο,
εἰς τὰ δεσμωτήρια κατεκλείοντο παρὰ τοῦ στρατηλάτου. ἐποίει γὰρ
τοῦτο προθύμως Μανιχαῖος ὤν, ἵνα τοὺς μὲν ἰδίους μὴ ἐπιζητῶσιν,
οὓς δὲ ἀπεστρέφοντο δέχωνται ἀνθρώπους τοιαῦτα πράττοντας, οἷα
καὶ πρὸ τούτου ἐν τοῖς εἰδώλοις ἔπαιζον.

Τίς οὖν ταῦτα βλέπων ἢ ἀκούων, τίς ὁρῶν τὴν ἀλαζονείαν τῶν 74,1
ἀσεβῶν καὶ τοσαύτην ἀδικίαν, εἰ δίκαιός ἐστιν, οὐ στενάξειεν; «ἐν
τόποις γὰρ ἀσεβῶν στένουσι δίκαιοι.[1]» τίς τούτων γιγνομένων καὶ
τῆς ἀσεβείας τοσαύτην ἀναισχυντίαν λαβούσης ἔτι τολμᾷ λέγειν
Κοστύλλιον Χριστιανὸν καὶ οὐ μᾶλλον ἀντιχρίστου τὴν εἰκόνα; τί
γὰρ τῶν τούτου γνωρισμάτων παραλέλοιπεν; ἢ πῶς οὐ πανταχόθεν
οὗτος ἐκεῖνος εἶναι νομισθήσεται, κἀκεῖνος τοιοῦτος ἂν ὑπονοηθείη,
οἷός ἐστιν οὗτος; οὐ τὰς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῷ Καισα- 2
ρείῳ γινομένας θυσίας καὶ κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας ὡς ἐξ ἐντολῆς
αὐτοῦ πεποιήκασιν Ἀρειανοί τε καὶ Ἕλληνες; οὐχ ἡ ὅρασις τοῦ
Δανιὴλ[2] οὕτως σημαίνει τὸν ἀντίχριστον ὅτι «ποιήσει πόλεμον μετὰ
τῶν ἁγίων καὶ ἰσχύσει πρὸς αὐτούς[3]» καὶ ὑπεροίσει ἐν κακοῖς πάν-
τας τοὺς ἔμπροσθεν «καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει καὶ λόγους πρὸς
τὸν ὕψιστον λαλήσει καὶ ὑπονοήσει τοῦ | ἀλλοιῶσαι καιρὸν καὶ νόμον;[4]»
τίς οὖν ἄλλος πώποτε | τοιαῦτα ἐπεχείρησε πρᾶξαι ἢ μόνος Κωνστάν- 3
τιος; οὗτος γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἂν ἐκεῖνος γένοιτο. λαλεῖ γὰρ
λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον προϊστάμενος τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως καὶ
πρὸς τοὺς ἁγίους ποιεῖ πόλεμον ἐξορίζων τοὺς ἐπισκόπους, εἰ καὶ
πρὸς ὀλίγον ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀπωλείᾳ ταύτην τὴν ἐξουσίαν ἔχει. καὶ 4
γὰρ οὗτος τοὺς πρὸ αὐτοῦ νενίκηκεν ἐν κακίᾳ καινὸν ἐπινοήσας τρό-
πον τοῦ διωγμοῦ. καὶ τρεῖς βασιλεῖς Βρετανίωνα καὶ Μαγνέντιον καὶ
Γάλλον καθελὼν εὐθὺς προέστη τῆς ἀσεβείας. καὶ ὡς γίγας πρὸς τὸν
ὕψιστον ἐτόλμησεν ἐπαρθῆναι τῇ ἀλαζονείᾳ. οὗτος ὑπενόησεν 5
ἀλλοιῶσαι νόμον παραλύων τὴν μὲν τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων
διάταξιν, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀλλάττων ἔθη καὶ καινὸν αὐτὸς ἐπινοῶν
τρόπον τῶν καταστάσεων. ἐξ ἄλλων γὰρ τόπων καὶ πρὸ πεντήκοντα
μονῶν μετὰ στρατιωτῶν ἐπισκόπους ἀποστέλλει πρὸς τοὺς μὴ θέ-
λοντας λαούς, καὶ ἀντὶ γνώσεως τῆς πρὸς τοὺς λαοὺς ἐκεῖνοι φέρουσι

1. Παρμ. 28, 28. 2. Πρβλ. Δαν. 7, 23 ἑξ. 3. Δαν. 7, 21. 4. Δαν. 7, 24-25.

τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰ πρὸς τοὺς δικαστὰς γράμματα. οὕτω Γρηγόριον
ἀπὸ Καππαδοκίας ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον
ἀπὸ Κυζίκου μετεπέμψατο Γερμίνιον, ἀπὸ δὲ τῆς Λαοδικείας Κεκρόπιον
εἰς Νικομήδειαν ἀπέστειλεν. καὶ Αὐξέντιον μέν τινα φιλοπράγμονα 75,1
μᾶλλον ἢ Χριστιανὸν ἀπὸ Καππαδοκίας εἰς Μεδιόλανον μετε-
στείλατο, ἵν', ἐπειδὴ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ Διονύσιον, ἄνθρωπον
εὐλαβῆ, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐξώρισε, τοῦτον ἐκεῖ κελεύσῃ
εἶναι, ἄνθρωπον μήπω μηδὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν εἰδότα γλῶτταν ἢ μόνον
ἀσεβεῖν. νῦν δὲ πάλιν Γεώργιόν τινα Καππαδόκην ἄνθρωπον, ὑποδέκτην
ἐν Κωνσταντινουπόλει ταμιακῶν γενόμενον καὶ σφετερισάμενον πάντα
καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο φυγόντα, προσέταξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν
μετὰ στρατιωτικῆς φαντασίας καὶ τῆς τοῦ στρατηλάτου ἐξουσίας.
εἶτα εὑρὼν Ἐπίκτητόν τινα νεόφυτον καὶ νεώτερον θρασὺν ἠγά- 2
πησεν ὁρῶν αὐτὸν ἕτοιμον εἰς κακίαν καὶ δι' αὐτοῦ οἷς ἐθέλει λοιπὸν
ἐπισκόποις ἐπιβουλεύει· ἕτοιμος γὰρ ἐκεῖνός ἐστι πάντα ποιεῖν ἃ
βούλεται βασιλεύς. τούτῳ γοῦν ὑπηρέτῃ χρώμενος καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ
πεποίηκε παράδοξον καὶ ἀληθῶς ὁμοίωμα τῆς ἀντιχρίστου κακονοίας.
ἀντὶ γὰρ τῆς ἐκκλησίας τὸ παλάτιον παρασκευάσας καὶ ἀντὶ 3
τῶν λαῶν τρεῖς που θλαδίας ἑαυτοῦ πεποίηκε παρεῖναι, καὶ λοιπὸν
ἠνάγκασε τρεῖς κακοήθεις κατασκόπους (οὐ γὰρ ἄν τις ἐπισκόπους
εἴποι) καταστῆσαι δῆθεν ἐπίσκοπον ἐν τῷ παλατίῳ Φήλικά τινα
ἄξιον ἑαυτῶν. οἱ γὰρ λαοὶ πάντες εἰδότες τὴν παρανομίαν τῶν αἱρετι-
κῶν οὔτε συνεχώρησαν αὐτοῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν, ἀλλὰ
μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀνεχώρησαν.
| Τί οὖν οὗτος τοῦ ἀντιχρίστου παραλέλοιπεν; ἢ τί πλέον ἐκεῖνος 76,1
ἐλθὼν τούτου ποιήσειεν; ἢ πῶς ἐκεῖνος ἐλθὼν οὐχ εὑρήσει πρὸς ἀπάτην
εὔκολον προετοιμασθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τούτου τὴν ὁδόν; καὶ γὰρ πάλιν
ἀντὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ παλάτια πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προκαλεῖ-
ται. καὶ τούτων μὲν αὐτὸς ἐξάρχει· τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι, κἂν θεω- 2
ρήσῃ τοὺς κατηγόρους ἀποροῦντας, αὐτὸς ἀναδέχεται τὴν κατηγορίαν,
ἵνα μηδὲ ἀπολογεῖσθαι λοιπὸν ἐξῇ τοῖς ἀδικουμένοις διὰ τὴν παρ'
αὐτοῦ βίαν. καὶ τοῦτο πεποίηκεν ἐν τοῖς κατὰ Ἀθανασίου. τὴν 3
γὰρ Παυλίνου καὶ Λουκιφέρου καὶ Εὐσεβίου καὶ Διονυσίου τῶν ἐπι-
σκόπων παρρησίαν βλέπων, καὶ ὡς ἐκ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου
καὶ Οὐάλεντος διήλεγχον τοὺς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου λέγοντας καὶ συνε-
βούλευον μηκέτι χρῆναι πιστεύεσθαι τοὺς περὶ Οὐάλεντα μεταγνόν-
τας ἐφ' οἷς λέγουσι νῦν, εὐθὺς ἀναστὰς εἶπεν· 'ἐγὼ κατήγορός εἰμι
νῦν Ἀθανασίου, δι' ἐμὲ πιστεύσατε οἷς ἐὰν λέγωσιν οὗτοι'. εἶτα 4
ἐκείνων λεγόντων· 'πῶς δύνασαι κατήγορος εἶναι μὴ παρόντος τοῦ
κατηγορουμένου; εἰ γὰρ σὺ κατήγορος εἶ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ παρὼν οὐ
δύναται κρίνεσθαι. οὐ γὰρ Ῥωμαϊκή ἐστιν ἡ κρίσις, ἵν' ὡς βασιλεὺς
πιστευθῇς, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπου ἐστὶ τὸ κρίμα. καὶ δεῖ τὴν κρίσιν
ἴσην εἶναι τῷ κατηγοροῦντι καὶ τῷ κρινομένῳ. πῶς δὲ καὶ κατηγορεῖς;

συνεῖναι γὰρ οὐκ ἠδύνασο τῷ μακράν σου τυγχάνοντι. εἰ δὲ παρὰ
τούτων ἀκούσας λέγεις, δίκαιόν ἐστί σε καὶ τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα
πιστεύειν, εἰ δὲ μὴ πιστεύεις ἐκείνῳ, πιστεύεις δὲ τούτοις, φαίνονται
μᾶλλον οὗτοι διὰ σὲ λέγοντες ταῦτα καὶ εἰς σὴν χάριν κατηγοροῦντες
Ἀθανασίου. ταῦτα ἀκούσας καὶ νομίσας ὕβριν εἶναι τὸ λεχθὲν 5
ὀρθῶς ἐκείνους μὲν ἐξώρισε, κινηθεὶς δὲ κατὰ Ἀθανασίου ἀγριώτερον
ἔγραψεν αὐτόν τε παθεῖν τὰ γενόμενα καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς παραδοθῆ-
ναι τὰς ἐκκλησίας καὶ τούτοις ἐξεῖναι πράττειν ἃ βούλονται.

Δεινὰ μὲν οὖν καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα, πρέπουσα δὲ πρᾶξις 77, 1
ὅμως τῷ σχηματιζομένῳ τὰ τοῦ ἀντιχρίστου. τίς γὰρ βλέπων αὐτὸν
ἐξάρχοντα τῶν νομιζομένων ἐπισκόπων καὶ προκαθήμενον τῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν κρίσεων οὐκ ἀκολούθως ἂν εἴποι τοῦτ' εἶναι τὸ διὰ τοῦ
Δανιὴλ εἰρημένον «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως;[1]» τὸν γὰρ Χριστιανι-
σμὸν περιβεβλημένος καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους εἰσερχόμενος ἑστη-
κώς τε ἐν αὐτοῖς ἐρημοῖ τὰς ἐκκλησίας, παραλύων τοὺς τούτων κα-
νόνας καὶ τὰ ἴδια κρατεῖν βιαζόμενος. ἆρα τίς ἔτι τολμᾷ λέγειν τὸν 2
καιρὸν τοῦτον εἰρηνικὸν εἶναι Χριστιανῶν καὶ οὐ μᾶλλον διωγμόν;
καὶ διωγμόν, οἷος οὔτε πώποτε γέγονεν οὔτε τάχα τις ποιήσει ποτὲ
τοιοῦτον εἰ μὴ ἄρα «ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας[2]», ὃν οἱ χριστομάχοι δεικνύου-
σιν ἀναζωγραφοῦντες ἐν αὐτοῖς | ἤδη. διὸ καὶ μάλιστα προσήκει
νήφειν, | μήπως ἡ αἵρεσις αὕτη πολλὴν ἀναισχυντίαν ἔχουσα καὶ
διαχυνομένη ὡς «ἰὸς κεράστου[3]», καθὼς ἐν ταῖς Παροιμίαις γέγρα-
πται, διδάσκουσά τε κατὰ τοῦ σωτῆρος φρονεῖν, αὕτη ἂν εἴη ἡ ἀπο-
στασία, μεθ' ἣν ἐκεῖνος ἀποκαλυφθήσεται πάντως ἔχων τὸν πρόδρομον
ἑαυτοῦ Κωνστάντιον. ἐπεὶ διὰ τί οὕτως μαίνεται κατὰ τῶν εὐσε- 3
βῶν; διὰ τί ὡς ὑπὲρ ἰδίας αἱρέσεως ἀγωνίζεται καὶ ἐχθρὸν μὲν
ἴδιον λέγει τὸν μὴ πειθόμενον τῇ Ἀρείου μανίᾳ τὰ δὲ παρὰ τῶν χρι-
στομάχων λεγόμενα καταθυμίως δέχεται καὶ τοιαύτας καὶ τοσαύτας
συνόδους ἀτιμάζει; διατί τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκέλευσε τὰς ἐκκλησίας
παραδίδοσθαι; οὐχ ἵνα ἐκεῖνος ἐλθὼν εὕρῃ, πῶς εἰς αὐτὰς εἰσέλθῃ
καὶ ἀποδέξηται τοῦτον ἑτοιμάσαντα τοὺς τόπους αὐτῷ; οἱ μὲν 4
γὰρ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ καὶ πάλιν τοῦ πρὸ
τούτου Πέτρου γέροντες ἐπίσκοποι ἐξεβάλλοντο, ἐκεῖνοι δὲ εἰσήγοντο,
οὓς ἂν ἔλεγον οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς στρατιώταις· ἔλεγον δὲ τοὺς
τὰ αὐτῶν φρονεῖν ἐπαγγελλομένους.

Εὔκολον δὲ τοῦτο Μελιτιανοῖς ἦν τὸ πρόβλημα. οἱ γὰρ πλεῖστοι, 78, 1
μᾶλλον δὲ οἱ πάντες οὐκ ἀπὸ θεοσεβοῦς ἀγωγῆς εἰσιν οὐδὲ γινώσκουσι
τὴν εἰς Χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὐδ' ὅλως τίς ἐστι Χριστιανισμός,
ἢ ποίας ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ γραφάς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξ εἰδώ-
λων ἐλθόντες, οἱ δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς πρώτης πολιτείας

---

1. Ματθ. 24, 15 (Δαν. 9, 27). 2. Β' Θεσσ. 2, 3. 3. Πρβλ. Παρμ. 23, 32.

διὰ τὴν ταλαίπωρον ἀλειτουργησίαν καὶ προστασίαν πείσαντές τε χρή-
μασι τοὺς πρὸ αὐτῶν Μελιτιανοὺς εἰς τοῦτο παρῆλθον, καὶ πρὶν
κατηχηθῶσιν. εἰ δὲ καὶ ἔδοξαν, ποία κατήχησις παρὰ Μελιτιανοῖς
ἐστιν; ὅμως οὐδὲ δόξαντες κατηχεῖσθαι ἦλθον ἅμα, καὶ εὐθὺς ὥσπερ
παῖδες ὄνομα λαβόντες ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι. καὶ διὰ τοῦτο τοιοῦ- 2
τοι ὄντες οὐδὲν ἡγήσαντο τὸ πρᾶγμα οὐδὲ διαφέρειν εὐσέβειαν ἀσε-
βείας ἐνόμισαν. προθύμως γοῦν καὶ ταχέως ἐκ Μελιτιανῶν Ἀρειανοὶ
γεγόνασιν. ἂν δὲ καὶ ἕτερόν τι προστάξῃ βασιλεύς, καὶ εἰς τοῦτο
πάλιν εἰσὶν ἕτοιμοι μεταβάλλεσθαι. ἡ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἄγνοια
ταχέως ἐπὶ τὴν συνήθη καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἣν μεμαθήκασιν ἀφροσύνην
καταφέρει τούτους. καὶ γὰρ οὐδέν ἐστιν αὐτοῖς «ἀνέμῳ παντὶ 3
καὶ κλύδωνι περιφέρεσθαι[1]», ἕως μόνον εἰσὶν ἀλειτούργητοι καὶ
προστασίαν ἀνθρωπίνην ἔχουσι, τάχα δὲ οὐδὲ μεταβάλλεσθαι, οἷοι
καὶ πρὸ τούτου ἦσαν, καὶ οἷοι ἦσαν, ὅτε πάλιν Ἕλληνες ἐτύγχανον.
ἀμέλει τοιοῦτοι τὸν τρόπον ὄντες εὔκολοι καὶ νομίζοντες πολι- 4
τείαν βουλῆς εἶναι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ τῶν εἰδώλων φρονοῦντες
ὥσπερ ἔθνη εἰσελθόντες εἰς «τὸ καλὸν ὄνομα[2]» τοῦ σωτῆρος ἐμίαναν
τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν, ποιήσαντες κἂν ὅλως ὀνομασθῆναι τὴν ἀρεια-
νὴν αἵρεσιν ἐν αὐτῇ. ἔτι γὰρ ἐν ὁλοκλήρῳ μόνῃ τῇ Αἰγύπτῳ 5
παρρησία τῆς ὀρθοδοξίας ἦν, καὶ διὰ τοῦτ' | ἐσπούδασαν καὶ ταύτῃ
φθόνον ἐπαγαγεῖν οἱ δυσσεβεῖς, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοί, ἀλλ' ὁ κινήσας
αὐτοὺς διάβολος, ἵν' ἐλθὼν ὁ τούτου κῆρυξ ἀντίχριστος εὕρῃ καὶ ἐν
τῇ Αἰγύπτῳ τὰς ἐκκλησίας ἑαυτοῦ | γενομένας τούς τε Μελιτιανοὺς
προκατηχηθέντας ἤδη τὰ ἐκείνου καὶ ἐπιγνῷ ἑαυτὸν ἐν ἐκείνοις ἤδη
μορφωθέντα.

Τοιοῦτον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐξελθὸν παρὰ Κωνσταντίου παράνο- 79,1
μον πρόσταγμα, τῶν δὲ λαῶν προθυμία μὲν ἦν εἰς μαρτύριον καὶ
μᾶλλον μῖσος κατὰ τῆς ἀσεβεστάτης αἱρέσεως, πένθος δὲ ὅμως διὰ τὰς
ἐκκλησίας καὶ στεναγμὸς παρὰ πάντων βοώντων πρὸς τὸν κύριον·
'«φεῖσαι, κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῷς τὴν κληρονομίαν σου εἰς
ὄνειδος[3]» τοῖς ἐχθροῖς σου, ἀλλὰ καὶ τάχυνον τοῦ ἐξελέσθαι ἡμᾶς
ἐκ χειρὸς ἀνόμων. ἰδοὺ γὰρ τῶν μέν σου θεραπόντων οὐκ ἐφείσαντο,
τῷ δὲ ἀντιχρίστῳ τὴν ὁδὸν παρασκευάζουσιν'. οὐ γὰρ ἀντιστήσονταί 2
ποτε Μελιτιανοὶ τούτῳ οὐδὲ φροντίσουσι περὶ ἀληθείας οὐδὲ ἀρνή-
σασθαι τὸν Χριστὸν φαῦλον ἡγήσονται, ἄνθρωποι μηδόλως γνησίως
προσελθόντες τῷ λόγῳ, πρὸς πάντα κατὰ τὸν χαμαιλέοντα σχημα-
τιζόμενοι καὶ μισθωτοὶ τῶν ἀνυόντων αὐτῶν τὴν χρείαν γιγνόμενοι.
οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τὸν σκοπόν, ἀλλὰ ταύτης τὴν παραυ-
τίκα προκρίνουσιν ἡδονήν, καὶ μόνον λέγουσι· «φάγωμεν καὶ πίωμεν·
αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.[4]» τῶν μὲν οὖν ὑποκριτῶν [πικριτια- 3

1. Πρβλ. Ἐφ. 4, 14. 2. Ἰακ. 2, 7. 3. Ἰωήλ. 2, 17. 4. Α' Κορ. 15, 32.

νῶν ἀντὶ Μελιτιανῶν] ἡ πρόθεσις τοιαύτη καὶ ὁ τρόπος ἄπιστος·
οἱ δὲ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ σωτῆρος καὶ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, οἱ γνησίως
πιστεύσαντες καὶ μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ ζῶντες, οὗτοι πιστῶς
εὐσεβοῦντες εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ γιγνώσκοντες,
καθὰ προεῖπον, ὡς κατὰ τῆς ἀληθείας προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς καὶ
φανερῶς ἐπλάσθησαν διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῆς Οὐρ-
σακίου καὶ Οὐάλεντος μετανοίας κατεμάνθανον τὴν κατὰ Ἀθανασίου
συντεθεῖσαν συκοφαντίαν, ἵνα αὐτὸν μὲν ἐκποδὼν ἄρωσι, τὴν δὲ
ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάξωσι — ταῦτα συν-
ορῶντες ὡς ἀληθείας ὄντες ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες ὑβρισθῆναι
καὶ ἐξορισθῆναι μᾶλλον εἵλοντο καὶ ὑπέμειναν ἢ κατ' αὐτοῦ ὑπογρά-
ψαι καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις κοινωνῆσαι. οὐ γὰρ ἐπελάθοντο 4
ἃ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον γιγνώσκουσιν, ὡς τοῖς μὲν προδόταις
ἀτιμία πολλή, τοῖς δὲ ὁμολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν βασιλεία οὐρανῶν.
καὶ τοῖς μὲν ὀλιγώροις καὶ φοβηθεῖσι Κωνστάντιον οὐδὲν ἔσται
ἀγαθόν, τοῖς δὲ ὑπομείνασι τὰς ὧδε θλίψεις, ὡς ἐκ χειμῶνος ναύ-
ταις εὔδιος λιμήν, ὡς ἀθληταῖς μετὰ τὸν ἀγῶνα στέφανος, οὕτω καὶ
αὐτοῖς μεγάλη καὶ αἰώνιος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς
γενήσεται, οἵαν ἔσχεν Ἰωσὴφ μετὰ τὰς θλίψεις ἐκείνας, οἵαν ὁ μέγας
Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλὰς τῶν βασιλι-
κῶν, οἵαν ἔχει νῦν ὁ Παῦλος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, οἵαν |
προσδοκῶντες καὶ οἱ πανταχοῦ τοῦ θεοῦ λαοὶ ταῦτα βλέποντες οὐκ
ἠσθένησαν τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν τῇ πίστει
καὶ πλέον ηὔξησαν τὴν προθυμίαν. πληροφορηθέντες γὰρ ὑπὲρ 5
τῆς | συκοφαντίας καὶ ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν καταγινώσκουσι μὲν
τοῦ διώκοντος, συντρέχουσι δὲ τοῖς διωκομένοις τῇ γνώμῃ καὶ τῇ
ὁμοφροσύνῃ, ἵνα καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀπολάβωσι στέφανον.

Πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις δύναιτο λέγειν κατὰ τῆς μυσαρᾶς καὶ χρι- **80, 1**
στομάχου ταύτης αἱρέσεως, πολλὰ δὲ καὶ ἀποδείξειεν ἄν τις εἶναι
προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου τὰ ἐπιτηδεύματα Κωνσταντίου. ἐπειδὴ
δέ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, «ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδέν ἐστιν εὔλο-
γον ἐν αὐτῇ [1]», παντὸς δὲ ῥύπου καὶ πάσης ἀσεβείας πεπλήρωται,
ὥστε καὶ μόνον ἐξ ἀκοῆς φευκτέαν αὐτὴν εἶναι, ὡς ἐξέραμα κυνὸς
καὶ δρακόντων ἰόν, ἔστι δὲ καὶ Κοστύλλιος ἐκ φανεροῦ τὴν εἰκόνα
φέρων τοῦ ἀντικειμένου. ἵνα μὴ μακρὸς ὁ λόγος γένηται, διὰ 2
τοῦτο καλὸν ἀρκεσθῆναι τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ πάντας αὐτῇ πεισθῆναι
παραγγελλούσῃ διά τε τὰς ἄλλας αἱρέσεις καὶ μάλιστα διὰ ταύτην.
ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ παράγγελμα τοῦτο· «ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε
ἐκεῖθεν καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅψησθε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ
ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη κυρίου.[2]» τοῦτο γὰρ πρὸς δι- 3
δασκαλίαν ἀρκεῖ πᾶσιν, ἵν', εἰ μέν τις ἠπατήθη παρ' αὐτῶν ἐξελθὼν

---

1. Ἡσ. 1, 6. 2. Ἡσ. 52, 11.

ὡς ἀπὸ Σοδόμων, μηκέτι πρὸς αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ, μήποτε πάθῃ
τὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Λὼτ [1], εἰ δέ τις καθαρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀσεβοῦς
ταύτης αἱρέσεως διέμεινεν, ἔχῃ τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· «οὐκ
ἐξεπετάσαμεν χεῖρα ἡμῶν πρὸς θεὸν ἀλλότριον [2]» οὐδὲ «προσεκυνή-
σαμεν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν [3]» οὐδὲ «ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει
παρὰ σὲ τὸν κτίσαντα [4]» τὰ πάντα θεὸν διὰ τοῦ σοῦ λόγου τοῦ μονοε
γενοῦς υἱοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ τῷ πατρὶ
καὶ σὺν αὐτῷ τῷ λόγῳ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

(Ἀθανασίου ἐπισκόπου πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενη- 4
μένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου, οὗτος ὁ λόγος διόλου κατὰ
Κωνσταντίου συντέτακται τῷ πάπᾳ.)

Διαμαρτυρία δευτέρα

Τάδε δημοσίᾳ διαμαρτύρεται διὰ τῶν ἑξῆς ὑπογραφόντων ὁ λαὸς **81, 1**
τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καθολικῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶν ὑπὸ Ἀθανάσιον
τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον.

Ἤδη μὲν διεμαρτυράμεθα περὶ ἧς πεπόνθαμεν νυκτερινῆς ἐφό- **2**
δου ἡμεῖς τε καὶ τὸ κυριακόν, εἰ καὶ διαμαρτυρίας χρεία οὐκ ἦν, ἐφ'
οἷς | πᾶσα ἡ πόλις ἔγνωκέ τε καὶ γινώσκει. τά τε γὰρ εὑρεθέντα σώ-
ματα τῶν ἀναιρεθέντων δημοσίᾳ προετέθη καὶ τὰ ἐν τῷ κυριακῷ ὅπλα
τε καὶ τόξα κέκραγε τὴν παρανομίαν. ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν δια- **3**
μαρτυρίαν ὁ λαμπρότατος δοὺξ Συριανὸς βιάζεται πάντας συνθέσθαι |
αὐτῷ, ὡς οὔτε θορύβου γενομένου οὔτε τινὸς ἀποθανόντος, ἔλεγχος
δὲ οὗτος οὐκ ὀλίγος μὴ γεγενῆσθαι ταῦτα κατὰ γνώμην τοῦ φιλαν-
θρωποτάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. οὐκ ἂν γὰρ ἐφοβήθη ἐπὶ τοῖς **4**
οὕτω γενομένοις, εἰ ἐκ προστάξεως ταῦτα πεποιήκει. καὶ γὰρ ἀπελθόν-
τας ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν καὶ ἀξιοῦντας μηδενὶ βίαν ποιεῖν μηδὲ ἀρνεῖσθαι
τὰ γενόμενα ἐκέλευσε Χριστιανοὺς ἡμᾶς ὄντας κατακοπῆναι ῥοπάλοις
δεικνὺς καὶ ἐκ τούτων τὸν γενόμενον νυκτὸς πόλεμον κατὰ τῆς
ἐκκλησίας. διὰ τοῦτο καὶ νῦν ταῦτα διαμαρτυρόμεθα, ἤδη καὶ **5**
μελλόντων τινῶν ἐξ ἡμῶν ἀποδημεῖν παρὰ τὸν εὐσεβέστατον Αὔγου-
στον. ὁρκίζομεν δὲ κατὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας
τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου τόν τε ἔπαρχον τῆς Αἰγύ-
πτου Μάξιμον καὶ τοὺς κουριώσους ἀνενεγκεῖν πάντα ἐπὶ τὴν εὐσέ-
βειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων.
ὁρκίζομεν δὲ καὶ τοὺς ναυκλήρους πάντας κηρύξαι ταῦτα πανταχοῦ
καὶ εἰς ἀκοὰς τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου ἀνενεγκεῖν καὶ εἰς τοὺς
ἐπάρχους καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπον δικαστάς, ἵνα γνωσθῇ ὁ γενόμενος

---

1. Πρβλ. Γεν. 19, 26. 2. Ψαλμ. 43, 21. 3. Ἱερ. 1, 16. 4. Ῥωμ. 1, 25.

πόλεμος κατὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι ἐν καιροῖς τοῦ Αὐγούστου Κωνσταντίου ἐποίησε Συριανὸς γενέσθαι μάρτυρας παρθένους τε καὶ ἄλλους πολλούς. ἐπιφωσκούσης γὰρ τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν Φευρουα- 6
ρίων, τουτέστι τῆς ιδ' τοῦ Μεχιρ μηνός, ἀγρυπνούντων ἡμῶν ἐν τῷ κυριακῷ καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολαζόντων (σύναξις γὰρ ἔμελλε τῇ παρασκευῇ γίγνεσθαι), ἐξαίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπῆλθεν ἡμῖν τε καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ λαμπρότατος δοὺξ Συριανὸς μετὰ πολλῶν λεγεώνων στρατιωτῶν ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη καὶ ἄλλα πολεμικὰ σκεύη καὶ τὰς περικεφαλαίας ἐπὶ τῶν κεφαλῶν. καὶ ἀληθῶς εὐχομένων ἡμῶν καὶ ἀναγνώσεως γινομένης τὰς μὲν θύρας κατέαξαν, ὡς δὲ τῇ βίᾳ τοῦ πλήθους ἀνεῴγεισαν αἱ θύραι, ἐκέλευσε. καὶ οἱ μὲν ἐτόξευον, οἱ δὲ ἠλάλαζον καὶ κτύπος ἐγίγνετο τῶν ὅπλων καὶ τὰ ξίφη ἀντέλαμπον τῷ ἐκ τῶν λύχνων φωτί. καὶ λοιπὸν 7
τὰ ἐκ τούτων, παρθένοι ἀνῃροῦντο καὶ πολλοὶ κατεπατοῦντο καὶ συνέπιπτον ἀλλήλοις ἐπερχομένων τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες τοξευόμενοι ἐθανατοῦντο. ἔνιοι δὲ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπὶ τὸ διαρπάζειν ἐτρέποντο καὶ γυμνὰς ἴστων τὰς παρθένους, ὁπότε φόβος ἦν αὐταῖς μείζων τοῦ θανάτου τὸ κἂν ὅλως ἅπτεσθαί τινας αὐτῶν. καὶ ὁ μὲν 8
ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου προτρέπων πάντας εὔχεσθαι, ὁ δὲ δοὺξ ἐστρατήγει ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ Ἱλάριον τὸν νοτάριον ἐνεργοῦντα τοιαῦτα, οἷα καὶ τὸ τέλος ἔδειξεν. ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ἑλκόμενος παρ' ὀλίγον διεσπάσθη. παραλυθεὶς γοῦν μεγάλως καὶ ὡς νεκρὸς γενόμενος, οὐκ οἴδαμεν, ποῦ γέγονεν ἀφανὴς παρ' αὐτῶν· ἀποκτεῖναι γὰρ αὐτὸν ἐσπούδαζον. οἱ δὲ | ὡς | εἶδον πολλοὺς ἀπο- 9
θανόντας, προσέταττον τοῖς στρατιώταις ἀφανῆ τὰ σώματα καταστῆσαι τῶν τετελευτηκότων. αἱ δὲ καταλειφθεῖσαι νεκραὶ ἁγιώταται παρθένοι ἐτάφησαν ἐν τοῖς μνήμασιν ἔχουσαι καύχημα, ὅτι ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου γεγόνασι μάρτυρες. διάκονοι δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κυριακῷ κατεκόπτοντο πληγαῖς καὶ συνεκλείοντο. οὐκ ἄχρι δὲ τούτων ἔστη τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸ ταῦτα γενέσθαι ὁ βουλόμενος λοιπὸν ἣν ἠβούλετο θύραν κατεάσσων ἤνοιγε καὶ ἠρεύνα καὶ ἥρπαζε τὰ ἔνδον, καὶ εἰς τοιούτους τόπους εἰσήρχοντο, εἰς οὓς οὐδὲ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ἔξεστιν εἰσελθεῖν. οἶδε ταῦτα καὶ ὁ στρατη- 10
γὸς τῆς πόλεως Γοργόνιος· ἐκεῖ γὰρ ἦν. οὐ μικρὸς γὰρ ἔλεγχος τῆς τοιαύτης πολεμικῆς ἐφόδου τὸ ἐν τῷ κυριακῷ καταλιπεῖν τὰ παρὰ τῶν εἰσελθόντων ὅπλα καὶ βέλη καὶ ξίφη· μέχρι γὰρ νῦν ἐκρεμάσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα μηδὲ ἀρνήσασθαι δυνηθῶσι. καὶ γὰρ πολλάκις ἀπέστειλε τὸν τῆς τάξεως Δυνάμιον καὶ τὸν στρατηγὸν θέλων αὐτὰ ἆραι· καὶ τέως οὐ συνεχωρήσαμεν, ἕως πᾶσι γνωσθῇ. εἰ μὲν οὖν 11
πρόσταγμά ἐστι διώκεσθαι ἡμᾶς, ἕτοιμοι πάντες μαρτυρῆσαι, εἰ δὲ μή ἐστι τοῦ Αὐγούστου πρόσταγμα, ἀξιοῦμεν τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς πολιτευτὰς πάντας ἀξιῶσαι αὐτὸν μηκέτι τοιαῦτα ἐπιχειρῆσαι. ἀξιοῦμεν δὲ καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν δέησιν 12

ἀνενεχθῆναι, ἵνα μὴ ἄλλον τινὰ ἐπίσκοπον ἐπιχειρήσωσιν εἰσαγαγεῖν
ὧδε. μέχρι γὰρ θανάτου ἑστήκαμεν αὐτὸν ἐπιθυμοῦντες τὸν αἰδεσι-
μώτατον Ἀθανάσιον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἡμῖν δέδωκε κατὰ διαδοχὴν
τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέστατος Αὔγουστος Κωνστάν-
τιος μετὰ γραμμάτων καὶ ὅρκων ἀπέστειλε. πιστεύομεν γάρ, 13
ὅτι, ἐὰν μάθῃ ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ, ἀγανακτήσει μὲν ἐπὶ τοῖς γενομένοις,
οὐδὲν δὲ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιήσει, ἀλλὰ καὶ πάλιν κελεύσει τὸν
ἐπίσκοπον ἡμῶν Ἀθανάσιον μένειν μεθ' ἡμῶν.
Τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίωνος καὶ Κολλιανοῦ τῶν λαμπρο- 14
τάτων ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις Μεχιρ ιζ', ἥτις ἐστὶ τῇ πρὸ μιᾶς
εἰδῶν Φευρουαρίων.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΕΝ Τῌ ΑΡΙΜΙΝῼ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝ ΣΕΛΕΥΚΕΙᾼ ΤΗΣ ΙΣΑΥΡΙΑΣ ΣΥΝΟΔΩΝ *

Ἔφθασε μὲν ἴσως καὶ παρ' ὑμᾶς ἡ ἀκοὴ περὶ τῆς καὶ νῦν θρυλου- **1,1**
μένης συνόδου· καὶ γὰρ βασιλέως καὶ τῶν ἐπάρχων ἐφοίτησε πανταχῆ
γράμματα καλοῦντα τοὺς εἰς ταύτην συνερχομένους· ἐπειδὴ δὲ καὶ φιλο-
μαθεῖς ὄντες ζητεῖτε γνῶναι τὰ πεπραγμένα ἀκόλουθον εἶναι νενόμικα,
ἅπερ ἑώρακα καὶ ἔγνων ἀκριβῶς ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶσαι, ἵνα μὴ παρ'
ἑτέρων ἀκούοντες ἀμφίβολον ἔχητε τὴν διάνοιαν, μάλιστα ὅτι τινὲς
εἰώθασιν ἑτέρως ἀπαγγέλλειν τὰ πραττόμενα ἢ ὡς γέγονεν. ἐν μὲν **2**
οὖν τῇ Νικαίᾳ, ὥσπερ ἦν ὁρισθέν, οὐκέτι γέγονε τὸ συνέδριον, ἀλλὰ
δεύτερον πρόσταγμα πεφοίτηκεν, ὥστε τοὺς μὲν ἐν τοῖς δυτικοῖς
μέρεσιν ἐπισκόπους ἐν Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας συνελθεῖν, τοὺς δὲ ἐν τοῖς
ἀνατολικοῖς μέρεσιν ἐν τῇ λεγομένῃ Τραχείᾳ Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας
συγκροτηθῆναι. ἡ δὲ πρόφασις τῆς τοιαύτης συνελεύσεως ἐθρυλεῖτο **3**
περὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. οἱ δὲ ταύ-
την παρασχόντες εἰσὶν ἀπὸ μὲν τῆς Παννονίας Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης
καὶ Γερμίνιός τις, ἀπὸ δὲ τῆς Συρίας Ἀκάκιος, Εὐδόξιος καὶ Πατρό-
φιλος ὁ ἀπὸ τῆς ἐπωνύμου τῶν Σκυθῶν πόλεως τυγχάνων. | οὗτοι γὰρ **4**
ἀεὶ τῆς Ἀρείου μερίδος ὄντες καὶ μὴ «νοοῦντες μήτε πῶς πιστεύουσι
μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται [1]», ἀπατῶντες δὲ ἕκαστον ἠρέμα καὶ
σπέρματα τῆς αἱρέσεως ἑαυτῶν ἐπισπείροντες ὑφήρπασάν τινας «τῶν
δοκούντων εἶναί τι [2]» καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Κωνστάντιον αἱρετικὸν
ὄντα σχηματισάμενοι περὶ πίστεως, ὥστε ποιῆσαι γενέσθαι | σύνοδον,
νομίζοντες δύνασθαι καλύψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον καὶ τοὺς πάντας
μεταπείθειν, ὥστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας κρατῆσαι πανταχοῦ.
Πρῶτον μὲν οὖν ἔγωγε θαυμάζω (ἡγοῦμαι δὲ καὶ πάντα ὀντιναοῦν **2,1**
φρόνιμον τοῦτο συνορᾶν) ὅτι καθολικῆς ὁρισθείσης συνόδου καὶ
ταύτην πάντων προσδοκώντων ἐξαίφνης διῃρέθη· καὶ οἱ μὲν ἐκεῖ
συνῆλθον, οἱ δὲ ὧδε συνεκρότησαν ἑαυτούς. ἦν δὲ ἄρα τοῦτο τῆς
προνοίας ἔργον, ἵνα ἐν ἑκάστῃ τῶν μὲν τὸ ἄδολον καὶ καθαρὸν τῆς
πίστεως δειχθῇ φρόνημα, τῶν δὲ τὸ ὕποπτον καὶ ἀμφίβολον ἦθος
ἐλεγχθῇ. ἔπειτα κἀκεῖνο διενοούμην μετὰ τῶν ἐνταῦθα γνησίων ἀδελ-
φῶν καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἠσχάλλομεν θεωροῦντες τὸ ἀπρεπὲς τῆς το-
σαύτης συνδρομῆς. τί γὰρ τοσοῦτον ἤπειξεν, ὥστε τὴν οἰκουμένην **2**

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1935, σελ. 231 ἑξ.

1. Α' Τιμ. 1, 7. 2. Γαλ. 2, 6.

διαταραχθῆναι καὶ τοὺς λεγομένους ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ κληρικοὺς
διατρέχειν ἄνω καὶ κάτω καὶ ζητεῖν, πῶς ἄρα μάθωσι πιστεύειν εἰς
τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν ὡς μὴ
ἔχοντες ἐζήτουν. τοῦτο δὲ τοῖς μὲν κατηχουμένοις οὐκ ὀλίγον σκάνδα- 3
λον, τοῖς δὲ Ἕλλησιν οὐ τὸ τυχόν, ἀλλὰ καὶ πλατὺν γέλωτα παρέσχεν,
εἰ Χριστιανοὶ ἐξ ὕπνου νῦν ἐγερθέντες ζητοῦσι, πῶς δεῖ περὶ Χριστοῦ
πιστεύειν. οἱ δὲ λεγόμενοι κληρικοὶ τούτων καίτοι τὰ πρεσβεῖα παρὰ
τῶν λαῶν ἐκδικοῦντες ὡς διδάσκαλοι νῦν ἤλεγξαν ἑαυτοὺς ἀπίστους
ζητοῦντες ὅπερ οὐκ ἔχουσι. καὶ ἠγνόησαν οἱ περὶ Οὐρσάκιον τού- 4
των αἴτιοι γενόμενοι, ὅσην ἑαυτοῖς ἐθησαύρισαν ὀργὴν[1] λέγοντος
τοῦ κυρίου διὰ μὲν τῶν ἁγίων· «οὐαὶ δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖ-
ται ἐν τοῖς ἔθνεσι[2]», διὰ δὲ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· «ὃς οὖν
ἐὰν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα μύλος
ὀνικὸς κρεμασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ
πελάγει τῆς θαλάσσης, ἢ ἵνα[3]», ὡς ὁ Λουκᾶς προσέθηκε, «σκανδα-
λίσῃ τῶν μικρῶν τούτων ἕνα.[4]»
Τί γὰρ ἔλειπε διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, 3,1
ἵνα νῦν περὶ πίστεως ζητῶσι καὶ τὴν ὑπατείαν τῶν παρόντων χρόνων
προτάσσωσι τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτιθεμένων ῥημάτων δῆθεν περὶ πί-
σεως; Οὐρσάκιος γὰρ καὶ Οὐάλης καὶ | Γερμίνιος καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς
πεποιήκασιν ὃ μήτε γέγονε μήτε ἠκούσθη πώποτε παρὰ Χριστιανοῖς.
Γράψαντες γὰρ ὡς ἤθελον αὐτοὶ πιστεύειν προέταξαν τὴν ὑπατείαν 2
καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα δείξωσι πᾶσι
τοῖς φρονίμοις ὅτι μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ Κωνσταντίου ἀρχὴν
ἔχει τούτων ἡ πίστις. πάντα γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες
ἔγραψαν. | πρὸς τούτοις περὶ τοῦ κυρίου προσποιούμενοι γράφειν ἄλλον
'δεσπότην' ὀνομάζουσιν ἑαυτοῖς Κωνστάντιον· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὴν
δυναστείαν τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς παρέχων· καὶ 'αἰώνιον' δὲ αὐτὸν 'βασι-
λέα' εἰρήκασιν οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν
χριστομάχοι. ἀλλ' ἴσως αὐτοῖς ἐστι πρόφασις τῆς ὑπατείας ἡ τῶν 3
ἁγίων προφητῶν χρονογραφία. ἀλλὰ κἂν τοῦτο τολμήσωσιν εἰπεῖν, πολὺ
τὴν ἀμαθίαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν. αἱ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητεῖαι
χρόνων ἔχουσι μνήμην. καὶ Ἡσαΐας μὲν καὶ Ὠσηὲ «ἐν ἡμέραις
Ὀζίου καὶ Ἰωάθαμ καὶ Ἀχὰζ καὶ Ἐζεκίου[5]» γεγόνασιν, Ἱερεμίας
δὲ ἐν ἡμέραις Ἰωσίου[6] Ἰεζεκιὴλ δὲ καὶ Δανιὴλ ἐπὶ Κύρου καὶ Δα-
ρείου[7] καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐπροφήτευσαν οὐ τῆς θεοσεβείας
ἀρχὴν καταβαλλόμενοι. ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν καὶ ἀεὶ ἦν καὶ πρὸ 4
καταβολῆς κόσμου ταύτην ἡμῖν ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ προητοίμασεν.
οὐδὲ τῆς αὐτῶν δὴ πίστεως τοὺς χρόνους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ καὶ

1. Πρβλ. Ῥωμ. 2, 5. 2. Ῥωμ. 2, 24 (Ἡσ. 52, 5). 3. Ματθ. 18, 6. 4. Λουκ. 17, 2. 5. Ἡσ. 1, 1. Ὠσ. 1, 1. 6. Πρβλ. Ἱερ. 1, 2. 7. Πρβλ. Δαν. 6,28.

πρὸ τούτων τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δι' αὐτῶν ἀπαγγελίας
ἦσαν οἱ χρόνοι. ἦν δὲ ἡ ἀπαγγελία προηγουμένη μὲν περὶ τῆς 5
ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος, ἐπακολούθημα δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῷ
Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι. καὶ ἦσαν οἱ χρόνοι σημαινόμενοι οὐκ ἀρχῆς
πίστεως, καθὰ προεῖπον, ἀλλ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' οὓς οὗτοι
γενόμενοι τοιαῦτα προεφήτευον. οὗτοι δὲ οἱ νῦν σοφοὶ οὐχ ἱστορίας 6
ἐξηγούμενοι οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράψαντες 'ἐξετέθη
ἡ πίστις ἡ καθολική' εὐθὺς προσέθηκαν καὶ τὴν ὑπατείαν καὶ τὸν
μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν, ἵνα, ὥσπερ οἱ ἅγιοι τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς
ἑαυτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραφον, οὕτως οὗτοι τῆς ἑαυτῶν
πίστεως τὸν χρόνον σημάνωσι. καὶ εἴθε περὶ τῆς ἑαυτῶν ἔγραφον
'νῦν γὰρ ἤρξατο' καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς καθολικῆς ἐπεχείρουν· οὐ γὰρ
ἔγραψαν 'οὕτω πιστεύομεν', ἀλλ' ὅτι 'ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις'.

Τὸ μὲν οὖν τολμηρὸν τῆς προαιρέσεως ἐλέγχει τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν, 4,1
τὸ δὲ καινὸν ἐπινόημα τῆς γραφῆς ἴσον ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως.
οὕτω γὰρ γράψαντες ἔδειξαν, πότε μὲν ἤρξαντο πιστεύειν αὐτοί, |
ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βούλονται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγέλλεσθαι. καὶ 2
ὥσπερ κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν «ἐτέθη δόγμα[1]» περὶ τῆς ἀπο-
γραφῆς καὶ τοῦτο τὸ δόγμα πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν
ἐκείνων ἤρξατο, ἐν αἷς καὶ ἐτέθη παρὰ τοῦ γράψαντος, οὕτω καὶ οὗτοι
γράψαντες 'ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις' ἔδειξαν ὅτι νεώτερόν ἐστι τὸ τῆς
αἱρέσεως αὐτῶν φρόνημα καὶ οὐκ ἦν πρότερον. εἰ δὲ προστιθέασι 3
'τῆς καθολικῆς', ἔλαθον ἑαυτοὺς πεσόντες εἰς τὴν παράνοιαν τῶν ἀπὸ
Φρυγίας, ὥστε καὶ αὐτοὺς κατ' ἐκείνους εἰπεῖν· | 'ἡμῖν πρῶτον ἀπε-
καλύφθη καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ πίστις ἄρχεται τῶν Χριστιανῶν'. καὶ ὥσπερ
ἐκεῖνοι Μαξιμίλλαν καὶ Μοντανόν, οὕτως οὗτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ
Κωνστάντιον 'δεσπότην' ἐπιγράφονται. εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς 4
νῦν ὑπατείας ἀρχὴν ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πατέρες καὶ οἱ
μακάριοι μάρτυρες, τί δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ' αὐτῶν
κατηχηθέντας καὶ πρὸ τῆς ὑπατείας ταύτης κοιμηθέντας, πῶς αὐτοὺς
ἐγείρουσιν, ἵνα ἃ μὲν ἔδοξαν δεδιδαχέναι τούτους ἀπαλείψωσιν,
ἃ δὲ νῦν ὡς ἐφευρόντες ἔγραψαν ἐπισπείρωσιν αὐτοῖς; οὕτως εἰσὶν
ἀμαθεῖς μόνον εἰδότες πλάττειν προφάσεις καὶ ταύτας ἀπρεπεῖς
καὶ ἀπιθάνους ἐχούσας ἐγγὺς τὸν ἔλεγχον.

Ἡ μὲν γὰρ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος οὐχ ἁπλῶς γέγονεν, ἀλλ' εἶχε τὴν 5,1
χρείαν κατεπείγουσαν καὶ τὴν αἰτίαν εὔλογον. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς
Συρίας καὶ Κιλικίας καὶ Μεσοποταμίας ἐχώλευον περὶ τὴν ἑορτὴν
καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐποίουν τὸ πάσχα, ἥ τε ἀρειανὴ αἵρεσις
ἐπαναστᾶσα ἦν κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ προστάτας εἶχεν
εἴς τε τὴν ὑπὲρ ἑαυτῆς σπουδὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐσεβούντων
ἐπιβουλὴν τοὺς περὶ Εὐσέβιον. καὶ αὕτη αἰτία γέγονεν οἰκουμε- 2

1. Λουκ. 2, 1.

νικὴν συναχθῆναι σύνοδον, ἵνα πανταχοῦ μία τῆς ἑορτῆς ἡμέρα ἐπιτελῆται καὶ ἡ παραφυεῖσα αἵρεσις ἀναθεματισθῇ. γέγονε γοῦν, καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπείσθησαν, τὴν δὲ ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπεφήναντο πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου καὶ κατ' αὐτῆς γράψαντες ἐκδεδώκασι καλῶς. καὶ ὅμως γράψαντες καὶ τοσοῦτοι ὄντες οὐδὲν τοιοῦτον 3
τετολμήκασιν οἷον οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες οὗτοι. οὐ γὰρ προέταξαν ὑπατείαν καὶ μῆνα καὶ ἡμέραν, ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ πάσχα 'ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα'. τότε γὰρ ἔδοξε πάντας πείθεσθαι. περὶ δὲ τῆς πίστεως ἔγραψαν οὐκ 'ἔδοξεν', ἀλλ' 'οὕτως πιστεύει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία' καὶ εὐθὺς ὡμολόγησαν πῶς πιστεύουσιν, ἵνα δείξωσιν ὅτι μὴ νεώτερον, ἀλλ' ἀποστολικόν ἐστιν αὐτῶν τὸ φρόνημα καὶ ἃ ἔγραψαν οὐκ ἐξ αὐτῶν εὑρέθη, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστιν ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι.

| Αἱ δὲ νῦν κινούμεναι παρ' αὐτῶν σύνοδοι ποίαν ἔχουσιν εὔλογον **6,1**
αἰτίαν; εἰ μὲν γὰρ καινοτέρα τις ἄλλη γέγονεν αἵρεσις μετὰ τὴν ἀρειανήν, εἰπάτωσαν τὰ τῆς ἐπινοίας αὐτῆς ῥήματα καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐφευρόντες εἰσί, γράφοντές τε ἀναθεματιζέτωσαν τὰς πρὸ τῆς συνόδου ταύτης αἱρέσεις, ἐν αἷς ἐστι καὶ ἡ ἀρειανή, ὥσπερ οἱ ἐν Νικαίᾳ πεποιήκασιν, ἵνα δόξωσι καὶ αὐτοὶ πιθανήν τινα πρόφασιν ἔχειν τοῦ καινότερα λέγειν· εἰ δὲ μηδέν τι τοιοῦτον γέγονε, μηδὲ δύνανται δεῖξαι (αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἔχοντες τὴν ἀσέβειαν Ἀρείου | ταῦτα φθέγγονται καὶ καθημέραν ἐλεγχόμενοι μεταβάλλονται), τίς ἡ χρεία τῶν συνόδων ἀρκούσης τῆς ἐν Νικαίᾳ γενομένης πρός τε τὴν ἀρειανὴν καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις, ἃς κατέκρινε πάσας τὰς διὰ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. καὶ γὰρ καὶ ὁ θρυλούμενος Ἀέτιος ὁ ἐπικληθεὶς Ἄθεος οὐκ ἰδίαν **2**
ἐφευρὼν μανίαν θρασύνεται, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρειανὴν ἑτεροδοξίαν χειμαζόμενος ἐναυάγησε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀπατηθέντων παρ' αὐτοῦ. μάτην γοῦν περιτρέχοντες προφασίζονται διὰ πίστιν ἠξιωκέναι γενέσθαι τὰς συνόδους. ἔστι μὲν γὰρ ἱκανωτέρα πάντων ἡ θεία γραφή, εἰ δὲ καὶ συνόδου χρεία περὶ τούτου, ἔστι τὰ τῶν πατέρων. καὶ τούτου γὰρ οὐκ ἠμέλησαν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν οὕτω καλῶς, ὥστε τοὺς γνησίως ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐκείνων γράμμασι δύνασθαι παρ' αὐτῶν ὑπομιμνήσκεσθαι τὴν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταγγελλομένην εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν.

Οὐκοῦν, ἐπειδὴ μηδὲν εὔλογόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ἀποροῦσι δὲ **7,1**
πανταχόθεν, καίτοι καὶ προφάσεις πλάττοντες, τοῦτο λοιπὸν αὐτοῖς περιλείπεται λέγειν· ἡμεῖς ἀντιλέγοντες τοῖς πρὸ ἡμῶν καὶ παραβαίνοντες τὰς τῶν πατέρων παραδόσεις ἠξιώσαμεν σύνοδον γενέσθαι. ἀλλὰ πάλιν φοβηθέντες μὴ πάλιν εἰς ἓν συνελθόντων μάταιος ἡμῖν ἡ σπουδὴ γένηται, ἠξιώσαμεν εἰς δύο διαιρεθῆναι τὴν σύνοδον, ἵνα ἐν μέρει γενόμενοι δείξαντες ἅπερ ἐγράψαμεν ὑφαρπάσαι δυνηθῶμεν τὸ πλέον ἀπειλοῦντες τὸν προϊστάμενον τῆς ἀσεβείας Κωνστάντιον, καὶ οὕτω τὰ μὲν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντα σχολάσαι ποιήσωμεν σχηματισάμενοι τὴν ἁπλότητα τῶν γραφέντων παρ' ἡμῶν. ταῦτα δὲ εἰ **2**

καὶ μὴ τοῖς ῥήμασιν αὐτοῖς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ταύτῃ πάντα
πεποιήκασί τε καὶ διετάραξαν. ἀμέλει πολλὰ πολλάκις εἰρηκότες
καὶ γράψαντες ἐν διαφόροις συνόδοις οὐδεπώποτε περὶ τῆς ἀρειανῆς
αἱρέσεως ὡς φαύλης ἐμνημόνευσαν, ἀλλ' εἰ καί ποτε παρόντες τινὲς
τὰς αἱρέσεις διέβαλλον, αὐτοὶ τὴν ἀρειανὴν ἐξεδίκουν, ἣν ἡ ἐν Νικαίᾳ
σύνοδος ἀνεθεμάτισε, καὶ μᾶλλον οὗτοι τοὺς | τὰ Ἀρείου λέγοντας
γνησίως ἐδέχοντο. μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι μὴ 3
δι' ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντων ἡ ἐπίνοια
τῶν νῦν συνόδων ἦν· ἃ δὲ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς συνόδοις παρ' αὐτῶν
καὶ τῶν ὁμοίων πέπρακται, δείκνυσιν οὐδὲν ἧττον εἶναι ταῦτα ἀληθῆ.
λοιπὸν γὰρ ἀναγκαῖον ὡς ἕκαστα γέγονε δηλῶσαι.

Πάντων προσδοκώντων εἰς ἓν συνέρχεσθαι, οὓς ἐκάλει τὰ παρὰ 8,1
βασιλέως γράμματα, καὶ μίαν γίνεσθαι τὴν σύνοδον, ἐπειδὴ διῃρέ-
θησαν, καὶ οἱ μὲν εἰς Σελεύκειαν τὴν λεγομένην Τραχεῖαν κατῆλθον,
οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ συνῆλθον. ἦσαν δὲ οἱ ἐν αὐτῇ | ἐπίσκοποι υ'
καὶ πλέον· εἰς ταύτην ἀνῆλθον καὶ Γερμίνιος καὶ Αὐξέντιος καὶ Οὐά-
λης καὶ Οὐρσάκιος Δημόφιλός τε καὶ Γάιος. ἀλλὰ τῶν ἐπισκό- 2
πων πάντων διαλεγομένων ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν οὗτοι χάρτην ἐπε-
δείκνυον καὶ τὴν ὑπατείαν ἀναγινώσκοντες ἠξίουν ταῦτα προκρίνεσθαι
πάσης συνόδου καὶ τούτων μηδὲν πλέον ζητεῖν παρὰ τῶν αἱρετικῶν
μηδὲ ἐρευνᾶσθαι τὴν ἐκείνων διάνοιαν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τούτοις μόνοις.
καὶ ἔστι τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ταῦτα·

Ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν 3
τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου Αὐγού-
στου τοῦ αἰωνίου Σεβαστοῦ ὑπατείᾳ Φλαυίων Εὐσεβίου καὶ Ὑπα-
τίου τῶν λαμπροτάτων ἐν Σιρμίῳ τῇ πρὸ ια' καλανδῶν Ἰουνίων.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν θεὸν πατέρα παντο- 4
κράτορα καὶ κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων, καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ
υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς
καὶ πρὸ παντὸς ἐπινοουμένου χρόνου καὶ πρὸ πάσης καταληπτῆς
οὐσίας γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ οἵ τε αἰῶνες κατηρτί-
σθησαν καὶ τὰ πάντα ἐγένετο, | γεγεννημένον δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ
μόνου τοῦ πατρός, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ
κατὰ τὰς γραφάς, οὗ τὴν γένεσιν οὐδεὶς ἐπίσταται εἰ μὴ μόνος ὁ γεννή-
σας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον ἴσμεν τοῦ θεοῦ μονογενῆ υἱόν, νεύματι 5
πατρικῷ παραγενόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας καὶ
γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μα-
θητῶν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα κατὰ τὴν πατρικὴν
βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελ-
θόντα καὶ τὰ ἐκεῖσε οἰκονομήσαντα, ὃν «πυλωροὶ ᾅδου ἰδόντες [1]»

1. Ἰὼβ 38, 17.

ἔφριξαν καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστραφέντα
μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ πᾶσαν | τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα καὶ
πεντήκοντα ἡμερῶν πληρουμένων ἀναληφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς
καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καὶ ἐλευσόμενον ἐν τῇ ἐσχάτῃ
ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως τῇ δόξῃ τῇ πατρικῇ ἀποδιδόντα ἑκάστῳ
κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς 6
ἐπηγγείλατο πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν παράκλητον, κατὰ
τὸ γεγραμμένον· «ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ παρακαλέσω
τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας,
ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ διδάξει καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα.[1]»
τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας διὰ τὸ ἁπλούστερον παρὰ τῶν πατέρων 7
τεθεῖσθαι, ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ
μήτε τὰς γραφὰς τοῦτο περιέχειν ἤρεσε τοῦτο περιαιρεθῆναι καὶ
παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ἐπὶ θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ διὰ τὸ
τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι.
ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὡς καὶ αἱ ἅγιαι
γραφαὶ λέγουσί τε καὶ διδάσκουσι.

Τούτων ἀναγνωσθέντων οὐ μακρὰν ἐγνώσθη τῶν γραψάντων ἡ 9,1
πανουργία. Τῶν γὰρ ἐπισκόπων προτεινάντων ἀναθεματισθῆναι
τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν μετὰ καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων πάντων τε ἐπὶ
τούτῳ συνθεμένων Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἀνένευον.
καὶ λοιπὸν κατεγνώσθησαν ὡς οὐ γνησίως, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν
Νικαίᾳ πραχθέντων γράψαντες ταῦτα, ἵνα τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν
ἀντεισάξωσι. θαυμάσαντες γοῦν ἐπὶ τοῖς δολίοις αὐτῶν ῥήμασι καὶ 2
πανούργῳ προαιρέσει ἔλεγον· 'ἡμεῖς οὐ δεόμενοι πίστεως συνήλθομεν
(ἔχομεν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ὑγιαίνουσαν τὴν πίστιν), ἀλλ' ἵνα τοὺς
ἀντιλέγοντας τῇ ἀληθείᾳ καὶ καινοτομεῖν ἐπιχειροῦντας ἐντρέψωμεν.
εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς ὡς νῦν ἀρχόμενοι πιστεύειν | ἐγράψατε ταῦτα, οὔπω
ἐστὲ κληρικοὶ ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ κατηχεῖσθαι, εἰ δὲ τῇ γνώμῃ ᾗ
συνήλθομεν ἡμεῖς ταύτην καὶ ὑμεῖς ἔχοντες ἀπηντήσατε, ἔστω πάν-
των ὁμοφροσύνη καὶ τὰς μὲν αἱρέσεις ἀναθέματι ἀναθεματίσωμεν,
τὰ δὲ τῶν πατέρων φυλάξωμεν ὑπὲρ τοῦ μηκέτι διατρέχειν προφάσεις
συνόδων ἅπαξ προλαβόντων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων καὶ πάντα
πραξάντων ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας'. ἀλλὰ καὶ οὕτω τῶν 3
ἐπισκόπων πάλιν πάντων συνθεμένων ἀνένευσαν οἱ προειρημένοι,
καὶ λοιπὸν καταγνόντες αὐτῶν ὡς ἀμαθῶν δολίων τε καὶ μᾶλλον αἱρε-
τικῶν τῇ μὲν ἐν Νικαίᾳ γενομένῃ συνόδῳ συνεψηφίσαντο πάντες καὶ
ταύτῃ πάντες ἔκριναν ἀρκεῖσθαι, τοὺς δὲ προειρημένους Οὐρσάκιον
καὶ Οὐάλεντα Γερμίνιον Αὐξέντιον Γάιον Δημόφιλον αἱρετικοὺς ἀπέ-
φηναν καὶ καθελόντες αὐτοὺς ὡς μὴ ὄντας ἀληθῶς Χριστιανούς,

---

1. Ἰω. 14, 13, 16, 17, 26.

ἀλλ' Ἀρειανοὺς ἔγραψαν | κατ' αὐτῶν Ῥωμαϊστὶ μέν, ἑρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστὶ κατὰ δύναμιν ταῦτα·

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς παρὰ τῆς συνόδου πρὸς τὸν Αὔγουστον Κωνστάντιον.

Ἔκ τε τῆς τοῦ θεοῦ κελεύσεως καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐσεβείας προστά- 10,1
γματος τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. εἰς γὰρ
Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸ πάντες οἱ
ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
γνωρισθῇ καὶ οἱ τἀναντία φρονοῦντες ἔκδηλοι γένωνται. ὡς γὰρ 2
ἐπὶ πλεῖστον διασκοποῦντες εὑρήκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη τὴν πίστιν
τὴν ἐκ παλαιοῦ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ εὐαγγέλια
καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν,
τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου,
ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους
διατηρήσωμεν. ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη τῶν ὀρθῶς καὶ δι- 3
καίως ὡρισμένων τι μεταλλάσσειν καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ
ἐνδοξοτάτου Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων,
ὧν ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας
ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἥτις ἀντίπαλος μόνη καὶ ὀλετὴρ
τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ὑπῆρξε, δι' ἧς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοι-
παὶ αἱρέσεις καθηρέθησαν, ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ προσθεῖναί τι σφαλερὸν
καὶ τὸ ἀφελέσθαι τι ἐπικίνδυνον ὑπάρχει, ὡς, εἴπερ τι θάτερον γένοιτο,
ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια τοῦ ποιεῖν ἅπερ βούλονται. | ὅθεν Οὐρσά- 4
κιός τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ ἔκπαλαι μέτοχοί τε καὶ σύμφωνοι τοῦ
ἀρειανοῦ δόγματος ἦσαν καθεστηκότες καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας
χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν, ἧς ἵνα μετάσχωσιν ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνε-
γνώκεισαν πλημμελήσαντες μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν
τυχεῖν, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ,
δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γεγένηται καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη
(ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέ-
δριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέ-
ρων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας), ἐγνωκότες δὲ ἅμα καὶ τὸν μετὰ
τελευτὴν ἄξιον μνήμης Κωνσταντῖνον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξε-
τάσεως τὴν συγγραφεῖσαν πίστιν ἐκτεθεικότα. ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ 5
ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην
ἀνεχώρησεν, ἄτοπον εἶναι ⟨ἐνομίσαμεν⟩ μετ' ἐκεῖνόν τι καινοτομεῖν καὶ
τοσούτους ἁγίους ὁμολογητάς, μάρτυρας, τοὺς καὶ τοῦδε τοῦ δόγμα-
τος συγγραφεῖς τε καὶ εὑρετὰς ὑπεριδεῖν, οἵτινες κατὰ τὸν παλαιὸν |
τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν ἅπαντα φρονοῦντες διαμεμενήκασιν, ὧν ὁ
θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε
διὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοι καὶ τὸ βασιλεύειν

οὕτως ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν.
πάλιν γοῦν οἱ ἐλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι ἀθεμίτῳ τολμήματι 6
τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν καὶ ἐπιχει-
ροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα. ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν
πρόσταγμα τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συγκεκρότητο, κἀκεῖνοι τῆς
ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνουν τὴν σκέψιν. ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ 7
τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντές τι καινοτομεῖν τῆς τοιαύτης ἑταιρίας
τοὺς συναλισκομένους εὑρόντες Γερμίνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάιον
τοὺς τὴν ἔριν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας, ὧν ἡ διδασκαλία μία
μὲν οὖσα πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν. ὡς δὲ συνεῖδον
οὐχὶ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως ὄντας οὔτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς
κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς ὡς
δοκεῖν ἕτερόν τι γράφειν· ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς ὁ καὶ τὰς γνώμας
αὐτῶν ἐξελέγχων. ἵνα οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας 8
περιπίπτῃ καὶ ταραχὴ καὶ θόρυβος καλινδούμενος ἅπαντα συγχέῃ,
βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι διωρισμένα ἔννομα καὶ ἀμετακίνητα δια-
φυλάττειν, τοὺς δὲ προειρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχω-
ρίσθαι, δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξαντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπι-
είκειαν ἀπεστάλκαμεν τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς
μηνύσοντας. τοῖς δὲ πρέσβεσι πρό γε πάντων τοῦτο παρεκελευ- 9
σάμεθα τὸ τὴν ἀλήθειαν | πιστώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ
δικαίων ὁρμωμένους· οἳ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα ὅτι
οὐχ ὥσπερ ἔφησαν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης ἔσται εἰρήνη, εἴπερ
τι τῶν δικαίων ἀνατραπείη. πῶς γὰρ εἰρήνην οἷόν τε ἄγειν τοὺς τὴν
εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν
ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γενήσεται.
Διὸ δὴ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηνέσιν ἀκοαῖς 10
καὶ γαληναίῳ βλέμματι τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις ἀθρήσειας μήτε πρὸς
ὕβριν τῶν τετελευτηκότων καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας, ἀλλ'
ἐάσῃς ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὁρισθεῖσί τε καὶ νενο-
μοθετημένοις, οὓς ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ
πνεύματος ἁγίου πεποιηκέναι φήσαιμεν ἄν. τὰ γὰρ νῦν παρ' 11
ἐκείνων καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύσασιν ἀπιστίαν ἐμποιεῖ,
τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν ὠμότητα. ἱκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσῃς τοὺς
ἐπισκόπους τοὺς ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, οὓς καὶ τὸ τῆς
ἡλικίας ἐπίπονον καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα
ἀνακομιδὴν ῥᾳδίαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων ἀφωρι-
σμένων, αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν. ἔτι δὲ πρὸς ἅπασι καὶ τοῦτο 12
δεόμεθα, ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τῶν προϋπαρξάντων μήτε | πλεο-
νάζῃ, ἀλλὰ πάντα ἄρρηκτα διαμείνῃ ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας
καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα, μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν
καὶ τῶν οἰκείων παροικήσεων ἀλλοτρίους ἐπιτρέψειας γίνεσθαι,
ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς μετ' εἰρήνης εἰς εὐχάς τε

καὶ λατρείας σχολὴν ἄγοιεν ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας καὶ
σωτηρίας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θειότης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαριεῖται.
οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τάς τε ὑπογραφὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων
προσηγορίας κομίζουσιν, οἵτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν
τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα.

Ἀπόφασις τῆς συνόδου.

Ἕως προσῆκον ἦν καὶ δυνατόν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ἡ καθολικὴ 11,1
σύνοδος καὶ ἡ ἁγία ἐκκλησία τῇ ἰδίᾳ ὑπομονῇ καὶ ἀνεξικακίᾳ ἤνεγκεν
οὐκ ἀγενῶς Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλην καὶ Γάιον καὶ Γερμίνιον καὶ
Αὐξέντιον, οἵτινες ἄλλοτε ἄλλα φρονοῦντες πάσας τὰς ἐκκλησίας
συνετάραξαν, οἳ καὶ νῦν ἐπιχειρῆσαι τετολμήκασι τὸν αἱρετικὸν λο-
γισμὸν τῇ τῶν ὀρθοδόξων πίστει συνάψαι καὶ διαλῦσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ
σύνοδον, ἥτις ἀντίμαχος ὑπάρχει τῇ τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσει, ἔξωθεν
ἰδίαν τινὰ καὶ ἀλλοτριωτάτην τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας συγγραφεῖ-
σαν πίστιν προσφέροντες, ἥντινα ἡμᾶς δέξασθαι ἀθέμιτον ἡγησάμεθα.
| ἔκπαλαι γὰρ οὗτοι αἱρετικοὶ ὄντες καὶ τἀναντία φρονοῦντες καὶ νῦν 2
ἀπεδείχθησαν, οὓς πρὸς τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν συνελθεῖν οὐκ
ἐπιτρέπομεν τῇ ἰδίᾳ φωνῇ παρόντας αὐτοὺς κατακρίναντες καὶ κα-
θαιροῦντες. νῦν τοίνυν ὅπερ δοκεῖ ἀποφήνασθε, ἵνα ἑνὸς ἑκάστου ἡ
γνῶσις ἐκ τῆς ὑπογραφῆς εἴη βέβαιος. ὁμοθυμαδὸν οἱ ἐπίσκοποι 3
φάσκομεν· 'οἱ προειρημένοι ἐχθροὶ καθαιρεθῶσιν, ἵνα ἡ καθολικὴ
πίστις ἐν εἰρήνῃ διαμείνῃ'·

Καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ πραχθέντα ταχεῖαν καὶ τοιαύτην ἔσχε
τὴν διάλυσιν. οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖ διεφώνησεν, ἀλλὰ πάντες συμφώνως
ἔγραψαν τὰ δόξαντα καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς καθῄρησαν.

Τὰ δὲ ἐν Σελευκείᾳ τῇ Τραχείᾳ γενόμενα ταῦτά ἐστι. μὴν μὲν 12,1
ἦν ὁ κατὰ Ῥωμαίους καλούμενος Σεπτέμβριος, κατὰ δὲ τοὺς Αἰγύπτους
Θωθ καὶ κατὰ Μακεδόνας Γορπιαῖος καὶ ἡμέρα ις´ τοῦ μηνὸς κατ᾿
Αἰγυπτίους, εἰς ἣν συνέδραμον πάντες οἱ κληθέντες συνελθεῖν· ἦσαν
δὲ κἀκεῖ που ρξ´. πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐν αὐτοῖς κατηγορουμένων 2
καὶ τῶν κατηγορούντων βοώντων κατ᾿ αὐτῶν Ἀκάκιος καὶ Πατρό-
φιλος καὶ Οὐράνιος ὁ ἀπὸ Τύρου καὶ Εὐδόξιος ὁ ἐπεισπηδήσας τῇ
Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ Λεόντιός τε καὶ Θεοδόσιος καὶ Εὐάγριος καὶ Θεό-
δουλος καὶ Γεώργιος ὁ διωχθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης πράττουσί | τι
κακοῦργον. φοβηθέντες γὰρ τοὺς κατ᾿ αὐτῶν παρὰ τῶν κατηγόρων 3
ἐλέγχους προσελάβοντο τοὺς ἄλλους τῆς Ἀρείου μερίδος τοὺς εἰς
αὐτὸ τοῦτο μισθωτοὺς εἰς ἀσέβειαν γινομένους καὶ κατασταθέντας
παρὰ Σεκούνδου τοῦ καθαιρεθέντος παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου,
ἀπὸ μὲν τῆς Λιβύης Στέφανον καὶ Σερὰν καὶ Πολυδεύκην κατηγορου-
μένους ἐπὶ διαφόροις ἐγκλήμασι καὶ λοιπὸν Παγκράτιον καὶ Πτολε-

μαῖον Μελιτιανόν τινα· καὶ σχηματισάμενοι δῆθεν περὶ πίστεως ζητεῖν
οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγόρους δεδιότες. καὶ τὴν αἵρεσιν ἐξεδί- 4
κουν καὶ λοιπὸν ἐσχίσθησαν. καὶ οἱ μὲν μετὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον
ἦσαν ὕποπτοι καὶ ὀλίγοι παντελῶς, οἱ δὲ ἄλλοι τὸ πλῆθος ἦσαν. οἱ μὲν
οὖν περὶ Ἀκάκιον ἀποχρησάμενοι τῷ τῆς ἀπονοίας θράσει τέλεον
ἠρνοῦντο τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα καὶ τὴν σύνοδον διέβαλλον, οἱ δὲ
ἄλλοι (τὸ πλῆθος δὲ ἦσαν οὗτοι) τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῆς συνόδου
ἀπεδέχοντο, μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν ὡς ἐκ τῆς ἀσαφείας
ὕποπτον ἐπροφασίζοντο. ἐγχρονιζόντων τοίνυν ἐν τῷ τόπῳ καὶ 5
τῶν μὲν κατηγόρων ἐπικειμένων, τῶν δὲ κατηγορουμένων φευγόντων
καὶ διὰ τοῦτο πλέον ἐν ἀσεβείαις ἐξαγομένων καὶ βλασφημούντων
εἰς τὸν κύριον ἠγανάκτησε τὸ πλῆθος τῶν ἐπισκόπων καὶ καθῄρησαν
μὲν Ἀκάκιον Πατρόφιλον Οὐράνιον Εὐδόξιον καὶ τὸν ἀπὸ ὑποδεκτῶν
Γεώργιον καὶ ἄλλους ἀπὸ τῆς Ἀσίας, | Λεόντιον καὶ Θεοδόσιον,
Εὐάγριον καὶ Θεόδουλον, ἀκοινωνήτους δὲ πεποιήκασιν Ἀστέριον,
Εὐσέβιον, Αὔγαρον καὶ Βασιλικὸν καὶ Φοῖβον καὶ Φιδήλιον καὶ
Εὐστάθιον καὶ Εὐτύχιον καὶ Μάγνον. τοῦτο δὲ πεποιήκασιν, 6
ἐπειδὴ κληθέντες ἀπολογήσασθαι ἐφ' οἷς αὐτῶν πλεῖστοι κατηγόρουν
οὐκ ἀπήντησαν. καὶ ὥρισαν οὕτω μένειν αὐτούς, ἕως ἂν ἀπολογησά-
μενοι δείξωσιν ἑαυτοὺς καθαροὺς ἀπὸ τῶν ἐπιφερομένων αὐτοῖς
ἐγκλημάτων. γράψαντές τε εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν τὴν κατ' 7
αὐτῶν γενομένην κρίσιν ἀνῆλθον παρὰ τὸν ἀσεβέστατον Αὔγουστον
Κωνστάντιον ἀπαγγελοῦντες αὐτῷ τὰ πεπραγμένα· ταύτην γὰρ εἶχον
πρόσταξιν. καὶ τοῦτο τέλος γέγονε καὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου.

Τίς τοίνυν οὐκ ἂν ἀποδέξαιτο μὲν τὴν εὐλάβειαν τῶν ἐν τῇ Ἀρι- 13, 1
μίνῳ συνόδῳ συνελθόντων ἐπισκόπων; οἳ τοσοῦτον κάματον ὁδοῦ
καὶ θαλάττης κινδύνους ὑπέμειναν, ἵνα τοὺς μὲν φρονοῦντας τὰ
Ἀρείου καθέλωσι, τοὺς δὲ τῶν πατέρων ὅρους ἀκεραίους φυλάξωσιν
ὁσίως καὶ κανονικῶς τοῦτο βουλευσάμενοι· ἡγεῖτο γὰρ ἕκαστος αὐτῶν,
εἰ λύσαιεν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν, πρόφασιν διδόναι τοῖς μετὰ ταῦτα,
ὥστε λῦσαι τὰ παρ' αὐτῶν νῦν γινόμενα. τίς δὲ οὐκ ἂν καταγνοίη 2
τῆς εὐχερείας τῶν περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον, οἳ τὴν τῶν ἑαυτῶν
πατέρων τιμὴν προπίνουσι τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σπουδῇ καὶ
χάριτι; ποία γὰρ πίστις τοῖς παρ' αὐτῶν γινομένοις, εἰ τὰ τῶν προτέ-
ρων καταλύεται; ἢ πῶς 'πατέρας' ὀνομάζουσιν οὓς | διεδέξαντο, ὧν
αὐτοὶ τῆς γνώμης κατήγοροι γίνονται; μάλιστα δὲ Ἀκάκιος τί ἂν 3
εἴποι πρὸς Εὐσέβιον τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον, ὃς οὐ μόνον ὑπέγραψεν
ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ δι' ἐπιστολῆς ἐδήλωσε
τοῖς ὑπ' αὐτὸν λαοῖς ταύτην εἶναι πίστιν ἀληθῆ τὴν ὁμολογηθεῖσαν
ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ; εἰ γὰρ καὶ ὡς ἠθέλησεν ἀπελογήσατο
διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλά γε τὰς λέξεις οὐκ ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ κατη-
γόρησε τῶν Ἀρειανῶν ὅτι λέγοντες· 'οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ ὁ υἱός,
οὐδὲ πρὸ Μαρίας αὐτὸν ἤθελον εἶναι'. τί ἄρα καὶ διδάξουσι τοὺς 4

λαοὺς τοὺς παρ' ἐκείνων διδαχθέντας; ὅτι ἐσφάλησαν οἱ πατέρες;
καὶ πῶς αὐτοὶ πιστευθήσονται παρ' αὐτοῖς οὓς διδάσκουσι παρακούειν
τῶν διδασκάλων; ποίοις δὲ ὄμμασιν ἐμβλέψονται καὶ τοῖς μνήμασι
τῶν πατέρων οὓς ὀνομάζουσι νῦν αἱρετικούς; τί δὲ τοὺς ἀπὸ Οὐα-
λεντίνου καὶ Φρυγίας καὶ Μανιχαίους διασύρουσι, τοὺς δὲ τὰ ὅμοια
φθεγξαμένους, ὡς ὑπονοοῦσιν αὐτοί, 'ἁγίους' ὀνομάζουσιν; ἢ πῶς
αὐτοὶ ἔτι δύνανται εἶναι ἐπίσκοποι, εἰ παρ' αἱρετικῶν, ὡς αὐτοὶ
διαβάλλουσι, κατεστάθησαν; εἰ δὲ καὶ κακῶς ἐφρόνησαν καὶ γρά- 5
ψαντες ἐπλάνησαν τὴν οἰκουμένην, παυθήτω τέλεον καὶ ἡ περὶ τούτων
μνήμη. καὶ εἰ τὰ γράμματα αὐτῶν ἐκβάλλεται, ἐκβάλλετε ὑμεῖς ἀπελ-
θόντες ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων τὰ λείψανα τούτων, ἵνα γνῶσιν ἅπαντες
ἐκείνους μὲν πλάνους, ὑμᾶς δὲ πατροκτόνους.

Ὁ μὲν οὖν μακάριος ἀπόστολος ἀποδέχεται τοὺς Κορινθίους λέ- **14, 1**
γων· «ὅτι πάντα μου μέμνησθε, | καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς
παραδόσεις, οὕτω κατέχετε[1]», οὗτοι δὲ τοιαῦτα περὶ τῶν πρὸ αὐτῶν
ἐνθυμούμενοι τἀναντία πάντως τοῖς λαοῖς καὶ εἰπεῖν τολμήσουσιν·
'οὐκ ἐπαινοῦμεν ὑμᾶς μνημονεύοντας τῶν πατέρων, ἀλλ' ἀποδεχόμεθα
μᾶλλον ὑμᾶς, ὅταν τὰς παραδόσεις αὐτῶν μὴ κατέχητε'. καὶ λοιπὸν 2
διαβαλλέτωσαν τὴν ἑαυτῶν δυσγένειαν καὶ λεγέτωσαν· 'ἡμεῖς οὐκ
ἐξ εὐσεβῶν, ἀλλ' ἐξ αἱρετικῶν γεγόναμεν'. τοιαῦτα γὰρ ἁρμόζει λέγειν
τοῖς, ὡς προεῖπον, προπίνουσι τὴν τῶν πατέρων τιμὴν καὶ τὴν ἑαυ-
τῶν σωτηρίαν τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει καὶ μὴ φοβουμένοις ἀκοῦσαι τὸ ἐν
τῇ θείᾳ παροιμίᾳ γεγραμμένον «ἔκγονον κακὸν πατέρα καταρᾶται[2]»
καὶ τὴν ἐν τῷ νόμῳ κατὰ τῶν τοιούτων κειμένην ἀπειλήν. ἐκεῖνοι 3
μὲν οὖν διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως σπουδὴν τοιοῦτον φιλόνεικον ἐσχή-
κασι καὶ τὸ φρόνημα, ὑμεῖς δὲ μὴ διὰ τοῦτο ταραχθῆτε μηδὲ τὴν
ἐκείνων τόλμαν ἀλήθειαν ἡγήσησθε. καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀνθί-
στανται καὶ τῶν πατέρων ἀποστάντες μίαν οὐκ ἔχουσι τὴν γνώμην,
ἀλλὰ ποικίλαις καὶ διαφόροις νήχονται μεταβολαῖς. καὶ πρὸς τὴν ἐν
Νικαίᾳ σύνοδον ἐρίζοντες πολλὰς μὲν συνόδους πεποιήκασι καὶ αὐτοί,
καθ' ἑκάστην δὲ πίστιν ἐκτιθέμενοι ἐν οὐδεμιᾷ μεμενήκασιν· ἀλλὰ
καὶ οὐ παύσονταί γε ἀεὶ τοῦτο ποιοῦντες, ὅτι κακῶς ζητοῦντες οὐχ
εὑρήσουσιν ἣν ἐμίσησαν σοφίαν. ὑπέταξα τοίνυν ἀναγκαίως ἀπὸ 4
| μέρους τά τε παρὰ Ἀρείου γραφέντα καὶ ὅσα συναγαγεῖν ἠδυνήθην
ὧν ἐν διαφόροις οὗτοι συνόδοις ἐξέθεντο, ἵνα γνῶτε καὶ θαυμάσητε,
τίνος ἕνεκα πρὸς οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας
φιλονεικοῦντες οὐ καταδύονται.

Ἄρειος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φρονήσαντες καὶ λέγοντες 'ἐξ οὐκ ὄντων **15, 1**
πεποίηκε τὸν υἱὸν ὁ θεὸς καὶ κέκληκεν ἑαυτῷ υἱόν, καὶ ἓν τῶν κτι-
σμάτων ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τρεπτὸς δέ
ἐστι δυνάμενος, ὅτε βούλεται, τραπῆναι' ἐξεβλήθησαν τῆς ἐκκλησίας

1. Α' Κορ. 11, 2. 2. Παρμ. 24, 34.

παρὰ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου. ἀλλ' ἐκβληθεὶς καὶ ἐπιτριβεὶς 2 Ἄρειος παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον συνέθηκεν ἑαυτοῦ τὴν αἵρεσιν ἐν χάρτῃ καὶ ὡς ἐν 'Θαλίᾳ' ζηλώσας οὐδένα τῶν φρονίμων, ἀλλὰ τὸν Αἰγύπτιον Σωσάτην ἐν τῷ ἤθει καὶ τῇ ἐκλύσει τοῦ μέλους γράφει μὲν πολλά, ἀπὸ μέρους δέ ἐστιν αὐτοῦ ταῦτα·

Βλασφημίαι Ἀρείου 3

Αὐτὸς γοῦν ὁ θεὸς καθό ἐστιν ἄρρητος ἅπασιν ὑπάρχει.
ἴσον οὐδὲ ὅμοιον, οὐχ ὁμόδοξον ἔχει μόνος οὗτος.
ἀγέννητον δὲ αὐτόν φαμεν διὰ τὸν τὴν φύσιν γεννητόν·
τοῦτον ἄναρχον ἀνυμνοῦμεν διὰ τὸν ἀρχὴν ἔχοντα,
ἀίδιον δὲ αὐτὸν σέβομεν διὰ τὸν ἐν χρόνοις γεγαότα.
ἀρχὴν τὸν υἱὸν ἔθηκε τῶν γενητῶν ὁ ἄναρχος
καὶ ἤνεγκεν εἰς υἱὸν ἑαυτῷ τόνδε τεκνοποιήσας,
ἴδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ θεοῦ καθ' | ὑπόστασιν ἰδιότητος,
οὐδὲ γάρ ἐστιν ἴσος, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοούσιος αὐτῷ.
σοφὸς δέ ἐστιν ὁ θεός, ὅτι τῆς σοφίας διδάσκαλος αὐτός.
ἱκανὴ δὲ ἀπόδειξις ὅτι ὁ θεὸς ἀόρατος ἅπασι,
τοῖς τε διὰ υἱοῦ καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ ἀόρατος ὁ αὐτός.
ῥητῶς δὲ λέξω, πῶς τῷ υἱῷ ὁρᾶται ὁ ἀόρατος·
τῇ δυνάμει ᾗ δύναται ὁ θεὸς ἰδεῖν· ἰδίοις τε μέτροις
ὑπομένει ὁ υἱὸς ἰδεῖν τὸν πατέρα, ὡς θέμις ἐστίν.
ἤγουν τριάς ἐστι δόξαις οὐχ ὁμοίαις, ἀνεπίμικτοι ἑαυταῖς εἰσιν
αἱ ὑποστάσεις αὐτῶν,
μία τῆς μιᾶς ἐνδοξοτέρα δόξαις ἐπ' ἄπειρον.
ξένος τοῦ υἱοῦ κατ' οὐσίαν ὁ πατήρ, ὅτι ἄναρχος ὑπάρχει.
σύνες ὅτι ἡ μονὰς ἦν, ἡ δυὰς δὲ οὐκ ἦν, πρὶν ὑπάρξῃ.
αὐτίκα γοῦν υἱοῦ μὴ ὄντος ὁ πατὴρ θεός ἐστι.
λοιπὸν ὁ υἱὸς οὐκ ὢν (ὑπῆρξε δὲ θελήσει πατρῴᾳ)
μονογενὴς θεός ἐστι καὶ ἑκατέρων ἀλλότριος οὗτος.
ἡ σοφία σοφία ὑπῆρξε σοφοῦ θεοῦ θελήσει.
ἐπινοεῖται γοῦν μυρίαις ὅσαις ἐπινοίαις πνεῦμα, δύναμις, σοφία,
δόξα θεοῦ, ἀλήθειά τε καὶ εἰκὼν καὶ λόγος οὗτος.
σύνες ὅτι καὶ ἀπαύγασμα καὶ φῶς ἐπινοεῖται.
ἴσον μὲν τοῦ υἱοῦ γεννᾶν δυνατός ἐστιν ὁ κρείττων,
διαφορώτερον δὲ ἢ κρείττονα ἢ μείζονα οὐχί.
θεοῦ | θελήσει ὁ υἱὸς ἡλίκος καὶ ὅσος ἐστίν,
ἐξ ὅτε καὶ ἀφ' οὗ καὶ ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ θεοῦ ὑπέστη,
ἰσχυρὸς θεὸς ὢν τὸν κρείττονα ἐκ μέρους ὑμνεῖ.
συνελόντι εἰπεῖν τῷ υἱῷ ὁ θεὸς ἄρρητος ὑπάρχει·
ἔστι γὰρ ἑαυτῷ ὅ ἐστι τοῦτ' ἔστιν ἄλεκτος,

ὥστε οὐδὲν τῶν λεγομένων κατά τε κατάληψιν συνίει ἐξειπεῖν ὁ υἱός.
ἀδύνατα γὰρ αὐτῷ τὸν πατέρα τε ἐξιχνιάσει, ὅς ἐστιν ἐφ' ἑαυτοῦ.
αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν οὐκ οἶδεν,
υἱὸς γὰρ ὢν θελήσει πατρὸς ὑπῆρξεν ἀληθῶς.
τίς γοῦν λόγος συγχωρεῖ τὸν ἐκ πατρὸς ὄντα
αὐτὸν τὸν γεννήσαντα γνῶναι ἐν καταλήψει;
δῆλον γὰρ ὅτι τὸ ἀρχὴν ἔχον, τὸν ἄναρχον, ὡς ἔστιν,
ἐμπερινοῆσαι ἢ ἐμπεριδράξασθαι οὐχ οἷόν τέ ἐστιν.

Ἃ δὲ καὶ δι' ἐπιστολῆς ἔγραψαν πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀλέ- **16,1**
ξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἔστι ταῦτα·

Μακαρίῳ πάπᾳ καὶ ἐπισκόπῳ ἡμῶν Ἀλεξάνδρῳ οἱ πρεσβύτεροι **2**
καὶ οἱ διάκονοι ἐν κυρίῳ χαίρειν. Ἡ πίστις ἡμῶν ἡ ἐκ προγόνων, ἣν καὶ ἀπὸ σοῦ μεμαθήκαμεν, μακάριε πάπα, ἔστιν αὕτη· οἴδαμεν ἕνα θεόν, μόνον ἀγέννητον, μόνον ἀίδιον, μόνον ἄναρχον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἀθανασίαν ἔχοντα, μόνον σοφόν, μόνον ἀγαθόν, μόνον δυνάστην, πάντων κριτήν, | διοικητήν, οἰκονόμον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, δίκαιον καὶ ἀγαθόν, νόμου καὶ προφητῶν καὶ καινῆς διαθήκης τοῦτον θεὸν γεννήσαντα υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰωνίων, «δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ ὅλα πεποίηκε[1]», γεννήσαντα δὲ οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἀληθείᾳ· ὑποστήσαντα ἰδίῳ θελήματι ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεγεννημνων, οὐδ' ὡς Οὐαλεντῖνος προβολὴν τὸ
γέννημα τοῦ πατρὸς ἐδογμάτισεν, οὐδ' ὡς Μανιχαῖος μέρος ὁμοούσιον **3**
τοῦ πατρὸς τὸ γέννημα εἰσηγήσατο, οὐδ' ὡς Σαβέλλιος τὴν μονάδα διαιρῶν υἱοπάτορα εἶπεν, οὐδ' ὡς Ἱέρακας λύχνον ἀπὸ λύχνου ἢ ὡς λαμπάδα εἰς δύο, οὐδὲ τὸν ὄντα πρότερον ὕστερον γεννηθέντα ἢ ἐπικτισθέντα εἰς υἱόν, ὡς καὶ σὺ αὐτός, μακάριε πάπα, κατὰ μέσην τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐν συνεδρίῳ πλειστάκις τοὺς ταῦτα εἰσηγησαμένους ἀπηγόρευσας, ἀλλ' ὥς φαμεν θελήματι τοῦ θεοῦ πρὸ | χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων κτισθέντα καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότα
καὶ τὰς δόξας, συνυποστήσαντος αὐτῷ τοῦ πατρός. οὐ γὰρ ὁ πατὴρ **4**
δοὺς αὐτῷ πάντων τὴν κληρονομίαν ἐστέρησεν ἑαυτὸν ὧν ἀγεννήτως ἔχει ἐν ἑαυτῷ· πηγὴ γάρ ἐστι πάντων. ὥστε τρεῖς εἰσιν ὑποστάσεις. καὶ ὁ μὲν θεὸς αἴτιος τῶν πάντων τυγχάνων ἔστιν ἄναρχος μονώτατος, ὁ δὲ υἱὸς ἀχρόνως γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ πρὸ αἰώνων κτισθεὶς καὶ θεμελιωθεὶς οὐκ ἦν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, ἀλλὰ ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηθεὶς μόνος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὑπέστη. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀίδιος ἢ συναΐδιος ἢ συναγέννητος τῷ πατρί, οὐδὲ ἅμα τῷ πατρὶ τὸ εἶναι ἔχει, ὥς τινες λέγουσι τὰ πρός τι δύο ἀγεννήτους ἀρχὰς εἰση-

1, Ἑβρ. 1, 2.

γούμενοι, ἀλλ' ὡς μονὰς καὶ ἀρχὴ πάντων, οὕτως ὁ θεὸς πρὸ πάντων
ἐστί. διὸ καὶ πρὸ τοῦ υἱοῦ ἔστιν, ὡς καὶ παρὰ σοῦ μεμαθήκαμεν κατὰ
μέσην τὴν ἐκκλησίαν κηρύξαντος. καθὸ οὖν παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ 5
εἶναι ἔχει καὶ τὰς δόξας καὶ τὸ ζῆν καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη,
κατὰ τοῦτο ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστιν ὁ θεός. ἄρχει γὰρ αὐτοῦ ὡς θεὸς αὐτοῦ
καὶ πρὸ αὐτοῦ ὤν. εἰ δὲ τὸ «ἐξ αὐτοῦ» καὶ τὸ «ἐκ γαστρὸς[1]» καὶ
τὸ «ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω[2]» ὡς μέρος αὐτοῦ ὁμοουσίου καὶ
ὡς προβολὴ ὑπό τινων νοεῖται, | σύνθετος ἔσται ὁ πατὴρ καὶ διαι-
ρετὸς καὶ τρεπτὸς καὶ σῶμα κατ' αὐτοὺς καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς τὰ
ἀκόλουθα σώματι πάσχων ὁ ἀσώματος θεός.

Ταῦτα ἀπὸ μέρους ὧν ἤμεσαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν αἱρετικῆς καρδίας 17,1
οἱ περὶ Ἄρειον ἐστί· πρὸ δὲ τοῦ γενέσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον
ἔγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον Νάρκισσόν τε καὶ Πατρόφιλον καὶ
Μάριν Παυλῖνόν τε καὶ Θεόδοτον καὶ Ἀθανάσιον τὸν ἀπὸ Ναζαρ-
βῶν τὰ ὅμοια αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς Νικομηδείας Εὐσέβιος 2
κατὰ περιττὸν ἔγραψεν Ἀρείῳ ὅτι «καλῶς φρονῶν εὔχου πάντας
οὕτως φρονεῖν· παντὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ πεποιημένον οὐκ ἦν πρὶν
γενέσθαι. τὸ γενόμενον δὲ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι»· ὁ δὲ ἀπὸ Καισα- 3
ρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσέβιος γράφων πρὸς Εὐφρατίωνα τὸν ἐπί-
σκοπον οὐκ ἐφοβήθη φανερῶς εἰπεῖν ὅτι 'ὁ Χριστὸς οὐκ ἔστιν ἀληθι-
νὸς θεός'. καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ ἀπὸ Ναζαρβῶν ἔτι γυμνότερον ἀπεκά- 4
λυπτε τὴν αἵρεσιν ἕνα τῶν ἑκατὸν προβάτων λέγων εἶναι τὸν υἱὸν
τοῦ θεοῦ. γράφων γὰρ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἀπετόλμησεν
οὕτως εἰπεῖν· «τί μέμφῃ τοῖς περὶ Ἄρειον, εἰ λέγουσιν· ἐξ οὐκ
ὄντων κτίσμα πεποίηται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἓν τῶν πάντων | ἐστίν;
ἐν ἑκατὸν γὰρ προβάτοις παραβαλλομένων[3] πάντων τῶν πεποιημένων
εἷς ἐστι καὶ ὁ υἱὸς ἐξ αὐτῶν. εἰ μὲν οὖν τὰ ἑκατὸν οὐκ ἔστι κτίσματα
καὶ γενητὰ ἢ ἔνι πλέον τι τῶν ἑκατόν, δηλονότι μηδὲ ὁ υἱὸς ἔστω κτί-
σμα καὶ εἷς τῶν πάντων. εἰ δὲ τὰ ἑκατὸν πάντα γενητὰ καὶ οὐδέν
ἐστιν ἐκτὸς τῶν ἑκατὸν πλὴν μόνου τοῦ θεοῦ, τί ἄτοπον λέγουσιν οἱ
περὶ Ἄρειον, εἰ ἓν ἐν τοῖς ἑκατὸν περιλαβόντες καὶ ἀριθμοῦντες
τὸν Χριστὸν ἕνα τῶν πάντων αὐτὸν εἰρήκασι;» Γεώργιος δὲ ὁ 5
νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, πρεσβύτερος ὢν τότε τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἐν
Ἀντιοχείᾳ διατρίβων, πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἔγραφεν
ὅτι· «μὴ μέμφου τοῖς περὶ Ἄρειον, εἰ λέγουσιν· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ
ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ ὁ Ἡσαΐας υἱὸς γέγονεν Ἀμώς[4], καὶ ὅμως
ὁ μὲν Ἀμὼς ἦν πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν Ἡσαΐαν, ὁ δὲ Ἡσαΐας οὐκ ἦν
πρότερον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα γέγονε.» πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανοὺς 6
ἔγραφε· «τί μέμφεσθε Ἀλεξάνδρῳ τῷ πάπᾳ λέγοντι ἐκ τοῦ πατρὸς

1. Ψαλμ. 109, 3. 2. Ἰω. 8, 42. 3. Πρβλ. Λουκ. 15, 4. 4. Πρβλ. Ἡσ. 1, 1.

τὸν υἱόν; καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς μὴ φοβηθῆτε εἰπεῖν καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν
υἱόν. εἰ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγραψε· 'τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ'[1], καὶ ἔστι
δῆλον ἐξ οὐκ ὄντων πεποιῆσθαι τὰ πάντα, ἔστι δὲ καὶ ὁ υἱὸς κτίσμα
καὶ τῶν πεποιημένων εἷς. | λεχθείη ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ θεοῦ οὕτως,
ὥσπερ καὶ τὰ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ θεοῦ.» ἐξ ἐκείνου γοῦν ἔμαθον 7
οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες ὑποκρίνεσθαι τὴν λέξιν τὴν 'ἐκ τοῦ θεοῦ',
καὶ λέγειν μὲν τὴν λέξιν, μὴ φρονεῖν δὲ καλῶς. αὐτὸς δὲ ὁ Γεώργιος
καθηρέθη ὑπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ δι' ἄλλα μέν, ὅτι δὲ καὶ ἀσεβὴς
ἐφάνη· πρεσβύτερος γὰρ ἦν αὐτός, καθὰ προείρηται.

Καὶ ὅλως ἔγραφον οὗτοι τοιαῦτα ὡς ἕκαστον ἐρίζειν καὶ φιλοτι- **18,1**
μεῖσθαι, τίς πλέον αὐξήσει τὴν ἀσέβειαν τῆς αἱρέσεως καὶ μᾶλλον
αὐτὴν δείξει γυμνότερον. καὶ τὰς μὲν ἐπιστολὰς αὐτῶν οὐκ ἔσχον
ἐν ἑτοίμῳ, ὥστε καὶ ἀποστεῖλαι, εἰ δ' οὖν, καὶ ἀντίγραφα καὶ αὐτῶν
ὑμῖν ἔπεμψα ἄν, τοῦ δὲ κυρίου θέλοντος, ἐὰν εὐπορήσω καὶ τοῦτο
ποιήσω. καὶ Ἀστέριος δέ τις ἀπὸ Καππαδοκίας, πολυκέφαλος 2
σοφιστής, εἷς ὢν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ
διωγμῷ τῷ κατὰ τὸν πάππον Κωνσταντίου οὐκ ἠδύνατο παρ' αὐτῶν
εἰς κλῆρον προαχθῆναι, ποιεῖ μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συντα-
γμάτιον, ὁποῖον μὲν ἤθελον αὐτοί, ἴσον δὲ τῷ τῆς θυσίας αὐτοῦ τολμή-
ματι. ἐν γὰρ τούτῳ τὴν ἀκρίδα καὶ τὴν κάμπην τῷ Χριστῷ συγ- 3
κρίνας, μᾶλλον δὲ προτιμήσας αὐτοῦ, καὶ λέγων ἄλλην εἶναι παρὰ τὸν
Χριστὸν ἐν τῷ θεῷ σοφίαν τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κόσμου δημιουρ-
γικὴν περιήρχετο τὰς ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας κατὰ σύ-
στασιν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἵνα ἅπαξ ἀρνεῖσθαι μελετήσας οὕτω καὶ
νῦν θρασύνηται κατὰ τῆς ἀληθείας. ἐπέβαινεν οὖν εἰς τοὺς μὴ ἐξὸν
αὐτῷ τόπους ὁ πάντα τολμηρός, καὶ εἰς τὸν τῶν κληρικῶν τόπον |
καθεζόμενος ἀνεγίνωσκε δημοσίᾳ τὸ συνταγμάτιον, καίτοι τῶν ἄλλων
δυσανασχετούντων ἐπ' αὐτῷ. καὶ τὸ μὲν συνταγμάτιον διὰ πολλῶν 4
ἐστι γεγραμμένον, μέρη δὲ αὐτοῦ ἐστι ταῦτα· «οὐ γὰρ εἶπεν ὁ μακάριος
Παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν ἢ τὴν σοφίαν
αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης >δύναμιν θεοῦ
καὶ θεοῦ σοφίαν<[2], ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ δύναμιν,
τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως κηρύσσων,
γεννητικὴν μὲν οὖσαν, δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ
παντὸς κόσμου. περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ διδάσκων 5
ἔλεγε· >τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι
νοούμενα καθορᾶται ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης.[3]< ὥσπερ
γὰρ τὴν εἰρημένην ἐνταυθοῖ θεότητα οὐκ ἄν τις φαίη Χριστὸν εἶναι,
ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν πατέρα, οὕτως, οἶμαι, καὶ ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ
δύναμις οὐχ ὁ μονογενὴς θεός, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει πατήρ.
ἄλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει θεοῦ τὴν διὰ τοῦ | Χριστοῦ

1. Α' Κορ. 11, 12. 2. Α' Κορ. 1, 24. 3. Ῥωμ. 1, 20.

δεικνυμένην δηλονότι καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τῆς διακονίας αὐτοῦ
γνωριζομένην.» καὶ πάλιν· «καίτοιγε ἡ μὲν ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις 6
καὶ σοφία, ἣν ἄναρχόν τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται
λογισμοί, μία ἂν εἴη δήπουθεν καὶ ἡ αὐτή, πολλαὶ δὲ αἱ καθ' ἕκαστον
ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός·
πᾶσαί γε μὴν ὁμοίως εἰς τὸν κεκτημένον ἀνήρτηνται καὶ πᾶσαι αἱ
δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως.
οἷον ὁ μὲν προφήτης >τὴν ἀκρίδα< δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημά- 7
των θεήλατον γινομένην οὐ >δύναμιν< μόνον θεοῦ, ἀλλὰ καὶ >μεγάλην<
φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ θεοῦ[1], ὁ δέ γε μακάριος Δαυὶδ
ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ >δυνάμεσιν<
αἰνεῖν παρακελεύεται τὸν θεόν· καὶ πάσας γε ἐπὶ τὸν ὕμνον παρακαλῶν
καὶ τὸ πλῆθος παρίστησι καὶ >λειτουργοὺς θεοῦ< καλεῖν οὐ παραιτεῖ-
ται καὶ >ποιεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα< διδάσκει.[2]»

Τοιαῦτα τολμήσας κατὰ τοῦ σωτῆρος οὐκ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ πλέον 19, 1
ἐπεκτείνει τὰς βλασφημίας αὐτοῦ λέγων ὅτι εἷς τῶν πάντων ἐστὶν
ὁ υἱός· «πρῶτον γάρ ἐστι τῶν γενητῶν καὶ εἷς τῶν νοητῶν φύσεών
ἐστι, καὶ ὥσπερ ἥλιος ἐν τοῖς βλεπομένοις εἷς μέν ἐστι τῶν φαινομέ-
νων, λάμπει δὲ παντὶ τῷ κόσμῳ κατὰ πρόσταξιν τοῦ πεποιηκότος,
οὕτως ὁ υἱὸς εἷς ὢν τῶν νοητῶν φύσεων φωτίζει καὶ λάμπει καὶ
αὐτὸς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ». πάλιν τέ φησιν· 'ἦν ποτε,
ὅτε οὐκ ἦν' οὕτω γράφων· «καὶ πρὶν τῆς γενέσεως τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ 2
προϋπάρχουσαν εἶχε τὴν τοῦ γεννᾶν ἐπιστήμην, ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς πρὸ
τοῦ ἰατρεύειν εἶχε τὴν τοῦ ἰατρεύειν ἐπιστήμην.» καὶ πάλιν φη- 3
σίν· «εὐεργετικῇ φιλοτιμίᾳ ἐκτίσθη ὁ υἱός, καὶ περιουσίᾳ δυνάμεως
ἐποίησεν αὐτὸν ὁ πατὴρ» καὶ πάλιν· «εἰ τὸ θέλειν τοῦ θεοῦ διὰ πάντων
ἐφεξῆς τῶν ποιημάτων διελήλυθε, δηλονότι καὶ ὁ υἱὸς ποίημα |
ὢν βουλήσει γέγονε καὶ πεποίηται.» ταῦτα δὲ Ἀστέριος ἔγραψε μόνος,
οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον ἐφρόνουν αὐτὰ κοινῇ μετ' αὐτοῦ.

Ταῦτά ἐστιν ὑπὲρ ὧν ἀγωνίζονται, διὰ ταῦτα μάχονται πρὸς τὴν 20, 1
ἀρχαίαν σύνοδον, ὅτι μὴ τὰ ὅμοια αὐτῶν ἔγραψαν οἱ συνελθόντες
ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἣν ἐσπού-
δαζον οὗτοι συστῆσαι. διὰ τοῦτο καὶ Ἀστέριον τὸν θύσαντα, σοφι-
στὴν ὄντα, συνήγορον τῆς ἀσεβείας ἑαυτῶν προὐβάλλοντο, ἵνα μὴ
φείδηται μήτε κατὰ τοῦ κυρίου φθέγγεσθαι μήτε τοὺς ἀκεραίους τῇ
πιθανολογίᾳ πλανᾶν. καὶ ἠγνόησάν γε οἱ ἀμαθεῖς ὅτι καθ' ἑαυτῶν 2
εἰργάζοντο τοῦτο. ἡ γὰρ δυσωδία τῆς εἰς τὰ εἴδωλα θυσίας τοῦ συνη-
γόρου ἔτι πλέον τὴν αἵρεσιν Χριστομάχον ἐδείκνυε. διὰ τοῦτο καὶ νῦν
πάντα κινοῦσι καὶ θορυβοῦσι νομίζοντες ὅτι, κἂν πλείονας ἀποκτεί-
νωσι καὶ συνόδους κατὰ μῆνα συγκροτήσωσι, παύσεταί ποτε ἡ κατὰ
τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως ἀπόφασις. ἐοίκασι δὲ πάλιν ἀγνοεῖν ἢ 3

1. Πρβλ. Ἰωὴλ 2, 25. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 102, 21.

εἰδέναι μέν, ἀποπροσποιεῖσθαι δέ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς Νικαίας ἡ αἵρεσις
ἦν βδελυκτή, ὅτε ταύτην Ἀρτεμᾶς κατεβάλλετο καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸ τοῦ
Καϊάφα καὶ τὸ τῶν τότε Φαρισαίων συνέδριον. καὶ ἀεὶ δὲ τὸ 4
χριστομάχον ἐργαστήριον βδελυκτόν ἐστι, καὶ οὐ παύσεται τοῦ εἶναι
μισητὸν ἐρασμίου ὄντος τοῦ κυριακοῦ ὀνόματος καὶ καμπτούσης πάσης
τῆς κτίσεως τὰ γόνατα καὶ ἐξομολογουμένης «ὅτι κύριος Ἰησοῦς
Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός.[1]»

Πλὴν ὅτι συνόδους συνεχεῖς κατὰ τῆς οἰκουμενικῆς ποιοῦντες **21,1**
οὐδέπω κεκμήκασι. μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον οἱ περὶ Εὐσέβιον
καθηρέθησαν. ἀλλὰ μετὰ χρόνον ἐπιβάντες ἀναισχύντως ταῖς ἐκκλη-
σίαις ἤρξαντο τοῖς μὲν ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπισκόποις ἐπιβουλεύειν,
ἀντὶ δὲ τούτων τοὺς τῆς αἱρέσεως ἑαυτῶν καθιστάνειν εἰς τὰς ἐκκλησίας,
ἵν' ὅτε βούλονται ποιήσωσι τὰς συνόδους ἔχοντες τοὺς συντρέχοντας
αὐτοῖς, οὓς ἐπίτηδες εἰς αὐτὸ τοῦτο προεχειρίσαντο. συνέρχονται τοί-
νυν ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ γράφουσι ταῦτα· |

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα τῇ 2
ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυ-
πτον καὶ Θηβαΐδα καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰ-
κουμένην ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Πᾶσι μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν δια- 3
φόρων πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου
μαρτυρίου σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου
τῷ πάντων βασιλεῖ θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος
ἐπετελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις παρέσχεν, ἣν
ἐποίησεν αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων
τοῦθ', ὅπερ ἐχρῆν, παρορμήσας πάντα μὲν ἐξορίσαι τῆς ἐκκλησίας
τοῦ θεοῦ φθόνον καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσαι βασκανίαν, δι' ἧς
τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη πάλαι πρότερον διειστήκει, ἡπλωμένῃ δὲ καὶ
εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἄρειον, οὓς πρός τινα καιρὸν ὁ
μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας εἰργάσατο. ἐμαρτύ- 4
ρει δὲ τοῖς ἀνδράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς πί-
στεως ὀρθοτομίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ παρὰ
ζώσης φωνῆς αὐτῶν ἀκούσας ἀπεδέξατο ἡμῖν τε φανερὰν κατεστήσατο,
ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ | γράμμασιν ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθο-
δοξίαν, ἣν ἐπέγνωμεν οἱ πάντες ὑγιῆ τε οὖσαν καὶ ἐκκλησιαστικήν.
καὶ εἰκότως παρεκάλει τοὺς ἄνδρας ὑποδεχθῆναι καὶ ἑνωθῆναι 5
τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν ἰσοτύπων εἴσεσθε
τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἧς πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν διεπεμψάμεθα.
πιστεύομεν ὅτι καὶ ὑμῖν αὐτοῖς, ὡς ἂν τὰ οἰκεῖα μέλη τοῦ ὑμετέρου 6
σώματος ἀπολαμβάνουσι, μεγάλη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη γενήσεται

1. Φιλιπ. 2, 11.

τὰ ἑαυτῶν σπλάγχνα καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ πατέρας γνω-
ρίζουσί τε καὶ ἀπολαμβάνουσιν, οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων τῶν περὶ
Ἄρειον ἀποδοθέντων ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πλη-
θύος ἁπάσης, ἣ προφάσει τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν μακρῷ χρόνῳ
παρ' ὑμῖν διειστήκει. καὶ πρέπει γε ἀληθῶς γνόντας ὑμᾶς τὰ 7
πεπραγμένα, καὶ ὡς ἐκοινώνησαν οἱ ἄνδρες παρεδέχθησάν τε ὑπὸ τῆς
τοσαύτης ἁγίας συνόδου, προθυμότατα καὶ αὐτοὺς ἀσπάσασθαι τὴν
πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη συνάφειάν τε καὶ εἰρήνην, ὅτι μάλιστα τὰ
τῆς ἐκτεθείσης ὑπ' αὐτῶν πίστεως ἀναμφήριστον σῴζει τὴν παρὰ τοῖς
πᾶσιν ὁμολογουμένην ἀποστολικὴν παράδοσίν τε καὶ διδασκαλίαν.

| Αὕτη τῶν συνόδων αὐτῶν ἡ ἀρχὴ γέγονεν, ἐν ᾗ καὶ τὴν προαί- 22,1
ρεσιν ἑαυτῶν ταχέως ἐξήγγειλαν καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν κρύψαι. εἰρηκό-
τες γὰρ ἐξηλᾶσθαι πάντα φθόνον καὶ μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκο-
πον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον γράφοντες δεῖν δεχθῆναι Ἄρειον
καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἔδειξαν ὅτι διὰ τοῦτο αὐτῷ τε τῷ Ἀθανασίῳ ἐπε-
βούλευον καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐπισκόποις τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς
ἐπεβούλευσαν ὑπὲρ τοῦ τοὺς περὶ Ἄρειον δέξασθαι καὶ τὴν αἵρεσιν εἰς
τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν. καὶ εἰ καὶ πᾶσαν τὴν Ἀρείου κακοφρο- 2
σύνην ἐπῄνεσαν ἐν ταύτῃ καὶ εἰς κοινωνίαν προσέταξαν αὐτοὺς δεχθῆ-
ναι, αὐτοὶ πρότερον τοῦτο ποιήσαντες, ὅμως ἡγούμενοι λείπειν αὐτοῖς
ἔτι πρὸς ὃ βούλονται συγκροτοῦσιν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον προφάσει
τῶν λεγομένων Ἐγκαινίων. καὶ ἐπειδὴ ἀεὶ ὑπὸ πάντων κατηγοροῦντο
περὶ τῆς αἱρέσεως γράφουσι διαφόρως τὰ μὲν οὕτως, τὰ δὲ ἐκείνως.
καὶ τὰ μὲν ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἐστι ταῦτα·

Ἡμεῖς οὔτε ἀκόλουθοι Ἀρείου γεγόναμεν· πῶς γὰρ ἐπίσκοποι 3
ὄντες ἀκολουθοῦμεν πρεσβυτέρῳ; οὔτε ἄλλην τινὰ πίστιν παρὰ τὴν
ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν ἐδεξάμεθα. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐξετασταὶ καὶ 4
δοκιμασταὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ γενόμενοι | μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα
ἤπερ ἠκολουθήσαμεν· γνώσεσθε δὲ ἀπὸ τῶν λεγομένων. μεμαθήκα- 5
μεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς εἰς ἕνα θεὸν τὸν τῶν ὅλων θεὸν πιστεύειν, τὸν πάντων
νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε καὶ προνοητήν, καὶ εἰς ἕνα 6
υἱὸν τοῦ θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχοντα καὶ συνόντα
τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρί, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ὁρατὰ
καὶ τὰ ἀόρατα, τὸν καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς
κατελθόντα καὶ σάρκα ἐκ τῆς παρθένου ἀνειληφότα καὶ πᾶσαν τὴν πα-
τρικὴν αὐτοῦ βούλησιν συνεκπεπληρωκότα, πεπονθέναι καὶ ἐγηγέρθαι
καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι
καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ διαμένοντα βα-
σιλέα καὶ θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον 7
πνεῦμα· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως
καὶ ζωῆς αἰωνίου.

Ἃ δὲ καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ δεύτερον ἐν τοῖς αὐτοῖς Ἐγκαινίοις 23, 1
ἐκτίθενται μεταγνόντες μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις, ἐπινοήσαντες δὲ
καινότερά τινα καὶ πλείονα ἔστι ταῦτα·

Πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει 2
εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν τε καὶ
ποιητὴν καὶ προνοητήν, ἐξ | οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰη- 3
σοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ θεόν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν
γεννηθέντα πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρός, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου,
μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ βασιλέως, κύριον ἀπὸ
κυρίου, λόγον ζῶντα, σοφίαν ζῶσαν, φῶς ἀληθινόν, ὁδόν, ἀλήθειαν,
ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, τῆς θεότητος
οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράλλα-
κτον εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ
πρὸς τὸν θεόν, λόγον θεὸν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· «καὶ 4
θεὸς ἦν ὁ λόγος[1]», δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέ-
στηκε, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνωθεν καὶ γεννηθέν-
τα ἐκ παρθένου κατὰ τὰς γραφὰς καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, μεσίτην
θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ ἀρχηγὸν τῆς
ζωῆς, ὥς φησιν ὅτι «καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ
θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ | πέμψαντός με[2]», τὸν παθόντα
ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς,
καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης
καὶ δυνάμεως κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ 5
ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν καὶ ἁγιασμὸν καὶ τελείωσιν τοῖς πιστεύουσι
διδόμενον, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς
μαθηταῖς λέγων «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτί-
ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος[3]», δηλονότι πατρὸς ἀληθῶς πατρὸς ὄντος, υἱοῦ δὲ ἀληθῶς 6
υἱοῦ ὄντος, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος ἀληθῶς ἁγίου πνεύματος ὄντος,
τῶν ὀνομάτων οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἀργῶς κειμένων, ἀλλὰ σημαινόντων
ἀκριβῶς τὴν οἰκείαν ἑκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασίν τε καὶ
τάξιν καὶ δόξαν, ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία, τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἕν.
ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους 7
ἔχοντες ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ πᾶσαν αἱρετικὴν κακοδο-
ξίαν ἀναθεματίζομεν. καὶ εἴ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν 8
[ὀρθὴν] πίστιν διδάσκει λέγων ἢ χρόνον ἢ καιρὸν ἢ αἰῶνα ἢ εἶναι ἢ
γεγονέναι πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ εἴ τις 9
λέγει τὸν υἱὸν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων ἢ γέννημα ὡς ἓν τῶν γεν-
νημάτων ἢ ποίημα ὡς ἓν τῶν ποιημάτων καὶ μὴ ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ
παραδέδωκαν τῶν προειρημένων ἕκαστον [ἀφ' ἑκάστου], ἢ εἴ τι

1. Ἰω. 1, 1. 2. Ἰω. 6, 38. 3. Ματθ. 28, 19.

ἄλλο διδάσκει ἢ εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα ἔστω.
ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις ὑπό 10
τε προφητῶν καὶ | ἀποστόλων ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφόβως καὶ πιστεύο-
μεν καὶ ἀκολουθοῦμεν.

Καὶ Θεοφρόνιος δέ τις ἐπίσκοπος Τυάνων συνθεὶς καὶ αὐτὸς ἐξέ- **24,1**
θετο τὴν πίστιν ταύτην ἔμπροσθεν τῶν πάντων, ᾗ καὶ πάντες ὑπέγρα-
ψαν ἀποδεξάμενοι τὴν τοῦ ἀνθρώπου πίστιν·

Οἶδεν ὁ θεός, ὃν μάρτυρα καλῶ ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχήν, ὅτι οὕτως 2
πιστεύω· εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων κτίστην καὶ
ποιητήν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, 3
θεόν, λόγον, δύναμιν καὶ σοφίαν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,
δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων, θεὸν
τέλειον ἐκ θεοῦ τελείου καὶ ὄντα πρὸς τὸν θεὸν ἐν ὑποστάσει, ἐπ'
ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν κατελθόντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς παρθένου
κατὰ τὰς γραφάς, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα ἀπὸ τῶν
νεκρῶν καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως κρῖ-
ναι ζῶντας | καὶ νεκροὺς καὶ μένοντα εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ εἰς τὸ 4
πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν παράκλητον, «τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας[1]»,
ὃ καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς ἐκχέειν ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ
δούλους[2] καὶ ὁ κύριος ἐπηγγείλατο πέμψαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς,
ὃ καὶ ἔπεμψεν, ὡς αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μαρτυροῦσιν.[3] εἰ δέ 5
τις παρὰ ταύτην τὴν πίστιν διδάσκει ἢ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀνάθεμα ἔστω.
καὶ ⟨κατὰ⟩ Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας ἢ Σαβελλίου ἢ Παύλου τοῦ
Σαμοσατέως· ἀνάθεμα ἔστω καὶ αὐτὸς καὶ πάντες οἱ κοινωνοῦντες
αὐτῷ.

Ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις ἐπίσκοποι ἐνενήκον- **25,1**
τα, ὑπατείᾳ Μαρκελλίνου καὶ Προβίνου, ἰνδικτιῶνος ιδ', ἐκεῖ ὄντος
Κωνσταντίου τοῦ ἀσεβεστάτου. ταῦτα πράξαντες ἐν Ἀντιοχείᾳ
τοῖς Ἐγκαινίοις, νομίσαντες δὲ μὴ τελείως γεγραφέναι, ῥεμβομένην
δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες αὖθις πάλιν συντιθέασιν ἄλλο γράμμα δῆθεν
περὶ πίστεως μετὰ μῆνας ὀλίγους, καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς Γαλλίας
Νάρκισσον, Μάριν, Θεόδωρον καὶ Μάρκον. κἀκεῖνοι ὡς ἀπὸ συνό-
δου πεμφθέντες ἐπιδεδώκασι τῷ τῆς μακαρίας μνήμης Κώνσταντι
τῷ Αὐγούστῳ καὶ τοῖς ἐκεῖ πᾶσι ταῦτα·

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ 2
ποιητὴν τῶν πάντων, «ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς

1. Ἰω. 15, 16. 2. Πρβλ. Ἰωὴλ 3, 1. 3. Πρβλ. Πράξ. 2, 3.

ὀνομάζεται.[1]» καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν 3
Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννη-
θέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι᾽ οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς
οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σο-
φίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν
ἡμερῶν δι᾽ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρ-
θένου, τὸν σταυρωθέντα | καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα
ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν καὶ καθεσθέν-
τα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι
ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ
ἡ βασιλεία ἀκατάλυτος οὖσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας·
ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι
τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, του- 4
τέστι τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ 5
τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι
πάντα, δι᾽ οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς | εἰς αὐτὸν πεπι-
στευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ
ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ʻἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ
ἦνʼ ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

Ἐπὶ τούτοις ὥσπερ μεταγνόντες συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον 26, 1
ἑαυτῶν μετὰ ἔτη τρία, καὶ ἀποστέλλουσιν Εὐδόξιον, Μαρτύριον καὶ
Μακεδόνιον τὸν ἀπὸ Κιλικίας καὶ σὺν αὐτοῖς ἑτέρους τινὰς εἰς τὰ μέρη
τῆς Ἰταλίας ἀποφέροντας πίστιν διὰ πολλῶν γραφεῖσαν προσθήκας
τε ἔχουσαν πλείστας παρὰ τὰς προτέρας, ὡς γὰρ καινότερά τινα
ἐπινοήσαντες ἀπεδήμησαν ἔχοντες ταῦτα·

I. Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, κτίστην 1
καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, «ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ
γῆς ὀνομάζεται·» καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν 2
Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα,
θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι᾽ οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς
καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν
καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν
δι᾽ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου
καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ τῶν
νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν καὶ καθεσθέντα
ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι
ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ
ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὖσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας·
καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ,

1. Ἐφ. 3, 15.

ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, 3
τουτέστι τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις
μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι
πάντα, δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευ-
κότων ψυχαί.

II. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως
καὶ μὴ ἐκ τοῦ | θεοῦ καὶ ὅτι ἦν χρόνος ποτὲ ἢ αἰών, ὅτε μὴ ἦν,
ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία ἐκκλησία. ὁμοίως καὶ τοὺς
λέγοντας τρεῖς εἶναι θεοὺς ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι θεὸν ἢ πρὸ τῶν
αἰώνων μήτε Χριστὸν μήτε υἱὸν αὐτὸν εἶναι θεοῦ ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι
πατέρα καὶ υἱὸν ἢ ἅγιον πνεῦμα ἢ ἀγέννητον υἱὸν ἢ ὅτι | οὐ βουλήσει
οὐδὲ θελήσει ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ
καθολικὴ ἐκκλησία.

III. Οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν λέγειν ἀσφαλές, ἐπεὶ μηδα- 1
μοῦ τοῦτο τῶν θεοπνεύστων γραφῶν φέρεται περὶ αὐτοῦ, οὔτε μὴν ἐξ
ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως παρὰ τὸν πατέρα προϋποκειμένης, ἀλλ'
ἐκ μόνου τοῦ θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννῆσθαι διοριζόμεθα. ἓν γὰρ 2
τὸ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον τὸν Χριστοῦ πατέρα ὁ θεῖος διδάσκει λόγος.
ἀλλ' οὐδὲ τὸ 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγοντας
χρονικόν τι διάστημα προενθυμητέον αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως
αὐτὸν γεγεννηκότα θεόν· καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γενόνασι δι' αὐτοῦ.
οὔτε μὴν συνάναρχον καὶ συναγέννητον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἶναι 3
νομιστέον· συναγάρχου γὰρ καὶ συναγεννήτου οὐδεὶς κυρίως πατὴρ ἢ
υἱὸς λεχθήσεται. ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα μόνον ἄναρχον ὄντα καὶ ἀγέννη-
τον γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἴδαμεν, τὸν
δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι πρὸ αἰώνων καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ πατρὶ ἀγέννη-
τον εἶναι καὶ αὐτόν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα πατέρα· «κεφαλὴ
γὰρ Χριστοῦ ὁ θεός.[1]»

IV. Οὔτε μὴν τρία ὁμολογοῦντες πράγματα καὶ τρία πρόσωπα 1
τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὰς γραφὰς
τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς θεοὺς ποιοῦμεν, ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννη-
τον ἄναρχόν τε καὶ ἀόρατον θεὸν ἕνα μόνον οἴδαμεν, τὸν θεὸν καὶ πα-
τέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον
δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τοῦτο χαριζόμενον. οὔτε μὴν ἕνα 2
θεὸν μόνον λέγοντες εἶναι τὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέ-
ρα, τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα καὶ τὸν Χριστὸν θεὸν
εἶναι πρὸ αἰώνων, ὁποῖοί εἰσιν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως
ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῆσθαι
λέγοντες τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον γεγονέναι. οἴδαμεν γὰρ καὶ 3
αὐτόν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ θεῷ, ἀλλ' ὅμως πρὸ
αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ

1. Α' Κορ. 11, 3.

ἀληθῆ καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα θεόν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐνανθρωπῆσαι δι' ἡμᾶς, καὶ μηδέποτε ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι.

V. | Βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν ψιλὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάστως καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα, νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπό τινων, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον, Χριστὸν | δὲ αὐτὸν καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ μεσίτην καὶ εἰκόνα τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας, ἀλλ' ἐκ τότε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνείληφε πρὸ τετρακοσίων οὐχ ὅλων ἐτῶν. ἐκ τότε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι ἐθέλουσι καὶ τέλος ἕξειν αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ τὴν κρίσιν.

VI. Τοιοῦτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Σκοτεινοῦ τῶν Ἀγκυ- 1
ρογαλατῶν, οἳ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θεότητα
καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως Ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν
ἐπὶ προφάσει τοῦ συνίστασθαι δοκεῖν τῇ μοναρχίᾳ. ἴσμεν γὰρ αὐτὸν 2
ἡμεῖς οὐχ ἁπλῶς προφορικὸν λόγον ἢ ἐνδιάθετον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα
θεὸν λόγον καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ Χριστὸν καὶ οὐ
προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ
πατρὶ καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν εἴτε
τῶν ὁρατῶν εἴτε τῶν ἀοράτων. οὗτος γάρ ἐστι πρὸς ὃν εἶπεν ὁ 3
πατὴρ ὅτι «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'
ὁμοίωσιν[1]», ὁ καὶ τοῖς πατριάρχαις αὐτοπροσώπως ὀφθείς, δεδωκὼς
τὸν νόμον καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσείληφεν ἀξίωμα, ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν καὶ τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι πεπιστεύκαμεν.

VII. Καὶ τοὺς λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν 1
καὶ ἅγιον πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα χωρητὸν ἅμα καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται. τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ Πατροπασσιανοὶ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις, Σαβελλιανοὶ δὲ καλού-
μενοι παρ' ἡμῖν. οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποστείλαντα πατέρα 2
ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἤθει μεμενηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι.

VIII. Ὅμως δὲ καὶ τοὺς οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει γεγεννῆσθαι 1
τὸν υἱὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς, ἀνάγκην δὲ δηλονότι ἀβούλητον καὶ ἀπροαίρετον περιτεθεικότας τῷ θεῷ , ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν υἱόν, δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἐκκλησίας ξένους ἐπιγινώσκομεν, ὅτι τε

1. Γεν. 1, 26.

παρὰ τὰς κοινὰς περὶ θεοῦ ἐννοίας καὶ δὴ καὶ παρὰ τὸ βούλημα τῆς
θεοπνεύστου | | γραφῆς τοιαῦτα τετολμήκασι περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι.
αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν θεὸν καὶ κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες 2
ἑκουσίως αὐτὸν καὶ ἐθελοντὴν τὸν υἱὸν γεγεννηκέναι εὐσεβῶς ὑπει-
λήφαμεν. πιστεύοντες δὲ ἐμφόβως καὶ τῷ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι·
«κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ[1]», οὐχ ὁμοίως
αὐτὸν τοῖς δι᾽ αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νο-
οῦμεν. ἀσεβὲς γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον τὸ 3
τὸν κτίστην τοῖς δι᾽ αὐτοῦ κεκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν
καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἄλλοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομί-
ζειν. μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ υἱὸν γεγεννῆσθαι γνησίως τε
καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεῖαι γραφαί.

IX. Ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸν υἱὸν καθ᾽ ἑαυτὸν εἶναι ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν 1
ὁμοίως τῷ πατρὶ λέγοντες διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρὸς
τόπους καὶ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς
ἐπινοοῦντες. πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεσιτεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδια- 2
στάτως ἀλλήλοις ἐπισυνῆφθαι καὶ ἀχωρίστους ὑπάρχειν ἑαυτῶν,
ὅλου μὲν τοῦ πατρὸς ἐνστερνισμένου τὸν υἱόν, ὅλου δὲ τοῦ υἱοῦ ἐξηρτη-
μένου καὶ προσπεφυκότος τῷ πατρὶ καὶ μόνου τοῖς πατρῴοις κόλποις
ἐπαναπαυομένου διηνεκῶς. πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον 3
τριάδα τὴν ἁγιωτάτην, τουτέστιν εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν
καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ θεὸν μὲν τὸν πατέρα λέγοντες, θεὸν
δὲ καὶ τὸν υἱόν, οὐ δύο τούτους θεούς, ἀλλ᾽ ἓν ὁμολογοῦμεν τῆς θεό-
τητος ἀξίωμα καὶ μίαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συμφωνίαν, πανταρ-
χοῦντος μὲν καθόλου πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ μόνου τοῦ πατρός,
τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ πατρί, ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ πάντων μετ᾽
αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι᾽ αὐτοῦ γενομένων καὶ τὴν τοῦ ἁγίου
πνεύματος χάριν ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι.
οὕτω γὰρ τὸν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν μοναρχίας συνίστασθαι λόγον
παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι.

X. Ταῦτα ἠναγκάσθημεν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ προεκτεθεῖσαν 1
πίστιν πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ᾽
ἵνα πᾶσαν τὴν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀνακαθάρωμεν
ὑποψίαν παρὰ τοῖς τὰ καθ᾽ ἡμᾶς ἀγνοοῦσι καὶ γνῶσιν οἱ κατὰ τὴν δύσιν
πάντες ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν,
ὁμοῦ δὲ τῶν | ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐν κυρίῳ φρόνημα,
μαρτυρούμενον ἀβιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν παρὰ τοῖς
ἀδιαστρόφοις.

Ἀλλ᾽ οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν· πάλιν γὰρ ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες 27,1
κατὰ Φωτεινοῦ τότε συνέθηκαν | αὖθις πίστιν οὐκέτι μὲν οὕτω σχοινο-

1. Παρμ. 8, 22.

τενῆ οὐδὲ τοσαύτην τοῖς ῥήμασιν, ἀφελόντες δὲ τὰ πλεῖστα καὶ προσθέντες ἄλλα, ὥσπερ ἐξ ὑποβολῆς παρά τινων ἀκούσαντες, ἔγραψαν ταῦτα·

2 Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, «ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται·» καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ζωήν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὖσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀποστεῖλαι, διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα ἔπεμψε, δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί.

3 I. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἰών, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία.

II. Πάλιν οὖν ἐροῦμεν· εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγει θεούς, ἀνάθεμα ἔστω.

III. Καὶ εἴ τις λέγων θεὸν τὸν Χριστὸν πρὸ αἰώνων υἱὸν τοῦ θεοῦ ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογοίη, ἀνάθεμα ἔστω.

IV. Εἴ τις τὸν ἀγέννητον ἢ μέρος αὐτοῦ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι τολμῷ, ἀνάθεμα ἔστω.

V. Εἴ τις κατὰ πρόγνωσιν πρὸ Μαρίας λέγοι τὸν | υἱὸν εἶναι καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν θεὸν εἶναι καὶ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω.

VI. Εἴ τις τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ πλατύνεσθαι ἢ συστέλλεσθαι φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω.

VII. Εἴ τις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν λέγοι ποιεῖν ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζοι, ἀνάθεμα ἔστω.

VIII. Εἴ τις ἐνδιάθετον ἢ προφορικὸν ⟨λόγον⟩ λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

IX. | Εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγοι τὸν ἐκ Μαρίας υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω.

X. Εἴ τις θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων θεὸν τὸν ἀγέννητον οὕτω νοοῖ, ἀνάθεμα ἔστω.

XI. Εἴ τις τὸ «ἐγὼ θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός[1]» ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων θεῶν εἰρημένον ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ αἰώνων θεοῦ Ἰουδαϊκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XII. Εἴ τις τὸ «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο[2]» ἀκούων τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι νομίζοι ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XIII. Εἴ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐσταυρωμένον ἀκούων τὴν θεότητα αὐτοῦ φθορὰν ἢ πάθος ἢ τροπὴν ἢ μείωσιν ἢ ἀναίρεσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XIV. Εἴ τις τὸ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον[3]» μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλ' αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω.

XV. Εἴ τις μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τῷ Ἀβραὰμ ἑωρᾶσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XVI. Εἴ τις τῷ Ἰακὼβ μὴ τὸν υἱὸν ὡς ἄνθρωπον πεπαλαικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XVII. Εἴ τις τὸ «ἔβρεξε κύριος πῦρ παρὰ κυρίου» μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω· ἔβρεξε γὰρ κύριος ὁ υἱὸς παρὰ κυρίου τοῦ πατρός.

XVIII. Εἴ τις ἀκούων κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν κύριον καὶ κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ἐπεὶ κύριος ἐκ κυρίου, δύο λέγοι θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ συντάσσομεν υἱὸν τῷ πατρί, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρί. οὔτε γὰρ κατῆλθεν ἐπὶ Σόδομα ἄνευ βουλῆς τοῦ πατρὸς οὔτε ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ κυρίου αὐθεντοῦντος δηλαδὴ | τοῦ πατρός, οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει λέγοντος τοῦ πατρός· «κάθου ἐκ δεξιῶν μου.[4]»

XIX. Εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἓν πρόσωπον λέγει, ἀνάθεμα ἔστω.

XX. Εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παράκλητον λέγων τὸν ἀγέννητον λέγοι θεόν, ἀνάθεμα ἔστω.

XXI. Εἴ τις, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ κύριος, μὴ ἄλλον λέγοι τὸν παράκλητον παρὰ τὸν υἱόν· εἴρηκε γὰρ «καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ ὃν ἐρωτήσω ἐγώ[5]», ἀνάθεμα ἔστω.

XXII. Εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μέρος λέγοι τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XXIII. | Εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τρεῖς λέγοι θεούς, ἀνάθεμα ἔστω.

1. Ἡσ. 44, 5. 2. Ἰω. 1, 14. 3. Γεν. 1, 26. 4. Ψαλμ. 109, 1. 5. Ἰω. 14, 16.

XXIV. Εἴ τις βουλήσει τοῦ θεοῦ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων γεγονέναι λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XXV. Εἴ τις μὴ θελήσαντος τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι λέγοι τὸν υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀχθείς, ὡς οὐκ ἤθελεν, ἐγέννησε τὸν υἱόν, ἀλλ' ἅμα τε ἠβουλήθη καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν.

XXVI. Εἴ τις ἀγέννητον καὶ ἄναρχον λέγοι τὸν υἱόν, ὡς δύο ἄναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων καὶ δύο ποιῶν θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. κεφαλὴ γάρ, ὅ ἐστιν ἀρχὴ πάντων, ὁ υἱός. «κεφαλὴ δέ», ὅ ἐστιν ἀρχή, «τοῦ Χριστοῦ ὁ θεός [1]», οὕτω γὰρ εἰς μίαν ἄναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν δι' υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν.

XXVII. Καὶ πάλιν συνδιακριβοῦντες τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν λέγομεν, ὅτι εἴ τις Χριστὸν θεὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ προαιώνιον ὄντα καὶ ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκ Μαρίας ἐγεννήθη, ἐκ τότε καὶ Χριστὸν καὶ υἱὸν κεκλῆσθαι καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ θεὸν εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω.

Ταῦτα πάντα παρωσάμενοι, καὶ ὥσπερ βελτίονα ἐπινοήσαντες **28,1**
δογματίζουσιν ἄλλην πίστιν καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν Σιρμίῳ Ῥωμαϊστὶ μέν, ἑρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστί·

Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξέ τινα διάσκεψιν | γενέσθαι, πάντα 2
ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διηρευνήθη ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου καὶ Γερμινίου καὶ τῶν λοιπῶν. συνέστηκεν 3
ἕνα θεὸν εἶναι πατέρα παντοκράτορα, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταγγέλλεται, καὶ ἕνα μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθέντα. δύο 4
θεοὺς μὴ χρῆναι λέγειν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκε· «πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν.[2]»
διὰ τοῦτο καὶ πάντων θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐδίδαξεν· 5
«ἢ Ἰουδαίων μόνων ὁ θεός, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπείπερ εἷς ὁ θεός, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως.[3]» καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ καὶ οὐδεμίαν ἔχει ἀμφιβολίαν. ἐπειδὴ δὲ πολλούς τινας κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης 6
Ῥωμαϊστὶ μὲν 'σουβσταντίας', Ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης 'οὐσίας', τουτέστιν ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ τὸ ὁμοούσιον ἢ τὸ λεγόμενον ὁμοιοούσιον, οὐ χρή τινα | τούτων παντελῶς μνήμην γίνεσθαι οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμόν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων, καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπων νοῦν ἐστι, καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεὰν τοῦ υἱοῦ διηγήσασθαι, καθὼς γέ-

---

1. Α' Κορ. 11, 3. 2. Ἰω. 20, 17. 3. Ῥωμ. 3, 29-30.

γραπται· «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;[1]» μόνον γὰρ εἰδέναι τὸν
πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησε, καὶ πάλιν τὸν υἱόν, πῶς
αὐτὸς γεγέννηται παρὰ τοῦ πατρός. οὐδενὶ δὲ ἀμφίβολόν ἐστι 7
μείζονα εἶναι τὸν πατέρα. οὐδὲ γὰρ διστάσειεν ἄν τις τὸν πατέρα τιμῇ
καὶ ἀξίᾳ καὶ θειότητι καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι,
διαμαρτυρουμένου αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· «ὁ ἐμὲ πέμψας πατὴρ μείζων μού
ἐστι.[2]» καὶ τοῦτο δὲ καθολικὸν εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ δύο πρόσωπα 8
εἶναι πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ τὸν μὲν πατέρα μείζονα, τὸν δὲ υἱὸν ὑποτε-
ταγμένον τῷ πατρὶ μετὰ πάντων, ὧν αὐτῷ ὁ πατὴρ ὑπέταξε, τὸν δὲ 9
πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν καὶ ἀόρατον εἶναι καὶ ἀθάνατον εἶναι καὶ
ἀπαθῆ εἶναι, τὸν δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρός, θεὸν ἐκ θεοῦ,
φῶς ἐκ φωτός, καὶ τούτου τὴν γένεσιν, καθὼς προείρηται, μηδένα
γινώσκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν πατέρα, αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν καὶ κύριον 10
καὶ θεὸν ἡμῶν σάρκα ἤτοι σῶμα, τουτέστιν ἄνθρωπον, | ἀνειληφέναι
ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου, καθάπερ καὶ ὁ ἄγγελος προευηγγελίσατο,
καθὼς δὲ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ ἀπόστολος
ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν· ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας
τῆς παρθένου, δι᾽ οὗ πέπονθε. τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως 11
καὶ ἡ βεβαιότης ἐστίν, ἵνα τριὰς ἀεὶ φυλάττηται, καθὼς ἀνέγνωμεν
ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· «πορευθέντες βαπτίζετε πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ
ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.[3]» ἀκέραιος
δὲ καὶ τέλειός ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος. ὁ δὲ παράκλητος τὸ 12
πνεῦμα τὸ ἅγιον δι᾽ υἱοῦ ἀποσταλὲν ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα
τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀναδιδάξῃ καὶ ἁγιάσῃ.

Ταῦτα γράψαντες καὶ μεταγνόντες συνέθηκαν μὲν ἐκείνην, ἣν 29,1
μετὰ τῆς ὑπατείας ἐπιδείξαντες ἠρυθρίασαν. συνήθως δὲ ὥσπερ
καταγνόντες καὶ ταύτης ἐποίησαν μὲν αὐτὴν ἁρπασθῆναι ἀπὸ τῶν
ἐχόντων ἀντίγραφα διὰ Μαρτινιανοῦ νοταρίου. καὶ ποιήσαντες | τὸν
βασιλέα Κωνστάντιον κατ᾽ αὐτῆς προθεῖναι διάταγμα δογματίζουσι
πάλιν ἄλλην καὶ προσθέντες, ὡς εἰώθασι, λέξεις τινάς, γράφουσι ταῦτα
ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ·

Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις 2
τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν προκομίζοντες αὐτήν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ
πατέρες ἡμῶν κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως
συνέδραμον. ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς ἐθορύβησε τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ 3
ὁμοιοούσιον ἐν τοῖς παρεληλυθόσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ
ἀρτίως λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον υἱοῦ πρὸς πα-
τέρα, τούτου χάριν τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιοούσιον | ἐκβάλ-
λομεν ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν

1. Ἠσ. 53, 8. 2. Ἰω. 14, 28. 3. Ματθ. 28, 19.

καὶ πάντας, ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς
ἐκκλησίας. τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα σαφῶς ὁμολο- 4
γοῦμεν κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ· «ὅς ἐστιν εἰκὼν
τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου.[1]» ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, 5
πατέρα, παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν πάντων
καὶ ἀοράτων. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν 6
Χριστόν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων
τῶν αἰώνων, θεὸν λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωήν, ἀλήθειαν,
σοφίαν, δύναμιν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ
ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα. τοῦτον πιστεύομεν ἐπὶ 7
συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφέναι
ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν
ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ἀναστάντα καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς καθέ-
ζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας
καὶ νεκρούς. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ καὶ παράκλη- 8
τον ὠνόμασεν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὸ
ἀπελθεῖν αὐτὸν πέμψαι τοῖς μαθηταῖς τοῦτο, ὃ καὶ ἀπέστειλε, δι' οὗ
καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας καὶ βαπτιζομένους ἐν
ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. τοὺς δὲ παρὰ 9
ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ
ἐκκλησία. ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώην
ἐκτεθεῖσα πίστις ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν γνωρίζουσιν
οἱ ἐντυγχάνοντες.

Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντι- **30,1**
νούπολιν ὥσπερ μεταγνόντες ἤλλαξαν συνήθως ταῦτα καὶ προσθέντες
λεξείδιά τινα, ὥστε μηδὲ 'ὑπόστασιν' λέγειν ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ
ἁγίου πνεύματος, | διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ καὶ ἠνάγκα-
ζον καὶ τοὺς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις ὑπογράφειν, τοὺς δὲ ἀντιλέ-
γοντας αὐτοῖς ἐποίουν ἐξορίζεσθαι παρὰ Κωνσταντίου. ἔστιν οὖν
ταῦτα·

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα, 2
καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων καὶ πρὸ πά-
σης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ | ὁρατὰ
καὶ τὰ ἀόρατα, γεννηθέντα δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρός, 3
θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς,
οὗ τὴν γένεσιν οὐδεὶς γινώσκει εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ.
τοῦτον οἴδαμεν μονογενῆ θεοῦ υἱὸν πέμποντος τοῦ πατρὸς παρα- 4
γεγενῆσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἁμαρ-
τίας καὶ τοῦ θανάτου καὶ γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, ἐκ 5

---

1. Κολ. 1, 15.

Μαρίας τῆς παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέν-
τα μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης κατὰ τὴν
πατρικὴν βούλησιν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ εἰς
τὰ καταχθόνια κατεληλυθέναι, ὄντινα καὶ αὐτὸς ὁ ᾅδης ἔπτηξεν,
ὅστις καὶ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ διέτριψε μετὰ 6
τῶν μαθητῶν, καὶ πληρωθεισῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀνελήφθη
εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐλευσόμενος ἐν
τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδῷ
ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς 7
ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ Χριστὸς ὁ κύριος καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐπηγ-
γείλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παράκλητον, καθάπερ γέ-
γραπται· «τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας[1]», ὅπερ αὐτοῖς ἔπεμψεν, ὅτε
ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς. τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἁπλού- 8
στερον ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκάνδαλον
ἔφερε, διότι μηδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἤρεσε περιαιρεθῆναι
καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι, ἐπειδήπερ καὶ αἱ
θεῖαι γραφαὶ οὐδαμῶς ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ.
καὶ γὰρ οὐδὲ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου 9
πνεύματος ὀνομάζεσθαι. ὅμοιον δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ὡς
λέγουσιν, αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι. πᾶσαι δὲ αἱ αἱρέσεις, 10
αἵ τε ἤδη πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἵτινες ἐὰν καινότεραι γένωνται,
ἐναντίαι τυγχάνουσαι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστω-
σαν.

Ἀλλ' οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν. κατελθόντες γὰρ ἀπὸ Κωνσταντι- 31,1
νουπόλεως εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μετέγνωσαν, ὅτι ὅλως ἔγραψαν 'ὅμοιον
τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὡς λέγουσιν αἱ γραφαί'. καὶ συνθέντες ἅπερ ἐπενόη-
σαν ἤρξαντο πάλιν ἀνατρέχειν εἰς τὰ πρῶτα ἑαυτῶν καὶ λέγειν |
ὅτι 'παντελῶς ἀνόμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ καὶ κατ' οὐδένα τρόπον
ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί'. τοσοῦτον μετεβάλλοντο ὡς καὶ | 2
τοὺς τὰ Ἀρείου γυμνότερον λέγοντας προσδέχεσθαι καὶ τὰς ἐκκλη-
σίας αὐτοῖς παραδιδόναι, ἵνα ἐπ' ἀδείας τὰ τῆς βλασφημίας προσφέ-
ρωσι. διὰ γοῦν τὴν πολλὴν ἀναίδειαν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν Ἀνόμοιοι 3
παρὰ πᾶσιν ἐκλήθησαν ἔχοντες καὶ τὴν 'ἐξουκόντιον' ἐπωνυμίαν καὶ
τὸν αἱρετικὸν Κωνστάντιον προστάτην τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ὃς μέχρι
τέλους διαμείνας ἐν ἀσεβείᾳ καὶ λοιπὸν ἀποθνήσκων ἔδοξε βαπτί-
ζεσθαι, οὐ παρὰ εὐσεβῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ὑπὸ Εὐζωίου τοῦ διὰ τὴν
ἀρειανὴν αἵρεσιν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καθαιρεθέντος, καὶ ὅτε
διάκονος ἦν, καὶ ὅτε ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκαθέσθη.

Τέως μὲν οὖν ἄχρι τούτου φθάσαντες ἔστησαν καὶ καθῃρέθησαν 32,2
οἱ προειρημένοι. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως εὖ οἶδα ὅτι στήσονται, ὅσοι καὶ νῦν

1. Ἰω. 16, 13.

ὑπεκρίναντο, ἀεὶ δὲ συστάσεις ποιήσουσι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἕως
ἂν εἰς ἑαυτοὺς ἐλθόντες εἴπωσι καὶ οὗτοι· 'ἀναστάντες πορευσώμεθα
πρὸς τοὺς πατέρας ἑαυτῶν καὶ ἐροῦμεν αὐτοῖς· ἀναθεματίζομεν μὲν
τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἐπιγινώσκομεν δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον'.
πρὸς ταύτην γὰρ ἔχουσι τὴν ἔριν. τίς οὖν ἔτι κἂν ὀλίγην αἴσθησιν 2
ἔχων ἀνέξεται τούτων; τίς βλέπων καθ' ἑκάστην σύνοδον τὰ μὲν
ἀφαιρούμενα, τὰ δὲ προστιθέμενα οὐ συνορᾷ τούτους ὕποπτον καὶ
ὕπουλον ἔχοντας κατὰ Χριστοῦ τὴν διάνοιαν; τίς ὁρῶν αὐτοὺς διὰ
μακρῶν ἐκτείνοντας ἑαυτῶν τήν τε τῆς πίστεως σύνθεσιν καὶ τὴν
ἀπολογίαν περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται οὐχ ὁρᾷ τούτους καταγινώσκοντας
ἑαυτῶν καὶ πολλὰ γράφοντας ἐπίτηδες, ἵνα δόξωσι διὰ τῆς ἀκαίρου
φιλοτιμίας καὶ τῆς τοσαύτης πολυλογίας ὑφαρπάζειν τοὺς ἀκεραίους
καὶ λανθάνειν οἷοι τὴν αἵρεσιν τυγχάνουσιν ὄντες; ἀλλ' ὥσπερ 3
οἱ ἐθνικοί, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, βαττολογοῦντες ἐν ταῖς εὐχαῖς οὐδὲν
ὠφελοῦσιν[1], οὕτως οὗτοι τοσαῦτα καταντλήσαντες οὐκ ἠδυνήθησαν
σβέσαι τὴν κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως κρίσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐλεγ-
χθέντες καθῃρέθησαν, καὶ εἰκότως γε. ποίαν γὰρ αὐτῶν ὁ ἀκούων
ἀποδέξεται συγγραφήν; ἢ ποῖα θαρρήσαντες αὐτοὶ κατηχήσουσι τοὺς
ἐρχομένους πρὸς αὐτούς; εἰ μὲν γὰρ αἱ πᾶσαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν 4
ἔχουσι συμφωνίαν, τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν; εἰ δὲ τοσούτων χρεία
γέγονε, δῆλόν ἐστιν ἑκάστην ἐνδεῆ καὶ μὴ πλήρη τυγχάνειν. καὶ
τοῦτο μᾶλλον ἡμῶν αὐτοὶ διελέγχουσιν ἐν τῷ πάσας ἐναλλάττειν καὶ
μεταποιεῖν. τὸ δὲ πλῆθος τῶν συνόδων καὶ ἡ διαφορὰ τῶν γραφομέ-
νων δείκνυσι τοὺς ἐν αὐταῖς συνελθόντας μαχομένους μὲν πρὸς τὴν
ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀσθενοῦντας δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἐπειδὴ δὲ οὕτως αὐτοὶ πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τοὺς πρὸ ἑαυτῶν **33,1**
διετέθησαν, φέρε λοιπὸν ἡμεῖς ἐξετάσαντες μάθωμεν παρ' αὐτῶν, |
ποῖον ἄτοπον ἄρα θεωρήσαντες ἢ τίνα λέξιν αἰτιώμενοι τῶν | ἐγγε-
γραμμένων ἀπειθεῖς μὲν γονεῦσι γεγόνασι, διαμάχονται δὲ πρὸς οἰκου-
μενικὴν σύνοδον. τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, φησί, καὶ τὸ ὁμοούσιον οὐκ ἤρεσεν
ἡμῖν· ταῦτα γάρ τινας ἐσκανδάλισε καὶ πολλοὺς ἐθορύβησεν. ἐκεῖνοι 2
μὲν οὖν οὕτω γράφοντες εἰρήκασιν, ἀπαντήσειε δ' ἄν τις αὐτοῖς εὐλό-
γως οὕτως· 'εἰ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ ῥήματα καθ' ἑαυτὰ τυγχάνει ὄντα
αἴτια τούτοις εἰς σκάνδαλον, ἔδει μή τινας σκανδαλίζεσθαι μηδὲ πολ-
λοὺς θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ταὐτὸν
ἐκείνοις πάσχειν ἐξ αὐτῶν· εἰ δὲ οἱ μὲν πάντες ἀγαπῶσι τὰ ῥήματα,
οἱ δὲ ταῦτα γράψαντες οὐχ οἱ τυχόντες, ἀλλ' οἱ ἐκ πάσης τῆς οἰκου-
μένης συνελθόντες εἰσὶ καὶ τούτοις ἐπιμαρτυροῦσιν οἱ νῦν ἐν τῇ
Ἀριμήνῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι υ' καὶ πλείους, πῶς οὐκ ἄντικρυς
ἐλέγχει τοῦτο τοὺς κατὰ τῆς συνόδου λέγοντας, ὡς οὐ τὰ ῥήματά ἐστι
αἴτια, ἀλλ' ἡ κακόνοια τῶν παρεξηγουμένων τὰ τοιαῦτα; πόσοι 3

1. Πρβλ. Ματθ. 6, 7.

κακῶς ἐντυγχάνοντες ταῖς θείαις γραφαῖς καὶ παρανοοῦντες ταύτας
κατηγοροῦσι τῶν ἁγίων, οἷοι γεγόνασιν οἱ μὲν τότε Ἰουδαῖοι μὴ
δεξάμενοι τὸν κύριον, οἱ δὲ νῦν Μανιχαῖοι βλασφημοῦντες τὸν νόμον,
καὶ οὐχ αἱ γραφαὶ γεγόνασιν αὐτοῖς αἴτιαι, ἀλλ' ἡ σφῶν αὐτῶν κακο-
φροσύνη. εἰ μὲν οὖν ἀποδεῖξαι δύνασθε τὰ ῥήματα φαῦλα, τοῦτο 4
ποιεῖτε, καὶ λόγος ἡγείσθω τῆς ἀποδείξεως· καὶ μὴ προφασίζεσθε
τοὺς σκανδαλιζομένους, ἵνα μὴ ταυτὸν πάθητε τοῖς τότε Φαρισαίοις.
καὶ γὰρ κἀκείνων προφασιζομένων σκανδαλίζεσθαι ἐπὶ ταῖς τοῦ κυ-
ρίου διδαχαῖς· ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ κύριος· «πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευ-
σεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκριζωθήσεται.[1]» τοῦτο δὲ λέγων 5
ἐδείκνυεν ὡς οὐ τὰ τοῦ πατρὸς δι' αὐτοῦ φυτευόμενα ῥήματα σκάν-
δαλον ἦσαν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοὶ κακῶς ἐκδεχόμενοι τὰ καλῶς λεγόμενα
ἐσκανδάλιζον ἑαυτούς. ἐπεὶ καὶ οἱ αἰτιώμενοι τότε τὰς ἐπιστολὰς
τοῦ ἀποστόλου [2], οὐ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας καὶ στρε-
βλῆς διανοίας κατηγόρουν.

Ἐπεὶ (καλὸν γὰρ αὐτοὺς ἐρέσθαι τοῦτο) εἴπατε, τίνες εἰσὶν οὓς 34,1
προφασίζεσθε σκανδαλίζεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι ἐπὶ τούτοις; τῶν μὲν
γὰρ εὐσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν οὐδείς, αὐτὰ γὰρ πρεσβεύουσι καὶ
ἐκδικοῦσιν. εἰ δὲ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν οἱ τοῦτο πάσχοντες, τί θαυμαστόν,
εἰ ἐπὶ τοῖς ἀναιροῦσι αὐτῶν τὴν αἵρεσιν ἄχθονται; οὐ γάρ ἐστιν
αὐτοῖς σκάνδαλον τὰ ῥήματα, ἀλλὰ λύπη ὅτι στηλογραφία κατὰ τῆς
ἀσεβείας αὐτῶν ἐστιν. οὐκοῦν παύσασθε γογγύζοντες κατὰ τῶν πα- 2
τέρων καὶ τοιαῦτα προφασιζόμενοι, ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς καταμέμφεσθαι
καὶ τῷ κυριακῷ σταυρῷ ὅτι «Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλόν ἐστιν, ἔθνεσι
δὲ μωρία [3]», ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος. ἀλλ' ὥσπερ οὐ φαῦλος ὁ σταυρός·
ἡμῖν | γὰρ τοῖς πιστεύουσίν ἐστι «Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ
σοφία [4]», κἂν Ἰουδαῖοι μαίνωνται, οὕτως οὐ φαῦλα τὰ τῶν πατέρων
ῥήματα, | ἀλλ' ὠφέλιμα τοῖς γνησίως ἐντυγχάνουσι καὶ ἀναιρετικὰ
πάσης ἀσεβείας ἐστί, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ πολλάκις διαρρηγνύωνται κατα-
κρινόμενοι παρ' αὐτῶν. ὅτε τοίνυν ἡ περὶ τῶν σκανδαλιζομένων 3
ἀπίθανος δέδεικται πρόφασις, εἴπατε λοιπὸν ὑμεῖς, πῶς οὐκ ἀρέσκε-
σθε τῷ ἐκ τῆς οὐσίας ὀνόματι; τοῦτο γὰρ πρῶτον ἀναγκαῖον ἀνακρῖναι,
καίτοι καὶ ὑμεῖς ἐγράψατε ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱόν. εἰ μὲν 4
οὖν τὸν πατέρα ὀνομάζοντες ἢ τὸ θεὸς ὄνομα λέγοντες οὐκ οὐσίαν ση-
μαίνετε οὐδὲ αὐτὸν τὸν ὄντα ὅπερ ἐστὶ κατ' οὐσίαν νοεῖτε, ἀλλ' ἕτερόν
τι περὶ αὐτὸν ἢ τὸ γοῦν χεῖρον, ἵνα μὴ παρ' ἐμοῦ λέγηται, διὰ τούτων
σημαίνετε, ἔδει μὴ γράφειν ὑμᾶς 'ἐκ τοῦ πατρὸς' τὸν υἱόν, ἀλλ' 'ἐκ τῶν
περὶ αὐτὸν ἢ τῶν ἐν αὐτῷ', ἵνα φεύγοντες λέγειν ἀληθῶς πατέρα τὸν
θεὸν σύνθετον δὲ τὸν ἁπλοῦν καὶ σωματικῶς αὐτὸν ἐπινοοῦντες
καινοτέρας βλασφημίας ἐφευρεταὶ γένησθε. οὕτω δὲ νοοῦντες ἐξ ἀνάγκης

---

1. Ματθ. 15, 13. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 10, 10. 3. Α' Κορ. 1, 23.
4. Α' Κορ. 1, 24.

καὶ τὸν λόγον καὶ τὸ υἱὸς οὐκ οὐσίαν, ἀλλ' ὄνομα μόνον νομίζετε καὶ
λοιπὸν ἄχρις ὀνομάτων ἔχετε τὴν ἑαυτῶν φαντασίαν· καὶ ἃ λέγετε οὐκ
εἶναι πιστεύετε, ἀλλὰ μὴ εἶναι φρονεῖτε.
Τοῦτο δὲ Σαδδουκαίων μᾶλλον καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι λεχθέντων **35, 1**
ἀθέων ἐστὶ τὸ τόλμημα. διὸ οὐδὲ τὴν κτίσιν αὐτοῦ τοῦ ὄντος θεοῦ
δημιούργημα εἶναι φήσετε, εἴ γε τὸ πατὴρ καὶ τὸ θεὸς οὐκ αὐτὴν τὴν
τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι ὅπερ ὑμεῖς ἀναπλάττε-
τε. ἀλλὰ τοῦτο δυσσεβὲς καὶ λίαν ἀπρεπές ἐστι καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι.
εἰ δὲ ὅταν ἀκούωμεν «ἐγώ εἰμι ὁ ὢν[1]» καὶ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ **2**
θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν[2]» καὶ «ἄκουε Ἰσραήλ, κύριος ὁ θεός
σου κύριος εἷς ἐστι[3]» καὶ «τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ[4]», οὐχ
ἕτερόν τι ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἁπλῆν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ
ὄντος οὐσίαν νοοῦμεν, κἂν γὰρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν, ὅ,τι ποτέ
ἐστιν, ἀλλ' ἀκούοντες τὸ πατὴρ καὶ τὸ θεὸς καὶ τὸ παντοκράτωρ οὐχ
ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν.
εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς 'ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν', δηλονότι 'ἐκ τῆς οὐσίας **3**
τοῦ πατρὸς' αὐτὸν εἰρήκατε. ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸ ὑμῶν λέγουσιν αἱ γραφαὶ
τὸν κύριον υἱὸν τοῦ πατρός, καὶ πρὸ αὐτῶν αὐτὸς ὁ πατὴρ εἴρηκεν
«οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός[5]», υἱὸς δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ
τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα· πῶς οὐ φαίνονται καλῶς | εἰρηκότες **4**
οἱ πατέρες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν λογισάμενοι ταυτὸν εἶναι
τὸ εἰπεῖν ὀρθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ τὸ εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας; τὰ μὲν γὰρ
κτίσματα πάντα, κἂν ἐκ τοῦ θεοῦ λέγηται γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐχ ὡς
ὁ υἱός εἰσιν ἐκ τοῦ θεοῦ· οὐ γὰρ γεννήματα, | ἀλλὰ ποιήματά εἰσι
τὴν φύσιν. «ἐν ἀρχῇ γοῦν ὁ θεὸς» οὐκ 'ἐγέννησεν' ἀλλ' «ἐποίησε **5**
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς[6]» εἴρηται. καὶ οὐχ
'ὁ γεννῶν' ἀλλ' «ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λει-
τουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα.[7]» εἰ δὲ ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν· «εἷς **6**
θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα[8]» ἀλλ' οὐ τὸν υἱὸν συναριθμῶν τοῖς πᾶσι τοῦτό
φησιν. ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν νομίζουσι κατὰ τύχην καὶ ἐξ
ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιομερῶς ἐκ ταυτομάτου συνεστάναι τὴν
κτίσιν καὶ μὴ ἔχειν τὸν αἴτιον, οἱ δὲ ἐξ αἰτίου μὲν αὐτὴν γεγονέναι, οὐ
μὴν καὶ διὰ τοῦ λόγου, τῶν δὲ αἱρετικῶν ἕκαστος ὡς ἠθέλησεν ἀνεπλά-
σατο καὶ περὶ τῆς κτίσεως μυθολογεῖ, τούτου χάριν ὁ ἀπόστολος
ἀναγκαίως συνείρηκε τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· ἵνα καὶ τὸν ποιητὴν γνωρίσῃ **7**
καὶ τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ τῶν πάντων δημιουργίαν ἀποδείξῃ,
εὐθὺς δ' οὖν ἐπιφέρει «καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα[9]»,
ἵνα τῶν πάντων ἐξάρῃ τὸν υἱόν. τὰ γὰρ 'ἐκ τοῦ θεοῦ' λεγόμενα πάντα
ταῦτα δι' υἱοῦ γέγονε καὶ οὐχ οἷόν τε ὁμοίαν ἔχειν τὰ δημιουργούμενα

1. Ἔξ. 3, 14. 2. Γεν. 1, 1. 3. Δευτ. 6, 4. 4. Β' Βασ. 7, 8.
5. Ματθ. 3, 17. 6. Γεν. 1, 1. 7. Ψαλμ. 103, 4. 8. Α' Κορ. 8, 6.
9. Α' Κορ. 8, 6.

τῷ δημιουργοῦντι τὴν γένεσιν, καὶ ἵνα τὸ ʽἐκ τοῦ θεοῦʼ λεγόμενον ὧδε
ἄλλως ἐπὶ τῶν ποιημάτων αὐτὸ σημαίνεσθαι διδάξῃ, ἢ ὡς ἐπὶ υἱοῦ
λεγόμενον νοεῖται. ὁ μὲν γὰρ γέννημα, τὰ δὲ ποιήματά ἐστι. διὸ καὶ
ὁ μὲν υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημα, τὰ δὲ τοῦ βουλήματος δημιουργή-
ματα.

Ταῦτα καὶ ἡ σύνοδος συνορῶσα καὶ εἰδυῖα τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας **36, 1**
διαφορίαν ὑπὲρ τοῦ μή τινας ὑπονοεῖν κατὰ τὴν κτίσιν οὕτω λέγεσθαι
καὶ τὸν υἱὸν ʽἐκ τοῦ θεοῦʼ λευκότερον ἔγραψαν ʽἐκ τῆς οὐσίαςʼ τὸν υἱόν.
ἐκ μὲν γὰρ τούτου τὸ γνήσιον ἀληθῶς υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα γνωρί- **2**
ζεται, ἐκ δὲ τοῦ λέγεσθαι ἁπλῶς ʽἐκ τοῦ θεοῦʼ τὸ βούλημα τῆς δημιουρ-
γίας τοῦ κτίζοντος σημαίνεται. εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ τοιαύτην
ἔχοντες διάνοιαν ἔγραψαν ʽἐκ τοῦ πατρὸςʼ τὸν λόγον, μὴ μεμφέσθωσαν
τὴν σύνοδον· εἰ δὲ ὡς ἐπὶ τῆς κτίσεώς ἐστι γεγραμμένον, οὕτω καὶ
ἐπὶ τοῦ υἱοῦ φρονοῦσι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἔδει τὰ ἐπὶ τῆς κτίσεως λαμβά-
νοντας αὐτοὺς μὴ λέγειν υἱόν, ἵνα μὴ δοκῶσι φύρειν βλασφημίαν τῇ
εὐσεβείᾳ καὶ ἢ τὸν κύριον μὴ συναριθμεῖν τοῖς κτίσμασιν ἢ μὴ | ἀνά-
ξια καὶ μὴ ἁρμόζοντα περὶ τοῦ υἱοῦ γράφειν. εἰ γὰρ υἱός ἐστιν, οὐκ
ἔστι κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα ἐστίν, οὐκ ἔστιν υἱός. τοιαῦτα δὲ δια- **3**
νοούμενοι ἀρνήσονταί που καὶ τὸ ἅγιον λουτρόν, ὅτι εἰς πατέρα καὶ
εἰς υἱὸν καὶ οὐκ εἰς κτίστην καὶ κτίσμα δίδοται, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν.
ʽἀλλʼ οὐ γέγραπται ταῦταʼ, φησίν, ʽκαὶ ὡς ἀγράφους τὰς φωνὰς **4**
ἐκβάλλομενʼ. ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν πρόφασις αὐτοῖς ἐστιν ἀναίσχυντος.
εἰ γὰρ ἐκβλητέα | νομίζουσι τὰ μὴ γεγραμμένα, διὰ τί τῶν περὶ Ἄ-
ρειον ἐξ ἀγράφων ἐπινοησάντων τοσούτων ῥηματίων συρφετὸν τὸ ʽἐξ
οὐκ ὄντωνʼ καὶ τὸ ʽοὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν
καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἄρρητος καὶ ἀόρατος ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς
οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίανʼ καὶ ὅσα ἐν τῇ γελοίῳ καὶ ἀσεβεῖ
Θαλίᾳ ἑαυτοῦ φρονῶν ἐξήμεσεν Ἄρειος οὐκ ἀντειρήκασιν, ἀλλὰ καὶ
μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνίζονται καὶ διὰ ταῦτα πρὸς τοὺς πατέρας
ἑαυτῶν διαμάχονται; ἐκ ποίας δὲ γραφῆς καὶ αὐτοὶ εὑρόντες τὸ **5**
ἀγένητον καὶ τὸ οὐσίας ὄνομα καὶ ʽτρεῖς εἰσιν ὑποστάσειςʼ καὶ ʽοὐκ
ἔστιν ἀληθινὸς θεὸς ὁ Χριστὸςʼ καὶ ʽεἷς ἐστι τῶν ἑκατὸν προβάτωνʼ
καὶ ʽἡ μὲν σοφία τοῦ θεοῦ ἀγέννητος καὶ ἄναρχός ἐστι, πολλαὶ δέ εἰσιν
αἱ κτισθεῖσαι δυνάμεις, ὧν μία ἐστὶν ὁ Χριστόςʼ; ἢ πῶς ἐν τοῖς **6**
λεγομένοις Ἐγκαινίοις ἀγράφοις χρησάμενοι λέξεσιν οἱ περὶ Ἀκάκιον
καὶ Εὐσέβιον καὶ εἰπόντες ʽοὐσίας τε καὶ δυνάμεως καὶ βουλῆς καὶ
δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν πρωτότοκον τῆς κτίσεωςʼ γογγύζουσι
κατὰ τῶν πατέρων ὡς ἀγράφων αὐτῶν μνημονευσάντων λέξεων καὶ
οὐσίας μνημονευσάντων; ἔδει γὰρ αὐτοὺς ἢ καθʼ ἑαυτῶν γογγύζειν
ἢ μηδὲν τοὺς πατέρας αἰτιᾶσθαι.

Εἰ μὲν οὖν ἄλλοι τινὲς ἐπροφασίζοντο τὰς τῆς συνόδου λέξεις, **37, 1**
ἠδύναντό πως ἢ ἀγνοίας ἢ εὐλαβείας ὑπόνοιαν ἔχειν. καὶ περὶ μὲν
Γεωργίου τοῦ Καππάδοκος τοῦ ἐκβληθέντος ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας

λόγος οὐδείς, ἀνθρώπου μήτε ἐκ προάγοντος βίου τὴν μαρτυρίαν
ἔχοντος μήτε ὅλως Χριστιανοῦ τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνον ὑποκρινα-
μένου διὰ τὸν καιρὸν τὸ ὄνομα καὶ «πορισμὸν ἡγησαμένου τὴν εὐσέ-
βειαν.[1]» διὸ οὐδὲ μέμψαιτο ἄν τις αὐτὸν εἰκότως πταίοντα περὶ τὴν πί-
στιν, ἄνθρωπον «μήτε εἰδότα ὧν λέγει μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦται[2]»,
ἀλλὰ πᾶσι κατὰ τὸ γεγραμμένον ὡς κέπφον[3] ἐπακολουθοῦντα.
Ἀκάκιος δὲ καὶ Εὐδόξιος καὶ Πατρόφιλος ταῦτα λέγοντες πῶς οὐκ 2
ἄξιοι πάσης εἰσὶ καταγνώσεως; | γράψαντες γὰρ ἄγραφα καὶ αὐτοὶ
καὶ ἀποδεξάμενοι πολλάκις ὡς καλὸν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, μάλιστα
καὶ διὰ τὴν ἐπιστολὴν Εὐσεβίου αἰτιῶνται νῦν τοὺς πρὸ αὐτῶν ὡς
τοιαύταις χρησαμένους λέξεσιν. ἀλλὰ καὶ εἰπόντες αὐτοὶ 'θεὸν ἐκ θεοῦ
καὶ λόγον ζῶντα, τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν
υἱὸν' κατηγοροῦσι τῶν ἐν Νικαίᾳ εἰπόντων 'ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοού-
σιον τὸν γεννηθέντα τῷ γεγεννηκότι'. τί δὲ θαυμαστὸν εἰ τοῖς 3
πρὸ αὐτῶν καὶ τοῖς ἰδίοις πατράσι διαμάχονται, | ὅπου γε καὶ αὐτοὶ
ἑαυτοῖς ἐναντιούμενοι τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτουσιν; ἐκθέμενοι γὰρ
ἐν τοῖς λεγομένοις Ἐγκαινίοις ἐν Ἀντιοχείᾳ 'τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς
ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἶναι τὸν υἱὸν' ὀμόσαντές τε οὕτω φρονεῖν
καὶ ἀναθεματίσαντες τοὺς ἄλλως φρονοῦντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τῇ
Ἰσαυρίᾳ γράψαντες· 'οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν
ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν' (ἐν αὐτοῖς δὲ ἐγράφη τὸ
τῆς οὐσίας ὄνομα) ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τούτων, μετ' ὀλίγον ἐν τῇ
αὐτῇ Ἰσαυρίᾳ τἀναντία ἔγραψαν λέγοντες. 'τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιό-
ούσιον ἐκβάλλομεν ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν, καὶ τὸ τῆς οὐσίας
ὄνομα περιαιροῦμεν ὡς μὴ κείμενον ἐν ταῖς γραφαῖς'.

Τίς οὖν ἔτι τοὺς τοιούτους Χριστιανοὺς ἡγήσεται; ἢ ποία πίστις 38,1
παρὰ τούτοις, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κα-
τὰ καιρὸν ἀλλάσσεται καὶ μεταβάλλεται; εἰ γάρ, ὦ Ἀκάκιε 2
καὶ Εὐδόξιε, οὐ φεύγετε τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις πίστιν,
ἐν αὐτῇ δὲ γέγραπται· 'οὐσίας ἀπαράλλακτος εἰκών ἐστιν ὁ υἱός',
πῶς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράφετε· 'ἐκβάλλομεν τὸ ὁμοούσιον'; εἰ γὰρ οὐκ
ἔστι κατ' οὐσίαν ὅμοιος ὁ υἱὸς τῷ πατρί, πῶς 'ἀπαράλλακτος τῆς οὐσίας
εἰκών ἐστιν'; εἰ δὲ μετέγνωτε γράψαντες τὸ 'τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτος
εἰκών', πῶς ἀναθεματίζετε τοὺς 'ἀνόμοιον' εἶναι λέγοντας τὸν υἱόν;
εἰ γὰρ οὐχ 'ὅμοιος κατ' οὐσίαν' πάντως 'ἀνόμοιός' ἐστι. τὸ δὲ ἀνόμοιον
οὐκ ἂν εἴη 'εἰκών'. εἰ δὲ οὕτω καθ' ὑμᾶς ἐστιν, οὐκ ἄρα «ὁ τὸν 3
υἱὸν ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα[4]» πλείστης ὅσης οὔσης διαφορᾶς,
μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον ὄντος τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἀνομοίου. τὸ δὲ ἀνόμοιον
οὐχ οἷόν τε ὅμοιον λέγεσθαι. ποίᾳ τοίνυν μηχανῇ τὸ ἀνόμοιον ὅμοιον
λέγετε καὶ τὸ ὅμοιον ἀνόμοιον φρονεῖτε καὶ ὑποκρίνεσθε λέγοντες

---

1. Α' Τιμ. 6, 5. 2. Α' Τιμ. 1, 7. 3. Πρβλ. Παρμ. 7, 22. 4 Ἰω. 14, 9.

'εἰκόνα εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν'; εἰ γὰρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν ὅμοιος
ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, λείπει τι τῇ εἰκόνι καὶ οὐκ ἔστι πλήρης εἰκὼν οὐδὲ
τέλειον ἀπαύγασμα. πῶς οὖν ἀναγινώσκετε τὸ «ἐν αὐτῷ κατοι- 4
κεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς[1]» καὶ «ἐκ τοῦ πληρώ-
ματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν[2]»; πῶς τὸν Ἀρειανὸν Ἀέτιον
ὡς αἱρετικὸν | ἐκβάλλετε, καίτοι τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ λέγοντες; καὶ γὰρ
σοῦ μέν, ὦ Ἀκάκιε, ἑταῖρός ἐστιν, Εὐδοξίου δὲ διδάσκαλος εἰς τὴν
τοιαύτην ἀσέβειαν γέγονεν, ἧς ἕνεκα καὶ Λεόντιος αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος
διάκονον κατέστησεν, ἵνα ὡς ἐν ἐνδύματι προβάτου τῷ ὀνόματι τῆς
διακονίας χρώμενος ἐπ' ἀδείας ἐξεμεῖν δύνηται τὰ τῆς βλασφημίας
ῥήματα.

Τί οὖν ὑμᾶς ἄρα τοιοῦτον ἔπεισεν, ὥστε καὶ ἑαυτοῖς εἰς τὸ ἐναν- 39,1
τίον περιπεσεῖν καὶ τοσαύτην αἰσχύνην ἀπενέγκασθαι; ἀλλ' οὐδὲν
εὔλογον ἂν εἴποιτε· | τοῦτο δὲ μόνον περιλείπεται νοεῖν ὅτι πάντα
νῦν ὑποκρίνεσθε καὶ πάντα προσποιούμενοι πλάττετε διὰ τὴν παρὰ
Κωνσταντίνου προστασίαν καὶ τὸ παρὰ τοῦ τοιούτου κέρδος. καὶ 2
κατηγορεῖτε μὲν εὐχερῶς τῶν πατέρων, προφασίζεσθε δὲ ἁπλῶς
τὰς λέξεις ὡς ἀγράφους, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον «διετείνατε τὰ
σκέλη παντὶ παρόδῳ[3]», ὥστε τοσαυτάκις ὑμᾶς μεταβάλλεσθαι,
ὁσάκις ἂν ὑμᾶς οἱ μισθούμενοι καὶ χορηγοῦντες ὑμῖν βούλωνται.
καίτοι κἂν ἀγράφους τις λαλῇ λέξεις, οὐδὲν διαφέρει, ἕως εὐσεβῆ
τὴν διάνοιαν ἔχει. ὁ δὲ αἱρετικὸς ἀνήρ, κἂν τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν 3
χρήσηται λέξεις, οὐδὲν ἧττον ὕποπτος ὢν καὶ τὸν νοῦν διεφθαρμένος
ἀκούσεται παρὰ τοῦ πνεύματος «ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά
μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου.[4]» οὕτως
ὁ μὲν διάβολος καίτοι λαλῶν ἀπὸ τῶν γραφῶν πεφίμωται παρὰ τοῦ
σωτῆρος· ὁ μακάριος Παῦλος κἂν ἐκ τῶν ἔξωθεν λαλῇ· «Κρῆτες
ἀεὶ ψεῦσται[5]», καὶ «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν[6]» καὶ «φθείρουσιν ἤθη
χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί[7]», ἀλλ' ὅμως ἅγιος ὢν ἔχει τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ
καὶ «τοῦ Χριστοῦ νοῦν ἔχων[8] διδάσκαλός ἐστιν ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ
ἀληθείᾳ[9]» καὶ ἃ λαλεῖ μετ' εὐσεβείας φθέγγεται. ποία τοίνυν 4
ἐν τοῖς ἀρειανοῖς ῥηματίοις κἂν πιθανότης ἐστίν, ἐν οἷς προτιμᾶται
τοῦ σωτῆρος ἡ κάμπη καὶ ἡ ἀκρὶς καὶ λοιδορεῖται παρ' αὐτῶν· 'οὐκ
ἦς ποτε καὶ ἐκτίσθης ξένος τε κατ' οὐσίαν τοῦ θεοῦ τυγχάνεις' καὶ ὅλως
οὐδὲν δυσφημίας ἐν αὐτοῖς παραλέλεπται; τί δὲ πρὸς εὐφημίαν παρῆκαν
οἱ πατέρες; καὶ οὐ μᾶλλον ὑψηλὴ διάνοια καὶ φιλόχριστος εὐσέβεια
παρ' αὐτοῖς ἐστι; καὶ ὅμως ταῦτα μὲν ἔγραψαν ὅτι 'ἐκβάλλομεν', 5
ἐκείνων δὲ τῶν κατὰ τοῦ κυρίου λοιδοριῶν ἀνέχονται καὶ φανεροὺς
ἑαυτοὺς πᾶσι καθιστῶσιν, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον μάχονται πρὸς τὴν

1. Κολ. 2, 9. 2. Ἰω. 1, 16. 3. Ἔξ. 16, 25. 4. Ψαλμ. 49, 16.
5. Τιτ. 1, 12. 6. Πράξ. 17, 28. 7. Α' Κορ. 15, 33. 8. Α' Κορ. 2, 16.
9. Α' Τιμ. 2, 7.

σύνοδον ἐκείνην τὴν μεγάλην ἢ ὅτι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκρινε. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν διαβάλλουσι κακῶς αὐτοὶ φρονοῦντες καὶ περὶ αὐτῆς. εἰ γὰρ ἐπίστευον | ὀρθῶς καὶ τὸν μὲν 6
πατέρα πατέρα ἀληθῶς ὡμολόγουν, τὸν δὲ υἱὸν γνήσιον υἱὸν καὶ φύσει ἀληθινὸν λόγον καὶ σοφίαν ἐπίστευον εἶναι τοῦ πατρὸς τό τε 'ἐκ τοῦ θεοῦ' λέγειν τὸν υἱόν, εἰ μή, ὥσπερ λέγεται περὶ τῶν κτισμάτων, οὕτως ἔλεγον καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν ἐνόουν εἶναι γέννημα ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός, οὐκ ἂν ἕκαστος αὐτῶν κατηγόρει τῶν πατέρων, ἀλλ' ἐθάρρουν, ὅτι καλῶς ἔγραψεν ἡ σύνοδος καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ὀρθὴ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστις.

Ἀλλ' 'ἀσαφής', φησίν, 'ἐστὶν ἡμῖν τῶν τοιούτων λέξεων ἡ διάνοια'. **40,1**
καὶ τοῦτο γὰρ προεφασίσαντο λέγοντες | ὅτι 'μὴ δυνάμενοι καταλαβεῖν τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν ἐκβάλλομεν ταύτας τὰς λέξεις'. τοῦτο 2
δὲ εἰ ἀληθῶς ἔλεγον, οὐκ ἔδει λέγειν αὐτοὺς 'ἐκβάλλομεν ταύτας', ἀλλ' ἀξιοῦν μαθεῖν παρὰ τῶν ἐπισταμένων, ἐπεὶ ὀφείλουσί γε, καὶ ἅπερ ἂν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς μὴ νοήσωσιν ἐκβάλλειν καὶ κατηγορεῖν τοὺς γράψαντας αὐτά. ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον αἱρετικῶν καὶ οὐχ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὸ τόλμημα. ἃ γὰρ ἀγνοοῦμεν ἐν τοῖς λογίοις, οὐκ ἐκ- 3
βάλλομεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν οὓς ἀπεκάλυψεν ὁ κύριος καὶ παρ' αὐτῶν μανθάνειν ἀξιοῦμεν. ἐπειδὴ δὲ καὶ οὕτω προφασίζονται τὴν ἀσάφειαν τῶν τοιούτων λέξεων, ὁμολογείτωσαν γοῦν τὰ εὐθὺς ἐπιφερόμενα καὶ ἀναθεματιζέτωσαν τοὺς φρονοῦντας 'ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι τὸν υἱὸν' καὶ 'οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ' καὶ ὅτι 'κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος' καὶ 'τρεπτός ἐστι τῇ φύσει' καὶ 'ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως', καὶ ὅλως ἀναθεματιζέτωσαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν τὴν ἐφευροῦσαν τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν. καὶ λοιπὸν μὴ λεγέτωσαν 'ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις', 4
ἀλλ' ὅτι 'οὔπω νοοῦμεν αὐτάς', ἵνα οὕτω πιθανήν τινα πρόφασιν ἔχωσι τοῦ παραιτεῖσθαι ταύτας. εὖ δὲ οἶδα καὶ πέπεισμαι καὶ αὐτοὶ δὲ τοῦτο γινώσκουσιν ὅτι ταῦτα ἐὰν ὁμολογήσωσι καὶ ἀναθεματίσωσι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν οὐκ ἀρνήσονται κἀκείνας τὰς τῆς συνόδου λέξεις. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ πατέρες εἰρηκότες 'ἐκ τῆς οὐσίας γεννητὸν τὸν 5
υἱὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ' εὐθὺς ἐπήγαγον· 'τοὺς δὲ λέγοντας' τὰ προειρημένα, ἅπερ ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, 'ἀναθεματίζομεν' ἵνα δείξωσιν ὅτι ὡς ἐκ παραλλήλου λέλεκται παρ' αὐτῶν καὶ αἱ λέξεις ἐκεῖναι ταῦτα σημαίνουσι, καὶ ὃς ἂν ἐκείνας ὁμολογήσῃ, πάντως καὶ ταῦτα διανοηθήσεται· οἱ δὲ μήτε ταῦτα φρονοῦντες, ἀλλὰ κἀκεῖνα διαβάλλοντες οἱ τοιοῦτοι πανταχόθεν ἐλέγχονται χριστομάχοι.

Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐξ ὅλου τὴν σύνοδον ἀρνουμένων ἀρκεῖ πρὸς **41,1**
ἔλεγχον τὰ ὀλίγα ταῦτα, πρὸς δὲ | τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν ἐν Νικαίᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ ὁμοούσιον ἀμφιβάλλοντας χρὴ μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας οὐδ' ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς πατέρας

ἐνιστάμεθα, ἀλλ᾽ ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα τὴν αὐτὴν
μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διστάζοντας.
καὶ γὰρ ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι καὶ μὴ ἐξ 2
ἑτέρας ὑποστάσεως τὸν υἱὸν κτίσμα τε μὴ εἶναι μηδὲ ποίημα αὐτόν,
ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα ἀιδίως τε αὐτὸν συνεῖναι τῷ πατρὶ
λόγον ὄντα καὶ σοφίαν οὐ μακράν εἰσιν ἀποδέξασθαι καὶ τὴν τοῦ
ὁμοουσίου λέξιν. τοιοῦτος δέ ἐστι Βασίλειος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας γράψας
περὶ πίστεως. τὸ μὲν γὰρ 'ὅμοιον' μόνον | λέγειν 'κατ᾽ οὐσίαν' οὐ 3
πάντως σημαίνει καὶ τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας', ἐξ οὗ μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτοὶ
εἰρήκασι, σημαίνεται τὸ γνήσιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. καὶ γὰρ
καὶ κασσίτερος ὅμοιός ἐστι μόνος τῷ ἀργύρῳ καὶ λύκος τῷ κυνὶ καὶ
χαλκὸς χρυσίζων τῷ ἀληθινῷ χρυσῷ, οὔτε δὲ κασσίτερος ἐκ τοῦ ἀργύ-
ρου τυγχάνει οὔτε λύκος ὡς υἱὸς τοῦ κυνὸς ἂν νομισθείη. ἐπειδὴ δὲ 4
καὶ 'ἐκ τῆς οὐσίας' καὶ 'ὁμοιοούσιον' αὐτὸν εἰρήκασι, τί ἕτερον σημαί-
νουσιν ἐκ τούτων ἢ τὸ ὁμοούσιον; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ λέγων μόνον
'ὁμοιοούσιον' οὐ πάντως καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γνωρίζει οὕτως ὁ λέγων
ὁμοούσιον ἀμφοτέρων τοῦ τε ὁμοιοουσίου καὶ τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας
σημαίνει τὴν διάνοιαν. καὶ αὐτοὶ γοῦν ἐνιστάμενοι πάλιν πρὸς τοὺς 5
κτίσμα λέγοντας εἶναι τὸν λόγον, καὶ μὴ θέλοντας αὐτὸν γνήσιον
υἱὸν εἶναι ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων υἱοῦ καὶ πατρὸς εἰλήφασι
τὰς κατ᾽ αὐτῶν ἀποδείξεις, ἐξαιρουμένου τούτου ὅτι μὴ ὡς ἄνθρωπός
ἐστιν ὁ θεὸς μηδὲ ὡς ἀνθρωπίνη γονὴ οὕτως ἐστιν ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις,
ἀλλ᾽ ὡς ἡ θεῷ πρέπουσα καὶ ἡμᾶς ἁρμόζουσα νοεῖν. καὶ γὰρ 6
καὶ πηγὴν εἰρήκασι τὸν πατέρα τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δὲ
υἱὸν ἀπαύγασμα φωτὸς ἀιδίου καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γέννη-
μα λέγοντα· «ἐγώ εἰμι ἡ ζωή [1]» καὶ «ἐγώ εἰμι ἡ σοφία, κατεσκήνωσα
βουλήν.[2]» τὸ δὲ ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα καὶ ἐκ πηγῆς γέννημα καὶ ἐκ
πατρὸς υἱὸν πᾶς ἄν τις ἁρμοζόντως ὀνομάσειεν ἢ ὁμοούσιον; ἆρ᾽ 7
οὖν μὴ ἐπειδὴ τὰ ἐξ ἀνθρώπων γεννήματα ὁμοούσιά ἐστιν, εὐλαβεῖσθαι
δεῖ μὴ καὶ ὁ υἱὸς λεγόμενος ὁμοούσιος νομισθείη καὶ αὐτὸς ὡς ἀνθρώ-
πινον γέννημα; μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὕτως. ἀλλὰ καὶ ταχεῖαν ἔχει 8
τὴν λύσιν τοῦτο· λόγος γάρ ἐστι καὶ σοφία τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἐξ ὧν
τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ ἀμέριστον τῆς ἐκ πατρὸς γεννήσεως γνωρίζεται.
λόγος γὰρ οὐδὲ | ὁ τῶν ἀνθρώπων μέρος ἐστὶν οὐδὲ κατὰ πάθος
ἐξ αὐτῶν προέρχεται, μήτι γε ὁ θεοῦ, ὃν υἱὸν εἶναι ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ
ἐδήλωσεν, ἵνα μὴ πάλιν τις ἀκούων μόνον λόγον νομίσῃ τοιοῦτον
εἶναι, οἷός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀνυπόστατος, ἀλλ᾽ ἀκούων ὅτι
υἱός ἐστι γινώσκῃ τοῦτον εἶναι ζῶντα λόγον καὶ ἐνούσιον σοφίαν.
Ἔπειτα ὥσπερ τὸ γέννημα λέγοντες οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν **42,1**
καὶ πατέρα τὸν θεὸν εἰδότες οὐ σωματικήν τινα περὶ αὐτοῦ λαμβά-
νομεν ἔννοιαν, ἀλλὰ τὰ μὲν παραδείγματα καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις

1. Ἰω. 14, 6. 2. Παρμ. 8, 12.

ἀκούομεν, ἁρμοζόντως δὲ περὶ θεοῦ νοοῦμεν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος
ὁ θεός· οὕτως ἄρα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀκούοντες ὑπερβαίνειν ὀφείλομεν
πᾶσαν αἴσθησιν καὶ κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν «νοητῶς νοεῖν τὰ
παρατιθέμενα ἡμῖν [1]», ὥστε μέντοι γινώσκειν ὅτι μὴ θελήσει ἀλλὰ
ἀληθῶς υἱός ἐστιν ἐκ πατρὸς γνήσιος ὡς ἐκ πηγῆς ζωὴ καὶ φωτὸς
ἀπαύγασμα. ἢ διὰ τί τὸ μὲν γέννημα καὶ τὸ υἱὸς οὐ σωματικῶς, 2
τὸ | δὲ ὁμοούσιον ὡς ἐπὶ σωμάτων διανοούμεθα, καὶ μάλιστα ὅτι
οὐ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ περὶ οὗ τὸ γέννημα,
περὶ τούτου καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐλέχθη, καὶ πρέπει τὴν αὐτὴν διάνοιαν
ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ἐπὶ τοῦ σωτῆρος διασῴζειν καὶ μὴ τὸ μὲν
γέννημα καλῶς ἐξηγεῖσθαι, τὸ δὲ ὁμοούσιον ἄλλως, ἐπεὶ ἀκόλουθόν
ἐστιν οὕτω διακειμένους ὑμᾶς καὶ λέγοντας λόγον καὶ σοφίαν τοῦ
πατρὸς τὸν υἱὸν διάφορον ἔχειν καὶ περὶ τούτων τὴν διάνοιαν, καὶ
ἄλλως μὲν τὸν λόγον νοεῖν, ἑτέρως δὲ τὴν σοφίαν. ἀλλ' ὥσπερ ἄτοπον
τοῦτο, λόγος γὰρ καὶ σοφία τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱὸς καὶ ἕν ἐστι τὸ
ἐκ πατρὸς γέννημα καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὕτως εἷς ἐστιν ὁ νοῦς
τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁ φρονῶν γέννημα τὸν υἱὸν
φρονεῖ τοῦτον ὀρθῶς καὶ ὁμοούσιον.

Αὐτάρκη μὲν οὖν ταῦτα δεῖξαι τῶν ἀγαπητῶν τὴν διάνοιαν μὴ **43, 1**
ἀλλοτρίαν μηδὲ μακρὰν οὖσαν τοῦ ὁμοουσίου. ἐπειδὴ δέ, ὡς αὐτοί
φασι (τὴν γὰρ ἐπιστολὴν οὐκ ἔσχον ἐγώ), οἱ τὸν Σαμοσατέα κατακρί-
ναντες ἐπίσκοποι γράφοντες εἰρήκασι μὴ εἶναι ὁμοούσιον τὸν υἱὸν
τοῦ θεοῦ τῷ πατρί, καὶ λοιπὸν αὐτοὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς εἰρηκότας
εὐλάβειάν τε καὶ τιμὴν οὕτω περὶ τὴν λέξιν διάκεινται· καλὸν μετ'
αὐτῶν μετ' εὐλαβείας καὶ περὶ τούτου διασκέψασθαι. συγκρούειν 2
μὲν τούτους πρὸς ἐκείνους ἀπρεπές· πάντες γάρ εἰσι πατέρες· δια-
κρίνειν δὲ πάλιν ὡς οὗτοι μὲν καλῶς, ἐκεῖνοι δὲ τοὐναντίον εἰρήκασιν
οὐχ ὅσιον· οἱ πάντες γὰρ ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ. οὐ χρὴ δὲ φιλονει-
κεῖν οὐδὲ τῶν συνελθόντων τὸν ἀριθμὸν συμβάλλειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν
οἱ πλείους | τοὺς ἐλάττονας ἐπικρύπτειν, οὐδ' αὖ πάλιν τὸν χρόνον
ἀναμετρεῖν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ προλαβόντες ἀφανίζειν τοὺς μετὰ ταῦτα
γενομένους, οἱ πάντες γάρ, καθὰ προείρηται, πατέρες εἰσί· καὶ 3
ὅμως οὐδὲ οἱ τ' νεώτερόν τι φρονήσαντες ἔγραψαν οὐδὲ ἑαυτοῖς
καταθαρρήσαντες ἀγράφων προέστησαν λέξεων, ἀλλ' ἐκ πατέρων
ὁρμώμενοι καὶ αὐτοὶ τοῖς ἐκείνων ἐχρήσαντο ῥήμασι. Διονύσιοι 4
γὰρ δύο γεγόνασιν ἔμπροσθεν πολὺ τῶν ἑβδομήκοντα τῶν καθελόντων
τὸν Σαμοσατέα· τούτων ὁ μὲν τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας
ἦν ἐπίσκοπος. ἀλλά τινων αἰτιασαμένων παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης
τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον ὡς λέγοντα ποίημα καὶ μὴ ὁμοού-
σιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ἡ μὲν κατὰ Ῥώμην σύνοδος ἠγανάκτησεν, ὁ
δὲ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος τὴν πάντων γνώμην γράφει πρὸς τὸν ὁμώ-

1. Παρμ. 23, 1.

νυμον ἑαυτοῦ. κἀκεῖνος λοιπὸν ἀπολογούμενος τὸ μὲν βιβλίον ἐπιγράφει 'ἐλέγχου καὶ | ἀπολογίας'. γράφει δὲ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνον·

«Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέρουσιν **44,1** ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὂν ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὑρηκέναι μηδ' ἀνεγνωκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει. καὶ γὰρ ἀνθρωπείαν γονὴν παρεθέμην δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπιστολήν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ **2** ἔχω προκομίσαι· εἰ δ' οὖν, αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἀνέπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἐὰν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὸν ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές. καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα ἕτερον καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἱονεὶ πατέρα εἶναι, τὸν δὲ | ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γεννώμενον.» οὕτως εἴρηκεν ὁ ἐπίσκοπος.

Εἴπερ οὖν μέμφεταί τις τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν ὡς εἰρηκόσι **45,1** παρὰ τὰ δόξαντα τοῖς πρὸ αὐτῶν, ὁ αὐτὸς μέμψαιτ' ἂν εἰκότως καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα, ὅτι μὴ τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐφύλαξαν· πρὸ αὐτῶν δὲ ἦσαν οἱ Διονύσιοι καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ τὸ τηνικαῦτα συνελθόντες ἐπίσκοποι. ἀλλ' οὔτε τούτους οὔτε ἐκείνους ὅσιον αἰτιάσασθαι· πάντες γὰρ ἐπρέσβευον **2** τὰ Χριστοῦ καὶ πάντες σπουδὴν ἐσχήκασι κατὰ τῶν αἱρετικῶν, καὶ οἱ μὲν τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκριναν. ὀρθῶς δὲ καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν γεγράφασι. καὶ ὥσπερ ὁ μακάριος ἀπόστολος Ῥωμαίοις **3** μὲν ἐπιστέλλων ἔλεγεν· «ὁ νόμος πνευματικός ἐστι[1]» καὶ «ὁ νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή[2]», καὶ μετ' ὀλίγον· «τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει[3]», Ἑβραίοις δὲ ἔγραφεν· «ὁ νόμος οὐδένα τετελείωκε[4]», καὶ Γαλάταις μέν· «ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται[5]», Τιμοθέῳ δὲ ὅτι «καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται[6]», καὶ οὐκ ἄν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἅγιον ὡς ἐναντία καὶ μαχόμενα γράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυμάσειεν ἁρμοζόντως πρὸς ἑκάστους ἐπιστέλλοντα, ἵνα οἱ μὲν | Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι μάθωσιν ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπιστρέφειν εἰς τὸ πνεῦμα, οἱ δὲ Ἑβραῖοι καὶ Γαλάται παιδευθῶσι μὴ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τὸν δεδωκότα

---

1. Ῥωμ. 7, 14. 2. Ῥωμ. 7, 12. 3. Ῥωμ. 8, 3. 4. Πρβλ. Ἑβρ. 7, 19. 5. Γαλ. 3, 11. 6. Α' Τιμ. 1, 8.

τὸν νόμον ἔχειν τὰς ἐλπίδας, οὕτως εἰ ἀμφοτέρων τῶν συνόδων οἱ
πατέρες διαφόρως ἐμνημόνευσαν περὶ τοῦ ὁμοουσίου, οὐ χρὴ πάντως
ἡμᾶς διαφέρεσθαι πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐρευνᾶν
καὶ πάντως εὑρήσομεν ἀμφοτέρων τῶν συνόδων τὴν ὁμόνοιαν. οἱ 4
μὲν γὰρ τὸν Σαμοσατέα καθελόντες σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ
ὁμοούσιον τοῦ Παύλου σοφίζεσθαί τε θέλοντος καὶ λέγοντος· 'εἰ μὴ
ἐξ ἀνθρώπου γέγονεν ὁ Χριστὸς θεός, οὐκοῦν ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ
καὶ ἀνάγκη τρεῖς οὐσίας εἶναι, μίαν μὲν προηγουμένην, τὰς δὲ δύο
ἐξ ἐκείνης', διὰ τοῦτ' εἰκότως εὐλαβηθέντες τὸ τοιοῦτον σόφισμα τοῦ
Σαμοσατέως εἰρήκασι μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον· οὐκ ἔστι γὰρ
οὕτως ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα ὡς ἐκεῖνος ἐνόει· οἱ δὲ τὴν ἀρειανὴν
αἵρεσιν ἀναθεματίσαντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τοῦ Παύλου,
καὶ λογισάμενοι μὴ οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ μάλιστα ἐπὶ
θεοῦ τὸ ὁμοούσιον σημαίνεσθαι γινώσκοντές τε μὴ κτίσμα, ἀλλ' ἐκ
τῆς οὐσίας γέννημα εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς ἀρχὴν
καὶ ῥίζαν καὶ πηγὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ καὶ αὐτοαληθὴς ὁμοιότης ἦν τοῦ
γεννήσαντος, οὐχ ὡς ἑτεροφυὴς | ὥσπερ ἡμεῖς ἐσμεν, χωριζόμενός
ἐστι τοῦ πατρός, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ υἱὸς ἀδιαίρετος ὑπάρχει ὡς ἔστι
τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, ἔχοντες δὲ καὶ τὰ τῶν περὶ Διονύσιον
παραδείγματα τὴν πηγὴν καὶ τὴν περὶ τοῦ ὁμοουσίου ἀπολογίαν,
πρὸ δὲ τούτων τὴν τοῦ σωτῆρος ἑνοειδῆ φωνήν, «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ
ἕν ἐσμεν [1]» καὶ «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα [2]», τούτου ἕνε-
κεν εἰκότως εἰρήκασι καὶ αὐτοὶ ὁμοούσιον τὸν υἱόν. καὶ ὥσπερ, 5
καθὰ προεῖπον, οὐκ ἄν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἀπόστολον, εἰ περὶ τοῦ
νόμου Ῥωμαίοις μὲν οὕτως, Ἑβραίοις δὲ οὕτως ἔγραψε, τὸν αὐτὸν
τρόπον οὔτε οἱ νῦν τοῖς προτέροις ἐγκαλέσαιεν βλέποντες αὐτῶν τὴν
ἑρμηνείαν, οὔτε οἱ πρότεροι τοὺς μετ' αὐτοὺς μέμψαιντ' ἂν ὁρῶντες
τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν καὶ τὴν χρείαν δι' ἣν οὕτως ἔγραψαν περὶ τοῦ
κυρίου. καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν ἑκάστη σύνοδος εὔλογον ἔχει δι' ἣν
οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασιν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σαμοσατεὺς 6
ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸ Μαρίας τὸν υἱόν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχὴν ἐσχηκέ-
ναι τοῦ εἶναι, τούτου ἕνεκεν οἱ τότε συνελθόντες καθεῖλον μὲν αὐτὸν
καὶ αἱρετικὸν ἀπέφηναν, περὶ δὲ τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἁπλούστερον
γράφοντες οὐ κατεγένοντο περὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἀκρίβειαν, ἀλλ'
οὕτως ὡς ἐξειλήφασι περὶ τοῦ ὁμοουσίου εἰρήκασι. τὴν φροντίδα
γὰρ εἶχον πᾶσαν, ὅπερ ἐπενόησεν ὁ Σαμοσατεὺς ἀνελεῖν καὶ δεῖξαι
πρὸ πάντων εἶναι τὸν υἱὸν καὶ ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώπων γέγονε θεός,
ἀλλὰ θεὸς ὢν ἐνεδύσατο δούλου μορφὴν [3] | καὶ λόγος ὢν γέγονε σάρξ [4],
ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης καὶ οὕτω μὲν κατὰ τῆς βλασφημίας Παύλου πέ-
πρακται. ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Ἄρειον πρὸ χρόνων 7

1. Ἰω. 10, 30. 2. Ἰω. 14, 9. 3. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 7. 4. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

μὲν εἶναι τὸν υἱὸν ἔλεγον, πεποιῆσθαι μέντοι καὶ ἕνα τῶν κτισμάτων αὐτὸν ἐδίδασκον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ οὐχ ὡς υἱὸν ἐκ πατρὸς γνήσιον ἐπίστευον, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα, οὕτω καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι διεβεβαιοῦντο, τήν τε τῆς ὁμοιώσεως ἑνότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα οὐκ ἔλεγον κατὰ τὴν οὐσίαν οὐδὲ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ἔστιν υἱὸς ὅμοιος πατρί, ἀλλὰ διὰ τὴν συμφωνίαν τῶν δογμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπεσχοίνιζον καὶ ἀπεξενοῦντο παντελῶς τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἑτέραν ἀρχὴν αὐτῷ τοῦ εἶναι παρὰ τὸν πατέρα ἐπινοοῦντες καὶ εἰς τὰ κτίσματα καταφέροντες αὐτόν, τούτου χάριν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τῶν οὕτω φρονούντων καὶ συναγαγόντες ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν λευκότερον γράφοντες εἰρήκασι τὸ ὁμοούσιον, ἵνα καὶ τὸ γνήσιον ἀληθῶς ἐκ τούτου γνωσθῇ τοῦ υἱοῦ καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχῃ πρὸς τοῦτον τὰ γενητά. 8 ἡ γὰρ τῆς λέξεως ταύτης ἀκρίβεια τήν τε ὑπόκρισιν αὐτῶν ἐὰν λέγωσι | τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ ῥητόν, διελέγχει καὶ πάσας αὐτῶν τὰς πιθανότητας, ἐν αἷς ὑφαρπάζουσι τοὺς ἀκεραίους, ἐκβάλλει. πάντα γοῦν δυνάμενοι σοφίζεσθαι καὶ μεταποιεῖν ὡς θέλουσι, ταύτην μόνην τὴν λέξιν ὡς διελέγχουσαν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν δεδίασιν, ἣν οἱ πατέρες ὥσπερ ἐπιτείχισμα κατὰ πάσης ἀσεβοῦς ἐπινοίας αὐτῶν ἔγραψαν.

46,1 Πεπαύσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία καὶ μηκέτι προσκόπτωμεν ἡμεῖς, εἰ διαφόρως ἐξειλήφασιν αἱ σύνοδοι τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν. ἔχομεν γὰρ εἰς ἀπολογίαν εὐλόγους περὶ αὐτῶν αἰτίας, τὰς προειρημένας μέν, καὶ ταύτην δέ. 2 τὸ ἀγέννητον εἰ καὶ μὴ παρὰ τῶν γραφῶν τοῦτο μεμαθήκαμεν (οὐδαμοῦ γὰρ ἀγέννητον τὸν θεὸν εἰρήκασιν αἱ γραφαί), ὅμως ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἐμνημόνευσαν τοῦ ὀνόματος, φιλοπευστήσαντες ἔγνωμεν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα διάφορα ἔχει τὰ σημαινόμενα. καὶ οἱ μὲν τὸ ὂν μέν, μήτε δὲ γεννηθὲν μήτε ὅλως ἔχον τὸν αἴτιον λέγουσιν ἀγέννητον, οἱ δὲ τὸ ἄκτιστον. 3 ὥσπερ οὖν τούτων οὕτω σημαινομένων, εἰ μέν τις ἀποβλέπων εἰς τὸ πρότερον σημαινόμενον τὸ 'μὴ ἔχον τὸν αἴτιον' ἔλεγε 'μὴ εἶναι ἀγέννητον τὸν υἱόν', οὐκ ἂν κατηγόρει βλέπων ἕτερον βλέποντα εἰς τὸ μὴ εἶναι ποίημα μηδὲ κτίσμα, ἀλλ' ἀΐδιον γέννημα καὶ λέγοντα ἀγέννητον τὸν υἱόν· ἀμφότεροι γὰρ | πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν ὁρῶντες καλῶς εἰρήκασιν· οὕτως εἰ καὶ τῶν πατέρων οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασι περὶ τοῦ ὁμοουσίου, μὴ φιλονεικῶμεν ἡμεῖς, ἀλλ' εὐσεβῶς τὰ παρ' αὐτῶν δεχώμεθα, ἕως μάλιστα τὴν σπουδὴν εἶχον εἰς εὐσέβειαν.

47,1 Ἰγνάτιος οὖν ὁ μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γενόμενος γράφων περὶ τοῦ κυρίου εἴρηκεν «εἷς ἰατρός ἐστι, σαρκικὸς καὶ πνευματικός, γενητὸς καὶ ἀγένητος, ἐν ἀνθρώπῳ θεός, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινή, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ θεοῦ.» τινὲς δὲ καὶ τῶν μετὰ Ἰγνάτιον διδάσκαλοι καὶ αὐτοὶ γράφουσιν «ἓν τὸ ἀγένητον ὁ πατὴρ καὶ εἷς ὁ ἐξ αὐτοῦ υἱὸς

γνήσιος, γέννημα ἀληθινόν, λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρός.» εἰ μὲν 2
οὖν καὶ πρὸς τούτους ἐναντίως διακείμεθα, ἔστω καὶ πρὸς τὰς συνό-
δους ἡμῖν ἡ μάχη· εἰ δὲ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν αὐτῶν | γινώσκοντες
πεπείσμεθα ὅτι καὶ ὁ μακάριος Ἰγνάτιος ὀρθῶς ἔγραψε γενητὸν αὐ-
τὸν λέγων διὰ τὴν σάρκα (ὁ γὰρ Χριστὸς σὰρξ ἐγένετο), ἀγένητον δέ,
ὅτι μὴ τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστιν, ἀλλ' υἱὸς ἐκ πατρός, οὐκ
ἀγνοοῦμεν δὲ ὅτι καὶ οἱ εἰρηκότες ἓν τὸ ἀγένητον τὸν πατέρα λέγοντες
οὐχ ὡς γενητοῦ καὶ ποιήματος ὄντος τοῦ λόγου οὕτως ἔγραψαν,
ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει τὸν αἴτιον· καὶ μᾶλλον αὐτὸς πατὴρ μέν ἐστι τῆς
σοφίας, τὰ δὲ γενητὰ πάντα ἐν σοφίᾳ πεποίηκε· διὰ τί μὴ καὶ τοὺς
πατέρας τούς τε τὸν Σαμοσατέα καθελόντας καὶ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν
στηλιτεύσαντας εἰς εὐσέβειαν συνάγομεν, ἀλλὰ διαστέλλομεν ἀνὰ
μέσον αὐτῶν καὶ οὐ μᾶλλον ὀρθῶς περὶ αὐτῶν φρονοῦμεν; ὅτι κἀκεῖ-
νοι, καθάπερ εἶπον, πρὸς τὸ σόφισμα τοῦ Σαμοσατέως καὶ τὴν ἑρμη-
νείαν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἔχοντες ἔγραψαν· 'οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος',
καὶ οὗτοι δὲ καλῶς νοήσαντες εἰρήκασιν ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱόν.
καὶ γὰρ κἀγὼ τοιαῦτα μὲν νοῶν περὶ τῶν εὐσεβούντων εἰς τὸν 3
Χριστὸν δι' ὀλίγων ἔγραψα, εἰ δὲ δυνατὸν ἦν εὐπορῆσαι καὶ τῆς ἐπι-
στολῆς ἣν λέγουσιν ἐκείνους γεγραφέναι, ἡγοῦμαι πλείους εὑρεθή-
σεσθαι τὰς προφάσεις, δι' ἃς ἠναγκάσθησαν οὕτω γράψαι οἱ μακάριοι
ἐκεῖνοι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ πρέπει τοιαῦτα φρονεῖν τοιαύτην τε 4
σῴζειν ἀγαθὴν συνείδησιν πρὸς τοὺς πατέρας, εἴγε μὴ νόθοι τυγχά-
νομεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἔχομεν τὰς παραδόσεις καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τῆς
εὐσεβείας διδασκαλίαν.

Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ διάνοια τῶν πατέρων λεγέσθω καὶ πιστευέ- **48**,1
σθω. φέρε δὲ καὶ μετ' αὐτῶν πάλιν ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα πράως
καὶ μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς μνημονεύσαντες καὶ τῶν προειρημένων,
εἰ μὴ τῷ ὄντι δείκνυνται καλῶς φρονήσαντες οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελ-
θόντες | ἐπίσκοποι. εἰ μὲν ποίημά ἐστιν ὁ λόγος καὶ ἀλλότριος 2
τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὥστε καὶ χωρίζεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς
τῷ ἑτεροφυεῖ χωρισμῷ, οὐκ ἂν εἴη ὁμοούσιος τῷ πατρί, ἀλλὰ μᾶλλον
ὁμογενὴς τῇ φύσει τοῖς ποιήμασι, κἂν ὑπερβάλλῃ τῇ χάριτι· εἰ δὲ
ὁμολογοῦμεν μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
πατρὸς γέννημα, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἀχώριστον αὐτὸν εἶναι τοῦ πα-
τρὸς ὁμοφυῆ ὄντα διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι. τοιοῦτος δὲ ὢν εἰκό-
τως καὶ ὁμοούσιος ἂν λέγοιτο. ἔπειτα εἰ μὴ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ 3
υἱὸς ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία τοῦ πατρός, ἡ δὲ οὐσία αὕτη
τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς ἐστι γέννημα καὶ ὁμοιότης αὐτῆς ὥσπερ
καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· λέγει δὲ ὁ υἱὸς «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν
ἐσμεν [1]» καὶ «ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα· [2]» πῶς δεῖ νοεῖν
ταύτας τὰς φωνάς; ἢ πῶς αὐτὰς ἐκλαμβάνοντες σώσομεν τὸ ἓν εἶναι

1. Ἰω. 10, 30. 2. Ἰω. 14, 9.

| τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν; εἰ μὲν οὖν τῇ συμφωνίᾳ τῶν δογμάτων 4
καὶ τῷ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν πατέρα, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσι,
φαῦλος ὁ τοιοῦτος νοῦς. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι καὶ μᾶλλόν γε ἄγγελοι
καὶ ἀρχάγγελοι τὴν τοιαύτην ἔχουσι πρὸς τὸν θεὸν συμφωνίαν καὶ
οὐδεμία παρ' αὐτοῖς ἐστι διαφωνία. ὁ γὰρ διαφωνήσας διάβολος
ἐθεωρήθη πίπτων ἐκ τῶν οὐρανῶν[1], ὡς εἶπεν ὁ κύριος. οὐκοῦν εἰ
διὰ τὴν συμφωνίαν ἕν ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, εἴη ἂν καὶ τῶν γενητῶν
τὰ συμφωνοῦντα οὕτω πρὸς τὸν θεὸν καὶ εἴποι ἂν ἕκαστος· «ἐγὼ
καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν.[2]» εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον· ἄτοπον γάρ ἐστιν 5
ἀληθῶς· ἀνάγκη λοιπὸν κατὰ τὴν οὐσίαν νοεῖν καὶ τὴν υἱοῦ καὶ πατρὸς
ἑνότητα. τὰ μὲν γὰρ γενητά, κἂν συμφωνίαν ἔχῃ πρὸς τὸν πεποιηκότα,
ἀλλ' ἐν κινήσει καὶ μετουσίᾳ καὶ νῷ ταύτην ἔχει, ἥνπερ ὁ μὴ φυλάξας
ἐκβέβληται τῶν οὐρανῶν, ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας ὢν γέννημα τῇ
οὐσίᾳ ἕν ἐστιν αὐτὸς καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἰσάζον ἔχει πρὸς τὸν πατέρα ταῖς ἑνοειδέσι 49,1
φωναῖς καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς λεγόμενα ταῦτα καὶ ἐπὶ υἱοῦ λέγουσιν
αἱ γραφαὶ χωρὶς μόνου τοῦ λέγεσθαι αὐτὸν πατέρα. αὐτὸς γὰρ 2
εἶπεν ὁ υἱός· «πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι[3]» τῷ τε πατρὶ ἔλεγε·
«πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι καὶ τὰ σὰ ἐμά[4]», οἷον τὸ θεός· «θεὸς γὰρ ἦν
ὁ λόγος[5]», τὸ παντοκράτωρ· «τάδε λέγει ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχό-
μενος ὁ παντοκράτωρ[6]», τὸ εἶναι φῶς· «ἐγώ εἰμι», φησί, «τὸ φῶς[7]»,
τὸ δημιουργικὸν αἴτιον· «πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο[8]» καὶ «ἃ
βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ[9]», τὸ εἶναι ἀΐδιον·
«ἥ τε γὰρ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης[10]» καὶ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
λόγος[11]» καὶ «ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον
ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον[12]», τὸ εἶναι κύριος· | «ἔβρεξε γὰρ κύριος
θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου.[13]» καὶ ὁ μὲν πατήρ φησιν· «ἐγὼ κύριος» 3
καὶ «τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ[14]» περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ
ὁ Παῦλός φησιν· «εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.[15]»
καὶ τῷ μὲν πατρὶ λειτουργοῦσιν ἄγγελοι, ὁ δὲ υἱὸς προσκυνεῖται παρ' 4
αὐτῶν· «καὶ προσκυνησάτωσαν γὰρ αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ.[16]»
λέγεται δὲ εἶναι καὶ κύριος ἀγγέλων· «διηκόνουν γὰρ αὐτῷ οἱ ἄγγε-
λοι[17]» καὶ «ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ[18]»,
τὸ τιμᾶσθαι ὡς τὸν πατέρα· «ἵνα γάρ», φησί, «τιμῶσι τὸν υἱόν,
καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα[19]», τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· «οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγή-
σατο τὸ εἶναι ἴσα | θεῷ[20]», τὸ εἶναι ἐξ ἀληθινοῦ ἀλήθειαν καὶ ἐκ
ζῶντος ζωὴν ὡς πηγῆς ὄντος τοῦ πατρός, τὸ ζωοποιεῖν τὸν υἱὸν
καὶ ἐγείρειν τοὺς νεκροὺς ὥσπερ ὁ πατήρ· οὕτω γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ

---

1. Λουκ. 10, 18. 2. Ἰω. 10, 30. 3. Ἰω. 16, 15. 4. Ἰω. 17, 10.
5. Ἰω. 1, 1. 6. Ἀποκ. 1, 8. 7. Ἰω. 8, 12. 8. Ἰω. 1, 3. 9. Ἰω. 5, 19.
10. Ῥωμ. 1, 20. 11. Ἰω. 1, 1. 12. Ἰω. 1, 9. 13. Γεν. 19, 24.
14. Ἀμ. 3, 13. Πρβλ. Ἀποκ. 1, 18. 15. Α' Κορ. 8, 6. 16. Ἑβρ. 1, 6.
17. Ματθ. 4, 11. 18. Ματθ. 24, 31. 19. Ἰω. 5, 23. 20. Φιλιπ. 2, 6.

γέγραπται. καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρὸς γέγραπται· «κύριος ὁ θεός 5
σου κύριος εἷς ἐστι[1]» καὶ «θεὸς θεῶν κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε
τὴν γῆν[2]», περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ· «θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν[3]»
καὶ «ὀφθήσεται ὁ θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών.[4]» πάλιν τε περὶ μὲν τοῦ
θεοῦ φησιν ὁ 'Ησαΐας· «τίς θεὸς ὥσπερ σὺ ἐξαίρων ἀνομίας καὶ ὑπερ-
βαίνων ἀδικίας;[5]» ὁ δὲ υἱὸς ἔλεγεν οἷς ἤθελεν· «ἀφέωνταί σου αἱ
ἁμαρτίαι[6]», ὅτε καὶ τῶν 'Ιουδαίων γογγυζόντων ἔργῳ τὴν ἄφεσιν
ἐδείκνυε λέγων τῷ παραλυτικῷ· «ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου
καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.[7]» καὶ περὶ μὲν τοῦ θεοῦ ἔλεγεν ὁ Παῦλος·
«τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων[8]», περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὁ μὲν Δαυὶδ ἔψαλλεν·
«ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ
εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης[9]», ὁ δὲ Δανιὴλ ἤκουσεν· «ἡ βασι-
λεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος[10]» καὶ «ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρή-
σεται.[11]» καὶ ὅλως ὅσα ἂν εὕροις περὶ τοῦ πατρὸς λεγόμενα, τοσαῦτα
ἂν εὕροις καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ λεγόμενα χωρὶς μόνου τοῦ εἶναι αὐτὸν
πατέρα, καθάπερ εἴρηται.

Εἰ μὲν οὖν ἄλλην ἀρχὴν ἐνθυμεῖταί τις καὶ ἄλλον πατέρα διὰ τὸ **50,1**
ἰσάζον τῶν λεγομένων, μανικὸν τὸ ἐνθύμημα, εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τοῦ πα-
τρὸς εἶναι τὸν υἱὸν πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἐν εἰκόνι καὶ χαρακτῆρι
τοῦ υἱοῦ ἐστι, λογισώμεθα εὐμενῶς, εἰ ξένη οὐσία τῆς τοῦ πατρὸς
οὐσίας δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἐστί, καὶ εἰ ὁ τοιοῦτος ἑτεροφυὴς καὶ
ἀλλοτριοούσιός ἐστι, καὶ οὐχ ὁμοούσιος τῷ πατρί. εὐλαβητέον **2**
γὰρ μὴ τὰ τοῦ πατρὸς ἴδια μεταφέροντες ἐπὶ τὸ ἀνομοιοούσιον αὐτῷ
καὶ ἐν ἀνομοιογενεῖ καὶ ἀλλοτριοουσίῳ χαρακτηρίζοντες τὴν τοῦ πα-
τρὸς θεότητα, ξένην μὲν ἄλλην εἰσάξωμεν οὐσίαν, δεκτικὴν τῶν τῆς
πρώτης οὐσίας ἰδιωμάτων, ἐντραπῶμεν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λέ-
γοντος· «τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω[12]» καὶ εὑρεθῶμεν προσκυνοῦν-
τες τῷ ἀλλοτρίῳ καὶ νομισθῶμεν εἶναι τοιοῦτοι, οἷοι ἦσαν οἱ τότε
'Ιουδαῖοι λέγοντες· | «διὰ τί σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν[13]»,
ὅτε καὶ τὰ τοῦ πνεύματος μεταφέροντες ἐβλασφήμουν λέγοντες ὅτι·
«ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.[14]» εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπές, δῆλον **3**
ὅτι οὐκ ἀνομοιοούσιος ἂν | εἴη ὁ υἱός, ἀλλὰ ὁμοούσιος τῷ πατρί·
καὶ γὰρ εἰ τὰ τοῦ πατρὸς φυσικῶς τοῦ υἱοῦ ἐστιν, αὐτός τε ὁ υἱὸς
ἐκ τοῦ πατρός ἐστι καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἑνότητα τῆς θεότητος καὶ
τῆς φύσεως αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι, καὶ «ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρα-
κε τὸν πατέρα», εἰκότως ἐλέχθη παρὰ τῶν πατέρων ὁμοούσιος, οὐ
γὰρ ἑτεροουσίου τὰ τοιαῦτα ἔχειν ἐστί.

Πάλιν τε εἰ, καθὰ προείπομεν, οὐκ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ υἱός, **51,1**

1. Δευτ. 6, 4. 2. Ψαλμ. 49, 1. 3. Ψαλμ. 117, 27. 4. Ψαλμ. 83, 8. 5. Μιχ. 7, 18. 6. Ματθ. 9, 2. 7. Ματθ. 9, 6. Μάρκ. 2, 11. 8. Α' Τιμ. 1, 17. 9. Ψαλμ. 23, 7. 10. Δαν. 4, 31. 11. Δαν. 7, 14. 12. 'Ησ. 42, 8. 13. 'Ιω. 10, 33. 14. Λουκ. 11, 15.

ἀλλὰ τὰ μὲν γενητὰ πάντα ἐκ μετουσίας ἔχει τὴν παρὰ θεοῦ χάριν,
αὐτὸς δὲ τοῦ πατρὸς σοφία καὶ λόγος ἐστίν, οὗ μετέχει τὰ πάντα,
δῆλον ὅτι αὐτὸς ὢν τὸ θεοποιὸν καὶ φωτιστικὸν τοῦ πατρός, ἐν ᾧ
τὰ πάντα θεοποιεῖται καὶ ζωοποιεῖται, οὐκ ἀλλοτριοούσιός ἐστι τοῦ
πατρός, ἀλλ' ὁμοούσιος. τούτου γὰρ μεταλαμβάνοντες τοῦ πατρὸς
μετέχομεν διὰ τὸ τοῦ πατρὸς εἶναι ἴδιον τὸν λόγον. ὅθεν εἰ ἦν ἐκ 2
μετουσίας καὶ αὐτὸς καὶ μὴ ἐξ αὐτοῦ οὐσιώδης θεότης καὶ εἰκὼν τοῦ
πατρός, οὐκ ἂν ἐθεοποίησε θεοποιούμενος καὶ αὐτός. οὐ γὰρ οἷόν τε
τὸν ἐκ μετουσίας ἔχοντα μεταδιδόναι τῆς μεταλήψεως ἑτέροις, ὅτι μὴ
αὐτοῦ ἐστιν ὃ ἔχει, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος, καὶ ὃ ἔλαβε μόγις τὴν ἀρκοῦ-
σαν αὐτῷ χάριν ἔλαβε. καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ὅμως, δι' ἥν τινες, ὡς 3
λέγεται, παραιτοῦνται τὸ ὁμοούσιον, ἐξετάσωμεν ἀληθῶς, μὴ ἄρα
μᾶλλον ἐκ ταύτης ὁμοούσιος δείκνυται ὁ υἱὸς τῷ πατρί. φασὶ τοίνυν,
ὡς ὑμεῖς ἐγράψατε, μὴ χρῆναι λέγειν ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί,
ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον τρία λέγει, οὐσίαν τινὰ προϋποκειμένην καὶ τοὺς
ἐκ ταύτης γεννωμένους ὁμοουσίους εἶναι. καὶ ἐπιλέγουσιν· 'ἐὰν οὖν
ὁ υἱὸς ὁμοούσιος ᾖ τῷ πατρί, ἀνάγκη προϋποκεῖσθαι αὐτῶν οὐσίαν,
ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν, καὶ μὴ εἶναι τὸν μὲν πατέρα, τὸν δὲ υἱόν,
ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀδελφούς'. ταῦτα εἰ καὶ Ἑλλήνων εἰσὶν ἑρμηνεῖαι 4
καὶ οὐκ ἀναγκαῖα ἡμῖν τὰ παρ' ἐκείνων, ἀλλ' ἴδωμεν τὰ εἰρημένα
τὰ ὁμοούσια τὰ ἐκ τῆς προνοουμένης οὐσίας ἀδελφά, πότερον ἑαυτῶν
εἰσιν ὁμοούσια ἢ τῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν. εἰ μὲν γὰρ 5
ἑαυτῶν ἑτεροούσια καὶ ἀνόμοια ἔσται πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτὰ
οὐσίαν· ἀντίκειται γὰρ τῷ ὁμοουσίῳ τὸ ἑτεροούσιον· εἰ δὲ τῆς γεννη-
σάσης αὐτὰ οὐσίας ἐστὶν ἕκαστον ὁμοούσιον, δῆλον ὅτι τὸ ἔκ τινος
γεννώμενον ὁμοούσιόν ἐστι τῷ γεννήσαντι. καὶ οὐκέτι χρὴ ζητεῖν
τρεῖς οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν, εἰ τόδε ἀληθὲς | ἐκ τοῦδέ ἐστι.
κἂν γὰρ συμβῇ μὴ εἶναι δύο ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἕνα ἐξ ἐκείνης 6
τῆς οὐσίας γενέσθαι, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον ἀλλοτριοούσιος ἂν
λεχθείη ὁ γεννηθείς, ἀλλὰ καὶ μόνος ὢν εἴη ἂν καὶ αὐτὸς ὁμοούσιος
τῷ γεννήσαντι. ἐπεὶ τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰεφθάε
ὅτι «μονογενὴς ἦν καὶ οὐκ ἦν», φησίν, «ἄλλο | τέκνον αὐτῷ [1]»,
καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ δὲ τῆς χήρας, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ κύριος, ὅτι καὶ
αὐτὸς οὐκ εἶχεν ἀδελφόν, ἀλλὰ μονογενὴς ἦν [2], ἆρα οὐκ ἦν ὁμοούσιος
ἕκαστος αὐτῶν τῷ γεννήσαντι; καὶ μὴν ἦσαν· τέκνα γὰρ ἦσαν· καὶ
τοῦτο τέκνων ἴδιόν ἐστι πρὸς γονέας. οὕτω καὶ τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν 7
ἐκ τῆς οὐσίας εἰπόντες οἱ πατέρες εἰκότως καὶ ὁμοούσιον εἰρήκασι·
ταύτην γὰρ ἔχει καὶ τὸ ἀπαύγασμα δύναμιν πρὸς τὸ φῶς. ἕπεται δὲ
τούτοις μηδὲ τὴν κτίσιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγονέναι. οἱ γὰρ κατὰ πάθος
γεννῶντες ἄνθρωποι αὐτοὶ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται,
καὶ ἄλλως οὐκ ἂν δύναιντο ποιεῖν· εἰ δὲ τὸ κτίζειν οὐκ ἀνθρωπίνως

---

1. Κριτ. 11, 34. 2. Πρβλ. Λουκ. 7, 12.

νοοῦμεν ἐπὶ θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ τὸ γεννᾶν ἀνθρωπίνως πρέπει
νοεῖν ἐπὶ θεοῦ οὐδὲ τὸ ὁμοούσιον σωματικῶς ἐκλαμβάνειν, ἀλλ᾽ ἀνα-
χωρεῖν δεῖ ἀπὸ τῶν γενητῶν, καὶ ἀποτιθέντας κάτω που τὰς ἀνθρω-
πίνας εἰκόνας καὶ πάσας ἁπλῶς τὰς αἰσθήσεις ἀνιέναι ἐπὶ τὸν πα-
τέρα, μὴ λάθωμεν ἀφαιροῦντες τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ προστι-
θέντες τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασι.

Καὶ ἄλλως δέ, εἰ μὲν πατέρα καὶ υἱὸν ὁμολογοῦντες δύο τινὰς **52, 1**
ἀρχὰς ἢ δύο θεοὺς καθάπερ Μαρκίων καὶ Οὐαλεντῖνος λέγομεν ἢ
ἕτερόν τινα τρόπον θεότητος ἔχειν τὸν υἱὸν καὶ μὴ εἰκόνα καὶ χαρακτῆ-
ρα τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι, ἔστω ἀνό-
μοιος· ξέναι γάρ εἰσι παντάπασιν ἀλλήλων αἱ τοιαῦται οὐσίαι· εἰ δὲ
μίαν οἴδαμεν καὶ μόνην θεότητα τὴν τοῦ πατρὸς τούτου τε λόγον
καὶ σοφίαν εἶναι τὸν υἱὸν καὶ οὕτω πιστεύοντες οὐ λέγομεν δύο
θεοὺς τήν τε ἑνότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα οὐχ ὁμοιώσει διδα-
σκαλίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀληθείᾳ φρονοῦμεν, ὥστε διὰ
τοῦτο μὴ λέγειν δύο θεούς, ἀλλ᾽ ἕνα θεὸν ἑνὸς ὄντος εἴδους θεότητος
ὡς ἔστι τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα. τοῦτο γὰρ ὤφθη τῷ πατριάρχῃ **2**
Ἰακώβ, καί φησιν ἡ γραφή· «ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἡνίκα παρῆλ-
θε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ.[1]» καὶ τοῦτο θεωροῦντες οἱ ἅγιοι προφῆται καὶ
νοοῦντες, τίνος ἐστὶν υἱὸς καὶ εἰκών, ἔλεγον· «ἐγένετο λόγος κυρίου
πρός με[2]» γινώσκοντες τὸν ἐν αὐτῷ θεωρούμενον καὶ ἀποκαλυπτό-
μενον πατέρα ἐθάρρουν εἰπεῖν· «ὤφθη μοι ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν,
ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ.[3]» τούτου δὲ οὕτως ὄντος, **3**
διὰ τί τὸν ἕνα ὄντα πρὸς τὸν πατέρα καὶ φαινόμενον ὡς ἔστι πατέρα,
κατὰ τὴν ὁμοιότητα | καὶ μίαν θεότητα εὐλαβούμεθα εἰπεῖν ὁμοούσιον;
εἰ μὲν γάρ, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, οὐκ ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς πατρι-
κῆς οὐσίας οὐδὲ τὴν ἐμφέρειαν ὡς υἱός, καλῶς εὐλαβούμεθα, εἰ δὲ
τοῦτό | ἐστι τὸ φωτιστικὸν καὶ δημιουργικὸν τὸ ἰδιαίτατον τοῦ πατρός,
οὗ ἄνευ οὔτε δημιουργεῖ οὔτε γινώσκεται («πάντα γὰρ δι᾽ αὐτοῦ καὶ
ἐν αὐτῷ συνέστηκε[4]»), διὰ τί τὸ πρᾶγμα νοοῦντες παραιτούμεθα τὴν
τοῦτο σημαίνουσαν λέξιν εἰπεῖν; τί γάρ ἐστι τὸ οὕτως ὁμοφυὲς τῷ
πατρὶ ἢ ὁμοούσιον αὐτοῦ; οὐ γὰρ ἀλλότριον ὡς ὑπουργοῦ δεόμενος **4**
προσελάβετο ὁ θεὸς τὸν υἱὸν οὐδὲ τὰ ποιήματα ἰσάξια τοῦ κτίσαντος,
ὥστε τιμᾶσθαι ταῦτα ὡς ἐκεῖνον ἢ νομίζειν ὅτι ταῦτα καὶ ὁ πατὴρ
ἕν εἰσιν. ἢ τολμησάτω τις διελεῖν καὶ εἰπεῖν δύο φῶτα εἶναι τὸν ἥλιον
καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἢ ἑτέραν τινὰ εἶναι οὐσίαν ἢ ὅτι ἐπισυμβέβηκε
τὸ ἀπαύγασμα καὶ μὴ ἁπλοῦν εἶναι καὶ καθαρὸν γέννημα ἐκ τοῦ ἡλίου
τοῦτο, ὥστε δύο μὲν εἶναι ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, ἓν δὲ τὸ φῶς διὰ τὸ
ἐκ τοῦ ἡλίου εἶναι τοῦτο γέννημα. τοιαύτης δὲ οὔσης καὶ μᾶλλον ἀδι- **5**
αιρέτου τῆς φύσεως τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα καὶ οὐκ ἐπισυμβάσης
τῆς θεότητος τῷ υἱῷ, ἀλλὰ τῆς πατρικῆς θεότητος οὔσης ἐν τῷ υἱῷ,

1. Γεν. 32, 31. 2. Ἱερ. 1, 11. 3. Ἔξ. 3, 16. 4. Κολ. 1, 16.

ὥστε τὸν ἑωρακότα τὸν υἱὸν ὁρᾶν ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, διὰ τί ὁ τοιοῦτος
μὴ ἂν λέγοιτο ὁμοούσιος;

Ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ καὶ ταῦτα πεῖσαι ὑμᾶς μὴ κατηγορεῖν τῶν **53,1**
εἰρηκότων ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί, καὶ αὐτὴν δὲ ὅμως τὴν
τοῦ ὁμοουσίου λέξιν καθ' ἑαυτὴν ἐξετάσωμεν ἵνα γνῶμεν, εἰ χρὴ λέ-
γειν ὅλως ὁμοούσιον καὶ εἰ κυρία λέξις ἐστὶ καὶ ἁρμοζόντως ἐστὶν αὕτη
ἐπὶ υἱοῦ λεγομένη. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς καὶ οὐδ' ἄν τις ἀμφιβάλλοι **2**
ὅτι τὸ ὅμοιον οὐκ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἐπὶ σχημάτων καὶ ποιοτήτων
λέγεται ὅμοιον· ἐπὶ γὰρ τῶν οὐσιῶν οὐχ ὁμοιότης, ἀλλὰ ταυτότης
ἂν λεχθείη. ἄνθρωπος γοῦν ἀνθρώπῳ ὅμοιος λέγεται οὐ κατὰ **3**
τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν χαρακτῆρα· τῇ γὰρ οὐσίᾳ
ὁμοφυεῖς εἰσι. κα πάλιν ἄνθρωπος κυνὶ οὐκ ἀνόμοιος λέγεται, ἀλλ'
ἑτεροφυής· οὐκοῦν τὸ μὲν ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον, τὸ δὲ ἑτεροφυὲς
καὶ ἑτεροούσιον. διὸ καὶ ὁ λέγων ὅμοιον κατ' οὐσίαν ἐκ μετουσίας τοῦ-
το λέγει ὅμοιον. τὸ γὰρ ὅμοιον ποιότης ἐστίν, ἥτις τῇ οὐσίᾳ προσ-
γένοιτ' ἄν. τοῦτο δὲ τῶν ποιημάτων ἴδιον ἂν εἴη· ταῦτα γὰρ ἐκ με-
τοχῆς ὁμοιοῦται τῷ θεῷ. «ὅταν γάρ», φησί, «φανερωθῇ, ὅμοιοι
αὐτῷ ἐσόμεθα [1]» ὅμοιοι δηλονότι οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ υἱότητι, ἧς
μεταλαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ. εἰ μὲν οὖν καὶ τὸν υἱὸν ἐκ μετου- **4**
σίας λέγετε, λεγέσθω μὲν παρ' ὑμῶν ὁμοιοούσιος. οὐκ ἔστι μέντοι
λεγόμενος οὕτως ἀληθείᾳ οὐδὲ ὅλως φῶς οὐδὲ φύσει θεός. τὰ γὰρ
ἐκ μετουσίας | οὐκ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ὁμοιώσει τῆς ἀληθείας λέγεται
ὅμοια, ὥστε καὶ μεταπίπτειν καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύνασθαι ἀπὸ τῶν μετ-
εχόντων τὴν μετάληψιν. τοῦτο δὲ πάλιν ἴδιον τῶν κτισμάτων καὶ
ποιημάτων ἐστίν. οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἄτοπον, οὐκ ἂν εἴη ἐκ μετου- **5**
σίας, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ υἱός, φῶς, σοφία, θεός. φύσει δὲ ὢν καὶ
οὐ μετοχῇ οὐκ ἂν κυρίως λεχθείη ὁμοιοούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος. ὃ δὲ
μηδὲ ἐπ' ἄλλων ἄν τις εἴποι· ἐδείχθη γὰρ τὸ ὅμοιον μὴ ἐπὶ τῶν οὐ-
σιῶν λεγόμενον· πῶς οὐκ ἀνόητον μὲν ἢ τάχα καὶ χαλεπὸν τοῦτο
προφέρειν ἐπὶ υἱοῦ καὶ μὴ μᾶλλον τὸ ὁμοούσιον;

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καλῶς ἔγραψεν, ὅπερ **54,1**
ἔπρεπεν εἰπεῖν, γεννητὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὁμοού-
σιον. ταῦτα καὶ ἡμεῖς μαθόντες μὴ σκιαμαχῶμεν καὶ μάλιστα γινώ-
σκοντες ὅτι καὶ οἱ ταῦτα γράψαντες οὐχ ὡς παρεξηγούμενοι τὴν ἀλή-
θειαν, ἀλλ' ἐκδικοῦντες μὲν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐ-
σέβειαν, καθαιροῦντες δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ τῶν Ἀρειομανιτῶν βλα-
σφημίας οὕτως ὡμολόγησαν τὴν πίστιν. σκεπτέον γὰρ καὶ κατα- **2**
νοητέον ἀκριβῶς ὅτι λέγοντες μὲν ἀνομοιοούσιον καὶ ἑτεροούσιον οὐ
σημαίνομεν τὸν ἀληθινὸν υἱόν, ἀλλ' ἕν τι τῶν ποιημάτων καὶ τὸν εἰσ-
ποιητὸν καὶ θέσει υἱόν, ὅπερ τοῖς αἱρετικοῖς δοκεῖ· λέγοντες δὲ μὴ
ἐριστικῶς τὸ ὁμοούσιον υἱὸν σημαίνομεν γνήσιον ἐκ τοῦ πατρὸς πε-

1. Α' Ἰω. 3, 2.

φυκότα, κἂν ἐν τούτῳ διαρρηγνύωνται πολλάκις οἱ χριστομάχοι. ταῦτα μὲν ἅπερ ἔγνων ἐγὼ καὶ διαλεγομένων ἤκουσα φρονίμων δι' 3 ὀλίγων γέγραφα, ὑμεῖς δὲ μένοντες ἐπὶ «τὸν θεμέλιον τῶν ἀποστόλων[1]» καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων κατέχοντες εὔχεσθε, ἵνα ἤδη ποτὲ παύσηται πᾶσα λοιπὸν ἔρις καὶ ζῆλος, τῶν τε αἱρετικῶν αἱ μωραὶ ζητήσεις καταγνωσθῶσι καὶ πᾶσα λογομαχία, καὶ ἡ μὲν δυσώνυμος καὶ ἀνθρωποκτόνος τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις ἐξαφανισθείη, ἀναλάμψειε δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ἡ ἀλήθεια, ὥστε πάντας πανταχοῦ «τὸ αὐτὸ λέγειν[2]» καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν, μηδεμιᾶς δὲ ἔτι περιλειπομένης ἀρειανῆς δυσφημίας λέγηται καὶ ὁμολογῆται κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν «εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα[3]», ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Μετὰ τὸ γράψαι με τὰ περὶ τῶν συνόδων ἔγνων γράψαντα τὸν 55,1 ἀσεβέστατον Κωνστάντιον πρὸς τοὺς ἐν Ἀριμήνῳ μείναντας ἐπισκόπους. καὶ σπουδὴν ἔσχον λαβεῖν τὰ ἀντίγραφα παρὰ γνησίων ἀδελφῶν καὶ ἀποστεῖλαι ὑμῖν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἀντιγραφέντα, ἵνα γνῶτε τοῦ μὲν βασιλέως τὴν ἀσεβῆ πανουργίαν | τῶν δὲ ἐπισκόπων τὸ ἑδραῖον καὶ ἀκλινὲς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνώμης.

| Ἑρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς

Κωνστάντιος Νικητὴς καὶ Θριαμβευτὴς Αὔγουστος πᾶσιν ἐπι- 2 σκόποις τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ συνελθοῦσιν.

Ἀεὶ μὲν προηγουμένην ἡμᾶς ἔχειν φροντίδα περὶ τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ νόμου οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ, ἀλλὰ νῦν τοὺς παρὰ τῆς συνέσεως ὑμῶν ἀποσταλέντας εἴκοσιν ἐπισκόπους ἀναδεξαμένους τὴν παρ' ὑμῶν πρεσβείαν τέως οὐκ ἠδυνήθημεν αὐτοὺς ἰδεῖν. ἀναγκαία γάρ τις ἡμᾶς ἤπειγεν ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὁδός, καί, ὡς οἴδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρὰν οὖσαν ἀπὸ πάσης φροντίδος τὰ περὶ τοῦ θείου νόμου διαγυμνάζειν. τοιγαροῦν τοὺς ἐπι- 3 σκόπους διεκελεύσαμεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθαι τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵνα, ἐπειδὰν πάντα καλῶς διατεθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἅπερ ἂν ὑποβάλωσιν ἀκοῦσαι καὶ δοκιμάσαι δυνηθῶμεν. τῇ μέντοι στερρότητι ὑμῶν μὴ βαρὺ φαινέσθω, ὥστε ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἵνα, ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δυνηθῆτε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυσιτέλειαν ἀνήκοντα τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ταῦτα ἐδέξαντο οἱ ἐπίσκοποι ἐπαγομένων τριῶν. 4

1. Ἐφεσ. 2, 20. 2. Α' Κορ. 1, 10. 3. Ἐφεσ. 4, 5.

Ἀντίγραφον τῶν ἐπισκόπων

Τὰ γράμματα τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα, κύριε θεοφιλέ-
στατε βασιλεῦ, τὰ περιέχοντα διὰ τὴν τῶν δημοσίων ἀνάγκην τέως
μὴ δεδυνῆσθαί σε τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις θεωρῆσαι, ἡμᾶς τε κε-
λεύεις ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὁρι-
σθέντα ἀκολούθως τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἐπιγνῷ παρ' αὐτῶν ἡ σὴ
εὐσέβεια. ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν 5
καὶ διαβεβαιούμεθα μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προ-
θέσεως· τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἡμῶν ἐνετειλάμεθα. ἀξιοῦ- 6
μεν τοίνυν ὅπως γαληναίᾳ τῇ προσόψει τά τε νῦν γράμματα τῆς ἡμε-
τέρας μετριότητος κελεύσῃς ἀναγνωσθῆναι, ἀλλὰ γὰρ κἀκεῖνα, ἃ
διὰ τῶν πρέσβεων ἡμῶν ἐνετειλάμεθα, ἡδέως ὑποδέξῃ. ἐκεῖνο 7
μέντοι συνορᾷ μεθ' ἡμῶν καὶ ἡ σὴ ἡμερότης ὅση νῦν ἐστι λύπη καὶ
κατήφεια, ὅτι ἐν τοῖς σοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς τοσαῦται ἐκκλη-
σίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰσί· καὶ διὰ τοῦτο καὶ πάλιν τὴν σὴν φιλαν-
θρωπίαν ἀξιοῦμεν, κύριε θεοσεβέστατε βασιλεῦ, ὅπως πρὸ τῆς τρα-
χύτητος τῶν χειμώνων, εἴπερ | ἀρέσειε τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, κελεύσῃς ἡμᾶς
εἰς τὰς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν ὑπὲρ τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς
τῷ | παντοκράτορι θεῷ καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ σωτῆρι ἡμῶν Χριστῷ,
τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας τὰς ἐθίμους εὐχὰς
μετὰ τῶν λαῶν ἀποπληροῦν, καθὼς καὶ ἀεὶ ἐπετελέσαμεν καὶ νῦν
ποιοῦμεν εὐχόμενοι.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

		Σελ.
Γεν.	1,1	155.322
	1,26	321.315
	4,12	245
	5,3	161
	5,24	149
	6,13	41
	19,24	333
	19,26	150
	20,1	150
	25,8	41
	27,2	42
	27,41	39
	31,1	45
	31,5	17
	32,31	336
	42,21	17
	49,10	45
Ἔξ.	2,15	39.48
	3,3	45
	3,14	137.163.322
	3,16	336
	4,16	44
	12,41	161
	15,9	49
	16,25	325
	17,1	150
	19,18	150
	20,2	163
	20,15	31.37
	21,16	136
	23,1	22
	23,26	41
Λευΐτ.	10,1	152
	26,11	124
Ἀριθ.	24,17	45
	35,12	39
Δευτ.	6,4	322.334
Δευτ.	13,19	149
	14,1	149
	17,6	51
	32,6	167
	32,49–50	44
Ἰησ. Ν.	7,25–26	229
Κριτ.	11,34	335
	19,1	194
	20,1	209
Α' Βασ.	2,6	42
	5,3	273
	12,5	12
	15,1	261
	20,31	39
	21,13	39
	22,1	39
	22,2	38
	22,9	22.278
	22,19	278
	24,4	48
	26,1	278
	26,9	258
	26,10	43
	26,11	43
	26,21	51
Β' Βασ.	7,8	322
Γ' Βασ.	12,32	27
	13,2	43
	17,17	39
	18,1	43.44
	18,4	39.48
	18,36–40	45
	18,46	39
	19,2	39
	19,3–4	268
	19,19	45

* Τὰ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καταριθμοῦνται κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ο'.

		Σελ.
Γ' Βασ.	20,1	271
	20,2	271
	20,7	22.239.267
	20,27	278
	22,10	278
	22,15	43
	22,18	278
	24,13–14	44
	29,1	242
Δ' Βασ.	1,10	45
	1,15	44
	6,16	263
	17,9	239
Α' Ἔσδρ.	3,12	17.177
	4,40	217
Β' Ἔσδρ.	3,1	21
Τωβ.	4,18	20
	12,7	59
Α' Μακ.	6,22	215
Ψαλμ.	2,2	202
	2,7	155
	6,7	16
	7,2	14
	13,1	138
	18,5	209
	21,23	208
	23,7	334
	26,1	49
	26,2	49
	30,8–9	49
	30,16	42
	30,25	46
	32,6	231
	32,9	151
	35,10	139.154
	36,40	46
	39,2–3	46
	43,21	287
	44,2	45.162.178.202.203
	45,8	139.161
	49,1	334
	49,3	45
	49,6	222
	49,16	325
	52,2	235
	53,9	45
	55,12	45

		Σελ.
Ψαλμ.	56,4–5	45
	68,27	38
	73,6	258
	82,2	140
	83,8	334
	85,8	140
	93,11	227
	99,3	150
	100,5	14.22
	101,24	42
	101,25	41
	103,4	322
	103,24	158
	109,1	315
	109,3	155.162.167.178.303
	112,21	315
	113,26	139
	117,8	47
	117,27	334
	118,73	151
	131,14	124
	132,1	124
	138,6	240
Ἰὼβ	5,26	41
	38,17	294
Παρμ.	2,13–14	248
	3,19	158
	7,22	280.324
	8,9	210
	8,12	327
	8,22	154.155.156.167 208.209.234.313
	8,25	155.167
	8,30	168.212.217
	10,20	239
	11,30	41
	12,5	227
	12,6	227
	12,7	215
	12,10	274
	12,20	161
	13,3	44
	14,15	223
	14,35	32
	15,1	32
	15,13	17
	15,28	227
	16,13	26
	18,1	145
	18,3	178
	19,5	52.109

Σελ.

Παρμ. 20,13 23
20,28 17
21,1 130
22,28 136
23,1 328
23,32 284
24,22 . . . . . 22.36.270
24,34 300
24,50 276
25,2 240
25,5 17
25,7 . . . . .13.109
25,18 17
28,28 282
29,12 279

Ἐκκλ. 3,2 41
5,7–8 46
7,17 41
7,24 240
7,26 240
9,12 42
10,20 12

Ἀσμ. 5,2 258

Σοφ. Σολ. 1,11 . . . . 14.52
2,21 280
3,5 44
3,6 44
3,7 44
7,25 . . . . . . 212.216
7,26 211
15,3 208

Σοφ. Σειρ. 4,28 . . . . .47.123
15,9 222
21,26 99
30,4 102

Ὠσ. 1,1 291
8,7 137

Ἀμ. 3,13 333

Μιχ. 7,18 334

Ἰωὴλ 1,7 18
2,17 285
2,25 . . . . 139.230.315
3,1 319

Μαλ. 3,6 178

Σελ.

Ἠσ. 1,1 . . . . 291.303
1,2 152
1,6 286
1,10 34
1,22 . . . . 152.234
5,7 215
5,20 . . . . .47.148.242
7,14 207
9,5 40
10,14 221
11,8 221
14,14 221
14,27 . . . . . . 236.241
26,20 . . . . . 32.46.268
32,6 . . . . .20.144
38,5 41
42,8 334
44,5 315
44,24 151
47,6 38
48,13 158
49,5 151
50,6 263
51,16 158
52,11 285
53,8 317
65,2 . . . . . . 150.151

Ἱερ. 1,2 . . . . . . 127.291
1,5 . . . . . . 150.151
1,11 335
1,16 287
2,12 267
2,13 . . . . . . 137.154
5,30 267
9,2 117
9,10 138
13,23 172
14,10 225
17,11 258
22,10 53
23,18 137
23,22 137

Βαρ. 3,12 . . . . . . 154.156

Ἰεζ. 9,8 267
11,13 257
34,2 25

Δαν. 4,31 334
6,4 20
6,5 266

		Σελ.
Δαν.	5,11	199
	6,14	267
	6,28	291
	7,14	334
	7,21	282
	7,23	282
	7,24–25	282
Ματθ.	1,23	207
	2,13	40
	2,19	40
	3,9	203
	3,17	153.203.322
	4,7	48
	4,10	222
	4,11	333
	5,10	44
	5,15	235
	5,36	42
	5,48	140
	6,6	20
	6,7	320
	6,9	171
	7,5	59
	7,15	87.169.222
	7,24	223.264
	8,29	231
	9,2	334
	9,6	334
	9,7	275
	10,14	259
	10,22	80
	10,23	37.40
	10,29	38.42
	10,30	198
	11,5	144
	11,27	154
	11,27	154.218.233
	12,14–15	40
	12,36	77
	13,25	222.223
	14,6–7	270
	14,12–13	40
	14,21	144
	15,4	34
	15,13	136.321
	16,16	206
	16,17	262
	16,24	258.278
	17,5	203.231.233
	18,6	51.66.291
	18,19	19
	18,20	55
Ματθ.	19,6	43
	19,27	24
	19,28	152
	22,9	227
	22,15–16	258
	22,23	258
	24,15	284
	24,15–18	40
	24,24	220.223
	24,31	333
	25,23	152
	25,34	152
	25,35	275
	25,40	275
	25,45	248
	26,4	117
	26,45	41
	27,4	235
	27,12	267
	27,16	279
	27,20	117
	27,24	279
	27,54	204
	28,19	171.173 195.308.317
Μάρκ.	1,24	222.231
	2,11	334
	3,22	145
	9,18	48
Λουκ.	2,1	282
	3,8	203
	4,3	232
	4,30	42
	6,1	34
	6,36	140
	7,12	335
	10,18	333
	11,15	334
	11,20	42
	12,33	275
	14,27	258.278
	15,2	144
	15,4	303
	16,8	235
	17,2	291
	18,2	264
	19,7	144
	19,17	152
	19,19	152
	21,8	179.220
	23,43	149

		Σελ.
Ἰω.	1,1	177.202.207.271 231.233.234.308
	1,1–3	158
	1,3	138.155.177.202 207.231.232.333
	1,9	333
	1,12	149
	1,14	151.156.165.206 207.218.234.315.330
	1,16	325
	1,17	209
	1,18	153.155.162.177
	1,45	222
	2,1	144
	2,4	41
	2,16	208
	3,17	220
	3,31	151
	4,24	212
	5,16	145
	5,17	234
	5,19	141.333
	5,23	333
	5,27	215
	5,39	222
	5,46	223
	6,14	144
	6,30	144
	6,38	318
	6,44	209
	6,46	162.233
	6,67	278
	6,68	47
	7,6	41
	8,12	333
	8,33–39	203
	8,40	203
	8,41	228
	8,42	162.313
	8,44	34.39
	8,58–59	40
	9,1	145
	9,9	275
	9,20	41
	10,3	199
	10,5	199
	10,12	199
	10,15	168.178.233
	10,30	139.141.157.161 162.165.167.171 178.203.218.231 332.333
	10,33	145.330.334
Ἰω.	10,35	141
	11,34	127
	11,47	144
	11,53–54	40
	14,6	17.22.154.327
	14,9	140.141.154.157.171 178.208.218.231.324 330.332
	14,10	162.157.171 178.208.232
	14,11	157.203
	14,13	295
	14,16	295
	14,16	315
	14,17	295
	14,26	295
	14,28	317
	15,1	204.208
	15,5	208
	15,16	309
	15,20	217
	16,13	319
	16,15	141.333
	17,1	42
	17,10	333
	18,5	42
	18,9	33
	18,12	145
	19,15	258
	20,17	316
	20,19	39.44
Πράξ.	1,1	220
	1,2	195
	1,18	235
	2,3	309
	2,22–23	206
	3,15	206
	4,10	206
	5,28	46
	7,56	206
	8,27	262
	12,6	48
	13,22–23	206
	13,32	145
	15,5	145
	17,28	161.325
	17,30–31	206
	20,29	86
	21,36	278
	23,9	51
	23,11	44
	24,19	117

Σελ.

Πράξ. 25,11 . . . 17.43
25,16 . . . 117
26,2 . . . 11
26,14 . . . 145.262

Ῥωμ. 1,2 . . . 222
1,3 . . . 207
1,20 . . . 304.333
1,25 . . . 223.231.287
2,5 . . . 291
2,13 . . . 215
2,24 . . . 27.291
3,29–30 . . . 316
4,17 . . . 153
5,3–5 . . . 46
7,12 . . . 329
7,14 . . . 329
8,3 . . . 329
8,15 . . . 237
8,35 . . . 45.161.242
8,37 . . . 45
9,32 . . . 159
9,33 . . . 138
11,33 . . . 240
12,15 . . . 199
15,19 . . . 45

Α′ Κορ. 1,10 . . . 338
1,23 . . . 321
1,24 . . . 156.167.168.211
. . 217.233.304.321
1,30 . . . 217.218
2,1 . . . 277
2,4 . . . 277
2,8 . . . 154
2,9 . . . 93
2,16 . . . 325
3,10 . . . 206
4,1 . . . 195.206
5,3 . . . 86
5,4 . . . 196
5,13 . . . 64
6,10 . . . 34
7,27 . . . 56
8,6 . . 139.150.158.160
203.322.333
8,8 . . . 207
11,2 . . . 143.300
11,3 . . . 311.316
11,7 . . . 161
11,12 . . . 304
12,26 . . . 176.199
14,33 . . . 75

Σελ.

Α′ Κορ. 15,32 . . . 285
15,33 . . . 325
16,22–23 . . . 241

Β′ Κορ. 1,23 . . . 12
2,17 . . . 86
4,11 . . . 161
5,17–18 . . . 139–160
6,14 . . . 86
6,14–15 . . . 177
6,15 . . . 86
6,16 . . . 124
8,9 . . . 208
10,10 . . . 321
10,15 . . . 55
11,32–33 . . . 39.44
11,33 . . . 32.44
12,2 . . . 45.156
12,4 . . . 45.149

Γαλ. 1,8 . . . 147.221
1,9 . . . 86.147
2,4 . . . 243
2,6 . . . 290
3,11 . . . 329
4,6 . . . 172
5,13 . . . 237

Ἐφ. 2,20 . . . 338
3,15 . . . 310
4,3–4 . . . 176
4,5 . . . 124.338
4,14 . . . 148.285
4,26 . . . 66
4,30 . . . 75

Φιλιπ. 1,23 . . . 68
2,6 . . . 207.333
2,6–7 . . . 208
2,7 . . . 330
2,11 . . . 306
4,22 . . . 270

Κολ. 1,12–17 . . . 159
1,15 . . . 167.318
1,16 . . . 138.203.333
2,9 . . . 325

Β′ Θεσ. 2,8 . . . 284

Α′ Τιμ. 1,4 . . . 277
1,7 . . . 35.290.324
1,8 . . . 329

		Σελ.
Α' Τιμ.	1,17	334
	1,20	237
	2,7	325
	2,11	156
	3,2	27.243
	3,8	147
	4,1	179.237
	4,13	152
	4,14	26
	6,5	324
Β' Τιμ.	2,17	178
	3,11	45
	3,12	46
	3,12–13	237
	3,17	156
	4,6	44
Τίτ.	1,12	325
Ἑβρ.	1,1	145
	1,1–2	158
	1,2	202
	1,3	154.163.168.207.231
	1,4	208.209
	1,6	333
	2,2	209
	2,10	178.232
	2,14	155
	2,15	155
	3,2	208.209
	7,19	329
	11,3	159
	11,32	237
Ἑβρ.	11,37–38	43
	12,1	46
	13,8	178
	21,3	138
Ἰακ.	1,8	147
	1,17	141
	2,7	285
	4,11	215
Α' Πέτρ.	1,3	206
	2,25	206
	3,22	207
	4,1	127
	4,4	35.49
	5,8	220.247.251
Β' Πέτρ.	2,22	97.147 152.256
Α' Ἰω.	1,5	168
	2,7	147
	2,29	215
	3,2	337
	3,7	215
	4,1	222
	5,20	231
Β' Ἰω.	10	179
Ἀποκ.	1,8	333
	1,18	333
	18,6	238

ΠΙΝΑΞ

ΘΕΜΑΤΩΝ, ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

(Συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀχαΐας Παντελεήμονος Καρανικόλα.)

α) Οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν σελίδα, οἱ δὲ μετὰ τὸ κόμμα εἰς τοὺς στίχους τῆς σελίδος.— β) Ὅταν εὑρίσκηται πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελίδος τὸ σημεῖον σελ., τὸ ὄνομα ἢ πρᾶγμα ἀπαντᾶται περισσότερον ἢ δὶς εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα.— γ) Ὅπου ἀπαντᾷ πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελίδος τὸ σημεῖον σ ἢ σ-ς, αἱ σελίδες δὲν ἔχουν τοὺς στίχους ἠριθμημένους.

Ἀβαρεὶ 44,13.
Ἀβδιοῦ 39,24. 271,8.
Ἄβελ 147,29.
Ἀβεσαλὼμ 97,20.
Ἀβιμέλεχ 39,19. 150,1.
Ἀβουνδάντιος 88,12.
Ἀβουτήριος 15,2.
Ἀβραὰμ 40,23. 41,39. 127,28. 147, 26,27. 149,8. 150,1. 152,21. 203, 31,35. 237,37. 315,16. 336,23.
Ἀγαθάμμων 89,19. 107,15. 115,24. — Ἐπίσκοπος 121,38.
Ἀγαθοδαίμων 281,21. — ἐπίσκοπος 124,7. — Σχεδίας καὶ Μενελαΐτου 129.3.
Ἀγαθὸν 281,21.
Ἀγαθὸς 37,24. — ἐπίσκοπος 124,6. — πρεσβύτερος 179,28. 180,12. — Φραγώνεως 129,1.
Ἀγάθων. — διάκονος 179,39.
Ἀγαπητός. — διάκονος 128,33.
Ἄγκυρα 35,26.
Ἀδὰμ 140,35. 147,30. 149,20. σελ. 151. 161,30. 208,28. 221,19.
Ἀδαμάντιος 115,14. — ἐπίσκοπος 121,37.
Ἀδέλφιος 37,25. 281,19. — Ἐπίσκοπος 124,7. Ὀνούφεως τῆς Λύχνων 129,4.
Ἀδόλιος 87,35.
Ἀδριανούπολις 35,24. 244,8.
Ἀειθαλὴς 177,2.
Ἀέτιος 87,17. 90,18. 95,39. 325,5.
Ἄζωτος 272,43.
Ἀθανάσιος 34 ὑποσμ. 50 ὑποσμ. 51,38. 52,3. 59,12,18. 61,10. 66,40. 73,36. 75,29. 76,11. 87,26. 90,14. 100,12. 110,34. 112,37. 113,3. 114,20. 116,27. 117,3. 121,36. 122,6. 124,4. 128,30. σελ. 246. σελ. 249. 250,5,16. 251,11. 252,31. 253,25. 254,3. σελ. 255. 257,27. 260,15. 265, 18. 268,35. 271,23. 283,38. — διάκονος 179.34. — καὶ οἱ κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην 90 ἐπίσκοποι κατ' Ἀρειανῶν πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους 135,1-143,29. — Καπίτωνος 81,3. — κληθεὶς παρὰ βασιλέως Κωνσταντίου διὰ τριῶν ἐπιστολῶν 90,35-91,32. — μέγας σελ. 29. 30,2. 52,41. 53,15. 54,1. 55,12. 56,5,20. σελ. 57. 58,4. 60,32. 61,7. 62,7. 63,15. 64,9. 63,38. 67, 2. 68,17. 69,36. 70,14. 71,3. 72,4. 73,19. 77,25,37. 78,38. 79,2. 81,12. 82,7. 83,21,34. 84,5. 85,41. 92,6. 93,17. 94,2,40. 95,3,17. 96,14. 100, 9. 105,21. 108,31,36. 109,39. 110,14. 112,7. 130,3. 132,39. σελ. 133. σελ. 134. σελ. 194. 242,8. σελ. 243. 245, 33. σελ. 252. 256,23. 257,10. 258,1. 259,6. 260,20. 263,32. 264,38. σελ. 265. 266,12. 267,4. 268,11. 270,9. 271,17. 273,32. 280,23. 283,32. 284,5,6. 286,7. 287,10,15. 289,3. 307,34. — Μέγας, ἀναιρῶν τὴν δευτέραν διαβολὴν πρὸς Κωνστάντιον βασιλέα 14,17 ἑξ. — Μέγας, ἀναιρῶν τὴν διαβολὴν ὅτι κακῶς ἐμνημόνευσε Κώνσταντος τοῦ βασιλέως 12, 20 ἑξ. — Μέγας, διαβληθεὶς ὅτι ἐφόνευσε Ἀρσένιον τὸν ἐπίσκοπον 57,13 ἑξ. — Μέγας, ἐξορισθεὶς εἰς Γαλλίαν ὑπὸ Μ. Κων-

σταντίνου 121,41 ἑξ. — Μέγας, ἐξορισθεὶς εἰς Γαλλίαν ὑπὸ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐπανελθὼν ὑπὸ Κωνσταντίνου νεωτέρου 122,7. — Μέγας, ἐχθρὸς ἀσεβείας Ἀρειανῶν 52,19. — Μέγας, κατηγορηθεὶς ὑπὸ Ἀρειανῶν 52,32 ἑξ. 53,40 ἑξ. 58,1 ἑξ. 63,1, ἑξ. — Μέγας, περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ὅτι ὀρθῶς ἐξέθετο τὰ κατὰ Ἀρειανῶν 144,1 ἑξ. — Μέγας, πρὸς μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων, ἐπὶ βασιλέως Κωνσταντίνου, ὑπὸ Ἀρειανῶν κατ' ὀρθοδόξων 242, 1-248,21. — Μέγας, πορευθεὶς πρὸς τὸν βασιλέα 57,37. — ὁ ἀπὸ Ναζαρβῶν 303,14,21. — Μέγας, μεταβὰς εἰς Ῥώμην 13, 13 ἑξ. — πάπας 128,40. — πρεσβύτερος 109,12. 255,12. — ὑποστρέψας εἰς ἔρημον 30,15 ἑξ. Ἀπολογία Μεγάλου — πρὸς βασιλέα Κωνστάντιον 11,2 ἑξ. Ἀπόσπασμα Ἐπιστολῆς Διονυσίου κόμητος πρὸς τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον ὑπὲρ Μ. — 117,1-15. Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς Μ. Κωνσταντίνου πρὸς Μ. — 98,3 ἑξ. Διαβολαὶ Ἀρειανῶν καὶ Μελιτιανῶν κατὰ Μ. — 103,30-105,34. Διαβολαὶ Ἀρειανῶν κατὰ Μ. — 79,15 ἑξ. 84,3 ἑξ. Διαβολαὶ Ἀρειανῶν κατὰ Μ. — οὐκ ἀληθεῖς 110,13 ἑξ. Διαβολαὶ καὶ κατηγορίαι Ἀρειανῶν κατὰ Μ. — καὶ ἑτέρων 243,11-245,29. Διαβολαὶ καὶ κατήγοροι τῷ βασιλεῖ Ἰωβιανῷ κατὰ Μ. — 132,28-134,29. Διαβολαὶ κατὰ Μ. Ἀθανασίου ὑπὸ Ἀρειανῶν 70,28 ἑξ. Διαβολαὶ τῶν περὶ Εὐσέβιου Ἀρειανῶν κατὰ Μ. — 98,15-30. Διαβολαὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον κατὰ Μ.— 100,33 ἑξ. Διαβολεῖς Μ. — καθῃρέθησαν ἐν Συνόδῳ Σαρδικῆς 50,20 ἑξ. Διαβολὴ Ἀρειανῶν ἑτέρα πρὸς βασιλέα κατὰ Μ. — 121,36. Διαβολὴ Ἀρειανῶν κατὰ Μ. — περὶ φόνου Ἀρσενίου ἀποδειχθεῖσα ψευδὴς 101,33 ἑξ. Ἐγκύκλιος Ἐπιστολὴ Μ. — κατὰ Ἀρειανῶν καὶ περὶ ὧν κακῶν ἔπραξαν οὗτοι τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας 194,1-201,6. Ἐξορία Μεγάλου — 307,33. Ἐπίθεσις στρατιωτικὴ κατὰ Μ. Ἀθανασίου 25, 1 ἑξ. Ἐπιστολαὶ Α', Β', Γ' βασιλέως Κωνσταντίου τῷ Μ. — 90,34-91,32. Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Θεσσαλονίκης πρὸς Διονύσιον κόμητα ὑπὲρ Μ. — 116, 26-41. Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Θεσσαλονίκης πρὸς Μ. — 102,9-26. Ἐπιστολὴ Α' τῶν Ἐπισκόπων Αἰγύπτου, τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων, πρὸς κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. — 114,15-115,37. Ἐπιστολὴ Β' τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων, πρὸς τὸν κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. — 115,39-116,23. Ἐπιστολὴ ἐπισκόπων Αἰγύπτου πρὸς τοὺς ἐν Τύρῳ συνελθόντας ἐπισκόπους ὑπὲρ Μ. — 112,36-114,14. Ἐπιστολὴ Ἰουλίου Ῥώμης καὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ Συνόδου ὑπὲρ Μ. — ἀπαντητικὴ εἰς ἐπιστολὴν ἐξ Ἀντιοχείας 65,21-77,5. Ἐπιστολὴ Ἰουλίου Ῥώμης τῷ κλήρῳ καὶ λαῷ Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. — 92,1-93,11. Ἐπιστολὴ Ἰσχύρα πρὸς Μ. — 101,1-13. Ἐπιστολὴ Ἰωβιανοῦ πρὸς Μ. — 130,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ κληρικῶν Μαρεώτιδος πρὸς τὴν Σύνοδον τῶν ἐπισκόπων ὑπὲρ Μ. — 109,33-111, 42. Ἐπιστολὴ κληρικῶν Μαρεώτιδος πρὸς Φιλάγριον, ἔπαρχον Αἰγύπτου, ὑπὲρ Μ. — 112,1-32. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου νεωτέρου τοῖς Χριστιανοῖς τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. — 122,3-23. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου βασιλέως πρὸς Μ. — 253,25 ἑξ. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου τῷ ἡγεμόνι Νεστορίῳ καὶ τοῖς ἡγεμόσιν Αὐγουσταμνικῆς, Θηβαΐδος, Λιβύης ἀποκαταστατικὴ Μ. — 94,36-95,5. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου τῷ κλήρῳ καὶ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ Μ. — 93, 15-35. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου τῷ λαῷ τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. — 93,37-94,30. Ἐπιστολὴ Μ. — κατὰ Ἀρειανῶν πρὸς Μοναχοὺς 240,1-241,32. Ἐπιστολὴ Μ. — κατὰ Ἀρειανῶν

πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Λιβύης καὶ Αἰγύπτου 220,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. — περὶ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, ὅτι κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐφρόνει καὶ ὅτι ἐσυκοφαντήθη ὡς δῆθεν ὁμόδοξος πρὸς αὐτοὺς 202, 1 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. — πρὸς Ἰωβιανὸν περὶ πίστεως 130,19-132, 27. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου Ἰωάννῃ τῷ μετανοήσαντι κατηγόρῳ τοῦ Μ. — 105,17-31. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἐν Τύρῳ συνελθόντας ἐπισκόπους ὑπὲρ Μ. — 120,16-121,29. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῷ πάπα Μ. — ὅτε Ἀρσένιος εὑρέθη ζῶν 103,12-104,21. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου ὑπὲρ Μ. — τῷ λαῷ τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας 98, 31-100,17. Ἐπιστολὴ μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος πρὸς Ἰούλιον Ῥώμης ὑπὲρ Μ. — 96, 12-34. Ἐπιστολὴ μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος πρὸς Μ. — 96,35-97,4. Ἐπιστολὴ Ὁσίου Κορδούης πρὸς Κωνστάντιον βασιλέα ὑπὲρ Μ. — καὶ κατὰ διωκτῶν Ἀρειανῶν 265,1-266,31. Ἐπιστολὴ Πίννη πρεσβυτέρου Ἰωάννῃ ὅτι Ἀρσένιος οὐκ ἐφονεύθη ὑπὸ Μ. — ἀλλ' ὅτι ζῇ 102, 31-103,11. Ἐπιστολὴ πρεσβυτέρων Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτιδος ὑπὲρ Μ. — 108,25-109,28. Ἐπιστολὴ Συνόδου Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. — 51,33-65,4. Ἐπιστολὴ Συνόδου Ἱεροσολύμων πρὸς τὸν κλῆρον Ἀλεξανδρείας κ.λ. ὑπὲρ Μ. — 95,10-31. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου κατ' Ἀρειανῶν καὶ ὑπὲρ Μ. — 81,34-86,30. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου ὑπὲρ τοῦ Μ. — 78,8-81,25. Ἐπιστολὴ τοῦ δῆθεν φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Μ. — Ἀρσενίου πρὸς Μ. — 104,26-105,11. Κατηγορίαι Ἀρειανῶν κατὰ Μ. — 243,15 ἑξ. Κείμενον ἐπιστολῆς Κωνσταντίου τῷ Μ. — 23,24 ἑξ. Λιβέριος Ῥώμης ὑπὲρ Μ. — 230,19 ἑξ. Λόγος Ἀπολογητικὸς Β' Μεγάλου — 50,1 ἑξ. Μέγας — ἀναιρῶν τὴν διαβολὴν ὅτι ἀντέστη τοῖς προστάγμασι τοῦ βασιλέως 21,29 ἑξ. Μέγας — ἀναιρῶν τὴν διαβολὴν περὶ φυγῆς του 30,14 ἑξ. Μέγας — ἀναιρῶν τὴν κατηγορίαν καὶ διαβολὴν διὰ τὴν σύναξιν εἰς μὴ περαιωθεῖσαν Ἐκκλησίαν 18,16 ἑξ. Μέγας — περὶ τοῦ πῶς νοητέα ἡ φυγὴ ἐν καιρῷ διωγμῶν 39,10-49,41. Μέγας — περὶ τῶν διαβαλλόντων τὴν ἐν τῷ διωγμῷ φυγὴν αὐτοῦ 34,1 ἑξ. Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος μετανοήσαντες διὰ τὰς κατὰ Μ. — κατηγορίας 122,36 ἑξ. Συκοφαντία κατὰ Μ. — 11,10 ἑξ. Σύνοδος ἐν Σέρδαις ἀποφασίσασα ὑπὲρ Μ. — 248, 33-250,15. Τόμος — Ἀλεξανδρείας πρὸς Ἀντιοχεῖς 124,1.

Ἀθᾶς 89,18. 115,26.

Ἀθεότης. — διὰ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως εἰσάγεται 230,29.

Ἀθῆναι 206,11.

Ἀθηνόδωρος 37,25. 87,14. 281,12.

Ἀθρίβις 107,3. 129,6.

Αἴγυπτος 16,21. 23,24. 24,19,26. 26,27. 29,29,30. 36,22. 38,35. 40,17. 44,12. 45,11. 48,32. 50,22. 51,33. σελ. 54. 60,41. 61,20. 63,31. 64,8. 65,5. 70,18. 71,22.72, 36. 73,17. 78,15. 81,28. 84,11. 94,33. 95,10. 97,12. 101,30,34. 103,9. σελ. 106. 107,18. σελ. 108. 110,38. 112,37. 113,27. 114,16, 43. 115,18,39. 116,6,40. 123,12. 124,6,30. 129,2. 131,30. 135,1,18. 139,20. 142,34. 149,40. 161,14. 177,27. 180,27. 181,14,43. 194, 19. 195,28.30. 196,27. 205,24. 220,4. 227,23. 246,23. 247,18. 250,4. 256,1. 257,2. 271,39. σελ. 280. σελ. 285. 287,33. 288, 41. 306,17. Ἐπιστολὴ Α' τῶν ἐπισκόπων —, τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων, πρὸς κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 114,15-115,37. Ἐπιστολὴ Β' τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου, τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων, πρὸς τὸν κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 115,39-116,23. Ἐπιστολὴ Συνόδου Ἱεροσολύμων τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν, Θηβαΐδα, Λιβύην, Πεντάπολιν — ὑπὲρ Ἀρειανῶν 118,30 ἑξ.

Ἀϊζανᾶς. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου τῷ — καὶ Σαζανᾷ 29,19 ἑξ.

Αἰθαλῆς. — πρεσβύτερος 109.22.
Αἰθιοπία 261,40.
Αἰλιανὸς 87,31.
Αἷμα. — Χριστοῦ 73,31.
Α(ἰ)μιλλιανὸς 88,10.
Αἴνων 250,40.
Αἱρέσεις. — ἐνέργειαι Διαβόλου 222, 22 ἑξ.
Αἵρεσις. Μέγα θηρίον ἡ 'Αρειανῶν — 243,19.
Αἱρετικοί. — 'Αρειανοὶ συγκρινόμενοι πρὸς ἑτέρους — 277,32 ἑξ.
'Ακάκιος 78,3. 81,19. 85,13. 145, 39,42. 198,31. 250,8. 255,30. 290,18. σελ. 299. 323,35. 324,7, 28. 325,7. 326,3.
'Ακύλας 89,13.
'Ακυληΐα 12,25. 13,1,31. 19,12,15. 26,22.
'Ακυλία 91,35. 96,39.
'Αλβῖνος 112,31.
'Αλεξάνδρεια 11,3. 13,12,17. 23,20. 26,5. 26,31. 36,27. 51,33,39. σελ. 60. 61,26. 63,17. 66,40. 67,24. 68,10,15. σελ. 72. 73,6,17. 78,16. 81,32. 82,8. 84,9,28. 91, 25. 93,38. 95,11. 100,21. 101,18. 103,4. 106,15. 107,18. 108,17,30. 110,9. 119,21,23. 121,37. 124,2,5. 128,20,41. 129,21. 130,2,19. 132, 30. 165,36. 175,40,41. 179,21. 181,38. 185,22. 187,4. 195,20. 202,2. 220,3. 227,23. 236,27,28. 246,25. 248,28. σελ. 250. 251,7,11. 252,14,16. 253,10. 254,11. 262, 17. 269,9. 269,34. 280,5,41. 283, 11. 287,15. 306,17. 323,43. 328, 32,39. 'Αγιωτάτη 'Εκκλησία — 182,1. Διαμαρτυρία λαοῦ 'Εκκλησίας — διὰ τοὺς οὓς ὑπὸ 'Αρειανῶν ὑπέστησαν διωγμοὺς 287,14 ἑξ. 'Εγκύκλιος 'Επιστολὴ Μ. 'Αθανασίου κατ' 'Αρειανῶν καὶ περὶ ὧν κακῶν ἔπραξαν οὗτοι τῇ 'Εκκλησίᾳ — 194,1-201,6. 'Εκκλησία — 200,22. 'Επιστολὴ Κωνσταντίνου νεωτέρου τοῖς Χριστιανοῖς — ὑπὲρ Μ. 'Αθανασίου 122, 3-25. 'Επιστολὴ 'Ιουλίου 'Ρώμης τῷ κλήρῳ καὶ λαῷ — ὑπὲρ 'Αθανασίου 92,1-93,11. 'Επιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῇ 'Εκκλησίᾳ — κατ' 'Αρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 182,38 ἑξ. 'Επιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου ὑπὲρ Μ. 'Αθανασίου τῷ λαῷ τῆς 'Εκκλησίας — 98,31-100,17. 'Επιστολὴ Συνόδου 'Ιεροσολύμων 'Εκκλησίᾳ τῇ κατ' Αἴγυπτον, Θηβαΐδα, Λιβύην, Πεντάπολιν — ὑπὲρ 'Αρειανῶν 118,30 ἑξ. Καθολικὴ 'Εκκλησία — 182,38.
'Αλέξανδρος 27,16. 28,26. 31,43. 32,19. 87,11,30. 98,13. 176,18. 200,40. 227,5,11. 237,36. 301, 1. 302,10. — 'Αλεξανδρείας 19,9. 54,33. 55,12. 57,2. 59,11. — 'Αλεξανδρείας 67,23. 68,11,20. 71,42. 84,28. 97,19,26. 106,14,21. 107,28. 175,40,41. 181,27. 183, 3,13. 235,13. — 'Αλεξανδρείας 238,4. 239,24. 280,37. 281,9. 302.12. σελ. 303. 304,8. — 'Αλεξανδρείας, ἐκβαλὼν τὸν Ἄρειον τῆς 'Εκκλησίας 229,24. — διάκονος 179,38. 180,18. — ἐπίσκοπος 280,40. — ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης 102.5. — Θεσσαλονίκης 51,43. 71,8. 116,24,26. 117,5,15. — Κωνσταντινουπόλεως 235,1,4. — πρεσβύτερος 109,8. 179,24,26. Βρέβιον δοθὲν ὑπὸ Μελετίου — 'Αλεξανδρείας 106,21 ἑξ. 'Επιστολὴ — Θεσσαλονίκης πρὸς Διονύσιον κόμητα ὑπὲρ Μ. 'Αθανασίου 116,26-41. 'Επιστολὴ — Θεσσαλονίκης πρὸς Μ. 'Αθανάσιον 102,9-26. 'Επιστολὴ 'Αρειανῶν κακόδοξος πρὸς — 'Αλεξανδρείας 320,10-303,10. Καθαίρεσις 'Αρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ — 'Αλεξανδρείας 175,39-180,23.
'Αλήθεια. — διαστρεφομένη ὑπὸ 'Αρειανῶν 228,33 ἑξ.
'Αλύπιος 87, 16.
'Αμαλὴκ 150, 4.
'Αμάντιος 87,27. 88,10,34.
'Αμαρτίαι. — ὑπὸ 'Αρειανῶν διαπραττόμεναι 49,10 ἑξ.
'Αμήν. — λεγόμενον ὑπὸ λαοῦ 19, 23,39.
'Αμυντιανός. — διάκονος 179,38.
'Αμύντιος. — πρεσβύτερος 109,13.
Ἄμμων 115,15. 200,39. 209,28. 281,1.
'Αμμωνᾶς 180,10.— πρεσβύτερος 111, 14. — πρεσβύτερος Δικέλλης 101, 15.

Ἀμμωνιακή 30,35. 281,12.
Ἀμμωνιανὸς 89,16. 115,16. — ἐπίσκοπος 104,40.
Ἀμμώνιος 37,23,25. 89,23,24. 101, 19. 106,27. 205,28. 207,23. 208, 6. 209,31. 210,14. 218,16. 255, 12. σελ. 281. — διάκονος 111,33. 179,33. 180,19. — ἐπίσκοπος 124,6. — Παχνεμούνεως 129,2. — πρεσβύτερος 107,19. 180,7.
Ἀμφίων 56,10. 227,9. — Νικομηδείας 56,10.
Ἀμὼς 107,2. 303,36,37.
Ἀνάγαμφος 37,25. 89,38. 281,10.
Ἀνατόλιος. — ἐπίσκοπος 124,4. — Εὐλοίας 128,39.
Ἀνδραγάθιος 89,22.
Ἀνδρέας 89,1. — Ἀρσενοίτου 129,6. — ἐπίσκοπος 124,8.
Ἀνδριανούπολις 250,21. 338,30.
Ἀνδρόνικος 89,5.
Ἄνδρω 129,7.
Ἄνθρωποι. Τὰ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὡς τὰ τῶν — λογίζονται 152,26 ἑξ.
Ἀννιανὸς 87,22.
Ἀνόμοιοι 140,22. 317,39-319,28 ἑξ.
Ἀνουβίων 115,20. — ἐπίσκοπος 121, 38.
Ἀντάραδος 244,14.
Ἀντάρας 35,23.
Ἀντεοπολίτης. — νομὸς 102,32.
Ἀντίγονος 87,30.
Ἀντίνοος 106,24. — διάκονος 107,25.
Ἀντιόχεια 14,3. 35,21. 72,19,34. 78,4. 84,42. 85,13. 101,25. 132, 28. 143,8. 244,4. 249,27. 251,35. 265,23. 303,34. 307,21. 309,29. 317,33. 319,25,38. 324,17,21. — Πισιδίας 206,7. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν —, ἡ ἐν Ἐγκαινίοις καλουμένη, καὶ πίστις τὸ πρῶτον, δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 307,21-313,38.
Ἀντίοχος 16,24.
Ἀντίφραι 129,7.
Ἀντίφρων 129,7.
Ἀντίχριστος 227,20. 239,8.
Ἀντωνῖνος 90,6. Φλάβιος — 112 4.
Ἀντώνιος. — Μέγας 248,9,16.
Ἀπάτη. — διαβόλου 221,13 ἑξ.
Ἄπις 98,20. — πρεσβύτερος 179,30.
Ἀπολλινάριος. — ἐπίσκοπος 128,34.
Ἀπολλόδωρος 89,30.
Ἀπολλώνιος σελ. 89. 115,21. 281, 22. — διάκονος 179,35. — πρεσβύτερος 107,19. 109,17. 180,5.
Ἀπολλῶς 89,16. 115,31. 281,22. — διάκονος σελ. 111.
Ἀπολογία. — Μ. Ἀθανασίου περὶ τῆς διαβολῆς κατ' αὐτοῦ, ὅτι ἔφυγεν ἐν καιρῷ διωγμοῦ 34,1 ἑξ. — Μ. Ἀθανασίου πρὸς βασιλέα Κωνστάντιον 11,2. Μεγάλου Ἀθανασίου λόγος — αὐτοῦ Β' 50,1 ἑξ.
Ἀπουλία 50,26. 78,11. 255,34.
Ἀππιανός. — διάκονος 109,25.
Ἀπριανὸς 87,18.
Ἀπφοῦς 89,32.
Ἀραβία 50,23. 78,14. 85,25. 124,6. 128,38. 135,19. 250,32.
Ἀραβίων 89,7.
Ἀρβαιθίων 115,22. 289,14.
Ἀρβεθίων. — ἐπίσκοπος 121,38.
Ἀρειανοὶ 298,13. — ἀθεόητα καὶ παρὰ τὰς Γραφὰς Ἰουδαϊσμὸν εἰσάγουσι 230,29. — ἀρνούμενοι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ 261,38 ἑξ. — βασανίσαντες καὶ φονεύσαντες Εὐτύχιον ὑποδιάκονον 274,20 ἑξ. — διαστρέφοντες τὴν ἀλήθειαν 228,33 ἑξ. — διώξαντες Ἐκκλησίαν 76,4 ἑξ. — καὶ Μελιτιανοὶ διαβαλόντες Μακάριον τὸν πρεσβύτερον 105,39 ἑξ. 107,34 ἑξ. — καθαιρεθέντες διὰ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν 319,39 ἑξ. — κατακριθέντες ὑπὸ Συνόδου Νικαίας 293,22 ἑξ. — κατηγορήσαντες Μέγαν Ἀθανάσιον 52,32 ἑξ. 53,40 ἑξ. 58,1 ἑξ. 63,1 ἑξ. — κατήγοροι καὶ κατηγορίαι Ἰωβιανῷ βασιλεῖ κατὰ Μ. — Ἀθανασίου 132,28-134,29. — λέγοντες τὸν Υἱὸν κτίσμα καὶ ἀναίρεσις τούτου 158, 35-172,20. — μεταγνόντες καὶ παραδεχθέντες τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, διατί ὕποπτοί εἰσι 320, 1 ἑξ. — νέοι Ἰουδαῖοι 168,21. — οἱ περὶ Εὐσέβιον καθῃρέθησαν 306,10. — φονεῖς εἰσι 251,16. Ἀθανάσιος καὶ οἱ κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην 90 ἐπίσκοποι κατ' — πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους 135,1-143,29. Ἀθανάσιος Μέγας περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ὅτι ὀρθῶς ἐξέθετο τὰ κατὰ — 144,1 ἑξ. Ἀθανάσιος Μέγας πρὸς μοναχοὺς

περὶ τῶν γεγενημένων ἐπὶ βασιλέως Κωνσταντίνου ὑπὸ — κατ' Ὀρθοδόξων 242,1-248,21. Αἱρετικοὶ — συγκρινόμενοι πρὸς ἑτέρους αἱρετικοὺς 277,32 ἑξ. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν — περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ 231,1-235,3. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν — περὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σχέσεως αὐτοῦ πρὸς 321,16-338,13. Ἀπόφασις τῆς ἐν Ἀριμίνῳ Συνόδου κατὰ — 295,18-298,22. Ἀσέβειαι — καὶ σημεῖον τιμωρίας ἑνὸς ἐξ αὐτῶν 272,20-273,15. Διοβολαὶ — καὶ Μελιτιανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου 103,30-105,34. Διαβολαὶ — κατὰ Μεγάλου Ἀθανασίου 79,15 ἑξ. 84,3 ἑξ. 98,15-30. Διαβολαὶ — κατὰ Μ. Ἀθανασίου οὐκ ἀληθεῖς 110,13 ἑξ. Διαβολαὶ καὶ κατηγορίαι — κατὰ Μ. Ἀθανασίου καὶ ἑτέρων 243,11-145,29. Διαβολαὶ κατὰ Μ. Ἀθανασίου ὑπὸ — 70, 28 ἑξ. Διαβολὴ — ἑτέρα πρὸς βασιλέα κατὰ Μ. Ἀθανασίου 121, 36. Διαβολὴ — κατὰ Μ. Ἀθανασίου περὶ φόνου Ἀρσενίου ἀποδειχθεῖσα ψευδὴς 101,33 ἑξ. Διαβολὴ — κατὰ Μακαρίου 58,37 ἑξ. 62,24. Διαβολὴ — κατὰ Μακαρίου πρεσβυτέρου 98,21,25 ἑξ. 100,28,34 ἑξ. Διαβολὴ — κατὰ Μακαρίου πρεσβυτέρου 101,21 ἑξ. 101,10 ἑξ. 21 ἑξ. Διαβολὴ — κατὰ πρεσβυτέρου Μακαρίου 118,6 ἑξ. 119,37. 121,33. Διαμαρτυρία λαοῦ Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας διὰ τοὺς οὓς ὑπὸ — ὑπέστησαν διωγμοὺς 287,14 ἑξ. Διάφοροι ἐνέργειαι καὶ πράξεις — 225,1-226,40. Διωγμοὶ — κατὰ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν 61,2 ἑξ. Διωγμοὶ — κατὰ τῆς Ἐκκλησίας 83,3 ἑξ. Διωγμοὶ — κατ' Ὀρθοδόξων 250,16 ἑξ. Δολιότης —227,14 ἑξ. 228,15 ἑξ. 235, 4 ἑξ. Ἐκκλησίαι καὶ Χριστιανοὶ δεχθέντες ἐπίθεσιν — 36,27 ἑξ. 47, 35 ἑξ. Ἐκκλησίαι κακοπαθήσασαι ὑπὸ — 35,21 ἑξ. Ἐπίσκοποι — 280,41 ἑξ. Ἐπιστολὴ Ἐγκύκλιος Μ. Ἀθανασίου κατὰ — καὶ περὶ ὧν κακῶν ἔπραξαν οὗτοι τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας 194,1-201,6. Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου κατὰ — πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης 220,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου περὶ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, ὅτι κατὰ τῶν — ἐφρόνει καὶ ὅτι ἐσυκοφαντήθη ὡς δῆθεν ὁμόδοξος αὐτοῖς 202,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου πρὸς Μοναχοὺς κατὰ τῆς αἱρέσεως — 240,1-241,32. Ἐπιστολὴ Ὁσίου Κορδούης πρὸς Κωνστάντιον βασιλέα ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου καὶ κατὰ διωκτῶν — 265,1-166,31. Ἐπιστολὴ Συνόδου ἐν Σαρδικῇ κατ' — 81,34-86,30. Ἐπιστολὴ Συνόδου Ἱεροσολύμων τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν, Θηβαΐδα, Λιβύην, Πεντάπολιν, Αἴγυπτον ὑπὲρ — 118,30 ἑξ. Καθαίρεσις — ἐπισκόπων 250,8 ἑξ. Κακοδοξίαι — 139,4 ἑξ. 299,42. 300,38 ἑξ. Κακοδοξίαι — ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας 302,10-303,10. Κακοδοξίαι — περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀναίρεσις τούτων 148,29-155,21. 156,35 ἑξ. Κακοδοξίαι — περὶ τοῦ Υἱοῦ 161,38 ἑξ. 181,1 ἑξ. Κακοδοξίαι — περὶ Υἱοῦ καὶ Λόγου καὶ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ καὶ ἀναίρεσις τούτων 155,22-156,35. Μέγα θηρίον οἱ — αἵρεσις 243,19. Ὀνόματα — 81,18 ἑξ. Ὀνόματα — βιούντων ἐν ἁμαρτίαις 49,10 ἑξ. Ὀνόματα — ἐλθόντων εἰς Σαρδικὴν καὶ μὴ προσελθόντων τῇ Ἁγίᾳ Συνόδῳ 85,11-15. Ὀνόματα — ἐπισκόπων καθαιρεθέντων ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου 86,4-9. Ὀνόματα — καὶ κακοδοξίαι αὐτῶν 303,11-305,29. Ὀνόματα ἐπισκόπων ἐξορισθέντων ἐξ αἰτίας — ὑπὸ Κωνσταντίου βασιλέως 123,7 ἑξ. Ὀνόματα ἐπισκόπων καθῃρημένων, δεκτῶν γενομένων ὑπὸ — 225,38 ἑξ. Ὀνόματα ἐπισκόπων κακοπαθησάντων ὑπὸ — 35,21 ἑξ. Ὅτι οὐ δεῖ ὀνομάζεσθαι τοὺς — Χριστινούς, ἀλλὰ διαβολικοὺς 219,32. Πίστις — ἐν Κωνσταντινουπόλει διατυπωθεῖσα 318,31-319,23. Πίστις — ἐκτεθεῖσα ἐν Ἀριμίνῳ πρὸς παραπλάνησιν τῶν ὀρθοδόξων 294,27 ἑξ. Πίστις — ἐν Ἰ-

σαυρίᾳ διατυπωθεῖσα 317,32 ἑξ. Σύμπραξις — καὶ Μελιτιανῶν 97, 29 ἑξ. 98,11 ἑξ. Σύνοδος — ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἡ ἐν Ἐγκαινίοις καλουμένη, καὶ πίστις τὸ πρῶτον, δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον ἐν αὐτῇ ἐκτεθεῖσα 307,21-313,38. Σύνοδοι — ἐν διαφόροις μέρεσι συγκροτηθεῖσαι καὶ ἐπιστολαὶ αὐτῶν ἐκτιθέμεναι τὴν πίστιν, ὡς διετυποῦτο ἐν ἑκάστῃ ἐξ αὐτῶν 306,16-319,39. Σύνοδος — ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἐπιστολὴ αὐτῆς πρὸς τοὺς κατ' Αἴγυπτον κ.λ. 306, 16-307,10. Σύνοδος — ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ πίστις ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 306,16-307,10. Σύνοδος — ἐν Σιρμίῳ καὶ πίστις τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἐν αὐτῇ ἐκτεθεῖσα 314,3-317,24. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ ἀναθεματίσασα — καὶ ἐπιληφθεῖσα Μελιτιανῶν 97,23 ἑξ. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ δι' — καὶ διὰ τὸ Πάσχα συνεκροτήθη 136,25. Σύνοδος ἐν Σελευκείᾳ Ἰσαυρίας καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἀπόφασις κατὰ — 290, 2 ἑξ. 298,26-299,24. Τίνας διώξεις οἱ ὀρθόδοξοι ὑπέμειναν παρὰ — ἐπὶ Κωνσταντίου 257,6-277,16. Υἱὸς καὶ Λόγος κατ' — ἦν ποτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἀναλλοίωτός ἐστι καὶ τρεπτὸς καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ κτίσμα 142,13-16. Χαρακτηρισμοὶ τῶν κατ' ὀρθοδόξων διωγμῶν τῶν — 277,17-287,9. Χρόνος, ἀφ' οὗ οἱ — ἐξεβλήθησαν τῆς Ἐκκλησίας 238,35.

Ἄρειος 26,28. 37,6. 51,26. 54,31,36. 56.39. 60,23. 67,38. 68,12. 85,7. 86,12. 87,27. 89,2. 90,19. 95,39. 97,38. 105,34. 113,4. 119,1,10. 127,3. 131,1,31. 135,33. 144,6. 150,22. 161,17. 162,6. 175,39. σελ. 176. 177,1,25. 179,23. σελ. 180,25. 182,21. 183,17,38. σελ. 184. 185,4,41. 186,25. 187,33. 189,11,17. 192,8. 196,7. 203,37. σελ. 205. 206, 19. 209,28. 211,5. σελ. 212. σελ. 216. σελ. 217. σελ. 224. 225,38. 226,3,34. 228,13. 229,20. 230,30. σελ. 235. σελ. 236. σελ. 237. 241,18. 242,5. 243,31. 250,31. 257,11. 258,36. 260,35. 265,5. 269,34,35. 277,20, 21. 280,9,40. 284,27. 290,20. 293,20. 294,6. 296,20. 298,36. 300,34,38. 301,2. σελ. 303. 304,6. 306,29. σελ. 307. 319,30. 323,23, 28. 330,40. — ἐκβληθεὶς τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας 229,24.— ἐκ Παλαιστίνης ἀνανήψας Ἀρειανὸς 85,24. — Ἐπίσκοπος 249,1. — ἕτερος σὺν — τῷ αἱρεσιάρχῃ 177,2. — καὶ οἱ σὺν αὐτῷ αἱρετικοὶ 177,1 ἑξ. Αἵρεσις — παμψηφεὶ κατακριθεῖσα ὑπὸ Συνόδου Νικαίας 230,33. Αἵρεσις — πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου βδελυκτὴ ἦν 306,1 ἑξ. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν — 177, 34 ἑξ. Δολιότης καὶ ὑποκρισία — 235,27 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ — 183,37 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς — κατὰ τῶν — καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, κακοδοξιῶν 184,13-190,6. Θάλεια, ἔργον — 157,19. 236,37. Καθαίρεσις — καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας 175,39-180,23. Κακοδοξίαι — 212, 15 ἑξ. 213,3 ἑξ. 216,5 ἑξ. 217,14 ἑξ. Κακοδοξίαι — ἐμμέτρως διατετυπωμέναι 301,6-302,9. Κακοδοξίαι — καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 177, 7-24. Κακοδοξίαι — περὶ Υἱοῦ καὶ περὶ Πατρὸς 229,25-230,29. Μανία — 56,39. Σύνοδος ἡ ἐν Νικαίᾳ κατὰ — καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 189,26-182,37. Σύνοδος Οἰκουμενικὴ ἀναθεματίσασα τοὺς περὶ — 119,17. Σύνοδος Οἰκουμενικὴ καταδικάσασα — 277,25 ἑξ. Τελευτὴ — 236,1 ἑξ. 241,18. Ψευδορκία — 235,30 ἑξ.

Ἀρείων 89,18.

Ἀρελάτη 257,6.

Ἀρίμινον 135,28. 140,7. 142,4. 143, 6. 294,15. 296,7. 298,23. 299,25. 318,27. 320,39. 338,15,22. — Ἰταλίας 290,13. Ἀπόφασις ληφθεῖσα ἐν — κατ' Ἀρειανῶν 295, 18-298,22. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου πρὸς τοὺς τὴν Σύνοδον ἐν — συγκροτήσαντας ἐπισκόπους 338, 21-37. Ἐπιστολὴ περὶ τῶν γενομένων ἐν — καὶ Σελευκείᾳ Τραχείᾳ Συνόδων 290,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν — Συνόδου πρὸς Κωνστάν-

τιον βασιλέα 296,5 ἑξ. Ἐπιστολὴ τῶν ἐν — συνελθόντων ἐπισκόπων, ἀπαντητικὴ πρὸς ἐπιστολὴν Κωνσταντίου βασιλέως 339,2 ἑξ. Πίστις Ἀρειανῶν ἐκτεθεῖσα ἐν — πρὸς παραπλάνησιν τῶν ὀρθοδόξων 294,27 ἑξ. Σύνοδος εἰς — 136,32,35. σελ. 137. 138,8,20.
Ἀρισταῖος 227,2.
Ἀρίστων 88,9. 115,29,35.
Ἀρμενία 227,8. 250,30. 252,14.
Ἁρποκρατίων 89,14. 107,5. 115,18. — πρεσβύτερος 179,27.
Ἀρσάκιος 246,28.
Ἀρσένιος σελ. 57. 58,37. 61,12. 62,21. 89,19. σελ. 101. σελ. 102. 103,1,12. σελ. 104. 105,10. 119, 13. — δῆθεν φονευθεὶς ὑπὸ Μ. Ἀθανασίου 70,28. 79,35 ἑξ. 84,5 ἑξ. 100,34 ἑξ. 101,33 ἑξ. 102,27 ἑξ. 107,34 ἑξ. 119,13. 121,33. 243,15. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῷ πάπᾳ Μ. Ἀθανασίῳ, ὅτε — εὑρέθη ζῶν 103, 12-104,21. Ἐιστολὴ Πίννη πρεσβυτέρου Ἰωάννῃ, ὅτι — οὐκ ἐφονεύθη ὑπὸ Μ. Ἀθανασίου, ἀλλὰ ζῇ 102,31-103,11. Ἐπιστολὴ τοῦ δῆθεν φονευθέντος ὑπὸ Μ. Ἀθανασίου — πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 104,26-105,11.
Ἀρσενοίτης 106,41.
Ἀρσενοίτης. — νομὸς 129,6.
Ἀρτεμᾶς 306,2.
Ἀρτεμίδωρος 115,36.
Ἀρχὰφ 102,7,21.
Ἀρχέλαος 40,18.
Ἀρχίδαμος 86,36.
Ἀσέβειαι. — Ἀρειανῶν κατὰ τὸν κατ' ὀρθοδόξων διωγμὸν καὶ σημεῖον τιμωρίας ἑνὸς αὐτῶν 272, 20-273,15.
Ἀσία 85,15. 90,28. 117,22. 244,15. 299,14.
Ἀσκληπᾶς 35,27. 82,18,29. 83,21, 35. 84,41. 85,42. 244,14.
Ἀσκληπιὸς 87,28.
Ἀστέριος 23,29. 87,24. 124,31. 150, 22. 161,16. 250,31. 299,15. 304, 15. 305,28. — Ἀρειανὸς ἐκ τῶν θυσάντων κατὰ τὸν διωγμὸν 304, 15. 305,33. — Ἀρειανὸς καὶ κακοδοξίαι αὐτοῦ 304,15 ἑξ. — δοὺξ 23,30. — ἐξ Ἀραβίας ἀνανήψας Ἀρειανὸς 85,24. — ἐπίσκοπος σελ. 124. 125,3. 128,31, 41. 129,19. 249,1. — κόμης 16,23. 270,6. — ὁ θύσας 305,33. — Πετρῶν Ἀραβίας 128,38.
Αὔγαρος 299,16.
Αὐγουσταμνικὴ 94,37. 118,22.
Αὔγουστος 23,33. 31,18. 32,29. 109, 5. 112,31. 235,27. σελ. 287. 288, 1,41. 289,4. 309,35. 338,21. — εὐσεβέστατος 11,26. 12,21. Θεοσεβέστατος 18,23. θεοφιλέστατος 11,9. 20,41. 24,13. 25,8. 31,4. 32,5,10. φιλανθρωπότατος 12,28. Κωνσταντῖνος — 112,25. Κωνστάντιος — 90,34. Κώνστας — 91,11.
Αὐξίβιος 90,11.
Αὐξέντιος 135,21. 137,40. 226,9. 294,16. 295,39. 297,8. 298,10. — Ἀρειανός, Ἐπίσκοπος Μεδιολάνου 142,39.
Αὔξουμις 27,32,33. 29,17. 30,4.
Ἀφθόνιος 81,3. — πρεσβύτερος 107, 11.
Ἀφρικὴ 50,27. 78,12. 131,28. 135,4. 227,4. 255,36.
Ἀφροδίσιος 90,12.
Ἀφροδίτη 185,5.
Ἀχαὰβ 22,27. 37,29. 39,22. 43,17, 18. 44,19. 48,35. 267,16. 271,13. 278,36.
Ἀχὰζ 291,34.
Ἀχαΐα 50,24. 78,13. 255,39.
Ἄχαρ 229,2.
Ἀχιλλᾶς 97,19. 98,13. 284,32. — Ἀλεξανδρείας 239,24. — πρεσβύτερος 180,13. — πρεσβύτερος Μυρσίνης 101,16.
Ἀχιλλεὺς 106,26. 177,1.
Ἀχιτᾶς 91,30.
Ἀωτᾶς 89,14.

Βαὰλ 45,25.
Βαβυλὼν 38,26. 238,29. 266,37. 281, 19.
Βαλάκιος 247,27. 248,17.
Βαλανέαι 35,22. 244,13.
Βαλεντῖνος 87,39.
Βαλερι(α)νὸς 88,7.
Βάλης 15,39. 16,4.
Βαλθασὰρ 267,16.
Βάπτισμα. — εἰς Ἁγ. Τριάδα 143,26

— Μεγάλου Κωνσταντίνου 295,35.
Βαραββᾶς 117,32. 279,7,12.
Βαράκ 237,39.
Βαρδίων 134,26. 252,29.
Βάρκα 277,10.
Βαρούχ 156,31.
Βασιλεῖαι. Βίβλος — 12,18.
Βασιλείδης 125,26. 127,5.
Βασίλειος 226,7. 227,8. — ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας 327,7.
Βασιλεύς. — θεοφιλέστατος 14,20. 19,24. 50,19. 80,26. 90,31. 173, 38. 175,15,25. 180,30,27. — θεοφιλέστατος ὁ Κωνσταντῖνος 105, 13-14.
Βασιλικὸς 299,16.
Βασιλίνα 244,12.
Βάσσος 87,4.
Βαύδιος 88,26.
Β(λ)αστάμ(μ)ων 88,39.
Βεελζεβοὺλ 145,14. 334,31.
Βελίαρ 86,23. 177,32.
Berlin 34 ὑποσμ. 50 ὑποσμ. 144 ὑποσμ. 194 ὑποσμ. 202 ὑποσμ. 240 ὑποσμ. 242 ὑποσμ. 290 ὑποσμ.
Βερνικιανὸς 132,29.
Βερκέλλων 259,4.
Βέρροια 35,26. — τῆς Συρίας 244,15.
Βερωνὶ 13,3.
Βήκτουρος 87,39.
Βηρίσσιμος 87,38.
Βηρυτὸς 55,29. 176,30. 244,38.
Βηρσαβεὲ 209,16.
Βιάτωρ 90,2.
Βιθύνιος 271,40.
Βικέντιος 87,4. — Καμπανίας 13,4. — ὁ ἀπὸ Καπύης 251,38.
Βίκτωρ 88,6,23,28.
Βικτωρῖνος 88,11.
Βιμινάκιον 14,2.
Βίργιλλα. — Γαλλίας 128,37.
Βιτάλιος 87,2,19.
Βίτων 65,15.
Βλαστάμμων 115,30.
Βόκκων. — πρεσβύτερος 111,16. — πρεσβύτερος Χενεβρὶ 101,16. 180, 12.
Βούβαστος 107,5.
Βούλημα 323,4. — Θεοῦ 230,14,15. —Πατρὸς 157,25. 190,12. — ποιητοῦ 322,36.
Βούλησις — θεία 183,28. — πατρικὴ 294,39.
Βούσιρις 107,11.
Βρέβιον. — δοθὲν παρὰ Μελιτίου τῷ Ἀλεξάνδρῳ Ἀλεξανδρείας 106, 21 ἑξ.
Βρετανία 131,25.
Βρεττανίαι 50,27.
Βρετανίων 269,16. 282,33.
Βριττανία 255,36.
Βριττία 50,26. 255,35.
Βωμόθεος 101,17.

Γαβιανός. — κόμης 65,20.
Γάζα 35,27. 244,14.
Γάϊος 37,23. 89,35,39. 101,20. 115, 25. 281,23. 294,17. 295,39. 297,8. 298,9. — διάκονος 179,38. — 180,21. — ἐπίσκοπος 124,6. — Πατρόνιος 129,1. — πρεσβύτερος 109,20. 111,23.
Γαλάται. Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς — 147,35. 329,34.
Γαλατία 50,23.
Γαλλία 13,28,33. 72,21. 128,37. 131, 26. 135,8. 195,41. 226,41. 251,30. 255,36. 259,2.
Γαλλίαι 26,18. 36,6. 38,34. 50,27. 52,6. 78,11. 123,11. 269,24. — τόπος ἐξορίας Μ. Ἀθανασίου ὑπὸ Μ. Κωνταντίνου 121,41 ἑξ. 122,7,27.
Γάλλος 282,34.
Γαυδέντιος 86,38. 97,40. 183,36. 190,4.
Γεδεὼν 237,39.
Γέννησις. — θεία καὶ ἄρρητος Λόγου 137,30.
Γερμανία 244,5.
Γερμανὸς 90,20,23. 95,40. 96,1.
Γερμίνιον 283,3. 316,22.
Γερμίνιος 226,7. 290,18. 291,20. 294,16. 295,39. 297,8. 298,9.
Γερόντιος 87,7. 89,25.
Γεώργιος 28,41. 30,9. 36,31, 40. 49,16. 78,5. 81,20. 85,13. 133,4, 21. 225,15. 244,4. 250,9. 255,30. 268,40. 269,32. 283,9. 298,34. 299,14. 303,32. 304,7. — ἐπίσκοπος 29,29. 124,9. — Καππαδόκης 323,43.
Γηράσιος 90,12.
Γνῶσις. — Πατρὸς 220,20.
Γόμορα 34,33.
Γοργόνιος 276,8. 288,34.
Γορπιαῖος 298,28.
Γράτος 88,15.
Γραφαὶ 21,4. 25,23. 137,37. 138,6,36.

139,26. 161,21. σελ. 162. 169,11. 170,6. 202,26. σελ. 222, σελ. 223. 226,31,36. 230,39. σελ. 231. 234,12. 235,29. — ἅγιαι 52,13. 166,7. 213,14. 227,34. 228,3,33. 295,17. 329,6. — θεῖαι 13,18. 32,22. 34,18. 39,9. 56,3. 130,30. 156,24. 167,9. 169,8. 173,12. 176,20. 178,24. 197,7. 232,38. 239,14. 277,36,38. 293,32. 294, 18. 295,15. 298,4. 308,2. 316, 37. 319,17. 321,1. 326,17. — θεόπνευστοι 311,15. 313,37.
Γραφή. 21,14. 23,15. 163,14. — θεία 13,39. 17,5. 32,2. 149,1. 155,9. 224,3. 293,28. — θεία καὶ προφητικὴ 137,17. — θεόπνευστος 175,19. 183,12.
Γρηγορᾶς. — διάκονος 111,42.
Γρηγόριος 68,13. 72,31. 195,31. 252, 17. 269,31. 283,1. — Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος 142,42.— Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας σελ. 246. σελ. 247. 250,10. — Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, διαδεχθεὶς τὸν ἐξωσθέντα Μ. Ἀθανάσιον 72, 31. 73,4,12. 74,39. — Ἀρειανὸς κατασταθεὶς ἐπίσκοπος μετὰ τὴν Μ. Ἀθανασίου ἔξωσιν καὶ καθαιρεθεὶς 80,33 ἑξ. — Καππαδόκης, Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας 195,31. 196,19. σελ. 198. σελ. 199. 200,25,37.

Δακία 20,23. 78,12,13. 131,26. 227, 3. 255,38.
Δαλματία 50,25. 131,26. 135,16. 255,38.
Δαλμάτειος. — κήνσωρ 101,25.
Δαμασκὸς 39,27.
Δάμασος. — Ῥώμης 135,6. 142,38.
Δὰν 209,16.
Δανιὴλ 20,35. 199,3. 266,38. 267,2. 282,23. 284,13. 286,20. 291,35. 334,12.
Δαρδανία 50,24. 78,13. 135,16. 255, 38.
Δαρεῖος 267,1,2. 291,35.
Δατιανὸς 252,28.
Δάτυλλος 89,1.
Δαυὶδ 14,9. 22,28. 38,6. 39,16. 41,30. 42,2. 43,8. 44,14. 45,13. 46,1,24. 48,33. 51,20,21. 151,21. 158, 18. 162,30. σελ. 206. 207,2. 237,40. 258,29,32. 278,21,30. 305,10. 334,10.
Δευτερονόμιον 167,23.
Δημήτριος 101,19. — διάκονος 180, 17. — πρεσβύτερος 111,25.
Δημόφιλος 137,10. 226,6. 294,17. 295,39.
Δησιδέριος 87,40.
Διαβολαί. — Ἀρειανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου 79,15 ἑξ. 84,3 ἑξ. — Ἀρειανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου οὐκ ἀληθεῖς 110,13 ἑξ. — Ἀρειανῶν καὶ Μελιτιανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου 103,30-105,34. — καὶ κατηγορίαι Ἀρειανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου καὶ ἑτέρων 243,11-245, 29. — καὶ κατήγοροι τῷ βασιλεῖ κατὰ Μ. Ἀθανασίου 132,28-134, 29. — κατὰ Μ. Ἀθανασίου ὑπὸ Ἀρειανῶν 70,28 ἑξ. — τῶν περὶ Εὐσέβιον Ἀρειανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου 98,15-30. — τῶν περὶ Εὐσέβιον κατὰ Μ. Ἀθανασίου 100,33 ἑξ.
Διαβολή. — Ἀρειανῶν ἑτέρα πρὸς βασιλέα κατὰ Μ. Ἀθανασίου 121, 36. — Ἀρειανῶν καὶ Μελιτιανῶν κατὰ Μακαρίου πρεσβυτέρου 105,39 ἑξ. 107,34 ἑξ. — κατ' Ἀθανασίου Μεγάλου, ὅτι ἐφόνευσε τὸν ἐπίσκοπον Ἀρσένιον 57,13 ἑξ. — Ἀρειανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου περὶ φόνου Ἀρσενίου ἀποδειχθεῖσα ψευδὴς 101,33 ἑξ. — Ἀρειανῶν κατὰ Μακαρίου 58,37 ἑξ. 62,24. — Ἀρειανῶν κατὰ Μακαρίου πρεσβυτέρου 98,21,25 ἑξ. 100,28,34 ἑξ. — Ἀρειανῶν κατὰ Μακαρίου πρεσβυτέρου 101, 10 ἑξ. 21 ἑξ. — Ἀρειανῶν κατὰ πρεσβυτέρου Μακαρίου 118,6 ἑξ. 119,37. 121,33. — κατὰ Μ. Ἀθανασίου 11,10 ἑξ. — κατὰ Μ. Ἀθανασίου ὑπὸ Ἀρειανῶν 52,32 ἑξ. 53,40 ἑξ. 58,1 ἑξ. 63,1 ἑξ. Ἀπολογία Μ. Ἀθανασίου περὶ τῆς κατ' αὐτοῦ —, ὅτε ἔφυγεν ἐν καιρῷ διωγμοῦ 34,1 ἑξ. Μέγας Ἀθανάσιος ἀναιρῶν τὴν —, ὅτι ἀντέστη τοῖς προστάγμασι τοῦ βασιλέως 21,29 ἑξ. Μέγας Ἀθανάσιος ἀναιρῶν τὴν —, ὅτι κακῶς ἐμνημόνευσε Κώνσταντος τοῦ βασιλέως 12,20 ἑξ. Μέγας Ἀθα-

νάσιος ἀναιρῶν τὴν — περὶ φυγῆς του 30,14 ἑξ. Μέγας Ἀθανάσιος ἀναιρῶν τὴν δευτέραν — πρὸς Κωνστάντιον βασιλέα 14,17 ἑξ. Μέγας Ἀθανάσιος ἀναιρῶν τὴν κατηγορίαν καὶ — διὰ τὴν σύναξιν εἰς Ἐκκλησίαν μὴ περατωθεῖσαν 18,16 ἑξ.
Διάβολος. — ἀπατηλός ἐστι 220,32 ἑξ. — πατὴρ Ἀρειανῶν 39,8. Αἱρέσεις ἐνέργειαι — 222,22 ἑξ. Ἀποτελέσματα κατὰ — τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας 221,23 ἑξ. Πειρασμοὶ ἐνεργούμενοι ὑπὸ τοῦ — 221,13 ἑξ.
Διαθήκη. — Καινὴ 167,1. 223,9. 302,18. — Παλαιὰ 223,5,9.
Διάκονος 91,31.
Διαμαρτυρία. — λαοῦ ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας διὰ τοὺς οὓς ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν διωγμοὺς 287, 14 ἑξ.
Δ(ι)άνιος 65,22.
Δίδυμος. — διάκονος 180,17,20. — πρεσβύτερος 180,11. — πρεσβύτερος Ταφοσίρεως 101,17.
Δικέλλης 101,15.
Δικλοπετὸς 88,2.
Διογένης. — νοτάριος 23,17.
Διογένιος 268,26.
Διόγνιος 60,25. 108,6.
Διόδωρος 87,12. 244,15. 250,39.
Διονύσιος 26,18.36,6. 87,28. 107,38. 114,15. 267,39. 283,33. 330,19. — Ἀλεξανδρείας 165,36. 203, 33,37. 204,18. 205,6. 207,10, 22. 208,5. 209,21. 110,7, 30.211,1, 28. 212,16. 213, 37. 214,5. 215, 9,35.216,13. 217,5. 218,10. 219, 11,22. 328,36. 329,25. — Ἀλεξανδρείας ἀνατρέπων Σαβέλλιον 217,39 ἑξ. Ἀλεξανδρείας — διατί ἔγραψεν ἐπιστολὰς 210,11 ἑξ. — διάκονος 179,39. — ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας 202,17. — κόμης 105,38. — κόμης ἐν Συνόδῳ 71,10.— Ληΐδος 13,3. — Μεδιολάνων 259,4.— πρεσβύτερος 109,7. 179,25. 180,14. — Ῥώμης 166,1. 210,17. 328,36. 329,25. — Ῥώμης κατὰ Σαβελλίου 166,23. Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς — Ἀλεξανδρείας πρὸς — Ῥώμης 329, 3-20. Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς — κόμητος πρὸς τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου. 117, 1-15. Διδασκαλία — Ἀλεξανδρείας περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ 211,28-219,25. Ἐπιστολαὶ γραφεῖσαι ὑπὸ — Ἀλεξανδρείας 205,24 ἑξ. 207, 23. 209,29,36. Ἐπιστολὴ Α′ ἐπισκόπων Αἰγύπτου τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων πρὸς κόμητα Φλαύιον —ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 114,15-115, 37. Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Θεσσαλονίκης πρὸς — κόμητα ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 116,26-41. Ἐπιστολὴ Β′ τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων πρὸς τὸν κόμητα Φλαύιον — ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 115,39-116,23. Ἐπιστολὴ— Ἀλεξανδρείας 218,16. Ἐπιστολὴ — Ἀλεξανδρείας πρὸς — Ῥώμης 165,41 ἑξ. Ἐπιστολὴ — Ἀλεξανδρείας τῷ — Ῥώμης 213,11. Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου περὶ — Ἀλεξανδρείας, ὅτι κατ' Ἀρειανῶν ἐφρόνει καὶ ὅτι ἐσυκοφαντήθη ὡς δῆθεν ὁμόδοξος αὐτοῖς 202,1 ἑξ. Ἔρις — Ῥώμης καὶ Ἀλεξανδρείας 328,38 ἑξ. Κακοδοξίαι ψευδῶς ἀποδιδόμεναι εἰς — Ἀλεξανδρείας 211,19 ἑξ. Περὶ τῆς ἔριδος — Ἀλεξανδρείας καὶ — Ῥώμης 210, 15 ἑξ.
Διόσκορος 37, 26. 87,9. 88,38.89,12. 115,32. 281,20,23. — πρεσβύτερος 107,21. 109,16. 111,24. 179,24.
Διόσπολις 106,27.
Διωγμοί. — Ἀρειανῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας 76,4 ἑξ. 83,3 ἑξ.— Ἀρειανῶν κατ' ὀρθοδόξων 250,16 ἑξ. — Ἀρειανῶν κατ' ὀρθοδόξων Χριστιανῶν 61,2 ἑξ. — ἐγερθέντες τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας ὑπὸ Ἀρειομανιτῶν 198,40 ἑξ. — ἐπισκόπων κ.λ. ὑπὸ Κωνσταντίνου 280,9-281,41. — ἐπισκόπων ὑπὸ Κωνσταντίνου 278,19 ἑξ. Ἀθανάσιος Μέγας περὶ τοῦ πῶς νοητέα ἡ φυγὴ ἐν καιρῷ — 39,10-49,41. Διαμαρτυρία λαοῦ, Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, διὰ τοὺς οὓς ὑπέστησαν ὑπὸ Ἀρειανῶν — 287, 14 ἑξ. Τίνας — οἱ ὀρθόδοξοι ὑπέμενον παρ' Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου 257,5 — 277,16. Φυγὴ Χριστιανῶν ἐν καιρῷ — 30,40 ἑξ. Χαρακτηρισμοὶ τῶν κατ' ὀρθοδό-

ξων — τῶν Ἀρειανῶν 277,17-287,9.
Διωγμός.— Ἐκκλησίας ὑπὸ Ἀρειανῶν 36,27 ἑξ. 47,35 ἑξ. — κατὰ Χριστιανῶν ὑπὸ Ἀρειανῶν 26,27 ἑξ. Ἀσέβειαι Ἀρειανῶν κατὰ τὸν κατ' ὀρθοδόξων — καὶ σημεῖον τιμωρίας ἑνὸς ἐξ αὐτῶν 272,20-273,15. Μέγας Ἀθανάσιος περὶ τῶν διαβαλλόντων τὴν ἐν τῷ — φυγὴν αὐτοῦ 34,1 ἑξ.
Δολιότης. — Ἀρειανῶν 235,4 ἑξ. — καὶ ὑποκρισία Ἀρείου 235,27 ἑξ.
Δομιτιανὸς 87,6,21.
Δομνίων 244,15.
Δονάτος. — ἀνθύπατος 35,33.
Δρακόντιος 37,25. 281,18. — ἐπίσκοπος 124,7. — Ἑρμουπόλεως 129,4.
Δυνάμιος 88,21. 275,19.
Δυσκόλιος 87,41.
Δωὴκ 22,25. 278,30.
Δωνατιανὸς 88,13.

Ἑβραῖοι. Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς — 138,4. 159,17. 207,3. 329,33.
Ἐγκαίνια. Εὐχαὶ εἰς Ναὸν πρὸ τῶν — καὶ περὶ — Ναοῦ 21,1 ἑξ. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἡ ἐν Ἐγκαινίοις καλουμένη, καὶ πίστις τὸ πρῶτον, δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον ἐκτεθεῖσα 307,21-313,38. Σύνοδος ἡ ἐν — καλουμένη 323, 35.324, 21,29.
Ἔδεσσα 91,22.
Ἐζεκίας 41,27.291,34
Εἰκών. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι— ἐστὶ τοῦ Πατρός, ἀπαύγασμα, ἀεὶ ὑπάρχων, ἀδιαίρετος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς 160,38-166, 20.
Εἰρηναῖος 87,15. 115,30. 176,10. 255, 12. 281,1. — πρεσβύτερος 107,20.
Εἰρηνικὸς 90,13.
Εἰρήνη. Τόπος — Σεκονταρούρου 120,4.
Ἐκκλησία 13,14. 17,31. 18,2.22,10. 24,15,42. 27,18. 29,40. 32,26. 35,20. 36,16,28. 47,38,39. 52,11, 38. 55,18. 56,1. 57,6. σελ. 59, 60,34. 61,4. 62,38. 63,43. 64,5. 66,10. 67,30. 73,32. σελ. 75. σελ. 76. 124,12,25. 130,14. σελ. 195. 204,5. 229,25. σελ. 236. 238,36.— ἁγία καὶ καθολικὴ 162,2. — Ἀλεξανδρείας 200,22. — Ἀλεξανδρέων 76,22. — Καθολικὴ 31,12. 51,35. 55,16. 64,17. 71,40. 81,2,24,35. 93,16,38. 98,32. 104,30,34. 105,3. 108,30. 109,34. 112,6,27,37. 113, 22. 114,6,16. 115,40. 122,3. 125, 29. 130,24,29. 131,8. 142,21,32. 143,4,20. 168,30. 176,18,19. 181, 32. 199,14. 205,21. 253,6. 280,8. 287,15. 291,17.292,39. 293,9. 295, 34. 296,8. 310,19. 314,25. 318,20. 338,30. — Καθολικὴ Ἀλεξανδρείας 245,37. — Καθολικὴ καὶ ἁγία 311, 8. — Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ 132,12. 182,36. — καὶ Χριστιανοὶ δεχθέντες ἐπίθεσιν Ἀρειανῶν 36, 27 ἑξ. 47,35 ἑξ. — καλουμένη Θεωνᾶ 19,11. — μεγάλη 18,16, 32. 19,4. 271,37. — Ῥωμαίων 296,32. 297,26. — Σαρδικῆς 249, 30. ἁγιωτάτη — Ἀλεξανδρείας 182,1. Καθολικὴ — Ἀλεξανδρείας 182,38. Καθολικὴ — Νικομηδείας 190,8. Οἱ τῆς — διωχθέντες ὑπὸ Ἀρειανῶν 83,3 ἑξ.
Ἐκκλησίαι 15,12. 17,36. 24,21. 25,1. 26,28. 29,27. 30,6. 32,38. 33,5. 36,4. 75,9. 82,13. 205,6. 227,23, 25. 229,20. — κακοπαθήσασαι ἐξ Ἀρειανῶν 35,21 ἑξ. — κατὰ ἀνατολὰς 131,31. — κατὰ τόπους 131,25.
Ἐκκλησιαστὴς 42,6. 46,20. 240,20,31.
Ἐλεαρχία 129,1,2. — Αἰγύπτου 129, 2,3.
Ἐλευθερία. — Χριστιανικὴ 278,13 ἑξ.
Ἐλισσαῖος 45,29. — ποφήτης 263,6.
Ἐλιφὰζ 41,31.
Ἑλλάδιος 177,4.
Ἑλλανικὸς 244,16.
Ἑλλὰς 131,27. 135,17.
Ἑλουρίων 89,34.
Ἐλπίδιος 90,22. 96,1. 246,42.
Ἔμισα 244,34.
Ἐνανθρώπησις. — Λόγου 209,4 ἑξ.227, 37. 234,14.
Ἐνὼχ 147,27. 149,21.
Ἔξοδος 137,37.
Ἐπίκτητος 226,9. 283,13.
Ἐπίσκοποι. — Ἀρειανοὶ 280,41 ἑξ. — Ἀρειανοὶ ἐλθόντες εἰς Σέρδας καὶ μὴ προσελθόντες τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ 85,11-15. — Ἀρειανῶν ῥυπαροὶ 243,26 ἑξ. — ἐκβληθέντες

30,31. — ἐξωρίσθησαν διὰ τὴν κοινωνίαν μετὰ Μ. Ἀθανασίου 17,37. — κατασταθέντες ὑπὸ Κωνσταντίου 283,1 ἑξ. — παθόντες ἐξ Ἀρειανῶν 76,8 ἑξ. — Συνόδου ἐν Σαρδικῇ 50,21 ἑξ. Ἀθανάσιος καὶ οἱ κατ' Αἴγυπτον, Λιβύην 90 — κατ' Ἀρειανῶν πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ — 135,1-143,29. Ἀρειανοὶ — συνελθόντες ἐν Ἀριμίνῳ 294,15. Διωγμοὶ — κ.λ. ὑπὸ Κωνσταντίου 280,9-281,41. 278,19 ἑξ. Ἐπιστολὴ Α' τῶν — Αἰγύπτου τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων πρὸς κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 114,15-115,31. Ἐπιστολὴ Β' τῶν — Αἰγύπτου τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων πρὸς τὸν κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 115,39-116,23. Ἐπιστολὴ — Αἰγύπτου πρὸς τοὺς ἐν Τύρῳ συνελθόντας — ὑπὲρ τοῦ Μ. Ἀθανασίου 112,36-114,14. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου πρὸς τοὺς — τοὺς ἐν Ἀριμίνῳ συγκροτήσαντες Σύνοδον 338,21-37 Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου κατ' Ἀρειανῶν πρὸς τοὺς Λιβύης καὶ Αἰγύπτου — 220,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ τῶν ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντων — ἀπαντητικὴ πρὸς ἐπιστολὴν Κωνσταντίου Βασιλέως 339,2 ἑξ. Ὀνόματα Ἀρειανῶν — καθαιρεθέντων ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου 86,4-9. Ὀνόματα — Αἰγύπτου ὑπογραψάντων ἐπιστολὴν ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 115, 14-37. Ὀνόματα — ἐξορισθέντων ἐξ αἰτίας Ἀρειανῶν ὑπὸ Κωνσταντίου βασιλέως 123,7 ἑξ. Ὀνόματα — ἐξορισθέντων παρ' Ἀρειανῶν 281,8 ἑξ. Ὀνόματα — Ἰταλίας, Ἀραβίας, Αἰγύπτου, Λιβύης 124,57 ἑξ. Ὀνόματα καθαιρεθέντων — 78,2 ἑξ. Ὀνόματα — καθῃρημένων κ.λ., δεκτῶν γενομένων ὑπὸ Ἀρειανῶν 225,38 ἑξ. Ὀνόματα — κακοπαθησάντων ἐξ Ἀρειανῶν 35,21 ἑξ. Ὀνόματα — καθ' ἑτέρων κληρικῶν ἐξορισθέντων ὑπὸ Ἀρειανῶν 37,23 ἑξ. Ὀνόματα — Παλαιστίνης ὑπογραψάντων ἐπιστολὴν πρὸς κλῆρον Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 95,39-96,2. Ὀνόματα τῶν — τῆς Συνόδου ἐν Σαρδικῇ καὶ τῶν γραψάντων αὐτῇ — 86,35-90,30. —

Ἐπίσκοπος. — μητροπόλεως 104,37. — οὐ καταλιμπάνει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀμελεῖ τοῦ ποιμνίου 25,24 ἑξ. — οὐ πάσχει ὕβριν 76,40. Ἐπισκόπου γυνὴ — 56,1.

Ἐπιστολαί. — γραφεῖσαι ὑπὸ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας 205,24 ἑξ. 207,23. 209,29,36. — διατί ἐγράφησαν ὑπὸ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας 210,11 ἑξ.

Ἐπιστολή. — Α' Κωνσταντίου τῷ Μ. Ἀθανασίῳ 90,34-91,13. — Ἀλεξάνδρου Θεσσαλονίκης πρὸς Διονύσιον κόμητα ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 116,26-41. — Ἀλεξάνδρου Θεσσαλονίκης πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 102,9-26. — ἀπαντητικὴ τῶν ἐν Ἀριμήνῳ συνελθόντων ἐπισκόπων τῇ ἐπιστολῇ πρὸς αὐτοὺς Κωνσταντίου βασιλέως 339,2 ἑξ. — Α' τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων πρὸς τὸν κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 114,15-115,37. — Β' Κωνσταντίου τῷ Μ. Ἀθανασίῳ 91,15-20. — Β' τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου περὶ τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων πρὸς τὸν κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 115,39-116,23. — Γ' Κωνσταντίου 91,22-32. — Διονυσίου Ἀλεξανδρείας 218,16. — Διονυσίου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Διονύσιον Ῥώμης. 165,41 ἑξ. — Διονυσίου Ἀλεξανδρείας τῷ Διονυσίῳ Ῥώμης 213,11. — Ἐγκύκλιος Μ. Ἀθανασίου κατ' Ἀρειανῶν καὶ περὶ ὧν κακῶν ἔπραξαν οὗτοι τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας 194,1-201,6. — ἐγκύκλιος τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου τοῖς Ἐπισκόποις κατ' Ἀρειανῶν καὶ ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 81,34-86,30.— ἐπισκόπων Αἰγύπτου πρὸς τοὺς ἐν Τύρῳ συνελθόντας ἐπισκόπους ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 112,36-114,14. — Ἰουλίου Ῥώμης καὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ Συνόδου ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου ἀπαντητικὴ εἰς ἐπιστολὴν ἐξ Ἀντιοχείας 65,21-77,5.— Ἰουλίου Ῥώμης τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 92,1-93,11. — Ἰσχύρα

πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 101,1-13. — Ἰωβιανοῦ πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 130,1 ἑξ. — Καθολικοῦ Ἀλεξανδρείας πρὸς ἵδρυσιν Ἐκκλησίας ὑπὸ Ἰσχύρα ψευδοπρεσβυτέρου 119, 35. 120,1 ἑξ. — κακόδοξος Ἀρειανῶν πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας 302,10-303,10. — κληρικῶν Μαρεώτιδος πρὸς Φιλάγριον, ἔπαρχον Αἰγύπτου, ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 112,1-32. — Κωνσταντίου Ἀλεξανδρεῦσιν 28,2 ἑξ. — Κωνσταντίου βασιλέως πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 253,25 ἑξ. — Κωνσταντίνου νεωτέρου τοῖς Χριστιανοῖς τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 122,3-26. — Κωνσταντίου πρὸς τοὺς ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντας ἐπισκόπους 338,21-37. — Κωνσταντίου τῷ Αἰζανᾷ καὶ Σαζανᾷ 29,19 ἑξ. — Κωνσταντίου τῷ ἡγεμόνι Νεστορίῳ καὶ τοῖς ἡγεμόσιν Αὐγουσταμνικῆς, Θηβαΐδος, Λιβύης, ἀποκαταστατικὴ Ἀθανασίου 94,36-95,5. — Κωνσταντίου τῷ κλήρῳ καὶ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 93,15-35. — Κωνσταντίου τῷ λαῷ τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 93,37-94,30. — Μ. Ἀθανασίου κατ' Ἀρειανῶν πρὸς μοναχοὺς 240,1-241,32. — Μ. Ἀθανασίου κατ' Ἀρειανῶν πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ ἐπισκόπους 220,1 ἑξ. — Μ. Ἀθανασίου πρὸς Ἰωβιανὸν περὶ πίστεως 130, 19-132,27. — μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος πρὸς Ἰούλιον Ῥώμης ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 96,12-34. — μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 96,35-97,4. — Μ. Κωνσταντίνου Ἰωάννῃ, τῷ μετανοήσαντι κατηγόρῳ Μ. Ἀθανασίου 105,17-31. — Μ. Κωνσταντίνου κατ' Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ κομισθεῖσα ὑπὸ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου 183,37 ἑξ. — Μ. Κωνσταντίνου κατ' Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου, Θεοδότῳ 192, 38 ἑξ. — Μ. Κωνσταντίνου πρὸς Ἄρειον κατὰ τῶν Ἀρείων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ κακοδοξιῶν 184,13. — Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἐν Τύρῳ συνελθόντας ἐπισκόπους ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 120,16-121,29. — Μ. Κωνσταντίνου τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων κατ' Ἀρειανῶν 182, 38 ἑξ. — Μ. Κωνσταντίνου τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Νικομηδείας κατ' Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου 190,8-192,37. — Μ. Κωνσταντίνου τῷ πάπᾳ Μ. Ἀθανασίῳ, ὅτε Ἀρσένιος εὑρέθη ζῶν 103,12-104,21. — Μ. Κωνσταντίνου ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου τῷ λαῷ Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας 98,31-100,17. — Ὁσίου Κορδούης πρὸς Κωνστάντιον βασιλέα ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου καὶ κατὰ διωκτῶν Ἀρειανῶν 265,1-266,31. — περὶ τῶν γενομένων ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκείᾳ Τραχείας Συνόδου 290, 1 ἑξ. — Πέτρου 206,38. — Πίννη, πρεσβυτέρου μονῆς Πτεμενκύρκεως, τῷ Ἰωάννῃ, ὅτι Ἀρσένιος οὐκ ἐφονεύθη ὑπὸ Μ. Ἀθανασίου 102, 31-103,11. — πρεσβυτέρων Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτιδος ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 108,25-109,28. — πρεσβυτέρων καὶ διακόνων Μαρεώτιδος τῇ Συνόδῳ ἐπισκόπων ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 109,33-111,42. — Συνόδου Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Ἀθανασίου Μεγάλου 51,33-65,4. — Συνόδου Ἱεροσολύμων πρὸς τὸν κλῆρον Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 95,10-31. — Συνόδου Ἱεροσολύμων τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ κατ' Αἴγυπτον, Λιβύην, Πεντάπολιν, Θηβαΐδα, Ἀλεξάνδρειαν ὑπὲρ Ἀρειανῶν 118,30 ἑξ. — τῆς ἐν Ἀριμίνῳ Συνόδου πρὸς Κωνστάντιον βασιλέα 296,5 ἑξ. — τῆς ἐν Σαρδικῇ — ὑπὲρ τοῦ Μ. Ἀθανασίου 78,8-81,25. — τοῦ δῆθεν φονευθέντος ὑπὸ Μ. Ἀθανασίου Ἀρσενίου πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 104,26-105,11.
Ἀπόσπασμα — Διονυσίου Ἀλεξανδρείας πρὸς Διονύσιον Ῥώμης 329, 3-20. Ἀπόσπασμα — Διονυσίου κόμητος πρὸς τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 117,1-15. Ἀπόσπασμα — Μ. Κωνσταντίνου πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 98,3 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου περὶ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, ὅτι κατ' Ἀρειανῶν ἐφρόνει καὶ ὅτι ἐσυκοφαντήθη ὡς δῆθεν ὁμόδοξος αὐτοῖς 202,1 ἑξ. Κείμενον — Κων-

σταντίου τῷ Μ. Ἀθανασίῳ 23,24 ἑξ. Πίστις τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἑξ — Εὐσεβίου 172,37-175,38.
Ἐρεννιανὸς 88,19.
Ἐρέννιος. — διάκονος 128,33.
Ἑρμαίων 107,11. — ἐπίσκοπος 124,7.
Ἑρμεθὶ 107,33.
Ἑρμείας 89,6. 274,34.
Ἑρμῆς 37,24. 281,10.
Ἑρμίων. — Τάνεως 129,5.
Ερμογένης 87,20.
Ἑρμούπολις 106,25. 129,4.
Ἐρυθραία 185,34. 187,3.
Ἔσδρας 21,7.
Ἑσπερίων 88,29.
Ἕσπερος 88,31.
Εὔα 221,13.222,5.
Εὐαγγέλια 41,1. 205,10.
Εὐαγγέλιον 34,14. 39,25. 45,37. 46,5. 149,6. 177,36. 222,31,34. 223,31. 127,35.
Εὐαγόρας 89,3.
Εὐάγριος 16,24. 298,33.299,15.
Εὐγένιος 87,2. — μάγιστρος 13,6.
Εὐδαίμων 89,41. 98,17. 107,8.
Εὐδόξιος 137,40. 226,7. 244,5. 290, 18. 298,32. 299,13,32. 310,21. 324,7,29. 325,7.
Εὐζώϊος 134,25. 177,3. 280,41. 319, 36.— Ἀρειανὸς ὁ βαπτίσας τὸν βασιλέα Κωνστάντιον 319,35 ἑξ.
Εὐθήριος 87,13.
Εὔκαρπος 87,14.
Εὐλόγιος 87,8,40. 281,22.
Εὔλοια 128,39.
Εὐμένης. — διάκονος 179,34.
Εὐσέβιος 13,16. 14,4. 23,18. 36,8. 50, 32. 51,28,40. 53,18. 54,33. 55,2, 27.56, 39,41. 57,10. 58,7,20. 59, 16. 61,25. 62,30. 63,22. 64,14,32. σελ.65. 66,35,41. 67,10. 69,39. 70, 16. 77,7,11. 78,2. 79,30. 81,5. 82, 16,20. 84,35,43. 85,11. 88,2. 90, 23. 94,32. 96,1. 97,29. σελ. 98. 101,33. 102,2. 105,33,39. 107,37. 108,12. 113,1,11. σελ. 114. 116,1, 13, 117,27. 118,23. 119,32,42. 120,12. 121,30,31. 122,29,31. 123, 12.124,31. 129,9. 134,26. 138,39. 139,16,40. 144,6. σελ. 146. 147, 5,40. 148,15. 149,11. 154,29. 157, 17. 159,8. 160,5. 161,1. 172,9. 176,29,37. 177,28. 179,14. 190,7. σελ. 191. σελ. 192. 195,38,39. 196, 29. 199,16. σελ. 200. 225,34. σελ. 235. 238,41. σελ. 244. 245,34. 246,6. 247,1. 248,23. 250,43. 251, 5. 255,27. 259,3. 260,12. 267,39. 269,23,27. 277,20,22. 283,33. 292,41. 294,25. 299,16,37. 301, 2. 303,13. σελ. 304. 305,29. 323, 36. 324,10. 330,40. — Βεργίλλων Γαλλίας 128,37. — Δεκουρίων 94, 34. — ἐπίσκοπος σελ. 124. 125, 3. 128,41. — ἕτερος τοῦ Καισαρείας ἐχθρὸς Μ. Ἀθανασίου 121, 32. — Καισαρεὺς ἀρειανόφρων 172,37 ἑξ. — Καισαρείας, ἀρνούμενος ὑπογράψαι τὴν Νικαίας πίστιν, ὕστερον ὑπέγραψε 146,28. — Καισαρείας, κατηγορούμενος ὡς θύσας εἰδώλοις 56,41 ἑξ. — Καισαρείας, πρότερον συνέτρεξε τῇ Ἀρειανῶν αἱρέσει, ὕστερον συνετάχθη τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ 139,40-140,6. — ὁ ἀπὸ Νικομηδείας καὶ —ὁ ἀπὸ Καισαρείας ὑπὲρ Ἀρείου 303,15 ἑξ. — πρεσβύτερος 179,25. — προϊστάμενος Ἀρειανικῆς αἱρέσεως 97,29 ἑξ. Ἀπόσπασμα Ἐπιστολῆς Διονυσίου κόμητος πρὸς τοὺς περὶ τὸν — ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 117,1-15. Διαβολαὶ τῶν περὶ —κατὰ Μ. Ἀθανασίου 100,33 ἑξ. Διαβολαὶ τῶν περὶ τὸν — Ἀρειανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου 98,15-30. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῇ Ἐκκλησίᾳ Νικομηδείας κατὰ — καὶ Θεογνίου 190,8-192,37. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῷ Θεοδότῳ κατὰ — καὶ Θεογνίου 192, 38 ἑξ.
Εὐστάθιος 226,6,43. 244,6,11. 249, 29. 299,17. — ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας 243,35.— ὁμολογητὴς 35,21.
Εὐστόλιος 49,1.
Εὐστόργιος 227,4.
Εὐτρόπιος 15,1. 35,24. 244,7. — πρεσβύτερος 263,16.
Εὐτύχιος 87,11,33. 299,17. ὑποδιάκονος βασανισθεὶς καὶ φονευθεὶς ὑπὸ Ἀρειανῶν 274,20 ἑξ.
Εὐφράνωρ 207,23. 208,5. 209,29,31. 210,14. 218,16.
Εὐφράτης 251,38.252,12. — ὁ ἀπὸ Ἀγριππίνης 251,29.
Εὐφρατίων 35,22.
Εὐψύχιος 227,3.

Ἔφεσος 78,5.85,14.
Ἐφραὶμ 107,9.
Ἑώας 69,27. 79,6. 82,5. 85,17.

Ζηνοβία 280,19.
Ζηνόβιος 90,24. 96,1.
Ζοροβάβελ 21,6.
Ζύγρα 129,5.
Ζώϊλος. — διάκονος 180,23. — ἐπίσκοπος 124,8.
Ζώϊλος Ἄνδρω 129,7.
Ζώσιμος 87,9,10,34. 176,10. 281,1.

Ἠλίας 39,21. 43,16. 44,18. σελ. 89. 102,35,38. 103,4. 268,18. 270,1. 278,38. — ἀναχωρητὴς 45,24. — πόλις 107,1.
Ἡλιόδωρος 87,23.
Ἥλιος. — πόλις 107,1.
Ἤπειρος 50,24. 78,13. 135,16.
Ἡρακλάμμων 89,36. 115,33.
Ἡράκλεια 78,2.85,12. 225,41. 227,7.
Ἡρακλειανὸς 90,5.
Ἡρακλείδης 88,37. 89,27. 101,6. 106,39. 115,23,37. 281,24.
Ἡράκλειος 89,17. 90,7. 268,39.271, 39.277,4. — κόμης 271,18.— πρεσβύτερος 111,15. — πρεσβύτερος Φάσκω 101,15.
Ἡρακλέους. — πόλις 106,36.
Ἡρακλῆς. — πρεσβύτερος 180,11.
Ἡρέμιος. — Θεσσαλονίκης 26,22.
Ἡρώδης 40,17,18. 48,29. 237,24. 238,18. 267,3. 270,37.
Ἡρωδιὰς 270,37.
Ἥρων 89.37.
Ἡσαΐας 46,16. 47,20. 89,33. 149,34. 151,18,22. 291,33. σελ. 303.334,5.
Ἡσαῦ 38,15. 42,9. 44.8. 45,7.
Ἡσύχιος 67,3,6. 69,37. 70,35.— διάκονος 66,36. 68,15,30. — καστρίτσιος 77,17. — ὁ καστρίσιος 248, 36.
Ἡφαιστίων. — διάκονος 107,26.
Ἥφαιστος. — διάκονος 111,35.

Θάλασσος 12,24. 252,29.
Θαλεία 205,18. — ἔργον Ἀρείου 157, 19. 225,36. 236,37. 301,3. 323,28.
Θαλέλαιος. — πρεσβύτερος 180,14.
Θεόγνιος 56,8. 71,5. 83,23. 108,28. 110,31,35.112,9. 113,1. 114, 18. 116,2. 121,32. 190,7. 192,22,40. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῇ Ἐκκλησίᾳ Νικομηδείας κατ' Εὐσεβίου καὶ — 190,8-192,37. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῷ Θεοδότῳ κατ' Εὐσεβίου καὶ — 192, 38 ἑξ.
Θεόγνωστος 155,23,34. Ὑποτυπώσεις, ἔργον — 165,25.
Θεοδόσιος 90,19. 244,5. 298,33. 299, 14.
Θεόδοτος 192,38. 303,14. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῷ — κατ' Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου 192,38 ἑξ.
Θεόδουλος 35,28. 250,40. 298,33. 299,15. — ἐπίσκοπος ἀποθανὼν ἐξ αἰτίας Ἀρειανῶν 83,13.
Θεόδωρος 60,25. 65,23. 70,5. 78,2. 81,18. 85,11. 89,3,15. 95,40. 107, 31. 108,6,28. 110,31. 112,9. 113,1. 114,18. 115,24,29.116,2. 225,41. 250,10. 255,30. 309,33. — Ἀθρίβεως 129,6. — ἐπίσκοπος 124,8.
Θεός. — ἁπλοῦς τὴν οὐσίαν 153,1 ἑξ. — Υἱὸς 20,20. 31,40. Τὰ τοῦ — οὐχ ὡς τὰ τῶν ἀνθρώπων λογίζονται 152,26 ἑξ.
Θεότης. — Λόγου 178,30. 218,21.240, 15. — Υἱοῦ καὶ Λόγου 205,3-210,10. — Χριστοῦ 214,30
Θεοφιλέστατοι. — βασιλεῖς 80,26. 95, 30.
Θεοφιλέστατος. — Αὔγουστος 131,22, 33. — βασιλεὺς 116,8,14. 118,36. 119,3. 173,38. 175,15,26. 180, 30,27. σελ. 306. 339,2.
Θεσσαλία 50,24. 78,13. 255,39.
Θεσσαλονίκη 26,22. 62,1. 102,5. 116, 24.
Θέων 89,20. 106,37. 115,27. — διάκονος 109,26. — πρεσβύτερος 111, 13. 180,8.
Θεωνᾶς 177,5. — διάκονος 180,22. — — Μαρμαρικῆς 181,10.
Θέωσις. — ἀνθρώπων διὰ σαρκωθέντος Χριστοῦ 156,11.
Θηβαΐς 30,35. 51,34. 94,37. 102,33. 107,32. 118,32. 195,28. 256,1. 281,20. 305,18.
Θμουΐ 107,9.
Θράκη 35,29. 50,24. 78,14. 137, 21,27.143,7. 250,41.251,7.
Θύρσος. — πρεσβύτερος 111,26.
Θὼθ 112,32. 298,28.

Ἰακὼβ 17,28. 39,14. 44,8. 45,5.

σελ. 149. 161,16. 315,18. 336, 18,23.
Ἰάκωβος 115,35. 139,22. 141,31. 147, 9. 227,10.
Ἰανουάριος 69,21. 87,10.
Ἰάραξ. — διάκονος 180,21.
Ἰγγένιος. — πρεσβύτερος 111,11.
Ἰγνάτιος. — Ἀντιοχείας περὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ 331,38 ἑξ.
Ἰεζάβελ 22,26. 35,19. 39,23. 44,18. 239,22. 267,2. 270,11.
Ἰεζεκιὴλ 25,39. 291,35.
Ἱέραξ 37,26. 89,28. 281,20. 302,26. — πρεσβύτερος 111,19.
Ἱερεμίας 137,2,38. 138,2. 150,15. 151,16. 291,34.
Ἱεροβοὰμ 27,13.
Ἱεροσόλυμα. Ἐπιστολὴ Συνόδου ἐν— πρὸς τὸν κλῆρον Ἀλεξανδρείας κ.λ. ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 95,10-37. Ἐπιστολὴ Συνόδου—τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν, Θηβαΐδα, Λιβύην, Πεντάπολιν, Αἴγυπτον ὑπὲρ Ἀρειανῶν 118,30 ἑξ. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν — καὶ ἐπιστολὴ αὐτῆς τοῖς κατ' Αἴγυπτον κ.λ. 306,16-307,10. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν — καὶ πίστις ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 306,16-307,10.
Ἱερουσαλὴμ 45,37. 95,7,10. 118,28. 225,24. 227,6. 306,15,16.
Ἰεσσαὶ 206,8.
Ἰεσσῆς 88,8.
Ἰεφθαὲ 237,40.
Ἰησοῦς σελ. 40. 67,28. 131,43. 206,11. — Ἰωσεδὲκ 21,5. — Ναζωραῖος 42,22. 205,42. — Ναυῆ 229,3. — Χριστὸς 16,30. 17,15. 25,31. 31,7. 49,39. 73,43. 75,20. 77,3. 93,3,9. 95,36. 128,15. 143,24.28. 150,11. 158,29. 160,26. 167,34. 172,5. 173,16,33. 174,11. 179,7. 182,17, 25. 196,10. 197,6. 203,1. 206,4. 209,15. 220,7. 231,4. 238,19,30. 239,38. 241,31. 260,43. 286,4. 287,7. 290,16. 291,3. 296,12, 41. 308,6,25. 309,11. 310,2,29. 311,35. σελ. 314. 316,25. 318,6. 322,37.326,10. 333,29. 338,11. — Χριστὸς παμβασιλεὺς 33,1. — — Χριστὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος 67,29. Ὄνομα Κυρίου— — Χριστοῦ 306,5-7.
Ἱλαρίων 268,27. 288,20. — διάκονος 263,16,18.
Ἰλλυρικὸν 45,37.
Ἱμέριος. — Φλαύιος 120,2. Φλαύιος — καθολικὸς Ἀλεξανδρείας 120,2.
Ἰνγένιος. — πρεσβύτερος 180,7.
Ἰουδαῖοι 44,20.
Ἰούδας 15,18. 237,34. 239,20. 273,8. Πατὴρ — 45,8. — προδότης 178,35.
Ἰουδαϊσμός. — ὑπὸ Ἀρείου εἰσάγεται παρὰ τὰς Γραφὰς 230,40.
Ἰουλιανὸς 87,15. 133,11.
Ἰούλιοι. Καλάνδαι — 122,26.
Ἰούλιος 78,36. 91,36. 89,41. 177,3. 226,43. 281,1. 254,37. 255,2. — ἐπίσκοπος 118,23. — ἐπίσκοπος Ῥώμης 51,23. 91,36. — Ῥώμης σελ. 65. 77,6. σελ. 82. 84,11. 86,36. 246,10,41. Ἐπιστολὴ — Ῥώμης καὶ Συνόδου Ῥώμης ὑπὲρ Ἀθανασίου ἀπαντητικὴ εἰς ἐπιστολὴν ἐξ Ἀντιοχείας 65,21-77,5. Ἐπιστολὴ — Ῥώμης τῷ κλήρῳ καὶ λαῷ Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 92,1-93,11. Ἐπιστολὴ μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος πρὸς — Ῥώμης ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου. 96,12-34. Κωνσταντῖνος — 112,29.
Ἰούνιοι. Καλάνδαι — 294,26.
Ἰουστινιανὸς 88,11.
Ἰοῦστος 88,22. 101,17. 180,16.
Ἰσαὰκ 42,8. 89,15. 101,6. 106,38. 40. 149,8. 152,21. 336,23. — ὁ τῆς Λητοῦς 101,7.
Ἰσαυρία 50,23. 90,28. 131,29. 135,18. 143,7. 256,1. 290,2,14. 317,31. 318,24. 324,20,23,31. Πίστις Ἀρειανῶν ἐν — διατυπωθεῖσα 317,32 ἑξ.
Ἰσίων 98,16,21. 107,3. 112,22.
Ἱσπανία (Σπανία) 131,25.
Ἰσραὴλ 20,18. 21,9. 152,13. 154,10. 156,32. σελ. 194. 206,10. 267,26. 292,4. 322,10.
Ἰσχυράμμων 88,35.
Ἰσχύρας 59,38,41. 60,19,34. 61,2. σελ. 62. 101,21. 110,2. 112,20. 113,30. 115,3,14,21. — πρεσβύτερος 120,2. — ψευδοπρεσβύτερος 59,38 ἑξ. 60, 19. 61,2. σελ. 62. 104,24. 107,29. 108,20. 110,1. 111,4. 112,14. —

ψευδοπρεσβύτερος, κατήγορος Μ. Ἀθανασίου 70,36,41. σελ. 71. 72,3. σελ. 100. σελ. 118. 119,26.120,3. — ψευδοπρεσβύτερος, συκοφάντης Μ. Ἀθανασίου σελ. 79. σελ. 84. Ἐπιστολὴ — πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 101,1-13. Ἐπιστολὴ Καθολικοῦ Ἀλεξανδρείας πρὸς ἵδρυσιν Ἐκκλησίας ὑπὸ — ψευδοπρεσβυτέρου 119,35. 120,1 ἑξ.
Ἰταλία 22,1. 26,18. 36,7,8. 50,25. 70,5. 78,11. 124,5. 131,26. 135,8. 227,5. 255,34. 259,4,5. 268,7. 290,13. 310,23.
Ἰωὰβ 43,9.
Ἰωάννης 40,33. 41,8. 62,28. 102, 8,31. 107,16. 116,32. 138,36. 330,39. — εὐαγγελιστὴς 129,32. 149,6. 155,15. 156,26. 158,21. 162,37. 165,40. 168,9. 177,34. 179,19. 202,29,33. 217,30. 218, 38. 220,9. 223,38. 231,1. 234,14. — τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος 62, 28,34. — μετανοήσας κατήγορος Μ. Ἀθανασίου σελ. 105.
Ἰωαθὰμ 291,34.
Ἰὼβ 41,31. 43,32. 221,15.
Ἰωβιανὸς 130,3. Ἐπιστολὴ — πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 130,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου πρὸς — περὶ πίστεως 130,19-132,27. Κατηγορίαι καὶ κατήγοροι τῷ βασιλεῖ — κατὰ Μ. Ἀθανασίου 132,28-134,29.
Ἰωνᾶς 87,16.
Ἰωσῆς 90,3.
Ἰωσὴφ 17,27. 40,16. 286,19.
Ἰωσίας 291,35.

Καθολικός. Ἐπιστολὴ — Ἀλεξανδρείας πρὸς ἵδρυσιν Ἐκκλησίας ὑπὸ Ἰσχύρα ψευδοπρεσβυτέρου 119,35. 120,1 ἑξ. Φλαύβιος Ἱμέριος — Ἀλεξανδρείας 120,2.
Καϊάφας 145,23. 165,5. 197,34. 203, 24. 225,36. 263,27. 306,3.
Κάϊν 15,17. 245,19.
Καῖσαρ 17,10. 43,20. 258,13,36. 266,8. 270,27.
Καισάρεια 56,41. 78,3. 84,43. 114,13. 146,28. — Καππαδοκίας 14,3. — Παλαιστίνης 85,14.
Κακοδοξίαι. Ἀρειανῶν λεγόντων τὸν Υἱὸν κτίσμα καὶ ἀναίρεσις ταύτης 168,35-172,20. — Ἀρειανῶν 139,4 ἑξ. 177,7-24. — Ἀρειανῶν ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας 302,10-303,10. — Ἀρειανῶν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀναίρεσις τούτων 148, 29-155,21. 156,35 ἑξ. — Ἀρειανῶν περὶ Υἱοῦ 181,1 ἑξ. — Ἀρειανῶν περὶ Υἱοῦ καὶ Λόγου καὶ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ καὶ ἀναίρεσις τούτων 155,22-156,35. — Ἀρείου 212,15 ἑξ. 213,3 ἑξ. 216,5 ἑξ. 217,14 ἑξ. — Ἀρείου ἐμμέτρως διατετυπωμέναι 301,6-32,9. — Ἀρείου περὶ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς 229,25-230,29. — ψευδῶς ἀποδιδόμεναι εἰς Διονύσιον Ἀλεξανδρείας 211, 19 ἑξ. Ἀναίρεσις — Ἀρείου 177, 34 ἑξ. Ἀναίρεσις — Ἀρειανῶν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ 231,1-235,3. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς Ἄρειον, κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ — 184,13-190,6. Ὀνόματα Ἀρειανῶν καὶ — αὐτῶν 303,11-305,29.
Καλαβρία 50,26. 78,11. 255,34.
Καλεπόδιος 87,3.
Καλήμερος. — διάκονος 128,34.
Κάλης 107,33.
Καλλίνικος 98,17. 107,7.
Καμπανία 13,4. 50,26. 78,11. 251,29. 255,34.
Κανών. — ἐκκλησιαστικὸς 76,18. 104,31. 248,5. 269,38.
Καπίτων 81,4. 88,27.
Καπύη 26,21.
Καππαδοκία 14,3. 36,31. 131,30. 133,4. 195,31. 226,16. 227,4. 245,1. 283,2,5. 304,15.
Καρδία. Χαρὰ ἢ λύπη — ἐκφράζεται εἰς τὸ πρόσωπον 17,25.
Καρμήλιον. — ὄρος 45,25.
Κάρπων. — διάκονος 180,23.
Καρπώνης 68,11. 177,2.
Καρτέριος 35,23. 129,43. 244,13.
Κάστος 87,20.
Καταφρόνιος 271,39.
Κεκιλιανὸς 227,4.
Κεκρόπιος 226,8. 283,3.
Κελεστῖνος 88,22.
Κεσσιλιανὸς 88,19.

Κιλικία 85,12. 136,26. 227,9. 292, 37. 310,22.
Κλαύδιος 90,21. 96,2.
Κλεόπατρις 106,40.
Κλημέντιος 15,39,43.
Κληρικοὶ 36,36. 48,13. 73,33. 74,37. 80,29. 109,30. 291,1,7. 295,29. Ἐπιστολὴ — Μαρεώτιδος πρὸς Φιλάγριον, ἔπαρχον Αἰγύπτου, ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 112,1-32. Ἐπιστολὴ — Μαρεώτιδος τῇ Συνόδῳ ἐπισκόπων ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 109,33-111,42.
Κλύσμα 281,18.
Κόϊνος 89,25.
Κολδαῖος 88,16.
Κολλιανὸς 289,14.
Κόλλουθος 60,1. 107,34. 112,19. — πρεσβύτερος 110,4. 112,16. 179, 22.
Κολοσσαεῖς. Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς — 158,31.
Κολλουθιανοί. — σχισματικοὶ 113, 21,28. 114,4,37. 115,1. 116,34.
Κομεντάρια 27,34. — Ἐπάρχων 27, 34.
Κόμων. — διάκονος 180,18.
Κονσόρτιος 88,17,37.
Κόπρης. — πρεσβύτερος 180,9.
Κόπται 107,31.
Κορίνθιοι. Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς — 300,13.
Κορσικὴ 255,35.
Κόσμος 88,28.
Κοστύλλιος 282,17. 286,34.
Κουκουσὸς 244,43. — Καππαδοκίας 35,36.
Κουσαὶ 106,26.
Κρήτη 50,25. 78,14. 131,28. 135,17. 255,40.
Κρησπῖνος 90,8. — Πατάβων 13,3.
Κριταὶ 194,12.
Κρόνιος 107,14. 115,34.
Κτίσμα. Κακοδοξία Ἀρειανῶν λεγόντων τὸν Υἱὸν — καὶ ἀναίρεσις ταύτης 168,35-172,20. Ὅτι ὁ Υἱὸς οὐ — ἐστί, ἀλλὰ Θεὸς 202,29 ἑξ. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ ὅτι οὐ — οὐδὲ ποίημα ὁ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ γέννημα ἀδιαίρετον τῆς Πατρὸς οὐσίας 166,21-167,37. Υἱὸς καὶ Λόγος κατ' Ἀρειανούς, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἀναλλοίωτός ἐστι καὶ τρεπτὸς καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ — 142,13-16. Υἱὸς οὐ — ἐστὶ 323,17 ἑξ. Υἱὸς οὐ — κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον 138,10 ἑξ.
Κυζίκου 283,3.
Κυμάτιος 35,23. 244,13. — ἐπίσκοπος 124,4. — Παλτοῦ Κοίλης Συρίας 128,38.
Κυνὸς 107,11. ἄνω — 107,34.
Κυπριανὸς 88,23.
Κύπρος 50,23. 131,28. 135,17. 255, 40.
Κυριακαὶ 26,32.
Κυριακὸν 19,23,27.
Κυριακός. — τῆς Μυσίας 227,1.
Κυρῖνος 246,32.
Κύριος 220,7.
Κῦρος 35,26. 244,14. 291,35. — πρεσβύτερος 179,31.
Κωνσταντῖνος 97,37. 112,31. 118,36. 180,31,37. 235,26,30. 236,8. 244, 41. 245,30. 246,7. 269,25. — Αὔγουστος 112,25. — Βασιλεὺς 136,30. 243,38. — Ἰούλιος 112, 29. — Καῖσαρ 245,37. — Μέγας 31,18. 105,14,17. 116,9. 122,16. 296,17. 306,22. 325,16. — νεώτερος 121,43. — Σεβαστὸς 182, 38. 184,13. 190,8. 192,38. Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς Μ. — πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 98,3 ἑξ. Βάπτισμα — Μεγάλου 96,33-35. Ἐπιστολὴ — νεωτέρου τοῖς Χριστιανοῖς τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 122,3-26. Ἐπιστολὴ Μ. — Ἰωάννῃ τῷ μετανοήσαντι κατηγόρῳ τοῦ Μ. Ἀθανασίου 105,17-31. Ἐπιστολὴ Μ. — κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, κομισθεῖσα ὑπὸ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου 183,37 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. — κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου, Θεοδότῳ 192,38 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. — πρὸς Ἄρειον κατὰ τῶν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ κακοδοξιῶν 184,13-190,6. Ἐπιστολὴ Μ. — πρὸς τοὺς ἐν Τύρῳ συνελθόντας Ἐπισκόπους ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 120,16-121,29. Ἐπιστολὴ Μ. — τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 182,38 ἑξ. Ἐπιστολὴ Μ. — τῇ Ἐκκλησίᾳ

τῆς Νικομηδείας κατ' Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου 190,8-192,37. Ἐπιστολὴ Μ. — τῷ πάπᾳ Μ. Ἀθανασίῳ, ὅτε Ἀρσένιος εὑρέθη ζῶν 103,12-104,21. Ἐπιστολὴ Μ. — ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου τῷ λαῷ Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας 98,31-100,17. Νικητὴς — Μέγιστος, Σεβαστὸς 183,37.

Κωνστάντιος 16,27. 17,16. 20,24. 23,35. 49,8. 50,19. 77,9. 90,31. 123,13,15. 133,10. 137,16,18. 198,35. 244,41. 245,30. 246,16,27. 248,29. 250,23,43. 252,11,31. 253,5. 257,1,40. 259,36. 261,19. σελ. 262. 263,7. 264,7,35. 265,8. 266,30. 267,9. 268,4. σελ. 270. 271,26,30. 272,27. 276,26. 278,19. 279,13. 282,27. 284,25. 286,15,30. σελ. 287. 288,1. 289,4. 290,23. 291,24,27. 292,27. 293,41. 294,24. 296,4. 304,17. 309,29,34. 318,29. 319,34. 338,15,21. — ἀσεβέστατος Αὔγουστος 299,23. Αὔγουστος 16,26. 253,15,25. — βασιλεὺς 224,17. — βασιλεὺς βαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρειανοῦ Εὐζωΐου 319,35 ἑξ. — βασιλεύς, πρὸς ὃν ἡ ἀπολογία Μ. Ἀθανασίου 11,4. Ἀθανάσιος Μέγας πρὸς μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων ἐπὶ βασιλέως — ὑπὸ Ἀρειανῶν κατ' ὀρθοδόξων 242,1-248,27. Διωγμοὶ ἐπισκόπων ὑπὸ — 278,19 ἑξ. Ἐγκλήματα βασιλέως — 279,17 ἑξ. Ἐπίσκοποι κατασταθέντες ὑπὸ — 283,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ Α' — τῷ Μ. Ἀθανασίῳ 90,34-91,13. Ἐπιστολὴ Β' — τῷ Μ. Ἀθανασίῳ 91,15-20. Ἐπιστολὴ Γ' — τῷ Μ. Ἀθανασίῳ 91,22,32. Ἐπιστολὴ — Ἀλεξανδρεῦσιν 28,2 ἑξ. Ἐπιστολὴ — βασιλέως πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 253,25 ἑξ. Ἐπιστολὴ — πρὸς τοὺς ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντας ἐπισκόπους 338,21-37. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ Συνόδου πρὸς — βασιλέα 296,5 ἑξ. Ἐπιστολὴ — τῷ Αἰζανᾷ καὶ Σαζανᾷ 29,19 ἑξ. Ἐπιστολὴ — τῷ ἡγεμόνι Νεστορίῳ καὶ τοῖς ἡγεμόσιν Αὐγουσταμνικῆς, Θηβαΐδος, Λιβύης, ἀποκαταστατικὴ Μ. Ἀθανασίου 94,36-95,5. Ἐπιστολὴ — τῷ κλήρῳ καὶ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 93,15-35. Ἐπιστολὴ — τῷ λαῷ τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 93,37-94,30 Ἐπιστολὴ τῶν ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντων ἐπισκόπων, ἀπαντητικὴ πρὸς ἐπιστολὴν — βασιλέως 339,2 ἑξ. Ἐπιστολὴ Ὁσίου Κορδούης πρὸς βασιλέα ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου καὶ κατὰ διωκτῶν Ἀρειανῶν 265,1-266,31. Κείμενον ἐπιστολῆς — τῷ Μ. Ἀθανασίῳ 23,24 ἑξ. Ὀνόματα ἐπισκόπων ἐξορισθέντων ἐξ αἰτίας Ἀρειανῶν ὑπὸ — βασιλέως 123,7 ἑξ. Παράνομον πρόσταγμα — 285,26. Τίνας διώξεις οἱ ὀρθόδοξοι ὑπέμειναν παρ' Ἀρειανῶν ἐπὶ — 257,6-277,16.

Κωνσταντινούπολις 35,34. 58,3. 102,20. 220,32. 227,6. 243,8. 318,24. 319,24. Πίστις Ἀρειανῶν ἐν — ἐκτεθεῖσα 318,31-319,23.

Κώνστας 50,19. 77,9. 90,33. 91,11. 245,31. 246,8. 248,27. 251,34. 252,22. 253,27. 256,10. 255,10,38. 269,13. — ἀδελφὸς Κωνσταντίνου 11,27. — βασιλεὺς 12,21. 15,26,29.

Λάβαν 17,27. 45,7.

Λάζαρος 127,29,30. 156,2. 208,1.

Λαοδίκεια 78,5. 85,13. 225,40. 244,5. 250,9. 283,3. 303,33.

Leipzig 34 ὑποσμ. 50 ὑποσμ. 144 ὑποσμ. 195 ὑποσμ. 202 ὑποσμ. 240 ὑποσμ. 242. ὑποσμ. 290.

Λεόντιος 49,9. 89,26. 107,2. 225,40. 227,3. 244,3. 252,9. 255,27. 298,33. 299,14. 325,8.

Λεωνίδης 89,26.

Ληῒς. Διονύσιος — 13,4.

Λητὼ 106,38.

Λίβερ 88,26.

Λιβέριος 226,43. 260,11. 267,37. — ἐπίσκοπος Ῥώμης 26,15. 259,41. 260,9. 261,6. σελ. 262. 263,15. 264,22. 267,7,30. — Ῥώμης 36,5. 123,8,25. — Ῥώμης ἐξοριοθεὶς ὑπὸ Ἀρειανοῦ Κωνσταντίου 262,35 ἑξ. — τί ἀπελογήσατο Κωνσταντίῳ

τῷ βασιλεῖ 262,16 ἑξ. — Ῥώμης ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 260,19 ἑξ.
Λιβούρνιος 88,34.
Λιβύαι 177,27.
Λιβύη 16,4. 26,27. 30,34,35. 38,35. 50,22. 51,34. 63,31. 64,7. 71,22. 81,28. 94,38. 95,11. 106,6. 118, 32. 123,12. 124,6. 129,1,5. 131, 29. 135,1,19. 142,35. 180,27. 185,35. 195,29. 220,4. 227,23. 250,4,33. 254,10. σελ. 280. 281,2. 298,39. 306,18. ἄνω — 265,3.
Λίβυς. — δῆμος 187,1.
Λογγιανὸς 227,8.
Λόγγος. — πρεσβύτερος 107,10. 179, 29.
Λόγια. — Γραφῶν θεόπνευστα 34,19. — θεῖα 167,27.
Λόγιον — θεῖον 215,6.
Λόγος 17,15. 20,21. 31,13. σελ. 127. σελ. 138. σελ. 139. σελ. 140. 141, 1,30. 142,24. 220,21. 223,10. 227,38. σελ. 230. σελ. 231. σελ. 232. σελ. 233. σελ. 234. — θεῖος 165,35. 167,3. σελ. 157. σελ. 177. 223,9,12. 229,29. — μονογενὴς 15,29. — ὁμοούσιος, οὐ κτίσμα, οὐ ποίημα, ἀλλὰ γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς 146,25 ἑξ. — ὁ σαρκωθεὶς 165,37 ἑξ. ὅτι οὐ κτίσμα ἐστί, ἀλλὰ Θεὸς 202, 29 ἑξ. — οὐ κτίσμα 181,4. 182,35. Ἀληθῶς Υἱὸς ὁ — 141,38. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν Ἀρειανῶν περὶ Πατρὸς καὶ υἱοῦ — 231,1-235,3. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν Ἀρειανῶν περὶ Υἱοῦ — Θεοῦ καὶ σχέσεως αὐτοῦ πρὸς Πατέρα 321,16-338,13. Ἀρειανοὶ περὶ — Θεοῦ 307,25 ἑξ. 308,4 ἑξ. 309,8 ἑξ. 310,1 ἑξ. 313,30. 314,4-317,24. 318,6 ἑξ. Ἀρχὴ θείου — οὐκ ἀπὸ Ἁγίας Μαρίας 84,38. Γέννησις θεία καὶ ἄρρητος 137,30. Διδασκαλία Διονυσίου Ἀλεξανδρείας περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ — 211,28-219,25. Ἐνανθρώπησις — 209,4 ἑξ. 234, 14. Θεότης — 205,3-210,10. 218,21. 240,15. Κακοδοξία Ἀρειανῶν λεγόντων κτίσμα τὸν — καὶ ἀναίρεσις ταύτης 168, 35-172,20. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ — 181,1 ἑξ. Κακοδοξίαι Ἀρείου περὶ — καὶ περὶ Πατρὸς 229,25-230,29. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ — καὶ ἀναίρεσις τούτων 148,29-155,21. 156,35 ἑξ. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ Υἱοῦ καὶ — καὶ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ καὶ ἀναίρεσις τούτων 155,22-156, 35. Μεγάλου Ἀθανασίου — Ἀπολογητικὸς Α′ 34,1 ἑξ. Μεγάλου Ἀθανασίου — Ἀπολογητικὸς Β′ 50,1 ἑξ. Ὁμοούσιον — 317,36 ἑξ. 322,7 ἑξ. 324,13 ἑξ. 326,32 ἑξ. 327,1 ἑξ. 329,5 ἑξ. 333,10 ἑξ. 335,5 ἑξ. 337,4 ἑξ. Ὀνόματα Ἀρειανῶν καὶ κακοδοξίαι αὐτῶν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ — 303,11-305, 29. Πατὴρ καὶ — κατὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 139,25-143,13. Περὶ — κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον 138,32 ἑξ. Σάρκωσις — 227,37. σπέρματα — 220,24. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ, ὅτι ἀϊδίως συνῆν ὁ — τῷ Πατρὶ 157, 38-168,34. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ ὅτι οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα ὁ Θεοῦ —, ἀλλὰ γέννημα ἀδιαίρετον τῆς Πατρὸς οὐσίας 156,21-167,37. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ Υἱοῦ καὶ — ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προελθόντος 160,1-37. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ Υἱοῦ καὶ — ὅτι εἰκών ἐστι τοῦ Πατρός, ἀπαύγασμα, ἀεὶ ὑπάρχων, ἀδιαίρετος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς 160,38-166,20. Υἱὸς καὶ — κατ' Ἀρειανούς, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἀναλλοίωτός ἐστι καὶ τρεπτὸς καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ κτίσμα 142,13-16. Υἱὸς καὶ — οὐ κτίσμα κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον 138, 10 ἑξ. Χριστὸς — ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ 213,12. 214,4 ἑξ.
Λουκᾶς 291,15. — εὐαγγελιστὴς 220, 8. 292,18.
Λούκιλλος 87,1. — Βερωνὶ 13,3.
Λούκιος 35,25. 87,26. 106,24. 132, 28. σελ. 134. 177,3. — διάκονος 111,41. — ἐπίσκοπος 124,9. — ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως 250, 34.
Λουκίφερ 36,7. 263,17. 267,39. 283, 33. — Ἐπίσκοπος 124,4. — Σαρ-

δηνίας 26,19. 36,7. 259,2. Σαρδίας νήσου 128,32,37.
Λοῦπος 227,9.
Λυκία 50,23. 131,29. 135,18. 255,40.
Λυκῶς 106,23.
Λύχνοι 129,5.
Λὼτ 287,2.

Μαγνέντιος 14,34. 22,18. 256,34. 282,33.
Μάγνος 299,17.
Μαδιάμ 39,15. 44,11. 48,32.
Μακάριος 58,38. 59,20,35. 60,35,37. 70.35. 71,32. 73,20. 79,29. 100, 41. 102,20. 115,33. 179,33. 227,5. — ἐπίσκοπος 124,9. — πρεσβύτερος 11,18. 62,24. 66,36. 68,14. 70,32. 71,29. 73,11. σελ. 79.84,8. 101,40. 107,27. 108,9. σελ. 118. 243,15. —πρεσβύτερος διαβληθεὶς ὑπὸ Μελιτιανῶν καὶ Ἀρειανῶν 105,39 ἑξ. 107,34 ἑξ. Διαβολὴ Ἀρειανῶν κατὰ — 58, 37 ἑξ. 32,24. Διαβολὴ Ἀρειανῶν κατὰ — πρεσβυτέρου 98,21,25 ἑξ. 100,28,34 ἑξ. 101,10 ἑξ. 21 ἑξ. 118,6 ἑξ. 119,37. 121,33.
Μακεδονία 50,24. 78,13. 131,27. 135, 16. 255,39.
Μακεδόνιος 60,25. 65,23. 71,6. 86, 38. 89,29. 90,14. 108,6,28. 110, 32. 112,9. 244,34. 310,22.
Μακρῖνος 96,2.
Μανιχαῖος 127,5. 222,31. 300,5. 302,24.
Μαννῖνος 88,18.
Μαξιμι(α)νὸς 87,38. 262,38. 265,2. 276,25.
Μαξιμιανούπολις 106,30.
Μαξιμίλλα 292,26.
Μαξιμῖνος. — τῆς Γαλλίας 226,41. — Τριβέρεως 13,5.
Μάξιμος 87,29. 88,13. 90,18. 95,39. 287,34. — διάκονος 128,33. — ἔπαρχος Αἰγύπτου 241,9. 288,41. — ἐπίσκοπος 15,39.
Μαρεῶτις 60,22,41. 61,17. 62,15,18. 67,40. 70,42. σελ. 71. 73,21. 79,11. 84,9,31. 101,19. σελ. 107. 108,12,26. 109,30,34. σελ. 110. 112,6. σελ. 113. 114,35,43. 119, 21. 120,2. 176,1. 180,4. 249,13. — οὐδέποτε εἶχεν ἐπίσκοπον ἢ χωρεπίσκοπον 119,21 ἑξ. Μελέτιος οὐκ ἠδυνήθη σχίσμα ποιῆσαι τῇ — 100,20 ἑξ.
Μαρία 127,18. 299,43. σελ. 314. 316,15. 330,31. 331,41. Ἀρχὴ Θείου Λόγου οὐκ ἀπὸ Ἁγίας — 84,38. Παρθένος — 129,34. 155, 33. 209,8. 294,37. 317,15,17. 319,1.
Μαριανὸς 88,20.
Μαρῖνος 88,24.
Μάρις 60,25. 65,22. 71,5. 108,6,28. 110,31. 112,9. 113,1. 114,18. 116,2. 303,14. 309,33.
Μαρκελλῖνος 87,18. 309,28. — διάκονος 109,24.
Μάρκελλος 35,26. 67,36,37. 70,14. 73,37. 75,29. 76,11. 83,21,34. 84,34,35. — Ἀγκύρας 309,24. 312,12. — ἐπίσκοπος Ἀγκυρογαλατίας 82,8. — ἐπίσκοπος Γαλατίας 244,21.
Μαρκίων 166,39. 222,31. 336,8.
Μάρκος 37,25. 87,22. 129,7. σελ. 281. 309,33. — διάκονος 180,18,21. — ἐπίσκοπος 124,8. — Ζύγρων 129,5. — πρεσβύτερος 111,21.
Μαρτινιανός. — νοτάριος 317,28.
Μαρτῖνος 88,4.
Μαρτύριος σελ. 57. 68,37. 70,35. 87, 13. 310,21. — διάκονος 66,36. 68,14.
Μαῦρος. — διάκονος 180,17. 111,34.
Μεγάσιος 88,16.
Μεδιόλανον σελ. 13.
Μεδιόλανα 96,30. 142,39. 257,6. 283, 5. 296,30.
Μέλας 106,41.
Μελέτιος 59,39. 104,27. 227,7.
Μελιτιανοὶ σελ. 238. 239,5,22. 299,1. 284,36. σελ. 285. 286,1. — διαβαλόντες Μακάριον τὸν πρεσβύτερον 105,39 ἑξ. 107,34. — ἐκβληθέντες τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ Πέτρου Ἀλεξανδρείας 106,8 ἑξ. — σχισματικοὶ 58,16 ἑξ. 59,6 ἑξ. 62,26 ἑξ. 64,40 ἑξ. σελ. 113. σελ. 114. σελ. 116. Διαβολαὶ — καὶ Ἀρειανῶν κατὰ Μ. Ἀθανασίου 103,30-105, 34. Σύμπραξις Ἀρειανῶν καὶ — 97,29 ἑξ. 98,11 ἑξ. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ ἀναθεματίσασα Ἀρειανοὺς

καὶ ἐπιληφθεῖσα — 97,23 ἑξ. Χρόνος ἀφ' οὗ οἱ — ἐξεβλήθησαν τῆς Ἐκκλησίας 238,34.
Μελίτιος σελ. 84. σελ. 106. σελ. 181. — ἀρχηγὸς Μελιτιανοῦ σχίσματος σελ. 97. — καὶ Μελιτιανὸν σχίσμα 72,1 ἑξ. — οὐκ ἠδυνήθη σχίσμα ποιῆσαι εἰς Μαρεώτην 100,20 ἑξ. Βρέβιον δοθὲν ὑπὸ — Ἀλεξάνδρῳ Ἀλεξανδρείας 103,21 ἑξ. Ποινὴ ἐπιβληθεῖσα τῷ — 181,15 ἑξ. Σχίσμα — 71,43.
Μελίφθογγος. — διάκονος 111,40.
Μέμφις 107,16.
Μενελαΐτις 129,3. — νομὸς 129,4.
Μερκούριος 88,1.
Μεσοποταμία 136,26. 292,37.
Μετιανὸς 88,9.
Μετήλι 107,14.
Μετωπᾶς. — διάκονος 111,37.
Μεχίρ. — μὴν 288,4. 289,10.
Μηνᾶς 129,7. 177,3. — ἐπίσκοπος 124,9.
Μηνοφάντης 78,4.81,19. 85,14. 250,8.
Μητρόπολις. Ἐπίσκοπος — 104,37.
Migne J. P. 11 ὑπσμ. 50 ὑπσμ. 124 ὑπσμ. 130 ὑπσμ. 135 ὑπσμ. 220 ὑπσμ.
Μινερβάλης 88,27.
Μιχαίας 43,17.
Μονάς. — Ἁγία 166,34. — θεία 167,31.
Μοναχοὶ 48,13. Ἀθανάσιος Μέγας πρὸς — περὶ τῶν γεγενημένων ἐπὶ βασιλέως Κωνσταντίου ὑπὸ Ἀρειανῶν πρὸς ὀρθοδόξους 242,1-248,21. Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου κατ' Ἀρειανῶν πρὸς — 240,1-241,32.
Μοντανὸς 22,12. 23,3,17. 292,26. — ὁ Παλατινὸς 21,41.
Μούϊος 37,23.
Μοῦϊς 89,8. 115,34. 281,11.
Μουροαὶ 85,16.
Μουσαῖος 87,23. 89,35. — πρεσβύτερος 95,37.
Μουσουνιανός. — κόμης 248,36. 77,16.
Μουσώνιος 87,32.
Μυζόνιος 88,21.
Μυρσίνη 101,16.
Μυσία 50,24. 85,15. 131,27. 255,39. 78,12.
Μωϋσῆς 39,15,37. 44,10. 45,10. 48,31. 107,5. 115,19. 147,26. 149,2. 155,10. 167,24. 222,38. 223,6.
Μωσῆς 209,13,15.

Ναβουθαὶ 22,27. 242,34. 257,2. 271,11. 278,38.
Ναζαρὲτ 40,19. 206,20.
Ναζωραῖος Χριστὸς — 205,42. 206,4.
Ναϊσσὸς 13,30.
Νάρκισσος 49,9. 65,22. 78,2. 81,19. 85,12. 113,1. 114,18. 116,1. 226,4. 250,10. 255,31. 309,33.
Ναός. Εὐχαὶ εἰς — καὶ ἐγκαίνια καὶ καθιέρωσις αὐτοῦ 21,1 ἑξ.
Νειλάμμων 37,24. 89,12. 281,11.
Νειλαρᾶς. — πρεσβύτερος 109,9. 179,27.
Νεῖλος 189,11.
Νειλούπολις 106,37.
Νεμεσῖνος 134,2.
Νεμέσιος. — πρεσβύτερος 179,28.
Νεμεσίων 89,22.
Νέρων. Πόλις — 34,4.
Νερωνιὰς 78,3. 85,12.
Νέσσος 88,15.
Νεστόριος 270,8. — ἔπαρχος Αἰγύπτου 253,15.
Νικαία σελ. 125. σελ. 126. 128,8. σελ. 131. σελ. 135. σελ. 136. 142,6. 143,9. 144,13. 146,13. 165,18. 180,24,32. 182,19,23. 202,4. 225,22. 226,29. 238,12. 264,15. σελ. 293. 294,8. σελ. 295. 296,16. 299,6. 300,30. 305,1. 324,13. 326,41. 329,22. 331,10. 332,28. Ἀθανάσιος Μέγας περὶ τῆς ἐν — Συνόδου, ὅτι ὀρθῶς ἐξέθετο τὰ κατ' Ἀρειανῶν 144,1 ἑξ. Ἀρειανοὶ μεταγνόντες καὶ παραδεχθέντες τὴν ἐν — Σύνοδον, διατί ὕποπτοί εἰσι 320,1 ἑξ. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν — Συνόδου κατ' Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 180,26-182,37. Πατέρες 318 συνελθόντες ἐν τῇ ἐν — Συνόδῳ 135,5 ἑξ. Πατὴρ καὶ Υἱὸς κατὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς ἐν — Συνόδου 139,25-143,13. Περὶ Υἱοῦ καὶ Λόγου κατὰ τὴν ἐν — Σύνοδον 138,32 ἑξ. Πίστις ὁμολογηθεῖσα ἐν τῇ ἐν — Συνόδῳ 131,42-132,13. Πίστις ὁμολογηθεῖσα ὑπὸ πατέρων

ἐν — 125,16. 126,3. 127,8. 129, 16 ἑξ. 38,42. Πίστις πατέρων ἐν — 135,10,24. Πίστις πατέρων τῆς ἐν — Συνόδου 130,25. σελ. 131. Πίστις Συνόδου ἐν — ἐξ ἐπιστολῆς Εὐσεβίου 173,10-175,38. Πνεῦμα ἅγιον κατὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς ἐν — Συνόδου 143, 14 ἑξ. Σύνοδος — 54,41. Σύνοδος ἐν — 132,19. 202,4. 224,23,2 ἑξ. 235,14. 260,34. 290,25. 292, 35. 294,5. 295,33. 298,12. 299, 38,40. 300,30. 303,12. 306,9. 320, 4,25. 337,31. Σύνοδος ἐν — ἀνεθεμάτισεν Ἀρειανοὺς καὶ ἐπελήφθη Μελιτιανῶν 97,23 ἑξ. Σύνοδος ἐν —, διὰ ποίους λόγους συνεκροτήθη 136,25. Σύνοδος ἐν — κατ' Ἀρειανῶν λεγόντων τὸν Υἱὸν κτίσμα 168,35. — Σύνοδος ἐν — κατακρίνασα τοὺς Ἀρειανοὺς 293, 22 ἑξ. Σύνοδος ἐν — μεγάλη 66, 24. 67,26,38. 68,20. 71,43. 74,3. Σύνοδος ἐν —, ὅτι ἀϊδίως συνῆν ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ 137,38-168,34. Σύνοδος ἐν — παμψηφεὶ κατέκρινε τὴν αἵρεσιν Ἀρείου 230,33. Σύνοδος ἐν — περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα 182,5 ἑξ. Σύνοδος ἐν — περὶ τοῦ ὅτι οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα ὁ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ γένημα, ἀδιαίρετον τῆς Πατρὸς οὐσίας 166,21-167,37. Σύνοδος ἐν — περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι εἰκών ἐστι τοῦ Πατρός, ἀπαύγασμα, ἀεὶ ὑπάρχων, ἀδιαίρετος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς κλπ. 160,38-166,20. Σύνοδος ἐν — περὶ Υἱοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προελθόντος 160,1-37. Σύνοδος Οἰκουμενικὴ ἐν — σελ. 136. σελ. 137. σελ. 138. Τριακόσιοι ἐν Συνόδῳ — 69,6. 67,33. Υἱὸς ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν ἐν — Σύνοδον 138,22 ἑξ. Χρηστὸς — ἐπίσκοπος 56,10.

Νικάσιος 88,5.

Νικίας 106,39.

Νικομήδεια 55,30. 56,10. 176,29. 244,38. 283,4. 303,15. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου τῇ Ἐκκλησίᾳ — κατ' Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου 190,8-192,37. Καθολικὴ ἐκκλησία — 190,8.

Νίκων 115,26.

Νοβάτος 68,38.

Νομβὰ 278,28.

Νόννος 115,28.

Νορβανὸς 90,16.

Νουμήδιος 90,4.

Νουνέχιος 90,13.

Νῶε 41,25. 147,27.

Νωρικὸς 50,25. 78,12. 255,38.

Ξένων 89,24.

Ὄασις. Μεγάλη — 37,16. Ὄασις ἄνω — 281,11.

Ὀζιοὺ 291,34.

Ὀλυμπιὰς 279,23.

Ὀλύμπιος 35,28,33. 101,18. 250,39. — διάκονος 179,35.

Ὁμοιοούσιον. Ὁμοούσιον καὶ — 317, 36 ἑξ.

Ὁμοούσιον — καὶ ὁμοιοούσιον 317,36 ἑξ. — Υἱοῦ 317,36 ἑξ. 322,7 ἑξ. 324,13 ἑξ. 326,32 ἑξ. 327,1 ἑξ. 329,5 ἑξ. 333,10 ἑξ. 335,5 ἑξ. 337,4 ἑξ. — ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ 174,1 ἑξ. 24 ἑξ. 43 ἑξ. 213,12. 214,4 ἑξ.

Ὄνομα. — Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ 306,5-7.

Ὀνορᾶτος 88,24.

Ὀνοῦφις 129,4.

Ὀξύρυγχος 107,35.

Opitz, H. 34 ὑπσμ. 50 ὑπσμ. 144 ὑπσμ. 195 ὑπσμ. 202 ὑπσμ. 240 ὑπσμ. 242 ὑπσμ. 290 ὑπσμ.

Ὀπτάντιος 88,30.

Ὀπτατιανὸς 88,5.

Ὀπτᾶτος 115,9.

Ὀρθόδοξοι 113,7. 114,24. 116,23. Ἀθανάσιος Μέγας πρὸς μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων ἐπὶ βασιλέως Κωνσταντίου ὑπὸ Ἀρειανῶν κατ' — 242,1-248,21.

Ὀροβάβελ 17,7.

Ὅσιος 13,2,29. 36,13. 82,33. 110, 10.112,17. 226,41. 248,35. 249, 21,32. 255,37. 263,41. σελ. 264. 266,33,40. σελ. 267. 269,4. 278,39. — ἐπίσκοπος 86,30. — Κορδούης 123,10,25. — Κορδούης ἐν Συνόδῳ τῆς Σαρδικῆς 265,9. — Σπανίας 26,17. 86,35. Ἐπιστολὴ — Κορδούης πρὸς Κωνστάντιον βα-

σιλέα ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου καὶ κατὰ διωκτῶν Ἀρειανῶν 265,1-265,31.
Οὐαλεντῖνος 125,26. 127,5. 302,23. 335,8.
Οὐαλέριος 88,20.
Οὐάλης 11,12. 50,28. 51,13. 60,26. 65,13. 71,6. 78,4. 81,20. 85, 15. 87,19. 96,12. 97,9. 108,6, 29. 110,32. 112,10. 121,33. 135, 22. 137,9. 143,3. 226,2. 250, 9. 254,30. 255,2,5. 256,6. 257, 23. 259,28. 261,4. 263,21. 265,6, 27. 267,19. 283,35,36. 286,7. 290,17. 291,20. 294,16. 295,21, 39. 296,24. 297,23. 298,9. 316, 21. — καὶ Οὐρσάκιος, Ἀρειανοὶ μεταστραφέντες τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ πάλιν γενόμενοι Ἀρειανοὶ 256,6 ἑξ. — καὶ Οὐρσάκιος, μετανοήσαντες διὰ τὰς κατὰ Μ. Ἀθανασίου κατηγορίας 122,36 ἑξ. Ἐπιστολὴ μετανοίας Οὐρσακίου καὶ — πρὸς Ἰούλιον Ῥώμης ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 96,12-34, Ἐπιστολὴ μετανοίας Οὐρσακίου καὶ — πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 96,35-97,4. Οὐρσάκιος καὶ — Ἀρειανοὶ μεταστραφέντες 254,30 ἑξ.
Οὐϊκέντιος. — τῆς Καπύης 26,21.
Οὐϊτάλιος 90,7.
Οὐράνιος 298,32. 299,13.
Οὐρσάκιος 11,12. 50,28. 51,24. 60,26. 65,14. 71,6. 78,4. 81,19. 85,15. 96,12. 97,10. 108,6,28. 110,32. 112,10. 121,32. 135,22. 137,9. 143,2. 226,2. 250,9. 254,30. 255, 2,6. 256,6. 257,22. 259,28. 261, 4. 263,21. 265,6,27. 267,19. 283,34. 286,5. 290,17. 291,9, 20. 294,17. 295,21,38. 296,23. 297,23. 298,9. 316,22. — καὶ Οὐάλης, Ἀρειανοὶ μεταστραφέντες 254,30 ἑξ. — καὶ Οὐάλης, Ἀρειανοὶ μεταστραφέντες τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ πάλιν γενόμενοι Ἀρειανοὶ 256,6 ἑξ. — καὶ Οὐάλης, μετανοήσαντες διὰ τὰς κατὰ Μ. Ἀθανασίου κατηγορίας 122,36 ἑξ. Ἐπιστολὴ μετανοίας Οὐάλεντος καὶ — πρὸς Ἰούλιον Ῥώμης ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 96,12-34. Ἐπιστολὴ μετανοίας — καὶ Οὐάλεντος πρὸς Μ. Ἀθανάσιον 96,35-97,4.
Οὐρσίκιος 87,1.
Οὐσία. — ἀκατάληπτος τοῦ ὄντος 322,13. — καὶ ὑπόστασις 137, 32 ἑξ. Θεὸς ἁπλοῦς τὴν — 163,1 ἑξ. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ ὅτι οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα ὁ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ γένημα ἀδιαίρετον τῆς Πατρὸς οὐσίας 166,21-167, 37. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ Υἱοῦ ἐκ τῆς — τοῦ Πατρὸς προελθόντος 160,1-37. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι εἰκών ἐστι τοῦ Πατρός, ἀπαύγασμα, ἀεὶ ὑπάρχων, ἀδιαίρετος τῆς — τοῦ Πατρὸς 160,38-166,20.
Ὀχοζίας 44,19.

Παγκράτιος 298,40.
Παιδέρης 227,7.
Πάκατος 88,7.
Παλαιὰ 125,11,37.
Παλαιστίνη 50,22. 57,1. 78,14. 85, 24. 95,7. 146,28. 250,31. 254,5. 255,40. 303,19.
Παλλάδιος 87,5. 109,4. — μάγιστρος 23,29. — μάγιστρος παλατίου 16,23. — νοτάριος 270,7. Φλάβιος — 112,3.
Παλτοί. — Κοίλης Συρίας 128,39.
Πάλτος 35,23. 244,13.
Παμφυλία 50,23. 131,29. 135,18.
Παννινούθιος 89,21. 115,28.
Παννονία 290,17.
Πανονίαι 50,25. 60,26. 78,4,12. 85, 16. 255,37.
Παντάγαθος 88,25.
Παπίτων 227,5.
Παράδοσις. — ἀποστολικὴ 248,8.
Παραιτόνιον 129,1.
Παράμμων 176,10.
Παρεμβολὴ 107,27.
Παρηγόριος 87,24.
Παρθενία. — καὶ παρθένοι 31,11 ἑξ.
Παρθένοι. — ἐν Χριστῷ 254,17.
Παρθένος. — Μαρία 129,34. 155,33. 209,8. 294,37. 317,15,17. 319,1.
Παροιμίαι 26,12. 35,41. 154,28. 155, 14. 223,18. 248,13. 276,39. 284, 22.
Πασόφιος 89,29.
Πάσχα 26,32. Συμφωνία περὶ τοῦ

Ἁγίου — 182,5 ἑξ. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ δι' Ἀρειανοὺς καὶ διὰ τὸ — συνεκροτήθη 136,25 ἑξ.
Πασχάσιος 88,32.
Πάταβα 13,3.
Πατάλας 134,11.
Πατέριος. — ἔπαρχος Αἰγύπτου — 190,5.
Πατὴρ 17,15. 20,22. σελ. 132. 136, 17. 138,39. σελ. 139. σελ. 140. σελ. 142. 143,29. σελ. 173. σελ. 177. σελ. 178. 182,24,26. 228,1. σελ. 230. σελ. 231. σελ. 232. σελ. 233. σελ. 234. 239,38. — καὶ Υἱὸς κατὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 139,25-143,13. — οὐκ ἐνηνθρώπησεν 209,31 ἑξ. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν Ἀρειανῶν περὶ — καὶ Υἱοῦ 231,1-235,3. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν Ἀρειανῶν περὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σχέσεως αὐτοῦ πρὸς — 321,16-338,13. Ἀρειανοὶ περὶ — καὶ Υἱοῦ 307, 25 ἑξ. 308,4 ἑξ. 309,8 ἑξ. 310, 1 ἑξ. 26. 313,30. 314,4-317,24. 318,5 ἑξ. Βούλημα — 157,25. Γνῶσις — 220,20. Διδασκαλία Διονυσίου Ἀλεξανδρείας περὶ — καὶ Υἱοῦ 211,28-219,25. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ — καὶ Υἱοῦ καὶ ἀναίρεσις τούτων 148, 29. 155,21. 156,35 ἑξ. Κακοδοξίαι — περὶ — καὶ Υἱοῦ 229,25-230,29. Περὶ Ἁγ. Τριάδος, — Υἱοῦ καὶ Ἁγ. Πνεύματος 126, 20-127,10. 129,25 ἑξ. Σοφία τοῦ — 20,21. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ, ὅτι ἀιδίως συνῆν ὁ Λόγος τοῦ — 167, 38-168,34. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ ὅτι οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα ὁ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ γέννημα ἀδιαίρετον τῆς — οὐσίας 166,21-167,37. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι εἰκών ἐστι τοῦ — ἀπαύγασμα, ἀεὶ ὑπάρχων, ἀδιαίρετος τῆς οὐσίας τοῦ — 160,38-166,20. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ Υἱοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ — προελθόντος 160,1-37. Υἱὸς ὁμοούσιος τῷ — 139,30 ἑξ. 140,5,9. 141,40. 142,11 ἑξ. Υἱὸς ὁμοούσιος τῷ — 161,23,39. 163,31. 164,17. 166,3 ἑξ. 169,10. Υἱὸς ὁμοούσιος τῷ — κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον 138,22 ἑξ. Ὑπόστασις μία — καὶ Υἱοῦ 142,1 ἑξ.
Πατρίκιος 87,35. 90,22. 95,40.
Πατροπασσιανοὶ 312,33.
Πατρόφιλος 113,2. 114,19. 116,2. 121,32. 223,4. 290,18. 298,31. 299,13. 303,13. 324,7.
Παυλιανὸς 90,9.
Παυλῖνος 36,5. 125,15,38. 128,33. 267,38. 283,33. 303,14. — ἐπίσκοπος 96,7. — ὁ ἀπὸ Τρίβερα 259,1. — ὁ Γαλλιῶν 26,18. Ὁμολογία πίστεως ὑπὸ — 129,24 ἑξ.
Παῦλος 11,7. 25,40. 39,27. 43,20. 44,20. 45,30. 46,11. 48,29. 51,18. 76,28. 81,4. 82,4. 89,11,40. 90, 21,24. 96,1. 101,18. 138,38. 150, 10. 152,30. 179,3. 196,8. 202,34. 206,6. 207,1. 210,13,14. 222,34. 231,12. 237,39. 239,36. 254,39. 262,26. 278,2. 280,20. 286,21. 304,30. 321,14. 325,27. σελ. 330. 333,29. 334,9. — διάκονος 179,37. — Κωνσταντινουπόλεως 35,35. 244,31. 245,10. — μοναχὸς 102, 36. — πρεσβύτερος 179,31. 180, 13. — Σαμοσατεὺς 68,39. 125,26. 127,4. 309,24. 311,37. — Τύρου 101,36. Ἐπιστολὴ — πρὸς Γαλάτας 147,34-35. Ἐπιστολὴ — πρὸς Ἑβραίους 138,4. 159,17. Ἐπιστολὴ — πρὸς Φιλιππησίους 270,27.
Παφνούτιος σελ. 89. 115,23. 281,22. — ἐπίσκοπος 124,8. — μοναχὸς 103,10. — Σάεως 129,6.
Παχνεμούνις 129,2.
Παχύμης 107,29.
Πειρασμοί. — ἐνεργούμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου 221,13 ἑξ.
Πεκύσιος. — πρεσβύτερος 102,35.
Πελάγιος 106,35. 115,27.
Πεντάπολις 50,22. 51,34. 54,7. 106, 6. 118,32. 123,12. 180,27. 205, 3. 210,12. 256,1. 280,26. 306,18.
Πεντηκοστὴ 36,38.
Περώους. — πρεσβύτερος 179,29.
Πέτρα. — Παλαιστίνης 250,31.
Πέτραι. — Ἀραβίας 128,38.
Πέτρος 44,20. 48,25. 59,10. 76,32. 87,31. 90,25. 96,2. 98,13. 101,18. 106,36. 115,15. 127,34. 205,41.

206,35. 255,12. 260,27. 262,1. — Ἀλεξανδρείας 239,23. 280, 37. 284,33. — Ἀλεξανδρείας ἐκβαλὼν τῆς ἐκκλησίας τοὺς Μελιτιανοὺς 106,8 ἑξ. — Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς 59, 9. 97,11,18. 121,38. — πρεσβύτερος 111,18. Μαρτύριον ἀποστόλου — 261,11.
Πηλούσιον 107,7.
Πίκηνος 50,25.
Πιλᾶτος 31,25,27. 42,24. 197,34. 225,10. 258,14. 263,27. 279,7,14.
Πινινούθης 107,13.
Πίννης. Ἐπιστολὴ — πρεσβυτέρου Πτεμενκύρκεως μονῆς, Ἰωάννη, ὅτι Ἀρσένιος οὐκ ἐφονεύθη ὑπὸ Μ. Ἀθανασίου, ἀλλὰ ζῇ 102,31-103,11.
Πισιδία 206,7.
Πίστις. — Ἀρειανῶν ἐν Ἰσαυρίᾳ ἐκτεθεῖσα 317,32 ἑξ. — Ἀρειανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατυπωθεῖσα 318,31-319,23. — ἐκκλησιαστικὴ 230,36. 277,28. — ἐκτεθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 182,24 ἑξ. — καθολικὴ 176,4. — καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ 80,36. — Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ ἐδηλώθη 168,29 ἑξ. — ὁμολογηθεῖσα ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ 131,42-132,13. — ὁμολογηθεῖσα παρὰ πατέρων ἐν Νικαίᾳ 125,16. 126,3. 127,8. σελ. 129. — πατέρων ἐν Νικαίᾳ 135,10, 24. — πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 130,25. σελ. 131.—ὑγιαίνουσα ἐκκλησιαστικὴ 146,23. Ἐπιστολὴ Μ. Ἀθανασίου πρὸς Ἰωβιανὸν περὶ — 130,19-132,27. Ὁμολογία — ὑπὸ Παυλίνου 129,24 ἑξ. Σύνοδοι Ἀρειανῶν ἐν διαφόροις μέρεσι συγκροτηθεῖσαι καὶ ἐπιστολαὶ αὐτῶν ἐκτιθέμεναι τὴν — ὡς διετυποῦτο ἐν ἑκάστῃ ἐξ αὐτῶν 306,16-319,39. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἡ ἐν Ἐγκαινίοις καλουμένη, καὶ — τὸ δεύτερον ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 308,4-309,4. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἡ ἐν Ἐγκαινίοις καλουμένη, καὶ — τὸ πρῶτον ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 307,21-41. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἡ ἐν Ἐγκαινίοις καλουμένη, καὶ — τὸ τρίτον ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 309,36-310,19. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ — τὸ τέταρτον ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 310,26-313,38. Σύνοδος Ἀρειανῶν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ πίστις ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 306,16-307,10. Σύνοδος ἐν Σιρμίῳ καὶ — τὸ δεύτερον ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 316,20-317,24. Σύνοδος ἐν Σιρμίῳ καὶ — τὸ πρῶτον ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 314,3-316,16. Τήρησις — καὶ ἄμυνα περὶ — 237,1 ἑξ.
Πιστὸς σελ. 68. 89,36. 101,19. 115, 25. 176,14. 199,16. 227,1. — διάκονος 111,28,31. 179,33. — πρεσβύτερος 109,14. 176,9.
Πιτυβίων 12,24.
Πλήνης 281,12.
Πλήνιος 37,24.
Πλουσιανός. — ἐπίσκοπος 104,40.
Πλούταρχος 87,25.
Πλουτίων 81,4. — πρεσβύτερος 109, 15.
Πνεῦμα.— Ἅγιον σελ. 132. σελ. 143. 165,15. 167,34. 171,32. σελ. 173. 174,19. 182,33. 183,27. 220,21. 239,38. 307,40. 308,29. 309,19. 310,13. 311,11,30. 312,29. 313, 22. 314,18. σελ. 315. 317,21,23. 318,15,39. 319,9. — Ἅγιον κατὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 143,14 ἑξ. — Ἅγιον, ὅτι οὐ κτίσμα ἐστὶ 131,16. 143, 16. — Κακοδοξία ὅτι τὸ — τὸ Ἅγιον κτίσμα ἐστὶ 129,40. Κακοδοξία τὸ λέγειν τὸ — τὸ Ἅγιον κτίσμα 125,18,20 ἑξ. Περὶ Ἁγ. Τριάδος, Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγ. — 126,20-127,10. 129,25 ἑξ. Χάρις — 220,31. 139,3. 147,14. 159,21.
Ποίμνιον. — οὐ καταλιμπάνεται, οὐδὲ ἀμελεῖται ὑπὸ ἐπισκόπου 25, 24 ἑξ.
Πολέμιος 252,28.
Πολύβιος. — διάκονος 179,30.
Πολυδεύκης 298,39.
Πολύνικος. — διάκονος 111,32.

Πόντιος 238,18.
Πόντος 131,30. 227,9.
Πορφυριανοί. — οἱ ὁμόγνωμοι Ἀρείου 184,3.
Πορφύριος 87,8. 183,39.
Ποτάμων 115,22. 247,20.
Πραιτέξτατος 85,39.
Πράξεις 205,41.—Ἀποστόλων 309,22.
Πρεσβύτεροι. Επιστολὴ — Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτιδος ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 108,25-109,28.
Πρεσβύτερος. — οὐχ ὕβριν πάσχει 75,40.
Προβάτιος 90,2.134,25.
Πρόβινος 309,28.
Προτάσιος 87,7. —Μεδιολάνων 13,5.
Προτέριος. — πρεσβύτερος 179,30.
Προσευχή. — ὑπὲρ βασιλέως 16,25 ἑξ.
Πρόσωπον. — ἐκφραστικὸν χαρᾶς ἢ λύπης καρδίας 17,25.
Πρωτογένης 227,3.— Σαρδικῆς 86,37.
Πτεμενκύρκις. — μονὴ 102,31.
Πτολεμαῖος 299,1.
Πτολεμαΐς 106,28.
Πτολλαρίων. — διάκονος 180,20. — πρεσβύτερος 111,22.

Ῥεστοῦτος 87,17.
Ῥῖνος. — πρεσβύτερος 109,21.
Ῥοβοὰμ 43,19.
Ρογατιανὸς 88,17.
Ῥοδόπη 78,14.
Ῥουφῖνος 88,18. — καθολικὸς 16,22.
Ῥοῦφος 89,28.— σπεκουλάτωρ 118,21.
Ῥωμαῖοι. Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς — 304,35. 329,30.
Ῥωμανησία 132,32.
Ῥωμανία 260,3.
Ῥώμη. 14,41. 26,17. 36,5. 38,34. 44,22. 50,16. 65. 69. 77,6,7. 78,10. 96,4,5.118,23. 135,6. 139,38. 142, 39. 143,2. 166,1,23. 200,14. 227,1. 243,7. 244,25. 246,40. 247,10. 248,27. 254,33. 255,33. 230,3,14. σελ. 261. 265,32. σελ. 328, 329,25. — ἔνθα μετέβη Αθανάσιος ὁ Μέγας 13,13 ἑξ. Σύνοδος ἐν — 328,40. Σύνοδος ἐν — ὑπὲρ Μ. Αθανασίου 248,22 ἑξ.
Ῥωμῦλος 88,36.

Σαβελλιανοὶ 312,33.
Σαβέλλιος 125,25. 126,34. 129,41. 135,36. 165,24,31. 205,4. 207,11. 208,7. 210,14. 210,19. 211,16. 217,39. 218,19. σελ. 219. 302,25. 309,24.— ἀνατρεπόμενος ὑπὸ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας 217,39 ἑξ.
Σαζανᾶς. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου τῷ Ἀϊζανᾷ καὶ — 29,19 ἑξ.
Σάης 129,6.
Σαὶ 107,10.
Σαλαθιὴλ 21,6.
Σαλούστιος 88,32.
Σαμάρεια 43,19.
Σαμοσατεὺς 152,20.155,5. 223,8.280, 20. 327,21. 328,37. 329,28. σελ. 330. 332,11,14. — καθαιρεθεὶς ὑπὸ ἑβδομήκοντα ἐπισκόπων 328, 37. — τί ἐφρόνει περὶ Υἱοῦ 330, 30 ἑξ.
Σαμουὴλ 237,40.
Σαμψὼν 237,39.
Σαοὺλ 22,25. 38,6. 39,17. 43,8.44,15. 45,19. 48,33. 206,7. 229,5. 258,33. 261,10. 278,20,27.
Σαπρίκιος 87,36.
Σαπρίων 115,20.
Σαραπάμπων 89,9.
Σαραπάμμων 115,17. 247,19.
Σαραπίων 89,23,32. 175,10.281,2. — διάκονος 180,1. — πρεσβύτερος 111,20.
Σαρβάτιος 87,41. — ἐπίσκοπος 15, 38.
Σαρδηνία 25,19. 36,7. 78,12.131,28.
Σαρδία. — νῆσος 128,32,38.
Σαρδικὴ 13,29. 49,18. 78,8,10. 79,4. 85,19,20. 129,15. Επιστολὴ τῆς ἐν — Συνόδου τοῖς ἐπισκόποις κατ' Ἀρειανῶν καὶ ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 81,34-85,30. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν — Συνόδου ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 78,8-81,25. Ὀνόματα Ἀρειανῶν ἐπισκόπων καθαιρεθέντων ὑπὸ τῆς ἐν — Συνόδου 86,4-9.Ὀνόματα ἐπισκόπων τῆς ἐν — Συνόδου καὶ τὰ τῶν ἐπισκόπων τῶν γραψάντων αὐτῇ 85,35-90,30. Ὅσιος Κορδούης ἐν — Συνόδῳ 265,9. Σύνοδος ἐν — 81,26,34. 125,41. 126,2. 226,5. 244,26. Σύνοδος κατὰ — 51,15.
Σάρκωσις. — Λόγου 155,37 ἑξ. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ Υἱοῦ καὶ Λόγου καὶ τῆς — αὐτοῦ καὶ

ἀναίρεσις τούτων 155,22-156,35.
Σαρμάτης 177,2.
Σαρμάτων. — διάκονος 180,22.
Σάρξ. Περὶ τῆς κατὰ — οἰκονομίας Σωτῆρος 127,11 ἑξ. 129,11 ἑξ. 29 ἑξ.
Σάρρα 150,1.
Σατορνῖλος 88,12.
Σάτυρος 88,3.
Σεβάστεια 226,6. 244,5.
Σεβαστιανὸς 275,20. — στρατηλάτης 281,5. — στρατηλάτης Μανιχαῖος 36,41.
Σεβένυττος 107,12.
Σεβηριανὸς 88,30.
Σεβηρῖνος 88,3.
Σεβῆρος 86,39. 90,5.
Σεκοῦνδος σελ. 68. 177,4. 181,10.225, 38. 277,8,11. 280,41. 298,38.— ὁ Πενταπολίτης 236,24.
Σελεύκεια 298,26. — Τραχεῖα 294,14. Ἐπιστολὴ περὶ τῶν γενομένων ἐν Ἀριμίνῳ καὶ — Τραχείας Συνόδων 290,1 ἑξ. Σύνοδος ἐν — Ἰσαυρίας καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἀπόφασις κατ' Ἀρειανῶν 290,2 ἑξ. 298,26-299, 24. Τραχεῖα — Ἰσαυρίας 290,14.
Σεμπρωνιανὸς 89,26.
Σεμπρώνιος 88,6.
Σεπτέμβριος 298,27.
Σεραπᾶς 111,39.
Σεραπίων 245,10. — πρεσβύτερος 107,18.
Σέρας. — διάκονος 180,20.
Σέρδαι 77,11. 78,34. 83,30. 82,28. — πόλις ἔνθα ἡ Σύνοδος ἐγένετο 82,2. Σύνοδος ἐν — ἀποφασίσασα ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 248,33-250, 15.
Σερδανία 50,27.
Σερδινία 255,35. 259,3.
Σερῆνος 89,2,13. — πρεσβύτερος 180, 10.
Σερμίον 267,13.
Σερρᾶς. — διάκονος 111,30.
Σὴθ 161,30.
Σίγγαρα 244,42.
Σιγγιδὼν 85,15.
Σικελία 50,26. 135,17. 227,5. 255,35.
Σιλβανὸς 102,35. — πρεσβύτερος 179,29.
Σίλβεστρος 227,2.
Σιλουανὸς 90,20. 95,40.
Σιμπλίκιος 88,9.
Σινᾶ. — ὄρος 150,3.
Σίρμιον 143,7. 244,15. 283,2.294,26. 316,18,21. 318,21.
Σισίννιος 281,2.
Σισκία 50,25. 78,12. 255,38.
Σιὼν 138,25. 334,4.
Σκηνοπηγία 21,8.
Σόδομα 34,32. 287,1. 315,26.
Σοήνη 281,20.
Σολομὼν 17,21,33. 22,33. 41,34. 158,20. 240,24. 279,30.
Σουπερίωρ 88,1.
Σοφία 230,12. 231,27,28. σελ. 232. — τοῦ Πατρὸς 20,21.
Σπανία (Ἱσπανία) 255,36. 265,19. 267,10,32.
Σπανίαι (Ἱσπανία) 26,17. 38,34. 50, 27. 78,11. 123,12. — ὅσιος 26,17.
Σπειράντιος 15,2.
Σπηράντιος 90,4.
Σπουδάσιος 87,34.
Σπυρίδων 90,15.
Σταυρός. — κυριακὸς 321,24.
Στερκόριος 87,5.
Στέφανος 78,3. 81,19. 85,12. 206,15. 225,41. 244,4. 250,8. 252,7,8. 277,9. 298,39. — μάγιστρος 16,22.
Συγκλήτιος 97,40. 183,35. 190,4.
Συκοφαντία. — κατὰ Μ. Ἀθανασίου 11,10 ἑξ.
Σύμφορος 87,32.
Συνείδησις. — ἀντανακλᾶται τῷ προσώπῳ 17,27.
Σύνοδοι. — Ἀρειανῶν ἐν διαφόροις μέρεσι συγκροτηθεῖσαι καὶ ἐπιστολαὶ αὐτῶν ἐκτιθέμεναι τὴν πίστιν, ὡς διετυποῦτο ἐν ἑκάστῃ ἐξ αὐτῶν 306,16-319,39. — περὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ 331,10-37. Ἐπιστολὴ περὶ τῶν γενομένων ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκείᾳ Τραχείᾳ — 290,1 ἑξ.
Σύνοδος. — ἁγία 77,32. — Α' οἰκουμενικὴ 97,36. — Ἀρειανῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἡ ἐν Ἐγκαινίοις ὀνομαζομένη, καὶ πίστις τὸ πρῶτον, δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 307,21-313,38. — Ἀρειανῶν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἐπιστολὴ αὐτῆς τοῖς κατ' Αἴγυπτον κ.λ. 306,16-307,10. — Ἀρειανῶν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ πίστις

ἐκτεθεῖσα ἐν αὐτῇ 306,16-307,10. — Ἀρειανῶν ἐν Σιρμίῳ καὶ πίστις τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἐν αὐτῇ ἐκτεθεῖσα 314,3-317,24. —εἰς Ἀρίμινον 135,32,35 σελ. 137. 138,8, 20. — ἑκατὸν καὶ — πεντήκοντα ἐπισκόπων 50,15-17. — ἐν Νικαίᾳ 235,14. 260,35. — ἐν Νικαίᾳ ἀνεθεμάτισεν Ἀρειανοὺς καὶ ἐπελήφθη Μελιτιανῶν 97,23 ἑξ. — ἐν Νικαίᾳ διὰ τοὺς Ἀρειανοὺς καὶ διὰ τὸ Πάσχα συνεκροτήθη 136, 25. — ἐν Νικαίᾳ κατ' Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 180,26-182,37. — ἐν Νικαίᾳ κατακρίνασα τοὺς Ἀρειανοὺς 293,22 ἑξ. — ἐν Νικαίᾳ μεγάλη 66,24. 67,26,38. 68, 20. 71,43-74,3. — ἐν Νικαίᾳ παμψηφεὶ κατέκρινεν αἵρεσιν Ἀρείου 230,33. — ἐν Νικαίᾳ περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα 182,5 ἑξ. — ἐν Ῥώμῃ 328,40.— ἐν Ῥώμῃ ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 248,22 ἑξ. — ἐν Σαρδικῇ 50,18. 81,26,34. 226,5. 244,26. — ἐν Σελευκείᾳ Ἰσαυρίας καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἀπόφασις κατ' Ἀρειανῶν 290,2 ἑξ. 298,26-299, 24. — ἐν Τύρῳ 55,5. — ἱερὰ καθαιρέσασα Γρηγόριον, Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας 80,36. — κατὰ Σαρδικὴν 51,16. — Νικαίας 54,41.— οἰκουμενικὴ 56,12.168,27. 225,32. 293,1. 320,30. — οἰκουμενικὴ ἀναθεματίσασα τοὺς περὶ Ἄρειον 119,17. — οἰκουμενικὴ ἐν Νικαίᾳ σελ. 136. σελ. 137. σελ. 138. — οἰκουμενικὴ καταδικάσασα Ἄρειον 277,25 ἑξ. — συγκληθεῖσα ἐν Σέρδαις καὶ ἀποφασίσασα ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 248,33-250,15. Ἀριθμὸς ἐπισκόπων συνελθόντων ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ — 182,19-183,14-25. Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου πρὸς τοὺς τὴν — ἐν Ἀριμίνῳ συγκροτήσαντας ἐπισκόπους 338,21-37. Ἐπιστολὴ — Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 51,33-65,4. Ἐπιστολὴ —Ἱεροσολύμων πρὸς τὸν κλῆρον Ἀλεξανδρείας κ.λ. ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 95,10-37. Ἐπιστολὴ — Ἱεροσολύμων τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν, Αἴγυπτον, Λιβύην, Θηβαΐδα, Πεντάπολιν 118,30 ἑξ. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Σαρδικῇ — τοῖς ἐπισκόποις κατ' Ἀρειανῶν καὶ ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 81,34-85,30. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Σαρδικῇ — ὑπὲρ τοῦ Μ. Ἀθανασίου 78,8-81,25. Ὀνόματα Ἀρειανῶν ἐπισκόπων καθαιρεθέντων ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ — 85,4-9. Ὀνόματα ἐπισκόπων τῆς ἐν Σαρδικῇ — καὶ τῶν γραψάντων αὐτῇ ἐπισκόπων 86,35-90,30. Πατέρες 318 συνελθόντες ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ — 136,5 ἑξ. Πίστις ἐκτεθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ — 182, 24 ἑξ. Πίστις Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ — ἐδηλώθη 138,29 ἑξ. Πίστις τῆς ἐν Νικαίᾳ —ἐξ ἐπιστολῆς Εὐσεβίου 173,10-175,38. Συνεδρίαι δέκα καὶ πλέον τῆς ἐν Νικαίᾳ — 136,13. Τὰ κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ—δογματισθέντα περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ κατ' Ἀρειανῶν 144,1-172,33. Τριακόσιοι ἐν — Νικαίᾳ 69,6. 67,33. Υἱὸς οὐ κτίσμα κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ — 138,10 ἑξ.

Συρία 54,13. 95,6. 136,26. 259,10.290 18. 292,37. 293,3. 304,23. — Κοίλη 128,39.

Συριανὸς 23,24. 24,18. 47,35. 268,31, 37. 270,10. 288,2. — δοὺξ 257,14. 287,22. — στρατηλάτης 23,20.

Σύρους 89,31.

Σχεδία 129,3.

Σώζων 102,15.

Σωκράτης 87,12.

Σῶμα. — Χριστοῦ 73,31.

Σωσάτης 205,24. 301,4.

Σωσικράτης 90,16.

Σωστρᾶς. — πρεσβύτερος 180,8.

Σωτὴρ 19,36. 30,37,42. σελ. 31. σελ. 32,40. 42,32. 47,9. 73,43. 93,3. 129. 130,5. 154,27. 165,37, 167,11. 175,30. 178,36. 179,6. 190,9. 192,1. 193,11. 195,21. 197, 6. 198,17. 205,10. 207,13,25. 208, 5. 220,7. 222,27. 226,35. 227,33. 236,11. 237,17. 239,17,30. 258, 22. 262,1. 268,20. 278,18. 284,24. 292,3. 305,15. 318,16. 325,27. 330,21. 339,19. Περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας — 127,11 ἑξ. 129,11 ἑξ. 29 ἑξ.

Σωτήριχος 107,12.

Τάνις 107,8. 129,5.
Ταπενακεραμεὺς 102,36.
Ταυρῖνος 115,17.
Ταῦρος 245,1. 252,29.
Ταφόσιρις 101,17.
Τελευτή. — Ἀρείου 236,1 ἑξ. 241,18.
Τεντύραι 107,29.
Τεσσαρακοστὴ 18,40. — ἁγία 197,32.
Τιβερῖνος 88,36.
Τιθόης 89,40.
Τιμόθεος 89,4,34. — διάκονος 107,24. 109,27,28. — Διοσπόλεως 115,32. Ἐπιστολὴ Α′ Παύλου πρὸς — 329,35.
Τόμος. — Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς 124,1.
Τουσκία 50,25.
Τραϊανούπολις 250,40.
Τραχεῖα 290,14.298,26. — Σελεύκεια Ἰσαυρίας 290,14. Σελεύκεια — 294,14.
Τριὰς 143,26. 213,41. 214,2. 317, 22. — Ἁγία 132,26,27. 143,28. —θεία 166,37. 167,37. Περὶ Ἁγ. — Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγ. Πνεύματος 126,20-127,10. 129,25 ἑξ.
Τρίβερα 19,12. 96,8. 122,26. 254,40. 259,2.
Τρίβερις 13,5.
Τρίπολις 244,5,16.
Τριφύλλιος 90,15.
Τρύφων 87,29. — διάκονος 180,19. — πρεσβύτερος 111,17.
Τύραννος 115,16.— ἐπίσκοπος 104,40. — πρεσβύτερος 107,22. 180,9.
Τύρος 55,5. σελ. 60. 61,18. 62,16. 63,22. 67,39. 70,40. 73,20.101, 34.105,38,40. 108,24,29. σελ. 112. 114,15. 155,39. 121,6. 298,32. Ἐπιστολὴ Α′ τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου τῶν ἐν — συνελθόντων πρὸς τὸν κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 114,15-115,37. Ἐπιστολὴ Β′ τῶν ἐπισκόπων Αἰγύπτου τῶν ἐν —συνελθόντων πρὸς τὸν κόμητα Φλαύιον Διονύσιον ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 115,39-116, 23. Ἐπιστολὴ ἐπισκόπων Αἰγύπτου πρὸς τοὺς ἐν — συνελθόντας ἐπισκόπους ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 112,36-114,14. Ἐπιστολὴ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἐν — συνελθόντας ἐπισκόπους ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 120,16-121,29. Παῦλος — 101,36. Σύνοδος ἐν — 55,5.

Ὑμέναιος 87,25. 178,35. 237,35.
Υἱοποίησις 220,19.
Υἱὸς 25,31. σελ. 230. — Θεοῦ 20,20. 31,40. — καὶ Λόγος, κατ' Ἀρειανοὺς ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ οὐκ ἀναλλοίωτός ἐστι, καὶ τρεπτὸς καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ κτίσμα 142,13-16.— ὁμοούσιος, οὐ κτίσμα, οὐ ποίημα, ἀλλὰ γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας Πατρὸς 146,25 ἑξ. — ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ 139,30 ἑξ. 140,5,9. 141,40. 142,11 ἑξ. 151,23,39. 163, 31. 164,17. 166,3 ἑξ. 169,10. 174,1 ἑξ. 24 ἑξ. 43 ἑξ. 213,12. 214,4 ἑξ. — ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον 138,22 ἑξ. — ὁ σαρκωθεὶς 165,37 ἑξ. — ὅτι οὐ κτίσμα ἐστί, ἀλλὰ Θεὸς 202,29 ἑξ. — οὐ κτίσμα 181,4. 182,35.— οὐ κτίσμα ἐστὶ 323,17 ἑξ. — οὐ κτίσμα κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον 138,10 ἑξ. Ἀληθῶς — ὁ Λόγος 141,38. Ἀναίρεσις κακαδοξιῶν Ἀρειανῶν περὶ Πατρὸς καὶ — 231,1-235,3. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν Ἀρειανῶν περὶ — τοῦ Θεοῦ καὶ σχέσεως αὐτοῦ πρὸς Πατέρα 321, 16-338,13. Ἀρειανοὶ ἀρνούμενοι τὸν — τοῦ Θεοῦ 261,38 ἑξ. Ἀρειανοὶ περὶ — 307,25 ἑξ. 308,4 ἑξ. 309,8 ἑξ. 310,1 ἑξ. 26-313,30. 314,4-317,24. 318,6 ἑξ. Γέννησις θεία καὶ ἄρρητος — 167,30. Διδασκαλία Διονυσίου Ἀλεξανδρείας περὶ Πατρὸς καὶ — 211,28-219,25. Ἐνανθρώπησις — 209,4 ἑξ. Θεότης — 205,3–210,10.218,21. Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας περὶ — τοῦ Θεοῦ 331,38 ἑξ. Κακοδοξία Ἀρειανῶν λεγόντων τὸν— κτίσμα καὶ ἀναίρεσις ταύτης 168,35–172,20. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ — 161, 38 ἑξ. 181,1 ἑξ. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ Πατρὸς καὶ — καὶ ἀναίρεσις τούτων 148,29–155,21. 156,35 ἑξ. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ — καὶ Λόγου καὶ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ καὶ ἀναίρεσις τούτων 155,22–156,35. Κακοδοξίαι Ἀρείου περὶ — καὶ περὶ Πατρὸς

229,25–230,29. Ὁμοούσιον — 317, 36 ἑξ. 322,7 ἑξ. 324,13 ἑξ. 326, 32 ἑξ. 327,1 ἑξ. 329,5 ἑξ. 333,10 ἑξ. 335,5 ἑξ. 337,4 ἑξ. Ὀνόματα Ἀρειανῶν καὶ κακοδοξίαι αὐτῶν περὶ τοῦ—τοῦ Θεοῦ 303,11–305,29. Πατὴρ καὶ—κατὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 139,25-143,13. Περὶ Ἁγ. Τριάδος, Πατρὸς — καὶ Ἁγ. Πνεύματος 126,20–127,10. 129,25 ἑξ. Περὶ — καὶ Λόγου κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον 138,32 ἑξ. Σύνοδοι περὶ — τοῦ Θεοῦ 331,10–37. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ, ὅτι ἀιδίως συνῆν ὁ — καὶ Λόγος τῷ Πατρὶ 167,38–168,34. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ ὅτι οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα ὁ Θεοῦ Υἱὸς καὶ —, ἀλλὰ γένημα ἀδιαίρετον τῆς Πατρὸς οὐσίας 166,21-167,37. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ — ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προελθόντος 160, 1–37. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ — ὅτι εἰκών ἐστι τοῦ Πατρός, ἀπαύγασμα, ἀεὶ ὑπάρχων, ἀδιαίρετος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς 160,38–166, 20. Τί περὶ Υἱοῦ ἐφρόνει Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς 330,30 ἑξ. Ὑπόστασις μία Πατρὸς καὶ — 142,1 ἑξ. Ὠριγένης περὶ — 168,2 ἑξ.
Ὑπάτιος 294,25.
Ὑπόστασις. — μία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ 142,1 ἑξ. Οὐσία καὶ — 137,32 ἑξ. Υἱὸς καὶ Λόγος κατ' Ἀρειανούς, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἀναλλοίωτός ἐστι καὶ τρεπτὸς καὶ ἐξ ἑτέρας — κτίσμα 142,13–16.
Ὑποτυπώσεις. — ἔργον Θεογνώστου 165,25.
Ὑψηλὴ 102,36.
Ὑψηλιτούπολις 104,27.

Φάβρικος 250,24.
Φαινὼ 274,23.
Φακουνδῖνος 90,3.
Φακουσᾶς 107,6.
Φαραὼ 39,16. 44,11. 257,2. 259,22. 273,19.279,1.
Φαρβέθος 107,4.
Φασιλεὺς 106,25.
Φάσκος 101,16.
Φαυστῖνος 90,6. 271,40. 273,23.
Φεβρουάριοι 288,3. 289,11.
Φῆλιξ σελ. 88. 90,8.
Φῆστος 117,23.
Φθενεγὺ 107,13.
Φιδέντιος 88,31.
Φιδήλιος 299,15.
Φίλα 129,7.
Φιλάγριος 108,21. 110,38,42. 111,5. 196,26. 245,6. 246,22. 247,16. 250,25. 259,43. — ἔπαρχος Αἰγύπτου 60,41. Ἐπιστολὴ κληρικῶν Μαρεώτιδος πρὸς — ἔπαρχον Αἰγύπτου ὑπὲρ Μ. Ἀθανασίου 112,1–32. Φλάβιος — 112,3.
Φιληκήσιμος. — δοὺξ Αἰγύπτου 16,21.
Φίλητος 178,35.
Φιλικίσσιμος 270,7.
Φιλιππήσιοι. Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς — 207,4. 270,27.
Φίλιππος 89,10. 115,31. 245,17.261, 41. — ἔπαρχος 245,15.
Φιλογόνιος 226,42.
Φιλολόγιος 87,33.
Φιλόξενος 65,26. 86,36. 245,42.
Φιλοτᾶς 89,39.
Φιλούμενος 98,27.
Φίλων 37,24. 89,9,27. 129,7. 281, 19.
Φινεὲς 115,36.
Φλαβιανὸς 89,30.
Φλάβιος 114,15. 281,23. — Ἀντωνῖνος 112,4. — Παλλάδιος 112,3.— Φιλάγριος 112,3.
Φλακίλλος 65,22. 113,1. 117,2.
Φλαύιοι. Ὑπατεία — 294,25.
Φλαύιος. — Διονύσιος, κόμης 114,15. 115,15,39. 116,26. — Ἱμέριος 120,2. — Ἱμέριος, καθολικὸς Ἀλεξανδρείας 120,2.
Φλωρέντιος 87,3. 252,29.
Φοῖβος 299,16.
Φουρτουνατιανὸς 88,39. Ἀκυλητ̈ας 26, 22.
Φουρτουνάτιος 87,21. 88,38.
Φουρτουνιανός. — Ἀκυλητ̈ας 13,1.
Φραγῶνις 129,1.
Φρουμέντιος. — Αὐξούμεως σελ. 29. — ἐπίσκοπος Αὐξούμεως 27,33.
Φρυγία 90,28. 292,24. 300,5.
Φυγή. — ἐν καιρῷ διωγμῶν, πῶς νοητέα κατὰ Μ. Ἀθανάσιον 39,10–49,41. — Χριστιανῶν ἐν καιρῷ διωγμῶν 30,40 ἑξ. Μέγας Ἀθανάσιος περὶ τῶν διαβαλλόντων τὴν

ἐν τῷ διωγμῷ — αὐτοῦ 34,1 ἑξ.
Φωτεινὸς 129,41. 313,40.
Φώτιος 90,11.

Χαλβὴς 87,6.
Χάρης. — πρεσβύτερος 176,9.
Χάρις. — Πνεύματος 220,31.
Χαρίσματα 220,18 ἑξ.
Χενεβρὶ 101,15.
Χρηστός. — Νικαίας ἐπίσκοπος 56,10.
Χριστιανοὶ 86,17. Ἐλευθερία — 278, 13 ἑξ.
Χριστὸς 12,18. 14,34. 16,27. 20,20. 31,12,31. 45,34. 46,12. 49,25.53, 10,41. 54,37,40. 55,18.59,31,33. 62,42. σελ. 63. 64,28,30. 65,29. 67,29. 68,7. 73,38. 75,36,37. 81, 16. 82,4. 86,23. 113,40. 118,37. 124,9. 125,19. 130,5. 132,1. 135, 9. σελ. 156. 161,11. 166,41. 167,8. 177,31. 178,13. 179,16. 184,26. 185,7,9. 187,35. σελ. 188. σελ. 190. 197,35. 203,25,27. 207,2, 19. 209,18,39. 212,9. 213,12. 214, 39. 215,15. σελ. 217. 223, 25. 225,12. 226,22. 227,19,23. 229,38. 231,6. 233,25. 237,9,12. 238,9. 241,14. σελ. 242. 243,29. 247,25. 254,14,19. 257,26. 271,4. 275,12,38. 279,7,10. 281,32. 283, 7. 284, 38.285,35. 287,3. 291,6, 38. 293,33. 303,32. σελ. 304.305, 5. σελ. 306. 308,34. σελ. 311. σελ. 312. 313,29. σελ. 314. σελ. 315. 317,17. 319,10. 320,8. 321,18, 26. 323,32,34. 325,30. 328,28. 329,4. 330,10. 331,39. σελ. 332. 337,35. 339,19. — καὶ Λόγος Θεοῦ κατ' Ἀρειανούς, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἀναλλοίωτός ἐστι καὶ τρεπτὸς καὶ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ κτίσμα 142,13–16. — ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ 213,12. 214,4 ἑξ. — ὅτι οὐ κτίσμα ἐστί, ἀλλὰ Θεὸς 202,29 ἑξ. — υἱὸς Θεοῦ πρὸ αἰώνων 96,29. Αἷμα — 73,31. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν Ἀρειανῶν περὶ Πατρὸς καὶ — Λόγου 231,1–235, 3. Ἀναίρεσις κακοδοξιῶν Ἀρειανῶν περὶ — Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σχέσεως αὐτοῦ πρὸς Πατέρα 321, 16-338,13. Ἀποτελέσματα κατὰ διαβόλου τῆς — ἐπιδημίας 221,23 ἑξ. Ἀρειανοὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ — 307,25 ἑξ. 308,4 ἑξ. 309,8 ἑξ. 310,1 ἑξ. 26–313,30. 314,4–317,24. 318,6 ἑξ. Ἐνανθρώπησις — Λόγου 209,4 ἑξ. Θεότης — 218,21. 205,8-210, 10. 214,30. Θέωσις ἀνθρώπων διὰ σαρκωθέντος — 156,11. Ἰησοῦς — 16,30. 25,31. 33,1. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ τοῦ Πατρός, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ · καὶ ἀναίρεσις τούτων 148,29–155,21. 156,35.ἑξ. Κακοδοξίαι Ἀρειανῶν περὶ Υἱοῦ καὶ Λόγου, ἤτοι τοῦ — καὶ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ, καὶ ἀναίρεσις τούτων 155,22-156,35. Κακοδοξίαι Ἀρείου περὶ — Λόγου καὶ περὶ Πατρὸς 229,25–230,29. Ὁμοούσιον — Θεοῦ Λόγου 317,36 ἑξ. 322,7 ἑξ. 324,13. 326,32 ἑξ. 327,1 ἑξ. 329,5 ἑξ. 333,10 ἑξ. 335,5 ἑξ. 337,4 ἑξ. Ὄνομα Κυρίου Ἰησοῦ — 306,5-7. Ὀνόματα Ἀρειανῶν καὶ κακοδοξίαι αὐτῶν περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ — 303,11 -305,29. Περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας σωτῆρος — 127,11 ἑξ. 129,11 ἑξ. 29 ἑξ. Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ περὶ Υἱοῦ τοῦ — καὶ Λόγου, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προελθόντος 160,1–37. Σῶμα — 73,31. Σωματικὸν — 214,29.
Χωρεπίσκοπος 119,22.

Ψάης 89,31.
Ψάις 115,37. 281,24.
Ψαλμοὶ 151,30. 240,22.
Ψαμάθια 98,28. 101,24,41.
Ψενόσιρις 37,24. 89,7. 281,11.
Ψευδορκία. — Ἀρείου 235,30 ἑξ.
Ψίναβλα 281,19.

Ὠριγένης 168,2.— περὶ Υἱοῦ 168,2 ἑξ.
Ὠρίων 89,5. — πρεσβύτερος 180,10.
Ὠσηὲ 291,33.